

PRAVILNIK

O PLANU NASTAVE I UČENJA ZA PETI I ŠESTI RAZRED OSNOVNOG OBRAZOVANJA I VASPITANJA I PROGRAMU NASTAVE I UČENJA ZA PETI I ŠESTI RAZRED OSNOVNOG OBRAZOVANJA I VASPITANJA

("Sl. glasnik RS - Prosvetni glasnik", br. 15/2018, 18/2018 i 3/2019)

Na osnovu člana 67. stav 1. Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja („Službeni glasnik RS”, br. 88/17 i 27/18 – dr. zakon),

Ministar prosvete, nauke i tehnološkog razvoja donosi

PRAVILNIK

o planu nastave i učenja za peti i šesti razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja i programu nastave i učenja za peti i šesti razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja
(“Sl. glasnik RS - Prosvetni glasnik”, br. 15/2018)

Član 1.

Ovim pravilnikom utvrđuje se **plan nastave i učenja za peti i šesti razred** osnovnog obrazovanja i vaspitanja i **program nastave i učenja za peti i šesti razred** osnovnog obrazovanja i vaspitanja, koji su odštampani uz ovaj pravilnik i čine njegov sastavni deo.

Član 2.

Plan nastave i učenja i program nastave i učenja iz člana 1. ovog pravilnika, u delu koji se odnosi na plan nastave i učenja i program nastave i učenja **za šesti razred** osnovnog obrazovanja i vaspitanja, **primenjivaće se počev od školske 2019/2020. godine.**

Član 3.

Danom stupanja na snagu ovog pravilnika **prestaje da važi Pravilnik** o nastavnom planu za drugi ciklus osnovnog obrazovanja i vaspitanja i nastavnom programu za peti razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja („Službeni glasnik RS – Prosvetni glasnik”, br. 6/07, 2/10, 7/10 – dr. pravilnik, 3/11, 1/13, 4/13, 11/16, 6/17, 8/17, 9/17 i 12/18), **u delu koji se odnosi na nastavni plan i program za peti razred** osnovnog obrazovanja i vaspitanja.

Član 4.

Ovaj pravilnik stupa na snagu narednog dana od dana objavljivanja u „Službenom glasniku Republike Srbije – Prosvetnom glasniku”, a **primenjivaće se počev od školske 2018/2019. godine.**

Broj 110-00-598/2017-04

U Beogradu, **16. avgusta 2018. godine**

Ministar,

Mladen Šarčević, s.r.

Na osnovu člana 67. stav 1. Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja („Službeni glasnik RS”, br. 88/17 i 27/18 – dr. zakon),

Ministar prosvete, nauke i tehnološkog razvoja donosi

PRAVILNIK

o izmeni Pravilnika o planu nastave i učenja za peti i šesti razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja i programu nastave i učenja za peti i šesti razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja
(“Sl. glasnik RS - Prosvetni glasnik”, br. 18/2018)

Član 1.

U Pravilniku o planu nastave i učenja za peti i šesti razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja i programu nastave i učenja za peti i šesti razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja („Službeni glasnik RS – Prosvetni glasnik”, broj 15/18), u delu: „PROGRAM NASTAVE I UČENJA ZA PETI RAZRED OSNOVNOG OBRAZOVANJA I VASPITANJA”, odeljak: „4. IZBORNI PROGRAMI”, pododeljak: „MATERNJI JEZICI PRIPADNIKA NACIONALNIH MANJINA”, **naziv izbornog programa: „BUNJEVAČKI GOVOR SA**

ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE” **zamenjuje se novim nazivom izbornog programa: „BUNJEVAČKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE”.**

Član 2.

Ovaj pravilnik stupa na snagu narednog dana od dana objavljivanja u „Službenom glasniku Republike Srbije – Prosvetnom glasniku”.

Broj 110-00-719/2017-04

U Beogradu, **6. decembra 2018. godine**

Ministar,

Mladen Šarčević, s.r.

Na osnovu člana 67. stav 1. Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja („Službeni glasnik RS”, br. 88/17 i 27/18 – dr. zakon i 10/19),

Ministar prosvete, nauke i tehnološkog razvoja donosi

PRAVILNIK

o dopunama Pravilnika o planu nastave i učenja za peti i šesti razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja i programu nastave i učenja za peti i šesti razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja
(“Sl. glasnik RS - Prosvetni glasnik”, br. 3/2019)

Član 1.

U Pravilniku o planu nastave i učenja za peti i šesti razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja i programu nastave i učenja za peti i šesti razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja („Službeni glasnik RS – Prosvetni glasnik”, broj 15/18 i 18/18), u delu: „PROGRAM NASTAVE I UČENJA ZA **ŠESTI RAZRED OSNOVNOG OBRAZOVANJA I VASPITANJA**” odeljak: „3. OBAVEZNI PREDMETI”, posle predmeta: „SRPSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST”, **dodaju se programi predmeta: „MATERNJI JEZIK” I to: „ALBANSKI JEZIK, BOSANSKI JEZIK, BUGARSKI JEZIK, MAĐARSKI JEZIK, RUMUNSKI JEZIK, RUSINSKI JEZIK, SLOVAČKI JEZIK i HRVATSKI JEZIK”, koji su odštampani uz ovaj pravilnik i čine njegov sastavni deo.**

U programu predmeta: „LIKOVNA KULTURA”, posle tačke: „III. PRAĆENJE I VREDNOVANJE NASTAVE I UČENJA”, **dodaje se tačka: „IV. DODATNI SADRŽAJI PROGRAMU LIKOVNA KULTURA KOJI IZRAŽAVAJU POSEBNOST NACIONALNE MANJINE”, koja je odštampana uz ovaj pravilnik i čini njegov sastavni deo.**

U programu predmeta: „MUZIČKA KULTURA”, posle tačke: „III. PRAĆENJE I VREDNOVANJE NASTAVE I UČENJA”, **dodaje se tačka: „IV. DODATNI SADRŽAJI PROGRAMU MUZIČKA KULTURA KOJI IZRAŽAVAJU POSEBNOST NACIONALNE MANJINE”, koja je odštampana uz ovaj pravilnik i čini njegov sastavni deo.**

U programu predmeta: „ISTORIJA”, posle tačke: „III. PRAĆENJE I VREDNOVANJE NASTAVE I UČENJA”, **dodaje se tačka: „IV. DODATNI SADRŽAJI PROGRAMU ISTORIJA KOJI IZRAŽAVAJU POSEBNOST NACIONALNE MANJINE”, koja je odštampana uz ovaj pravilnik i čini njegov sastavni deo.**

U delu: „4. IZBORNI PROGRAMI”, posle programa predmeta: „DRUGI STRANI JEZIK”, **dodaju se programi predmeta: „MATERNJI JEZIK/GOVOR SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE”, i to: „BUGARSKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE, BUNJEVAČKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE, VLAŠKI GOVOR SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE, MAĐARSKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE, ROMSKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE, RUMUNSKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE, RUSINSKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE, SLOVAČKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE, SLOVENAČKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE, UKRAJINSKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE, HRVATSKI JEZIK**

SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE, ČEŠKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE i MAKEDONSKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE”, koji su odštampani uz ovaj pravilnik I čine njegov sastavni deo.

Član 2.

Ovaj pravilnik stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u „Službenom glasniku RS – Prosvetnom glasniku”, a **primenjuje se počev od školske 2019/2020. godine.**

PLAN NASTAVE I UČENJA
ZA PETI I ŠESTI RAZRED OSNOVNOG OBRAZOVANJA I VASPITANJA

Red. broj	A. OBAVEZNI PREDMETI	PETI RAZRED		ŠESTI RAZRED	
		ned.	god.	ned.	god.
1.	Srpski jezik i književnost _____ jezik ¹	5	180	4	144
2.	Srpski kao nematernji jezik ²	3	108	3	108
3.	Strani jezik	2	72	2	72
4.	Likovna kultura	2	72	1	36
5.	Muzička kultura	2	72	1	36
6.	Istorija	1	36	2	72
7.	Geografija	1	36	2	72
8.	Fizika	-	-	2	72
9.	Matematika	4	144	4	144
10.	Biologija	2	72	2	72
11.	Tehnika i tehnologija	2	72	2	72
12.	Informatika i računarstvo	1	36	1	36
13.	Fizičko i zdravstveno vaspitanje	2	72+54 ³	2	72+54 ³
UKUPNO: A		24 – 27*	918 – 1026*	25 – 28*	954 – 1062*
Red. broj	B. IZBORNI PROGRAMI				
1	Verska nastava/ Građansko vaspitanje ⁴	1	36	1	36
2.	Drugi strani jezik ⁵	2	72	2	72
3.	Maternji jezik/govor sa elementima nacionalne kulture ⁶	2	72	2	72
UKUPNO: B		3 – 5*	108 – 180*	3 – 5*	108 – 180*
UKUPNO: A + B		27 – 30*	1026 - 1134*	28 – 31*	1062 - 1170*

Oblici obrazovno-vaspitanog rada kojima se ostvaruju obavezni predmeti, izborni programi i aktivnosti

Red. broj	OBLIK OBRAZOVNO - VASPITNOG RADA	PETI RAZRED		ŠESTI RAZRED	
		ned.	god.	ned.	god.
1.	Redovna nastava	27 – 30*	1026 - 1134*	28 – 31*	1062 - 1170*
2.	Slobodne nastavne aktivnosti ⁷	1	36	1	36
3.	Dopunska nastava	1	36	1	36
4.	Dodatna nastava	1	36	1	36
Red. broj	OSTALI OBLICI OBRAZOVNO - VASPITNOG RADA	PETI RAZRED		ŠESTI RAZRED	
		ned.	god.	ned.	god.
1.	Čas odeljenjskog starešine	1	36	1	36
2.	Vannastavne aktivnosti ⁸	1	36	1	36
3.	Ekskurzija	Do 2 dana godišnje		Do 2 dana godišnje	

¹ Naziv jezika nacionalne manjine u školama u kojima se nastava održava na maternjem jeziku nacionalne manjine.

² Realizuje se u školama u kojima se nastava održava na maternjem jeziku nacionalne manjine.

³ Obavezne fizičke aktivnosti realizuju se u okviru predmeta Fizičko i zdravstveno vaspitanje.

⁴ Učenik bira jedan od ponuđenih izbornih programa.

⁵ Učenik bira strani jezik sa liste stranih jezika koju nudi škola u skladu sa svojim kadrovskim mogućnostima i izučava ga do kraja drugog ciklusa.

⁶ Učenik pripadnik nacionalne manjine koji sluša nastavu na srpskom jeziku može da izabere ovaj program, ali nije u obavezi.

⁷ Slobodne nastavne aktivnosti škola planira Školskim programom i Godišnjim planom rada. Učenik obavezno bira jednu aktivnost sa liste od tri slobodne nastavne aktivnosti koje škola nudi.

⁸ Vannastavne aktivnosti mogu da budu: društvene, umetničke, tehničke, humanitarne, kulturne, kao i druge aktivnosti u skladu sa prostornim i ljudskim resursima škole.

* Broj časova za učenike pripadnike nacionalnih manjina

PROGRAM NASTAVE I UČENJA ZA PETI RAZRED OSNOVNOG OBRAZOVANJA I VASPITANJA

1. CILJEVI OSNOVNOG OBRAZOVANJA I VASPITANJA SU:

- 1) obezbeđivanje dobrobiti i podrška celovitom razvoju učenika;
- 2) obezbeđivanje podsticajnog i bezbednog okruženja za celoviti razvoj učenika, razvijanje nenasilnog ponašanja i uspostavljanje nulte tolerancije prema nasilju;
- 3) sveobuhvatna uključenost učenika u sistem obrazovanja i vaspitanja;
- 4) razvijanje i praktikovanje zdravih životnih stilova, svesti o važnosti sopstvenog zdravlja i bezbednosti, potrebe negovanja i razvoja fizičkih sposobnosti;
- 5) razvijanje svesti o značaju održivog razvoja, zaštite i očuvanja prirode i životne sredine i ekološke etike, zaštite i dobrobiti životinja;
- 6) kontinuirano unapređivanje kvaliteta procesa i ishoda obrazovanja i vaspitanja zasnovanog na proverenim naučnim saznanjima i obrazovnoj praksi;
- 7) razvijanje kompetencija za snalaženje i aktivno učešće u savremenom društvu koje se menja;
- 8) pun intelektualni, emocionalni, socijalni, moralni i fizički razvoj svakog učenika, u skladu sa njegovim uzrastom, razvojnim potrebama i interesovanjima;
- 9) razvijanje ključnih kompetencija za celoživotno učenje, razvijanje međupredmetnih kompetencija za potrebe savremene nauke i tehnologije;
- 10) razvoj svesti o sebi, razvoj stvaralačkih sposobnosti, kritičkog mišljenja, motivacije za učenje, sposobnosti za timski rad, sposobnosti samovrednovanja, samoinicijative i izražavanja svog mišljenja;
- 11) osposobljavanje za donošenje valjanih odluka o izboru daljeg obrazovanja i zanimanja, sopstvenog razvoja i budućeg života;
- 12) razvijanje osećanja solidarnosti, razumevanja i konstruktivne saradnje sa drugima i negovanje drugarstva i prijateljstva;
- 13) razvijanje pozitivnih ljudskih vrednosti;
- 14) razvijanje kompetencija za razumevanje i poštovanje prava deteta, ljudskih prava, građanskih sloboda i sposobnosti za život u demokratski uređenom i pravednom društvu;
- 15) razvoj i poštovanje rasne, nacionalne, kulturne, jezičke, verske, rodne, polne i uzrasne ravnopravnosti, razvoj tolerancije i uvažavanje različitosti;
- 16) razvijanje ličnog i nacionalnog identiteta, razvijanje svesti i osećanja pripadnosti Republici Srbiji, poštovanje i negovanje srpskog jezika i maternjeg jezika, tradicije i kulture srpskog naroda i nacionalnih manjina, razvijanje interkulturalnosti, poštovanje i očuvanje nacionalne i svetske kulturne baštine;
- 17) povećanje efikasnosti upotrebe svih resursa obrazovanja i vaspitanja, završavanje obrazovanja i vaspitanja u predviđenom roku sa minimalnim produžetkom trajanja i smanjenim napuštanjem školovanja;
- 18) povećanje efikasnosti obrazovanja i vaspitanja i unapređivanje obrazovnog nivoa stanovništva Republike Srbije kao države zasnovane na znanju.

2. PROGRAMI ORIJENTISANI NA ISHODE I PROCES UČENJA

Struktura programa svih nastavnih predmeta je koncipirana na isti način. Na početku se nalazi cilj nastave i učenja predmeta za drugi ciklus obrazovanja i vaspitanja. U tabeli koja sledi, u prvoj koloni, definisani su predmetni ishodi za kraj petog razreda, u drugoj koloni date su oblasti i/ili teme, a u trećoj se nalaze predmetni sadržaji. Iza tabele nalaze se ključne reči sadržaja programa i preporuke za ostvarivanja nastave i učenja konkretnog predmeta pod naslovom Uputstvo za didaktičko-metodičko ostvarivanje programa.

Programi nastave i učenja zasnovani su na opštim ciljevima i ishodima obrazovanja i vaspitanja i potrebama i mogućnostima učenika petog razreda. Usmereni su na proces i ishode učenja, a ne na same sadržaje koji sada imaju drugačiju funkciju i značaj. Sadržaji više nisu cilj sami po sebi, već su u funkciji ostvarivanja ishoda koji su definisani kao funkcionalno znanje učenika tako da pokazuju šta će učenik biti u stanju da učini, preduzme, izvede, obavi zahvaljujući znanjima, stavovima i veštinama koje je gradio i razvijao tokom jedne godine učenja konkretnog nastavnog predmeta. Ovako koncipirani programi podrazumevaju da ostvarenost

ishoda vodi ka razvijanju kompetencija, i to kako opštih i specifičnih predmetnih, tako i ključnih, kao i međupredmetnih.

Pregledom ishoda koji su dati u okviru pojedinih programa nastave i učenja može se videti kako se postavljaju temelji razvoja ključnih i opštih međupredmetnih kompetencija koje želimo da naši učenici imaju na kraju osnovnog obrazovanja. Na putu ostvarivanja cilja i ishoda ključna je uloga nastavnika koji dobija značajan prostor za slobodu izbora i povezivanje sadržaja; metoda, postupaka i tehnika nastave i učenja i aktivnosti učenika. Orijentacija na proces učenja i ishoda stara se ne samo o rezultatima, već i načinu na koji se uči, odnosno kako se gradi i povezuje znanje u smislene celine, kako se razvija mreža pojmova i povezuje znanje sa praktičnom primenom.

Programi nastave i učenja namenjeni su, pre svega, nastavnicima koji neposredno rade sa učenicima, ali i onima koji na posredan način uzimaju učešće u obrazovanju i vaspitanju. Zato treba imati u vidu da terminologija, koja je korišćena u programima nastave i učenja, nije namenjena učenicima i treba je prilikom definisanja konkretnih nastavnih jedinica, bilo za neposredan rad sa učenicima, bilo za potrebe udžbeničkih i didaktičkih materijala, prilagoditi uzrastu učenika. Programi nastave i učenja su nastavnicima polazna osnova i pedagoško polazište za razvijanje obrazovno-vaspitne prakse: za planiranje godišnjih i operativnih planova, neposrednu pripremu za rad kao i okvir za preispitivanje prakse razvijanja planova, ostvarivanja i praćenja i vrednovanja nastave i učenja kroz sopstvena promišljanja, razgovor sa kolegama itd.

Obrazovno-vaspitna praksa je složena, promenljiva i ne može se do kraja i detaljno unapred predvideti. Ona se odvija kroz dinamičnu spregu međusobnih odnosa i različitih aktivnosti u socijalnom i fizičkom okruženju, u jedinstvenom kontekstu konkretnog odeljenja, konkretne škole i konkretne lokalne zajednice. Zato, umesto izraza realizovati program, bolje je reći da se na osnovu datih programa planira i ostvaruje nastava i učenje koje odgovara konkretnim potrebama odeljenja.

3. OBAVEZNI PREDMETI

Naziv
predmeta

SRPSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST

Cilj

Cilj učenja Srpskog jezika i književnosti je da se učenik osposobi da pravilno koristi srpski jezik u različitim komunikativnim situacijama, u govoru i pisanju, tako što će ovladati osnovnim zakonitostima srpskog književnog jezika, da stiče osnovna znanja o ulozi i značaju jezika u nacionalnoj kulturi i izgradnji nacionalnog identiteta; da kroz čitanje i tumačenje književnih dela iz srpske i svetske baštine razvija čitalačke kompetencije koje, uz književno znanje, obuhvataju emocionalno i fantazijsko uživanje, živo pamćenje, istraživačko posmatranje, podstiču imaginaciju i umetnički senzibilitet, estetsko doživljavanje i kritičko mišljenje, moralno prosuđivanje i asocijativno povezivanje; da se odgovarajućim vrstama čitanja osposobljava da usmereno pristupa delu i prilikom tumačenja otkriva različite slojeve i značenja; da stiče osnovna znanja o mestu, ulozi i značaju jezika i književnosti u srpskoj i svetskoj kulturi, neguje ljubav prema srpskom jeziku i književnosti; da stiče i razvija najšira humanistička znanja i da nauči kako funkcionalno da povezuje sadržaje predmetnih oblasti.

Razred

Peti

Godišnji
fond časova

180 časova

ISHODI Po završetku razreda učenik će biti u stanju da:	OBLAST/ TEMA	SADRŽAJI
– razlikuje književni i neknjiževni tekst; – upoređuje odlike fikcionalne i nefikcionalne književnosti; – čita sa razumevanjem i opiše svoj doživljaj različitih vrsta književnih dela; – čita sa razumevanjem odabrane primere ostalih tipova tekstova; – odredi rod književnog dela i književnu vrstu; – razlikuje karakteristike narodne od karakteristika umetničke književnosti; – razlikuje realističnu prozu i prozu zasnovanu na natprirodnoj motivaciji; – analizira elemente kompozicije lirske pesme (strofa, stih); epskog dela u stihu i u prozi (delovi fabule – poglavlje, epizoda; stih); dramskog dela (čin, scena, pojava); – razlikuje pojam pesnika i pojam lirskog subjekta; pojam pripovedača u odnosu na pisca; – razlikuje oblike kazivanja; – uviđa zvučne, vizuelne, taktilne, olfaktorne elemente pesničke slike; – odredi stilske figure i razume njihovu ulogu u književno-umetničkom tekstu; – proceni osnovni ton pevanja, pripovedanja ili dramske radnje (šaljiv, vedar, tužan i sl.);	KNJIŽEVNOST	LIRIKA Lektira 1. Narodna pesma: Vila zida grad 2. Narodne lirske pesme o radu(izbor); narodne lirske porodične pesme (izbor) 3. Branko Radičević: Pevam danju, pevam noću 4. Milica Stojadinović Srpkinja: Pevam pesmu 5. Dušan Vasiljev: Domovina/ Aleksa Šantić: Moja otadžbina 6. Vojislav Ilić: Zimsko jutro 7. Milovan Danajlić: Šljiva / Desanka Maksimović: Srebrne plesačice 8. Peđa Trajković: Kad knjige budu u modi Književni termini i pojmovi Pesnik i lirski subjekat. Motivi i pesničke slike kao elementi kompozicije lirske pesme. Vrsta strofe prema broju stihova u lirskoj pesmi: katren; vrsta stiha po broju slogova (deseterac i osmerac). Odlike lirske poezije: slikovitost, ritmičnost, emocionalnost. Stilske figure: epitet, onomatopeja. Vrste autorske i narodne lirske pesme: opisne (deskriptivne), rodoljubive (patriotske); mitološke, pesme o radu (posleničke) i porodične.
		EPIKA Lektira 1. Narodna pesma: Sveti Savo

- razvija imaginacijski bogate asocijacije na osnovu tema i motiva književnih dela;
- odredi temu i glavne i sporedne motive;
- analizira uzročno-posledično nizanje motiva;
- ilustruje osobine likova primerima iz teksta;
- vrednuje postupke likova i argumentovano iznosi stavove;
- ilustruje verovanja, običaje, način života i događaje u prošlosti opisane u književnim delima;
- uvažava nacionalne vrednosti neguje srpsku kulturno istorijsku baštinu;
- navede primere lične dobiti od čitanja;
- napreduje u sticanju čitalačkih kompetencija;
- uporedi književno i filmsko delo, pozorišnu predstavu i dramski tekst;
- razlikuje promenljive reči od nepromenljivih;
- razlikuje kategorije roda, broja, padeža reči koje imaju deklinaciju;
- razlikuje osnovne funkcije i značenja padeža;
- upotrebljava padežne oblike u skladu sa normom;
- upotrebljava glagolske oblike u skladu sa normom;
- razlikuje osnovne rečenične članove (u tipičnim slučajevima);
- dosledno primenjuje pravopisnu normu u upotrebi velikog slova; sastavljenog i rastavljenog pisanja reči; interpunkcijskih znakova;
- koristi pravopis (školsko izdanje);
- pravilno izgovara reči vodeći računa o mestu akcenta i intonaciji rečenice;
- govori jasno poštujući književnojezičku normu;
- tečno i razgovetno čita naglas književne i neumetničke tekstove;
- koristi različite oblike kazivanja: deskripciju (portret i pejzaž), pripovedanje u 1. i 3. licu, dijalog;
- izdvaja delove teksta (naslov, pasuse) i organizuje ga u smislane celine (uvodni, središnji i završni deo teksta);
- sastavlja govoreni ili pisani tekst o doživljaju književnog dela i na teme iz svakodnevnog života i sveta mašte;

2. Narodna pesma: Ženidba Dušanova (odlomak o savladavanju prepreka zatočnika Miloša Vojinovića)
3. Ero s onoga svijeta
4. Djevojka cara nadmudrila
5. Milovan Glišić: Prva brazda
6. Stevan Sremac: Čiča Jordan (odlomak)
7. Branko Ćopić: Pohod na Mjesec
8. Ivo Andrić: Mostovi
9. Danilo Kiš: Dečak i pas
10. Goran Petrović: Mesec nad tepsijom (prvi odlomak priče „Beli hleb od preterivanja” i kraj priče koji čine odeljci „Možeš smatrati da si zadobio venac slave” i „Mravi su vukli velike trošice tišine”)
11. Anton Pavlovič Čehov: Šala

Književni termini i pojmovi

Pisac i pripovedač.

Oblici kazivanja: pripovedanje u prvom i trećem licu.

Fabula: nizanje događaja, epizode, poglavlja.

Karakterizacija likova – način govora, ponašanje, fizički izgled, životni stavovi, etičnost postupaka.

Vrste epskih dela u stihu i prozi: epska narodna pesma, bajka (narodna i autorska), novela (narodna i autorska), šaljiva narodna priča.

Vrsta stiha prema broju slogova: deseterac.

DRAMA

Lektira

1. Branislav Nušić: Kirija

2. Dušan Radović: Kapetan Džon Pipifoks

3. Ljubiša Đokić: Biberče

Književni termini i pojmovi

Pozorišna predstava i drama.

Čin, pojava, lica u drami, dramska radnja. Scena, kostim, gluma, režija.

Dramske vrste: jednočinka, radio-drama.

NAUČNOPOPULARNI I INFORMATIVNI

TEKSTOVI

(birati do 2 dela)

1. Vuk St. Karadžić: Moba i prelo (odlomak iz dela Život i običaji naroda srpskoga)

2. Dositej Obradović: O ljubavi prema nauci

3. M. Petrović Alas: U carstvu gusara (odlomci)

4. Milutin Milanković: Uspomene, doživljaji, saznanja (odlomak)

5. Izbor iz enciklopedija i časopisa za decu

DOMAĆA LEKTIRA:

1. Epske narodne pesme (o Nemanjićima i

Mrnjavčevićima – pretkosovski tematski krug)

2. Narodne bajke, novele, šaljive narodne priče (izbor);

kratke folklorne forme (pitalice, brzalice, poslovice, zagonetke)

– pronalazi eksplicitno i implicitno
sadržane informacije u
jednostavnijem književnom i
neknjiževnom tekstu;
– napamet govori odabrane
književne tekstove ili odlomke;

3. Branislav Nušić: Hajduci
4. Danijel Defo: Robinson Kruso (odlomak o izgradnji skloništa)
5. Mark Tven: Doživljaji Haklberija Fina / Kraljević i prosjak / Doživljaji Toma Sojera
6. Izbor autorskih bajki
(Grozdana Olujić; Ivana Nešić: Zelenbabini darovi (odlomci))
7. Igor Kolarov: Agi i Ema
8. Izbor iz savremene poezije za decu (Aleksandar Vučo, Miroslav Antić, Dragomir Đorđević, Vladimir Andrić, Dejan Aleksić...)
- Dopunski izbor lektire
(birati do 3 dela)

1. Jovan Jovanović Zmaj: Pesmo moja (iz Đulića)
2. Stevan Raičković: Veliko dvorište (izbor) / Male bajke (izbor)
3. Ivan Cankar: Desetica
4. LJubivoje Ršumović: Ujdurme i zvrčke iz antičke Grčke (izbor) / Gustav Švab: Priče iz starine
5. Džon R. R. Tolkin: Hobit (odlomci)
6. Nikol Lezije: Tajna žutog balona
7. Kornelija Funke: Gospodar lopova (odlomak)
8. Vida Ognjenović: Putovanje u putopis (odlomak)
9. Vladislava Vojnović: Priče iz glave (izbor, osim priče Pozorište)
10. Dejan Aleksić: Muzika traži uši (izbor) / Koga se tiče kako žive priče (izbor)
11. Jovan Sterija Popović: Laža i paralaza (odlomak o Mesečevoj kraljici) i Edmon Rostan: Sirano de Beržerak (odlomak o putu na Mesec)
- Delo zavičajnog autora po izboru.

Promenljive reči: imenice, zamenice, pridevi, brojevi (s napomenom da su neki brojevi nepromenljivi), glagoli; nepromenljive reči: prilozi (s napomenom da neki prilozi mogu imati komparaciju) i predlozi.

Imenice – značenje i vrste (vlastite, zajedničke, zbirne, gradivne; misaone, glagolske).

Promena imenica (deklinacija): gramatička osnova, nastavak za oblik, pojam padeža.

Osnovne funkcije i značenja padeža (s predlozima i bez predloga): nominativ (subjekat); genitiv (pripadanje i deo nečega); dativ (namenat i usmerenost); akuzativ (objekat); vokativ (dozivanje, obraćanje); instrumental (sredstvo i društvo); lokativ (mesto).

Pridevi – značenje i vrste prideva (opisni, prisvojni, gradivni; mesni i vremenski); rod, broj, padež i komparacija prideva.

Slaganje prideva sa imenicom u rodu, broju i padežu.

Zamenice – lične zamenice: promena, naglašeni i nenaglašeni oblici, upotreba lične zamenice svakog lica sebe, se.

Brojevi – vrste i upotreba: glavni (osnovni, zbirni) brojevi, brojne imenice na -ica i redni brojevi.

Glagoli – glagolski vid (nesvršeni i svršeni); glagolski rod (prelazni, neprelazni i povratni glagoli); glagolski oblici (građenje i osnovno značenje): infinitiv (i infinitivna osnova), prezent (prezentska osnova, naglašeni i nenaglašeni oblici prezenta pomoćnih glagola), perfekat, futur I.

Gramatika JEZIK (morfologija, sintaksa)

Pravopis	Predikatska rečenica – predikat (glagolski; imenski); slaganje predikata sa subjektom u licu, broju i rodu; pravi i nepravi objekat; priloške odredbe (za mesto, za vreme, za način; za uzrok i za meru i količinu); apozicija. Veliko slovo u višechlanim geografskim nazivima; u nazivima institucija, preduzeća, ustanova, organizacija (tipični primeri); veliko i malo slovo u pisanju prisvojnih prideva. Zamenica Vi iz poštovanja. Odrična rečca ne uz imenice, prideve i glagole; rečca naj u superlativu; višechlani osnovni i redni brojevi. Interpunkcijski znaci: zapeta (u nabrananju, uz vokativ i apoziciju); navodnici (naslovi dela i nazivi škola); crta (umesto navodnika u upravnom govoru).
Ortoepija	Mesto akcenta u višesložnim rečima (tipični slučajevi). Intonacija i pauze vezane za interpunkcijske znakove; intonacija upitnih rečenica. Artikulacija: glasno čitanje brzalica, najpre sporo, a potom brže (individualno ili u grupi). Prepričavanje, pričanje, opisivanje – uočavanje razlike između govornog i pisanog jezika; pisanje pisma (privatno, imejl) Bogaćenje rečnika: sinonimi i antonimi; neknjiževne reči i tuđice – njihova zamena jezičkim standardom; uočavanje i otklanjanje beznačajnih pojedinosti i suvišnih reči u tekstu i govoru. Tehnika izrade pismenog sastava (težište teme, izbor i raspored građe, osnovni elementi kompozicije i grupisanje građe prema kompozicionim etapama); pasus kao uže tematske celine i njegove kompozicijsko-stilske funkcije. Osam domaćih pismenih zadataka. Četiri školska pismena zadatka.

JEZIČKA KULTURA

Ključni pojmovi sadržaja: književnost, jezik, jezička kultura.

UPUTSTVO ZA DIDAKTIČKO-METODIČKO OSTVARIVANJE PROGRAMA

Program nastave i učenja Srpskog jezika i književnosti čine tri predmetne oblasti: Književnost, Jezik i Jezička kultura. Preporučena distribucija časova po predmetnim oblastima je sledeća: Književnost – 70 časova, Jezik – 70 časova i Jezička kultura – 40 časova. Sve tri oblasti se prožimaju i nijedna se ne može izučavati izolovano i bez sadejstva sa drugim oblastima.

Program Srpskog jezika i književnosti zasnovan je na ishodima, odnosno na procesu učenja i učeničkim postignućima. Ishodi predstavljaju opis integrisanih znanja, veština, stavova i vrednosti koje učenik gradi, proširuje i produbljuje kroz sve tri predmetne oblasti ovog predmeta.

I. PLANIRANJE NASTAVE I UČENJA

Program orijentisan na ishode nastavniku daje veću slobodu u kreiranju i osmišljavanju nastave i učenja. Uloga nastavnika jeste da dati program prilagodi, imajući u vidu: sastav odeljenja i karakteristike učenika; udžbenike i druge nastavne materijale koje će koristiti; tehničke uslove, nastavna sredstva i medije kojima škola raspolaže; resurse, mogućnosti, kao i potrebe lokalne sredine u kojoj se škola nalazi. Polazeći od datih ishoda i sadržaja, nastavnik najpre kreira svoj godišnji, tj. globalni plan rada, iz koga će kasnije razvijati svoje operativne planove. Ishodi definisani po oblastima olakšavaju nastavniku dalju operacionalizaciju ishoda na nivou konkretnih nastavnih jedinica. Od nastavnika se očekuje da za svaku nastavnu jedinicu, u fazi planiranja i pisanja pripreme za čas, definiše ishode. Tokom planiranja treba, takođe, imati u vidu da se neki ishodi ostvaruju brže i lakše, ali je za većinu ishoda (posebno za predmetnu oblast Književnost) potrebno više vremena, više različitih aktivnosti i rad na različitim tekstovima. Pored toga što učenike treba da osposobi za

korišćenje udžbenika, kao jednog od izvora znanja, nastavnik valja da ih uputi u načine i oblike upotrebe drugih izvora saznavanja.

II. OSTVARIVANJE NASTAVE I UČENJA

KNJIŽEVNOST

Okosnicu programa književnosti čine tekstovi iz lektire. Lektira je razvrstana po književnim rodovima – lirika, epika, drama i obogaćena izborom nefikcionalnih, naučopopularnih i informativnih tekstova. Obavezni deo lektire sastoji se, uglavnom, od dela koja pripadaju osnovnom nacionalnom korpusu, ali je obogaćen savremenim, aktuelnim delima. Izbor dela je u najvećoj meri zasnovan na principu prilagođenosti uzrastu.

Uz tekstove koje je potrebno obraditi na času dat je i spisak domaće lektire. Cilj ponovnog uvođenja domaće lektire je formiranje, razvijanje ili negovanje čitalačkih navika kod učenika. Obimnija dela učenici mogu čitati preko raspusta čime se podstiče razvijanje kontinuirane navike čitanja.

Uz obavezni spisak dela za obradu dodat je dopunski izbor tekstova. Izborni deo dopušta nastavniku veću kreativnost u dostizanju ishoda. Takođe, programom se podstiče upoznavanje učenika sa zavičajnom, lokalnom (ili regionalnom) kulturom i stvaralaštvom, pošto je omogućeno da svaki nastavnik obradi delo po izboru pisca iz zavičajnog (regionalnog) korpusa.

Uz dominantan korpus tekstova kanonskih pisaca kojim se utiče na formiranje estetskog ukusa učenika, izgrađuje i bogati svest o prirodi nacionalne književnosti (i vrednostima klasika svetske književnosti), ali i kulturnom i nacionalnom identitetu, u izboru lektire i dopunskom izboru data je mogućnost nastavnicima da odaberu i izvestan broj književnih dela savremenih pisaca, čime se učenici upoznaju sa reprezentativnim primerima savremene književnosti i u prilici su da kritički sameravaju poetiku njihovih dela sa kanonskim vrednostima. Cilj uvođenja savremenih književnih dela koja još nisu postala deo kanona jeste da se po svojoj motivskoj ili tematskoj srodnosti vežu za postojeće teme i motive u okviru nastavnog programa i da se takvim primerima pokaže kako i savremeni pisci promišljaju epsku narodnu tradiciju ili teme prijateljstva, etičnosti, razvijaju imaginaciju i empatiju, čime će se bogatiti vertikalno čitalačko iskustvo učenika i osavremeniti pristup nastavi.

Ovakav izbor dela omogućava veću mogućnost primene komparativnog pristupa proučavanju literarnog stvaralaštva, uz odabir različitih nivoa obrade: interpretacije, prikaza ili osvrta. Izbor dela treba da bude usklađen sa mogućnostima, potrebama i interesovanjima konkretnog đačkog kolektiva. Razlike u ukupnoj umetničkoj i informativnoj vrednosti pojedinih tekstova utiču na odgovarajuća metodička rešenja (prilagođavanje čitanja vrsti teksta, opseg tumačenja teksta u zavisnosti od složenosti njegove strukture, povezivanje i grupisanje sa odgovarajućim sadržajima iz drugih predmetnih područja – gramatike, pravopisa i jezičke kulture i sl.).

Tekstovi iz dopunskog dela programa treba da posluže nastavniku i pri obradi nastavnih jedinica iz gramatike, kao i za obradu i utvrđivanje sadržaja iz jezičke kulture. Dela koja neće obrađivati nastavnik treba da preporuči učenicima za čitanje u slobodno vreme.

Novi program nastave i učenja zasnovan je na uočavanju prirode i uloge književnog dela, kao i uočavanju razlike književnih i neknjiževnih tekstova, odnosno njihovoj većoj korelativnosti. Učenici treba da budu osposobljeni da razlikuju osobenosti književnog teksta (fikcionalnost, konotativnost, književni postupci, slikovitost, ritmičnost i sl.) u odnosu na denotativnost, informativnost i kazivanje zasnovano na činjenicama i podacima u različitim vidovima neknjiževnih tekstova. Korelativnost je omogućena adekvatnim kombinovanjem obaveznih i izbornih dela.

Sa spiska dopunskog izbora nastavnik bira ona dela koja će, uz obavezni deo lektire, činiti tematsko-motivske celine. Nastavnik može grupisati i povezivati po srodnosti dela iz obaveznog i dopunskog programa na mnogo načina. Mogući primeri funkcionalnog povezivanja nastavnih jedinica mogu biti sledeći (nikako i jedini): tema prijateljstvo: Nušićevi Hajduci – Tvenovi Doživljaji Toma Sojera / Doživljaji Haklberija Fina – Kišov Dečak i pas – Raičkovićevo Veliko dvorište – Gospodar lopova K. Funke; socijalni motivi i problemi u odrastanju: Kišov Dečak i pas – Cankarova Desetica – G. Olujić, Selo iznad oblaka – Kolarovljev roman Agi i Ema – Glišićeva Prva brazda; rodoljublje: Dušan Vasiljev, Domovina ili Aleksa Šantić, Moja otadžbina – narodne epske pesme o Nemanjćima i Mrnjavčevićima; savremeno detinjstvo: Trajkovićevo pesma Kad knjige budu u modi – roman Agi i Ema – G. Olujić Crvena žaba; detinjstvo u prošlosti: Nušićevi Hajduci – Tvenovi Doživljaji Toma Sojera / Doživljaji Haklberija Fina – Milankovićeve Uspomene, doživljaji, saznanja – Kišov Dečak i pas – Raičkovićevo Veliko dvorište – Čopićev Pohod na Mjesec – Glišićeva Prva brazda; detinjstvo velikih naučnika i pisaca: o Nikoli Tesli – Milankovićeve Uspomene, doživljaji, saznanja; ljubav prema nauci

i književnosti: D. Obradović, O ljubavi prema nauci (po potrebi prilagoditi uzrastu učenika) – Aleksićeve priče Muzika traži uši ili Koga se tiče kako žive priče – Milankovićeve Uspomene, doživljaji, saznanja – Trajkovićeva pesma Kad knjige budu u modi; opisivanje: Ilićevo Zimsko jutro – Danojlićeva Šljiva – Andrićevi Mostovi – Srebrne plesačice D. Maksimović – Putovanje u putopis V. Ognjenović; obrada portreta: Čiča Jordan – Miona – hajduci – hobit Bilbo Bagins – baka Ema – Tom Sojer / Haklberi Fin – Šipio; humor i parodija: Ero s onoga svijeta – Nušićevi Hajduci – Radovićev Kapetan Džon Pipfoks; mitologija: mitološke narodne lirske pesme – Ršumovićeva obrada grčkih mitova u knjizi Ujdurme i zvrčke iz antičke Grčke; avanture: Defoov Robinson Kruso – proza M. Petrovića Alasa o gusarima, piratima i putovanju na „Robinsonovo” ostrvo – Radovićev Kapetan Džon Pipfoks – Tvenovi Doživljaji Toma Sojera / Doživljaji Haklberija Fina. Navedeni primeri pokazuju kako se isti tekst može povezivati sa drugima na različite načine, prema različitim motivima ili tonu pripovedanja.

Književna dela koja su doživela ekranizaciju (Hajduci, Agi i Ema, Doživljaji Toma Sojera, Hobit, Robinson Kruso, Gospodar lopova) mogu poslužiti za komparativnu analizu i uočavanje razlike između književne i filmske (adaptirane, izmenjene) fabule i izraza, čime učenici mogu doći do zaključka o prirodi dva medija i razvijati svoju medijsku pismenost. Učenici se mogu uputiti i na druge filmove sa sličnom tematikom (dečje avanture ili avanture u fantastičnom svetu, odrastanje usamljenog deteta i sl.) i dodatno povezati obradu jedne tematsko-motivske celine.

Sa pojedinim elementima medijske pismenosti učenike treba upoznati takođe kroz korelaciju: pojam dečji časopis upoznati na konkretnom tekstu iz časopisa po izboru (sadržaj teksta treba da bude u vezi sa lektinom); pojam radio upoznati uz obradu teksta Kapetan Džon Pipfoks Duška Radovića.

Pored korelacije među tekstovima, neophodno je da nastavnik uspostavi vertikalnu korelaciju. Nastavnik mora biti upoznat sa sadržajima srpskog jezika prethodnih razreda radi poštovanja principa postupnosti i sistematičnosti.

Nastavnik, takođe, treba da poznaje sadržaje predmeta priroda i društvo za 3. i 4. razred (primer: prilikom obrade pretkosovskih pesama u uvodnom delu časa ili prilikom motivacije, učenike treba podsetiti na ono što su učili o Nemanjićima i Mrnjavčevićima iz ovog predmeta...).

Horizontalnu korelaciju nastavnik uspostavlja, pre svega, sa nastavom istorije, likovne kulture, muzičke kulture, verske nastave i građanskog vaspitanja.

Uvođenje učenika u svet književnosti, ali i ostalih, tzv. neknjiževnih tekstova (popularnih, informativnih), predstavlja izuzetno složen nastavni zadatak. Upravo na ovom stupnju školovanja stiču se osnovna i vrlo značajna znanja, umenja i navike od kojih će zavisiti učenička književna kultura, ali i estetske kompetencije. Učenici treba da razumeju fikcionalnu prirodu književnog dela i njegovu autonomnost (odnosno da prave razliku između lirskog subjekta i pesnika, pripovedača i pisca), kao i činjenicu da književno delo oblikuje jednu moguću sliku stvarnosti.

Pri obradi teksta primenjivaće se u većoj meri jedinstvo analitičkih i sintetičkih postupaka i gledišta. U skladu sa ishodom, učenike treba navikavati da svoje utiske, stavove i sudove o književnom delu detaljnije dokazuju činjenicama iz samoga teksta i tako ih osposobljavati za samostalan iskaz, istraživačku delatnost i zauzimanje kritičkih stavova.

Proučavanje književnoumetničkog dela u nastavi je složen proces koji započinje nastavnikovim i učenikovim pripremanjem (motivisanje učenika za čitanje, doživljavanje i proučavanje umetničkog teksta, čitanje, lokalizovanje umetničkog teksta, istraživački pripremni zadaci) za tumačenje dela, svoje najproduktivnije vidove dobija u interpretaciji književnog dela na nastavnom času, a u oblicima funkcionalne primene stečenih znanja i umenja nastavlja se i posle časa: u produktivnim obnavljanjima znanja o obrađenom nastavnom gradivu, u poredbenim izučavanjima književnoumetničkih dela i istraživačko-interpretativnim pristupima novim književnoumetničkim ostvarenjima. Središnje etape procesa proučavanja književnoumetničkog dela u nastavi jesu metodološko i metodičko zasnivanje interpretacije i njeno razvijanje na nastavnom času.

Obrada književnog dela treba da bude protkana rešavanjem problemskih pitanja koja su podstaknuta tekstem i umetničkim doživljavanjem. Mnogi tekstovi, a pogotovu odlomci iz dela, u nastavnom postupku zahtevaju umesnu lokalizaciju, često i višestruku. Situiranje teksta u vremenske, prostorne i društveno-istorijske okvire, kao i obaveštenja o bitnim sadržajima koji prethode odlomku – sve su to uslovi bez kojih se u brojnim slučajevima tekst ne može intenzivno doživeti i pravilno shvatiti.

Prilikom tumačenja teksta učenike treba navikavati da svoje utiske, stavove i sudove o književnom delu detaljnije dokazuju činjenicama iz samoga teksta i tako ih osposobljavati za samostalan iskaz, istraživačku delatnost i zauzimanje kritičkih stavova, uz uvažavanje individualnog razumevanja smisla književnog teksta i iskazivanje različitih stavova.

U nastavnoj interpretaciji književnoumetničkog dela objedinjavajući i sintetički činioci mogu biti: umetnički doživljaji, tekstovne celine, bitni strukturni elementi (tema, motivi, pesničke slike, fabula, odnosno siže, književni likovi, smisao i značenje teksta, motivacioni postupci, kompozicija), forme pripovedanja (oblici izlaganja), jezičko-stilski postupci i literarni (književnoumetnički) problemi.

Književnoteorijske pojmove učenici će upoznavati uz obradu odgovarajućih tekstova i pomoću osvrta na prethodno čitalačko iskustvo. U programu nisu navedeni pojmovi i vrste književnih dela predviđeni za usvajanje u prethodnim razredima prvog osnovnoškolskog ciklusa, ali se očekuje će se nastavnik nasloniti na stečeno znanje učenika, obnoviti ga i produbiti na primerima, shodno starijem uzrastu. Takav slučaj je sa stilskim figurama (poređenjem (komparacijom) i personifikacijom) koje se usvajaju u trećem i četvrtom razredu; pojmu pripovedanja i oblicima kazivanja u epskom književnom delu (dijalog, monolog, opisivanje)... Jezičko-stilskim izražajnim sredstvima prilazi se s doživljajnog stanovišta; polaziće se od izazvanih umetničkih utisaka i estetičke sugestije, pa će se potom istraživati njihova jezičko-stilska uslovljenost.

Tokom obrade književnih dela, kao i u okviru govornih i pismenih vežbi, nastojaće se da učenici otkrivaju što više osobina, osećanja i duševnih stanja pojedinih likova, kao i da izražavaju svoje stavove o postupcima likova.

Prilikom povezivanja književnih (fikcionalnih), graničnih, odnosno nefikcionalnih tekstova (putopisna i autobiografska proza) i neknjiževnih tekstova (enciklopedije, rečnici, časopisi i sl.), treba realizovati ishode vezane za uočavanje razlike između fikcionalne i nefikcionalne književnosti (zasnovane na ličnom svedočenju i proverljivim podacima), kao i književnog i neknjiževnog teksta i upućivati učenika da uvide razliku u književnom postupku između navedenih vrsta.

Iako učenik usvaja pojmove narodne i autorske bajke u prethodnim razredima, sada treba da bude u stanju da detaljnije poznađe odlike narodne bajke i njene razlike u odnosu na autorsku bajku (kompozicija, (ne)postojanje stereotipnog početka i završetka, likovi – čovek kao glavni lik narodne bajke i životinje i natprirodna bića kao junaci autorske bajke, poremećaj ravnoteže kao uzrok potrage junaka u narodnoj bajci / potraga za identitetom i životnom srećom u autorskoj bajci, korišćenje (i izmena) motiva narodne bajke u autorskoj bajci), kao i u odnosu na dramsku ili scensku bajku (adaptacija motiva, odnosno prilagođavanje radnje dramskom obliku). Takođe, učenik treba da uočava razlike u osobenostima narodne i umetničke novele na primerima iz lektire. Zagonetke i poslovice uvode se u nastavu srpskog jezika i književnosti od prvog razreda, pa se znanja o ovim vrstama obnavljaju i proširuju. Isto važi i za priču o životinjama i njenu distinkciju u odnosu na basnu – nastavnik se naslanja na znanje iz prvog ciklusa obrazovanja, obnavlja ga i proširuje.

Ishodi vezani za nastavnu oblast književnost zasnovani su na čitanju. Kroz čitanje i tumačenje književnih dela učenik razvija čitalačke kompetencije koje podrazumevaju ne samo istraživačko posmatranje i sticanje znanja o književnosti već podstiču i razvijaju emocionalno i fantazijsko uživanje, imaginaciju, estetsko doživljavanje, bogate asocijativne moći, umetnički senzibilitet, kritičko mišljenje i izgrađuju moralno prosuđivanje. Razni oblici čitanja su osnovni preduslov da učenici u nastavi stiču saznanja i da se uspešno uvode u svet književnog dela. U petom razredu neguje se, pre svega, doživljajno čitanje, a učenici se postupno uvode u istraživačko čitanje (čitanje prema istraživačkim zadacima, čitanje iz različitih perspektiva i sl.) i osposobljavaju da iskažu svoj doživljaj umetničkog dela, uvide elemente od kojih je delo sačinjeno i razumeju njihovu ulogu u izgradnji sveta dela.

JEZIK

U nastavi jezika učenici se osposobljavaju za pravilnu usmenu i pisanu komunikaciju standardnim (književnim) srpskim jezikom. Otuda zahtevi u ovom programu nisu usmereni samo na usvajanje jezičkih pravila i gramatičke norme, već i na razumevanje njihove funkcije i pravilnu primenu u usmenom i pismenom izražavanju.

Kada se u sadržajima programa navode nastavne jedinice koje su učenici već obrađivali u nižim razredima, podrazumeva se da se stepen usvojenosti i sposobnost primene ranije obrađenog gradiva proverava, a ponavljanje i uvežbavanje na novim primerima prethodi obradi novih sadržaja, čime se obezbeđuje kontinuitet rada i sistematičnost u povezivanju novog gradiva sa postojećim znanjima.

Nužno je da nastavnik uvek ima na umu presudnu ulogu umesnih i sistematskih vežbanja, odnosno da nastavno gradivo nije usvojeno dok se dobro ne uvežba. To znači da vežbanja moraju biti sastavni činilac obrade nastavnog gradiva, primene, obnavljanja i utvrđivanja znanja.

Gramatika

Osnovni programski zahtev u nastavi gramatike jeste da se učenicima jezik predstavi i tumači kao sistem. Nijedna jezička pojava ne bi trebalo da se izučava izolovano, van konteksta u kojem se ostvaruje njena funkcija (u svakoj pogodnoj prilici mogu se znanja iz gramatike staviti u funkciju tumačenja teksta, kako umetničkog tako i naučopopularnog). Jedan od izrazito funkcionalnih postupaka u nastavi gramatike jesu vežbanja zasnovana na korišćenju primera iz neposredne govorne prakse, što nastavu gramatike približava životnim potrebama u kojima se primenjeni jezik pojavljuje kao svestrano motivisana ljudska aktivnost. Jezičke pojave ne treba navoditi niti prikazivati kao izolovane (npr. nepovezane reči i smisaono nekorespondentne rečenice), već ih uvek valja kontekstualizovati vezivanjem za govorne situacije u kojima se mogu jasno prepoznati, izdvojiti i objasniti njihove karakteristike i funkcije.

Nastavni pristup padežima i vežbe usmerene na utvrđivanje znanja o upotrebi pravilnih oblika imenskih reči treba povezivati s odstupanjima od književnog jezika, kolebanjima i tipičnim greškama koje se javljaju u usmenom i pismenom izražavanju učenika. Stoga se sadržaj vežbanja padeža u nastavi mora određivati na osnovu kontinuiranog praćenja jezičkog ispoljavanja učenika (npr. tokom dijaloga na času, a takođe i na primerima iz domaćih i pismenih zadataka učenika). Tako će nastava jezika biti u funkciji osposobljavanja učenika za pravilno komuniciranje savremenim književnim srpskim jezikom.

Obrada predloga ne može se smatrati okončanom na jednom času, ukazivanjem na njihovu nepromenljivost, već osnovna znanja treba postupno proširivati tokom obrade padeža, i to navodeći najfrekventnije primere i njihovu tipičnu upotrebu. Isto važi i za priloge, čiju podelu po značenju treba povezati sa priloškim odredbama, a funkciju pokazivati u rečenici i u tekstu. I promenljive vrste reči treba povezivati sa njihovim tipičnim funkcijama u rečenici da bi učenici uočili reč kao jedinicu na morfološkom i sintaksičkom nivou.

Pravopis

Pravopisna pravila se usvajaju putem sistematskih vežbanja (pravopisni diktati, ispravka grešaka u datom tekstu, testovi sa pitanjima iz pravopisa itd.). U okviru pravopisnih vežbi poželjno je povremeno uključiti i pitanja kojima se proverava grafija (pisana slova: veliko i malo ćiriličko Ћ, Ђ; veliko i malo latiničko Đ, veliko G, S, Š itd.).

Takođe, treba podsticati učenike da sami uočavaju i ispravljaju pravopisne greške u SMS komunikaciji, kao i u različitim tipovima komunikacije putem interneta.

Pored toga, učenike treba upućivati na služenje pravopisom i pravopisnim rečnikom (školsko izdanje). Poželjno je da nastavnik donosi primerak Pravopisa na čas kad god se obrađuju pravopisne teme (tako bi mogao pojedinačno učenicima zadavati da pronađu reč u pravopisnom rečniku i odrede njen pravilan oblik ili pravilno pisanje).

Ortoepija

Nastavnik stalno treba da ukazuje na važnost pravilnog govora, koji se neguje sprovođenjem određenih ortoepskih vežbi. Ortoepske vežbe ne treba realizovati kao posebne nastavne jedinice, već uz odgovarajuće teme iz gramatike: npr. uočavanje mesta akcenta u reči može se povezati sa obradom i utvrđivanjem znanja o padežima (imenice vreme, rame, teme i sl. u genitivu jednine i nominativu množine nemaju akcenat na istom slogu itd.); rečenična intonacija može se s jedne strane povezati sa pravopisom, a sa druge sa sintaksom itd. Uz korišćenje audio snimaka, učenike treba navikavati da prepoznaju, reprodukuju i usvoje pravilno akcentovan govor, a u mestima gde se odstupa od akcenatske norme, da razlikuju standardni akcenat od svoga akcenta, tj. od dijalekatske akcentuacije.

Neke ortoepske vežbe mogu se sprovoditi i uz odgovarajuće teme iz književnosti: npr. artikulacija se može vežbati izgovaranjem brzalica, onda kada se one obrađuju kao deo narodnog stvaralaštva; akcenat reči, tempo, ritam, rečenična intonacija i pauze mogu se vežbati glasnim čitanjem odlomaka iz izborne lektire (po izboru nastavnika ili učenika) itd. Kao ortoepsku vežbu treba sprovoditi i govorenje napamet naučenih odlomaka u stihu i prozi (uz pomoć auditivnih nastavnih sredstava).

JEZIČKA KULTURA

Razvijanje jezičke kulture jedan je od najvažnijih zadataka nastave maternjeg jezika. Ova nastavna oblast, iako je programski konstituisana kao posebno područje, mora se povezivati s obradom književnih tekstova kao reprezentativnih obrazaca izražavanja, a takođe i sa nastavom gramatike i pravopisa. Isto tako, obrada književnog teksta i rad na gramatici i pravopisu književnog jezika mora uključivati i sadržaje koji doprinose negovanju kulture usmenog i pismenog izražavanja.

Jezička kultura se neguje sprovođenjem leksičko-semantičkih i stilskih vežbi, koje imaju za cilj bogaćenje rečnika i razvijanje sposobnosti i veštine izražavanja. Sve vrste tih vežbanja, čiji je cilj razvijanje jezičkog mišljenja, izvode se na tekstu ili u toku govornih vežbi.

Kada su u pitanju domaći zadaci, preporučuje se da se četiri zadatka pišu ćirilicom, a četiri latinicom (naizmenično). Godišnje se radi četiri školska pismena zadatka – po dva u svakom polugodištu (jedan čas za izradu zadatka i dva za analizu i pisanje poboljšane verzije sastava). Školske pismene zadatke trebalo bi pisati ćirilicom, a dva ispravka latinicom.

Prilikom realizacije programa predmeta srpski jezik i književnost nastavnici treba da koriste i savremene tehnologije (npr. video-bim, pametnu tablu i sl.). Osavremenjivanje časova može se postići i korišćenjem elektronskih udžbenika i drugih nastavnih sredstava.

III. PRAĆENJE I VREDNOVANJE NASTAVE I UČENJA

Praćenje i vrednovanje rezultata napredovanja učenika je u funkciji ostvarivanja ishoda, a započinje inicijalnom procenom dostignutog nivoa znanja. Svaki nastavni čas i svaka aktivnost učenika je prilika za formativno ocenjivanje, odnosno registrovanje napretka učenika i upućivanje na dalje aktivnosti.

Formativno vrednovanje je sastavni deo savremenog pristupa nastavi i podrazumeva procenu znanja, veština, stavova i ponašanja, kao i razvijanja odgovarajuće kompetencije tokom nastave i učenja. Rezultat ovakvog vrednovanja daje povratnu informaciju i učeniku i nastavniku o tome koje kompetencije su usvojene, a koje nisu, kao i o efikasnosti odgovarajućih metoda koje je nastavnik primenio radi ostvarivanja cilja. Rezultati formativnog vrednovanja na kraju nastavnog ciklusa treba da budu iskazani i broječanom ocenom.

Rad svakog nastavnika sastoji se od planiranja, ostvarivanja, praćenja i vrednovanja. Važno je da nastavnik, pored postignuća učenika, kontinuirano prati i vrednuje vlastiti rad. Sve što se pokaže dobrim i efikasnim, nastavnik će koristiti i dalje u svojoj nastavnoj praksi, a ono što bude procenjeno kao nedovoljno delotvorno, trebalo bi unaprediti.

MATERNJI JEZICI PRIPADNIKA NACIONALNIH MANJINA **Godišnji fond časova 180 časova**

ALBANSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST

BOSANSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST

BUGARSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST

MAĐARSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST

RUMUNSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST

RUSINSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST

SLOVAČKI JEZIK I KNJIŽEVNOST

HRVATSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST

**ZA UČENIKE ČIJI MATERNJI JEZIK PRIPADA NESLOVENSKIM JEZICIMA I
KOJI ŽIVE U HOMOGENIM SREDINAMA
(osnovni nivo standarda)**

Cilj	Cilj nastave i učenja Srpskog kao nematernjeg jezika jeste ospobljavanje učenika da se služi srpskim jezikom na osnovnom nivou u usmenoj i pisanoj komunikaciji radi kasnijeg uspešnog uključivanja u život zajednice i ostvarivanja građanskih prava i dužnosti, kao i uvažavanje srpske kulture i razvijanje interkulturalnosti kao temeljne vrednosti demokratskog društva.
Razred	Peti
Godišnji fond časova	108 časova

ISHODI Po završetku razreda učenik će biti u stanju da:	OBLAST /TEMA	SADRŽAJI
– razume i koristi predviđeni leksički fond; – razume i koristi gramatičke konstrukcije usvajane u prethodnim razredima i proširuje ih novim jezičkim sadržajima; – koristi frekventne odredbe za uzrok; – koristi složeni predikat sa modalnim glagolima; – koristi nove modele odredaba za mesto; – uočava rod i broj imenica, kongruenciju atributa s imenicom u tipičnim primerima; – savladane (već usvojene) sadržaje iz književnosti povezuje s novim književnoumetničkim tekstovima; – razume sadržaj kratkog književnog i po potrebi adaptiranog teksta; – reprodukuje odlomke iz odabranih književnoumetničkih i drugih tekstova; – prati vremenski sled događaja u književnom tekstu i odredi mesto događaja/zbivanja; – opiše glavnog junaka; – razume jednostavna pitanja, kratke jasne naloge i informacije bitne za zadovoljenje svakodnevnih životnih potreba (npr. u porodici, školi itd.); – razume sadržaj kratkog kontinuiranog govorenog teksta (5 do 6 prostih rečenica) saopštenog standardnim jezikom, izgovorenog razgovetno, sporim tempom;	JEZIK KNJIŽE- VNOST JEZIČKA KULTURA	Oko 100 novih punoznačnih i pomoćnih reči; Gramatički sadržaji iz prethodnih razreda (ponavljanje i uvežbavanje na poznatoj i novoj leksici); Uzročna rečenica s veznicima jer i zato što; Složeni glagolski predikat s modalnim glagolima: trebati, morati, moći, smeti, želeti; Imenice u genitivu s predlozima ispred, iza, iznad, ispod, pored u funkciji odredbe za mesto; Kongruencija atributa i imenice u nominativu i akuzativu (na nivou razumevanja); Tvorba imenica kojima se označavaju nazivi sportista (samo najfrekventnijih sportova); Tvorba priloga od prideva; Vladimir Ličina: „Vesna i torba” Dušica Lukić: „U biblioteci” Dragan Lukić: „Trgovina”, „Jabuka”, „Nemoj, Jasna” Jovanka Jorgačević: „Kako je nastao đuveč u rerni” Mira Alečković: „Pas u soliteru” Rade Obrenović: „Požurite, opet ćemo zakasniti” Aleksa Mikić: „Hrbar dečak” Vesna Vidojević Gajović: „Kišna priča” Olga Stanković: „Junak dana” Gvido Tartalja: „Kako kornjače uče” Nedeljko Popadić: „Jedva čekam juli” Izbor iz časopisa za decu Po slobodnom izboru (u skladu sa interesovanjima učenika), nastavnik bira još dva teksta koja nisu na ovoj listi. Nastavnik bira 8 tekstova za obradu. Lično predstavljanje: osnovne informacije o sebi – datum svog rođenja; omiljene lične aktivnosti II. Porodica i ljudi u okruženju: zanimanja članova porodice i ljudi u okruženju III. Život u kući: opis prostorija u kući/stanu; svakodnevne aktivnosti u kući; praznici IV. Hrana i piće: vrste voća i povrća; aktivnosti u pripremanju hrane V. Odeća i obuća:

- čita naglas, s razumevanjem, kraći poznat tekst pisan ćirilicom ili latinicom;
- izdvaja eksplicitne informacije i izvodi jednostavne zaključke na osnovu pročitano g teksta;
- ispriča i napiše u 4 do 6 rečenica doživljene situacije i svoje planove.

nabavka odeće i obuće

VI. Zdravlje:

bolesti i lečenje; zdravstveno stanje

VII. Obrazovanje:

novi školski predmeti; zimski i letnji raspust; školski nameštaj; školski pribor

VIII. Priroda:

vremenske prilike; nazivi kontinenata i zemalja u okruženju

IX. Sport i igre:

sportovi i sportisti

X. Kupovina:

cene; plaćanje

XI. Naselja, saobraćaj i javni objekti:

seosko domaćinstvo (bašta, vrt, voćnjak); gradske ulice i trgov i; cilj putovanja; autobuska i železnička stanica

XII. Vreme:

precizno iskazivanje vremena (sati i minuti); iskazivanje datuma

XIII. Komunikativni modeli:

davanje i traženje informacija;

molba; želja; zahtev; dopadanje/nedopadanje; pozivanje;

prihvatanje/neprihvatanje poziva

Obavezna su dva pismena zadatka u toku školske godine (u drugom i u četvrtom klasifikacionom periodu).

Ključni pojmovi sadržaja: srpski kao maternji jezik, slušanje, razumevanje, govor, čitanje, pisanje.

PROGRAM B

ZA UČENIKE ČIJI MATERNJI JEZIK PRIPADA SLOVENSKIM JEZICIMA I KOJI ŽIVE U VIŠENACIONALNIM SREDINAMA (srednji – napredni nivo standarda)

Cilj	Cilj nastave i učenja Srpskog kao nematrnjeg jezika jeste osposobljavanje učenika da vodi usmenu i pisanu komunikaciju sa govornicima srpskog kao maternjeg jezika radi kasnijeg punog uključivanja u život zajednice i ostvarivanja građanskih prava i dužnosti, kao i upoznavanje srpske kulturne baštine i razvijanje interkulturalnosti kao temeljne vrednosti demokratskog društva.
Razred	Peti
Godišnji fond časova	108 časova

ISHODI Po završetku razreda učenik će biti u stanju da:	OBLAST /TEMA	SADRŽAJI
– razume i koristi predviđeni leksički fond; – razume i koristi gramatičke konstrukcije usvajane u prethodnim razredima i proširuje ih novim jezičkim sadržajima; – sastavlja rečenice sa odredbama za sredstvo i društvo; – primenjuje pravila kongruencije atributa s imenicom u tipičnim modelima; – iskaže osobine pojma i način vršenja radnje u različitom stepenu; – savladane (već usvojene) sadržaje iz književnosti povezuje sa novim književnoumetničkim tekstovima i koristi ih u njihovom tumačenju; – iskaže sopstveni doživljaj književnog dela; – odredi temu, glavni motiv i likove; – prepriča (uz pomoć nastavnika i postavljenih pitanja) fabulu kratkog narativnog teksta; – prepozna slične motive u književnim delima na maternjem jeziku; – dramatizuje (uz pomoć nastavnika) odlomak proznog teksta u kratkim dijalozima; – prepozna i imenuje osećanja lirskog junaka; – razume smisao teksta izgovorenog sporijim tempom o osobama, stvarima i aktivnostima koje su deo svakodnevnog života; – prepriča (sa sažimanjem ili bez sažimanja) događaj iz svog života, obrađen narativni ili kraći informativni tekst;	JEZIK KNJIŽEVNOST JEZIČKA KULTURA	Upotrebljava 100–150 novih reči i iskaza; Gramatički sadržaji iz prethodnih razreda (ponavljanje i uvežbavanje na poznatoj i novoj leksici); Naglašeni i nenaglašeni oblici ličnih zamenica u funkciji pravog objekta (u akuzativu) i nepravog objekta (u dativu); Slaganje atributa sa imenicom u rodu, broju i padežu; Priloške odredbe za mesto iskazane genitivom imenica i ličnih zamenica s predlozima ispred, iza, iznad, ispod, pored; Imenice u instrumentalu za iskazivanje sredstva i društva; Priloška odredba za uzrok iskazana genitivom s predlogom zbog; Komparativ i superlativ prideva i priloga; Tvorba imenica kojima se označavaju nazivi sportista; Prisvojni pridevi izvedeni sufiksima -ov/ev, -in (u nominativu); Tvorba priloga od prideva; Narodna običajna pesma po izboru Miroslav Antić: „Šašava pesma” Igor Kolarov: „Agi i Ema”, roman (odlomak) Branislav Nušić: „Hajduci” (odlomci) Dušan Radović: „Kapetan Džon Piplfoks” (odlomci) Branislav Nušić: „Srpski jezik” („Autobiografija”) Šaljiva narodna priča po izboru (adaptirano) Jovanka Jorgačević: „Cenovnik” Dušan Radović: „Tužna pesma” Zoran Popović: „Muzika” Nikola Tesla: „Moji izumi” (odlomak) Gvido Tartalja: „Kako kornjače uče” Nedeljko Popadić: „Jedva čekam juli” Izbor iz časopisa za decu Po slobodnom izboru (u skladu sa interesovanjima učenika), nastavnik bira još dva teksta koja nisu na ovoj listi. Nastavnik bira 10 tekstova za obradu. I. Lično predstavljanje: osnovne informacije o sebi – datum rođenja (svoj i bliskih osoba) II. Porodica i ljudi u okruženju: zanimanja članova porodice i ljudi u okruženju III. Život u kući: pokućstvo (posteljina, posuđe, kućni aparati); dvorište; bašta; aktivnosti u kući; radni dan; praznici IV. Hrana i piće:

- učestvuje u kratkom dijalogu o temama koje su predviđene nastavnim programom, poštujući osnovna načela vođenja razgovora; obrazlaže u kratkim crtama neku svoju ideju, predlog i sl.; prenese kratke informacije dobijene od drugih lica;
- čita naglas sa zastajkivanjem kraći tekst pisan ćirilicom ili latinicom;
- sastavi kraći narativni i informativni tekst;
- napiše čestitku, poziv i obaveštenje;
- popuni jednostavan obrazac sa osnovnim podacima o sebi.

(omiljena) hrana i piće; začini; vrste mesa; pripremanje hrane
 V. Odeća i obuća:
 opis odeće i obuće; održavanje odeće i obuće
 VI. Zdravlje:
 zdravstveno stanje; bolesti i lečenje
 VII. Obrazovanje:
 novi školski predmeti; školski nameštaj; školski pribor; školski izleti, ekskurzije
 VIII. Priroda:
 vremenske prilike; nazivi kontinenata i zemalja u okruženju
 IX. Sport i igre:
 omiljeni sportovi i sportisti
 X. Kupovina:
 mesto kupovine; plaćanje
 XI. Naselja, saobraćaj i javni objekti:
 orijentacija u prostoru; način kretanja; delovi grada; autobuska i železnička stanica
 XII. Vreme:
 precizno iskazivanje vremena (sati i minuti); iskazivanje datuma
 XIII. Komunikativni modeli:
 davanje i traženje informacija;
 molba; želja; zahtev; dopadanje/nedopadanje; pozivanje; prihvatanje/neprihvatanje poziva

Obavezna su dva pismena zadatka u toku školske godine (u drugom i u četvrtom klasifikacionom periodu).

Ključni pojmovi sadržaja: srpski kao nematernalni jezik, slušanje, razumevanje, govor, čitanje, pisanje.

UPUTSTVO ZA DIDAKTIČKO-METODIČKO OSTVARIVANJE PROGRAMA

Predmet Srpski kao nematernalni jezik pohađaju učenici koji nastavu slušaju na nekom od jezika nacionalnih manjina. Među tim učenicima postoje izrazite razlike u stepenu ovladanosti srpskim jezikom prilikom polaska u školu i u tempu i obimu kojim mogu napredovati tokom školovanja. Ova razlika uslovljena je različitim maternalnim jezicima od kojih su jedni bliski srpskom jeziku (razlike među njima su takve da ne moraju ometati komunikaciju), dok su drugi strukturno toliko različiti da, bez elementarnog poznavanja jednog od njih, komunikacija među govornicima nije ostvariva. Osim toga, na nivo kojim učenici realno mogu ovladati srpskim jezikom utiče i sredina u kojoj žive (pretežno homogena ili heterogena sredina).

Imajući ovo u vidu, za predmet Srpski kao nematernalni jezik sačinjena su dva programa nastave i učenja.

Prema postavljenom cilju, očekivanim ishodima i datim sadržajima, prvi program (A) primeren je učenicima čiji se maternalni jezici izrazito razlikuju od srpskog, koji žive u pretežno jezički homogenim sredinama i imaju malo kontakata sa srpskim jezikom, a u školu polaze gotovo bez ikakvog predznanja srpskog jezika.

Drugi program (B) predviđen je za učenike koji žive u jezički mešovitim sredinama, koji mogu brže i u većem obimu da savladavaju srpski jezik, odnosno da, u skladu s uzrastom, dostignu viši nivo vladanja srpskim jezikom.

Oba programa za predmet Srpski kao nematernalni jezik sadrže tri oblasti: Jezik, Književnost i Jezičku kulturu. One su funkcionalno povezane, prožimaju se i međusobno dopunjuju. Stoga ih treba razumeti kao delove kompleksne celine koji doprinose ostvarivanju ishoda ovog predmeta, svaki sa svojim specifičnostima.

Nastavnik je obavezan da se upozna sa ishodima i programskim sadržajima prvog ciklusa obrazovanja ili prethodnih razreda.

I. PLANIRANJE NASTAVE I UČENJA

Nastavni program orijentisan na ishode nastavniku daje veću slobodu u kreiranju i osmišljavanju nastave i učenja. Uloga nastavnika je da kontekstualizuje dati program potrebama konkretnog odeljenja imajući u vidu: sastav odeljenja i mogućnosti učenika; udžbenike i druge nastavne materijale koje će koristiti; tehničke uslove, nastavna sredstva i medije kojima škola raspolaze; resurse, mogućnosti, kao i potrebe lokalne sredine u kojoj se škola nalazi. Polazeći od datih ishoda i sadržaja, nastavnik najpre kreira svoj globalni plan rada, na osnovu koga će kasnije razvijati svoje operativne planove. Ishodi definisani po oblastima olakšavaju nastavniku dalju operacionalizaciju ishoda na nivo konkretne nastavne jedinice. Sada nastavnik za svaku oblast ima definisane ishode.

Pri planiranju treba, takođe, imati u vidu da se ishodi razlikuju, da se neki lakše i brže mogu ostvariti, ali je za većinu ishoda potrebno više vremena, više različitih aktivnosti. U fazi planiranja nastave i učenja veoma je važno da nastavnik pristupi udžbeniku kao jednom od nastavnih sredstava koje je poželjno bogatiti i proširivati dodatnim, samostalno izrađenim nastavnim materijalima. Pored udžbenika, kao jednog od izvora informacija, na nastavniku je da učenicima omogući uvid i iskustvo korišćenja i drugih izvora saznavanja.

II. OSTVARIVANJE NASTAVE I UČENJA

JEZIK

Oblast Jezik obuhvata leksiku i gramatičke modele srpskog jezika. U sadržajima i ishodima ove oblasti nalaze se okvirni broj reči i gramatički elementi kojima učenik treba da ovlada u svakom razredu. U ovoj oblasti programa težište je na postepenom usvajanju sistema srpskog jezika počev od 1. razreda. Jezik počinje da se usvaja pomoću minimalnog broja reči upotrebljenih u osnovnim rečeničnim modelima s jasnim komunikativnim kontekstom. Odnosno, reči i njihovi oblici ne usvajaju se izolovano, već u rečeničnom, odnosno komunikativnom kontekstu. Za produktivnu upotrebu jezika nefunkcionalno je vankontekstualno učenje paradigmi (učenje samih oblika reči).

Usvajanje gramatike srpskog jezika u početnim fazama na mlađem uzrastu pretežno je nesvesno – u raznovrsnim aktivnostima učenici slušaju iskaze na srpskom jeziku, ponavljaju ih i kombinuju u odgovarajućim poznatim i bliskim kontekstima. U narednim fazama nastavnik pomaže učenicima da uoče jezička pravila i počnu da ih primenjuju.

Da bi učenik ovladao određenim fondom reči i gramatičkim elementima, neophodno je da ih razume i dugotrajno uvežbava. Na taj način stvaraju se preduslovi da ih primeni u odgovarajućoj komunikativnoj situaciji. Formalno poznavanje gramatičkih pravila ne podrazumeva i sposobnost njihove primene, te je takvo znanje korisno samo ukoliko pomaže boljem razumevanju nekih pravilnosti sistema. Odnosno, savladavanje gramatičkih pravila nije samo sebi cilj. Objašnjenje gramatičkih pravila, ukoliko nastavnik proceni da je korisno, treba da bude usklađeno s uzrastom učenika, njegovim kognitivnim sposobnostima, predznanjima u maternjem jeziku i svedeno na ključne informacije neophodne za primenu. Učeničko poznavanje gramatičkih pravila procenjuje se i ocenjuje na osnovu upotrebe u kontekstu, bez insistiranja na njihovom eksplicitnom opisu.

Na nižem nivou vladanja jezikom (sredine u kojima se realizuje A program) važno je da se kod učenika razvije sposobnost razumevanja i konstruisanja iskaza koji sadrže elemente određene programom. Pritom je u produkciji (sastavljanju i kazivanju iskaza) na ovom nivou bitno da značenje poruke bude razumljivo, dok se gramatička ispravnost postiže postepeno. Na tom nivou očekuju se tipične greške izazvane interferencijom i nedovoljnom savladanošću materije. Greške nisu samo znak nepoznavanja gradiva, već su upravo pokazatelj da je učenik spreman da se upusti u komunikaciju, što nastavnik treba da podstiče. To ne znači da greške uopšte ne treba ispravljati. Nastavnik odlučuje o tome kada će, na koji način i koje greške ispravljati, vodeći računa istovremeno i tome da učenika motiviše za komunikaciju i o tome da se greške postepeno redukuju.

Upravo su časovi iz oblasti Jezik pogodni za usmereno, ciljano usvajanje pojedinih segmenata, gramatičkih elemenata srpskog jezika. Tokom ovih časova preporučuje se dinamičko smenjivanje različitih aktivnosti: različiti tipovi vežbi slušanja, provera razumevanja slušanog, ponavljanje, gramatičko i leksičko variranje modela, dopunjavanje, preoblikovanje potvrdnih u upitne i negirane forme i sl.

Realizacija nastave srpskog kao nematernjeg jezika prema B programu podrazumeva određeno vladanje srpskim jezikom od početka školovanja, odnosno mogućnost bržeg napredovanja u toku školovanja. U takvim okolnostima očekuje se manja zastupljenost grešaka i njihovo brže ispravljanje. Primena B programa podrazumeva ovladanost sadržajima A programa i podizanje jezičke kompetencije na viši nivo, te je nastava jezika u funkciji osposobljavanja učenika za pravilno komuniciranje savremenim standardnim srpskim jezikom u skladu s jezičkim i vanjezičkim kontekstom.

Budući da učenici koji pohađaju nastavu srpskog kao nematernjeg jezika, pohađaju i nastavu maternjeg jezika, svrsishodno je u odgovarajućim prilikama koristiti transfer znanja stečenih na maternjem jeziku i o maternjem jeziku. Nastava srpskog kao nematernjeg jezika treba da bude u korelaciji s nastavom maternjeg jezika.

Jezička građa se iz razreda u razred postepeno proširuje i usložnjava, ona je kumulativna i nadovezuje se na prethodnu. Uvođenje novog elementa podrazumeva ovladanost prethodnim, što znači da se nova građa oslanja na prethodnu koja se kontinuirano uvežbava. Sledeći primeri kraćih tekstova ilustruju primenu jezičke materije poštujući postupnost i uvođenje novih jezičkih sadržaja u svakom razredu u A programu:¹

¹ U zagradi su navedeni sadržaji oblasti Jezik za svaki razred

1. razred (prezent glagola u 1, 2. i 3. licu jednine (potvrđni i odrični oblik); prosta rečenica s imenskim delom predikata; lične zamenice 1, 2. i 3. lica jednine u funkciji subjekta; prosta rečenica s glagolskim predikatom; imenice u lokativu jednine s predlozima u i na uz glagol jesam): Zdravo! Ja se zovem Marija. Ja sam u školi. Ovo je učionica. Učenik je u učionici. On crta. To je učiteljica. Ona sedi na stolici.

2. razred (prosta rečenica s pridevom u imenskom delu predikata; akuzativ imenica bez predloga; lokativ s predlozima u i na; akuzativ s predlozima u i na sa glagolom ići; prezent glagola za sva tri lica i oba broja; lične zamenice 1, 2. i 3. lica množine u funkciji subjekta; prisvojne zamenice za 1. i 2. lice jednine sva tri roda u funkciji atributa i imenskog dela predikata): Ovo je moja škola. Mi smo učenici. Idemo u školu. Imamo torbe. Torbe su velike. Dečaci se igraju u dvorištu. Oni imaju loptu. Oni vole fudbal.

3. razred (perfekat glagola (sva tri lica i oba broja); prisvojne zamenice za treće lice jednine sva tri roda; prilozi sada, danas i juče): Marija danas slavi rođendan. Ovo je njena mama. Ona je juče pravila tortu. Ovo je njen tata. Tata je pravio sendviče. Došli su gosti. Marija je vesela.

4. razred (futur I glagola (sva tri lica i oba broja); imperativ (2. lice jednine i množine najfrekventnijih glagola); imenica u dativu u funkciji nepravog objekta uz glagole davanja i govorenja; prisvojne zamenice za sva tri lica jednine i množine –slaganje s imenicom u jednini; prilozi sutra, ujutru, uveče; uzročna rečenica s veznicima jer i zato što; frekventni prilozi za način (brzo, polako, lepo); tvorba imenica sa značenjem vršioca radnje, imaoca zanimanja izvedenih sufiksima: -ar, -ac, -ač; imenice koje označavaju žensku osobu izvedene sufiksima: -ica; -ka): Moj razred će sutra ujutru ići na izlet. Ja ću ustati u sedam sati. Napraviću sendvič. Učiteljica je rekla učenicima: „Ponesite vodu jer će biti toplo”. Brzo ću se spakovati. Vozač Ivan će voziti autobus.

5. razred (uzročna rečenica s veznicima jer i zato što; odredbe za način iskazane frekventnim načinskim prilozima; složeni glagolski predikat s modalnim glagolima: trebati, morati, moći, smeti, želeći; imenice u genitivu s predlozima ispred, iza, iznad, ispod, pored u funkciji odredbe za mesto; kongruencija atributa i imenice u nominativu i akuzativu; tvorba imenica kojima se označavaju nazivi sportista; tvorba priloga od prideva): Ja želim da igram košarku. Treba mnogo trenirati. Jednog dana biću košarkaš. Pored moje kuće je košarkaški klub. Upisuju nove članove. Moja starija sestra trenira plivanje. Ona je dobra plivačica i vredno trenira.

6. razred (imenice u genitivu s predlozima od i do u funkciji odredbi za mesto i vreme; prilozi rano, kasno, uvek, nikad, ponekad, često, retko, ceo (dan), dugo, zimi, leti; kongruencija atributa i imenice u nominativu i akuzativu; imenica u instrumentalu sa značenjem sredstva i društva; komparativ i superlativ prideva i priloga; prisvojni pridevi na -ov/ev, -in (u nominativu); nazivi zemalja i regija izvedeni sufiksima: -ija, -ska): Imam dvanaest godina i idem u šesti razred. Volim modernu muziku. Sviram gitaru od četvrtog razreda. U junu ću ići na takmičenje u Italiju. Imam dobre drugove i drugarice. S njima idem u školu autobusom jer je škola daleko. Uvek se dobro zabavljamo. Leti često idemo na bazen biciklima. Moj najbolji drug se zove Marko. On je niži od mene i bolji je učenik jer više uči. Markova sestra se zove Mirjana.

7. razred (imenice u genitivu s predlozima sa, iz, oko, između u funkciji odredbe za mesto; imenice u genitivu s predlozima pre i posle u funkciji odredbe za vreme; lokativ u funkciji nepravog objekta uz glagole govorenja i mišljenja; imeničke, brojne i priloške sintagme sa značenjem količine; kongruencija atributa i imenice u dativu, instrumentalu i lokativu; najfrekventnije zbirne imenice sa sufiksom -je; tvorba imenica za označavanje mesta (prostora i prostorija) na kojem se vrši radnja: -ište/-lišće, -onica); tvorba imenica sa značenjem etnika (primeri iz okruženja): Moja porodica živi u kući. Oko kuće imamo cveće. Naš sused je Mađar. Između naše i njegove kuće nalazi se malo igralište. S drugovima često idem tamo posle škole. Ponekad kupimo flašu soka i nekoliko kesica semenki, sedimo na drvenim klupama i razgovaramo o novim filmovima, strogim nastavnicima, muzici i raznim drugim stvarima. Prošle nedelje smo pomagali našem starom susedu da popravi ljuljaške i klackalice. Tako će i mlađoj deci biti lepše.

8. razred (zavisne rečenice: vremenska (s veznikom kad), namerna (s predikatom u prezentu), izrična (s veznikom da) i odnosna (sa zamenicom koji u funkciji subjekta); tvorba prideva sufiksima -ski i -(i)ji): Juče sam imala mnogo domaćih zadataka. Kad sam ih završila, uključila sam televizor. Posle pola sata u sobu je ušao moj brat i promenio kanal. Hteo je da gleda utakmicu. Rekla sam mu da ja želim da gledam omiljenu seriju koja počinje za pet minuta. On je rekao da je utakmica veoma važna, jer igraju srpska i mađarska reprezentacija. Nismo hteli da se svađamo. Dogovorili smo se da on ide u dnevnu sobu i tamo gleda utakmicu.

KNJIŽEVNOST

Program A predmeta Srpski kao nematniji jezik namenjen je homogenoj sredini, učenicima koji veoma retko imaju kontakata sa govornicima čiji je maternji jezik srpski. Poznavanje jezika je na osnovnom (elementarnom) nivou, komunikacija na srpskom jeziku se teško ostvaruje, gramatički modeli su neuvežbani pošto učenici nemaju prilike da koriste srpski jezik, njihov rečnik ne sadrži veliki broj reči, reči veoma lako iz aktivnog fonda prelaze u pasivni i budu zaboravljene, leksika se usvaja sporije nego kod učenika heterogene sredine, interferencijske greške se često pojavljuju u tolikom obimu da ometaju razumevanje rečenice; iz ovih razloga bi akcenat trebalo da bude na leksici i jezičkim obrascima (modelima) koji će im obezbediti temelj za jednostavnu komunikaciju na srpskom jeziku.

U svakom razredu učenicima je ponuđeno više tekstova od broja koji je obavezujući. Osnovni kriterijum za izbor tekstova je nivo poznavanja jezika. Pored odabranih tekstova, obrađuju se i tekstovi po slobodnom izboru, pri čemu se vodi računa o nivou poznavanja jezika i interesovanjima učenika. Uz originalne književne tekstove planirana je i obrada konstruisanih tekstova koji treba da budu u funkciji obogaćivanja leksike neophodne za svakodnevnu komunikaciju na osnovnom nivou. Predlaže se da nastavnik planira najmanje tri časa za obradu jednog teksta kroz teme. Pesme koje se pevaju ne zahtevaju obavezno obradu, gramatička i leksička objašnjenja jezičkih pojava.

Oblast nastavnog programa Književnost doprinosi postizanju komunikativne funkcije jezika. Osnovna funkcija književnoumetničkih tekstova, odnosno adaptacija, pored osposobljavanja učenika za komunikativnu upotrebu jezika, jeste i upoznavanje učenika sa kulturom, istorijom i tradicijom srpskog naroda, kao i s književnim delima značajnim za srpsku književnost.

Funkcije adaptiranog književnog teksta u A programu:

- usvajanje leksike određenog tematskog kruga potrebne za svakodnevnu komunikaciju;
- čitanje, odnosno slušanje teksta u funkciji uvežbavanja razumevanja pisanog i govornog jezika – uvežbava se čitanje u sebi i čitanje sa razumevanjem;
- zadaci u vezi sa tekstom razvijaju umenje razumevanja teksta, uvežbava se veština pisanja, sastavljanje i pisanje rečenica koje sadrže poznatu leksiku uz uvežbavanje osnovnih jezičkih obrazaca, kao i razvijanje sposobnosti sastavljanja rečenica govornog jezika (prilikom pisanih i govornih vežbi tolerišu se interferencijske greške koje ne ometaju razumevanje rečenice);
- odgovori na pitanja (usmeno i pismeno) pomažu učeniku da razvije mehanizme sastavljanja rečenica na srpskom jeziku, odnosno izlaganje na srpskom jeziku uz vidno prisustvo interferencijskih grešaka – uputno je da nastavnik vrši korekcije ukazujući na pravilne oblike;
- reprodukcija teksta ili prepričavanje razvijaju sposobnost upotrebe jezika – učenik treba da se izrazi koristeći više rečenica, da formira i razvija govorne sposobnosti.

Književnoumetnički, adaptirani i konstruisani tekstovi pogodni su za tumačenje, pri čemu se uzimaju u obzir uzrast i predznanja učenika. Tekstovi su ujedno i polazna osnova za uvežbavanje novih reči i izraza, jezičkih modela, čitanja, pisanja, govora; stoga tri časa namenjena jednom tekstu predstavljaju istovremeno i obradu i uvežbavanje gradiva.

Rad na tekstu obuhvata:

1. Semantizaciju nepoznatih reči: semantizacija može da se izvede pomoću sinonima koji su poznati učenicima, vizuelnim prikazivanjem reči, postavljanjem reči u kontrastne parove (mali-veliki), opisivanjem reči jednostavnim rečenicama. Nastavnik mora da vodi računa da rečenica kojom opisuje nepoznatu reč sadrži učenicima poznate reči. Prevod je opravdan samo u slučaju kada ne postoje druga sredstva za objašnjenje značenja reči. Preporučuje se upotreba rečnika na času.

2. Slušanje ili čitanje teksta: savetuje se da nastavnik prvi put pročita tekst – na ovaj način učenici čuju pravilan izgovor reči, pošto učenici homogene sredine retko imaju prilike da čuju srpski jezik, nastavnikovo glasno čitanje je od izuzetne važnosti. Preporučuje se upotreba audio-vizuelnih sredstava. Zahtevi koji se u programu tiču učenja odlomaka iz poezije i proze napamet podstiču usvajanje modela govorenja, kao i intonaciju reči i rečenica.

Dramatizacija tekstova vezuje se i za javni nastup, ali i za razgovor o književnom delu pošto predstavlja vid njegove interpretacije. Saživljavanjem sa likovima dela, učenici mogu ispoljiti osećanja koja prepoznaju u ponašanju junaka i o kojima zaključuju.

3. Kontekstualizacija nove leksike: neophodno je da učenici nove reči postave u rečenični kontekst kako bi se leksika uvežbavala paralelno sa konstruisanjem rečenica. Rečenice treba da budu jednostavne da bi se izbegao veliki broj grešaka koje neminovno nastaju u složenijim konstrukcijama. Ukoliko rečenica sadrži previše

grešaka, postaje nerazumljiva slušaocu. Kontekstualizacija novih reči je bitan elemenat funkcionalne upotrebe jezika pošto navodi učenika da sastavlja rečenice i aktivira rečnički fond i jezičke modele.

4. Pitanja u vezi s tekstom (u pisanoj formi i usmeno): proces razumevanja teksta ima više etapa. Tek kada se nova leksika usvoji i primeni u rečenicama može da se pređe na nivo razumevanja teksta. Nivo na kojem je učenik razumeo tekst može da se utvrdi postavljanjem pitanja u vezi s tekstom. Pitanja treba da se zasnivaju na leksici koju su ranije usvojili uz upotrebu novih reči obrađenih u tekstu. Uputno je da pitanja budu kratka (Šta je u Vesninoj torbi? – tekst Vesna i torba). Korisno je da deo pitanja bude u pisanoj, a deo u govornoj formi. Značajno je da se primarno uvežbava govor, a zatim i pisanje.

5. Pitanja povodom teksta (u pisanoj formi i usmeno): učenici uvežbavaju i ostvaruju komunikaciju na srpskom jeziku zasnovanu na poznatoj leksici, uz tolerisanje grešaka koje ne ometaju razumevanje. Pitanja treba da budu u skladu s leksičkim fondom kojim učenici raspolažu (na primer: Ko je junak priče?; Gde se odigrava radnja?; Kako izgleda junak priče?; Šta oseća devojčica u pesmi?). Ovo je sledeći nivo u procesu usvajanja jezičkih veština čiji je cilj navođenje učenika da ostvare komunikaciju na srpskom jeziku. Ovaj cilj je često veoma teško postići kod učenika homogene sredine, ali je neophodno navesti učenika da usmeno, a potom i u pisanoj formi upotrebi određene reči ili izraze na srpskom jeziku.

6. Razgovor o tekstu: u skladu sa leksikom kojom učenici raspolažu razgovor se zasniva na prepoznavanju glavnih likova, aktivnostima koje se vezuju uz njih, na isticanju osobina likova iz teksta. Kao deo procesa uvođenja učenika u upotrebu jezika uputno je da se učenici, prema modelima iz tekstova podstiču da sastavljaju rečenice potrebne u govornim situacijama. Na primer, dramatizacija teksta Vesna i torba – Vesna: Moja torba je stara. Olovka: Šta radiš, Vesna? Zašto stavljaš puno stvari u torbu? U torbi nema mesta. Tata: Vesna, treba da kupim novu torbu. Vesna: Tata, molim te, kupi mi novu torbu. Učenici se podstiču da povodom teksta zaključuju o idejama prepoznatim u tekstu (Šta tekst kazuje o Vesninim osobinama?).

Prilikom obrade poezije ne insistira se na književnoj teoriji, već na doživljaju lirске pesme. Podsticanje učenika da razume motive, pesničke slike i jezičkostilska izražajna sredstva dovodi se u vezu sa ilustrovanjem značajnih pojedinosti, kao i s uvežbavanjem intonacije stiha i uočavanjem rime u pesmi.

7. Komparativni pristup: nastavnik planira uključivanje tekstova maternjeg jezika koji se porede sa predloženim delima srpske književnosti (ukoliko je to moguće) i sa primerima vezanim za film, pozorišnu predstavu, različite audio-vizuelne zapise; u obradu književnog dela uključuje i sadržaje iz likovne i muzičke kulture, strip i različite vrste igara (osmosmerke, rebusi, ukrštene reči, asocijacije...).

Prilikom uočavanja bitnih poetskih elemenata u strukturi književnoumetničkog teksta, koristeći znanje stečeno na časovima maternjeg jezika, nastavnik se trudi da kod učenika (u skladu sa njihovim mogućnostima) objasni osnovne oblike pripovedanja (naracija, deskripcija, dijalog); pojam sižea i fabule, funkciju pesničke slike; ulogu jezičkostilskih sredstava i druge osnovne poetičke odlike teksta.

8. Oblikovanje kratkog teksta u pismenoj formi ili usmeno na osnovu adaptiranog književnog teksta: ovaj nivo upotrebe srpskog jezika u govornoj ili pisanoj formi predstavlja glavni cilj oblasti Književnost u A programu. Pokušaj samostalnog sastavljanja kraćeg teksta od pet ili šest rečenica (u paru ili u grupi) predstavlja viši nivo u ostvarivanju komunikativne funkcije jezika. Učenici razvijaju mehanizam upotrebe jezičke građe i jezičkih modela; spajaju reči u rečenice uz poštovanje gramatičkih struktura, zatim spajaju više rečenica u kraći tekst. Proces se odnosi i na govoreni i na pisani tekst.

Program B:

Književnoumetnički tekstovi u nastavi Srpskog kao nematernjeg jezika imaju višestruku funkciju. Čitajući i tumačeći književnoumetnička dela i izabrane odlomke najznačajnijih dela srpskih pisaca, učenici će imati priliku da se upoznaju sa srpskom kulturnom baštinom i tako bolje razumeju sličnosti i razlike koje postoje između kulture naroda kojem pripadaju i kulture naroda čiji jezik uče. Tekstovi istovremeno predstavljaju izvor nove leksike i polaznu osnovu za dalji rad – razgovore, čitanje, interpretaciju, različite vrste govornih i pismenih vežbi i druge aktivnosti.

U oblasti programa Književnost navedeni tekstovi usklađeni su s uzrasnim karakteristikama i jezičkim mogućnostima učenika. Dati predlog dela nastavnik će prilagođavati potrebama svojih učenika. Od predloženih dela, nastavnik samostalno bira ona koja će obrađivati, kao i dela kojima će proširiti spisak. Za svaki tekst je predviđeno po tri časa.

Za učenike koji Srpski kao nematernji jezik budu savlađivali po programu koji je namenjen onima koji uče i žive u heterogenim jezičkim sredinama ili im je maternji jezik jedan od slovenskih jezika, predloženi su autentični književnoumetnički tekstovi ili odlomci iz njih. Ipak, postoje značajne razlike između učenika koji žive u heterogenoj sredini, a čiji je maternji jezik neslovenski, i učenika čiji je maternji jezik slovenski. Ove

razlike je neophodno uzeti u obzir prilikom izbora tekstova za obradu i pri izradi udžbenika. Stoga se preporučuje autorima udžbenika i nastavnicima da neka od predloženih dela adaptiraju, skrate i prilagode jezičkom znanju i mogućnostima učenika čiji je maternji jezik neslovenski. Nastavnici koji rade s učenicima čiji maternji jezik pripada grupi slovenskih jezika, mogu se opredeljavati za autentična dela.

Bavljenje književnoumetničkim tekstom podrazumeva različite metodičke postupke koji će biti usmereni na njegovo što bolje razumevanje i tumačenje. Rad na tekstu sastoji se iz nekoliko etapa: uvodnog razgovora sa semantizacijom manje poznatih reči i izraza (ova etapa je posebno važna za učenike čiji jezik nije slovenski); prostorne i vremenske lokalizacije teksta; izražajnog čitanja; kratke provere umetničkog doživljaja i razumevanja teksta; razgovora o tekstu i njegovog tumačenja (različitih analitičko-sintetičkih postupaka kojima će se otkrivati estetske vrednosti dela, važne pojedinosti u njemu i mesta s posebnom ekspresivnošću); povezivanja dela s ličnim doživljajima i iskustvima učenika. Svaka od navedenih etapa zavisi od prirode teksta kao i od predznanja i mogućnosti učenika.

Uvodni razgovor i semantizacija manje poznatih reči i izraza biće za neke učenike od izuzetne važnosti za razumevanje dela i stoga im je potrebno posvetiti posebnu pažnju. O izboru reči za semantizaciju odlučuje nastavnik uvažavajući predznanja svojih učenika. Leksiku je najbolje semantizovati tokom uvodnog razgovora i pre prvog čitanja teksta kako bi se obezbedilo razumevanje sadržaja teksta nakon prvog čitanja. Reči se mogu semantizovati na različite načine – vizuelnim nastavnim sredstvima, demonstracijom, posredstvom sinonima i antonima, različitim opisnim definicijama i, ukoliko je to neophodno, reč se može i prevesti na maternji jezik učenika. Nije potrebno da sve reči koje se semantizuju uđu u aktivan leksički fond učenika, pojedine mogu ostati u pasivnom fondu. Leksika za koju se proceni da treba da uđe u aktivan leksički fond učenika, treba da bude zastupljena tokom razgovora o tekstu i njegove interpretacije, a korisno je osmisliti i različite leksičke vežbe koje će doprineti ostvarivanju ovog cilja. Učenike ovog uzrasta treba uvoditi i u korišćenje rečnika jer je ono sastavni deo čitanja. Važno je da se služe i dvojezičnim i jednojezičnim rečnicima i da ovladaju tehnikom pronalaženja reči i značenja koje reč ostvaruje u datom kontekstu. Rečnici predstavljaju veliku pomoć za čitanje i razumevanje tekstova različitih žanrova, naročito su korisni prilikom samostalnog čitanja.

Mnogi tekstovi, posebno odlomci iz obimnijih književnih dela, zahtevaće i lokalizaciju kako bi bili pravilno shvaćeni i doživljeni. Lokalizacija će u nekim slučajevima podrazumevati prepričavanje sadržaja koji prethode odlomku koji se obrađuje ili, na primer, davanje podataka o autoru. Nekad će biti neophodno delo smestiti u prostorne i vremenske okvire i protumačiti društvene, istorijske i druge okolnosti u kojima se radnja odvija. Čitanje teksta je od velike važnosti za njegovo razumevanje i doživljavanje. U nastavi književnosti javljaju se različiti oblici čitanja. Razumevanje, doživljavanje i tumačenje teksta uslovljeno je kvalitetom čitanja. Važno je da prvo interpretativno čitanje teksta obavi nastavnik ili da učenici poslušaju kvalitetan zvučni zapis. Ovako će se obezbediti pravilno razumevanje i bolji umetnički doživljaj teksta. Mnoga dela zahtevaće jedno ili više ponovljenih čitanja naglas ili u sebi, usmerenih ka određenom cilju. Potrebno je da učenici ovladaju tehnikama glasnog čitanja i čitanja u sebi. Čitanje u sebi može biti u funkciji boljeg razumevanja teksta i ono uvek treba da bude usmereno od strane nastavnika, istraživačko. Učenici će, čitajući u sebi, pronalaziti u tekstu različite informacije kojima će potkrepljivati i svoje mišljenje i stavove, uvežbavaće brzo čitanje i osposobljavaće se za samostalno učenje. Cilj čitanja naglas jeste ovladavanje tehnikom čitanja i savlađivanje važnih činilaca glasnog čitanja (izgovora i intonacije reči i rečenice, jačine glasa, pauza). Ovim putem učenici se postepeno uvode u izražajno čitanje. Ono se uvežbava na pažljivo odabranim epskim, lirskim i dramskim tekstovima. Izražajno čitanje uvežbava se na prethodno obrađenim tekstovima, planski i uz dobru pripremu. Nastavnik treba da osposobi učenike da usklade jačinu glasa, intonaciju, ritam, tempo, pauze s prirodom i sadržinom teksta kako bi izražajno čitanje bilo što uspešnije.

Jedan od važnih oblika rada jeste učenje napamet i izražajno kazivanje kratkih odlomaka iz odabranih književnoumetničkih tekstova u stihu i prozi (lirskih pesama, odlomaka iz proznih i dramskih tekstova). Učenike treba postepeno voditi od glasnog čitanja ka izražajnom čitanju i kazivanju napamet naučenih odlomaka.

Tumačenje teksta umnogome će zavisiti od sredine u kojoj se nastava realizuje, predznanja učenika i njihovog maternjeg jezika. S učenicima koji savlađuju program za srednji nivo, tumačenje teksta imaće više obeležja razgovora o važnim pojedinostima u njemu – događajima, likovima, mestu i vremenu odvijanja radnje. Razgovori o tekstu treba da obezbede pravilno razumevanje događaja, uočavanje veza između događaja i likova, tumačenje postupaka glavnih junaka i njihovih osobina. Bez obzira na to što za ove razgovore nije nužno da učenici znaju stručnu terminologiju (osnovni motiv, epitet, opisna lirski pesma), oni se ne smeju svesti na puko prepričavanje sadržaja teksta. Razgovor o tekstu nastavnik treba da vodi tako da omogući

učenicima da u njemu ispolje što veću kreativnost, da im postavlja problemske zadatke, navodi ih da razmišljaju o uzročno-posledičnim vezama u delu, podstiče ih da slobodno maštaju i iznose svoje utiske o umetničkim slikama u delu.

S naprednijim učenicima nastavnik može ostvariti kompleksniju analizu i interpretaciju dela tokom koje će učenici izvoditi složenije zaključke o događajima i likovima, otkrivati ekspresivna mesta u delu i iznositi svoje utiske o njima služeći se osnovnom terminologijom teorije književnosti. U nastavi srpskog kao nematernjeg jezika nastavnik treba da se oslanja na književnoteorijska znanja koje su učenici stekli na svom maternjem jeziku i da ih aktivira kad god je to moguće. Tako, na primer, prilikom obrade književnih dela i odlomaka, treba računati na to da su učenici u maternjem jeziku usvojili osnovne književnoteorijske pojmove: tema, motiv, glavni lik i dr. U skladu sa Opštim standardima postignuća za Srpski kao nematernji jezik; poznavanje terminologije iz teorije književnosti očekuje se samo od učenika naprednog nivoa. Oni će, na primerima izabranih dela i odlomaka iz srpske književnosti, proširivati saznanja koja su stekli na svom matrenjem jeziku i bogatiti ih novom primerima.

Nakon razgovora o sadržaju dela i njegove interpretacije, potrebno je s učenicima razgovarati i o ličnim doživljajima koji su izazvani delom – podsticati ih da dovode u vezu delo sa svojim ličnim iskustvima, dopustiti im da postavljaju pitanja, stvoriti u učionici uslove u kojima će se razvijati dijalog i diskusija.

Veoma je važno da učenici aktivno učestvuju u svim etapama rada, da iznose svoja osećanja, zapažanja, mišljenja, zaključke i da ih obrazlažu. Učeničke aktivnosti ne smeju biti ograničene samo na rad na času. U obradu teksta učenike treba uvoditi zadavanjem različitih pripremnih zadataka, koje će oni rešavati kod kuće. Nakon obrade teksta važno je da učenici stečena znanja funkcionalno primenjuju u daljem radu – prilikom izrade domaćih zadataka, samostalnog čitanja i usvajanja znanja iz drugih nastavnih predmeta. Nastavniku i učenicima će stečena znanja i veštine biti dragocena za interpretaciju novih književnih dela.

Kad god je to moguće, nastavu književnosti potrebno je povezivati s nastavom jezika, uspostavljati unutarpredmetnu i međupredmetnu korelaciju. Ona će doprineti svestranijem sagledavanju sadržaja, a učenici će steći kvalitetnija i trajnija znanja.

JEZIČKA KULTURA

Realizacija nastavnih sadržaja Srpskog kao nematernjeg jezika podrazumeva kontinuitet u bogaćenju učeničke jezičke kulture. To je jedna od primarnih metodičkih obaveza nastavnika. Nastavnik treba da proceni sposobnosti svakog učenika za odgovarajući nivo komunikativne kompetencije i u skladu sa tim prilagodi jezički materijal. Ovo treba da dovede do funkcionalne upotrebe jezika u nastavi, ali i u svim ostalim životnim okolnostima, u školi i van nje, gde je valjano jezičko komuniciranje uslov za potpuno sporazumevanje. Jezička komunikacija podrazumeva vladanje receptivnim i produktivnim jezičkim veštinama, a to su: slušanje, čitanje, pisanje i govorenje. Osnovno obeležje savremenog metodičkog pristupa nastavi jezika i jezičke kulture jeste razvijanje učeničkih sposobnosti u sve četiri aktivnosti uporedo i njihovo prilagođavanje kognitivnim sposobnostima i jezičkom okruženju učenika. Ishodi u oblasti Jezička kultura koncipirani su tako da, s jedne strane, obezbede ostvarivanje minimuma jezičkih kompetencija, ali i da, s druge strane, ne ograniče učenike koji su u mogućnosti da ostvare veći napredak. Zbog specifičnosti ove nastave, predviđene ishode (pre svega kada su u pitanju homogene jezičke sredine) potrebno je ostvarivati kroz jezičke aktivnosti (kompetencije) koje su, s metodičkog aspekta, sličnije nastavi stranog nego maternjeg jezika.

Slušanje je prva jezička aktivnost s kojom se učenici susreću u nastavi srpskog kao nematernjeg jezika. Ona omogućava učeniku da upozna melodiju jezika, a zatim i njegov glasovni sistem, intonaciju reči i rečenice. Konačni cilj slušanja treba da bude razumevanje, kao preduslov za verbalnu produkciju, odnosno – komunikaciju.

Govorenje je najsloženija jezička veština, koja podrazumeva vladanje svim elementima jezika (fonetsko-fonološkim, morfološkim, sintaksičkim i leksičkim). Govorenje se najčešće realizuje u dijaloškoj formi, te prema tome podrazumeva razumevanje (sagovornika). Pored toga, govorenje je veština koja zahteva određenu brzinu i pravovremenu reakciju. Kao produktivna veština, zajedno sa pisanjem, omogućava učeniku da se izrazi na srpskom jeziku, postavi pitanje, interpretira neki sadržaj i učestvuje u komunikaciji sa drugima.

Čitanje je jezička aktivnost koja podrazumeva poznavanje grafijskog sistema jezika (slova), njihove glasovne realizacije, povezivanje glasova u reči i spajanje reči u rečenicu, uz poštovanje odgovarajućih ritmičkih i prozodijskih pravila. Cilj čitanja mora da bude razumevanje pročitanoj jer samo tako ono predstavlja jezičku kompetenciju, a ne puku verbalizaciju slovnih karaktera.

Pisanje je produktivna jezička veština koja podrazumeva iskazivanje jezičkog sadržaja pisanim putem, upotrebom odgovarajućih slovnih karaktera i poštovanjem pravopisnih pravila. Posebnu pažnju potrebno je

posvetiti grafemama za koje ne postoje ekvivalenti u maternjim jezicima učenika. Takođe je važno obratiti pažnju na pravila fonetskog pravopisa (pisanje ličnih imena stranog porekla itd.). Pored toga, srpski jezik ima dva pisma – ćirilicu i latinicu, a učenik, još u prvom ciklusu obrazovanja, treba da usvoji oba. Cilj pisanja je jezičko izražavanje pisanim putem, te, prema tome, podrazumeva razumevanje.

Ove četiri veštine su kroz ishode dva programa vertikalno povezane tako da jasno opisuju gradaciju postignuća učenika u oblasti Jezička kultura.

Sadržaji po temama predstavljaju leksičko-semantički okvir unutar koga se funkcionalno realizuju jezički sadržaji. Tematske jedinice prezentuju realne, svakodnevne okolnosti u kojima se ostvaruje komunikacija. Za svaku tematsku jedinicu predložene su tematske grupe koje treba da se popune odgovarajućom leksikom, u okviru preporučenog broja novih reči.

Na primer u drugoj tematskoj jedinici, Porodica i ljudi u okruženju, u sadržaju A programa predviđeno je da učenici u prvom razredu ovladaju rečima kojima se imenuju članovi uže porodice i upotrebe ih u odgovarajućoj komunikativnoj situaciji. U svakom sledećem razredu ova tematska jedinica se proširuje novom leksikom i novim komunikativnim situacijama. Tako u sledećim razredima učenici ovladavaju nazivima za članove šire porodice, daju osnovne informacije o njima, njihovim fizičkim i karakternim osobinama, zanimanjima, međusobnim odnosima itd.

Ovakva horizontalna vrsta gradacije primenjena je u svim tematskim jedinicama.

Izbor leksike je delimično uslovljen sadržajem iz oblasti Jezik i Književnost, ali zavisi i od procene nastavnika o potrebnosti odgovarajućih leksema i njihove frekventnosti, radi postizanja informativnosti i prirodnosti u komunikaciji. Mnoge reči nisu vezane samo za jednu tematsku jedinicu već se preklapaju i povezuju u nove semantičke nizove, što nastavnik treba da podstiče dobro osmišljenim govornim i pismenim vežbama.

Tematske jedinice se uglavnom ponavljaju u svim razredima, ali se u svakom sledećem razredu broj leksema u okviru tematskih grupa ponavlja i proširuje. Pored selektivnog pristupa leksici, treba voditi računa i o broju leksema koje se usvajaju u jednoj nastavnoj jedinici. Na jednom času ne bi trebalo uvoditi više od pet novih reči, čije značenje će se objasniti i provežbati u tipičnim realizacijama unutar rečenice (kontekstualizacija leksike). Najefikasnije bi bilo da za novu reč svaki učenik osmisli (minimalni) kontekst, odnosno rečenicu. Na ovaj način nastavnik ima uvid u učenikovo razumevanje značenja reči, pored novih sadržaja podstiče upotrebu i ranije stečenih znanja iz leksike i gramatike, a učenici stiču samopouzdanje jer mogu da izgovore ili napišu rečenice na srpskom jeziku.

Pored datih tematskih jedinica, u prva četiri razreda osnovne škole navodi se i netematizovana leksika koja je potrebna za komunikaciju, nezavisno od teme. U svakodnevnoj komunikaciji veliki značaj imaju ustaljene komunikativne forme kojima učenici postepeno i kontinuirano treba da ovladavaju od prvog razreda osnovne škole. One su izdvojene u posebnu oblast jezičke kulture i usklađene su potrebama i uzrastom učenika. Tako u prvom razredu učenici usvajaju modele za pozdravljanje i predstavljanje, zatim se dalje usvajaju modeli za čestitanje, zahvaljivanje, iskazivanje želje, molbe itd. do najsloženijih modela kao što su iskazivanje psihološkog stanja i raspoloženja i davanje saveta.

Funkcionalno i ekonomično povezivanje podoblasti predmeta Srpski kao maternji jezik (Jezik, Književnost i Jezička kultura) omogućava savladavanje njihovih sadržaja i ostvarivanje predviđenih ishoda na prirodan i spontan način, čineći da jedni sadržaji proizlaze iz drugih, dopunjuju se i preklapaju. Na odabranim delovima književnoumetničkih, neumetničkih i konstruisanih tekstova mogu se razvijati različite komunikativne veštine; govornim vežbama se definišu smernice za izradu pismenih sastava; kreativne aktivnosti u nastavi doprinose razvoju usmenog i pismenog izražavanja, čitanje s razumevanjem utiče na bogaćenje leksike i fluentnost govora, itd. Usklađenost ishoda s jezičkim kompetencijama omogućava nastavniku ne samo kumulativno praćenje napretka svakog učenika nego i uočavanje problema u razvijanju pojedinih kompetencija, što umnogome olakšava proces nastave i učenja jezika.

III. PRAĆENJE I VREDNOVANJE NASTAVE I UČENJA

Na početku procesa učenja, odnosno na početku školske godine, neophodno je sprovesti dijagnostičko vrednovanje kompetencija učenika. Ovo je izuzetno važan zadatak nastavnika, budući da postoje velike razlike u vladanju srpskim jezikom učenika jednog odeljenja. Dijagnostičko ocenjivanje se može realizovati pomoću inicijalnog testiranja koje služi da se ustanove veštine, sposobnosti, interesovanja, iskustva, nivoi postignuća ili poteškoće pojedinog učenika ili čitavog odeljenja. Inicijalno testiranje osmišljava nastavnik na osnovu ishoda i sadržaja programa iz prethodnih razreda. Na osnovu toga moguće je efikasno planirati i organizovati proces učenja i individualizovati pristup učenju.

Pored standardnog, sumativnog vrednovanja koje još uvek dominira u našem sistemu obrazovanja (procenjuje znanje učenika na kraju jedne programske celine i sprovodi se standardizovanim mernim instrumentima – pismenim i usmenim proverama znanja, esejima, testovima, što za posledicu ima kampanjsko učenje orijentisano na ocenu), savremeni pristup nastavi pretpostavlja formativno vrednovanje – procenu znanja tokom savladavanja nastavnog programa i sticanja odgovarajuće kompetencije. Rezultat ovakvog vrednovanja daje povratnu informaciju i učeniku i nastavniku o tome koje kompetencije su dobro savladane, a koje ne (npr. učenik zadovoljavajuće razume pročitani tekst, ali slabo razume govoreni tekst; zadovoljavajuće piše u skladu s pravilima, ali u govoru ne poštuje pravila kongruencije itd.), kao i o efikasnosti odgovarajućih metoda koje je nastavnik primenio za ostvarivanje cilja. Formativno merenje podrazumeva prikupljanje podataka o učeničkim postignućima, a najčešće tehnike su: realizacija praktičnih zadataka, posmatranje i beleženje učenikovih aktivnosti tokom nastave, neposredna komunikacija između učenika i nastavnika, registar za svakog učenika (mapa napredovanja) itd. Rezultati formativnog vrednovanja na kraju nastavnog ciklusa treba da budu iskazani i sumativno – brojčanom ocenom. Ovakva ocena ima smisla ako su u njoj sadržana sva postignuća učenika, redovno praćena i objektivno i profesionalno beležena.

Rad svakog nastavnika sastoji se od planiranja, ostvarivanja, praćenja i vrednovanja. Važno je da nastavnik kontinuirano prati i vrednuje, osim postignuća učenika, i proces nastave i učenja, kao i sebe i sopstveni rad. Sve što se pokaže dobrim i korisnim nastavnik će koristiti i dalje u svojoj nastavnoj praksi, a sve što se pokaže kao nedovoljno efikasnim i efektivnim trebalo bi unaprediti.

Vrednovanje treba da bude zasnovano na individualnom napredovanju učenika uzimajući u obzir mogućnosti i sposobnosti učenika. Pri ocenjivanju pažnja treba da bude usmerena na nivo razvoja reproduktivnih sposobnosti učenika, obim proširivanja leksičkog fonda, nivo smanjivanja različitih tipova grešaka.

Treba imati u vidu nivo poznavanja jezika: učenici homogene sredine sporadično ostvaruju direktan kontakt s govornicima kojima je srpski maternji jezik, sa srpskim jezikom se sreću samo na časovima srpskog kao nematernjeg jezika. Rezultat je da učenici srpski jezik koriste na elementarnom nivou. Jezičke modele usvajaju sporije, gramatičke kategorije koriste uz mnogo grešaka, imaju problema pri slušanju, odnosno razumevanju srpskog jezika čak i onda kada su im sve reči govornog teksta poznate.

Pri vrednovanju učeničkih postignuća nastavnik se rukovodi ishodima definisanim za svaki razred.

Naziv predmeta **STRANI JEZIK**

Cilj Cilj učenja stranog jezika je da se učenik usvajanjem funkcionalnih znanja o jezičkom sistemu i kulturi i razvijanjem strategija učenja stranog jezika osposobi za osnovnu pismenu i usmenu komunikaciju i stekne pozitivan odnos prema drugim jezicima i kulturama, kao i prema sopstvenom jeziku i kulturnom nasleđu.

Razred **Peti**

Godišnji fond časova **72 časa**

ENGLESKI JEZIK

ISHODI Po završetku razreda učenik će biti u stanju da u usmenoj i pisanoj komunikaciji:	OBLAST / TEMA Komunikativne funkcije	SADRŽAJI
– razume kraće tekstove koji se odnose na pozdravljanje, predstavljanje i traženje / davanje informacija lične prirode; – pozdravi i otpozdravi, predstavi sebe i drugog koristeći jednostavna jezička sredstva; – postavi i odgovori na jednostavnija pitanja lične prirode; – u nekoliko vezanih iskaza saopšti informacije o sebi i drugima;	Pozdravljanje i predstavljanje sebe i drugih i traženje / davanje osnovnih informacija o sebi i drugima u širem društvenom kontekstu	Jezičke aktivnosti u komunikativnim situacijama Slušanje i čitanje kraćih, jednostavnijih tekstova koji se odnose na date komunikativne situacije (dijalozi, narativni tekstovi, formulari i sl.); reagovanje na usmeni ili pisani impuls sagovornika (nastavnika, vršnjaka i sl.) i iniciranje komunikacije; usmeno i pisano davanje informacija o sebi i traženje i davanje informacija o drugima (SMS, imejl, formulari, članske karte, opis fotografije i sl.). Sadržaji Hello. Hi. I'm Maria. What's your name? I'm / My name is... Tony is 11. How old are you? I live in (town, city, village). Where do you live? I live at number 46 Black Street. My best friend lives next door. What's your address? What's your phone number? Have you got/Do you have an email address? These are my parents. Their names are ... I can't play tennis, but I can do karate. Can you play the guitar? My birthday is on the 21st of May. When is your birthday? This is Miss May. She's my teacher. This is Mr Crisp. He's my tennis coach. <i>The Present Simple Tense</i> za izražavanje stalnih radnji . Have got/Have za izražavanje posedovanja. Lične zamenice u funkciji subjekta – I, you ... Prisvojni pridevi – my, your... Pokazne zamenice – this/these, that/those Pitanja sa Who/What/Where/When/How(old)... Osnovni brojevi (1-1000). Predlozi za izražavanje mesta – in, at... Predlozi za izražavanje vremena –in, on, at... Upotreba neodređenog člana sa imenicama u jednini. Izostavljanje člana ispred naziva sportova. Upotreba određenog člana uz nazive muzičkih instrumenata. (Inter)kulturni sadržaji: ustaljena pravila učtivosti; titule uz prezimena osoba (Mr, Miss, Mrs, Ms, Sir); imena i nadimci; način pisanja adrese.

Jezičke aktivnosti u komunikativnim situacijama

Slušanje i čitanje jednostavnijih opisa živih bića, predmeta, pojava i mesta i njihovog poređenja; usmeno i pisano opisivanje / poređenje živih bića, predmeta, pojava i mesta; izrada i prezentacija projekata (postera, stripova, PPT-a, kratkih audio / video zapisa, radio emisija i slično).

Sadržaji

Who's the boy with short fair hair and a black jacket? What's Maria wearing? She's wearing a nice white T-shirt and dark blue jeans. My brother is clever, but lazy. My best friend is kind and fiendly. There is / isn't a cinema / hospital in my town. There are two big bookshops in my town. What's this / that over there? It's a sports centre. How far is it? Zebras are white wild animals with black and white stripes. A cheetah is a fast, dangerous animal. How deep is the Adriatic Sea/the Pacific Ocean? How long is the Danube/the Thames River? Layla is prettier than Susan. Who's the best student in your class? This car is more expensive than that one. London is larger than Belgrade. About eight million people live there. Belgrade is much smaller, but...

The Present Simple Tense i The Present Continuous Tense za

izražavanje radnji i stanja u sadašnjosti

Glagoli have got, to be za davanje opisa

Pitanja sa Who/What/Where/When/Which/How (old, far, deep, long...)

Egzistencijalno There is / are...

Upotreba određenog člana sa imenicama koje označavaju lica i predmete koji su poznati sagovorniku, kao i uz imena reka, mora i okeana.

Upotreba/izostavljanje određenog člana uz imena gradova i država.

Poređenje prideva (pravilno i nepravilno poređenje).

(Inter)kulturni sadržaji: geografske karakteristike Velike Britanije; biljni i životinjski svet

Jezičke aktivnosti u komunikativnim situacijama

Slušanje i čitanje jednostavnijih tekstova koji sadrže predloge;

usmeno i pisano pregovaranje i dogovaranje oko predloga i učešća u zajedničkoj aktivnosti; pisanje pozivnice za proslavu / žurku ili imejla / SMS-a kojim se ugovara zajednička aktivnost; prihvatanje /odbijanje predloga, usmeno ili pisano, uz poštovanje osnovnih normi učtivosti i davanje odgovarajućeg opravdanja / izgovora.

Sadržaji

I think we can go out this afternoon. Why not? Let's do it. Sorry. I can't.

I must do my homework. Sorry, I think that's boring. Let's do something else. How about going to the cinema? Great. What time? See you then.

Let's make pancakes. That's a good idea. What shall we do? Let's play Monopoly. Why don't we meet at the sports centre? What time? Half past two. Fine. I'll see you at the sports centre at half past two.

Would you like to come to my birthday party on Sunday? I'm sorry, but I can't make it. I'd love to, thanks.

Imperativ

How about + glagolska imenica

Why don't we + infinitivna osnova glagola

Would you like + infinitiv glagola

Modalni glagoli za izražavanje predloga – can/could/shall

Glagol will za izražavanje odluka

(Inter)kulturni sadržaji: prikladno pozivanje i prihvatanje/odbijanje poziva.

- razume jednostavniji opis osoba, biljaka, životinja, predmeta, pojava ili mesta;
- uporedi i opiše karakteristike živih bića, predmeta, pojava i mesta, koristeći jednostavna jezička sredstva;

Opisivanje karakteristika živih bića, predmeta, pojava i mesta

- razume jednostavnije predloge i odgovori na njih;
- uputi jednostavan predlog;
- pruži odgovarajući izgovor ili odgovarajuće opravdanje;

Poziv i reagovanje na poziv za učešće u zajedničkoj aktivnosti

- razume i jednostavne molbe i zahteve i reaguje na njih;
- uputi jednostavne molbe i zahteve;
- zatraži i pruži kratko obaveštenje;
- zahvali i izvine se na jednostavan način;
- saopšti kratku poruku (telefonski razgovor, dijalog uživo, SMS, pismo, imejl) kojom se zahvaljuje;

Izražavanje molbi, zahteva, obaveštenja, izvinjenja, i zahvalnosti

- razume i sledi jednostavnija uputstva u vezi s uobičajenim situacijama iz svakodnevnog života (pravila igre, recept za pripremanje nekog jela i sl.) sa vizuelnom podrškom bez nje;
- da jednostavna uputstva (npr. može da opiše kako se nešto koristi / pravi, napiše recept i sl.);

Razumevanje i davanje uputstava

- razume čestitku i odgovori na nju;
- uputi prigodnu čestitku;
- razume i, primenjujući jednostavnija jezička sredstva, opiše način proslave rođendana, praznika i važnih događaja;

Opisivanje i čestitanje praznika, rođendana i značajnih događaja, čestitanje na uspehu i izražavanje žaljenja

Jezičke aktivnosti u komunikativnim situacijama

Slušanje i čitanje jednostavnijih iskaza kojima se traži /nudi pomoć, usluga, obaveštenje ili se izražava želja, izvinjenje, zahvalnost; usmeno i pisano traženje i davanje obaveštenja, upućivanje molbe za pomoć / uslugu i reagovanje na nju, izražavanje želja, izvinjenja i zahvalnosti.

Sadržaji

Can I help you? It's OK, I can do it. May I ask a question? Sure. What do you want? Do you want an orange? Yes, please. No, thank you. Can you pass me an orange, please? Of course, here you are. Thank you very much / so much. I want an apple. Can I have this one? Anything else? Can I borrow your pen? Sorry, you can't. I want to go home. Can we buy lemonade there? No, we can't. Oh no. I'm sorry. When does the movie start? It starts at 8.

Modalni glagoli za izražavanje molbe i zahteva – can/could/may.

(Inter)kulturni sadržaji: pravila učtive komunikacije.

Jezičke aktivnosti u komunikativnim situacijama

Slušanje i čitanje tekstova koji sadrže jednostavnija uputstva (npr. za kompjutersku ili običnu igru, upotrebu aparata, recept za pravljenje jela i sl.) sa vizuelnom podrškom i bez nje; usmeno i pisano davanje uputstava.

Sadržaji

Drag (the word) and drop it in the correct place. Throw the dice. Move your token... Press the button and wait. Insert the coin in the slot. Peel the onions and chop them. Put the saucepan on the stove.

Imperativ

Lične zamenice u funkciji objekta – me, her, him...

(Inter)kulturni sadržaji: tradicionalne / omiljene vrste jela.

Jezičke aktivnosti u komunikativnim situacijama

Slušanje i čitanje jednostavnijih tekstova u kojima se opisuju i čestitaju praznici, rođendani i značajni događaji; opisivanje praznika, rođendana i značajnih događaja; reagovanje na upućenu čestitku u usmenom i pisanom obliku; upućivanje prigodnih čestitki u usmenom i pisanom obliku; izrada i prezentacija projekata u vezi sa proslavom praznika, rođendana i značajnih događaja.

Sadržaji

Children in Britain usually have their birthday parties at home. Everybody sings Happy Birthday! In Britain, people open their presents on Christmas Day. On Easter Sunday children often hunt for eggs. Happy Valentine's Day! Same to you! Roses are red, violets are blue, my heart is full of love for you. In my country we celebrate a lot of different festivals, but my favourite is... Good luck! Congratulations! Well done! Lucky you! I'm so happy for you! I'm sorry to hear that/about that! It's a pity!

The Present Simple Tense za izražavanje uobičajenih radnji.

Izostavljanje člana ispred naziva praznika.

Izostavljanje člana ispred imenica upotrebljenih u opštem smislu.

(Inter)kulturni sadržaji: značajni praznici i događaji i način obeležavanja / proslave; čestitanje.

- razume jednostavnije tekstove u kojima se opisuju stalne, uobičajene i trenutne radnje i sposobnosti;
- razmeni informacije koje se odnose na datu komunikativnu situaciju;
- opiše stalne, uobičajene i trenutne događaje / aktivnosti i sposobnosti koristeći nekoliko vezanih iskaza;

Opisivanje događaja i sposobnosti u sadašnjosti

- razume kraće tekstove u kojima se opisuju događaji i sposobnosti u prošlosti;
- razmeni informacije u vezi sa događajima i sposobnostima u prošlosti;
- opiše u nekoliko kraćih, vezanih iskaza događaj u prošlosti;
- opiše neki istorijski događaj, istorijsku ličnost i sl.;

Opisivanje događaja i sposobnosti u prošlosti

- razume želje planove i namere i reaguje na njih;
- razmeni jednostavne iskaze u vezi sa svojim i tuđim željama, planovima i namerama;
- saopšti šta on/ ona ili neko drugi želi, planira, namerava;

Iskazivanje želja, planova i namera

Jezičke aktivnosti u komunikativnim situacijama

Slušanje i čitanje opisa i razmenjivanje iskaza u vezi sa stalnim, uobičajenim i trenutnim događajima / aktivnostima i sposobnostima; usmeno i pisano opisivanje stalnih, uobičajenih i trenutnih događaja / aktivnosti i sposobnosti (razgovor uživo ili putem telefona, razglednica, SMS poruka, imejl i sl.).

Sadržaji

I live in a flat on the first floor. What do you usually do on Sundays? Do you live in a house or in a flat? My sister doesn't go to school. What time do you go to bed / does she get up? He never tidies his room. I can clean my dad's car. When do Americans celebrate Halloween? When does winter start? Where do penguins live? What are you doing at the moment? I'm feeding my cat. We're going on a school trip today. They're having dinner now. I normally go to school by bus, but today I'm going on foot. I'm doing my homework. I always do it after dinner. I can speak three languages, but now I'm speaking English. I am good at maths.

The Present Simple Tense za izražavanje uobičajenih i stalnih radnji
The Present Continuous Tense za izražavanje trenutnih i privremenih radnji

Modalni glagol can za izražavanje sposobnosti

Prilozi za učestalost – usually, often...

Predlozi za izražavanje pravca kretanja – to, from...

Predlozi za opisivanje načina kretanja – by (car), on (foot)...

(Inter)kulturni sadržaji: porodični život; život u školi – nastavne i vannastavne aktivnosti; raspusti i putovanja.

Jezičke aktivnosti u komunikativnim situacijama

Slušanje i čitanje opisa i usmeno i pisano razmenjivanje iskaza u vezi sa događajima / aktivnostima i sposobnostima u prošlosti; usmeno i pisano opisivanje događaja / aktivnosti i sposobnosti u prošlosti; izrada i prezentacija projekata o istorijskim događajima, ličnostima i sl.

Sadržaji

Where were you at eight o'clock last Saturday? I was at home. What was on TV last night? What time was it on? I watched / didn't watch TV last night. I played volleyball on Monday. What did you do? We went to Paris in July. We travelled by plane. Where did you spend your summer holiday? How did you travel? I lost my passport yesterday. Did you have a good time on holiday? Yes, we did. / No, we didn't. I could swim when I was five. I couldn't ski last year.

The Past Simple Tense pravilnih i najčešćih nepravilnih glagola

Modalni glagol could za izražavanje sposobnosti u prošlosti

(Inter)kulturni sadržaji: istorijski događaji, epohalna otkrića; važnije ličnosti iz prošlosti (istorijska ličnost, pisac,

Jezičke aktivnosti u komunikativnim situacijama

Slušanje i čitanje kraćih tekstova u vezi sa željama, planovima i namerama; usmeno i pisano dogovaranje o željama, planovima i namerama (telefonski razgovor, razgovor uživo, SMS, imejl i sl.).

Sadržaji

I would like/want to be a doctor when I grow up. He would like a new mobile phone/to go out with his friends. I'm going to do my homework in the afternoon. What are you going to do this afternoon? My parents are going to visit their friends this evening, so I'm going to play all my favourite computer games. Oh! Are you?

The Present Simple Tense (want)

Would like + imenica/infinitiv glagola.

Going to za izražavanje budućih planova.

Upotreba neodređenog člana uz nazive zanimanja.

(Inter)kulturni sadržaji: svakodnevni život i razonoda; porodični odnosi.

– razume i reaguje na svakodnevne izraze u vezi sa neposrednim i konkretnim potrebama, osetima i osećanjima;
– izrazi, osnovne potrebe, osećanja jednostavnijim jezičkim sredstvima;

Iskazivanje potreba, osećanja i osećanja

– razume jednostavnija pitanja i odgovori na njih;
– razume obaveštenja o prostoru i veličinama;
– opiše specifičnije prostorne odnose i veličine jednostavnim, vezanim iskazima;

Iskazivanje prostornih odnosa i veličina

Jezičke aktivnosti u komunikativnim situacijama

Slušanje i čitanje iskaza u vezi sa potrebama, osetima i osećanjima; usmeno i pisano dogovaranje u vezi sa zadovoljavanjem potreba; predlaganje rešenja u vezi sa osetima i potrebama; usmeno i pisano iskazivanje, svojih osećanja i reagovanje na tuđa.

Sadržaji

I'm hot / cold / hungry / thirsty... Take off / Put on your coat. Why don't you take a sandwich / a glass of water? Do you want some juice/biscuits too? Yes, please. Would you like some fruit? I'm tired. What shall we do? Why don't we stop and take some rest? How about going home? I'm happy to see you. I'm glad / sorry to hear that. Oh dear! It's a pity!

The Present Simple Tense (be, want)

Imperativ

Why don't we /you + infinitivna osnova glagola

How about + glagolska imenica

Would like + imenica/infinitiv glagola

(Inter)kulturni sadržaji: mimika i gestikulacija; upotreba emotikona.

Jezičke aktivnosti u komunikativnim situacijama

Slušanje i čitanje kraćih tekstova u vezi sa specifičnijim prostornim odnosima i veličinama; usmeno i pisano razmenjivanje informacija u vezi sa prostornim odnosima i veličinama; usmeno i pisano opisivanje prostornih odnosa i veličina.

Sadržaji

Which room is it in? Where's the library?

It's on the left / right. Is the sofa by the door? What's next to/ near the table? Where are the (books)? They're on the top / bottom shelf. It's in front of / behind the wardrobe. Where do you do your homework?

Where is she? She's at the supermarket / in / at the park... The bakery is between the school and the supermarket. How wide / long / deep is the river? It's 45 metres wide / 2 kilometres long. An elephant is bigger than a hippo. The Blue whale is the biggest animal in the world. What is the largest room in your house / flat? The room above / below. My town is in the north-east of Serbia.

Predlozi za izražavanje položaja i prostornih odnosa – *in front of, behind, between, opposite...*

Pitanja sa What/Where/Which/How (far, deep, long...)

Poređenje prideva (pravilno i nepravilno poređenje).

Upotreba određenog člana sa superlativom prideva.

(Inter)kulturni sadržaji: javni prostor; tipičan izgled školskog i stambenog prostora; lokalne merne jedinice (inč, stopa...); priroda.

– razume, traži i daje jednostavnija obaveštenja o hronološkom vremenu i meteorološkim prilikama u širem komunikativnom kontekstu;
 – opiše dnevni / nedeljni raspored aktivnosti;
 – opiše meteorološke prilike i klimatske uslove u svojoj zemlji i jednoj od zemalja ciljane kulture jednostavnim jezičkim sredstvima;

Iskazivanje vremena (hronološkog i meteorološkog)

– razume i reaguje na jednostavnije zabrane, svoje i tuđe obaveze;
 – razmeni jednostavnije informacije koje se odnose na zabrane i pravila ponašanja u školi i na javnom mestu (u prevoznom sredstvu, sportskom centru, bioskopu, zoološkom vrtu i sl.) kao i na svoje i tuđe obaveze;
 – predstavi pravila ponašanja, zabrane i listu svojih i tuđih obaveza koristeći odgovarajuća jezička sredstva;

Izricanje dozvola, zabrana, pravila ponašanja i obaveza

Jezičke aktivnosti u komunikativnim situacijama

Slušanje i čitanje jednostavnijih tekstova u vezi sa hronološkim vremenom, meteorološkim prilikama i klimatskim uslovima; usmeno i pisano traženje i davanje informacija o vremenu dešavanja neke aktivnosti, meteorološkim prilikama i klimatskim uslovima u širem komunikativnom kontekstu; izrada i prezentacija projekata (npr. o časovnim zonama, upoređivanje klimatskih uslova u svojoj zemlji sa klimatskim uslovima jedne od zemalja ciljane kulture i sl.).

Sadržaji

What time is it? It's five o'clock. It is half past six. It's (a) quarter to/past seven. It's ten past/to eleven. When do your lessons start? At (a) quarter to nine. When do you have your dance classes? On Monday and Wednesday. I was born in January/on the first of January/ January the first... ..on Christmas/Easter Day... Columbus discovered America in 1492 / in the 15th century. What is the weather like? It's cold/ sunny... The wind is blowing. What was the weather like yesterday? It was foggy /cloudy/windy... It didn't rain, it snowed. It is usually warm in spring/hot in summer/freezing in winter. It's wetter in the west than in the east. It is much drier in Australia than in Serbia.

The Present Simple Tense za izražavanje utvrđenih programa, planova i rasporeda (red vožnje, TV/ bioskopski program i sl.) i uobičajenih radnji.

The Present Continuous Tense za izražavanje trenutnih i privremenih radnji

The Past Simple Tense

Predlozi za izražavanje vremena – in, on, at, to, past, after...

Pitanja sa When, What (time/day)...

Redni brojevi do 100.

(Inter)kulturni sadržaji: klimatski uslovi u Velikoj Britaniji; razlika u časovnoj zoni (Beograd – London).

Jezičke aktivnosti u komunikativnim situacijama

Slušanje i čitanje iskaza u vezi sa zabranama, pravilima ponašanja i obavezama; postavljanje pitanja u vezi sa zabranama, pravilima ponašanja i obavezama i odgovaranje na njih; usmeno i pisano saopštavanje zabrana, pravila ponašanja i obaveza (npr. kreiranje postera sa pravilima ponašanja, spiska obaveza i sl.).

Sadržaji

Remember to bring your membership card. You can't sit here, the seat isn't free. Can you use your phone in class? No, we can't. You mustn't use your phone in class. You must write in ink. Do you have to wear uniforms at school? They have to/don't have to wear uniforms at school. I must study today. I have to feed our dog every morning. I must/have to go now.

Modalni glagoli za izražavanje dozvole, zabrane, pravila ponašanja i obaveze – can/can't, must/mustn't

(Not) Have to za izražavanje obaveze i odsustva obaveze

(Inter)kulturni sadržaji: ponašanje na javnim mestima; značenje znakova i simbola.

– razume i formuliše
jednostavnije izraze koji se
odnose na posedovanje i
pripadnost;
– pita i kaže šta neko ima /
nema i čije je nešto;

Izražavanje pripadanja i posedovanja

– razume i reaguje na
jednostavnije iskaze koji se
odnose na opisivanje
interesovanja, hobija i
izražavanje dopadanja i
nedopadanja;
– opiše svoja i tuđa
interesovanja i hobije i izrazi
dopadanje i nedopadanje uz
jednostavno obrazloženje;

Izražavanje interesovanja, dopadanja i nedopadanja

– razume i formuliše
jednostavnije iskaze kojima se
traži mišljenje, izražava
slaganje/neslaganje;

Izražavanje mišljenja (slaganja i neslaganja)

Jezičke aktivnosti u komunikativnim situacijama

Slušanje i čitanje jednostavnijih tekstova s iskazima u kojima se govori
šta neko ima/nema ili čije je nešto; postavljanje pitanja u vezi sa datom
komunikativnom situacijom i odgovaranje na njih.

Is this your dog? No, it's Steve's dog. Whose house is this? It's Jane and
Sally's house. They're Jane's and Sally's bags. These are the children's
toys. That's my parents' car. This is my blanket. This blanket is mine.
This isn't your card. It's hers. I've got/I have a ruler. Have you got/Do
you have a pen? Sally hasn't got /doesn't have an umbrella.

Sadržaji

Saksonski genitiv sa imenicom u jednini i množini (pravilna i nepravilna
množina) – my friend's/friends'/ children's books

Prisvojni pridevi my, your...

Prisvojne zamenice mine, yours...

Have got/Have za izražavanje posedovanja

Pitanja sa Whose

(Inter)kulturni sadržaji: porodica i prijatelji; odnos prema svojoj i
tuđoj imovini.

Jezičke aktivnosti u komunikativnim situacijama

Slušanje i čitanje jednostavnijih tekstova u vezi sa nečijim
interesovanjima, hobijima i stvarima koje voli / ne voli, koje mu / joj se
sviđaju / ne sviđaju;

razmena informacija o svojim i tuđim interesovanjima, hobijima,
dopadanju i nedopadanju (telefonski razgovor, intervju, običan razgovor
sa prijateljima u školi i sl.);

usmeno i pisano opisivanje interesovanja, dopadanja i nedopadanja
(pisanje imejla o ličnim interesovanjima, hobijima, dopadanju i
nedopadanju, liste stvari koje mu / joj se sviđaju / ne sviđaju i sl.);

istraživačke projektno aktivnosti (npr. koliki broj učenika u odeljenju
voli / ne voli plivanje, skijanje, tenis i sl.) grafičko prikazivanje i
tumačenje rezultata.

Sadržaji

I'm interested in (swimming). What (sports) are you interested in? My
hobby is (collecting badges). What's your hobby? I love swimming
because I'm good at it. I don't like skiing. I'm bad at it. What do you
like doing? Peter doesn't like football. Sally is crazy about dancing. My
favourite sport is tennis. What's your favourite sport? What are your
hobbies and interests? Fifteen out of thirty people like tennis – eight
boys and seven girls.

Pridevsko-predložke fraze – interested in, good/bad at, crazy about...

Glagoli like/love/hate + glagolska imenica

Pitanja sa What, Who, Why ...

(Inter)kulturni sadržaji: interesovanja, hobiji, zabava, razonoda, sport i
rekreacija; umetnost (književnost za mlade, strip, muzika, film).

Jezičke aktivnosti u komunikativnim situacijama

Slušanje i čitanje jednostavnijih tekstova u vezi sa traženjem mišljenja i
izražavanjem slaganja/neslaganja; usmeno i pisano traženje mišljenja i
izražavanje slaganja i neslaganja.

Sadržaji

What do you think of / about...? How do you like it? Please tell me
about... Do you agree with (me)? I think / feel it's OK/Okay. You're
right / wrong! That's true. Exactly. That's not true. I'm not sure. I like /
don't like it because it's boring.

The Present Simple Tense (think, like, agree...)

Pitanja sa What, Why, How ...

(Inter)kulturni sadržaji: poštovanje osnovnih normi učtivosti u
komunikaciji sa vršnjacima i odraslima.

Jezičke aktivnosti u komunikativnim situacijama

Slušanje i čitanje jednostavnijih tekstova koji govore o količini nečega; postavljanje pitanja u vezi s količinom i odgovaranje na njih, usmeno i pisano; slušanje i čitanje tekstova na teme porudžbine u restoranu, kupovine, igranje uloga (u restoranu, u prodavnici, u kuhinji ...); pisanje spiska za kupovinu; zapisivanje i računanje cena.

Sadržaji

How many people are there in the park? There are two men/women and three children in the park. How much milk does he need? Is there any butter in the fridge? No, there isn't any butter, but there's some margarine. I haven't got any food for you. I've got some lemonade / strawberries. There isn't much fruit in the bowl. There aren't many biscuits left in the cupboard. There are a lot of spoons and forks and some / six knives on the table. I need a hundred grams of sugar (100 g) / a bottle of (fizzy) water/2 kilos of potatoes. Can I have a sandwich and a glass of juice please? That's £7.80. Shopping list: a packet of butter, two loaves of bread, three pots of yoghurt, a bunch of bananas...

Osnovni brojevi do 1000.

Pravilna množina imenica.

Množina imenica koje se završavaju na -y, -f/fe: strawberries, shelves, knives...

Množina imenica koje se završavaju na -o: kilos, potatoes...

Sinkretizam jednine i množine: sheep, fish...

Najčešći oblici nepravilne množine (men, women, children, people, feet, teeth, mice....)

Brojive i nebrojive imenice – pounds, money...

Determinatori – some, any, no.

Kvantifikatori – much, many, a lot of.

Pitanja sa How much / many.

(Inter)kulturni sadržaji: društveno okruženje; lokalna merna jedinica za težinu (funta); valuta, namirnice i proizvodi specifični za ciljnu kulturu

- razume jednostavnije izraze koji se odnose na količinu nečega;
- pita i kaže koliko nečega ima/ nema, koristeći jednostavna jezička sredstva;
- na jednostavan način zatraži artikle u prodavnici jednostavnim izrazima za količinu, naruči jelo i/ili piće u restoranu i pita/kaže/ izračuna koliko nešto košta;
- sastavi spisak za kupovinu – namirnice i količina namirnica (dve vekne hleba, paket testenine, tri konzerve tunjevine i sl.)
- izrazi količinu u merama – 100 gr šećera, 300 gr brašna i sl.

Izražavanje količine, brojeva i cena

Ključni pojmovi sadržaja: komunikativni pristup, funkcionalna upotreba jezika, interkulturalnost.

ITALIJANSKI JEZIK

NEMAČKI JEZIK

RUSKI JEZIK

FRANCUSKI JEZIK

ŠPANSKI JEZIK

TEMATSKJE OBLASTI U NASTAVI STRANIH JEZIKA ZA OSNOVNU ŠKOLU

Napomena: Tematske oblasti se prožimaju i iste su u sva četiri razreda drugog ciklusa osnovne škole. Autori udžbenika i nastavnici obrađuju ih u skladu sa interesovanjima učenika i aktuelnim zbivanjima u svetu.

- 1) Lični identitet
- 2) Porodica i uže društveno okruženje (prijatelji, komšije, nastavnici itd.)
- 3) Geografske osobenosti
- 4) Stanovanje – forme, navike
- 5) Živi svet – priroda, ljubimci, očuvanje životne sredine, ekološka svest
- 6) Istorija, vremensko iskustvo i doživljaj vremena (prošlost – sadašnjost – budućnost)
- 7) Škola, školski život, školski sistem, obrazovanje i vaspitanje
- 8) Profesionalni život (izabrana – buduća struka), planovi vezani za buduće zanimanje
- 9) Mladi – deca i omladina
- 10) Životni ciklusi
- 11) Zdravlje, higijena, preventiva bolesti, lečenje
- 12) Emocije, ljubav, partnerski i drugi međuljudski odnosi

- 13) Transport i prevozna sredstva
- 14) Klima i vremenske prilike
- 15) Nauka i istraživanja
- 16) Umetnost (naročito moderna književnost za mlade; savremena muzika)
- 17) Duhovni život; norme i vrednosti (etički i verski principi); stavovi, stereotipi, predrasude, tolerancija i empatija; briga o drugome
- 18) Običaji i tradicija, folklor, proslave (rođendani, praznici)
- 19) Slobodno vreme – zabava, razonoda, hobiji
- 20) Ishrana i gastronomske navike
- 21) Putovanja
- 22) Moda i oblačenje
- 23) Sport
- 24) Verbalna i neverbalna komunikacija, konvencije ponašanja i ophođenja
- 25) Mediji, masmediji, internet i društvene mreže
- 26) Život u inostranstvu, kontakti sa strancima, ksenofobija

UPUTSTVO ZA DIDAKTIČKO-METODIČKO OSTVARIVANJE PROGRAMA

I. PLANIRANJE NASTAVE I UČENJA

Program orijentisan na ishode nastavniku daje veću slobodu u kreiranju i osmišljavanju nastave i učenja. Uloga nastavnika je da kontekstualizuje program prema potrebama konkretnog odeljenja imajući u vidu sastav odeljenja i karakteristike učenika, udžbenike i druge nastavne materijale, tehničke uslove, nastavna sredstva i medije kojima škola raspolaže, kao i resurse i mogućnosti lokalne sredine u kojoj se škola nalazi. Polazeći od datih ishoda, sadržaja i preporučenih jezičkih aktivnosti u komunikativnim situacijama nastavnik kreira svoj godišnji (globalni) plan rada na opsnovu koga će kasnije razviti operativne planove. Ishodi definisani po oblastima, tj. komunikativnim funkcijama, usmeravaju nastavnika da operacionalizuje ishode na nivou jedne ili više nastavnih jedinica. Nastavnik za svaku oblast ima definisane ishode i od njega se očekuje da za svaku nastavnu jedinicu, u fazi planiranja i pripreme časa, definiše ishode imajući u vidu nivo postignuća učenika. To znači da ishode treba klasifikovati od onih koje bi svi učenici trebalo da dostignu, preko onih koje ostvaruje većina pa do onih koje dostiže manji broj učenika sa visokim stepenom postignuća.

Pri planiranju treba, takođe, imati u vidu da se ishodi razlikuju, da se neki mogu lakše i brže ostvariti, dok je za većinu ishoda potrebno više vremena, različitih aktivnosti i načina rada. U fazi planiranja nastave i učenja veoma je važno imati u vidu da je udžbenik nastavno sredstvo koje ne određuje sadržaje predmeta i zato se sadržajima u udžbeniku pristupa selektivno i u skladu sa predviđenim ishodima. S obzirom na to da udžbenik nije jedini izvor znanja, nastavnik treba da uputi učenike na druge izvore informisanja i sticanja znanja i veština.

II. OSTVARIVANJE NASTAVE I UČENJA

Komunikativna nastava jezik smatra sredstvom komunikacije. Stoga je i program usmeren ka ishodima koji ukazuju na to šta je učenik u komunikaciji u stanju da razume i produkuje. Tabelarni prikaz nastavnika postepeno vodi od komunikativne funkcije kao oblasti, preko aktivnosti koje u nastavi osposobljavaju učenika da komunicira i koristi jezik u svakodnevnom životu, u privatnom, javnom ili obrazovnom domenu. Primena ovog pristupa u nastavi stranih jezika zasniva se na nastojanjima da se dosledno sprovode i primenjuju sledeći stavovi:

- ciljni jezik upotrebljava se u učionici u dobro osmišljenim kontekstima od interesa za učenike, u prijatnoj i opuštenoj atmosferi;
- govor nastavnika prilagođen je uzrastu i znanjima učenika;
- nastavnik mora biti siguran da je shvaćeno značenje poruke uključujući njene kulturološke, vaspitne i socijalizirajuće elemente;
- bitno je značenje jezičke poruke;
- znanja učenika mere se jasno određenim relativnim kriterijumima tačnosti i zato uzor nije izvorni govornik;
- sa ciljem da unapredi kvalitet i obim jezičkog materijala, nastava se zasniva i na socijalnoj interakciji; rad u učionici i van nje sprovodi se putem grupnog ili individualnog rešavanja problema, potragom za informacijama iz različitih izvora (internet, dečiji časopisi, prospekti i audio materijal) kao i rešavanjem

manje ili više složenih zadataka u realnim i virtuelnim uslovima sa jasno određenim kontekstom, postupkom i ciljem;

- nastavnik upućuje učenike u zakonitosti usmenog i pisanog koda i njihovog međusobnog odnosa;
- svi gramatički sadržaji uvode se induktivnom metodom kroz raznovrsne kontekstualizovane primere u skladu sa nivoom, a bez detaljnih gramatičkih objašnjenja, osim, ukoliko učenici na njima ne insistiraju, a njihovo poznavanje se vrednuje i ocenjuje na osnovu upotrebe u odgovarajućem komunikativnom kontekstu.
- Komunikativno-interaktivni pristup u nastavi stranih jezika uključuje i sledeće kategorije:
- usvajanje jezičkog sadržaja kroz ciljano i osmišljeno učestvovanje u društvenom činu;
- poimanje nastavnog programa kao dinamične, zajednički pripremljene i prilagođene liste zadataka i aktivnosti;
- nastavnik treba da omogući pristup i prihvatanje novih ideja;
- učenici se posmatraju kao odgovorni, kreativni, aktivni učesnici u društvenom činu;
- udžbenici predstavljaju izvor aktivnosti i moraju biti praćeni upotrebom dodatnih autentičnih materijala;
- učionica je prostor koji je moguće prilagođavati potrebama nastave iz dana u dan;
- rad na projektu kao zadatku koji ostvaruje korelaciju sa drugim predmetima i podstiče učenike na studiozni i istraživački rad;
- za uvođenje novog leksičkog materijala koriste se poznate gramatičke strukture i obrnuto.

Tehnike / aktivnosti

Tokom časa se preporučuje dinamično smenjivanje tehnika / aktivnosti koje ne bi trebalo da traju duže od 15 minuta.

Slušanje i reagovanje na komande nastavnika na stranom jeziku ili sa audio zapisa (slušaj, piši, poveži, odredi ali i aktivnosti u vezi sa radom u učionici: crtaj, seci, boji, otvori/zatvori svesku, itd.).

Rad u parovima, malim i velikim grupama (mini-dijalozi, igra po ulogama, simulacije itd.).

Manuelne aktivnosti (izrada panoa, prezentacija, zidnih novina, postera i sl.).

Vežbe slušanja (prema uputstvima nastavnika ili sa audio-zapisa povezati pojmove, dodati delove slike, dopuniti informacije, selektovati tačne i netačne iskaze, utvrditi hronologiju i sl.).

Igre primerene uzrastu

Klasiranje i upoređivanje (po količini, obliku, boji, godišnjim dobima, volim/ne volim, komparacije...).

Rešavanje „tekućih problema” u razredu, tj. dogovori i mini-projekti.

„Prevođenje” iskaza u gest i gesta u iskaz.

Povezivanje zvučnog materijala sa ilustracijom i tekstom, povezivanje naslova sa tekstom ili, pak, imenovanje naslova.

Zajedničko pravljenje ilustrovanih i pisanih materijala (planiranje različitih aktivnosti, izveštaj/dnevnik sa putovanja, reklamni plakat, program priredbe ili neke druge manifestacije).

Razumevanje pisanog jezika:

- uočavanje distinktivnih obeležja koja ukazuju na gramatičke specifičnosti (rod, broj, glagolsko vreme, lice...);
- prepoznavanje veze između grupa slova i glasova;
- odgovaranje na jednostavna pitanja u vezi sa tekstom, tačno/netačno, višestruki izbor;
- izvršavanje pročitanih uputstava i naredbi.
- Pismeno izražavanje:
- povezivanje glasova i grupe slova;
- zamenjivanje reči crtežom ili slikom;
- pronalaženje nedostajuće reči (upotpunjavanje niza, pronalaženje „uljeza”, osmosmerke, ukrštene reči, i slično);
- povezivanje kraćeg teksta i rečenica sa slikama/ilustracijama;
- popunjavanje formulara (prijava za kurs, nalepnice npr. za prtljag);
- pisanje čestitki i razglednica;
- pisanje kraćih tekstova.

Uvođenje dečije književnosti i transponovanje u druge medije: igru, pesmu, dramski izraz, likovni izraz.

Predviđena je izrada dva pismena zadatka u toku školske godine.

STRATEGIJE ZA UNAPREĐIVANJE I UVEŽBAVANJE JEZIČKIH VEŠTINA

S obzirom na to da se ishodi operacionalizuju preko jezičkih veština, važno je da se one u nastavi stranih jezika permanentno i istovremeno uvežbavaju. Samo tako učenici mogu da steknu jezičke kompetencije koje su u skladu sa zadatim ciljem.

Stoga je važno razvijati strategije za unapređivanje i uvežbavanje jezičkih veština.

Slušanje

Razumevanje govora je jezička aktivnost dekodiranja doslovnog i implicitnog značenja usmenog teksta; pored sposobnosti da razaznaje fonološke i leksičke jedinice i smisla celine na jeziku koji uči, da bi uspešno ostvario razumevanje učenik treba da poseduje i sledeće kompetencije:

- diskurzivnu (o vrstama i karakteristikama tekstova i kanala prenošenja poruka),
- referencijalnu (o temama o kojima je reč) i
- sociokulturnu (u vezi sa komunikativnim situacijama, različitim načinima formulisanja određenih govornih funkcija i dr.).
- Težina zadataka u vezi sa razumevanjem govora zavisi od više činilaca:
- od ličnih osobina i sposobnosti onoga ko sluša, uključujući i njegov kapacitet kognitivne obrade,
- od njegove motivacije i razloga zbog kojih sluša dati usmeni tekst,
- od osobina onoga ko govori,
- od namera s kojima govori,
- od konteksta i okolnosti – povoljnih i nepovoljnih – u kojima se slušanje i razumevanje ostvaruju,
- od karakteristika i vrste teksta koji se sluša, itd.

Progresija (od lakšeg ka težem, od prostijeg ka složenijem) za ovu jezičku aktivnost u okviru programa predviđena je, stoga, na više ravni. Posebno su relevantne sledeće:

- prisustvo/odsustvo vizuelnih elemenata (na primer, lakšim za razumevanje smatraju se oni usmeni tekstovi koji su praćeni vizuelnim elementima zbog obilja kontekstualnih informacija koje se automatski upisuju u dugotrajnu memoriju, ostavljajući pažnji mogućnost da se usredsredi na druge pojedinosti);
- dužina usmenog teksta;
- brzina govora;
- jasnost izgovora i eventualna odstupanja od standardnog govora;
- poznavanje teme;
- mogućnost/nemogućnost ponovnog slušanja i drugo.

Čitanje

Čitanje ili razumevanje pisanog teksta spada u tzv. vizuelne receptivne jezičke veštine. Tom prilikom čitalac prima i obrađuje tj. dekodira pisani tekst jednog ili više autora i pronalazi njegovo značenje. Tokom čitanja neophodno je uzeti u obzir određene faktore koji utiču na proces čitanja, a to su karakteristike čitalaca, njihovi interesi i motivacija kao i namere, karakteristike teksta koji se čita, strategije koje čitaoci koriste, kao i zahtevi situacije u kojoj se čita.

Na osnovu namere čitaoca razlikujemo sledeće vrste čitanja:

- čitanje radi usmeravanja;
- čitanje radi informisanosti;
- čitanje radi praćenja uputstava;
- čitanje radi zadovoljstva.

Tokom čitanja razlikujemo i nivo stepena razumevanja, tako da čitamo da bismo razumeli:

- globalnu informaciju;
- posebnu informaciju,
- potpunu informaciju;
- skriveno značenje određene poruke.

Pisanje

Pisana produkcija podrazumeva sposobnost učenika da u pisanom obliku opiše događaje, osećanja i reakcije, prenese poruke i izrazi stavove, kao i da rezimira sadržaj različitih poruka (iz medija, književnih i umetničkih tekstova itd.), vodi beleške, sačini prezentacije i slično.

Težina zadataka u vezi sa pisanom produkcijom zavisi od sledećih činilaca: poznavanja leksike i nivoa komunikativne kompetencije, kapaciteta kognitivne obrade, motivacije, sposobnosti prenošenja poruke u koherentne i povezane celine teksta.

Progresija označava proces koji podrazumeva usvajanje strategija i jezičkih struktura od lakšeg ka težem i od prostijeg ka složenijem. Svaki viši jezički nivo podrazumeva ciklično ponavljanje prethodno usvojenih elemenata, uz nadogradnju koja sadrži složenije jezičke strukture, leksiku i komunikativne sposobnosti. Za ovu jezičku aktivnost u okviru programa predviđena je progresija na više ravni. Posebno su relevantne sledeće:

- teme (učenikova svakodnevica i okruženje, lično interesovanje, aktuelni događaji i razni aspekti iz društveno-kulturnog konteksta, kao i teme u vezi sa različitim nastavnim predmetima);
- tekstualne vrste i dužina teksta (formalni i neformalni tekstovi, rezimiranje, lične beleške);
- leksika i komunikativne funkcije (sposobnost učenika da ostvari različite funkcionalne aspekte kao što su opisivanje ljudi i događaja u različitim vremenskim kontekstima, da izrazi pretpostavke, sumnju, zahvalnost i slično u privatnom, javnom i obrazovnom domen);
- stepen samostalnosti učenika (od vođenog/usmeravanog pisanja, u kome se učenicima olakšava pisanje konkretnim zadacima i uputstvima, do samostalnog pisanja).

Govor

Govor kao produktivna veština posmatra se sa dva aspekta, i to u zavisnosti od toga da li je u funkciji monološkog izlaganja, pri čemu govornik saopštava, obaveštava, prezentuje ili drži predavanje jednoj ili više osoba, ili je u funkciji interakcije, kada se razmenjuju informacije između dva ili više sagovornika sa određenim ciljem, poštujući princip saradnje tokom dijaloga.

Aktivnosti monološke govorne produkcije su:

- javno obraćanje (saopštenja, davanje uputstava i informacija);
- izlaganje pred publikom (predavanja, prezentacije, reportaže, izveštavanje i komentari o nekim događajima i sl.)
- Ove aktivnosti se mogu realizovati na različite načine i to:
- čitanjem pisanog teksta pred publikom;
- spontanom izlaganjem ili izlaganjem uz pomoć vizuelne podrške u vidu tabela, dijagrama, crteža i dr.
- realizacijom uvežbane uloge ili pevanjem.

Interakcija podrazumeva stalnu primenu i smenjivanje receptivnih i produktivnih strategija, kao i kognitivnih i diskurzivnih strategija (uzimanje i davanje reči, dogovaranje, usaglašavanje, predlaganje rešenja, rezimiranje, ublažavanje ili zaoblavanje nesporazuma ili posredovanje u nesporazumu) koje su u funkciji što uspešnijeg ostvarivanja interakcije. Interakcija se može realizovati kroz niz aktivnosti, na primer:

- razmenu informacija,
- spontanu konverzaciju,
- neformalnu ili formalnu diskusiju, debatu,
- intervju ili pregovaranje, zajedničko planiranje i saradnju.

Sociokulturna kompetencija i medijacija

Sociokulturna kompetencija i medijacija predstavljaju skup teorijskih znanja (kompetencija) koja se primenjuju u nizu jezičkih aktivnosti u dva osnovna jezička medijuma (pisanom i usmenom) i uz primenu svih drugih jezičkih aktivnosti (razumevanje govora, govor i interakcija, pisanje i razumevanje pisanog teksta). Dakle, predstavljaju veoma složene kategorije koje su prisutne u svim aspektima nastavnog procesa i procesa učenja.

Sociokulturna kompetencija predstavlja skup znanja o svetu uopšte, kao i o sličnostima i razlikama između kulturnih i komunikativnih modela sopstvene govorne zajednice i zajednice/zajednica čiji jezik uči. Ta znanja se, u zavisnosti od nivoa opštih jezičkih kompetencija, kreću od poznavanja osnovnih komunikativnih principa u svakodnevnoj komunikaciji (osnovni funkcionalni stilovi i registri), do poznavanja karakteristika različitih domena jezičke upotrebe (privatni, javni i obrazovni), paralingvističkih elemenata, i elemenata kulture/kultura zajednica čiji jezik uči. Navedena znanja potrebna su za kompetentnu, uspešnu komunikaciju u konkretnim komunikativnim aktivnostima na ciljnom jeziku.

Poseban aspekt sociokulturne kompetencije predstavlja interkulturalna kompetencija, koja podrazumeva razvoj svesti o drugom i drugačijem, poznavanje i razumevanje sličnosti i razlika između svetova, odnosno govornih zajednica, u kojima se učenik kreće. Interkulturalna kompetencija takođe podrazumeva i razvijanje tolerancije i pozitivnog stava prema individualnim i kolektivnim karakteristikama govornika drugih jezika, pripadnika

drugih kultura koje se u manjoj ili većoj meri razlikuju od njegove sopstvene, to jest, razvoj interkulturalne ličnosti, kroz jačanje svesti o vrednosti različitih kultura i razvijanje sposobnosti za integrisanje interkulturalnih iskustava u sopstveni kulturni model ponašanja i verovanja.

Medijacija predstavlja aktivnost u okviru koje učenik ne izražava sopstveno mišljenje, već funkcioniše kao posrednik između osoba koje nisu u stanju da se direktno sporazumevaju. Medijacija može biti usmena i pisana, i uključuje sažimanje i rezimiranje teksta i prevođenje. Prevođenje se u ovom programu tretira kao posebna jezička aktivnost koja nikako ne treba da se koristi kao tehnika za usvajanje bilo kog aspekta ciljnog jezika predviđenog komunikativnom nastavom. Prevođenje podrazumeva razvoj znanja i veština korišćenja pomoćnih sredstava (rečnika, priručnika, informacionih tehnologija, itd.) i sposobnost iznalaženja strukturalnih i jezičkih ekvivalenata između jezika sa koga se prevodi i jezika na koji se prevodi.

Uputstvo za tumačenje gramatičkih sadržaja

Nastava gramatike, s nastavom i usvajanjem leksike i drugih aspekata stranog jezika, predstavlja jedan od preduslova ovladavanja stranim jezikom. Usvajanje gramatike podrazumeva formiranje gramatičkih pojmova i gramatičke strukture govora kod učenika, izučavanje gramatičkih pojava, formiranje navika i umenja u oblasti gramatičke analize i primene gramatičkih znanja, kao prilog izgrađivanju i unapređivanju kulture govora.

Gramatičke pojave treba posmatrati sa funkcionalnog aspekta (funkcionalni pristup). U procesu nastave stranog jezika u što većoj meri treba uključivati one gramatičke kategorije koje su tipične i neophodne za svakodnevni govor i komunikaciju, i to kroz raznovrsne modele, primenom osnovnih pravila i njihovim kombinovanjem. Treba težiti tome da se gramatika usvaja i receptivno i produktivno, kroz sve vidove govornih aktivnosti (slušanje, čitanje, govor i pisanje, kao i prevođenje), na svim nivoima učenja stranog jezika, prema jasno utvrđenim ciljevima, standardima i ishodima nastave stranih jezika.

Gramatičke kategorije su razvrstane u skladu sa Evropskim referentnim okvirom za žive jezike za svaki jezički nivo koji podrazumeva progresiju jezičkih struktura prema komunikativnim ciljevima: od prostijeg ka složenijem i od receptivnog ka produktivnom. Svaki viši jezički nivo podrazumeva gramatičke sadržaje prethodnih jezičkih nivoa. Cikličnim ponavljanjem prethodno usvojenih elemenata nadograđuju se složenije gramatičke strukture. Nastavnik ima slobodu da izdvoji gramatičke strukture koje će ciklično ponavljati u skladu sa postignućima učenika, kao i potrebama nastavnog konteksta.

Glavni cilj nastave stranog jezika jeste razvijanje komunikativne kompetencije na određenom jezičkom nivou, u skladu sa statusom jezika i godinom učenja. S tim u vezi, uz određene gramatičke kategorije stoji napomena da se usvajaju receptivno, dok se druge usvajaju produktivno.

III. PRAĆENJE I VREDNOVANJE NASTAVE I UČENJA

Rad svakog nastavnika sastoji se od planiranja, ostvarivanja i praćenja i vrednovanja. Važno je da nastavnik kontinuirano prati i vrednuje ne samo postignuća učenika, proces nastave i učenja, već i sopstveni rad kako bi permanentno unapređivao nastavni proces.

Proces praćenja ostvarenosti ishoda počinje procenom nivoa znanja učenika na početku školske godine kako bi nastavnici mogli da planiraju nastavni proces i proces praćenja i vrednovanja učenčkih postignuća i napredovanja. Taj proces se realizuje formativnim i sumativnim vrednovanjem. Dok se kod formativnog ocenjivanja tokom godine prate postignuća učenika različitim instrumentima (dijagnostički testovi, samoevaluacija, jezički portfolio, projektni zadaci i dr.), sumativnim ocenjivanjem (pismeni zadaci, završni testovi, testovi jezičkog nivoa) preciznije se procenjuje ostvarenost ishoda ili standarda na kraju određenog vremenskog perioda (kraj polugodišta, godine, ciklusa obrazovanja). Formativno vrednovanje nije samo praćenje učenčkih postignuća, već i praćenje načina rada i sredstvo koje omogućava nastavniku da u toku nastavnog procesa menja i unapređuje proces rada. Tokom ocenjivanja i vrednovanja učenčkih postignuća treba voditi računa da se načini na koje se ono sprovodi ne razlikuje od uobičajenih aktivnosti na času jer se i ocenjivanje i vrednovanje smatraju sastavnim delom procesa nastave i učenja, a ne izolovanim aktivnostima koje stvaraju stres kod učenika i ne daju pravu sliku njihovih postignuća. Ocenjivanjem i vrednovanjem treba da se obezbedi napredovanje učenika u ostvarivanju ishoda, kao i kvalitet i efikasnost nastave. Svrha ocenjivanja treba da bude i jačanje motivacije za napredovanjem kod učenika, a ne isticanje njihovih grešaka. Elementi koji se vrednuju su raznovrsni i treba da doprinesu sveopštoj slici o napredovanju učenika, jačanju njihovih komunikativnih kompetencija, razvoju veština i sposobnosti neophodnih za dalji rad i obrazovanje. To se postiže ocenjivanjem različitih elemenata kao što su jezičke veštine (čitanje, slušanje, govor i pisanje), usvojenost leksičkih sadržaja i jezičkih struktura, primena pravopisa, angažovanost i zalaganje u radu na času

i van njega, primena sociolingvističkih normi. Prilikom ocenjivanja i vrednovanja neophodno je da načini provere i ocenjivanja budu poznati učenicima odnosno usaglašeni sa tehnikama, tipologijom vežbi i vrstama aktivnosti koje su primenjivane na redovnim časovima, kao i načinima na koji se vrednuju postignuća. Takva pravila i organizacija procesa vrednovanja i ocenjivanja omogućavaju pozitivnu i zdravu atmosferu u nastavnom procesu, kao i kvalitetne međusobne odnose i komunikaciju na relaciji učenik – nastavnik, kao i učenik – učenik.

Naziv
predmeta

LIKOVNA KULTURA

Cilj

Cilj učenja Likovne kulture je da se učenik razvijajući stvaralačko i kreativno mišljenje i estetičke kriterijume kroz praktični rad, osposobljava za komunikaciju i rešavanje problema i da izgrađuje pozitivan odnos prema umetničkom nasleđu i kulturnoj baštini svog i drugih naroda.

Razred

Peti

Godišnji

fond časova

72 časa

ISHODI Po završetku razreda učenik će biti u stanju da:	OBLAST /TEMA	SADRŽAJI
– opiše ritam koji uočava u prirodi, okruženju i umetničkim delima; – poredi utisak koji na njega/nju ostavljaju različite vrste ritma; – gradi pravilan, nepravilan i slobodan vizuelni ritam, spontano ili s određenom namerom; – koristi, u saradnji sa drugima, odabrane sadržaje kao podsticaj za stvaranje originalnog vizuelnog ritma; – razmatra, u grupi, kako je učio/la o vizuelnom ritmu i gde ta znanja može primeniti; – napravi, samostalno, improvizovani pribor od odabranog materijala; – iskaže svoje mišljenje o tome zašto ljudi stvaraju umetnost; – opiše linije koje uočava u prirodi, okruženju i umetničkim delima; – poredi utisak koji na njega/nju ostavljaju različite vrste linija; – gradi linije različitih vrednosti kombinujući materijal, ugao i pritisak pribora/materijala; – koristi odabrane sadržaje kao podsticaj za stvaranje originalnih crteža; – crta raznovrsnim priborom i materijalom izražavajući zamisli, maštu, utiske i pamćenje opaženog; – razmatra, u grupi, kako je učio/la o izražajnim svojstvima linija i gde se ta znanja primenjuju; – iskaže svoje mišljenje o tome kako je razvoj civilizacije uticao na razvoj umetnosti;	RITAM	Postupci za bezbedno i odgovorno korišćenje i održavanje pribora i radne površine. Materijal iz prirode, veštački materijal, materijal za reciklažu, reciklirani materijal, improvizovani pribor, školski pribor i materijal, profesionalni pribor. Ritam u prirodi (smena dana i obdanice, smena godišnjih doba, talasi, padavine...). Ritam u prostoru (raspored trodimenzionalnih oblika u prirodi, urbanim sredinama i u bližem okruženju učenika). Ritam u strukturi (gradi) oblika. Ritam u teksturi prirodnih i veštačkih materijala. Vrste ritma. Pravilan i nepravilan ritam. Slobodan ritam. Spontani ritam (ritam linija, oblika, mrlja). Funkcije ritma – ponavljanje boja, linija i/ili oblika da bi se postigla dinamičnost (živost) ili red. Utisak koji različite vrste ritma ostavljaju na posmatrača. Subjektivni utisak kretanja i optička iluzija kretanja. Ritam kao princip komponovanja u delima likovnih umetnosti. Ritam u drugim vrstama umetnosti. Primena vizuelnog ritma u svakodnevnom životu. Različiti ritmovi kao podsticaj za stvaralački rad – zvuci iz prirode i okruženja, muzika, kretanje u prirodi i okruženju, ples.... Umetničko nasleđe – značaj praistorijskog nasleđa na prostoru Srbije i u svetu. Vrste linija i izražajna svojstva linija. Linije u prirodi i okruženju. Linija kao ivica trodimenzionalnih oblika. Izražajna svojstva linija u odnosu na pribor, materijal, pritisak i ugao pod kojim se drži pribor/materijal. Savremena sredstva za crtanje – digitalna tabla i olovka za crtanje, 3D olovka, aplikativni programi za crtanje...Svojstva linije u aplikativnom programu za crtanje. Crtanje svetlom; Umetnički crtež, amaterski crtež, dečji crtež, shematski crtež, tehnički crtež, naučne ilustracije... Vrste umetničkog crteža – skica, studija, ilustracija, strip, karikatura, grafiti... Zanimanja u kojima je neophodna veština slobodoručnog crtanja. Postupci građenja crteža dodavanjem i oduzimanjem linija. Lavirani crtež. Linearni crtež. Crtež u boji. Tekstura (likovni element). Postupci građenja teksture linijama. Ritam linija. Različiti sadržaji kao podsticaj za stvaralački rad (oblici iz prirode i okruženja, zvuci iz prirode i okruženja, muzika, kretanje u prirodi i okruženju, tekst, pismo...). Čitanje (dekodiranje) crteža, stripa, karikature, grafita, reklamnih poruka... Umetničko nasleđe – značaj nasleđa prvih civilizacija.
	LINIJ	

- poredi oblike iz prirode, okruženja i umetničkih dela prema zadatim uslovima;
- gradi apstraktne i/ili fantastične oblike koristeći odabrane sadržaje kao podsticaj za stvaralački rad;
- naslika realne oblike u prostoru samostalno mešajući boje da bi dobio/la željeni ton;
- oblikuje prepoznatljive trodimenzionalne oblike odabranim materijalom i postupkom;
- preoblikuje predmet za reciklažu dajući mu novu upotrebnu vrednost;
- kombinuje ritam, linije i oblike stvarajući originalan ornament za određenu namenu;
- objasni zašto je dizajn važan i ko dizajnira određene proizvode;
- razmatra, u grupi, kako je učio/la o oblicima i gde ta znanja primenjuje;
- iskaže svoje mišljenje o tome zašto je umetničko nasleđe važno;
- poredi različite načine komuniciranja od praistorije do danas;
- oblikuje ubedljivu poruku primenjujući znanja o ritmu, liniji, obliku i materijalu;
- izrazi istu poruku pisanom, verbalnom, neverbalnom i vizuelnom komunikacijom;
- tumači jednostavne vizuelne informacije;
- objasni zašto je nasleđe kulture važno.

OBLIK

VIZUELNO SPORAZUMEVANJE

Dvodimenzionalni i trodimenzionalni oblici. Pravilni geometrijski oblici (geometrijske figure i tela). Pravilni oblici u prirodi i u likovnoj umetnosti. Nepravilni oblici.

Svojstva oblika. Veličina oblika. Boja oblika. Realna i imaginarna funkcija oblika. Karakteristični detalji i svojstva po kojima je oblik prepoznatljiv. Svetlost kao uslov za opažanje oblika. Izgled oblika posmatranog iz različitih uglova. Stilizovanje oblika.

Statični oblici. Kretanje oblika (kretanje statičnih oblika pomoću vetra i vode, karakteristično kretanje bića i mašina).

Raspored oblika u prostoru i njihovo dejstvo na posmatrača. Položaj oblika u ravni – linija horizonta, planovi i veličina oblika u odnosu na rastojanje od posmatrača. Preklapanje, prožimanje, dodirivanje oblika.

Postupci građenja apstraktnih i fantastičnih oblika (prevođenje realnih oblika u apstraktne oduzimanjem karakterističnih detalja, prevođenje realnih oblika u fantastične dodavanjem neočekivanih detalja, građenje imaginarnih i apstraktnih oblika na osnovu jedne, dve i tri informacije...).

Luminoobjekti. LED tehnologija u savremenoj umetnosti. Oblikovanje prostora svetlom.

Oblikovanje (dizajn) upotrebni predmeta. Preoblikovanje materijala i predmeta za reciklažu.

Različiti sadržaji kao podsticaj za stvaralački rad (oblici iz prirode i okruženja, kretanje u prirodi i okruženju, umetnička dela, etno nasleđe, sadržaji drugih nastavnih predmeta...).

Ornament i ornamentika. Funkcija ornamenta. Simetrija. Ritam linija, boja i oblika u ornamentu.

Umetničko nasleđe – nasleđe etno kulture. Značajni rimski spomenici na tlu Srbije.

Različite vrste komunikacije od praistorije do danas.

Neverbalna komunikacija – čitanje informacija. izraz lica i karakterističan položaj tela.

Čitanje vizuelnih informacija (dekodiranje). Vizuelno izražavanje.

Umetničko nasleđe – značaj nasleđa za turizam i za poznavanje sopstvenog porekla.

Ključni pojmovi sadržaja: prostor, oblik, linija.

UPUTSTVO ZA DIDAKTIČKO-METODIČKO OSTVARIVANJE PROGRAMA

I. PLANIRANJE NASTAVE I UČENJA

Imajući u vidu specifičnost nastavnog predmeta Likovna kultura, program je orijentisan na proces (učenja) i na ishode. Pod učenjem se podrazumevaju sva dešavanja na času koja vode ka sticanju funkcionalnih znanja i umenja i razvijanju sposobnosti, navika i vrednosnih stavova, a koji omogućavaju celovit razvoj učenika i pripremaju ih za život u savremenom svetu. Osim u nastavnom programu, očekivana znanja, umenja, navike i stavovi određeni su i: standardima postignuća za kraj osnovnog obrazovanja i vaspitanja; međupredmetnim kompetencijama; ciljevima obrazovanja i vaspitanja i opštim ishodima i standardima obrazovanja i vaspitanja (Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja).

Časovi se održavaju u specijalizovanoj učionici (kabinetu namenjenom nastavi predmeta likovna kultura, informatika i računarstvo, tehnika i tehnologija ili drugog nastavnog predmeta, a u zavisnosti od opreme koja je potrebna za realizaciju časa), učionici opšte namene, prostoru škole, ustanovama kulture, lokalnom okruženju... Mesto realizacije časova određuje se u skladu sa mogućnostima i potrebama škole i lokalne zajednice, kao i sa planiranim načinom realizacije časa ili nastavne jedinice.

Sadržaji programa od petog do osmog razreda nisu promijenjeni, već su organizovani u četiri tematske celine i dopunjeni. Grupisanje sadržaja u četiri tematske celine (po dve za svako polugodište) neophodno je da bi svi učenici, u manjoj ili većoj meri, dostigli ishode teme. Četiri tematske celine omogućavaju i timsko planiranje integrisane tematske nastave. Ovakva organizacija sadržaja omogućava i korišćenje postojećih udžbenika, bez potrebe za reorganizacijom ili dopunom njihovih sadržaja (ključni sadržaji su obrađeni u svim odobrenim udžbenicima). Sadržaji udžbenika ne treba da budu vodilja za formiranje mesečnog i individualnog plana rada nastavnika, već neophodno sredstvo i oslonac u radu (imajući u vidu i to da su pristupačan izvor reprodukcija umetničkih dela).

Ishodi teme su iskazi o tome za šta je svaki učenik (u manjoj ili većoj meri) osposobljen po završetku učenja teme. Ishode tema ne treba izjednačavati sa ishodima zadataka, aktivnosti ili nastavne jedinice, koji se definišu preciznije (uobičajeno ih definiše nastavnik kako bi mogao lakše da procenjuje i prilagođava sopstvenu praksu). Jedan ishod zadatka dostiže se po završetku jednog zadatka/aktivnosti. Jedan ishod teme dostiže se po završetku više raznovrsnih aktivnosti, odnosno tek po završetku teme. Prilikom planiranja aktivnosti i zadataka poželjno je da svaki vodi ka dostizanju više od jednog ishoda teme.

U modelu kurikulumu koji je usmeren na proces, fokus nije na sadržajima, pa su svi sadržaji programa preporučeni. Program je osmišljen tako da uvažava i obrazovanje, iskustvo, kreativnost i integritet nastavnika. Nastavnik, samostalno ili u timu, planira nastavne jedinice i određuje broj časova za njihovu realizaciju, mesto i način realizacije, odnosno bira nastavne metode, tehnike i postupke. Prilikom planiranja nastavnih jedinica, nastavnik pravi izbor i redosled sadržaja vodeći računa da se odabrani sadržaji postepeno i logično nadovezuju. Fokus je na procesu, odnosno nastavnim metodama, tehnikama i postupcima koji na najefikasniji način vode učenike ka razvoju individualnih sposobnosti i dostizanju ishoda.

U koloni Sadržaji nema predloženih zadataka, aktivnosti, materijala, likovnih tehnika, nastavnih metoda i postupaka. Ova kolona sadrži samo predložene teorijske sadržaje koje nastavnik može da odabere i objasni. Na primer, ako je predložen sadržaj materijal za reciklažu, ne radi se o preporučenom materijalu za rad, već o temi za razgovor (korišćenje materijala za reciklažu u praktičnom radu propisano je ishodima, a u skladu sa Nacionalnom strategijom održivog razvoja, tako da nije potrebno i u sadržajima isticati materijal koji učenici koriste). Nastavnik može da odluči da učenicima objasni značaj recikliranja u savremenom svetu ili da govori o umetnosti recikliranja i doprinosu umetnika održivom razvoju ili da govori o bezbednosti, higijeni i očuvanju zdravlja prilikom oblikovanja upotrebljene ambalaže... Nastavnik nije u obavezi da povede razgovor o ovoj temi, moguće je da zada učenicima da preoblikuju materijal za reciklažu, bez pratećeg objašnjenja. Međutim, treba imati u vidu da takav pristup ne omogućava smisleno učenje i razvoj kompetencija. Ukoliko učenici ne znaju zbog čega rade neki zadatak, malo je verovatno da će u ovom uzrastu sami zaključiti gde sve mogu da primene stečeno znanje i iskustvo.

Nastavnik sa položenom licencom zna da se teorijski sadržaji mogu obraditi kroz par rečenica (informativno), kroz dijalog (pitanja koja navode učenika na razmišljanje), kroz motivacioni razgovor, kroz neobavezan razgovor tokom rada na zadatku, kroz igru...; ume da isplanira vreme za objašnjenja tako da se ne gubi dragoceno vreme za stvaralački rad i zna da proceni važnost sadržaja. Nastavnici koji nemaju potrebno iskustvo prolaze kroz mentorski rad sa iskusnim kolegama i mogu da dobiju pomoć od kolega i na obukama. Očekuje se i da se nastavnik samostalno usavršava, u ustanovi i van nje, da čita stručne tekstove i literaturu i sa kolegama razmenjuje iskustva iz prakse.

Imajući u vidu da sadržaji nisu propisani, sadržaji programskih tema koje su se do sada obrađivale dopunjeni su predlozima koji treba da posluže kao početni podsticaj, podrška nastavniku da samostalno obogaćuje program. Predloženi sadržaji nisu organizovani kao predlog nastavnih jedinica, niti po utvrđenoj strukturi (redosledu), jer se vodilo računa o tome da se izbegne nuđenje gotovog rešenja koje bi usmerilo fokus na sadržaje. Ovaj pristup je proveren u praksi i iskustvo je pokazalo da je nastavnicima potrebno izvesno vreme da se naviknu na veću samostalnost u kreiranju programa. Iz tog razloga se nastavnicima preporučuje da prilikom planiranja nastavnih jedinica po novom programu u početku ne odstupaju značajno od dosadašnje prakse i da u narednim godinama postepeno uvode samo one izmene koje su prethodno ispitali u praksi.

Program sadrži i dve novine. Jedna se odnosi na upotrebu savremene tehnologije, posebno aplikativnih programa. U petom razredu ova novina nije vidljiva u ishodima, jer se vodilo računa o tome da učenici prethodno treba da savladaju program novog predmeta informatika i računarstvo, ali i osnove likovnog jezika u okviru nastave predmeta likovna kultura. Nastavnik može da potraži na internetu primere upotrebe savremene tehnologije u umetnosti i da o tome kratko informiše učenike, kako bi učenici postepeno razvijali svest o tome da je napredak tehnologije uticao i na umetnost (na primer, 3D olovka, <https://www.youtube.com/watch?v=AQgI2-h7uUQ>, slikanje pomoću Google's Tilt Brush, interaktivne LED

skulpture, kao što je Fish Bellies u kampusu Državnog univerziteta Teksas i sl.). Zatim, može da planira virtuelnu posetu pećini Lasko (http://www.lascaux.culture.fr/?lng=en#/fr/02_00.xml) ili nekom muzeju. Ukoliko želi, nastavnik može da planira i stvaralački rad (crtanje, slikanje) na računaru, a u dogovoru sa nastavnikom informatike i računarstva. Druga novina je da program ne sadrži preporučena umetnička dela i spomenike kulture. Prilikom izbora dela nastavnik može da se osloni na prethodni program, na udžbenike i na druge izvore.

Svaka tematska celina sadrži i poseban deo, Umetničko nasleđe. Preporučeni sadržaji ovog dela nisu precizirani, jer se vodilo računa o specifičnostima nasleđa svih nacionalnih manjina. Sadržaje ovog dela određuje nastavnik, odnosno saveti nacionalnih manjina.

Ishodi tema su definisani uopšteno kako bi nastavnik imao mogućnost da osmisli raznovrsne zadatke i aktivnosti. Od brojnih mogućih ishoda teme odabrani su oni koje svaki učenik može da dostigne. Ukoliko nastavnik želi da prilikom planiranja nastavne jedinice, aktivnosti ili zadatka definiše preciznije ishode može da koristi sledeću shemu: Uvodni iskaz (po završetku zadatka/nastavne jedinice učenik će biti u stanju da/umeti da) + jedan glagol (naslika) + objekat (pejzaž) + kriterijum (na osnovu imaginacije). Ishod zadatka se formuliše na osnovu ciljeva zadatka. U navedenom primeru cilj bi bio da učenici na osnovu sopstvene imaginacije kreiraju originalan likovni rad. Jedan zadatak po pravilu ima više ciljeva i ishoda. Na primer, nastavnik može da očekuje od učenika i da po završetku rada verbalno opišu svoj rad, da uporede radove ostalih učenika (na primer, da analiziraju kompoziciju prema zadatim kriterijumima).

Konačno, treba imati u vidu da je program, uključujući i uputstvo, samo pomoć nastavniku u procesu osamostaljivanja. Veća količina informacija u programu ne podrazumeva i veću opterećenost učenika i nastavnika. Naprotiv, nastavnik treba da isplanira nastavne jedinice tako da predvidi dovoljno vremena da učenici realizuju svoje ideje i uživaju u radu, kao i da računa na neočekivane prilike i mogućnosti koje se javljaju u praksi.

II. OSTVARIVANJE NASTAVE I UČENJA

Program nije organizovan po predmetnim oblastima, jer nije poželjno, a često ni moguće, odvojeno izučavati sadržaje različitih predmetnih oblasti (ni standardi postignuća za kraj školovanja nisu organizovani po predmetnim oblastima). Iz tog razloga je na ovom mestu samo dat opis predmeta (bez striktno podele na predmetne oblasti ili oblasti učenja).

Razvoj učenika

Nastava likovne kulture je individualizovana i usmerena na celokupan razvoj učenika, a pre svega na razvijanje opažanja i pamćenja, kreativnosti, stvaralačkog mišljenja, emancipacije, empatije, svesti o opštem i ličnom dobru, tolerancije, sposobnosti saradnje i razumevanja različitosti, estetičkih kriterijuma, motorike i individualnih sposobnosti. Povezanost cilja i sadržaja nastave likovne kulture ogleda se u povezanosti opažanja kreativnog izražavanja i vrednovanja. Sve počinje opažanjem: kreativno izražavanje, posmatranje umetničkog dela i vrednovanje. Posmatranje, istraživanje i stvaranje izrazi su nadahnuća, ali i primene znanja o likovnim elementima, njihovim odnosima, kako bi se mogle zadovoljiti odgovarajuće potrebe učenika i razvijati likovni govor. Nužno je razvijati i pobude kao što su: znatiželja; motivisanost; otvorenost za sticanje novih iskustava; osetljivost za probleme; preuzimanje rizika; tolerancija prema nejasnoćama i samopouzdanje, a od spoznajnih funkcija: fleksibilnost; originalnost; spoznaju i pamćenje.

Kreativnost

Kreativnost se ne vezuje samo za umetnost i darovite učenike. Svaki učenik ima potencijal koji može da razvije ukoliko mu se pruži prilika. U skladu sa tim, sve se češće ističe potreba za učenjem kreativnosti i u nastavi se već primenjuju neke tehnike za razvoj kreativnosti (na primer, oluja ideja). Nastava predmeta likovna kultura ima ogroman potencijal za razvijanje kreativnosti svakog učenika (ne samo učenika koji su daroviti za umetnost). Zbog toga je važno da učenici postepeno stiču svest o tome na koji način su dolazili do ideja za rad, šta ih je motivisalo, kao i da ta iskustva mogu primeniti i u drugim situacijama.

Osnovni uslov za razvoj kreativnosti su motivacioni sadržaji koji podstiču interesovanje, oduševljenje, imaginaciju i pozitivnu emotivnu reakciju, kao i nastava koja učeniku (ali i nastavniku) obezbeđuje zadovoljstvo u radu. Uobičajeni postupak je motivacioni razgovor koji omogućava da svaki učenik osmisli svoju ideju (temu) za rad. Nastavnik može da isproba u praksi i sledeće tehnike i postupke: postavljanje likovnog problema (na primer, kretanje oblika) i nuđenje više tema za rad od kojih učenik treba da odabere onu koja po njegovom mišljenju odgovara postavljenom problemu (neke od tema treba da budu vezane za

pojmove koji nisu u vezi sa kretanjem, a može se desiti da učenik pronade neočekivanu vezu, odnosno originalno rešenje); izvlačenje cedulja (2–3) na kojima su ispisani naizgled nespojivi pojmovi koje treba povezati u smislenu likovnu celinu/likovnu priču; simulacija situacije u kojoj su učenici „dizajneri”, a nastavnik je „kupac” koji naručuje produkt i postavlja uslove (na primer, traži kombinaciju tri boje ili jednu boju koja dominira...); asocijacije (od učenika se traži originalan rad motivisan jednim pojmom ili slikom, zvukom, pojavom, porukom, tekstom...).

Opažanje

Opažanje se temelji na znanju i osećajima učenika. Naglašava se likovno-estetska percepcija, dakle likovni i taktilni opažaji, spoznaja i osećaji u kojima učenici pronalaze smisao u komunikaciji s okolinom i umetničkim likovnim delima. Zadaci svake nastavne jedinice razvijaju sposobnost posmatranja i uočavanja karakteristika likovnih elemenata. Treba uvek osigurati puno likovnih primera i podsticati učenike da izraze ono što su istraživali, podjednako rečima kao i likovno-tehničkim sredstvima.

Likovne tehnike i materijal

Likovne tehnike i materijal obrađuju se kroz kratko uputstvo i savete tokom rada, u onoj meri koja je neophodna, jer se učenje zasniva na samostalnom (i u saradnji sa drugima) istraživanju izražajnih mogućnosti tehnika, pribora i materijala. Nastavnik ukazuje učenicima i na osnovne karakteristike nekog materijala ili pribora. Na primer, ukoliko učenik crta i boji flomasterima njegov rad će s vremenom bledeti i nestati, a ukoliko koristi permanentne markere treba da ih koristi prema instrukcijama, jer su pojedini markeri toksični. Učenici mogu da budu demotivisani ukoliko pokušaju da dobiju sekundarne boje ili željeni ton mešajući vodene boje koje sadrže manju količinu (nekvalitetnog) pigmenta. Jedno od rešenja je da zajedno eksperimentišu pozajmljujući jedni drugima materijal. Upotrebljena ambalaža, ukoliko nije pripremljena (oprana, termički obrađena i sl.) sadrži štetne mikroorganizme.

Teorija oblikovanja

Dogovorena teorija ne postoji, već se u literaturi sreću različite podele i tumačenja. Od nastavnika se očekuje da bude upoznat sa različitim tumačenjima i da ih kritički proceni i odabere. U programu je predviđeno tumačenje prostora i tumačenje kompozicije (vrste kompozicija, likovni elementi i principi komponovanja), međutim, svesno je izbegnuto isticanje jednog od mogućih tumačenja. Teorija oblikovanja se može posmatrati kao otvoreni dijalog kada je reč o umetničkoj školi ili fakultetu. Imajući u vidu da bi ovakav pristup samo zbunio učenike osnovne škole najbolje je zadržati se na jednostavnim, osnovnim informacijama. Pojmovi iz teorije oblikovanja objašnjavaju se na primerima umetničkih dela i na primerima iz prirode i urbanog okruženja. Znanja iz teorije oblikovanja nisu primenjiva samo u likovnom radu i nastavi drugih predmeta, već i u svakodnevnom životu učenika. Na primer, raspored stvari prema određenom ritmu u sobi učenika može da ometa ili da podstiče koncentraciju, određene boje podstiču agresivnost... Teorija oblikovanja se od petog do osmog razreda postepeno uči i primenjuje, a predviđeno je da učenici budu upoznati sa mogućom primenom stečenih znanja u svakodnevnom životu, nastavku školovanja i u različitim zanimanjima.

Medijska pismenost i komunikacija

Kao i do sada, sadržaji koji omogućavaju sticanje medijske pismenosti planiraju se u korelaciji sa sadržajima predmeta srpski jezik i odnose se na čitanje (razumevanje) sadržaja slike, teksta i multimedijalnih sadržaja. Imajući u vidu da su učenici sve ranije izloženi različitim sadržajima na internetu, kao i štetnim (negativnim) porukama koje se provlače kroz reklame, igrice, muzičke spotove, mimeove i dr. potrebno je uspostaviti i korelaciju sa sadržajima predmeta informatika i računarstvo, tehnika i tehnologija, građansko vaspitanje ili veronauka, kao i sa ostalim predmetima koji predviđaju medijsko opismenjavanje.

Medijska pismenost podrazumeva i sposobnost vizuelnog sporazumevanja, odnosno komuniciranje medijumima likovnih umetnosti. Osim slobodnog i spontanog izražavanja, koje je zastupljeno u najvećem procentu, učenici se osposobljavaju i da izražavaju svoje ideje, zamisli, poruke, stavove, emocije... različitim medijumima likovnih umetnosti.

Umetničko nasleđe

Sadržaji umetničkog nasleđa obuhvataju likovna dela i spomenike kulture iz prošlosti i umetnička dela nastala u 20. i 21. veku, epohe, stilove, pravce, pojave, trendove, umetnike i umetničke grupe, značajne spomenike kulture, manifestacije, ustanove kulture, ustanove za zaštitu kulturne baštine... Prilikom obrade ovih sadržaja

fokus nije na memorisanju podataka, već na razvijanju senzibiliteta za doživljavanje i razumevanje dela, kao i na sagledavanju razvoja umetnosti kroz istoriju i međusobnog uticaja umetnosti i društva. Neizostavni sadržaji su najznačajnija dela iz svetske kulturne baštine, a posebna pažnja se posvećuje baštini na tlu Srbije. Ovi sadržaji se planiraju u korelaciji sa sadržajima predmeta istorija i muzička kultura, a mogu da se obrade kroz integrisanu nastavu, projektne zadatke, igranje uloga, insitu...

III. PRAĆENJE I VREDNOVANJE NASTAVE I UČENJA

Ocenjivanje se vrši prema Pravilniku o ocenjivanju.

Procenjivanje napredovanja učenika i ostvarenost ishoda vrši se takozvanom alternativnom (ili autentičnom) metodom, koja se i do sada koristila u praksi. Napredak učenika se prati da bi nastavnik podržao razvoj potencijala svakog učenika. Nastavnik može i da sastavi ček-liste za procenu i samoprocenu napretka. Međutim, ako se ima u vidu odnos fonda časova i neophodnog vremena za nesputani razvoj učenika, kao i iskustvo iz sveta, poželjno je da se ček-liste ne koriste često. Ukoliko ih nastavnik koristi, preporuka je da se koriste na tromesečju i da sadrže manji broj indikatora, kratko i jasno formulisanih (detaljnija objašnjenja mogu se naći u stručnoj literaturi i na internetu). Treba imati u vidu da su se do sada kao najefikasniji vid podrške napredovanju učenika pokazali saveti koje nastavnik daje u toku praktičnog rada, kao i pitanja koja navode učenike na promišljanje i razvijanje ideja. Drugi vid efikasne podrške je odeljenska izložba (po završetku zadatka) na kojoj su zastupljeni svi radovi učenika. Poređenjem svih rešenja istog likovnog problema učenici efikasno uče na razlikama i umeju da procene sopstveni napredak. Konačno, učnički portfolio (mapa radova) omogućava učeniku da i van nastave samostalno procenjuje sopstveni napredak.

Program podržava individualni razvoj učenika. Po završetku prve teme, Ritam, ne završava se učenje o ritmu. U narednim temama i razredima učenici će primenjivati stečeno iskustvo i znanja o ritmu u različitim kontekstima, proširivaće i produbljivati znanja i iskustva na različite načine. To znači da će mnogi učenici po završetku prve teme dostići ishode teme na osnovnom nivou, a da će do kraja godine napredovati i iste ishode ostvariti na srednjem ili naprednom nivou. Zbog toga je za zaključnu procenu najvažnije sagledati celokupni napredak i krajnji rezultat, odnosno dokaz o tome da je učenik napredovao.

DODATNI SADRŽAJI KOJI IZRAŽAVAJU POSEBNOST NACIONALNE MANJINE

1. HRVATSKA NACIONALNA MANJINA

TEMA: RITAM

SADRŽAJ: Umjetničko nasljeđe – značaj praistorijskog nasleđa na prostoru Hrvatske

TEMA: OBLIK

SADRŽAJ: Umjetničko nasljeđe – nasleđe etnokulture Hrvata u Srbiji. Značaj antičkih spomenika na tlu Hrvatske.

TEMA: VIZUALNO SPORAZUMIJEVANJE

SADRŽAJ: Umjetničko nasljeđe-značaj nasleđa Hrvata u Srbiji za turizam i poznavanje sopstvenog porekla.

2. SLOVAČKA NACIONALNA MANJINA

ORIJENTACIONI IZBOR LIKOVNIH DELA I SPOMENIKA KULTURE

OBLIK

Narodna arhitektura Slovaka u Srbiji, najstarija kuća, 18. vek, Bački Petrovac

Oltar u crkvi Sv. Jakuba u Levoči, Likovna umetnost u Slovačkoj republici, majstor Pavol iz Levoče (1465/1470/1480–1537/1542)

ORNAMENT

Narodna primenjena umetnost (ručni vez, oslikan nameštaj)

Počeci likovne umetnosti Slovaka u Srbiji, narodna likovna umetnost

Devojka iz Petrovca u nošnji, ulje na platnu, Zuzka Medvedova (1897–1985)

Momak u nošnji, ulje na platnu, Zuzka Medvedova (1897–1985)

Žena u nošnji iz Slovačke, ulje na platnu, Zuzka Medvedova (1897–1985)

VIZUELNO SPORAZUMEVANJE

Igra na snegu, ulje na platnu, 1977, Zuzana Halupova (1925–2001)

3. RUMUNSKA NACIONALNA MANJINA

OBLIK

Narodna arhitektura Rumuna u Srbiji, najstarija kuća, XVIII vek, Ritiševo, Ikonostas crkve u Ritiševu, Likovna umetnost u Banatu – zograf Georgije Đakonović (druga polovina XVIII veka)

ORNAMENT

Narodna primenjena umetnost (ručni vez, oslikani delovi nameštaj – sanduk za miraz)

Počeci likovne umetnosti Rumuna u Srbiji,

Šerban Popović – Bogorodica sa Hristom – Ikonostas crkve u Vatinu (druga polovina XVIII veka)

Georgije Đakonović – Hrist – Zbirka ikona Banatske eparhije u Vršcu (druga polovina XVIII veka)

VIZUELNO SPORAZUMEVANJE

Livijus Balnožan (1930-2005) Beli medvedi, skulptura

4. MAĐARSKA NACIONALNA MANJINA

– Korniss Dezső: Tücsöklakodalom, 1948

– M.S. mester: Vizitáció, 1510 körül

– Csontváry Kosztka Tivadar: Magányos cédrus, 1907

– Kolozsvári testvérek: Szent György szobra, Prága, 1373

– Tarsoly lemez, Galgóci lelet

– Komor Marcell, Jakab Dezső: A szabadkai zsinagóga, 1902

– Moholy-Nagy László: fény-tér-modulátor, 1931

– Szabadkai városháza foglalkozásokat ábrázoló eosin díszítései

Naziv
predmeta

MUZIČKA KULTURA

Cilj

Cilj učenja Muzičke kulture je da kod učenika, razvijajući interesovanja za muzičku umetnost, stvaralačko i kritičko mišljenje, estetske kriterijume, formira estetsku percepciju i muzički ukus, kao i odgovoran odnos prema očuvanju muzičkog nasleđa i kulturi svoga i drugih naroda.

Razred

Peti

Godišnji

fond časova

72 časa

ISHODI Po završetku razreda učenik će biti u stanju da:	OBLAST/TEMA	SADRŽAJI
– navede načine i sredstva muzičkog izražavanja u praistoriji i antičkom dobu; – objasni kako društveni razvoj utiče na načine i oblike muzičkog izražavanja; – iskaže svoje mišljenje o značaju i ulozi muzike u životu čoveka; – rekonstruiše u saradnji sa drugima način komunikacije kroz muziku u smislu ritualnog ponašanja i panteizma ; – identifikuje uticaj ritualnog ponašanja u muzici savremenog doba (muzički elementi, nastup i sl.); – klasifikuje instrumente po načinu nastanka zvuka; – opiše osnovne karakteristike udaraljki; – prepozna vezu između izbora vrste instrumenta i događaja, odnosno prilike kada se muzika izvodi; – izražava se pokretima za vreme slušanja muzike; – verbalizuje svoj doživljaj muzike; – identifikuje efekte kojima različiti elementi muzičke izražajnosti (melodija, ritam, tempo, dinamika) utiču na telo i osećanja; – analizira slušano delo u odnosu na izvođački sastav i instrumente; – ilustruje primere korišćenja plesova i muzike prema nameni u svakodnevnom životu (vojna muzika, obredna muzika, muzika za zabavu...); – kritički prosuđuje loš uticaj preglasne muzike na zdravlje; – ponaša se u skladu sa pravilima muzičkog bontona; – peva i svira samostalno i u grupi; – primenjuje pravilnu tehniku pevanja (pravilno disanje, držanje tela, artikulacija); – kroz sviranje i pokret razvija sopstvenu koordinaciju i motoriku; – koristi različita sredstva izražajnog pevanja u sviranja u zavisnosti od vrste, namene i karaktera kompozicije;	ČOVEK I MUZIKA MUZIČKI INSTRUMENTI SLUŠANJE MUZIKE IZVOĐENJE MUZIKE	Čovek u praistoriji Uloga muzike u prvobitnom društvu. Čovek i ritual: uloga muzike u ritualu (muzičko-antropološka istraživanja). Magijska moć muzike. Elementi muzičkog toka: pokret, ritam (ritam kao osnova rituala), kolo/grupni ples. Pokret: poreklo plesa. Slušanje/doživljaj ritma telom. Najstarija folklorna muzička tradicija u Srbiji i svetske baštine. Čovek Antike Božanska priroda muzike: – mitološka svest antičkog čoveka; – muzički atributi bogova; – muzika i država. Muzika u hramu i muzika na dvoru; Primeri različitih instrumenata i muzičkih oblika u antičkim civilizacijama. Uloga i mesto muzike u antičkim civilizacijama: Indija, Sumer/Vavilon, Kina, Egipat, Grčka, Rim. Pojava prvih notacija, pentatonika. Najstariji instrumenti: telo, udaraljke, duvački, žičani. Udaraljke – nastanak, prvobitni oblik i razvoj. Ritmičke udaraljke kao najjednostavnija grupa instrumenata. Melodijske udaraljke. Elementi muzičke izražajnosti – tempo, dinamika, tonske boje različitih glasova i instrumenata. Slušanje vokalnih, vokalno-instrumentalnih i kratkih instrumentalnih kompozicija, domaćih i stranih kompozitora. Slušanje dela najstarije folklorne tradicije srpskog i drugih naroda. Slušanje narodnih i umetničkih dela inspirisanih folklorom naroda i narodnosti, različitog sadržaja, oblika i raspoloženja, kao i muzičkih priča. Pevanje pesama po sluhu samostalno i u grupi. Pevanje pesama iz notnog teksta solmizacijom. Izvođenje jednostavnih ritmičkih i melodijskih motiva (u stilu) muzike starih civilizacija pevanjem. Pevanje pesama u kombinaciji sa pokretom.

- iskaže svoja osećanja u toku izvođenja muzike;
- primenjuje princip saradnje i međusobnog podsticanja u zajedničkom muziciranju;
- učestvuje u školskim priredbama i manifestacijama;
- koristi mogućnosti IKT-a za slušanje muzike i izvođenje;
- koristi muzičke obrasce u osmišljavanju muzičkih celina kroz pevanje, sviranje i pokret;
- izražava svoje emocije osmišljavanjem manjih muzičkih celina;
- komunicira u grupi improvizujući manje muzičke celine glasom, instrumentom ili pokretom;
- učestvuje u kreiranju školskih priredbi, događaja i projekata.

MUZIČKO STVARALAŠTVO

Sviranje pesama i lakših instrumentalnih dela po sluhu na instrumentima Orfovog instrumentarija i/ili na drugim instrumentima.

Sviranje dečjih, narodnih i umetničkih kompozicija iz notnog teksta.

Izvođenje dečjih, narodnih i umetničkih igara.

Izvođenje jednostavnih ritmičkih i melodijskih motiva (u stilu) muzike starih civilizacija na instrumentima ili pokretom.

Kreiranje pratnje za pesme ritmičkim i zvučnim efektima, koristeći pritom različite izvore zvuka.

Kreiranje pokreta uz muziku koju učenici izvode.

Osmišljavanje muzičkih pitanja i odgovora, ritmička dopunjalka, melodijska dopunjalka sa potpisanim tekstom, sastavljanje melodije od ponuđenih motiva.

Improvizacija melodije na zadati tekst;

Improvizacija dijaloga na instrumentima Orfovog instrumentarija i drugim instrumentima.

Izrada jednostavnih muzičkih instrumenata.

Rekonstrukcija muzičkih događaja u stilu starih civilizacija.

Ključni pojmovi sadržaja: pokret, ritam, melodija, tempo, dinamika.

UPUTSTVO ZA DIDAKTIČKO-METODIČKO OSTVARIVANJE PROGRAMA

Priroda same muzike, pa i predmeta muzička kultura ukazuje na stalno prožimanje i sadejstvo svih oblasti i tema koje su predviđene nastavnim programom. Sve oblasti se prožimaju i nijedna se ne može izučavati izolovano i bez sadejstva sa drugim oblastima.

Nastava je usmerena na ostvarivanje ishoda i daje prednost iskustvenom učenju u okviru kojeg učenici razvijaju lični odnos prema muzici a postepena racionalizacija iskustva vremenom postaje teorijski okvir. Iskustveno učenje u okviru ovog predmeta podrazumeva aktivno slušanje muzike, lično muzičko izražavanje učenika i muzičko stvaralaštvo u okviru kojih učenik koristi teorijska znanja kao sredstva za participaciju u muzici. U tom smislu osnovni metodski pristup je od zvuka ka teoriji.

Ishodi po holističkom principu obuhvataju različite sfere fenomena muzike i zajedno reflektuju muzičko biće u nama, te kao takvi jesu ostvarljivi za svakog učenika. Najvažniji pokretač nastave treba da bude princip motivacije i inkluzivnosti u podsticanju maksimalnog učešća u muzičkom doživljaju kao i razvijanju potencijala za muzičko izražavanje.

Da bi postigao očekivane ishode vaspitno-obrazovnog procesa, nastavnik ostvaruje nastavu i učenje koristeći glas i pokret, muzičke instrumente, elemente informacionih tehnologija kao i razvijenih modela multimedijalne nastave. Korelacija između predmeta može biti polazište za brojne projektne predloge u kojim učenici mogu biti učesnici kao istraživači, kreatori i izvođači. Kod učenika treba razvijati veštine pristupanja i korišćenja informacija (internet, knjige...), saradnički rad u grupama, kao i komunikacijske veštine u cilju prenošenja i razmene iskustava i znanja. Rad u grupama i radionicama je koristan u kombinaciji sa ostalim načinima rada, pogotovo kada postoji izazov značajnijeg (npr. emotivnog) eksponiranja učenika, kao vid premošćavanja stidljivosti ili anksioznosti.

I. PLANIRANJE NASTAVE I UČENJA

Program orijentisan na ishode nastavniku daje veću slobodu u kreiranju i osmišljavanju nastave i učenja. Uloga nastavnika je da kontekstualizuje ovaj dati program potrebama konkretnog odeljenja imajući u vidu: sastav odeljenja i karakteristike učenika; udžbenike i druge nastavne materijale koje će koristiti; tehničke uslove, nastavna sredstva i medije kojima škola raspolaže; resurse, mogućnosti, kao i potrebe lokalne sredine u kojoj se škola nalazi. Polazeći od datih ishoda i sadržaja nastavnik najpre kreira svoj godišnji–globalni plan rada iz koga će kasnije razvijati svoje operativne planove. Ishodi definisani po oblastima olakšavaju nastavniku dalju operacionalizaciju ishoda na nivo konkretne nastavne jedinice. Sada nastavnik za svaku oblast ima definisane ishode. Pri planiranju treba, takođe, imati u vidu da se ishodi razlikuju, da se neki lakše i brže mogu ostvariti,

ali je za većinu ishoda potrebno više vremena i više različitih aktivnosti. U fazi planiranja nastave i učenja veoma je važno imati u vidu da je udžbenik nastavno sredstvo i da on ne određuje sadržaje predmeta. Zato je potrebno sadržajima datim u udžbeniku pristupiti selektivno i u odnosu na predviđene ishode koje treba dostići. Pored udžbenika, kao jednog od izvora znanja, na nastavniku je da učenicima omogući uvid i iskustvo korišćenja i drugih izvora saznavanja.

II. OSTVARIVANJE NASTAVE I UČENJA

Nastava muzičke kulture ostvaruje se kroz sledeće oblasti:

- Čovek i muzika,
- Muzički instrumenti,
- Slušanje muzike,
- Izvođenje muzike,
- Muzičko stvaralaštvo.

ČOVEK I MUZIKA

Znanje o muzici kroz različite epohe ima za cilj razumevanje uloge muzike u društvu, upoznavanje muzičkih izražajnih sredstava, instrumenata, žanrova i oblika. U načinu realizacije ovih sadržaja uvek treba krenuti od muzičkog dela, slušanja ili izvođenja. Čas treba da bude orijentisan na ulogu i prirodu muzike, odnos čoveka u datom periodu prema njoj i njenoj nameni, kao i promišljanju da li je muzika (i ako jeste, na koje načine) bila umetnost kakvu je danas poznajemo ili i nešto drugo. Informacije koje se tiču konteksta (na primer istorijske, antropološke, kulturološke prirode) treba da budu odabrane i prenesene u službi razumevanja sveta muzike u datom duhu vremena. Hronološki aspekt Muzičke kulture za peti razred doprinosi korelaciji znanja i treba imati na umu da određeni predmeti pokrivaju informisanost o nemuzičkim aspektima praistorije i antike na detaljniji i specifičniji način.

MUZIČKI INSTRUMENTI

Muzički instrumenti su nezaobilazni element svih oblasti Muzičke kulture. Kako su, pored ljudskog tela i glasa, jedno od najstarijih sredstava izražavanja čoveka, informacije o prvim muzičkim instrumentima treba da proisteknu neposredno iz istorijskog konteksta i svakodnevnog života. U tom smislu treba posebno obratiti pažnju na vezu između izbora instrumenata i događaja, odnosno prilike kada se i na koji način muzika izvodila nekada i sada.

Instrumenti Orfovog instrumentarijuma mogu biti polazna tačka za klasifikaciju instrumenata u zavisnosti od načina stvaranja zvuka (udaraljke, duvački i žičani). Poseban fokus je na instrumentima iz grupe udaraljki, kao najjednostavnijim i prisutnim od samog početka muzičkog izražavanja. Informacije treba da budu svedene i usmerene na nastanak, prvobitan oblik i razvoj, kao i osnovne karakteristike, izražajne mogućnosti i primenu ritmičkih i melodijskih udaraljki.

U nastavi treba maksimalno težiti da se do znanja o instrumentima dođe iz neposrednog iskustva sviranja, slušanja i analize, a ne faktografskim nabranjem podataka. U tome, kao i u primeni znanja iz ove oblasti, mogu pomoći i dostupne IKT aplikacije.

SLUŠANJE MUZIKE

Slušanje muzike je aktivan psihički proces koji podrazumeva emocionalni doživljaj i misaonu aktivnost. Učenik treba da ima jasno formulisana uputstva na šta da usmeri pažnju prilikom slušanja kako bi mogao da prati muzički tok (poput izvođačkog sastava, tempa, načina na koji je melodija izvajana, specifičnih ritmičkih karakteristika i sl.). Postepeno, ovi elementi muzičkog toka postaju „konstanta” u procesu učenika a/percepcije pa nastavnik može da proširuje opažajni kapacitet kod učenika usmeravajući njihovu pažnju pre slušanja na relevantne specifičnosti muzičkog dela. U kontekstu praistorije i antike, posebno treba obratiti pažnju na vezu između prirode muzičkog toka i namene slušanog dela – opisati specifičnost određenih elemenata muzičkog dela i zvučni i karakterni efekat koji je njima postignut, potom povezati sa kontekstom nastanka dela i namene.

Kompozicije koje se slušaju svojim trajanjem i sadržajem treba da odgovaraju mogućnostima percepcije učenika. Vokalna, instrumentalna i vokalno-instrumentalna dela treba da budu zastupljena ravnopravno. Kod slušanja pesama posebno treba obratiti pažnju na vezu muzike i teksta, a kod instrumentalnih dela na izvođački sastav i izražajne mogućnosti instrumenata. Elementi muzičke pismenosti su u službi gore navedenog.

Učenička znanja iz različitih oblasti treba povezati i staviti u funkciju razumevanja dela koje su učenici slušali, podstičući kreativnost i kritičko mišljenje.

Preporučene kompozicije za slušanje

Himne

Državna himna

Himna Svetom Savi

Himna škole

Narodne pesme i igre

J. Jovičić – Vojvođanska svita

S. Stević – Bela vilo (izbor)

Koledarska pesma

Igraj, igray Lazaro – Lazarička

Krstonoše krsta nose – Krstonoške

Orač ore ravno ponje – Kraljička

Dodolska pesma

Čovek i muzika

Pesme primitivnih plemena – Worldmusic

Afrički bubnjevi

Pagandrumming: https://www.youtube.com/watch?v=63w_8KHrEZQ

Vanuatu Women's Water Music <https://www.youtube.com/watch?v=vUUVEvffzSI>

Ritualna igra severnoameričkih Indijanaca

Kompozicije starog veka: Byzantine Hymns Good Friday

Zvuci rekonstruisanih starogrčkih instrumenata – lira, aulos

Grčka muzika, Epitaf dei Seikilos (Epitaphedei Seikilos) Atriummusicae de Madrid

Kineska muzika, ZhengQu (Planine i vode)

Kineska melodija zasnovana na pentatonici

NamMyohoRengeKyo – The Lotus Sutra, <https://www.youtube.com/watch?v=r364h19dXio>

Kompozicije inspirisane muzikom starih epoha

Žan Filip Ramo, Les Indes Galantes: Les Sauvages (balet opera)

Dvoržak, Simfonija iz Novog sveta 3. stav

A. Hačaturjan, Igra sabljama iz baleta „Gajana”

Bela Bartok, Alegro Barbaro

Igor Stravinski, Posvećenje proleća

Rihard Štraus, opera Saloma: Dance of the seven veils <https://www.youtube.com/watch?v=bL2fGdfG3X0>

Olivije Mesijan, kompozicije inspirisane zvucima ptica

Klod Debisi, Danses sacree et profane <https://www.youtube.com/watch?v=f51LBBLzS8M>

Domaći kompozitori

S. Mokranjac – II rukovet

S. Mokranjac – V rukovet

P. Konjović – Velika čočekča igra iz opere „Koštana”

M. Tajčević – Balkanske igre (izbor)

S. Hristić – igra „Grlica”, „Biljana platno beleše” iz baleta „Ohridska legenda”

Ljubica Marić, Brankovo kolo

Ljubica Marić, Prag sna

Vera Milanković, Senjačka rapsodija <https://www.youtube.com/watch?v=bf1rvfmlNPo>

Vera Milanković Eine kleine Popmusic, Trio

Bora Dugić – Čarobna frula (izbor)

Bora Dugić, Igra skakavaca, Mesečina

Strani kompozitori

A. Vivaldi – „Godišnja doba” (Proleće, Leto, Jesen, Zima)

Žan Filip Ramo, Hippolyte and Aricie: A la Chasse

Jozef Hajdn, „Konjanik”, Gudački kvartet, g-mol, op. 74, br. 3, III stav

Ludvig van Betoven, Šesta simfonija

L. V. Betoven – Menuet iz II stava Sonatine u G-duru op. 49

V. A. Mocart – Mala noćna muzika I i III stav
MozArtkvartet Eine kleine World music
Johanes Brams, Simfonija br. 3, treći stav
Rihard Vagner, Tanhojzer: Prvi čin, druga scena „U Venerinom brdu”
E. Grig – Buđenje proleća
Edvard Grig, Per Gint, svita br. 1
A. Dvoržak – Humoreska,
B. Smetana – Vltava
M. Musorgski – Slike sa izložbe (izbor)
Aram Hačaturijan, „Adađo” iz Spartakusa
K. Orf – 4 kratka komada za ksilofon
Liroj Anderson Pisaća mašina
Hauard Šor, Gospodar prstenova (Isengard; UrukHai)

Video primeri za kompozicije

P.I.Čajkovski – Igra malih labudova iz baleta Labudovo jezero
<https://www.youtube.com/watch?v=oiMOinQU5AY>
https://www.youtube.com/watch?v=MDy_XrWfxHY
Pagan drumming: https://www.youtube.com/watch?v=63w_8KHrEZQ
Vanuatu Women's Water Music <https://www.youtube.com/watch?v=vUUEvffzSI>
Nam Myoho Renge Kyo – The Lotus Sutra, <https://www.youtube.com/watch?v=r364h19dXio>
Rihard Štraus, opera Saloma: Dance of the seven veils <https://www.youtube.com/watch?v=bL2fGdfG3X0>
Klod Debisi, Danses sacree et profane <https://www.youtube.com/watch?v=f51LBBLzS8M>
Vera Milanković, Senjačka rapsodija, <https://www.youtube.com/watch?v=bf1rvfmlNPo>

IZVOĐENJE MUZIKE

Svaki aspekt izvođenja muzike ima neposredan i dragocen uticaj na razvoj učenika. Naučna istraživanja ukazuju da čitanje s lista jednostavnog ritmičkog zapisa aktivira najveći broj kognitivnih radnji, razvija dugoročno pamćenje, osetljivost za druge učesnike u muzičkom događaju (tzv. timski rad, tolerancija) i fine motoričke radnje. Kvalitetno muzičko izražavanje ima značajan uticaj na psihi učenika, a samim tim i na kapacitet i mogućnost svih vidova izražavanja. Ujedno je važno da se kroz izvođenje muzike, a u okviru individualnih mogućnosti učenika, podstiče i razvijanje ličnog stila izražavanja.

S obzirom na to da će pevanje i sviranje proizilaziti i iz istorijskog konteksta, važno je imati na umu da način izvođenja treba prilagoditi u odnosu na dati kontekst. Posebnu pažnju treba usmeriti na spontane pokrete kao odgovor na muziku (ples) i pokrete koji imaju odgovarajuće značenje u muzičkom činu (obred).

Kroz primenu na odgovarajućim primerima muzičkih vežbi i kompozicija, obraditi elemente muzičke pismenosti. To su razlike između dura i mola, a-mol lestvica (prirodna i harmonska), pojam predznaka – povišilica i razrešilica, prosti i složeni taktovi, šesnaestina note u grupi i predtakt.

Pevanje

Glavni kriterijum za izbor pesama je kvalitet muzičkog dela. Učenike ne treba potcenjivati u smislu pojednostavljenog literarnog i muzičkog sadržaja. Što je muzičko delo kvalitetnije, to je veći potencijal prirodne pozvanosti učenika da učestvuje u muzičkom događaju.

Pre početka pevanja potrebno je sprovesti kratke vežbe za pravilno disanje i raspevavanje. Posebno treba obratiti pažnju na pravilnu dikciju. Rad na pesmi počinje fragmentima. U toku rada treba ukazati na greške, ispraviti ih koliko je to moguće, pa tek na kraju izvesti kompoziciju u celini. Nastavnik treba da uzme u obzir glasovne mogućnosti učenika preodabira pesama za pevanje.

Ukoliko je u pitanju izvođenje pesama najstarije muzičke folklorne tradicije, treba negovati netemperovani način pevanja i dozvoliti prirodnim bojama glasa da dođu do izražaja. To se može podstaknuti pratnjom koja uključuje prirodni instrument (netemperovani instrument, kao i ljudski glas). Takođe, određene pesme će karakterisati specifičan stil izvođenja (npr. grleno pevanje).

Sviranje

Prilikom instrumentalnog muziciranja koristiti ritmičke i melodijske instrumente (Orfov instrumentarium, kao i druge dostupne instrumente). Pošto su učenici opismenjeni, sviranje na melodijskim instrumentima biće olakšano jer se mogu koristiti notni primeri pojedinih pesama koje su najpre solmizacijom obrađene.

Primenjujući princip aktivnog učešća učenika na času, sviranjem se, pored ostalog, razvijaju motoričke veštine, koordinacija i opažajne sposobnosti.

Preporučene kompozicije za pevanje i sviranje

Himne

Državna himna

Himna Svetom Savi

Himna škole

Narodne pesme i igre

Gusta mi magla padnala (po sluhu)

Ajde, Jano (po sluhu)

Banatsko kolo

Povela je Jela

Devojačko kolo

Ti jedina

U livadi pod jasenom

Pred Senkinom kućom

Mi smo deca vesela

Kolariću, paniću

Ovim šorom, jagodo

Devojčica platno beli ovako

Šetnja

Dečje pesme

Bajone, Srećna Nova svoj deci sveta

K. Orf, Ding, dong

D. Despić, Šuma na kiši

M. Milojević, Na livadi

Pesma iz Rusije, Neka uvek bude sunce

Pesma iz Finske, Proleće u šumi

Pesma iz Belgije, Nek svud ljubav sja

Pesma iz Italije, Sad zime više nema

R. Rodžers, Solmizacija

K. Babić, Veverica

Stevan Šrom, Jagnje moje

M. M. Protić, Cic

Sviranje na Orfovim instrumentima

Višnjičica rod rodila

Divna, Divna

Ded` poigraj, medo

Miodrag Ilić Beli, Sve je pošlo naopačke

MUZIČKO STVARALAŠTVO

Dečje muzičko stvaralaštvo predstavlja viši stepen aktiviranja muzičkih sposobnosti koje se stiču u svim muzičkim aktivnostima, a rezultat su kreativnog odnosa prema muzici. Ono podstiče muzičku fantaziju, oblikuje stvaralačko mišljenje, produbljuje interesovanja i doprinosi trajnijem usvajanju i pamćenju muzičkih reproduktivnih i stvaralačkih aktivnosti i znanja.

Stvaralaštvo može biti zastupljeno kroz:

- muzička pitanja i odgovore,
- komponovanje melodije na zadati tekst,
- sastavljanje ritmičke vežbe ili melodije od ponuđenih motiva,
- improvizacija igre/pokreta na određenu muziku,
- ilustraciju doživljaja muzike,
- izradu muzičkih instrumenata (funktionalnih ili nefunktionalnih),
- muzičko-istraživački rad,
- osmišljavanje muzičkih događaja, programa i projekata,

- osmišljavanje muzičkih kvizova,
- osmišljavanje muzičkih didaktičkih igara, igara sa pevanjem, igara uz instrumentalnu pratnju ili muzičkih dramatizacija,
- kreativnu upotrebu multimedija: IKT, audio snimci, slikovni materijal, mobilni telefoni...

Ukoliko ima mogućnosti, mogu se osmisлити i realizovati tematski projekti na nivou odeljenja ili razreda (plemenska muzika, muzika na dvoru, u hramu, prigodna muzika...).

III. PRAĆENJE I VREDNOVANJE NASTAVE I UČENJA

Nastava muzičke kulture podrazumeva učešće svih učenika, a ne samo onih koji imaju muzičke predispozicije. Kako je predmet muzička kultura sinteza veština i znanja, polazna tačka u procesu ocenjivanja treba da budu individualne muzičke sposobnosti i nivo prethodnog znanja svakog učenika. Bitni faktori za praćenje muzičkog razvoja i ocenjivanje svakog učenika su nivo njegovih postignuća u odnosu na definisane ishode kao i rad, stepen angažovanosti, kooperativnost, interesovanje, stav, umešnost i kreativnost. Tako se u nastavi muzičke kulture za iste vaspitno-obrazovne zadatke mogu dobiti različite ocene, kao i za različite rezultate iste ocene, zbog toga što se konkretni rezultati upoređuju sa individualnim učeničkim mogućnostima.

Način provere i ocena treba da podstiču učenika da napreduje i aktivno učestvuje u svim vidovima muzičkih aktivnosti. Glavni kriterijum za proces praćenja i procenjivanja je način učeničke participacije u muzičkom događaju, odnosno da li je u stanju da prati muzičko delo pri slušanju i kako odnosno, da li i kako izvodi i stvara muziku koristeći postojeće znanje.

U zavisnosti od oblasti i teme, postignuća učenika se mogu oceniti usmenom proverom, kraćim pisanim proverama (do 15 minuta) i procenom praktičnog rada i umetničkog i stvaralačkog angažovanja. Pored ovih tradicionalnih načina ocenjivanja, treba koristiti i druge načine ocenjivanja kao što su:

1. doprinos učenika za vreme grupnog rada,
2. izrada kreativnih zadataka na određenu temu,
3. rad na projektu (učenik daje rešenje za neki problem i odgovara na konkretne potrebe),
4. specifične veštine.

U procesu vrednovanja rezultata učenja nastavnik treba da bude fokusiran na učeničku motivaciju i stavove u odnosu na izvođenje i stvaralaštvo, sposobnost koncentracije, kvaliteta percepcije i način razmišljanja prilikom slušanja, kao i primenu teroetskog znanja u muziciranju.

Nastavnik treba da motiviše učenika na dalji razvoj, tako da učenik oseti da je kroz proces vrednovanja viđen i podržan, kao i da ima orijentaciju gde se nalazi u procesu razvoja u okviru muzike i muzičkog izražavanja. Važno je uključiti samog učenika u ovaj proces u smislu dijaloga i uzajamnog razumevanja u vezi sa tim šta učenik oseća kao prepreke (voljne i nevoljne) u svom razvoju, kao i na koje načine se, iz učenikove perspektive, one mogu prebroditi.

Kada je u pitanju vrednovanje oblasti Muzičko stvaralaštvo, ono treba vrednovati u smislu stvaralačkog angažovanja učenika, a ne prema kvalitetu nastalog dela, jer su i najskromnije muzičke improvizacije, kreativno razmišljanje i stvaranje, pedagoški opravdane.

Uzimajući u obzir cilj predmeta neophodno je imati na umu da se okvir vrednovanja procesa i rezultata učenja odvija najviše u učenikovom živom kontaktu sa muzikom, tj. izvođenju i stvaralaštvu, a takođe i slušanju muzike. Teoretsko znanje treba da ima svoju primenu i funkciju u učeničkom izražavanju kroz muziku i u kontaktu sa muzikom. Kako proces učenja u okviru svakog časa treba da obuhvati sve oblasti, posmatranje učenika u živom kontaktu sa muzikom je istovremeno pokazatelj kvaliteta procesa učenja, kao i idealna scena za vrednovanje ostvarenosti ishoda. Sumativno vrednovanje treba da bude osmišljeno kroz zadatke i aktivnosti koje zahtevaju kreativnu primenu znanja. Diktate ne treba praktikovati, ni zadavati.

Rad svakog nastavnika sastoji se od planiranja, ostvarivanja i praćenja i vrednovanja. Važno je da nastavnik kontinuirano prati i vrednuje, osim postignuća učenika, i proces nastave i učenja, kao i sebe i sopstveni rad. Sve što se pokaže dobrim i korisnim nastavnik će koristiti i dalje u svojoj nastavnoj praksi, a sve što se pokaže kao nedovoljno efikasnim i efektivnim trebalo bi unaprediti.

DODATNI SADRŽAJI KOJI IZRAŽAVAJU POSEBNOST NACIONALNE MANJINE

1. HRVATSKA NACIONALNA MANJINA

Preporučene skladbe za slušanje u 5. razredu:

Himne

- Lijepa naša domovino – državna himna Republike Hrvatske

Narodne pjesme i igre

- Zvoni zvonice, čoban tira ovce – bunjevačka pisma
- Gajdaš – Augustin Žigmanov
- Moja mati čilim tka – Kraljice Bodroga
- Jabuka je moja – klapa Jelsa
- Croatia – Čilipi Folklore Dance and Music
- Međimurska pisana nedelja – Ansambl Lado
- Deca, moja deca – Elizabeta Toplek i Lado
- Plesovi iz Slavonije – FA SKUD-a „Ivan Goran Kovačić”

Domaći kompozitori

- Slamarsko kolo – Pere Tumbas – Hajo
- Čuj Bunjevče ves'o glas – P. Tumbas-Hajo
- Edit valcer – P. Tumbas-Hajo
- Koncert u a-molu za brač i tamburaški orkestar, op. 259 I. stavak – Dr. Josip Andrić
- Amelia – Ivan Zajc

Preporučene skladbe za pjevanje i sviranje u 5. razredu:

Himne

- Lijepa naša domovino – državna himna Republike Hrvatske

Narodne pjesme i igre

- Sjedi Ćiro na vrh slame
- Kopa cura vinograd
- Tiho noći moje zlato spava
- Pred Senkinom kućom
- Bolujem ja, boluješ ti
- Zvoni zvonice, čoban tira ovce
- Plovi, plovi – Dalmacija (po sluhu)
- Po Prigorju rožice cveteju – Prigorje (po sluhu)

Dečje pesme

- Al' bih znao gazda biti – V. Temunović-S. Bašić-Škaraba
- Moj je tata osvanuće – B. Timotijević

Sviranje na orfovim instrumentima

- Solmizacija – R. Rodžers
- Sjedi Ćiro na vrh slame – Slavonija
- Polustepen
- Ruke perem, brašno sejem – S. Korunović-LJ. Škarica

2. SLOVAČKA NACIONALNA MANJINA

SLUŠANJE MUZIKE

Preporučene kompozicije za slušanje

(dopuna)

Narodne pjesme i igre

Slovačke narodne pjesme u izvođenju na fruli, fujari, gajdama, tamburi i u izvođenju narodnog orkestra po slobodnom izboru

Slovački kompozitori

- V. F. Bistri: Trávička zelená (Zelena trava)
- E. Suhonj: Ešte sa nevydám (Još se neću udavati)
- M. S. Trnavski: Keby som bol vtáčkom (Kada bih bio ptica)

PREPORUČENE KOMPOZICIJE ZA PEVANJE ILI SVIRANJE U PETOM RAZREDU

IZVOĐENJE MUZIKE

Preporučene kompozicije za pevanje i sviranje
(dopuna)

Narodne pesme i igre

Spievajže si, spievaj (Pevaj, pevaj) – slovačka narodna pesma

Na trenčianskom moste (Na trenčinskom mostu) – slovačka narodna pesma

Hlboký jarček (Dubok jarak) – slovačka narodna pesma

Dolina, dolina (Dolina, dolina) – slovačka narodna pesma

Preberaj, preberaj (Sviraj,sviraj) – slovačka narodna pesma

Dečje pesme

Marina Kanja: Škola volá (Škola zove)

Mariena Stanković-Krivak: Tíchne leto (Leto je utihnulo)

Sviranje na Orfovim instrumentima

Limbora, limbora – slovačka narodna pesma

I druge narodne i dečje pesme koje odgovaraju zahtevima metodskih jedinica propisanih za peti razred osnovne škole.

Preporučene kompozicije za rad horova

Kanoni:

– Pokapala na salaši slanina (Nestala je na salašu slanina) – slovačka narodna pesma

Pesme domaćih autora:

– Martin Kmeč, Išla sova na tanec (Išla je sova na ples)

Slovački kompozitori:

– Miroslava Urbanekova, Skôr, ako posledný strom padne (Pre nego što zadnje drvo padne).

3. RUMUNSKA NACIONALNA MANJINA

Teme za obradu

– Struktura rumunskih narodnih pesama;

– Horska muzika kao vid muzičkog izražavanja rumuna u Vojvodini;

– Podela rumunskog folklora na kategorije:

– Uspavanke;

– Dečiji folklor;

– Pesma (dojna, balada, pesma zdravica, svečarska pesma, romansa itd.);

– Pesma za igru;

– Igre (hora, ardeleana, pošovoajka, karligul, de doj, invarianta itd.)

– Rumunski tradicionalni instrumenti (panova frula, frula, cimbal, gajde, kobza, violina sa levkom, drombulje, okarina, kaval, taragot itd.) i specifični instrumentalni ansambli (taraf);

– Običaji, pesme i igre iz perioda oko Božića (na rumunskom jeziku koristi se izraz Zimski običaji);

– Običaji, pesme i igre iz perioda pre i za vreme Uskrsa (na rumunskom jeziku koristi se izraz Prolećni običaji).

Kompozitori i znameniti izvođači

– George Enescu (Đorđe Enesku)

– Dumitru G. Kiriak (Dumitru G. Kiriak)

– Timotei Popovici (Timotej Popović)

– Ioan D. Chirescu (Joan D. Kiresku)

– Maria Tănase (Marija Tanase)

– Ioana Radu (Joana Radu)

– Marija Lătărețu (Marija Latarecu)

– Barbu Lăutaru (Barbu Lautarul)

– Vichentie Petrovici Bocăluț (Vikentije Petrović Bokaluc)

– Traian Dehelean Glumă (Trajan Dehelean Gluma)

– Lucian Petrovici (Lučijan Petrović)

Preporučene pesme za pevanje ili sviranje

– Măi stejar (O, hrastu), narodna pesma;

– Iepuraș, coconaș (Zečiću maleniću), pesma iz dečijeg folklora;

– Toată lumea vrea să mor (Ceo svet želi da umrem), rumunska narodna pesma iz Vojvodine.

– Pe deal pe la Cornățel (Na bregu iznad Kornacela), narodna pesma;

– Cobzar bătrân (Stari kobzar, lutnjar) narodna pesma;

- Pietro Mezetti, Bardul din Mircești (Pjetro Mezeti, Bard iz Mirčeštija);
- Frate Iacob (Brate Jakob), kanon;
- Foaie verde de sulfină, narodna pesma;
- Ploaia (Kiša), kanon;
- Doruleț, dorulețule după I.D. Chirescu (Čežnjo, čežnjice, po I.D.Kiresku), horska pesma;
- Foicică de ciuper (Listić od bibera), horska pesma;
- I.D. Chirescu, Mama, (I.D. Kiresku Mama), horska pesma;
- A. Pavelescu, Mama mea, de (A. Pavelesku Moja mama), horska pesma;
- Măi ciobane, măi (Hej, čobanine, hej), narodna pesma;
- G.Enescu, Foaie verde ghiocel, (Đ. Enesku, Zeleni list visibabe);
- Barbu Lăutarul (Barbu violinista), narodna pesma
- T. Popovici, La oglindă, (T. Popović Pred ogledalom,) horska pesma;
- D.G. Kiriak, A ruginit frunza din vii, (D.G. Kirijak, Požutelo je lišće u vinogradu);
- D.D. Stancu, Mai am un singur dor, (D.D. Stanku, Imam još samo jednu želju);
- R. Stein, Sanie cu zurgălăi, (R. Stejn, Saonice sa praporcima);
- Șade rața pe gunoi (Stoji patka na đubretu), brojlica iz Vojvodine;
- Hai, maica-l culcă (Majka ga uspavljuje), uspavanka iz Vojvodine;
- Trandafir crescut la poartă (Ruža izrasla pored kapije), narodna pesma iz Vojvodine;
- Hai, Lelițo-n deal la vie (Hajde, Lelo, u vinograd na brdu), narodna pesma iz Vojvodine;
- Măi, Jonele d-al tău drag (Hej, Jonele zbog tvoje ljubavi) narodna pesma iz Vojvodine;
- Mărie, poale ciurate (Marija, sa izvezenom keceljom) narodna pesma iz Vojvodine;
- Mărie și Mărioară (Marija i Marioara), narodna pesma;
- Șapte săptămâni în post (Sedam nedelja posta), šaljiva narodna pesma ;
- Mândră, toată lumea ne vorbește (Draga, ceo svet nas ogovara), narodna pesma iz Vojvodine;
- Turturea din valea seacă (Grlica iz suve doline), narodna pesma iz Vojvodine;
- Bună seara dragii mei (Dobro večer, dragi moji), narodna pesma iz Vojvodine;
- Ciobănaș cu trei sute de oi (Čobanin sa trista ovaca), narodna pesma.
- Drag mi-e jocul românesc (Draga mi je rumunska igra), dečija narodna igra.
- O, ce veste minunată (O kakva divna vest), tradicionalna koleda;
- Trei păstori (Tri pastira), tradicionalna zvezdarska pesma;
- Sculați, sculați, boieri mari (Ustajte, ustajte veliki domaćini), zvezdarska pesma iz Vojvodine;
- Bună dimineața la Moș Ajun (Dobro jutro na Badnji dan), zvezdarska pesma;
- Steaua sus răsare (Zvezda gore osvetljava), zvezdarska pesma;
- Trei crai de la răsărit (Tri kralja sa istoka), zvezdarska pesma iz Vojvodine;
- Sorkova (Sorkova), muzički oblik sorkova;
- Plugușorul (Plugușorul), muzički oblik plugușorul;
- La Pițărăi (Ici u picaraj), muzički oblik picaraj, zapisan u Vojvodini;
- Ș’iuralieșa (Šjuralješa), muzički običaj iz Vojvodine;
- Când Hristos cina la masă, (Kada je Hristos večerao za stolom), uskršnja koleda iz Vojvodine;
- Troparul Floriilor (Tropar za Cveti);
- Plângerea, starea I-a (Statija prva);
- Plângerea starea a II-a (Statija druga);
- Plângerea starea a III-a (Statija treća);
- Sfinte Dumnezeule (Svjati Bože);
- Hristos a înviat (Hristos Voskres).

Preporučene kompozicije za slušanje muzike:

- Anton Pann, Deșteaptă-te, române (Anton Pan, Produdi se, rumune);
- Pietro Mezetti, Bardul din Mircești (Pjetro Mezeti, Bard iz Mirčeštija);
- Bela Bartok, Dansuri românești (Bela Bartok, Rumunske igre);
- Anton Achitei, Am un leu și vreau să-l beau (Anton Akitej, Imam jedan lej i želim da ga potrošim);
- George Enescu, Rapsodia română nr. 1, (Đorđe Enesku, Rumunska rapsodija br.1);
- Melodie populară Ciocârlia (Narodna melodija Ševa);
- Pe deal pe la Cornățel, în interpretarea Mariei Tănase, (Na bregu kod Kornacela, u izvođenju Marije Tanase);
- Cobzar bătrân (Narodna pesma Stari violinista,kobzar)
- Perinița (Perinica, narodna igra);

- Toată lumea vrea să mor (Ceo svet želi da umrem, rumunska narodna pesma iz Vojvodine);
- Iepuraş, coconaş (Zečiću maleniću, pesma iz dečijeg folklor);
- I.D. Chirescu, Doruleţule (I.D. Kiresku, Čežnjice, horska pesma);
- I.D. Chirescu, Mama, (I.D. Kiresku Mama, horska pesma);
- Tudor Jarda, Foicică de ciuper, (Tudor Žarda, Biberov list, horska pesma);
- A. Pavelescu, Mama mea, (A. Pavelesku Moja mama, horska pesma);
- Ciuleandra, cântec popular în interpretarea Marie Tănase, (Ćiuleandra, narodna pesma u izvođenju Marije Tanase);
- Timotei Popovici, La oglindă, (Timotej Popović, pred ogledalom, horska pesma);
- O, ce veste minunată (O kakva divna vest, tradicionalna koleda);
- Trei păstori (Tri pastira, tradicionalna zvezdarska pesma);
- Sculaţi, sculaţi, boieri mari (Ustajte, ustajte veliki domaćini, koleda);
- Bună dimineaţa la Moş Ajun (Dobro jutro na Badnji dan, koleda);
- Steaua sus răsare (Zvezda gore osvetljava, zvezdarska pesma);
- Trei crai de la răsărit (Tri kralja sa istoka, zvezdarska pesma);
- Sorkova (Sorkova, muzički oblik sorkova);
- Cine iubeşte şi lasă, cântec popular în interpretarea Marie Tănase, (Ko voli i ostavlja, narodna pesma u izvođenju Marije Tanase);
- Bună seara dragii mei, (Dobro večer, dragi moji, narodna pesma iz Vojvodine);
- La birtuţu din pădure, (U mehani u šumici, dojna);
- Sara bună bade Ioane, (Laku noć, dragi Joane, dojna);
- Mioriţa, baladă în interpretarea lui Tudor Gheorghe, (Ovčica, balada u izvođenju Tudor Georgea);
- Mă dusei să trec la Olt, (Krenuo sam da pređem Olt,(reku), narodna pesma);
- Mărie şi Mărioară, cântec popular în interpretarea Mariei Tănase, (Marija i Mariora, narodna pesma u izvođenju Marije Tanase);
- Căsuţa noastră, (Naša kućica, svečarska pesma);
- Sănătate, sănătate, (Zdravlje, zdravlje, svečarska pesma);
- Sus paharul, (Gore čašu, pesma zdravica);
- Richard Stein, Sanie cu zurgălăi, în interpretarea Mariei Lătăreţu, (Rihard Štajn, Sanke sa praporcima, u izvođenju Marije Tanase);
- Radu mamin, Radule, (Radu mamin, Radule, narodna pesma);
- Iedera, (Jedera, narodna pesma);
- Mărie, poale ciurate, (Marija sa izvezenom keceljom, narodna pesma iz Vojvodine);
- Bade, de dragostea noastră, (Dragi, zbog naše ljubavi, narodna pesma);
- Dragu mi mie la joc, (Drago mi je da igram, narodna pesma);
- Sorocul, (Sorokul, narodna igra);
- Hora, (Hora, narodna igra);
- Ardeleana, (Ardeleana, narodna igra);
- De doi, (De doj, narodna igra);
- Învârtita, (Invarita, narodna igra);
- Cârligul, (Karligul, narodna igra);
- Poşovaica, (Poşovojka, narodna igra);
- Brâu din Banat, (Brau iz Banata, narodna igra);
- Sârba lui Pompieru, Gheorghe Zamfir – nai, (Pompierova sarba, George Zamfir –panova frula);
- Suită din Oltenia, Gheorghe Zamfir – nai, (Svita iz Oltenije George Zamfir –panova frula);
- Bucium moldovean, (Bućum iz Moldavije, narodna pesma na alpskom rogu);
- Brâu şi de doi la cobză, Constantin Gaciu – cobză, (Brau i de doj na kobzi, Konstantin Gaću – kobza);
- Hora lui Toni Iordache, la ţambal, (Hora Toni Jordakea, na cimbalu);
- Geamparalele, Ion Lăceanu – cimpoi, (Đamparalele, narodna igra, Jon Laućeanu – gajde);
- Joc din cimpoi, (Igra na gajdama, narodna igra);
- Foaie verde şi-o crăiţă, variaţiuni, Toni Iordache – ţambal, (Varijacije narodne pesme, Toni Jordake – cimbal);
- Sârba, la caval, (Sarba, narodna igra na kavalu);
- Învârtita ca la Sibiu, la drombă, (Invarita iz Sibiu, na drombuljama);

- Ardeleana din Banat în interpretarea orchestrei RTV Voivodina, (Ardeljana iz Banata, u izvođenju orkestra RTV Voivodina);
- Ardeleana-n patru părți (Ardeleana iz četiri dela, tradicionalna rumunska igra iz Voivodine);
- Banul mărăcine, dans popular în interpretarea orchestrei RTV Voivodina, (Trnov ban, narodna igra u izvođenju orkestra RTV Voivodina);
- Ca din bucium, în interpretarea Orchestrei de muzică populară a Radio – dirijor Paraschiv Oprea (Kao na bućumu, (alpskom rogu), u izvođenju Orkestra rumunskog radija – dirigent Paraskiv Oprea);
- Ca din caval și Hora bătrânească, în interpretarea Orchestrei de muzică, populară a Radio – Paraschiv Oprea, (Kao na kavalu i stara hora, u izvođenju orkestra rumunskog radija – dirigent Paraskiv Oprea);
- Bade pălărie nouă, (Nov šešir, dragi, narodna pesma);
- Ciobănaș cu trei sute de oi, în interpretarea Ioanei Radu, (Pastir sa trista ovaca, narodna pesma u izvođenju Joane Radu);
- Călușarii, (Kalušari, tradicionalna igra);
- Călușul (Kalušul), narodna igra iz Voivodine;
- Jocul cu capra, (Tradicionalna kozija igra);
- Toaca în mănăstirea Putna și mănăstirea Izvorul Mureșului, (Klepala u rumunskim manastirima Putna i Izvor Mureša);
- Troparul Floriilor (Tropar za Cveti);
- Plângerea, starea I-a (Statija prva);
- Plângerea starea a II-a (Statija druga);
- Plângerea starea a III-a (Statija treća);
- Sfinte Dumnezeule (Svjati Bože);
- Hristos a înviat (Hristos Voskrese);
- G. Șorban, Pe lângă plopilor fără soț (G. Șorban Pored usamljenih topola, romansa);
- Barbu Lăutarul, în interpretarea Orchestrei lui Gheorghe Zamfir, (Barbu violinista, narodna pesma u izvođenju orkestra George Zamfira);
- I. Ivanovici, Valurile Dunării, (I. Ivanović, Dunavski valovi,), valcer.

4. MAĐARSKA NACIONALNA MANJINA

PREPORUČENE KOMPOZICIJE ZA PEVANJE U PETOM RAZREDU (dopuna)

Narodne pesme i igre

1. Zalogosdi – népdal
2. Erdő, erdő, de magas a teteje
3. Rengesd, uram – táncdallam
4. Megyen már a hajnalcsillag lefelé – népdal
5. Érik a szőlő – népdal
6. Béreslegény – népdal
7. Felülről fúj az őszi szél
8. Nem vagyok én
9. Aki dudás akar lenni – dudanóta
10. Sőnyi: Sárga csikó
11. Nincs Szentesen olyan asszony
12. Sej, a szakcsi utca
13. A szennai lipisen-laposon
14. Megkötöm lovamat
15. Csillagok, csillagok
16. Kimegyek a doberdói hátra
17. A karádi falu végen
18. A ratóti legények
19. A jó lovas katonának
20. Hopp ide, tisztán
21. Császárné pávája
22. Luca, Luca, Kitty-kotty
23. Ó, jöjj, ó, jöjj
24. A kis Jézus aranyalma

25. Az ünnep előtt zeng a dal
26. A, a, a, a farsangi napokban
27. Kit kéne elvenni?
28. Régi táncdal
29. Jajj, de sokat arattam a nyáron
30. Apámért s anyámért
31. Szárnya, szárnya
32. Jól van dolga
33. Erkel – Kölcsey: Himnusz
34. Krisztus feltámad
35. Ez ki háza, ki háza?
36. Este jó, szürkül bé
37. Kodály: Leveleken
38. A pünkösdek jeles napján
39. Szánt a babám
40. Már minálunk babám
41. resteknek nótája
42. Vettem majorannát

PREPORUČENE KOMPOZICIJE ZA SLUŠANJE U PETOM RAZREDU (dopuna)

1. Bartók: Cipósütés – gyermekkar
2. Bartók: Este a székelyeknél
3. Bartók: Gyermeknek – Csillagok, csillagok /zongorán/
4. Kodály: Hány János
5. Bárdos: Régi táncdal /vegyeskar/
6. Liszt: Magyar rapszódia
7. Bakfark Bálint: Lantfantázia
8. Arany János – Amádé Zoltán: Toborzó
9. Magyar Köztársaság himnusza vegyeskar előadásában

TEME ZA OBRADU

1. Kodály és Bartók jelentősége a magyar népzeneben – Značaj Kodalj-a i Bartok-a u mađarskoj narodnoj muzici
2. A magyar népzene: népdalok stílusa, népi hangszerek, előadásmód, népi táncok – Mađarska narodna muzika: muzička struktura mađarskih narodnih pesama, narodni instrumenti, narodne igre
3. Népi húros-, népi fúvós hangszerek – kordofoni i aerofoni narodni instrumenti
4. Vajdasági népi hangszerek – narodni instrumenti u Vojvodini
5. Kórusfajták, hangfajok – Horovi – vrste
6. Kodály: Kállai kettős /vegyeskar és a népi zenekar fogalma/ – Pojam mešovitoj hora i narodnog orkestra
7. A verbunkos – Narodna igra – verbunk
8. Régi magyar táncok /ungaresca, hajdútánc/ – Stari mađarski plesovi
9. Bartók Béla: Este a székelyeknél – Bela Bartok: Veče kod sekeľja
10. Kodály: Hány János – daljáték
11. Jeles napok, ünnepi szokások /Luca napja, Advent, Karácsony, A regölés, Újév, farsang, Húsvét, Pünkösöd/ - Običaji, pesme i igre iz perioda oko Božića i Uskrsa
12. Liszt Ferenc élete és munkássága – Životno delo List-a
13. A lant és a lantosok: Tinódi Lantos Sebestyén és Bakfark Bálint – Lauta i poznati lautisti na tlu Mađarske
14. Király Ernő vajdasági zeneszerző és népdalgyűjtő – Erne Kiralj kompozitor i istraživač mađarske narodne muzike u Bojvodini
15. Erkel Ferenc és Kölcsey Ferenc élete és munkássága – Životno delo Erkel-a i Kelčei-a

Naziv predmeta **ISTORIJA**

Cilj Cilj učenja Istorije je da učenik, izučavajući istorijske događaje, pojave, procese i ličnosti, stekne osnovna istorijska znanja i kompetencije neophodne za razumevanje savremenog sveta, razvije veštine kritičkog mišljenja i odgovoran odnos prema sebi, sopstvenom i nacionalnom identitetu, kulturno-istorijskom nasleđu, društvu i državi u kojoj živi.

Razred **Peti**

Godišnji fond časova **36 časova**

ISHODI Po završetku razreda učenik će biti u stanju da:	OBLAST/TEMA	SADRŽAJI
– razlikuje osnovne vremenske odrednice (godinu, deceniju, vek, milenijum, eru); – locira određenu vremensku odrednicu na vremenskoj lenti; – razlikuje načine računanja vremena u prošlosti i sadašnjosti; – imenuje periode prošlosti i istorijske periode i navede granične događaje; – razvrsta istorijske izvore prema njihovoj osnovnoj podeli; – poveže vrste istorijskih izvora sa ustanovama u kojima se čuvaju (arhiv, muzej, biblioteka); – navede glavne pronalaskeske i opiše njihov uticaj na način života ljudi u praistoriji; – razlikuje osnovne odlike kamenog i metalnog doba; – locira na istorijskoj karti najvažnije civilizacije i države Starog istoka; – koristeći istorijsku kartu, dovede u vezu osobine reljefa i klime sa nastankom civilizacija Starog istoka; – odredi mesto pripadnika društvene grupe na grafičkom prikazu hijerarhije zajednice; – poredi način života pripadnika različitih društvenih slojeva na Starom istoku; – navede najvažnije odlike državnog uređenja civilizacija Starog istoka; – identifikuje osnovna obeležja i značaj religije u civilizacijama Starog istoka; – razlikuje vrste pisama civilizacija Starog istoka; – ilustruje primerima važnost uticaja privrednih, naučnih i kulturnih dostignuća naroda Starog istoka na savremeni svet; – koristeći datu informaciju ili lentu vremena, smesti istorijsku pojavu, događaj i ličnost u odgovarajući milenijum ili vek; – izloži, u usmenom ili pisanom obliku, istorijske događaje ispravnim hronološkim redosledom;	OSNOVI PROUČAVANJA PROŠLOSTI PRAISTORIJA STARI ISTOK ANTIČKA GRČKA	Osnovni sadržaji Pojam prošlosti i istorija kao nauka o prošlosti ljudskog društva. Hronologija – računanje vremena. Podela prošlosti i periodizacija istorije. Istorijski izvori – definicija, osnovna podela i ustanove u kojima se čuvaju. Prošireni sadržaji Srodne nauke i pomoćne istorijske nauke. Istorija oko nas. Istorijsko nasleđe – tekovine. Osnovni sadržaji Osnovne odlike praistorije (način života ljudi, pronalasci). Podela praistorije (kamenno, metalno doba). Prošireni sadržaji Najvažniji praistorijski lokaliteti u Evropi i Srbiji (Lasko, Altamira, Lepenski Vir, Vinča...). Osnovni sadržaji Pojam Starog istoka – geografske odlike, najznačajnije civilizacije (Mesopotamija, Egipat, Judeja, Fenikija). Društveni odnosi (robovlasničko i teokratsko društvo) i državno uređenje (monarhija – carstva/kraljevstva) u civilizacijama Starog istoka. Osnovne odlike privrede i svakodnevni život – običaji, zanimanja, kultura ishrane i stanovanja. Kultura i istorijsko nasleđe naroda Starog istoka – religija (monoteizam i politeizam), pismo, književnost, umetnost, nauka, civilizacijske tekovine (matematika, arhitektura, kalendar, irigacioni sistem, saobraćajna sredstva, medicina, zakoni...). Prošireni sadržaji Specifičnosti egipatske religije. Specifičnosti religija civilizacija Mesopotamije. Osnovne odlike judaizma. Najvažnije civilizacije Dalekog istoka (Indija, Kina). Osnovni sadržaji Pojam antičke Grčke – geografske odlike. Najstariji period grčke istorije (Kritska i Mikenska civilizacija). Grčki mitovi (pojam, primeri) i homerski epovi. Kolonizacija i osnovne odlike privrede. Polisi – Sparta i Atina (pojam polisa, struktura društva, državno uređenje).

- prikupi i prikaže podatke iz različitih izvora informacija vezanih za određenu istorijsku temu;
- vizuelne i tekstualne informacije poveže sa odgovarajućim istorijskim periodom ili civilizacijom;
- opiše osobenosti prirodnih uslova i geografskog položaja antičke Grčke;
- locira na istorijskoj karti najvažnije civilizacije i države antičke Grčke;
- prikazuje društvenu strukturu i državno uređenje grčkih polisa na primeru Sparte i Atine;
- poredi način života pripadnika različitih društvenih slojeva u antičkoj Grčkoj,
- identifikuje uzroke i posledice grčko-persijskih ratova i Peloponeskog rata;
- istraži osnovna obeležja i značaj religije starih Grka;
- razlikuje legende i mitove od istorijskih činjenica;
- navede značaj i posledice osvajanja Aleksandra Velikog;
- ilustruje primerima važnost uticaja privrednih, naučnih i kulturnih dostignuća antičke Grčke i helenističkog doba na savremeni svet;
- koristeći datu informaciju ili lentu vremena, smesti istorijsku pojavu, događaj i ličnost iz istorije antičke Grčke i helenizma u odgovarajući milenijum, vek ili deceniju;
- izračuna vremensku udaljenost između pojedinih događaja;
- koristi osnovne istorijske pojmove;
- locira na istorijskoj karti prostor nastanka i širenja Rimske države;
- navede osnovne razlike između antičke rimske republike i carstva;
- razlikuje uzroke od posledica najznačajnijih događaja u istoriji antičkog Rima;
- istraži osnovna obeležja i značaj religije antičkog Rima;
- ilustruje primerima važnost uticaja privrednih, naučnih i kulturnih dostignuća antičkog Rima na savremeni svet;
- poredi način života pripadnika različitih društvenih slojeva u antičkom Rimu;
- navede najznačajnije posledice nastanka i širenja hrišćanstva;
- locira na karti najvažnije rimske lokalitete na teritoriji Srbije;

- koristeći datu informaciju ili lentu vremena, smesti istorijsku pojavu, događaj i ličnost iz istorije antičkog Rima u odgovarajući milenijum, vek ili deceniju.

ANTIČKI RIM

Grčko-persijski ratovi.

Peloponeski rat – uzroci i posledice.

Kultura i svakodnevni život (religija, olimpijske igre, mitologija, umetnost, nauka, običaji, zanimanja).

Helenističko doba i njegova kultura.

Istorijsko nasleđe (institucije, zakoni, književnost, pozorište, filozofija, demokratija, medicina, umetnost, arhitektura, besedništvo, olimpijske igre).

Prošireni sadržaji

Peloponeski rat (tok rata, najvažniji događaji i ličnosti).

Najistaknutije ličnosti: Drakont, Perikle, Filip II, Aristotel, Arhimed...

Grčka mitologija, panteon.

Sedam svetskih čuda antičkog doba.

Osnovni sadržaji

Pojam antičkog Rima – geografske odlike i periodizacija.

Osnivanje Rima (legenda o Romulu i Remu).

Struktura društva i uređenje Rimske republike.

Širenje Rimske države (osvajanja i provincije, privreda).

Rim u doba carstva – principat i dominat.
Kultura i svakodnevni život (religija, umetnost, nauka, običaji, zanimanja).
Hrišćanstvo – pojava i širenje.
Pad Zapadnog rimskog carstva (početak Velike seobe naroda, podela carstva i pad Zapadnog carstva).
Istorijsko nasleđe (abeceda, kalendar, medicina, umetnost, arhitektura, putevi, vodovod, kanalizacija, terme, rimski brojevi, hrišćanstvo, rimsko nasleđe na teritoriji Srbije).
Prošireni sadržaji
Etrurci.
Rimska vojska.
Rimski gradovi na teritoriji Srbije.
Najistaknutije ličnosti: Hanibal, Ciceron, Julije Cezar, Kleopatra, Oktavijan Avgust, Konstantin Veliki...
Rimski panteon.
Gladijatorske borbe.

Ključni pojmovi sadržaja: istorijski izvori, hronologija, društvo, država, stari vek.

UPUTSTVO ZA DIDAKTIČKO-METODIČKO OSTVARIVANJE PROGRAMA

Program nastave i učenja je koncipiran tako da su za svaku od pet tematskih celina (Osnovi proučavanja prošlosti, Praistorija, Stari istok, Antička Grčka i Antički Rim), dati ishodi, osnovni i prošireni sadržaji.

Ishodi su iskazi o tome šta učenici umeju da urade na osnovu znanja koja su stekli učeći istoriju. Oni omogućavaju da se cilj nastave istorije dostigne u skladu sa predmetnim i međupredmetnim kompetencijama i standardima postignuća.

Tako definisani ishodi pomažu nastavniku u planiranju i realizovanju neposrednog rada sa učenicima, olakšavajući mu određivanje obima i dubine obrade pojedinih nastavnih sadržaja. Osnovne i proširene sadržaje čine najvažniji događaji, pojave i procesi, kao i znamenite ličnosti koje su obeležile najstariji period istorije. Obim proširenih sadržaja prilagođava se mogućnostima i interesovanjima učenika. Program se može dopuniti i sadržajima iz prošlosti zavičaja, čime se kod učenika postiže jasnija predstava o istorijskoj i kulturnoj baštini u njihovom kraju (arheološka nalazišta, muzejske zbirke). Svi sadržajisu u funkciji ostvarivanja ishoda predviđenih programom.

Glavna karakteristika nastave usmerene na ostvarivanje ishoda je ta da je fokusirana na učenje u školi, što znači da učenik treba da uči:

- *smisleno*: povezivanjem onog što uči sa onim što zna i sa situacijama iz života; povezivanjem onog što uči sa onim što je učio iz istorije i drugih predmeta;
- *problemski*: samostalnim prikupljanjem i analiziranjem podataka i informacija; postavljanjem relevantnih pitanja sebi i drugima; razvijanjem plana rešavanja zadatog problema;
- *divergentno*: predlaganjem novih rešenja; smišljanjem novih primera; povezivanjem sadržaja u nove celine;
- *kritički*: poređenjem važnosti pojedinih činjenica i podataka; smišljanjem argumenata;
- *kooperativno*: kroz saradnju sa nastavnikom i drugim učenicima; kroz diskusiju i razmenu mišljenja; uvažavajući argumente sagovornika.

I. PLANIRANJE NASTAVE I UČENJA

Program orijentisan na ishode nastavniku daje veću slobodu u kreiranju i osmišljavanju nastave i učenja. Uloga nastavnika je da kontekstualizuje dati program potrebama konkretnog odeljenja imajući u vidu: sastav odeljenja i karakteristike učenika; udžbenike i druge nastavne materijale koje će koristiti; tehničke uslove, nastavna sredstva i medije kojima škola raspolaže; resurse, mogućnosti, kao i potrebe lokalne sredine u kojoj se škola nalazi. Polazeći od datih ishoda i sadržaja nastavnik najpre kreira svoj godišnji plan rada iz koga će kasnije razvijati svoje operativne planove. Ishodi omogućavaju nastavniku dalju operacionalizaciju ishoda na nivo konkretne nastavne jedinice. Pri planiranju treba, takođe, imati u vidu da se ishodi razlikuju, da se neki lakše i brže mogu ostvariti, ali je za većinu ishoda potrebno više vremena i više različitih aktivnosti. Nastavnik za svaki čas planira i priprema sredstva i načine provere ostvarenosti projektovanih ishoda. Preporuka je da

planira i priprema nastavu samostalno i u saradnji sa kolegama zbog uspostavljanja korelacija među predmetima. U planiranju i pripremanju nastave, nastavnik planira ne samo svoje, već i aktivnosti učenika na času. Pored udžbenika, kao jednog od izvora znanja, na nastavniku je da učenicima omogući uvid i iskustvo korišćenja i drugih izvora saznavanja.

II. OSTVARIVANJE NASTAVE I UČENJA

Učenici u peti razred ulaze sa znanjem o osnovnim istorijskim pojmovima, sa određenim životnim iskustvima i uobličenim stavovima i na tome treba pažljivo graditi nova znanja, veštine, stavove i vrednosti.

Da bi svi učenici dostigli predviđene ishode, potrebno je da nastavnik upozna specifičnosti načina učenja svojih učenika i da prema njima planira i prilagođava nastavne aktivnosti.

Nastavnik ima slobodu da sam odredi raspored i dinamiku aktivnosti za svaku temu, uvažavajući cilj predmeta i definisane ishode. Redosled ishoda ne iskazuje njihovu važnost jer su svi od značaja za postizanje cilja predmeta.

Mnogi od ishoda su procesni i predstavljaju rezultat kumulativnog dejstva obrazovno-vaspitnog rada, tokom dužeg vremenskog perioda i obrade različitih sadržaja. Primera radi, ishod koji glasi: učenik će biti u stanju da prikupi i prikaže podatke iz različitih izvora informacija vezanih za određenu istorijsku temu, važan je u realizaciji svake teme, kako u petom, tako i u narednim razredima.

Bitno je iskoristiti velike mogućnosti koje istorija kao narativni predmet pruža u podsticanju učeničke radoznalosti, koja je u osnovi svakog saznanja. Nastavni sadržaji treba da budu predstavljeni kao „priča” bogata informacijama i detaljima, ne zato da bi opteretili pamćenje učenika, već da bi im istorijski događaji, pojave i procesi bili predloženi jasno, detaljno, živo i dinamično. Posebno mesto u nastavi istorije imaju pitanja, kako ona koja postavlja nastavnik učenicima, tako i ona koja dolaze od učenika, podstaknuta onim što su čuli u učionici ili što su saznali van nje koristeći različite izvore informacija. Dobro osmišljena pitanja nastavnika imaju podsticajnu funkciju za razvoj istorijskog mišljenja i kritičke svesti, ne samo u fazi utvrđivanja i sistematizacije gradiva, već i u samoj obradi nastavnih sadržaja. U zavisnosti od cilja koji nastavnik želi da ostvari, pitanja mogu imati različite funkcije, kao što su: fokusiranje pažnje na neki sadržaj ili aspekt, podsticanje poređenja, traganje za pojašnjenjem. Nastava bi trebalo da pomogne učenicima u stvaranju što jasnije predstave ne samo o tome „kako je uistinu bilo”, već i zašto se nešto desilo i kakve su posledice iz toga proistekle.

Da bi shvatio događaje iz prošlosti, učenik treba da ih „oživi u svom umu”, u čemu veliku pomoć može pružiti upotreba različitih istorijskih tekstova, karata i drugih izvora istorijskih podataka (dokumentarni i igrani video i digitalni materijali, muzejski eksponati, ilustracije), obilaženje kulturno-istorijskih spomenika i posete ustanovama kulture. Korišćenje istorijskih karata izuzetno je važno jer omogućava učenicima da na očigledan i slikovit način dožive prostor na kome se neki od događaja odvijao, pomažući im da kroz vreme prate promene na određenom prostoru.

Treba iskoristiti i uticaj nastave istorije na razvijanje jezičke i govorne kulture (veštine besedništva), jer istorijski sadržaji bogate i oplemenjuju jezički fond učenika. Neophodno je imati u vidu i integrativnu funkciju istorije, koja u obrazovnom sistemu, gde su znanja podeljena po nastavnim predmetima, pomaže učenicima da postignu celovito shvatanje o povezanosti i uslovljenosti geografskih, ekonomskih i kulturnih uslova života čoveka. Poželjno je izbegavati fragmentarno i izolovano učenje istorijskih činjenica jer ono ima najkraće trajanje u pamćenju i najslabiji transfer u sticanju drugih znanja i veština. U nastavi treba, kad god je to moguće, primenjivati didaktički koncept multiperspektivnosti. Određene teme, po mogućnosti, treba realizovati sa odgovarajućim sadržajima iz srodnih predmeta, a posebnu pažnju treba posvetiti osposobljavanju učenika za efikasno korišćenje informaciono-komunikacionih tehnologija (upotreba interneta, pravljenje Powerpoint prezentacija, korišćenje digitalnih audio-vizuelnih materijala i izrada referata).

III. PRAĆENJE I VREDNOVANJE NASTAVE I UČENJA

Praćenje napredovanja započinje inicijalnom procenom nivoa na kome se učenik nalazi i u odnosu na šta će se procenjivati njegov dalji rad. Svaka aktivnost je dobra prilika za procenu napredovanja i davanje povratne informacije, a učenike treba osposobljavati i ohrabrivati da procenjuju sopstveni napredak u ostvarivanju ishoda predmeta, kao i napredak drugih učenika. Svaki nastavni čas i svaka aktivnost učenika su, u tom smislu, prilika za registrovanje napretka učenika i upućivanje na dalje aktivnosti. Nastavnik treba da podrži samorefleksiju (promišljanje učenika o tome šta zna, ume, može) i podstakne samoregulaciju procesa učenja kroz postavljanje ličnih ciljeva napredovanja.

U nastavi orijentisanoj na dostizanje ishoda vrednuju se proces i produkti učenja. Da bi vrednovanje bilo objektivno i u funkciji učenja, potrebno je uskladiti nivoe ciljeva učenja i načine ocenjivanja. Potrebno je, takođe, uskladiti ocenjivanje sa njegovom svrhom. U vrednovanju naučenog, pored usmenog ispitivanja, koriste se i testovi znanja. U formativnom ocenjivanju se koriste različiti instrumenti, a izbor zavisi od vrste aktivnosti koja se vrednuje. Vrednovanje aktivnosti, naročito ako je timski rad u pitanju, može se obaviti sa grupom tako da se od svakog člana traži mišljenje o sopstvenom radu i o radu svakog člana ponaosob (tzv. vršnjačko ocenjivanje).

Kako nijedan od poznatih načina vrednovanja nije savršen, potrebno je kombinovati različite načine ocenjivanja. Jedino tako nastavnik može da sagleda slabe i jake strane svakog svog učenika. Prilikom svakog vrednovanja postignuća potrebno je učeniku dati povratnu informaciju koja pomaže da razume greške i poboljša svoj rezultat i učenje. Ako nastavnik sa učenicima dogovori pokazatelje na osnovu kojih svi mogu da prate napredak u učenju, učenici se uče da razmišljaju o kvalitetu svog rada i o tome šta treba da preduzmu da bi svoj rad unapredili. Ocenjivanje tako postaje instrument za napredovanje u učenju. Na osnovu rezultata praćenja i vrednovanja, zajedno sa učenicima treba planirati proces učenja i birati pogodne strategije učenja. Potrebno je da nastavnik rezultate vrednovanja postignuća svojih učenika kontinuirano analizira i koristi tako da unapredi deo svoje nastavne prakse. Rad svakog nastavnika sastoji se od planiranja, ostvarivanja i praćenja i vrednovanja. Važno je da nastavnik kontinuirano prati i vrednuje, osim postignuća učenika, i proces nastave i učenja, kao i sebe i sopstveni rad.

DODATNI SADRŽAJI KOJI IZRAŽAVAJU POSEBNOST NACIONALNE MANJINE

1. HRVATSKA NACIONALNA MANJINA

Tema: Praistorija

Sadržaj: Hrvatski prostori u kamenom dobu

– Arheološki lokaliteti iz kamenog doba na tlu današnje Hrvatske (Krapina, Vučedol)

Tema: Antički Rim

Sadržaj: Hrvatski prostori u starome vijeku

– Rimska uprava na tlu današnje Hrvatske (rimске provincije, carski gradovi, kolonije)

2. SLOVAČKA NACIONALNA MANJINA

PRAISTORIJA Način života u kamenom i metalnom dobu na teritoriji sadašnje Slovačke republike (lovci, poljoprivreda, zanatstvo, stočarstvo, rudarstvo)

Narodi koji naseljavaju teritoriju sadašnje Slovačke republike – Kelti, Kvadi

Najvažniji praistorijski lokaliteti na teritoriji sadašnje Slovačke republike

ANTIČKI RIM Rimsko carstvo u borbi protiv germanskih plamena, izgradnja utvrđenja Limes Romanorum, najznačajnija arheološka nalazišta – Gerulata

3. RUMUNSKA NACIONALNA MANJINA

– O Dačanima ili Getima

– Prvi podaci o Getima

– Religija Geta ili Dačana

– Ujedinjenje Dačana pod Burebistom

– Prvi i Drugi dački rat i pad Dakije pod rimsku vlast

– Rimska provincija Dakija: privreda i društvo

– Stanovništvo provincije Dakije

– Varvarski napadi i Aurelijanovo povlačenje iz Dakije

– Obnova rimske vlasti u južnoj Dakiji

– Dakija u doba Velike seobe naroda

4. MAĐARSKA NACIONALNA MANJINA

Praistorijska nalazišta u Panonskoj niziji (na teritoriji današnje Mađarske)

Panonska nizija u antici – značajni ostaci rimske vlasti u Panonskoj niziji

Naziv
predmeta

GEOGRAFIJA

Cilj

Cilj učenja Geografije je da učenik pojmovno i strukturno ovlada prirodno-geografskim, demografskim, naseobinskim, političko-geografskim, ekonomsko-geografskim, integracionim i globalnim pojavama i procesima u Srbiji i svetu uz negovanje vrednosti multikulturalnosti i patriotizma.

Razred

Peti

Godišnji

fond časova

36 časova

ISHODI Po završetku razreda učenik će biti u stanju da:	OBLAST / TEMA	SADRŽAJI
– poveže postojeća znanja o prirodi i društvu sa geografijom kao naukom; – poveže geografska znanja o svetu sa istorijskim razvojem ljudskog društva i naučno-tehničkim progresom; – na primerima pokaže značaj učenja geografije za svakodnevni život čoveka; – razlikuje odgovorno od neodgovornog ponašanja čoveka prema prirodnim resursima i opstanku života na planeti Zemlji; – razlikuje pojmove vasiona, galaksija, Mlečni put, Sunčev sistem, Zemlja; – objasni i prikaže strukturu Sunčevog sistema i položaj Zemlje u njemu; – razlikuje nebeska tela i navodi njihove karakteristike; – odredi položaj Meseca u odnosu na Zemlju i imenuje mesečeve mene; – pomoću globusa opiše oblik Zemlje i navede dokaze o njenom obliku; – pomoću karte opiše raspored kopna i vode na Zemlji i navede nazive kontinenata i okeana; – primerima objasni delovanje Zemljine teže na geografski omotač; – razlikuje i objasni Zemljina kretanja i njihove posledice; – poveže smer rotacije sa smenom dana i noći; – poveže nagnutost zemljine ose sa različitom osvetljenošću površine Zemlje; – poveže revoluciju Zemlje sa smenom godišnjih doba na severnoj i južnoj polulopti i pojavom toplotnih pojaseva; – razlikuje delovanje unutrašnjih sila (sila Zemljine teže, unutrašnja toplota Zemlje); – razlikuje osnovne omotače unutrašnje građe Zemlje; – navede spoljašnje sile (vetar, voda) Zemlje; – pomoću karte i crteža opiše načine i posledice kretanja litosfernih ploča (vulkanizam, zemljotresi, nabiranje i rasedanje);	ČOVEK I GEOGRAFIJA	Širenje geografskih horizonata i velika geografska otkrića. Odgovornost čoveka prema planeti Zemlji.
	VASIONA	Vasiona, galaksija, Mlečni put, zvezde, sazvežđa. Sunčev sistem: Sunce, planete, sateliti, Mesec, mesečeve mene, asteroidi, komete, meteori.
	Oblik Zemlje i struktura njene površine	Oblik i dimenzije Zemlje, raspored kopna i vode na Zemlji Sila Zemljine teže, globus, ekvator, polovi.
	Zemljina kretanja	Rotacija Zemlje i posledica rotacije: smena obdanice i noći, prividno kretanje Sunca, lokalno vreme. Revolucija Zemlje i posledice revolucije: nejednaka dužina obdanice i noći tokom godine, smena godišnjih doba, kalendar, toplotni pojasevi. Postanak i unutrašnja građa Zemlje, litosferne ploče: kretanje ploča, promena položaja kontinenata. Vulkanizam i zemljotresi: elementi, nastanak, zone pojava u svetu i Srbiji, posledice i šta raditi u slučaju zemljotresa.
PLANETA ZEMLJA	Unutrašnja građa i reljef Zemlje	Stene: magmatske, sedimentne, metamorfne. Postanak reljefa procesima nabiranja i rasedanja, planine, nizije, nadmorska i relativna visina. Oblikovanje reljefa dejstvom vode (radom reka, talasa, leda, rastvaranje stena) i vetra. Čovek i reljef (pozitivni i negativni uticaji).
	Vazdušni omotač Zemlje	Atmosfera (sastav, struktura i značaj). Vreme i klima: klimatski elementi i pojave (temperatura, pritisak, vlažnost vazduha, padavine, oblačnost, vetar). Klimatski činioci, osnovni tipovi klime. Čovek i klima (atmosfera nepogode, uticaj čoveka na klimu).
	Vode na Zemlji	Svetsko more i njegova horizontalna podela, svojstva morske vode (slanost, temperatura, boja, providnost), kretanje morske vode (talasi, cunami, plima i oseka, morske struje). Vode na kopnu: podzemne vode i izvori, reke, jezera i lednici.

- razlikuje hipocentar i epicentar i navede trusne zone u svetu i u Srbiji;
- navede postupke koje će preduzeti za vreme zemljotresa ;
- opiše proces vulkanske erupcije i njene posledice;
- pomoću fotografija ili uzorka stena razlikuje osnovne vrste stena, opisuje njihov nastanak i navodi primere za njihovo korišćenje;
- pomoću karte, crteža i multimedija objašnjava nastanak planina i nizija i razlikuje nadmorsku i relativnu visinu;
- razlikuje erozivne i akumulativne procese;
- navede primere delovanja čoveka na promene u reljefu (brane, nasipi, kopovi);
- opiše strukturu atmosfere;
- navede vremenske promene koje se dešavaju u troposferi (vetrovi, padavine, oblaci, zagrevanje vazduha...);
- razlikuje pojam vremena od pojma klima;
- navede klimatske elemente i činioce i osnovne tipove klime;
- grafički predstavi i čita klimatske elemente (klimadijagram) koristeći IKT;
- koristi dnevne meteorološke izveštaje iz medija i planira svoje aktivnosti u skladu sa njima;
- navodi primere uticaja čoveka na zagađenje atmosfere i predviđa posledice takvog ponašanja;
- navodi primere o uticaju atmosferskih nepogoda na čoveka (ekstremne temperature i padavine, grad, grom, oluja);
- uočava i razlikuje na geografskoj karti okeane, veća mora, zalive i moreuze;
- navede i opiše svojstva morske vode;
- pomoću karte pravi razliku između rečne mreže i rečnog sliva;
- navede i opiše elemente reke (izvor, ušće, različiti padovi na rečnom toku);
- razlikuje tipove jezerskih basena prema načinu postanka;
- navede uzroke nastanka poplava i bujica i objasni posledice njihovog dejstva;
- navede postupke koje će preduzeti za vreme poplave i nakon nje;
- navede primere uticaja čoveka na zagađivanje voda i predviđa posledice takvog ponašanja;
- pomoću karte poveže klimatske uslove sa rasprostranjenošću živog sveta na Zemlji;
- pomoću karte navede prirodne zone i karakterističan živi svet u njima;
- opiše uticaj čoveka na izumiranje određenih biljnih i životinjskih vrsta;

Čovek i voda – poplave i bujice, zaštita voda od zagađenja.

Biljni i životinjski svet na Zemlji

Rasprostiranje biljnog i životinjskog sveta na Zemlji.
Ugroženost i zaštita živog sveta.

– navede primere za zaštitu živog sveta na Zemlji.

Ključni pojmovi sadržaja: geografija, vasiona, Zemlja.

UPUTSTVO ZA DIDAKTIČKO-METODIČKO OSTVARIVANJE PROGRAMA

Program nastave i učenja geografije koji je pred vama predstavlja program orijentisan na ishode. Suštinska promena ovog programa, u odnosu na prethodni, je u tome da je on orijentisan na proces učenja i učenička postignuća, a ne na nastavne sadržaje. Ishodi definisani programom predstavljaju učenička postignuća i kao takvi su osnovna vodilja nastavniku koji kreira nastavu i učenje. Program nastave i učenja je tematski koncipiran. Za svaku oblast/temu dati su sadržaji. Kako je sada u prvi plan stavljen ishod, a ne sadržaj predmeta, nastavni sadržaji dati u programu predstavljaju samo preporučene sadržaje nastavniku. Nastavnik je kreator nastave i učenja i on ima punu slobodu u planiranju, osmišljavanju i korišćenju sadržaja kojima će ostvariti definisane ishode.

Ishodi su iskazi o tome šta učenici umeju da urade na osnovu znanja koja su stekli učeći geografiju. Oni omogućavaju da se cilj nastave geografije dostigne u skladu sa predmetnim i međupredmetnim kompetencijama i standardima postignuća.

Tako definisani ishodi pomažu nastavniku u planiranju i realizovanju neposrednog rada sa učenicima, olakšavajući mu određivanje obima i dubine obrade pojedinih nastavnih sadržaja. Svi preporučeni sadržaji su u funkciji ostvarivanja ishoda predviđenih programom.

Glavna karakteristika nastave usmerene na ostvarivanje ishoda je ta da je fokusirana na učenje u školi, što znači da učenik treba da uči:

- *smisleno*: povezivanjem onog što uči sa onim što zna i sa situacijama iz života; povezivanjem onoga što uči sa onim što je već učio iz drugih predmeta;
- *problemški*: samostalnim prikupljanjem i analiziranjem podataka i informacija; postavljanjem relevantnih pitanja sebi i drugima; razvijanjem plana rešavanja zadatog problema;
- *divergentno*: predlaganjem novih rešenja; smišljanjem novih primera; povezivanjem sadržaja u nove celine;
- *kritički*: poređenjem važnosti pojedinih činjenica i podataka; smišljanjem argumenata;
- *kooperativno*: kroz saradnju sa nastavnikom i drugim učenicima; kroz diskusiju i razmenu mišljenja; uvažavajući argumente sagovornika.

I. PLANIRANJE NASTAVE I UČENJA

Program nastave i učenja orijentisan na ishode nastavniku daje veću slobodu u kreiranju i osmišljavanju nastave i učenja. Uloga nastavnika je da kontekstualizuje dati program potrebama konkretnog odeljenja imajući u vidu: sastav odeljenja i karakteristike učenika; udžbenike i druge nastavne materijale koje će koristiti; tehničke uslove, nastavna sredstva i medije kojima škola raspolaže; resurse, mogućnosti, kao i potrebe lokalne sredine u kojoj se škola nalazi. Polazeći od datih ishoda i sadržaja nastavnik najpre kreira svoj godišnji (globalni) plan rada iz koga će kasnije razvijati svoje operativne planove. Ishodi definisani po oblastima olakšavaju nastavniku dalju operacionalizaciju ishoda na nivo konkretne nastavne jedinice. Pri planiranju treba, takođe, imati u vidu da se ishodi razlikuju, da se neki lakše i brže mogu ostvariti, ali je za većinu ishoda potrebno više vremena i više različitih aktivnosti. Jako je važno da pri planiranju za konkretan čas nastavnik, pored svojih, isplanira i aktivnosti učenika.

U fazi planiranja nastave i učenja treba imati u vidu da je udžbenik nastavno sredstvo i da on ne određuje sadržaje predmeta. Zato je potrebno sadržajima datim u udžbeniku pristupiti selektivno i u odnosu na predviđene ishode koje treba dostići. Pored udžbenika, kao jednog od izvora znanja, na nastavniku je da učenicima omogući uvid i iskustvo korišćenja i drugih izvora saznavanja.

II. OSTVARIVANJE NASTAVE I UČENJA

Akcent nastave geografije u petom razredu je da učenik uvidi značaj izučavanja geografije za njega lično i da izučavanjem predviđenih nastavnih oblasti, razvije znanja, veštine, stavove i vrednosti za odgovoran odnos

prema sebi, prirodi i budućnosti planete Zemlje. Program se oslanja na savremena dostignuća i perspektive razvoja geografske nauke, korelativan je i primeren interesovanjima i razvojnim sposobnostima učenika. On uvažava definisane standarde postignuća za kraj osnovnog obrazovanja i vaspitanja, kao i međupredmetne kompetencije.

Programsku strukturu čine tri oblasti:

1. Čovek i geografija
2. Vasiona
3. Planeta Zemlja

Na prvom nastavnom času nastavnik uvodi učenike u nastavni predmet, odnosno, upoznaje učenike sa značajem geografije, ne ulazeći u terminologiju geografskih disciplina. Na ovom času je potrebno pomoći učenicima da povežu postojeća znanja o prirodi i društvu sa geografijom kao naukom. Zajedno sa učenicima navesti primere i razloge zašto se izučava geografija. Takođe je potrebno upoznati učenike sa sadržajem nastavnog programa i dati im jasna uputstva za rad.

Programsku oblast Vasiona čine najosnovnija matematičko-geografska i astronomska znanja o vasioni, Sunčevom sistemu, obliku i veličini Zemlje, njenom položaju u vasioni i o nebeskim telima Sunčevog sistema. Kroz ovu nastavnu oblast potrebno je informisati učenike o osnovnim karakteristikama ostalih nebeskih tela, bez faktografskih podataka o planetama: veličina, udaljenost do Zemlje i slično. Preporučuje se nastavniku, ako ima mogućnosti, da sa učenicima poseti Planetarijum i Narodnu opservatoriju u Beogradu i da za vreme vedrih noći u lokalnoj sredini pokaže učenicima vidljiva sazvežđa i orijentaciju pomoću zvezde Severnjače.

Treću programsku oblast Planeta Zemlja čine sadržaji fizičke geografije i razvrstani su u šest tema.

Poseban značaj imaju ishodi koji se odnose na oblik i veličinu Zemlje i raspored kontinenata i okeana. Za dostizanje ishoda predviđenih ovom temom najbolje je koristiti demonstrativno-ilustrativne metode i metode eksperimenta uz upotrebu modela Zemljeglobusa i geografske karte. Imajući u vidu orijentaciju programa predmeta i njegov fokus na razvijanje funkcionalnih znanja učenika, geografska karta i njeno korišćenje tokom proceca učenja i podučavanja je obavezna. Upoznavanje učenika sa kartom i sa osnovnim pojmovima kartografske pismenosti prema programu nastave i učenja započinje u prvom ciklusu osnovnog obrazovanja i vaspitanja i predstavlja osnovu razvijanja funkcionalnih znanja. Zato treba raditi na daljem unapređivanju snalaženja učenika na karti tokom petog razreda, što predstavlja osnovu za kasnije izučavanje kartografskog gradiva u šestom razredu.

Za učenike ovog uzrasta posebno može biti teško razumevanje Zemljine rotacije, revolucije i posledica ovih kretanja. Zbog toga je potrebno posebnu pažnju posvetiti obradi i utvrđivanju ovih sadržaja. Nastavniku se preporučuje primena očiglednih nastavnih sredstava (globus, baterijska lampa, telurijum, video zapisi, animacije...) i demonstrativno-ilustrativne metode i metode eksperimenta kako bi se mogao postići visok stepen razumevanja i dostizanja predviđenih ishoda. To će biti preduslov za kasnije usvajanje niza drugih pojmova koji su u vezi sa smenom obdanice i noći, smenom godišnjih doba, formiranjem klimatskih pojaseva, odnosno svih pojmova koji su u vezi sa vremenom i klimom i uopšte, pojavama i procesima u atmosferi, kao i u hidrosferi i biosferi.

Pri obradi nastavnih sadržaja Revolucija Zemlje i Toplotni pojasevi treba objasniti termine, kao što su ekvator, Grinič, severni i južni povratnik i severni i južni polarnik. Ne treba ulaziti u terminologiju geografske širine, dužine i časovnih zona, jer će to biti predmet izučavanja u šestom razredu.

Nastavna oblast Planeta Zemlja ima poseban značaj jer u okviru nje učenici upoznaju objekte, pojave i procese, granske i međugranske veze, kao i posebne fizičko-geografske zakonitosti. Akcenat treba staviti na dostizanje ishoda koji se odnose na funkcionalno znanje učenika (kako se ponašati u slučaju zemljotresa, ekstremnih temperatura, atmosferskih nepogoda, bujica i poplava...) i treba navesti primere pozitivnog i negativnog delovanja čoveka na prirodu.

Prirodna sredina je u suštini splet tesno povezanih i međusobno uslovljenih komponenata koje predstavljaju jedinstvenu celinu. Imajući u vidu narušavanje ravnoteže u prirodnoj sredini, potrebno je ukazivati na prevenciju i na zaštitu prirode.

Potrebno je kod učenika razvijati odgovornost o očuvanju biljnih i životinjskih vrsta i racionalnom korišćenju prirodnih resursa kao uslovu opstanka na Zemlji. Jedan od značajnih ishoda petog razreda je da se od učenika očekuje da opiše odgovornost koju čovek ima prema planeti Zemlji, planeti koju nastanjujemo. Preporuka je da se prilikom planiranih izleta učenici upoznaju sa objektima geonasleđa i razviju pravilne stavove o njegovom značaju i očuvanju.

Pojedini preporučeni sadržaji mogu biti teški i apstraktni učenicima, pa se zato preporučuje zadržavanje na osnovnim pojmovima, pojavama i procesima uz obilato korišćenje didaktičkog materijala, raznovrsnih metoda i oblika rada. Jedna od osnovnih veština koja se preporučuje je pravilno geografsko posmatranje i uočavanje prirodnih objekata, pojava i procesa u lokalnoj sredini čime se podstiče prirodna radoznalost dece, samostalno istraživanje i njihova pravilna interpretacija. Sadržaji fizičke geografije daju mogućnost sticanja znanja, veština i navika korišćenjem statističkog materijala koji je sistematizovan u tabelama, kao i rukovanjem različitim mernim instrumentima, registrovanjem i obradom podataka koje oni pokazuju. Predlaže se, ukoliko za to ima mogućnosti da za obradu podataka učenici koriste IKT. Na ovaj način povezuju se i interpretiraju kvantitativni pokazatelji i utvrđuju uzročno-posledične veze i odnosi. U okviru ove teme svi fizičko-geografski objekti, pojave i procesi ne mogu se potpuno obraditi, što i nije cilj ovog programa nastave i učenja.

III. PRAĆENJE I VREDNOVANJE NASTAVE I UČENJA

Praćenje napredovanja učenika je u funkciji razvoja učenika u dostizanju ishoda. Praćenje i vrednovanje učenika započinje inicijalnom procenom nivoa na kome se učenik nalazi i u odnosu na to će se procenjivati njegov dalji tok napredovanja. Svaka aktivnost je dobra prilika za procenu napredovanja i davanje povratne informacije, a učenike treba osposobljavati i ohrabrivati da procenjuju sopstveni napredak u ostvarivanju ishoda predmeta, kao i napredak drugih učenika. U tu svrhu, svaki nastavni čas i svaka aktivnost učenika je prilika za formativno ocenjivanje, odnosno registrovanje napretka učenika i upućivanje na dalje aktivnosti. Nastavnik treba da podrži samorefleksiju (promišljanje učenika o tome šta zna, ume, može) i podsticanje samoregulacije procesa učenja kroz postavljanje ličnih ciljeva napredovanja i planiranja kako da ih ostvare.

Ocenjivanje je sastavni deo procesa nastave i učenja kojim se obezbeđuje stalno praćenje ostvarivanja propisanih ciljeva, ishoda i standarda postignuća učenika u toku savladavanja školskog programa. Učenik se ocenjuje na osnovu usmene provere postignuća, pismene provere i praktičnog rada. Učenik se ocenjuje i na osnovu aktivnosti i njegovih rezultata rada: pisanju i izlaganju prezentacija, različitim oblicima grupnog rada, rad na projektima i sl. Kriterijumi brojevanog ocenjivanja (sumativno ocenjivanje) su definisani Pravilnikom o ocenjivanju učenika u osnovnom obrazovanju i vaspitanju.

Od učenika ne zahtevati memorisanje faktografskog i statističkog materijala kako bi znanja bila primenljiva, a učenici osposobljeni da sami istražuju i analiziraju određene geografske objekte, pojave i procese.

Rad svakog nastavnika sastoji se od planiranja, ostvarivanja i praćenja i vrednovanja. Važno je da nastavnik kontinuirano prati i vrednuje, osim postignuća učenika, i proces nastave i učenja, kao i sebe i sopstveni rad.

Naziv
predmeta

MATEMATIKA

Cilj

Cilj učenja Matematike je da učenik, ovladavajući matematičkim konceptima, znanjima i vještinama, razvije osnove apstraktnog i kritičkog mišljenja, pozitivne stavove prema matematici, sposobnost komunikacije matematičkim jezikom i pismom i primeni stečena znanja i vještine u daljem školovanju i rešavanju problema iz svakodnevnog života, kao i da formira osnov za dalji razvoj matematičkih pojmova.

Razred

Peti

Godišnji
fond časova

144 časa

ISHODI Po završetku razreda učenik će biti u stanju da:	OBLAST /TEMA	SADRŽAJI
– izračuna vrednost jednostavnijeg brojevnog izraza i reši jednostavnu linearnu jednačinu ili nejednačinu (u skupu prirodnih brojeva) – reši jednostavan problem iz svakodnevnog života koristeći brojevnii izraz, linearnu jednačinu ili nejednačinu (u skupu prirodnih brojeva) – primeni pravila deljivosti sa 2, 3, 4, 5, 9, 25 i dekadnim jedinicama – razlikuje proste i složene brojeve i rastavi broj na proste činioce – odredi i primeni NZS i NZD – izvodi skupovne operacije unije, preseka, razlike i pravilno upotrebljava odgovarajuće skupovne oznake – pravilno koristi reči i, ili, ne, svaki u matematičko-logičkom smislu – analizira odnose datih geometrijskih objekata i zapiše ih matematičkim pismom – opiše osnovne pojmove u vezi sa krugom (centar, poluprečnik, tangenta, tetiva) i odredi položaj tačke i prave u odnosu na krug – nacрта pravu paralelnu datoj pravoj koristeći geometrijski pribor – uporedi, sabira i oduzima duži, konstruktivno i računski – preslika dati geometrijski objekat centralnom simetrijom i translacijom – pravilno koristi geometrijski pribor – identifikuje vrste i opiše svojstva uglova (susedni, uporedni, unakrsni, uglovi na transverzali, uglovi sa paralelnim kracima) i primeni njihove uzajamne odnose – nacрта pravu normalnu na datu pravu koristeći geometrijski pribor – izmeri dati ugao i nacрта ugao zadate mere – uporedi, sabere i oduzme uglove računski i konstruktivno – reši jednostavan zadatak primenom osnovnih svojstava paralelograma (jednakost naspramnih stranica i naspramnih uglova)	PRIRODNI BROJEVI I DELJIVOST OSNOVNI POJMOVI GEOMETRIJE UGAO RAZLOMCI	Prvi deo Svojstva operacija sabiranja, množenja, oduzimanja i deljenja u skupu $\mathbb{N}_0$. Deljenje sa ostatkom u skupu $\mathbb{N}_0$ (jednakost $a = bq + r, 0 \leq r < b$). Svojstva deljivosti; činioци i sadržaoci prirodnog broja. Deljivost sa 2, 5 i dekadnim jedinicama. Deljivost sa 4 i 25. Deljivost sa 3 i 9. Skupovi i skupovne operacije: unija, presek i razlika. Drugi deo Prosti i složeni brojevi. Eratostenovo sito. Rastavljanje prirodnih brojeva na proste činioce. Zajednički delilac i najveći zajednički delilac. Euklidov algoritam za nalaženje NZD. Zajednički sadržalac i najmanji zajednički sadržalac. Veza između NZD i NZS. Tačke i prave; odnosi pripadanja i rasporeda. Odnos pravih u ravni; paralelnost. Merenje dužine i jednakost duži. Kružnica i krug. Kružnica i prava. Prenošenje i nadovezivanje duži. Centralna simetrija. Vektor i translacija. Ugao, centralni ugao; jednakost uglova. Nadovezivanje uglova (susedni uglovi, konstruktivno upoređivanje, sabiranje i oduzimanje uglova). Uporedni uglovi; vrste uglova. Merenje uglova, sabiranje i oduzimanje mere uglova. Ugao između dve prave; normalne prave; unakrsni uglovi. Uglovi na transverzali. Translacija i uglovi. Prvi deo Pojam razlomka oblika a/b ($a, b \in \mathbb{N}$).

- pročitaj, zapiše, uporedi i predstavi na brojevnoj polupravoj razlomke u oba zapisa i prevodi ih iz jednog zapisa u drugi
- odredi mesnu vrednost cifre u zapisu decimalnog broja
- zaokrugli broj i proceni grešku zaokrugljivanja;
- izračuna vrednost jednostavnijeg brojevnog izraza i reši jednostavnu linearnu jednačinu i nejednačinu
- reši jednostavan problem iz svakodnevnog života koristeći brojevni izraz, linearnu jednačinu ili nejednačinu
- odredi procenat date veličine
- primeni razmeru u jednostavnim realnim situacijama
- primeni aritmetičku sredinu datih brojeva
- sakupi podatke i prikaže ih tabelom i kružnim dijagramom i po potrebi koristi kalkulator ili raspoloživi softver
- identifikuje osnosimetričnu figuru i odredi njenu osu simetrije
- simetrično preslika tačku, duž i jednostavniju figuru koristeći geometrijski pribor
- konstruiše simetralu duži, simetralu ugla i primenjuje njihova svojstva
- konstruiše pravu koja je normalna na datu pravu ili paralelna datoj pravu

OSNA SIMETRIJA

Pridruživanje tačaka brojevnih poluprave razlomcima.

Proširivanje, skraćivanje i upoređivanje razlomaka.

Decimalni zapis razlomka i prevođenje u zapis oblika a/b ($b \neq 0$). Upoređivanje brojeva u decimalnom zapisu.

Zaokrugljivanje brojeva.

Drugi deo

Osnovne računске operacije s razlomcima (u oba zapisa) i njihova svojstva. Izrazi.

Jednačine i nejednačine u skupu razlomaka.

Treći deo

Primene razlomaka (procenti, aritmetička sredina, razmera). Osnovna nejednakost $p < (p+q)/2 < q$.

Osnovna simetrija u ravni i njene osobine.

Osa simetrije figure.

Simetrala duži i konstrukcija normale.

Simetrala ugla.

Ključni pojmovi sadržaja: operacije sa prirodnim brojevima, skupovne operacije, NZS i NZD, vrste uglova i operacije sa uglovima, operacije sa razlomcima, procenat, simetrije i translacija.

UPUTSTVO ZA DIDAKTIČKO-METODIČKO OSTVARIVANJE PROGRAMA

Osnovne karakteristike programa matematike su: usklađenost sa programom matematike za prvi ciklus osnovnog obrazovanja i vaspitanja, logička povezanost sadržaja i nastojanje, gde god je to moguće, da sadržaji prethode sadržajima drugih predmeta u kojima se primenjuju. Pri izboru sadržaja i pisanju ishoda za predmet matematika uzeta je u obzir činjenica da se učenjem matematike učenici osposobljavaju za: rešavanje raznovrsnih praktičnih i teorijskih problema, komunikaciju matematičkim jezikom, matematičko rezonovanje i donošenje zaključaka i odluka. Takođe, u obzir je uzeta i činjenica da sam proces učenja matematike ima svoje posebnosti koje se ogledaju broju godina izučavanja i nedeljnog broja časova predmeta i neophodnosti sticanja kontinuiranih znanja.

Nastavnici u svojoj svakodnevnoj nastavnoj praksi, treba da se oslanjaju na ishode, jer oni ukazuju šta je ono za šta učenici treba da budu osposobljeni tokom učenja predmeta u jednoj školskoj godini. Ishodi predstavljaju očekivane i definisane rezultate učenja i nastave. Ostvarivanjem ishoda, učenici usvajaju osnovne matematičke koncepte, ovladavaju osnovnim matematičkim procesima i veštinama, osposobljavaju se za primenu matematičkih znanja i veština i komunikaciju matematičkim jezikom. Kroz ishode se omogućava ostvarivanje i međupredmetnih kompetencija kao što su komunikacija, rad sa podacima i informacijama, digitalna kompetencija, rešavanje problema, saradnja i kompetencija za celoživotno učenje.

Predlog za realizaciju programa

Radi lakšeg planiranja nastave daje se orijentacioni predlog broja časova po temama (ukupan broj časova za temu, broj časova za obradu novog gradiva + broj časova za utvrđivanje i sistematizaciju gradiva). Prilikom izrade operativnih planova nastavnik raspoređuje ukupan broj časova predviđen za pojedine teme po tipovima časova (obrada novog gradiva, utvrđivanje i uvežbavanje, ponavljanje, proveravanje i sistematizacija znanja), vodeći računa o cilju predmeta i ishodima.

Prirodni brojevi i deljivost (34; 16+18)

Osnovni pojmovi geometrije (17; 7+10)

Ugao (17; 7+10)

Razlomci (55; 23+32)

U programu su sadržaji pojedinih tema podeljeni na dva ili tri dela, zbog toga što je poželjno kombinovati algebarske i geometrijske sadržaje. Predloženi redosled realizacije tema:

1. Prirodni brojevi i deljivost – prvi deo;
2. Osnovni pojmovi geometrije;
3. Prirodni brojevi i deljivost – drugi deo;
4. Razlomci – prvi deo;
5. Ugao;
6. Razlomci – drugi deo;
7. Osna simetrija;
8. Razlomci – treći deo.

Predložena podela tema i redosled realizacije nisu obavezni za nastavnike, već samo predstavljaju jedan od mogućih modela.

Napomena: za realizaciju 4 pismena zadataka (u trajanju od po jednog časa), sa ispravkama, planirano je 8 časova.

I. PLANIRANJE NASTAVE I UČENJA

Program usmerava nastavnika da nastavni proces koncipira u skladu sa definisanim ishodima, odnosno da planira kako da učenici ostvare planirane ishode, koje metode i tehnike da primeni, kao i koje aktivnosti će za to odabrati. Definisani ishodi pokazuju nastavniku i koja su to specifična znanja i veštine koja su učeniku potrebna za dalje učenje i svakodnevni život. Prilikom planiranja časa, ishode predviđene programom treba razložiti na manje koji odgovaraju aktivnostima planiranim za konkretan čas. Treba imati u vidu da se ishodi u programu razlikuju, da se neki mogu lakše i brže ostvariti, dok je za druge potrebno više vremena, više različitih aktivnosti i rad na različitim sadržajima. Ishode treba posmatrati kao cilj kome se teži tokom jedne školske godine. Nastavu u tom smislu treba usmeriti na razvijanje kompetencija, i ne treba je usmeriti samo na ostvarivanje pojedinačnih ishoda.

Pri obradi novih sadržaja treba se oslanjati na postojeće iskustvo i znanje učenika, i nastojati, gde god je to moguće, da učenici samostalno izvode zaključke. Osnovna uloga nastavnika je da bude organizator nastavnog procesa, da podstiče, organizuje i usmerava aktivnost učenika. Učenike treba upućivati da koriste udžbenik i druge izvore znanja, kako bi usvojena znanja bila trajnija i šira, a učenici osposobljeni za primenu u rešavanju raznovrsnih zadataka.

Na časovima treba kombinovati različite metode i oblike rada, što doprinosi većoj racionalizaciji nastavnog procesa, podstiče intelektualnu aktivnost učenika i nastavu čini interesantnijom i efikasnijom. Izbor metoda i oblika rada zavisi od nastavnih sadržaja koje treba realizovati na času i predviđenih ishoda, ali i od specifičnosti određenog odeljenja i individualnih karakteristika učenika.

II. OSTVARIVANJE NASTAVE I UČENJA

Prirodni brojevi i deljivost – Ova tema predstavlja prirodnu vezu sa gradivom prvog ciklusa i u okviru nje treba proširiti i produbiti znanja koja su učenici ranije stekli. Obnoviti svojstva skupova N i N_0 (prethodnik i sledbenik) i podsetiti se pridruživanja brojeva tačkama brojevnog poluprave.

Kroz raznovrsne zadatke sa izrazima, jednačinama i nejednačinama iz svakodnevnog života, nastaviti sa izgrađivanjem pojmova brojevnog izraz, promenljiva, izraz s promenljivom i pridruživanje, koristeći pri tome i termine izraz, formula, iskaz. Kod jednačina i nejednačina zadržati se na jednostavnijim oblicima, u cilju usvajanja koncepta rešavanja datog problema.

Uočavati primere jednostavnijih (funkcijskih) zavisnosti u raznim oblastima (pridruživanje po datom pravilu brojeva – brojevima, brojeva – dužima, brojeva – površinama i dr.). Pri tome je važno korišćenje dijagrama i tabela (dijagram toka algoritma, tabela rezultata nekog prebrojavanja ili merenja i dr.). U ovom delu treba koristiti i primere sa geometrijskim oblicima, u kojima se pojavljuje zavisnost među veličinama.

U delu koji se odnosi na deljivost, podsetiti učenike da deljenje u skupu prirodnih brojeva bez ostatka nije uvek moguće. Uvesti deljenje sa ostatkom, jednakost $a=bq+r$, $0 \leq r < b$ i skup mogućih ostataka. Istaći svojstva deljivosti i analizirati deljivost zbira, razlike i proizvoda.

Pravila deljivosti dekadnim jedinicama i brojevima 2, 5, 4 i 25 uvesti tako da učenici sami otkrivaju zakonitosti i aktivno se uključuju u proces istraživanja i učenja, dok za pravila deljivosti sa 3 i 9 treba učenike dobro izabranim primerima voditi do pravila. Takođe, učenici treba da uoče i veze između ovih pravila (npr. ako je

broj deljiv sa 10, deljiv je i sa 2 i sa 5). Na ovom uzrastu, naglasak treba da bude na primeni, a ne na formalnom načinu izlaganja.

Na konkretnim primerima podskupova N_0 , uvesti različite načine zapisivanja skupova uz uvođenje pojma praznog skupa i beskonačnog skupa. Uvesti osnovne pojmove o skupovima i matematičkom izražavanju: skup, elementi, podskup, jednakost skupova, prazan skup, sa odgovarajućim znacima; skupovne operacije: unija, presek, razlika i odgovarajuće oznake. Korišćenjem primera iz tekućih sadržaja, posebno aritmetičkih i kasnije geometrijskih, dalje osmišljavati pojam skupa, izgrađivati matematički jezik i unositi preciznost u izražavanju. Na podesnim primerima ilustrovati matematičko-logičku upotrebu reči: svaki, neki, ili, i, ne, sledi (ako...onda). Skupovne operacije nad dva skupa treba ilustrovati raznovrsnim primerima sa prirodnim brojevima, uz korišćenje Venovih dijagrama i bez njih. Pored toga, učenici treba da rešavaju zadatke u kojima se skupovne operacije primenjuju na skupove delilaca, odnosno sadržalaca brojeva, što predstavlja dobar uvod za uvođenje pojmova najveći zajednički delilac i najmanji zajednički sadržalac.

Uvesti pojmove prostog i složenog broja, objasniti postupak Eratostenovog sita i postupak rastavljanja prirodnih brojeva na proste činioce i određivanja najvećeg zajedničkog delioca i najmanjeg zajedničkog sadržioca, Euklidov algoritam (na konkretnim primerima) i vezu između NZD i NZS, i osposobiti učenike za njihovu primenu u problemskim zadacima.

Osnovni pojmovi geometrije – Glavni cilj teme jeste da uspostavi prirodni prelaz na više nivoe razumevanja geometrije, sa nivoa vizuelizacije (na kome su bazirani sadržaji geometrije u prvom ciklusu), na nivoe analiziranja i apstrakcije (odn. neformalne dedukcije). Novi nivo podrazumeva opisivanje i reprezentacije geometrijskih objekata na prirodnom i formalnom jeziku, analiziranje odnosa među objektima. Učenici usvajaju elemente deduktivnog zaključivanja (pravilno formulisanje tvrdjenja; pravilno zaključivanje, pravilno korišćenje veznika i, ili, a naročito ako...onda). Sadržaje treba da prate zadaci u kojima se ističe pravilno izražavanje, dogovoreno označavanje, korektno crtanje, i kojima se podstiče logičko-kombinatorno razmišljanje.

Polazeći od pojmova tačke i prave i odnosa pripadanja i rasporeda uvesti pojam duži i pojam poluprave i načine njihovog obeležavanja. Neformalno istaći očigledne istine koje se odnose na navedene pojmove i odnose.

Razmatrati odnos dve prave u ravni; formulisati kao očiglednu istinu da za svaku pravu i tačku van nje postoji jedinstvena prava koja prolazi kroz datu tačku i paralelna je datoj pravoj; zajedno sa ovom činjenicom pokazati crtanje (običnim i trougaonim lenjirom) prave paralelne datoj pravoj kroz tačku koja joj ne pripada. Kroz zadatke istaći simetričnost i tranzitivnost paralelnosti (bez uvođenja tih pojmova), kao i oblasti na koje je podeljena ravan zadatim pravama. Kao posebno važne oblasti (zajedno sa granicom) istaći trouglove i paralelograme i načine njihovog označavanja.

Objasniti praktičan značaj standarnih jedinica mere i potrebu za delovima jedinice mere. Izražavati dužine višestrukovanim brojevima i istaći pretvaranje u jednoimene najnižih jedinica. Jednakost duži uvesti kao jednakost njihovih dužina (uz isticanje da se jednakost ne odnosi na jednakost duži kao skupova tačaka).

Uvesti pojmove: kružnica, krug, centar, poluprečnik, prečnik, luk, tetiva i tangenta. Odnos dve kružnice, odnosno dva kruga razmatrati na konkretnim primerima i zadacima.

Koristiti šestar kao geometrijski instrument za crtanje kružnica, upoređivanje duži i operacije nad njima.

Konstruktivno upoređivanje, sabiranje i oduzimanje duži povezati sa merenjem. U zadacima koristiti izlomljene linije (otvorene i zatvorene) bez eksplicitne definicije i uvesti pojam obima zatvorene izlomljene linije.

Centralnom simetrijom preslikavati tačke, duži, kružnice, trouglove, kvadrate i pravougaonike. Istaći osnovne osobine centralne simetrije i povezati ih sa osobinama paralelograma.

Uvesti pojmove usmerenih duži i vektora (intenzitet, pravac, smer). Translacijom („paralelnim prenošenjem”) preslikavati tačke, duži, kružnice, trouglove, kvadrate i pravougaonike i ostale jednostavne figure, koristeći pri tome geometrijski pribor. Istaći osnovne osobine translacije i povezati ih sa osobinama paralelograma.

Ugao – Ugaonu liniju uvesti kao uniju dve poluprave sa zajedničkim početkom. Istaći razliku između konveksne i nekonveksne oblasti. Ugao uvesti kao uniju ugaone linije i jedne od pomenutih oblasti, ali dalja razmatranja ograničiti samo na konveksne uglove. Uvesti i označavanje uglova malim slovima grčkog alfabeta. Koristeći se mehaničkim modelima (kretanje klatna, lepeza i sl.) motivisati pridruživanje kružnih lukova (i odgovarajućih tetiva) uglovima. Jednake uglove uvesti kao uglove čije su odgovarajuće tetive u

krugovima jednakih poluprečnika jednake. Na ovo objašnjenje nadovezati konstruktivno prenošenje uglova pomoću šestara i lenjira, a zatim i konstruktivno upoređivanje, sabiranje i oduzimanje uglova. Razviti kod učenika veštinu merenja i crtanja ugla pomoću uglomera. Povezati jednakost uglova sa jednakošću njihovih mera. Uvesti delove stepena (minute i sekunde) i postupke sabiranja i oduzimanja mera uglova. Objasniti jednakost unakrsnih uglova i uvesti normalnost pravih. Učenike treba osposobiti da crtaju normalu na pravu iz date tačke upotrebom trougaonog lenjira, a nakon isticanja normalnosti tangente i odgovarajućeg poluprečnika, i za crtanje tangente na kružnicu u zadatoj tački kružnice. Objasniti šta se podrazumeva pod rastojanjem tačke od prave. Pod uglom između pravih koje nisu međusobno normalne podrazumevati odgovarajući oštar ugao.

Istaći uglove koje obrazuje transversala dve paralelne prave. Kada transversala nije normalna na paralelnim pravama, dobijene uglove podeliti na oštre i tupe i istaći da su svi uglovi iste vrste međusobno jednaki. Obnoviti jednakost naspramnih stranica paralelograma, i izvesti jednakost naspramnih uglova paralelograma. Objasniti šta se podrazumeva pod rastojanjem između dve paralelne prave. Istaći odnose uglova sa paralelnim kracima.

Razlomci – Pojam razlomka, kao dela celine, učenici su upoznali u prvom ciklusu. Na početku uvesti pojmove pravog odnosno nepravog razlomka, kao i mešovito broja. Pretvaranje mešovito broja u neprav razlomak i obrnuto, povezati sa postupkom deljenja sa ostatkom.

Geometrijsku interpretaciju nenegativnih racionalnih brojeva uvodimo pomoću brojevnice poluprave. Primeri za to treba da budu raznovrsni, imenioci razlomaka ne treba da budu veći od 10, a učenici treba da shvate važnost izbora jedinične duži za precizno prikazivanje datih razlomaka. Brojevnica poluprava se može koristiti i za upoređivanje razlomaka.

Proširivanje i skraćivanje razlomaka uvoditi na osnovu osobine količnika da se on ne menja kada se i deljenik i delilac pomnože, odnosno podele istim brojem različitim od nule. Skraćivanje razlomka do nesvodljivog povezati sa poznatim postupkom nalaženja najvećeg zajedničkog delioca brojilaca i imenioca. Na primerima pokazati da se skraćivanje može izvesti i postupno, ali da je prethodni postupak efikasniji.

Upoznati učenike sa različitim načinima upoređivanja razlomaka. Primere koji se koriste treba ilustrovati pomoću kružnih isečaka ili figura u kvadratnoj mreži i na taj način povezati ovaj deo teme sa temama iz geometrije (npr. ugao i merenje ugla).

Uvođenje decimalnog zapisa razlomka i njihovo prikazivanje na brojevnoj polupravici povezati sa merenjem dužine, mase i zapremine tečnosti, korišćenjem primera iz svakodnevnog života. Prevođenje razlomaka u decimalni zapis započeti sa razlomcima koji se mogu svesti na decimalne razlomke, a nakon toga uvesti i pojam periodičnog decimalnog zapisa.

Sabiranje i oduzimanje razlomaka uvesti svođenjem na zajednički imenilac, s tim što na početku ne treba insistirati na najmanjem zajedničkom sadržaocu. Množenje razlomaka najlakše je ilustrovati u kvadratnoj mreži npr. preko površine pravougaonika. Pre deljenja razlomaka upoznati učenike sa pojmom recipročne vrednosti razlomka i prirodnog broja. Samo deljenje uvesti pomoću jednostavnih primera deljenja razlomka prirodnim brojem i na kraju uopštiti da je deljenje razlomkom isto što i množenje njegovom recipročnom vrednošću.

Kod sabiranja, oduzimanja i množenja decimalnih brojeva koristiti analogiju sa izvođenjem istih operacija sa prirodnim brojevima. Kod deljenja uvesti prvo deljenje decimalnog broja prirodnim, a nakon toga, kroz dobro odabrane primere, pokazati kako se deljenje decimalnih brojeva svodi na prethodni slučaj.

Upoznati učenike sa činjenicom da osobine računskih operacija koje su važile u skupu prirodnih brojeva, važe i u skupu razlomaka. Kod izraza se treba zadržati na primerima koji nisu suviše složeni, jer je cilj uvežbavanje izvođenja računskih operacija i primena njihovih osobina. Prilikom obrade jednačina i nejednačina treba se zadržati na jednostavnijim primerima i koristiti analogiju sa rešavanjem jednačina i nejednačina u skupu prirodnih brojeva. Treba imati u vidu da su ishodi koji se odnose na izraze, jednačine i nejednačine razvojnog tipa, odnosno ishodi koji se razvijaju i tokom narednih razreda.

Veoma važan deo ove teme su problemski – tekstualni zadaci u kojima se koriste razlomci i decimalni zapis razlomaka, pomoću kojih se podstiče razvoj logičkog načina mišljenja. Mogu se obraditi i razni problemi iz svakodnevnog života, npr. planiranje kućnog budžeta kojim se, pored uvežbavanja operacija sa decimalnim zapisom brojeva, stvara i osnova za razvoj finansijske pismenosti, a ima i svoju vaspitnu ulogu.

U delu koji se odnosi na primenu, potrebno je učenike osposobiti da procentni zapis razlomka, aritmetičku sredinu i razmeru povežu sa problemima iz svakodnevnog života (popusti, poskupljenja, podela novca u određenoj razmeri, izračunavanje prosečne ocene, visine ili primena aritmetičke sredine u sportu).

Uvođenje procentnog zapisa razlomka poželjno je obraditi kroz vizuelne predstave na dijagramima (najpre kvadrata podeljenog na stotine, a zatim proizvoljnog pravougaonika, pravilnog mnogougla ili kruga) i kroz situacije u kojima se procenat pojavljuje, kao što su izračunavanja sniženja ili poskupljenja nekog proizvoda, najpre za 25%, 50% i 75%, a nakon razumevanja pojma i koncepta, i za bilo koju drugu vrednost. Kroz ove primere ujedno se može uvežbavati i prevođenje razlomka u decimalni i procentni zapis, kroz primere koji iziskuju ovakvu vrstu zapisa broja.

Aritmetičku sredinu je poželjno obraditi i vežbati na konkretnim primerima (ocene u dnevniku, sport, kroz istraživačke zadatke i sl.).

Važno je pravilno formiranje i razumevanje pojma razmere. Osposobiti učenike za njeno korišćenje u praksi: pri crtanju i čitanju raznih planova i grafikona; pri određivanju rastojanja; pri rešavanju problema podele u datoj razmeri i pri povećavanju i smanjivanju slika. Obradu ovog gradiva podrediti praktičnom cilju, uz povezivanje s već upoznatim sadržajima matematike i drugih predmeta.

Ova oblast je pogodna za razvijanje raznih drugih kompetencija, kroz zadatke koji bi od učenika iziskivali različite vrste istraživanja. Rezultate istraživanja učenici treba da predstavljaju grafički i na taj način steknu osećaj za upoređivanje razlomaka u različitim zapisima. Za ishod koji se odnosi na prikupljanje podataka i prikazivanje podataka u tabeli i kružnom dijagramu ne postoji odgovarajući sadržaj, jer je predviđeno da se na ostvarivanju ovog ishoda radi tokom realizacije cele teme.

Osna simetrija – Kod uvođenja pojma osne simetrije od velike važnosti su: primeri koji se učenicima daju na neposredno posmatranje i eksperimentisanje i pitanja koja učenicima postavljamo kako bi došli do njihovih osnovnih predstava o najvažnijim karakteristikama osne simetrije.

Primere sa osnom simetrijom započeti na kvadratnoj mreži sa osama simetrije koje su identične sa linijama mreže, sa ciljem da učenici samostalno dođu do osnovnih osobina osne simetrije, a zatim preći na primere bez kvadratne mreže. Osnom simetrijom preslikavati tačku, duž, krug, trougao, kvadrat i pravougaonik, a prilikom crtanja koristiti geometrijski pribor.

Pojam osnosimetrične figure se takođe usvaja intuitivno, što znači da se nizom primera ukazuje da postoje figure koje imaju jednu ili više osa simetrija i figure koje nemaju tu osobinu.

Učenike naučiti da koristeći geometrijski pribor, konstruišu simetralu duži, simetralu ugla, normalu iz tačke na pravu i primene njihove osobine u problemskim zadacima.

III. PRAĆENJE I VREDNOVANJE NASTAVE I UČENJA

Sastavni deo procesa razvoja matematičkih znanja u svim fazama nastave treba da bude i praćenje i procenjivanje stepena ostvarenosti ishoda, koje treba da obezbedi što pouzdanije sagledavanje razvoja i napredovanja učenika. Taj proces treba započeti inicijalnom procenom nivoa na kome se učenik nalazi. Prikupljanje informacija iz različitih izvora (svakodnevna posmatranja, aktivnost na času, učestvovanje u razgovoru i diskusiji, samostalan rad, rad u grupi, testovi) pomaže nastavniku da sagleda postignuća (razvoj i napredovanje) učenika i stepen ostvarenosti ishoda. Svaka aktivnost je dobra prilika za procenu napredovanja i davanje povratne informacije, a učenike treba osposobljavati i ohrabrivati da procenjuju sopstveni napredak u ostvarivanju ishoda predmeta.

Naziv
predmeta

BIOLOGIJA

Cilj

Cilj učenja Biologije je da učenik izučavanjem živih bića u interakciji sa životnom sredinom razvije odgovoran odnos prema sebi i prirodi i razumevanje značaja biološke raznovrsnosti i potrebe za održivim razvojem.

Razred

Peti

Godišnji fond
časova

72 časa

ISHODI Po završetku razreda učenik će biti u stanju da:	OBLAST/TEMA	SADRŽAJI PREPORUČENI
– istražuje osobine živih bića prema uputstvima nastavnika i vodi računa o bezbednosti tokom rada; – grupiše živa bića prema njihovim zajedničkim osobinama; – odabira makro-morfološki vidljive osobine važne za klasifikaciju živih bića; – identifikuje osnovne prilagođenosti spoljašnje građe živih bića na uslove životne sredine, uključujući i osnovne odnose ishrane i rasprostranjenje; – jednostavnim crtežom prikaže biološke objekte koje posmatra i istražuje i označi ključne detalje; – prikuplja podatke o varijabilnosti organizama unutar jedne vrste, tabelarno i grafički ih predstavlja i izvodi jednostavne zaključke; – razlikuje nasledne osobine i osobine koje su rezultat delovanja sredine, na modelima iz svakodnevnog života; – postavlja jednostavne pretpostavke, ogledom ispituje uticaj sredinskih faktora na nenasledne osobine živih bića i kritički sagledava rezultate; – koristi dostupnu IKT i drugu opremu u istraživanju, obradi podataka i prikazu rezultata; – dovede u vezu promene u spoljašnjoj sredini (uključujući uticaj čoveka) sa gubitkom raznovrsnosti živih bića na Zemlji; – napravi razliku između odgovornog i neodgovornog odnosa prema živim bićima u neposrednom okruženju; – predlaže akcije brige o biljkama i životinjama u neposrednom okruženju, učestvuje u njima, sarađuje sa ostalim učesnicima i	POREKLO I RAZNOVRSNOST ŽIVOTA JEDINSTVO GRADE I FUNKCIJE KAO OSNOVA ŽIVOTA NASLEĐIVANJE I EVOLUCIJA ŽIVOT U EKOSISTEMU ČOVEK I ZDRAVLJE	Živa bića, neživa priroda i biologija. Osobine živih bića: ćelijska građa, ishrana, disanje, izlučivanje, nadražljivost, pokretljivost, razmnožavanje, rast i razviće. Jednoćelijski i višećelijski organizmi. Osnove klasifikacije: glavni (morfološki) karakteri i osobine važne za klasifikaciju. Formiranje skupova karaktera koji se uklapaju jedni u druge (grupisanje živih bića). Ishrana. Hrana kao izvor energije i gradivnih supstanci potrebnih za obavljanje svih životnih procesa. Disanje kao razmena gasova u različitim sredinama. Izlučivanje. Nadražljivost. Pokretljivost – kretanje. Razmnožavanje: bespolno i polno. Rast i razviće. Dužina života. Promene koje čovek prolazi tokom razvića; pubertet i polna zrelost. Život u vodenj i kopnenoj sredini – izgled, prilagođenosti na način života Život u vodi – izgled, prilagođenosti na način života. Život na kopnu – izgled, prilagođenosti na način života. Život pod zemljom – izgled, prilagođenosti na način života. Prenošenje osobina sa roditelja na potomke. Razlike roditelja i potomaka. Razlike polnog i bespolnog razmnožavanja u nastanku varijabilnosti. Jedinke unutar jedne vrste se međusobno razlikuju (varijabilnost) – uzroci varijabilnosti: nasleđivanje i uticaj sredine na razviće svake jedinke. Varijabilnost organizama unutar vrste je preduslov za evoluciju. Živa bića iz neposrednog okruženja. Pozitivan i negativan uticaj ljudi na živa bića i životnu sredinu.. Zaštita živih bića i životne sredine. Projekat očuvanja prirode u mom kraju. Divlje životinje kao kućni ljubimci – da ili ne. Značaj vrsta za čoveka (samoniklo jestivo, lekovito, otrovno bilje; životinje kao hrana i mogući prenosioci bolesti, otrovne životinje). Zdrava ishrana i unos vode. Energetski napici. Štetnost duvanskog dima i psuoaktivnih supstanci. Fizička aktivnost i zdravlje. Promene u pubertetu i posledice preranog stupanja u seksualne odnose.

rešava konflikte na nenasilan način;
 – ilustruje primerima delovanje ljudi na životnu sredinu i procenjuje posledice takvih dejstava;
 – identifikuje elemente zdravog načina života i u odnosu na njih ume da proceni sopstvene životne navike i izbegava rizična ponašanja.

Ključni pojmovi sadržaja: istraživanje, raznovrsnost živih bića, prilagođenost na uslove životne sredine, varijabilnost u okviru vrste, nasledne osobine, briga o živim bićima i životnoj sredini.

UPUTSTVO ZA DIDAKTIČKO-METODIČKO OSTVARIVANJE PROGRAMA

Program nastave i učenja Biologije za peti razred je deo spiralnog programa Biologije za osnovnu školu i orijentisan je na ostvarivanje ishoda.

Spiralni program podrazumeva da u svakom razredu iz svake oblasti učenik usvaja manju količinu informacija, do kojih dolazi samostalno uz podršku nastavnika. U svakom narednom razredu količina informacija – znanja se po malo povećava, pri čemu se novo znanje povezuje sa znanjem i iskustvom stečenim u prethodnom razredu, uz postepeno pojačavanje zahteva, u smislu logičkih i metodoloških operacija. Na taj način se znanje postepeno proširuje i produbljuje, odnosno gradi.

Ishodi su iskazi o tome šta učenici umeju da urade na osnovu znanja koja su stekli učeći biologiju. Predstavljaju opis integrisanih znanja, veština, stavova i vrednosti učenika u pet oblasti predmeta: poreklo i raznovrsnost života, jedinstvo građe i funkcije kao osnova života, nasleđivanje i evolucija, život u ekosistemu i čovek i zdravlje. (Ishodi za šestu oblast posmatranje, merenje i eksperiment u biologiji su raspoređeni u prethodnih pet, shodno planiranim aktivnostima.) Ishodi omogućavaju da se cilj nastave biologije dostigne u skladu sa predmetnim i međupredmetnim kompetencijama i revidiranim standardima. Oni ne propisuju strukturu, sadržaje i organizaciju nastave, kao ni kriterijume i način vrednovanja učeničkih postignuća. Za izradu ishoda korišćena je revidirana Blumova taksonomija. Ishodi su formulisani na nivou primene.

Glavna karakteristika nastave usmerene na ostvarivanje ishoda Biologije je nastava usmerena na učenje u školi, što znači da učenik treba da uči:

- *smisleno*: povezivanjem onog što uči sa onim što zna i sa situacijama iz života; povezivanjem onog što uči sa onim što je učio iz biologije i drugih predmeta;
- *problemški*: samostalnim prikupljanjem i analiziranjem podataka i informacija; postavljanjem relevantnih pitanja sebi i drugima; razvijanjem plana rešavanja zadatog problema;
- *divergentno*: predlaganjem novih rešenja; smišljanjem novih primera; povezivanjem sadržaja u nove celine;
- *kritički*: poređenjem važnosti pojedinih činjenica i podataka; smišljanjem argumenata;
- *kooperativno*: kroz saradnju sa nastavnikom i drugim učenicima; kroz diskusiju i razmenu mišljenja; uvažavajući argumente sagovornika.

Učeći na ovaj način, učenik stiče nove vrednosti jer nastavnik postavlja drugačije zahteve.

Nove vrednosti	Zahtevi koje nastavnik postavlja učeniku u nastavi
● Upotreba znanja ● Analiza znanja ● Sinteza znanja (stvaralačko mišljenje) ● Vrednovanje znanja (kritičko mišljenje)	● Iskoristi u novoj situaciji ● Uredi po zadatom kriterijumu ● Planiraj rešenje ● Reši problem ● Smisli novu primenu ● Kakav je tvoj stav ● Navedi argumente za svoj stav

I. PLANIRANJE NASTAVE I UČENJA

Program orijentisan na ishode nastavniku daje veću slobodu u kreiranju i osmišljavanju nastave i učenja. Uloga nastavnika je da kontekstualizuje dati program prema potrebama konkretnog odeljenja imajući u vidu: sastav odeljenja i karakteristike učenika; udžbenike i druge nastavne materijale koje će koristiti; tehničke uslove, nastavna sredstva i medije kojima škola raspolaže; resurse, mogućnosti, kao i potrebe lokalne sredine u kojoj se škola nalazi. Polazeći od datih ishoda i sadržaja nastavnik najpre kreira svoj godišnji-globalni plan rada iz koga će kasnije razvijati svoje operativne planove. Potrebno je da nastavnik za svaku nastavnu jedinicu, u fazi planiranja i pisanja pripreme za čas, u odnosu na odabrani ishod, definiše ishode specifične za datu nastavnu jedinicu. Pri planiranju treba, takođe, imati u vidu da se ishodi razlikuju, da se neki lakše i brže mogu ostvariti, ali je za većinu ishoda potrebno više vremena i više različitih aktivnosti. U fazi planiranja nastave i učenja veoma je važno imati u vidu da je udžbenik nastavno sredstvo i da on ne određuje sadržaje predmeta. Zato je potrebno sadržajima datim u udžbeniku pristupiti selektivno i u odnosu na predviđene ishode koje treba dostići. Pored udžbenika, kao jednog od izvora znanja, na nastavniku je da učenicima omogući uvid i iskustvo korišćenja i drugih izvora saznavanja. Preporuka je da nastavnik planira i priprema nastavu samostalno i u saradnji sa kolegama zbog uspostavljanja korelacija među predmetima (npr. predstavljanje grupa organizama Venovim dijagramima, pisanje eseja na maternjem i stranom jeziku koji uče, crtanje itd.).

II. OSTVARIVANJE NASTAVE I UČENJA

Učenici u peti razred ulaze sa znanjem osnovnih bioloških pojmova, sa određenim životnim iskustvima i uobličenim stavovima, po tome se razlikuju i na tome treba pažljivo graditi nova znanja, veštine, stavove i vrednosti. Dok se ne pojave udžbenici koji odgovaraju ovom programu, preporučuje se da nastavnici izrađuju materijale za učenje.

Akcent nastave Biologije u petom razredu je na razumevanju koncepta raznovrsnosti živog sveta i njegovog značaja za prirodu i čoveka, značaja procesa koji karakterišu život i odnosa koji se uspostavljaju u prirodi. To bi trebalo da bude dobra osnova za dalje učenje biologije i ostalih predmeta iz prirodne grupe i razvoj naučnog i kritičkog pristupa biološkim fenomenima.

Oblast: Poreklo i raznovrsnost živog sveta

Za dostizanje ishoda: istražuje osobine živih bića prema uputstvima nastavnika i vodi računa o bezbednosti tokom rada, grupiše živa bića prema njihovim zajedničkim osobinama i odabira makro-morfološki vidljive osobine važne za klasifikaciju živih bića, u izučavanju ćelije, akcentat je na tome da je ćelija osnovna jedinica građe svih živih bića, da ima svoje osnovne delove (ćelijsku membranu, citoplazmu sa organelama i jedro sa naslednim materijalom, kao i da postoje ćelije čiji se nasledni materijal nalazi slobodan u citoplazmi, kao u slučaju bakterija) i da prema broju ćelija razlikujemo jednoćelijska i višećelijska živa bića. Nije potrebno detaljno izučavati građu ćelije, niti pominjati pojedine organele. Procedure za istraživanje i elemente bezbednog rada određuje nastavnik i upoznaje učenike. Preporuka je da se mikroskop ne koristi, već da đaci tokom vežbe samostalno koriste lupu posmatrajući krupne ćelije koje su im dostupne shodno okruženju u kome se škola nalazi, kao npr. ćelije parenhima pomorandže, jaje ptice, ikra ribe, jaja vodozemaca...

Izučavanje zajedničkih osobina živih bića treba obraditi kroz oglede (potrebe za vodom, odgovarajućom temperaturom za rast, disanje, razvoj i razmnožavanje i ishrana se mogu pratiti na kvascu; disanje, u smislu razmene gasova, se može pratiti ogledom sa svećom; kretanje se može pratiti ogledom sa kišnom glistom na papiru itd). Potrebno je zajedničke osobine obrađivati uporedo, na predstavnicima svih velikih grupa, ali bi uvek trebalo krenuti od čoveka kao bića koje je ovom uzrastu najbliže. Osobine koje se ne mogu obraditi ogledom, mogu se obraditi kroz istraživački rad učenika. Preporuka je da učenici ovog uzrasta sve zadatke obavljaju u paru, čime razvijaju sposobnosti saradnje i nenasilne komunikacije, a nastavnik može da ostvari mnogo bolji uvid u aktivnosti učenika. Sve što učenici posmatraju ili istražuju bi trebalo da prikažu crtežom i na njemu obeleže ključne detalje.

Posle istraživanja zajedničkih osobina, učenici bi trebalo samostalno da izvode grupisanje organizama, prema zadatom kriterijumu. Nastavnik može samostalno odabrati jednu ili više grupa (na primeru biljaka i životinja) pogodnih za savladavanje naučnog principa klasifikacije organizama. Treba više pažnje posvetiti karakterističnim osobinama (morfologiji), a ne onome što živa bića rade (npr. rastu celog života, mogu da plivaju...), kako izgledaju (npr. imaju određenu boju), ili zato što a priori znamo pripadnost grupi (npr. cvetnice, beskičmenjaci, sisari...). Ovakav način na koji se živa bića klasifikuju putem uspostavljanja hijerarhije glavnih „atributa” (karaktera) koje imaju i uklapanja u pojedine skupove (grupe), omogućuje uvođenje naučnog pristupa i razumevanje biološke evolucije. Ne preporučuje se uvođenje nižih sistematskih

kategorija, osim vrste zbog nasleđivanja osobina. Slično kao i kod obrade zajedničkih osobina živih bića, sve što učenici posmatraju ili istražuju bi trebalo da prikažu crtežom i na njemu obeleže ključne detalje, kao i da naprave rečnik osnovnih pojmova, pri čemu na ovom uzrastu ne insistirati na upotrebi pojmova kao što su morfologija, anatomija, hijerarhija...

Preporučeni broj časova za realizaciju ove oblasti je: 16 za obradu, 8 za utvrđivanje, 9 za vežbe i 1 čas za sistematizaciju.

Oblast: Jedinstvo građe i funkcije kao osnova života

Za dostizanje ishoda: identifikuje osnovne prilagođenosti spoljašnje građe živih bića na uslove životne sredine, uključujući i osnovne odnose ishrane i rasprostranjenje i jednostavnim crtežom prikaže biološke objekte koje posmatra i istražuje i označi ključne detalje, akcenat je na učenikom istraživanju spoljašnjih osobina živih bića iz neposrednog okruženja i njihovom odnosu sa uslovima sredine u kojoj žive (npr. za život u vodenoj i kopnenoj sredini žaba, komarac, vilin konjic itd; za život u vodi rečna školjka, rečni rak, šaran, štuka, lokvanj, drezga, neka alga itd; za život na kopnu čovek, srna, pas, mačka, jazavac, slepi miš, sova ušara, kokoška, šumski mrav, strižibuba, hrast, smrča, divlja ruža, ljubičica, hajdučka trava, kamilica, livadarka itd; za život pod zemljom krtica, rovac, kišna glista itd;) zbog čega u preporučenim sadržajima nema morskih organizama. Ako su učenici zainteresovani za njih, jer ih sreću u npr. geografiji ili naučno-popularnim emisijama, nastavnik treba da odgovori njihovim obrazovnim potrebama. Treba imati u vidu da su primeri dati u tabeli samo preporučeni sadržaji, tj. nastavnik može koristiti sve ili samo neke od primera, a može uvesti i nove adekvatne primere, shodno okruženju u kome se škola nalazi, strukturi odeljenja i interesovanju učenika. Rezultate istraživanja bi trebalo iskoristiti za generalizaciju i uvođenje novog pojma – prilagođenost (adaptacija). Časovi utvrđivanja i časovi vežbanja mogu se iskoristiti za radioničarski rad opisivanja i crtanja životnih formi na karakterističnim primerima.

Preporučeni broj časova za realizaciju ove oblasti je: 5 časova za obradu, 4 za utvrđivanje, 1 za vežbu i 1 čas za sistematizaciju.

Oblast: Nasleđivanje i evolucija

Ishodi ove oblasti: prikuplja podatke o varijabilnosti organizama unutar jedne vrste, tabelarno i grafički ih predstavlja i izvodi jednostavne zaključke, razlikuje nasledne osobine i osobine koje su rezultat delovanja sredine, na modelima iz svakodnevnog života, postavlja jednostavne pretpostavke, ogledom ispituje uticaj sredinskih faktora na nenasledne osobine živih bića i kritički sagledava rezultate i koristi dostupnu IKT i drugu opremu u istraživanju, obradi podataka i prikazu rezultata, doprinose promeni konceptualne osnove učenja biologije jer uvode filogenetsko-evolutivni pristup koji povezuje sve oblasti znanja u biologiji. Takođe, savremena saznanja iz oblasti nasleđivanja i evolucije (genetika, molekularna biologija, biotehnologija, medicina) su već deo opšte (medijske) kulture, što ove sadržaje čini neophodnim u svakodnevnom životu.

U ovoj oblasti akcenat je na prenosu osobina sa roditelja na potomke razmnožavanjem, razlikama bespolnog i polnog razmnožavanja u pogledu nasleđivanja osobina i razlikovanju naslednih i nenaslednih uticaja u razviću osobina jedinki. Potrebno je razjasniti da se osobine jedne jedinke razvijaju pod uticajem naslednih faktora koje je ona dobila od roditelja i, istovremeno, pod uticajem životnih uslova u kojima se njeno razviće odvija. Trebalo bi naglasiti da varijabilnost (različitost jedinki) unutar jedne vrste nastaje kroz sadejstvo ovih faktora. Navedene fenomene bi trebalo obraditi kroz učeničko istraživanje varijabilnosti unutar jedne vrste (npr. razlike između dece u odeljenju, u dimenzijama i boji plodova na pijaci, između goveda u istom domaćinstvu; uočavanje razlika u visini stabla, broju listova i cvetova biljaka koje rastu u hladu i onih koji rastu na suncu, ili biljaka koje rastu u blizini saobraćajnica i dalje od njih) i kroz ogled sa pelcerima ili listovima afričke ljubičice (biljke sa istim naslednim materijalom različito izgledaju kada rastu pod različitim uslovima). Ogledu treba da prethodi postavljanje hipoteze koja će biti ogledom ispitana (šta očekujem da će se desiti ako reznice iste biljke gajim u različitim uslovima osvetljenosti i slično). Zaključci o nasleđivanju, uticaju faktora životne sredine i individualnoj varijabilnosti mogu biti generalizovani i povezani sa pitanjima iz svakodnevnog života. Na ovaj način se postiže razumevanje različitosti između ljudi sa akcentom na to da je svaka osoba jedinstvena i neponovljiva (čime se doprinosi fundamentalnoj izgradnji osećanja prihvatanja i tolerancije jer svi smo međusobno različiti). Takođe, na ovaj način nameće se suštinsko razumevanje razloga zbog kojih životni stil svakog od nas (ishrana, fizička aktivnost, pušenje, narkomanija i sl.) utiče na naše osobine (npr. rast i formiranje tela tokom odrastanja i kasnije) i na potencijalna oboljevanja.

Tabelarno i grafičko prikazivanje rezultata, sa obaveznim izvođenjem zaključaka, bi trebalo praktikovati uvek kada se prikupljaju podaci. Preporuka je da se IKT oprema koristi za prikupljanje, obradu podataka i

predstavljanje rezultata istraživanja ili oglada, kada se učenici osposobe za njeno korišćenje na časovima predmeta informatika i računarstvo i tehnika i tehnologija.

U petom razredu, neophodno je uvesti samo pojam naslednog materijala kao uzroka uočene različitosti i pojam vrste zbog varijabilnosti. Ne preporučuje se uvođenje pojmova gen, hromatin, hromozom, Mendelovih pravila nasleđivanja i slično.

Preporučeni broj časova za realizaciju ove oblasti je: 3 časa za obradu, 1 za utvrđivanje, 2 za vežbe i 1 za sistematizaciju.

Oblast: Život u ekosistemu

Ishodi u ovoj oblasti: dovede u vezu promene u spoljašnjoj sredini (uključujući uticaj čoveka) sa gubitkom raznovrsnosti živih bića na Zemlji, napravi razliku između odgovornog i neodgovornog odnosa prema živim bićima u neposrednom okruženju, predlaže akcije brige o biljkama i životinjama u neposrednom okruženju, učestvuje u njima, sarađuje sa ostalim učesnicima i rešava konflikte na nenasilan način i ilustruje primerima delovanje ljudi na životnu sredinu i procenjuje posledice takvih dejstava, omogućavaju da se živa bića proučavaju u ambijentu u kojem realno žive i da se kod učenika razvija osećanje odgovornosti za zaštitu prirode i biološke raznovrsnosti, kao i svest o vlastitom položaju u prirodi i potrebi održivog razvoja.

Preporuka je da se časovi namenjeni realizaciji ishoda iz ove oblasti izvode što češće van učionice u prirodnom okruženju (školskom dvorištu ili na nekom drugom terenu), gde bi đaci samostalno ili u grupama proučavali živa bića, prikupljali podatke, osmišljavali i realizovali ekološke projekte. Projekte mogu da osmisle na početku školske godine, da ih realizuju tokom čitave godine, a na časovima predviđenim za ovu oblast da predstave rezultate.

Preporučeni broj časova za realizaciju ove oblasti je: 4 časa za obradu, 3 za utvrđivanja, 4 za vežbe i 1 za sistematizaciju.

Oblast: Čovek i zdravlje

Za dostizanje ishoda u ovoj oblasti identifikuje elemente zdravog načina života i u odnosu na njih ume da proceni sopstvene životne navike i izbegava rizična ponašanja, akcenat je na osnovnim činjenicama o zdravoj ishrani (užina spremljena kod kuće), vodi kao najzdravijem piću, štetnosti energetskih pića i duvanskog dima. Promene u i na telu, kao posledice puberteta, trebalo bi povezati sa potrebom održavanja lične higijene i higijene životnog prostora i opasnostima od stupanja u prerane seksualne odnose. Preporuka je da se za obradu ovih pojmova povremeno dovedu stručnjaci ili odvedu učenici u odgovarajuće ustanove. Svakako bi trebalo obradu preranog stupanja u seksualne odnose obraditi zajedno sa školskim psihologom. Preporučeni broj časova za realizaciju ove oblasti je: 4 časa za obradu, 2 za utvrđivanje (jedan je za debatu), 1 za vežbu i 1 za sistematizaciju.

U nastavi orijentisanoj na postizanje ishoda prednost imaju grupni način rada i individualizovana nastava. Ovi načini organizacije nastave pomažu učenicima da nauče kako se uči, da napreduju u učenju sopstvenim tempom, da razvijaju unutrašnju motivaciju (potrebu za saznavanjem) i inicijativu, da razvijaju veštinu komunikacije, argumentovani dijalog, tolerantno ponašanje i solidarnost. Koriste se aktivni načini učenja, kao što je kombinacija programirane nastave (programiran materijal mnogi nastavnici ostavljaju na društvenim mrežama ili sajtovima škola, pa se njihovi učenici služe njima i uče tempom koji im odgovara) i problemske nastave (na času učenici, koristeći stečena znanja, rešavaju problem koji nastavnik formuliše) ili učenje putem otkrića (nastavnik instrukcijama usmerava učenike koji samostalno istražuju, strukturišu činjenice i izvlače zaključke; tako sami upoznaju strategije učenja i metode rešavanja problema, što omogućava razvoj unutrašnje motivacije, divergentnog mišljenja, koje otvara nove ideje i moguća rešenja problema). Na internetu, korišćenjem reči WebQuest, project-based learning, thematic units, mogu se naći primeri koji se, uz prilagođavanje uslovima rada, mogu koristiti.

Da bi svi učenici dostigli predviđene ishode, potrebno je da nastavnik upozna specifičnosti načina učenja svojih učenika i da prema njima planira i prilagođava nastavne aktivnosti. Problemi su rešivi uz saradnju sa stručnim saradnicima i kolegama iz odeljenskih veća i stručnog veća.

III. PRAĆENJE I VREDNOVANJE NASTAVE I UČENJA

U nastavi orijentisanoj na dostizanje ishoda vrednuju se proces i produkti učenja. Da bi vrednovanje bilo objektivno i u funkciji učenja, potrebno je uskladiti nivoe ciljeva učenja i načine ocenjivanja.

Nivo cilja učenja	Odgovarajući način ocenjivanja
Pamtiti (navesti, prepoznati, identifikovati...)	Objektivni testovi sa dopunjavanjem kratkih odgovora, zadaci sa označavanjem, zadaci višestrukog izbora, sparivanje pojmova.
Razumeti (navesti primer, uporediti, objasniti, prepričati...)	Diskusija na času, mape pojmova, problemski zadaci, eseji.
Primeniti (upotrebiti, sprovesti, demonstrirati...)	Laboratorijske vežbe, problemski zadaci, simulacije.
Analizirati (sistematizovati, pripisati, razlikovati...)	Debate, istraživački radovi, eseji, studije slučaja, rešavanje problema
Evaluirati (proceniti, kritikovati, proveriti...)	Dnevnici rada, studije slučaja, kritički prikazi, problemski zadaci.
Kreirati (postaviti hipotezu, konstruisati, planirati...)	Eksperimenti, istraživački projekti.

Takođe, potrebno je uskladiti ocenjivanje sa njegovom svrhom.

Svrha ocenjivanja	Moguća sredstva ocenjivanja
Ocenjivanje naučenog (sumativno)	Testovi, pismene vežbe, izveštaji, usmeno ispitivanje, eseji.
Ocenjivanje za učenje (formativno)	Posmatranje, kontrolne vežbe, dijagnostički testovi, dnevnici rada, samoevaluacija, vršnjačko ocenjivanje, praktične vežbe.

U vrednovanju naučenog, pored usmenog ispitivanja, najčešće se koriste testovi znanja. Na internetu, korišćenjem ključnih reči outcome assessment (testing, forms, descriptiv/numerical), mogu se naći različiti instrumenti za ocenjivanje i praćenje.

U formativnom ocenjivanju se koriste različiti instrumenti, a izbor zavisi od vrste aktivnosti koja se vrednuje. Kada je u pitanju npr. praktičan rad (timski rad, projektna nastava, terenska nastava i slično) može se primeniti tabela u kojoj su prikazani nivoi postignuća učenika sa pokazateljima ispunjenosti. Nastavnik treba da označi pokazatelj koji odgovara ponašanju učenika.

Grupni rad	Elementi procene zadatka sa pokazateljima		
Nivo postignuća	1. rad u grupi	2. poznavanje tematike	3. razmena, povezivanje i primena ideja
kompletno	Učenik sarađuje sa članovima grupe, uvažava njihove potrebe kako bi se zadatak što uspešnije obavio	Učenik poseduje znanja, aktivno podstiče razmenu ideja i znanja sa članovima grupe i uvažava njihove ideje.	Učenik razmenjuje ideje sa drugima i primenjuje ideje za rešavanje zadatka
delimično	Učeniku je potrebna pomoć kako bi sarađivao sa članovima grupe	Učenik poseduje izvesna znanja i malo sudeluje u razmeni ideja	Učeniku je potrebna pomoć u primeni ideja u rešavanju zadatka
ništa	Učenik je neuspešan kad radi u grupi	Učenik omalovažava mišljenje ostalih članova u timu	Učenik ne doprinosi zajedničkom radu

Vrednovanje aktivnosti, naročito ako je timski rad u pitanju, se može obaviti sa grupom tako da se od svakog člana traži mišljenje o sopstvenom radu i o radu svakog člana po naosob (tzv. vršnjačko ocenjivanje).

U procesu ocenjivanja dobro je koristiti portfolio (zbirka dokumenata i evidencija o procesu i produktima rada učenika, uz komentare i preporuke) kao izvor podataka i pokazatelja o napredovanju učenika. Prednosti korišćenja potrfolija su višestruke: omogućava kontinuirano i sistematično praćenje napredovanja, podstiče razvoj učenika, predstavlja uvid u praćenje različitih aspekata učenja i razvoja, predstavlja, podršku u osposobljavanju učenika za samoprocenu, pruža precizniji uvid u različite oblasti postignuća (jake i slabe strane) učenika. Upotrebu portfolija otežavaju nedostatak kriterijuma za odabir produkata učenja, materijalno-fizički problemi, vreme, finansijska sredstva i veliki broj učenika. Veći broj ometajućih faktora je rešiv

uspostavljanjem saradnje nastavnika sa stručnim saradnikom u prikupljanju priloga i uspostavljanju kriterijuma ocenjivanja, uz korišćenje Blumove taksonomije.

Kako ni jedan od poznatih načina vrednovanja nije savršen, potrebno je kombinovati različite načine ocenjivanja. Jedino tako nastavnik može da sagleda slabe i jake strane svakog svog učenika. Prilikom svakog vrednovanja postignuća potrebno je učeniku dati povratnu informaciju koja pomaže da razume greške i poboljša svoj rezultat i učenje. Ako nastavnik sa učenicima dogovori pokazatelje na osnovu kojih svi mogu da prate napredak u učenju, učenici se uče da razmišljaju o kvalitetu svog rada i o tome šta treba da preduzmu da bi svoj rad unapredili. Ocenjivanje tako postaje instrument za napredovanje u učenju. Na osnovu rezultata praćenja i vrednovanja, zajedno sa učenicima treba planirati proces učenja i birati pogodne strategije učenja.

Rad svakog nastavnika sastoji se od planiranja, ostvarivanja i praćenja i vrednovanja. Važno je da nastavnik kontinuirano prati i vrednuje, osim postignuća učenika, i proces nastave i učenja, kao i sebe i sopstveni rad. Sve što se pokaže dobrim i korisnim nastavnik će koristiti i dalje u svojoj nastavnoj praksi, a sve što se pokaže kao nedovoljno efikasnim i efektivnim trebalo bi unaprediti.

TEHNIKA I TEHNOLOGIJA

Cilj učenja Tehnike i tehnologije je da učenik razvije tehničko-tehnološku pismenost, da izgradi odgovoran odnos prema radu i proizvodnji, životnom i radnom okruženju, korišćenju tehničkih i tehnoloških resursa, stekne bolji uvid u sopstvena profesionalna interesovanja i postupa preduzimljivo i inicijativno.

Peti

72 časa

ISHODI Po završetku razreda učenik će biti u stanju da:	OBLAST/TEMA	SADRŽAJI
– opisuje ulogu tehnike, tehnologije i inovacija u razvoju zajednice i njihovo povezivanje; – razlikuje osnovna područja čovekovog rada, proizvodnje i poslovanja u tehničko-tehnološkom području; – navodi zanimanja u oblasti tehnike i tehnologije; – procenjuje sopstvena interesovanja u oblasti tehnike i tehnologije; – organizuje radno okruženje u kabinetu; – pravilno i bezbedno koristi tehničke aparate i IKT uređaje u životnom i radnom okruženju; – proceni kako bi izgledao život ljudi bez saobraćaja; – klasifikuje vrste saobraćaja i saobraćajnih sredstava prema nameni; – navodi profesije u području rada saobraćaj; – napravi vezu između savremenog saobraćaja i korišćenja informacionih tehnologija; – razlikuje bezbedno od nebezbednog ponašanja pešaka, vozača bicikla i dečijih vozila; – pravilno se ponaša kao pešak, vozač bicikla i dečijih vozila u saobraćaju; – koristi zaštitnu opremu za upravljanje biciklom i dečijim vozilima; – argumentuje neophodnost korišćenja sigurnosnih pojaseva na prednjem i zadnjem sedištu automobila i uvek ih koristi kao putnik; – poveže mesto sedenja u automobilu sa uzrastom učenika; – odgovorno se ponaša kao putnik u vozilu; – pokazuje poštovanje prema drugim učesnicima u saobraćaju; – analizira simuliranu saobraćajnu nezgodu na računaru i identifikuje rizično ponašanje pešaka i vozača bicikla; – samostalno crta skicom i tehničkim crtežom jednostavan predmet; – pravilno čita tehnički crtež; – prenosi podatke između IKT uređaja; – primenjuje osnovne postupke obrade digitalne slike na računaru;	ŽIVOTNO I RADNO OKRUŽENJE SAOBRAĆAJ TEHNIČKA I DIGITALNA PISMENOST	Pojam, uloga i značaj tehnike i tehnologije na razvoj društva i životnog okruženja. Područja čovekovog rada i proizvodnje, zanimanja i poslovi u oblasti tehnike i tehnologije. Pravila ponašanja i rada u kabinetu. Organizacija radnog mesta u kabinetu i primena mera zaštite na radu. Korišćenje tehničkih aparata i IKT uređaja u životnom i radnom okruženju. Uloga, značaj i istorijski razvoj saobraćaja. Vrste saobraćaja i saobraćajnih sredstava prema nameni. Profesije u području rada saobraćaj. Upotreba informacionih tehnologija u savremenom saobraćaju Saobraćajna signalizacija – izgled i pravila postupanja. Pravila i propisi kretanja pešaka, vozača bicikla i dečijih vozila (roleri, skejt, trotinet) u saobraćaju – računarska simulacija i saobraćajni poligon. Obaveze i odgovornost dece kao učesnika u saobraćaju. Zaštitna oprema potrebna za bezbedno upravljanje biciklom i dečijim vozilima. Pribor za tehničko crtanje (olovka, gumica, lenjir, trougaonici, šestar). Formati crteža (A3, A4). Razmera. Tipovi i debljine linija (puna debela linija; puna tanka linija; puna tanka linija izvučena slobodnom rukom; isprekidana tanka linija; crta-tačka-crta tanka linija). Geometrijsko crtanje (crtanje paralelnih pravih, crtanje normale na datu pravu, crtanje uglova pomoću lenjira i trougaonika). Elementi kotiranja (pomoćna kotna linija, kotna linija, pokazna linija, kotni završetak, kotni broj – vrednost). Crtanje tehničkog crteža sa elementima (tipovi linija, razmera i kotiranje). Prenos podataka između IKT uređaja (računar, tablet, smartphone, digitalni fotoaparati). Aplikacija za digitalnu obradu slike. Operacije podešavanja osvetljenosti i kontrasta slike.

- koristi program za obradu teksta za kreiranje dokumenta sa grafičkim elementima;
- koristi Internet servise za pretragu i pristupanje online resursima;
- preuzima odgovornost za rad;
- predstavi ideje i planove za akcije koje preduzima koristeći savremenu informaciono-komunikacionu tehnologiju i softver;
- povezuje svojstva prirodnih materijala sa primenom;
- objasni tehnologije prerade i obrade drveta, proizvodnju papira, tekstila i kože;
- seče, spaja i vrši zaštitu papira, tekstila, kože i drveta;
- pravilno i bezbedno koristi alate i pribor za ručnu mehaničku obradu (makaze, modelarska testera, brusni papir, stega);
- napravi plan izrade jednostavnog proizvoda i plan upravljanja otpadom;
- samostalno izrađuje jednostavan model;
- samostalno pronalazi informacije potrebne za izradu predmeta/modela koristeći IKT i Internet servise;
- odabira materijale i alate za izradu predmeta/modela;
- meri i obeležava predmet/model;
- ručno izrađuje jednostavan predmet/model koristeći papir i/ili drvo, tekstil, kožu i odgovarajuće tehnike, postupke i alate;
- koristi program za obradu teksta za kreiranje dokumenta realizovanog rešenja;
- samostalno predstavlja projektnu ideju, postupak izrade i rešenje/proizvod;
- pokazuje inicijativu i jasnu orijentaciju ka ostvarivanju ciljeva i postizanju uspeha;
- planira aktivnosti koje dovode do ostvarivanja ciljeva uključujući okvirnu procenu troškova;
- aktivno učestvuje u radu para ili male grupe u skladu sa ulogom i pokazuje poštovanje prema saradnicima;
- pruži pomoć u radu drugim učenicima;
- procenjuje ostvaren rezultat i razvija predlog unapređenja.

RESURSI I PROIZVODNJA

Promena veličine/rezolucije slike, izdvajanje dela slike.

Kreiranje dokumenta u programu za obradu teksta.

Formatiranje teksta, umetanje slike i grafike.

Internet pretraga i pristup online resursima.

Prirodni resursi na Zemlji: energija i materijali.

Upravljanje otpadom (reciklaža; zaštita životne sredine).

Vrste, svojstva i primena prirodnih materijala.

Tehnologija prerade i obrade drveta.

Tehnologija prerade i obrade kože.

Tekstilna tehnologija.

Tehnologija proizvodnje papira.

Postupci ručne obrade i spajanja papira, tekstila, kože i drveta – sečenje/rezanje, spajanje (lepljenje) i zaštita (lakiranje).

Korišćenje alata i pribora za ručnu obradu i spajanje navedenih materijala – makaze, modelarska testera, brusni papir, stega.

Izrada predmeta/modela ručnom obradom i spajanjem papira i/ili drveta, tekstila, kože korišćenjem odgovarajućih tehnika, postupaka i alata.

Prikazivanje ideje, postupka izrade i rešenja/proizvoda.

Timski rad i podela zaduženja u timu.

KONSTRUKTORSKO MODELOVANJE

Ključni pojmovi sadržaja: tehničko crtanje, tehnički aparati i IKT uređaji, prirodni resursi na Zemlji, bezbednost u saobraćaju, preduzimljivost i inicijativa.

UPUTSTVO ZA DIDAKTIČKO-METODIČKO OSTVARIVANJE PROGRAMA

Predmet tehnika i tehnologija namenjen je razvoju osnovnih tehničkih kompetencija učenika radi njegovog osposobljavanja za život i rad u svetu koji se tehnički i tehnološki brzo menja. Jedan od najvažnijih zadataka je da kod učenika razvija svest o tome da primena stečenih znanja i veština u realnom okruženju podrazumeva stalno stručno usavršavanje i celoživotno učenje, kao i da je razvijanje preduzimljivosti jedan od važnih preduslova ličnog i profesionalnog razvoja.

Program nastave i učenja za peti razred orijentisan je na ostvarivanje ishoda.

Ishodi su iskazi o tome šta učenici umeju da urade na osnovu znanja koja su stekli učeći predmet tehnika i tehnologija. Predstavljaju opis integrisanih znanja, veština, stavova i vrednosti učenika u pet nastavnih tema: životno i radno okruženje, saobraćaj, tehnička i digitalna pismenost, resursi i proizvodnja i konstruktorsko modelovanje.

I. PLANIRANJE NASTAVE I UČENJA

Polazeći od datih ishoda i sadržaja nastavnik najpre kreira svoj godišnji-globalni plan rada iz koga će kasnije razvijati svoje operativne planove. Ishodi definisani po oblastima olakšavaju nastavniku dalju operacionalizaciju ishoda na nivo konkretne nastavne jedinice. Sada nastavnik za svaku oblast ima definisane ishode. Pri planiranju treba, takođe, imati u vidu da se ishodi razlikuju, da se neki lakše i brže mogu ostvariti, ali je za većinu ishoda potrebno više vremena i više različitih aktivnosti. Pored udžbenika, kao jednog od izvora znanja, na nastavniku je da učenicima omogući uvid i iskustvo korišćenja i drugih izvora saznavanja. S obzirom da je nastava teorijsko-praktičnog karaktera, časove treba realizovati podelom odeljenja na 2 (dve) grupe (odeljenja koja imaju do 30, a ne manje od 25 učenika se dele na grupe).

Nastavnik je u planiranju, pripremi i ostvarivanju nastave i učenja autonoman. Za svaki čas treba planirati i pripremiti sredstva i načine provere ostvarenosti projektovanih ishoda.

Posete muzejima tehnike, sajmovima i obilaske proizvodnih i tehničkih objekata treba ostvarivati uvek kada za to postoje uslovi, radi pokazivanja savremenih tehničkih dostignuća, savremenih uređaja, tehnoloških procesa, radnih operacija i dr. Kada za to ne postoje odgovarajući uslovi, učenicima treba obezbediti multimedijalne programe u kojima je zastupljena ova tematika.

II. OSTVARIVANJE NASTAVE I UČENJA

Učenici u peti razred dolaze sa izvesnim znanjem iz oblasti tehnike i tehnologije koja su stekli u okviru predmeta svet oko nas i priroda i društvo, kao i sa određenim životnim iskustvima u korišćenju različitih uređaja i učestvovanja u saobraćaju. Na tome treba graditi dalje sticanje znanja, ovladavanje veštinama vodeći računa da su izuzetno važni ishodi ovog predmeta formiranje pravilnih stavova prema tehnici i tehnologiji gde je čovek lično odgovoran za njihovu upotrebu i zloupotrebu, kao i za zaštitu životne sredine. Kod učenika uzrasta 11, 12 godina postoji prirodna radoznalost za tehniku i tehnologiju, kao i potreba da nešto sami stvaraju svojim rukama. To treba iskoristiti na pravi način i učiniti realizaciju ovog predmeta što više povezanim sa svakodnevnim životom učenika. Realizacijom vežbi učenici otkrivaju i rešavaju jednostavne tehničke i tehnološke probleme, upoznaju primenu prirodnih zakonitosti u praksi, formiraju svest o tome kako se primenom tehnike i tehnologije menja svet u kome žive. Oni uočavaju kako na okolinu tehnika utiče pozitivno, a kako ponekad narušava prirodni sklad i kako se mogu smanjiti štetni uticaji na prirodno okruženje čime razvijaju svest o potrebi, značaju i načinima zaštite životne sredine.

Životno i radno okruženje

Upoznavanje područja čovekovog rada i proizvodnje, zanimanja i poslova u oblasti tehnike i tehnologije treba realizovati uz aktivnu ulogu učenika i primenu odgovarajućih medija. Omogućiti učenicima da identifikuju određena zanimanja kojima se ljudi bave i poslove koji se obavljaju u okviru tih zanimanja kao i tehnička sredstva koja se pri tome koriste. Tako će upoznati osnovna područja čovekovog rada, proizvodnje i poslovanja u tehničko-tehnološkom području i razviti kritički odnos koji uključuje razmatranje šireg konteksta tehnike i njenog uticaja na čoveka i planetu Zemlju s ekološkog, ekonomskog, kulturološkog i sociološkog aspekta.

Upoznati učenike sa tehnikom, tehničkim dostignućima i značajem tehnike i tehnologije. Ukazati na značaj nastave tehnike i tehnologije u cilju sticanja tehničke kulture, tj. tehničke pismenosti i neophodnost usvajanja određenih znanja o tehničkim uređajima koji nas okružuju, dobrobitima koja donose, načinu rada, mogućim opasnostima, razvijanjem veština koje omogućuju kreativnost i inovativnost u dizajniranju i izradi tehničkih sredstava kao i sigurno i pravilno njihovo korišćenje. Tako učenici stiču i određena saznanja o raznim profesijama što će im kasnije pomoći pri profesionalnom usmeravanju i opredeljivanju.

S obzirom da se kabinet za tehniku i tehnologiju i rad u njemu razlikuje od drugih kabineta u školi, učenici treba da upoznaju specifičnost rada, raspored i organizaciju radnih mesta kao i pravila ponašanja i rada u kabinetu. Posebnu pažnju treba posvetiti bezbednosti na radu prilikom korišćenja alata i pribora. Ukazati na situacije koje mogu zbog nepoštovanja pravila ponašanja ili nepravilne upotrebe alata i pribora biti potencijalne opasnosti, kao i na primenu mera zaštite na radu.

Korišćenje tehničkih aparata i IKT uređaja u životnom i radnom okruženju, učenici uglavnom upoznaju skoro svakodnevno u svojim domovima. Uz aktivnu ulogu učenika i primenu multimedija ukazivati na pravilnu upotrebu i eventualne posledice u slučaju nepridržavanja uputstava za korišćenje i neispravnosti tehničkih aparata u domaćinstvu (usisivač, mikser, razne grejalice i dr).

Preporučeni broj časova za realizaciju ove nastavne teme je 6.

Saobraćaj

Ova oblast je izuzetno važna jer se učenici petog razreda osamostaljuju i šire radijus svog kretanja, a statistika govori da u našoj zemlji još uvek veliki broj dece strada u saobraćaju. Po prirodi njihovog uzrasta još uvek nisu dovoljno pažljivi u saobraćaju gde mogu biti pešaci, putnici, vozači bicikla i dečijih vozila. Zato je težište ishoda na bezbednom ponašanju i preuzimanju lične odgovornosti učenika za ponašanje u saobraćaju. Upotreba zaštitne opreme pri vožnji bicikla i drugih dečijih vozila, kao i korišćenje sigurnosnih pojaseva u vozilu je najvažniji ishod koji treba postići. Učenici treba da se na interesantan i očigledan način upoznaju sa pravilima i propisima kretanja pešaka i biciklista u saobraćaju, načinima regulisanja saobraćaja i bezbednom kretanju od škole do kuće, da upoznaju horizontalnu, vertikalnu i svetlosnu signalizaciju. Za realizaciju ovih nastavnih sadržaja treba koristiti odgovarajuće multimedije, a za praktično uvežbavanje mogu se koristiti poligoni u okviru škole ili saobraćajne makete koje mogu izraditi i učenici na redovnim časovima ili u radu slobodnih aktivnosti, kao i korišćenjem računarske simulacije.

Učenici imaju priliku da upoznaju razne profesije u oblasti regulisanja drumskog saobraćaja i mogućnosti i procene sopstvenih potencijala i interesovanja u vezi sa tim profesijama.

Preporučeni broj časova za realizaciju ove oblasti je 14.

Tehnička i digitalna pismenost

Cilj nastavne teme je da učenici ovladaju veštinama upotrebe informaciono-komunikacionih tehnologija u tehnici i shvate njihovu prirodnu povezanost. U okviru preporučenog broja časova planirano je da se učenici upoznaju sa tehničkim crtežom i obradom digitalne slike na računaru.

Tehničko crtanje predstavlja univerzalni jezik i osnovu tehničke pismenosti u grafičkim komunikacijama u svim područjima tehnike i svakodnevnog života. Tehnički crtež je sredstvo razmene informacija u tehnici, od njegovog nastanka do proizvodnje tj. od ideje do realizacije. Učenici razvijaju veštine čitanja i izrade jednostavnijih tehničkih crteža i izradu tehničke dokumentacije. Učenike treba naučiti kako se skicom može izraziti ideja i kako se primenom pravila (standarda) izrađuje tehnički crtež. Učenici treba da upoznaju formate papira i osnovni pribor za tehničko crtanje. Insistirati na pravilnom korišćenju pribora za tehničko crtanje uvežbavanjem prilikom geometrijskog crtanja (paralelne linije, normalne linije, kružnice). Potrebno je da svaki učenik samostalno nacrtava jednostavan tehnički crtež u određenoj razmeri koristeći odgovarajuće vrste linija kao i elemente kotiranja.

Planirani ishodi u oblasti upotrebe i primene informaciono-komunikacionih tehnologija u tehnici u petom razredu se prvenstveno odnose na pravilno i bezbedno korišćenje digitalnih uređaja (računar, laptop, tablet, mobilni telefon, tv, digitalni fotoaparatus, veb kamera) a potom i na ovladavanje veštinama obrade digitalne slike na računaru u cilju sticanja odgovarajućih kompetencija koje se odnose na dokumentovanje i dizajn. Ovo je jedna od osnovnih veština koje su neophodne u sticanju opštih preduzetničkih kompetencija. Preporučuje se nastavnicima da sa učenicima u paru vežbaju prenos podataka između računara i eksternih uređaja (mobilni telefon, fotoaparatus) a da svaki učenik samostalno realizuje procedure tokom rada na računaru. Takođe je preporuka da svaki učenik (koristeći znanja i veštine koje je stekao na časovima informatike i računarstva) realizuje jednostavnu vežbu umetanja fotografije u odgovarajući program za obradu teksta i uređivanje dokumenta. Gde god je to moguće, treba koristiti Internet pretragu i pristup online resursima.

Preporučeni broj časova za realizaciju ove oblasti je 16.

Resursi i proizvodnja

Učenike treba upoznati sa pojmom prirodnih resursa na Zemlji i sa značajem njihovog očuvanja. Težište ove teme je na energiji i materijalima. Naznačiti osnovne izvore energije kao važan resurs za život ljudi, tehnološke procese i proizvodnju bez ulaženja u detalje. Upoznati učenike sa načinom korišćenja i pretvaranja u neke korisne oblike njima već poznatih izvora energije vode, vetra i Sunca.

Drugi važan resurs su materijali. Upoznati učenike sa pojmom i podelom materijala (prirodni, veštački). Vrste i svojstva materijala (fizička, hemijska i mehanička): drvo, papir, tekstil, koža objasniti na elementarnom nivou. Način obrade materijala (principi delovanja alata za mehaničku obradu materijala, ispitivanje materijala). Priprema za obradu. Prikazati pravilno korišćenje alata za ručnu obradu materijala, izvođenje operacija i zaštita na radu: obeležavanje, sečenje, završna obrada (bušenje, ravnanje, brušenje). Izbor materijala, operacija i alata i redosleda njihove primene. Reciklaža materijala i zaštita životne sredine. Postupno uvođenje učenika u rad sa alatom pri izvođenju raznih operacija menja suštinski karakter nastave tehnike i tehnologije – obrada materijala tako postaje sredstvo kreativnog izražavanja, a ne cilj u nastavi tehnike i tehnologije. Program se realizuje u formi predavanja (teoretska nastava) i vežbi.

Prilikom vežbanja sa alatima i pri obradi materijala potrebno je da učenici svoje ideje iskazuju samostalno. Preporuka je da učenici, na kraju ove oblasti, naprave plan izrade i samostalno izrade najmanje tri jednostavna modela.

Preporučeni broj časova za realizaciju ove oblasti je 20.

Konstruktorsko modelovanje

U ovom delu programa učenici realizuju zajedničke projekte primenjujući prethodno stečena znanja i veštine iz oblasti oblikovanja i obrade materijala, upotrebe IKT-a u tehnici i tehničkog crtanja. Cilj nastavne teme je postavljanje ciljeva i prioriteta, planiranje, donošenje odluka, timski rad, komunikacijske veštine, kao i razvijanje upornosti, pozitivnog odnosa prema radu, sposobnostima rešavanja problema, samoprocenjivanja i kritičkog mišljenja.

Preporuka je da se projekti realizuju u parovima ili malim grupama.

Nastavnik upoznaje učenike sa pravilima rada u grupi, podelom posla i odgovornostima, sa dinamikom i rokovima za realizaciju projektnih aktivnosti. Učenici se sami opredeljuju za određenu aktivnost u okviru grupe. Pruža im se mogućnost da realizuju svoju ideju koja je u skladu sa njihovim interesovanjima i sposobnostima pri čemu se postiže potpuna diferencijacija i individualizacija nastave. Učenici samostalno istražuju informacije za projektni zadatak koristeći informaciono-komunikacione tehnologije, nalaze rešenje, formiraju ideju, izrađuju tehničku dokumentaciju, planiraju i realizuju sopstveni proizvod. Identifikacija i izbor materijala i alata za realizaciju projekta vrše se uz podršku nastavnika. U tom procesu, učenici usvajaju i primenjuju znanja, razvijaju veštine, stavove, odgovornost i samostalnost. Preporuka je da se koriste materijali i tehnologije koje su učenici upoznali u prethodnoj oblasti. Učenici samostalno vrše merenje i obeležavanje. Obrada materijala može se vršiti individualno ali je preporuka da učenici rade u paru, čime razvijaju sposobnost saradnje i socijalnih veština. Po završetku, učenici samostalno predstavljaju proizvod/model, usmeno obrazlažući tok realizacije, procenjujući ostvarenost rezultata i predlog unapređenja. Težište ovakvog rada nije na kvalitetu konačnog produkta već na procesu koji ima svoje korake i na saradničkim odnosima u radu u grupi. Nastavnik je tu pažljivi posmatrač, pomagač kada je to potrebno, davalac povratne informacije i neko ko ohrabruje. Učenicima jasno treba ukazati da se i na neuspehim produktima može mnogo naučiti ako se shvati gde su greške napravljene. Diskutovati sa učenicima i o ceni ponuđenih rešenja. Naglasiti važnost dobrog planiranja budžeta potrebnog za njegovu realizaciju kao i negativnih posledica loših proračuna. Na taj način učenike polako osposobljavati da razmišljaju preduzetnički i razvijati im osnovne kompetencije vezane za finansijsku pismenost.

Preporučeni broj časova za realizaciju ove oblasti je 16.

III. PRAĆENJE I VREDNOVANJE NASTAVE I UČENJA

U nastavi orijentisanost na dostizanje ishoda vrednuju se proces i produkti učenja.

U procesu ocenjivanja potrebno je uzeti u obzir sve aktivnosti učenika (urednost, sistematičnost, zalaganje, samoinicijativnost, kreativnost i dr).

Vrednovanje aktivnosti, naročito ako je timski rad u pitanju, može se obaviti sa grupom tako da se od svakog člana traži mišljenje o sopstvenom radu i o radu svakog člana ponaosob (tzv. vršnjačko ocenjivanje).

Prilikom svakog vrednovanja postignuća potrebno je učeniku dati povratnu informaciju koja pomaže da razume greške i poboljša svoj rezultat i učenje. Ako nastavnik sa učenicima dogovori pokazatelje na osnovu kojih svi mogu da prate napredak u učenju, učenici se uče da razmišljaju o kvalitetu svog rada i o tome šta treba da preduzmu da bi svoj rad unapredili. Ocenjivanje tako postaje instrument za napredovanje u učenju. Na osnovu rezultata praćenja i vrednovanja, zajedno sa učenicima treba planirati proces učenja i birati pogodne strategije učenja.

Naziv predmeta	INFORMATIKA I RAČUNARSTVO
Cilj	Cilj učenja Informatike i računarstva je osposobljavanje učenika za upravljanje informacijama, bezbednu komunikaciju u digitalnom okruženju, proizvodnju digitalnih sadržaja i kreiranje računarskih programa za rešavanje različitih problema u društvu koje se razvojem digitalnih tehnologija brzo menja.
Razred	Peti
Godišnji fond časova	36 časova

ISHODI Po završetku razreda učenik će biti u stanju da:	OBLAST / TEMA	SADRŽAJI
– navede primenu informatike i računarstva u savremenom životu; – pravilno koristi IKT uređaje; – imenuje osnovne vrste i komponente IKT uređaja; – pravi razliku između hardvera, softvera i servisa; – prilagodi radno okruženje kroz osnovna podešavanja; – kreira digitalni sliku i primeni osnovne akcije editovanja i formatiranja (samostalno i saradnički); – kreira tekstualni dokument i primeni osnovne akcije editovanja i formatiranja (samostalno i saradnički); – primeni alate za snimanje i reprodukciju audio i video zapisa; – kreira multimedijalnu prezentaciju i primeni osnovne akcije editovanja i formatiranja (samostalno i saradnički); – sačuva i organizuje podatke; – razlikuje osnovne tipove datoteka; – reaguje ispravno kada dođe u potencijalno nebezbednu situaciju u korišćenju IKT uređaja; – dovodi u vezu značaj pravilnog odlaganja digitalnog otpada i zaštitu životne sredine; – razlikuje bezbedno od nebezbednog, poželjno od nepoželjnog ponašanja na Internetu; – reaguje ispravno kada dođu u kontakt sa neprimerenim sadržajem ili sa nepoznatim osobama putem Interneta; – pristupa Internetu, samostalno pretražuje, pronalazi informacije u digitalnom okruženju i preuzima ih na svoj uređaj; – informacijama na internetu pristupi kritički; – sprovodi postupke za zaštitu ličnih podataka i privatnosti na Internetu; – razume značaj autorskih prava; – prepoznaje rizik zavisnosti od tehnologije i dovodi ga u vezu sa svojim zdravljem; – racionalno upravlja vremenom koje provodi u radu sa tehnologijom i na Internetu; – izvodi skupovne operacije unije, preseka, razlike i pravilno upotrebljava odgovarajuće skupovne oznake;	IKT DIGITALNA PISMENOST RAČUNARSTVO	Predmet izučavanja informatike i računarstva. IKT uređaji, jedinstvo hardvera i softvera. Podešavanje radnog okruženja. Organizacija podataka. Rad sa slikama. Rad sa tekstom. Rad sa multimedijom. Rad sa prezentacijama. Upotreba IKT uređaja na odgovoran i siguran način. Pravila bezbednog rada na Internetu. Pretraživanje Interneta, odabir rezultata i preuzimanje sadržaja. Zaštita privatnosti ličnih podataka. Zaštita zdravlja, rizik zavisnosti od tehnologije i upravljanje vremenom. Uvod u logiku i skupove: unija, presek, razlika; reči „i”, „ili”, „ne”, „svaki”, „neki”, „ako...onda” Uvod u algoritme aritmetike: pismeno sabiranje, množenje, deljenje s ostatkom, Euklidov algoritam. Uvod u temu programiranja. Radno okruženje izabranog softvera za vizuelno programiranje. Alati za rad sa grafičkim objektima, tekstom, zvukom i videom. Program – kategorije, blokovi naredbi, instrukcije. Programske strukture (linijska, ciklična, razgranata). Faze projektnog zadatka od izrade plana do predstavljanja rešenja. Izrada projektnog zadatka u grupi u korelaciji sa drugim predmetima. Predstavljanje rezultata projektnog zadatka.

- shvati matematičko-logički smisao reči „i”, „ili”, „ne”, „svaki”, „neki”, izraza „ako...onda”;
- zna algoritme aritmetike (sabiranja, množenja, deljenja s ostatkom, Euklidov algoritam) i interpretira ih algoritamski;
- navede redosled koraka u rešavanju jednostavnog logičkog problema;
- kreira jednostavan računarski program u vizuelnom okruženju;
- svrsishodno primenjuje programske strukture i blokove naredbi;
- koristi matematičke operatore za izračunavanja;
- objasni scenario i algoritam projekta;
- analizira i diskutuje program;
- pronalazi i otklanja greške u programu;
- sarađuje sa ostalim članovima grupe u odabiru teme, prikupljanju i obradi materijala u vezi sa temom, formulaciji i predstavljanju rezultata i zaključaka;
- odabira i primenjuje tehnike i alate u skladu sa fazama realizacije projekta;
- navede korake i opiše postupak rešavanja projektnog zadatka;
- vrednuje svoju ulogu u grupi pri izradi projektnog zadatka i aktivnosti za koje je bio zadužen;
- postavlja rezultat svog rada na Internet, radi deljenja sa drugima, uz pomoć nastavnika.

Ključni pojmovi sadržaja: IKT, IKT uređaji, datoteka, multimedijalna prezentacija, digitalna pismenost, Internet, računarstvo, algoritam.

UPUTSTVO ZA DIDAKTIČKO-METODIČKO OSTVARIVANJE PROGRAMA

Program predmeta Informatika i računarstvo, u drugom ciklusu osnovnog obrazovanja i vaspitanja, organizovan je po spiralnom modelu i orijentisan je na ostvarivanje ishoda. Ishodi govore o tome šta učenici umeju da urade na osnovu znanja koja su stekli učeći ovaj predmet. Predstavljaju opis integrisanih znanja, veština, stavova i vrednosti učenika u tri tematske celine: IKT, Digitalna pismenost i Računarstvo.

U nastavi orijentisanoj na postizanje ishoda potrebno je uvažiti stečene digitalne veštine učenika. U planiranju i pripremanju nastave, nastavnik polazi od ishoda koje treba ostvariti i planira, ne samo svoje, već, prevashodno aktivnosti učenika na času. Nastavnik treba da bude više orijentisan ka mentorskoj ulozi, a manje ka predavačkoj. Potrebno je da nastavnik programske ishode, koji treba da se dostignu do kraja petog razreda, razloži na ishode – korake za svaki čas, bilo da se radi o časovima obrade ili utvrđivanja, a koje treba da ostvari svaki učenik. Takođe, treba da za svaki čas planira i pripremi sredstva i načine provere ostvarenosti projektovanih ishoda. Preporuka je da nastavnik planira i priprema nastavu samostalno i u saradnji sa kolegama iz razrednog veća zbog uspostavljanja korelacija među predmetima.

Potrebno je raditi na razvoju algoritamskog načina mišljenja u postupku rešavanja problema i zadataka, razvoju logičkog mišljenja i izgradnji ličnih strategija za učenje uz primenu IKT-a.

Da bi svi učenici dostigli predviđene ishode, potrebno je aktivnosti osmisлити tako da uključuju praktičan rad, uz primenu IKT-a, povezivanje različitih sadržaja iz drugih tema unutar samog predmeta, kao i sa drugim predmetima. Poželjno je da planirane aktivnosti na času prati sažeto i jasno uputstvo učeniku za realizaciju zadatka, uz demonstraciju postupka. Ostaviti prostor za ueničku inicijativu i kreativnost, odnosno da se kroz diskusiju sa uenicima odaberu najadekvatniji alati, koncepti i strategije za realizaciju određenih aktivnosti. U toku realizacije planiranih aktivnosti raditi na uspostavljanju i negovanju navika i ponašanja kao što su postupnost, istrajnost, analitičnost, samostalnost u radu i spremnost na saradnju.

Dostizanje definisanih ishoda može se ostvariti uz određeni stepen slobode nastavnika kako u izboru metoda rada, programskih alata i tehnologija (računar, digitalni uređaj...), tako i u redosledu i dinamici realizacije

elemenata različitih tematskih oblasti. Na internetu se mogu naći primeri dobre prakse koji se, uz prilagođavanje uslovima rada i poštovanjem autorskih prava, mogu koristiti.

S obzirom da je nastava ovog predmeta teorijsko-praktičnog karaktera izvodi se sa polovinom odeljenja (odeljenja koja imaju do 30, a ne manje od 25 učenika se dele na grupe). Škole koje ne poseduju prostorne i tehničke mogućnosti i čiji je broj učenika u odeljenju manji od 25, mogu da izvrše podelu odeljenja na grupe uz saglasnost Ministarstva, odnosno nadležne Školske uprave.

Nastava se realizuje u računarskom kabinetu/digitalnoj učionici.

Informaciono-komunikacione tehnologije (9)

Realizaciju ove tematske celine započeti navođenjem primera primene IKT-a. Motivisati učenike da diskutuju o mogućnosti primene IKT-a iz njihove perspektive, da opišu iskustva u korišćenju digitalnih uređaja i navedu ono šta je njima važno kod digitalnih uređaja: dobar zvuk, bolja fotografija, internet, igrice, zapažanja kako njihovi roditelji koriste IKT uređaje i slično.

Učenike informativno upoznati sa predmetom izučavanja informatike i računarstva i to navođenjem primera koji bi njima bili poznati. Objasniti pojam informaciono-komunikacione tehnologije (IKT). Uvesti pojmove hardver i softver.

Navesti vrste računara i digitalnih uređaja koje učenici koriste, delove iz kojih se sastoje: tastatura, miš, ekran, ekran osetljiv na dodir, kućište, zvučnici i sl., navodeći njihovu funkciju. Diskutovati sa učenicima o njihovom iskustvu sa hardverom i IKT uređajima. Cilj je da učenici budu u stanju da razumeju namenu osnovnih delova digitalnih uređaja koje koriste. Napomenuti da u računaru postoji memorija u kojoj se pamte brojevi kojima su opisani tekst, slika, zvuk... Pokazati na primeru kako bi se neka slika kodirala brojevima. Skrenuti pažnju na pravilno rukovanje IKT uređajima.

Pojam operativni sistem uvesti kroz povezivanje prethodnog iskustva učenika u korišćenju različitih digitalnih uređaja (kroz diskusiju: npr. koji OS koristi mobilni telefon, navesti primere: Android, Windows...). Naglasiti koji operativni sistem koriste računari na kojima će raditi u školi. Opisati ukratko ulogu OS, naglasiti da prepoznaje i povezuje delove računara i omogućava da koristimo računar i druge digitalne uređaje. Na sličan način uvesti i pojam korisnički programi.

Kroz demonstraciju i ličnu aktivnost učenika, skrenuti pažnju na pravila koja važe u kabinetu i u radu sa računarima i opremom (pravilno uključivanje, prijavljivanje, korišćenje, odjavljivanje i isključivanje računara). Uvesti pojam „radna površina” operativnog sistema (napraviti paralelu kod računara i drugih digitalnih uređaja). Objasniti pojmove ikona, prečica, traka sa zadacima (navesti elemente i njihovu namenu). Uvesti pojam „Kontrolna tabla”, pojasniti namenu i način pokretanja. Bez ulaženja u sve detalje kontrolne table, sa učenicima u ovom razredu uraditi samo najosnovnija podešavanja uređaja (miša, monitora...) i radnog okruženja (regionalna jezička podešavanja OS-a, jezik tastature SR ćirilica i latinica, jačina zvuka...). Ovde paralelno uraditi sve aktivnosti, prema mogućnostima, i kroz osnovna podešavanja na telefonu jer su takvi uređaju učenicima bliski.

Kroz konkretne primere objasniti pojam datoteke i neophodnost organizacije datoteka u računaru: čuvanje i pronalaženje, premeštanje ili brisanje (pomenuti „Korpu za otpatke”). Diskutovati sa učenicima o vrstama datoteka (tekst, brojevi, slike, zvuk, video i multimedija).

Za kreiranje, izmene, čuvanje i prikazivanje rezultata rada u formi datoteka, odabrati dostupne korisničke programe (licencirane ili besplatne), kao što su programi za: crtanje, obradu teksta, izradu multimedijalnih prezentacija, snimanje zvuka i video-zapisa pomoću drugih uređaja (mobilni telefon, kamera, mikrofoni...), reprodukciju zvuka i video materijala koji mogu biti instalirani u računaru ili na „oblaku”. Nastavnik može po svojoj proceni odabrati i druge programe koji će takođe uticati na sticanje željenog, funkcionalnog IKT znanja i veština u radu sa navedeni multimedijalnim elementima.

U petom razredu učenik treba da kreira i uredi digitalne slike/crteže korišćenjem raspoloživih alata izabranog programa (selektovanje, kopiranje, lepljenje, promenu veličine slike, dodavanje i brisanje oblika, odsecanje dela slike, čuvanje, zatvaranje, pronalaženje, doradu i čuvanje produkta, kao i alate za zumiranje, unos teksta, upotrebu „četkice”, „gumice” i sl.).

Pri radu sa tekstom primeniti osnovne alate za uređivanje i oblikovanje teksta (unos teksta, dodavanje, brisanje, kopiranje, selektovanje, poravnanje, promena fonta, boje, veličine slova, umetanje slika...). Naglašavati potrebu odabira odgovarajućeg pisma (kodnog rasporeda: ćirilica, latinica...) i insistirati na primeni pravopisa. Uvežbati čuvanje i štampanje dokumenta. Rad sa tabelama i složenijim alatima obraditi u starijim razredima.

Paralelno sa srpskom terminologijom pomenuti i izvorne engleske termine.

Snimanje zvuka i video-zapisa, shodno mogućnostima, započeti demonstracijom upotrebe uređaja: kamera, mikrofoni, zvučnici, mobilni telefoni, itd. Obuhvatiti najosnovnije tehnike u procesu snimanja (pokreni, zaustavi, sačuvaj, obriši) i reprodukcije (pokreni, pauziraj, zaustavi, pusti od početka, podesi jačinu zvuka). U vežbi čuvanja audio/video zapisa skrenuti pažnju na različite tipove datoteka u konkretnom programu (npr. mp3, mp4, avi, midi...).

Pri izradi multimedijalnih prezentacija primeniti osnovne alate za uređivanje i oblikovanje sadržaja. U programu za izradu multimedijalnih prezentacija koristiti ranije kreirane zvučne i video zapise. Prilagoditi tip datoteke izabranom programu (koristiti neki od raspoloživih programa za konverziju podataka). Kroz razgovor sa učenicima i kroz primere razviti pojam dobre prezentacije i načine predstavljanja (koliko je bitan sadržaj a ne samo forma).

Digitalna pismenost (5)

Pri realizaciji tematske celine Digitalna pismenost pojasniti učenicima šta znači korišćenje IKT uređaja na odgovoran i siguran način, i naglasiti da to nije obaveza samo IT stručnjaka već svih korisnika. Demonstrirati funkcije antivirusnog programa i zaštitnog zida. Analizirati sa učenicima od kakvog su materijala napravljeni IKT uređaji, da li se takvi materijali mogu reciklirati i na koje sve načine se mogu odlagati digitalni uređaji koji nisu u upotrebi, u cilju zaštite životne sredine.

Proveriti sa učenicima njihova dosadašnja iskustva u korišćenju veb-pregledača (čitača, brauzera). Razgovarati o sajtovima pretraživačima i načinima pretrage, uvesti pojmove autor i autorska prava i navesti osnovne licence. Pretragu interneta i odabir relevantnih stranica iz prikazanih rezultata pretrage. (Kako pronalazimo, biramo i preuzimamo informacije? Kako stvaramo (onlajn aplikacije)? Kako razmenjujemo informacije i sarađujemo na internetu?)

Na unapred pripremljenom skupu veb-strana kroz diskusiju o proceni informacija pronađenih na internetu (publika kojoj je sajt namenjen, autor, tačnost/preciznost, objektivnost, aktuelnost i internet adresa) podsticati razvoj kritičkog mišljenja učenika.

Upoznati učenike sa pravilima ponašanja na internetu (eng. Netiquette). Za utvrđivanje i pojašnjavanje ove teme, organizovati kvizove i radionice (na teme bezbedno– nebezbedno, poželjno – nepoželjno ponašanje na internetu) kao i simulacije nebezbednih situacija sa akcentom na to kako je poželjno reagovati u datim situacijama (kroz igranje uloga i sl.). Jedna od aktivnosti za učenike, radi povezivanja znanja, može biti izrada tekstualnih dokumenata na temu: Moja pravila ponašanja na internetu, Pet najvažnijih pravila za bezbedan internet, Kako da internet postane sigurniji za decu, i sl.

U korelaciji sa drugim predmetima (fizičko i zdravstveno vaspitanje) veliku pažnju posvetiti tome kako uređaji koje svakodnevno koriste (računar, telefon, tablet...) mogu loše da utiču na njihovo zdravlje pri čemu ih treba voditi ka situacijama na koje ih roditelji svakodnevno podsećaju (loše držanje, dugo gledanje u ekran,...). Posebnu pažnju posvetiti razvoju svesti kod učenika o vremenu u toku dana, utrošenom na rad sa tehnologijom i mogućim razvojem zavisnosti od tehnologije.

Računarstvo (16)

Realizacija teme može se započeti prikazivanjem motivacionih filmova o programiranju. Uvesti pojmove: program i programiranje. Demonstrirati gotove animacije i računarske igre radi razvijanja svesti i pobuđivanja motivacije da učenici sami mogu da kreiraju svoje igrice. Odabрати primer igrice za analizu (na primer sa portala www.code.org), kao i druge motivacione materijale iz sličnih obrazovnih izvora) sa ciljem upoznavanja učenika sa koracima u rešavanju jednostavnih problemskih zadataka. Uvesti pojam algoritma pri rešavanju najjednostavnijeg problema. Iskoristiti iskustvo koje učenici imaju kao korisnici tehnologije (računara, pametnih telefona...) da bi se napravila jasna veza između procesa programiranja i konačnog proizvoda, igrice ili animacija. Pored toga, isticati da se kroz učenje programiranja i algoritama, razvijaju strategije za rešavanja životnih problema, svaki zadatak koji sebi postavljamo u svakodnevnom životu se rešava korak po korak, tj. algoritamski.

U međupredmetnoj koordinaciji sa predmetom matematika, uvesti matematičko-logičke pojmove koje leže u osnovi informatike i računarstva: skup, elementi, podskup, jednakost skupova, prazan skup (sa odgovarajućim znacima); Venovi dijagrami; skupovne operacije: unija, presek, razlika i odgovarajuće oznake; reči: „i”, „ili”, „ne”, „svaki”, „neki”; odgovarajuće logičke veznike i njihovu interpretaciju skupovnim operacijama i relacijama. Korišćenjem primera iz tekućih sadržaja, dalje se osmišljava pojam skupa, izgrađuje matematičko-informatički jezik i unosi preciznost u izražavanje. Potrebno je na raznovrsnim primerima koristiti odgovarajuće simbole (znake) i uočavati zakonitosti skupovnih i logičkih operacija. Na podesnim primerima

ilustrovati matematičko-logičku upotrebu reči: svaki, neki, ili, i, ne, sledi (ako...onda). Učenici usvajaju elemente deduktivnog zaključivanja (pravilno formulisanje tvrdjenja; pravilno zaključivanje, pravilno korišćenje veznika „i”, „ili”, a naročito „ako...onda”). Nastaviti sa daljim izgrađivanjem pojmova: brojevni izraz, promenljiva, izraz s promenljivom i pridruživanje, koristeći pri tome i termine izraz, formula, iskaz, algoritam. Uočavati primere jednostavnijih (funkcijskih) zavisnosti u raznim oblastima (pridruživanje po datom pravilu brojeva – brojevima, brojeva – dužima, brojeva – površinama i dr.), kao i jednostavnijih algoritamskih procedura (osnovni algoritmi za izvođenje računskih operacija sabiranja, množenja, deljenja s ostatkom, Euklidovog algoritma). Pri tome je važno korišćenje dijagrama i tabela (dijagram toka algoritma, tabela rezultata nekog prebrojavanja ili merenja i dr.).

Objasniti problem rečima, definisati svaku pojedinačnu instrukciju (korak) i postupak ređanja blokova, predstaviti dejstvo naredbe „pokreni” i opisati kakvo dejstvo ima na ponašanje objekta. Napomenuti da se jednom poređani blokovi instrukcija mogu više puta pokrenuti. Prelaskom na naredne nivoe složenosti objasniti zašto je pogodno zameniti korake koji se ponavljaju odgovarajućom blok naredbom (petlja–blok „ponavljaj”) ili ako problemski zadatak sadrži neki zadati uslov, objasniti potrebu razdvajanja (grananje–blok „ako je”) na naredbe koje će se izvršiti ako je ispunjen uslov.

Izabrati programsko okruženje za vizuelno programiranje (Scratch, Stencyl, AppInventor, Alice, ...) koje treba da omogući algoritamsko rešavanje problema i osnove programiranja. Programsko okruženje birati tako da omogućava jednostavnu animaciju objekata, odnosno, da alati omogućavaju učenicima da se odmah, bez mnogo teorijskog uvoda i objašnjenja složenih programerskih koncepata, aktivno uključe u programiranje.

U zavisnosti od izabranog programskog okruženja prilagoditi sva sledeća objašnjenja specifičnostima tog alata.

Kroz aktivnu nastavu i uključenost u proces kreiranja programa od prvih časova, učenici će postupno usvojiti potrebne pojmove, znanja i veštine. Ukazati na sličnosti i razlike sa primerima i radnim okruženjem prikazanim na prvom času, kao što su ograničenja u izboru objekata, ograničenja u instrukcijama u zadatku i navesti koje mogućnosti nudi izabrano programsko okruženje.

Pogodan primer, prilikom upoznavanja sa radnim okruženjem, je da učenici za konkretan lik i konkretnu scenu, poređaju blokove naredbi tako da se klikom na lik pojavi neka poruka (npr. „Zdravo ja sam...”). Demonstrirati postupke: izbor objekata (naglasak na biblioteke), slaganje blokova po principu „prevuci–i–pusti” i pokretanje programa. Ukazati učenicima na mogućnost izmene pojedinačnih osobina objekata koji su dostupni u bibliotekama i galerijama odabranog softvera u formi 2D odnosno 3D modela. Upoznati učenike kroz ovaj jednostavni primer sa pojmom naredbe i konceptom pisanja programa kroz ređanje blok–naredbi. Podizati nivo složenosti u skladu sa pojmovima koji se uvode: projekat i scenario i napraviti vezu sa pojmovima zadatak i pisanje priče. Dovedi u vezu postupak rešavanja zadatka sa pisanjem programa, i povezati pojmove scenario i algoritam. Uvesti pojmove: Objekat–lik (biblioteka objekata, podešavanje osobina i svojstva za izabrani objekat), Objekat–pozornica (biblioteka pozornica, podešavanje pozadine pozornice, koordinatni sistem scene), alati (umnoži, iseci–obriši, uvećaj, umanji) i datoteka programa (najčešće se koristi termin – projekat). Za izabrano radno okruženje za vizuelno programiranje (za rad kod kuće) poželjno je pripremiti kratko pisano uputstvo (pronalaženje, preuzimanje, instaliranje...), demonstrirati i pojasniti (postupak: preuzimanja, čuvanja i instaliranja izabranog programskog okruženja, napomenuti mogućnost korišćenja onlajn aplikacije, ukoliko takva mogućnost postoji). Svaki od objekata učenik može kreirati samostalno, umesto da koristi predefinisane objekte iz biblioteka.

Demonstrirati na svakom primeru sledeće tehnike: kreiranje projekta (novi projekat, izabrati objekat čije se aktivnosti definišu, kao i objekte koji definišu njegovu okolinu, definisati početni položaj objekta i svojstva objekta – u nekim okruženjima informacija o objektu), jednostavna podešavanja (upotrebu alata: uvećaj, umanji, umnoži, iseci, okreni, promeni boju...), zadavanje izabranog kretanja ili ponašanja (iz palete blokova: upravlja događajem, za zadate akcije odgovarajući događaj...), čuvanje projekta (imenovanje, izbor lokacije), ponovno otvaranje (zatvaranje, pronalaženje, pokretanje) i modifikaciju projekta (izmenu nekog elementa: orijentaciju, boju, veličinu i sl., pronalaženje i ispravljanje grešaka, čuvanje izmena u projektu). Demonstrirati i ukazivati na raznovrsne funkcionalnosti dostupne u paletama blokova, za: kretanja, izgled i aktivnosti koju objekat treba da realizuje (predviđenih scenarijom) preko primera kao što su: kretanje objekata da se izbegnu prepreke, razgovor dva lika o pojmovima koje su učili u prethodnoj lekciji i sl.

Upoznati učenike sa kategorijama blokova i načinom zadavanja parametara (trajanje događaja, broj ponavljanja, promenu ugla, promenu položaja...). Unos podataka preko tastature koristiti za promenu parametara u okviru blok–naredbe. Primenom različitih funkcionalnosti objekata učenici treba da uoče informacije o blizini objekata, njihovoj veličini i prostornim odnosima. Na konkretnom primeru demonstrirati

uticaj promene parametara na izvršavanje programa. Demonstrirati funkcije editovanja objekata, editovanja i upravljanja programom (izmene u redosledu blokova, objedinjavanje blokova koji se ponavljaju u petlje ili grananje), testiranje i praćenje svakog koraka prilikom izvršavanja programa.

Pojam promenljive uvesti na konkretnom primeru koji jednostavnim računskim operacijama i njihovim izvršavanjem dovodi do rešavanja konkretnog problema. Obuhvatiti pojmove i postupke za kreiranje promenljivih, dodelu vrednosti i korišćenje operatora. Npr. shodno uzrastu i u korelaciji sa matematikom za peti razred kreirati program za izračunavanje obima i površine pravougaonika. Pri tome kreirati promenljive: dužina, širina, obim i površina i skrenuti pažnju da su operatori koji se koriste u ovom primeru osnovne računске operacije (sabiranje, množenje).

Postupno kroz primere uvesti pojmove: linijska, ciklična i razgranata struktura, kao što su: promena pozadine ili lika u odnosu na događaj, kreiranje rečenice od reči i slika, razvrstavanje objekata u skupove (živa i neživa priroda, planete, reke...), upoređivanje vrednosti dve promenljive, ponavljanje kretanja i melodije dok se ne dodirne drugi objekat, određivanje prosečne temperature na osnovu pet brojeva koji predstavljaju izmerene temperature od ponedeljka do petka, nalaženje najlakšeg ranca od data tri, određivanje prosečne visine ili težine dečaka i devojčica u grupi (za naprednije...) i slično.

Bez obzira na primere koji se odaberu trebalo bi svakako obavezno obraditi male serije od konačno mnogo elemenata i za njih izračunati: broj, zbir, prosek, minimum, maksimum.

Analizirati sa učenicima karakteristike pojedinih struktura i opravdanost primene u pojedinim situacijama.

Postupak korak po korak do rešenja problema, treba da posluži za sistematizaciju postupka izrade projekta. Ona treba da obuhvati razumevanje pojma projekta, izradu scenarija i algoritma, ređanje blok-naredbi, proveru grešaka, ispravljanje programa, deljenje sa drugima preko Interneta. Naglasiti da se algoritmi mogu opisati na razne načine: dijagramom toka, pseudokodom, prepričano običnim jezikom, kao i kroz program kreiran u jednom od vizuelno orijentisanih programerskih alata. Demonstrirati postupak postavljanja projekta na Internet. Ukazati na mogućnost preuzimanja gotovih projekata sa Interneta, radi pronalaženja najboljeg rešenja za sopstveni projekat, uočavanje tuđih i svojih grešaka, kao i za dobijanje ideja i razvijanja kreativnosti.

Projektna nastava (6)

Nastavnicima se preporučuje da u toku petog razreda, radi razvijanja međupredmetnih kompetencija i ostvarivanja korelacije sa drugim predmetima, realizuju sa učenicima najmanje dva projektna zadatka. Vreme realizacije projektnih zadataka od kojih je jedan iz oblasti IKT i Digitalna pismenost i drugi iz oblasti Računarstvo određuje nastavnik u dogovoru sa učenicima i sa nastavnicima drugih predmeta, koji pokrivaju oblast izabrane teme. Pri izboru tema, shodno interesovanjima izvršiti podelu učenika na grupe/parove.

Pri realizaciji prvog projektnog zadatka staviti naglasak na razradi projektnog zadatka – od izrade plana do predstavljanja rešenja. Nastavnik planira faze projektnog zadatka u skladu sa vremenom, složenošću teme, raspoloživim resursima (znanja, veštine i stavovi koje su učenici usvojili nakon tematskih celina IKT i Digitalna pismenost, tehničke opremljenosti škole i drugih relevantnih faktora). Učenici zajedno sa nastavnikom prolaze kroz sve faze rada na projektnom zadatku, pri čemu nastavnik naglašava svaki korak, objašnjava, inicira diskusiju i predlaže rešenja.

Pri predstavljanju faza projekta može poslužiti sledeći primer: Faza 1: predstavljanje tema, formiranje grupa i odabir teme; Faza 2: Odabir materijala i sredstava, razmatranje dodatne podrške predmetnog nastavnika u zavisnosti od teme; Faza 3: Planiranje vremena i izbor strategije za rešavanje zadatka u skladu sa rokom za predaju rada; Faza 4: Prikupljanje i proučavanje materijala, izrada zadatka i priprema za izlaganje; Faza 5: Predstavljanje rezultata projektnog zadatka, diskusija i procena/samoprocena urađenog (nastavnik obezbeđuje uslove za što uspešnije izlaganje, usmerava diskusiju i vrši evaluaciju urađenog sa preciznom povratnom informacijom).

Projektni zadaci se bave realnim temama iz školskog ili svakodnevnog života. Za predviđeni broj časova ove tematske celine i sa dobro isplaniranim aktivnostima, može se očekivati da učenici uspešno izrade i predstavie rešenje projektnog zadatka. Akcenat je na podsticanju inicijativa i kreativnosti, uspostavljanju saradničkih i vrednosnih stavova kod učenika. Cilj je razvijanje i negovanje: postupnosti, povezivanja i izgradnje sopstvenih strategija učenja, vršnjačkog učenja, vrednovanja i samovrednovanja postignuća.

Projektni zadaci podrazumevaju korelaciju i saradnju sa nastavnicima ostalih predmeta, koja se može ostvariti na ovakvim i sličnim primerima:

- izrada intervjua ili članaka (na teme: zanimljivosti iz sveta sporta, umetnosti, nauke, ...);

- izrada uputstva ili tutorijala (tipa: „kako da podesite”, „kako da izmenite”, „kako da rešite ovaj zadatak”, „kako da koristite program ...”);
- izrada pravilaponašanja (na teme: u sportskoj sali, u kabinetu..., za bezbedniji rad na internetu, za kreiranje sigurne lozinke, zaštite računara od zlonamernih programa, zaštite zdravlja...).

Dodatna motivacija za učenike može biti izbor najboljih radova za: školski časopis, sajt škole, oglasnu tablu (odeljenje glasa – vrednovanje, samovrednovanje) a da ostale radove postavljaju na pano u kabinetu informatike i računarstva...

Dobar primer sumiranja naučenih postupaka je izrada prateće dokumentacije u vidu fajlova različitog tipa, kao što su: tekstualni fajlovi, slike, video materijali i sl.

Drugi projektni zadatak se realizuje po fazama koje su već opisane.

Za primer mogu poslužiti sledeće teme: Napravi kalkulator ili Kreiraj program za izračunavanje...(matematika), Priča iz kosmosa, Ispričaj priču o mestu u kome živiš ili Turistički vodič kroz... (geografija), Intervjuiši drugare o budućim zanimanjima (u formi stripa), Zamesi hleb (od njive do trpeze)... Učenici takođe, mogu pozajmiti već urađeni projekat, preuzeti ga sa interneta i prilagoditi svom scenariju. Ideja za projektni zadatak može biti i izrada kviza i testa za proveru znanja, ponavljanje, utvrđivanje, sistematizaciju gradiva iz celog predmeta.

Učenici pre prikupljanja materijala izrađuju scenario (priču ili algoritam za konkretan zadatak), razrađuju korake i opisuju postupak rešavanja projektnog zadatka. Deo zadatka je i čuvanje materijala upotrebljenog za rešavanje projektnog zadatka. Očekivani produkt projektnog zadatka je multimedijalni sadržaj u formi: stripa, animacije, igrice i sl., a napredniji učenici mogu izraditi algoritam i program za rešavanje konkretnog problemskog zadatka.

PRAĆENJE I VREDNOVANJE NASTAVE I UČENJA

U procesu vrednovanja potrebno je kontinuirano pratiti rad učenika.

Vrednovanje aktivnosti, naročito ako je timski rad u pitanju, se može obaviti sa grupom tako da se od svakog člana traži mišljenje o sopstvenom radu i o radu svakog člana ponaosob (tzv. vršnjačko ocenjivanje).

Preporučuje se i ocenjivanje bazirano na praktičnim radovima i vežbanjima. Kvizove, testove znanja i slično koristiti za uvežbavanje i utvrđivanje pojmova i činjeničnih znanja, kao i za formiranje konačnih ocena. Preporučeno je kombinovanje različitih načina ocenjivanja da bi se sagledale slabe i jake strane svakog svog učenika. Prilikom svakog vrednovanja postignuća potrebno je učeniku dati povratnu informaciju koja pomaže da razume greške i poboljša svoj rezultat i učenje. Potrebno je da nastavnik rezultate vrednovanja postignuća svojih učenika kontinuirano analizira i koristi svoje nastavne prakse.

U okviru plana rada nastavnika, u delu vannastavnih aktivnosti, pored dodatne i dopunske nastave, planirati sekciju i vreme za mentorski rad sa učenicima koji učestvuju na takmičenjima iz ovog predmeta. Preporučuje se da se izbor tema za rad na sekciji izvrši u saradnji sa drugim nastavnicima, a da se početna inicijativa prepusti učenicima i njihovim interesovanjima. Teme kao što su izrada i održavanje školskog sajta, bloga ili neke druge školske veb stranice, kreiranje i izrada školskog elektronskog časopisa ili letopisa škole mogu biti dobre početne ideje koje će povezati znanja i veštine stečene u ovom predmetu sa drugim znanjima, uz aktivno učešće u životu škole.

FIZIČKO I ZDRAVSTVENO VASPITANJE

Razred **Peti**

Godišnji
fond časova **72 časa + 54 časa (obavezne fizičke aktivnosti učenika)**

ISHODI Po završetku razreda učenik će biti u stanju da:	OBLAST /TEMA	SADRŽAJI
– primeni jednostavne komplekse prostih i opštepripremnih vežbi; – izvede vežbe (raznovrsna prirodna i izvedena kretanja) i koristi ih u sportu, rekreaciji i različitim životnim situacijama; – uporedi rezultate testiranja sa vrednostima za svoj uzrast i sagleda sopstveni motorički napredak; – kombinuje i koristi dostignuti nivo usvojene tehnike kretanja u sportu i svakodnevnom životu; – dovodi u vezu razvoj fizičkih sposobnosti sa atletskim disciplinama; – održava stabilnu i dinamičku ravnotežu u različitim kretanjima, izvodi rotacije tela; – koristi elemente gimnastike u svakodnevnom životnim situacijama i igri; – proceni sopstvene mogućnosti za vežbanje u gimnastici; – koristi elemente tehnike u igri; – primenjuje osnovna pravila rukometa u igri; – učestvuje na unutarodjeljskim takmičenjima; – izvede kretanja, vežbe i kratke sastave uz muzičku pratnju; – igra narodno kolo; – izvede kretanja u različitom ritmu; – izvede osnovne korake plesa iz narodne tradicije drugih kultura; – kontroliše i održava telo u vodi; – prepliva 25m slobodnom tehnikom; – skoči u vodu na noge; – poštuje pravila ponašanja u i oko vodene sredine; – objasni svojim rečima svrhu i značaj vežbanja; – koristi osnovnu terminologiju vežbanja; – poštuje pravila ponašanja u i na prostorima za vežbanje u školi i van nje, kao i na sportskim manifestacijama; – primeni mere bezbednosti tokom vežbanja; – odgovorno se odnosi prema objektima, spravama i rekvizitima u prostorima za vežbanje; – primeni i poštuje pravila timske i sportske igre u skladu sa etičkim normama; – navija i bodri učesnike na takmičenjima i rešava konflikte na socijalno prihvatljiv način; – koristi različite izvore informacija za upoznavanje sa raznovrsnim oblicima fizičkih i sportsko-rekrativnih aktivnosti;	FIZIČKE SPOSOBNOSTI Atletika Sportska gimnastika	Obavezni sadržaji Vežbe za razvoj snage. Vežbe za razvoj pokretljivosti. Vežbe za razvoj aerobne izdržljivosti. Vežbe za razvoj brzine. Vežbe za razvoj koordinacije. Primena nacionalne baterije testova za praćenje fizičkog razvoja i motoričkih sposobnosti Obavezni sadržaji Tehnika istrajnog trčanja. Istrajno trčanje – priprema za kros. Tehnika sprinterskog trčanja. Tehnika visokog i niskog starta. Skok uvis (prekoračna tehnika). Bacanje loptice (do 200 g). <i>Preporučeni sadržaji</i> Tehnika štafetnog trčanja. Skok udalj. Bacanja kugle 2 kg. Bacanje „vorteks-a”. Troboj. Obavezni sadržaji Vežbe na tlu. Preskoci i skokovi. Vežbe u upor. Vežbe u visu. Niska greda. Gimnastički poligon. <i>Preporučeni sadržaji</i> Vežbe na tlu (napredne varijante). Visoka greda. Trambolina. Preskok. Konj sa hvataljkama. Vežbe u upor. (složeniji sastav). Vežbe u visu (složeniji sastav).

- prihvati sopstvenu pobjedu i poraz u skladu sa „ferplejom”;
- primenjuje naučeno u fizičkom i zdravstvenom vaspitanju u vanrednim situacijama;
- prepozna lepotu pokreta i kretanja u fizičkom vežbanju i sportu;
- napravi plan dnevnih aktivnosti;
- navede primere uticaja fizičkog vežbanja na zdravlje;
- razlikuje zdrave i nezdrave načine ishrane;
- napravi nedeljni jelovnik uravnotežene ishrane uz pomoć nastavnika;
- primenjuje zdravstveno-higijenske mere pre, u toku i nakon vežbanja;
- prepozna vrstu povrede;
- pravilno reaguje u slučaju povrede;
- čuva životnu sredinu tokom vežbanja.

Osnove timskih i sportskih igara

Obavezni sadržaji

Rukomet/minirukomet:

Osnovni elementi tehnike i pravila;

- vođenje lopte,
 - hvatanja i dodavanja lopte,
 - šutiranja na gol,
 - fintiranje,
 - principi individualne odbrane
 - osnovna pravila rukometa/minirukometa
- Sportski poligon.

Preporučeni sadržaji

Napredni elementi tehnike, taktike i pravila igre:

- hvatanja kotrljajućih lopti,
- dribling,
- šutiranja na gol,
- fintiranje,
- osnovni principi kolektivne odbrane.

Obavezni sadržaji

Pokreti uz ritam i uz muzičku pratnju.

Ritmička vežba bez rekvizita.

Skokovi kroz vijaču.

Narodno kolo „Moravac”.

Narodno kolo iz kraja u kojem se škola nalazi.

Osnovni koraci društvenih plesova.

Preporučeni sadržaji

Vežbe sa obručem.

Vežbe sa loptom.

Složeniji skokovi kroz vijaču.

Obavezni sadržaji

Predvežbe u obučavanju plivanja.

Igre u vodi.

Samopomoć u vodi.

Preporučeni sadržaji

Pliva jednom tehnikom.

Ronjenje u dužinu.

Ples i ritimika

Plivanje

FIZIČKA I ZDRAVSTVENA KULTURA
(Realizuje se kroz sve nastavne oblasti i teme uz praktičan

**Fizičko
vežbanje
i sport**

Cilj i svrha vežbanja u fizičkom i zdravstvenom vaspitanju.
Osnovna pravila.
Rukometa/minirukometa i Malog fudbala.
Ponašanje prema ostalim subjektima u igri (prema sudiji, igračima suprotne i sopstvene ekipe).
Čuvanje i održavanje materijalnih dobara koja se koriste u fizičkom i zdravstvenom vaspitanju.
Uredno postavljanje i sklanjanje sprava i rekvizita neophodnih za vežbanje.
Upoznavanje učenika sa najčešćim oblicima nasilja u fizičkom vaspitanju i sportu.
„Ferplej” (navijanje, pobjeda, poraz rešavanje konfliktnih situacija).
Pisani i elektronski izvori informacija iz oblasti fizičkog vaspitanja i sporta.
Značaj razvoja fizičkih sposobnosti za snalaženje u vanrednim situacijama (zemljotres, poplava, požar...).

Fizičko vežbanje i estetika (pravilno oblikovanje tela).
Planiranje dnevnih aktivnosti.

Fizička aktivnost, vežbanje i zdravlje.
Osnovni principi vežbanja i vrste fizičke aktivnosti.
Održavanje lične opreme za vežbanje i poštovanje zdravstveno-higijenskih mera pre i posle vežbanja.
Lična i kolektivna higijena pre i posle vežbanja.
Uticaj pravilne ishrane na zdravlje i razvoj ljudi.
Ishrana pre i posle vežbanja
Prva pomoć:
– značaj prve pomoći,
– vrste povreda.
Vežbanje i igranje na čistom vazduhu – čuvanje okoline prilikom vežbanja.

**Zdra-
vstveno
vaspitanje**

Ključni pojmovi sadržaja: fizičko vežbanje, rukomet, igra, zdravlje, vaspitanje.

UPUTSTVO ZA DIDAKTIČKO-METODIČKO OSTVARIVANJE PROGRAMA

Dostizanje cilja i ishoda nastave i učenja fizičkog i zdravstvenog vaspitanja zasniva se na jedinstvu nastavnih i vannastavnih organizacionih oblika rada, kao osnovne pretpostavke za ostvarivanje cilja kroz dostizanje ishoda i standarda ovog vaspitno-obrazovnog područja.

Glavna promena u savremenoj koncepciji i praksi obrazovanja i vaspitanja, pa tako i u programu predmeta fizičko i zdravstveno vaspitanje, je pomeranje težišta sa nastavnih sadržaja na jasno definisane ishode, odnosno sa nastavnih sadržaja na proces učenja i njegove rezultate.

Ishodi su iskazi o tome šta učenici umeju da urade na osnovu znanja koja su stekli u predmetu fizičko i zdravstveno vaspitanje, i učešćem u obaveznim fizičkim aktivnostima. Ishodi predstavljaju opis integrisanih znanja, veština, stavova i vrednosti učenika u tri predmetne oblasti:

- fizičke sposobnosti,
- motoričke veštine, sport i sportske discipline i
- fizička i zdravstvena kultura.

Oni omogućavaju da se cilj učenja ovog predmeta dostigne u skladu sa predmetnim i međupredmetnim kompetencijama i standardima postignuća. Ishodi ne propisuju strukturu, sadržaje i organizaciju nastave, kao ni kriterijume i način vrednovanja učenčkih postignuća.

Cilj i ishodi predmeta se ostvaruju kroz nastavu fizičkog i zdravstvenog vaspitanja (u trajanju od 2 školska časa nedeljno) i obavezne fizičke aktivnosti svakog učenika (u trajanju od 1,5 školski čas nedeljno). Program

petog razreda baziran je na kontinuitetu usvojenih znanja, veština, stavova i vrednosti iz prvog ciklusa osnovnog obrazovanja i vaspitanja.

Nastava fizičkog i zdravstvenog vaspitanja usmerena je prema individualnim razlikama učenika, koje se uzimaju kao kriterijum u diferenciranom pristupu, pa samim tim neophodno je uputiti učenika ili grupu učenika, na olakšane ili proširene sadržaje u časovnoj, vančasovnoj i vanškolskoj organizaciji rada.

Gde je neophodno, programske sadržaje potrebno je realizovati prema polu.

Obavezni organizacioni oblici rada:

A. časovi fizičkog i zdravstvenog vaspitanja;

A1. obavezne fizičke aktivnosti učenika;

Ostali oblici rada (vančasovne i vanškolske aktivnosti):

B. slobodne aktivnosti – sekcije,

V. nedelja školskog sporta,

G. aktivnosti u prirodi (krosevi, zimovanje, letovanje – kampovanje...),

D. školska i vanškolska takmičenja

Đ. korektivno-pedagoški rad.

OBAVEZNI ORGANIZACIONI OBLICI RADA

A. Časovi fizičkog i zdravstvenog vaspitanja

Nastavne oblasti:

I. Fizičke sposobnosti

Na svim časovima kao i na drugim organizacionim oblicima rada, poseban akcenat se stavlja na:

- razvijanje fizičkih sposobnosti koje se kontinuirano realizuje u uvodnom i pripremnom delu časa putem vežbi oblikovanja. Deo glavne faze časa može se koristiti za razvoj osnovnih fizičkih sposobnosti uzimajući u obzir uticaj koji nastavna tema ima na njihov razvoj. Metode i oblike rada nastavnik bira u skladu sa potrebama i mogućnostima učenika i materijalno-tehničkim uslovima za rad;
- podsticanje učenika na samostalno vežbanje;
- učvršćivanje pravilnog držanja tela.

Program razvoja fizičkih sposobnosti je sastavni deo godišnjeg plana rada nastavnika.

Praćenje, vrednovanje i evidentiranje fizičkih sposobnosti učenika sprovodi se na osnovu Priručnika za praćenje fizičkog razvoja i razvoja motoričkih sposobnosti učenika u nastavi fizičkog vaspitanja (Zavod za vrednovanje kvaliteta obrazovanja i vaspitanja, 2016).

II. Motoričke veštine, sport i sportske discipline

Usvajanje motoričkih znanja, umenja i navika, ostvaruje se kroz primenu obaveznih i preporučenih programskih sadržaja atletike, gimnastike, sportskih igara, plesa, ritmičke gimnastike, plivanja, primenjujući osnovne didaktičko-metodičke principe i metode rada neophodne za dostizanje postavljenih ishoda.

Usvojena znanja, umenja i navike treba da omoguće učenicima njihovu primenu u sportu, rekreaciji i specifičnim životnim situacijama.

Sticanje znanja, umenja i navika je kontinuirani proces individualnog napredovanja učenika u skladu sa njegovim psiho-fizičkim sposobnostima.

Učenicima koji nisu u stanju da usvoje neke od sadržaja, zadaju se vežbanja slična ali lakša od predviđenih ili predvežbe.

Ukoliko učenik ne dostigne predviđeni ishod, ostavlja se mogućnost da isti dostigne u narednom periodu.

Usavršavanje nekih motoričkih zadataka je kontinuirani proces bez obzira na sadržaje programa (tehnika hodanja, trčanja, primena naučene igre itd.).

U radu sa naprednijim učenicima realizuju se preporučeni sadržaji ili sadržaji iz narednih razreda. Kroz proces realizacije programa neophodno je pratiti sposobnosti učenika za pojedine sportove.

III. Fizička i zdravstvena kultura

Dostizanjem ishoda ove nastavne oblasti, učenici stiču znanja, veštine, stavove i vrednosti o vežbanju (osnovnim pojmovima o vežbi, kako se neko vežbanje izvodi i čemu konkretna vežba i vežbanje služi), fizičkom vaspitanju, sportu, rekreaciji i zdravlju.

Posebno planirane i osmišljene informacije o vežbanju i zdravlju prenose se neposredno pre, tokom i nakon vežbanja na času.

Ova nastavna oblast ostvaruje se kroz sve organizacione oblike rada u fizičkom i zdravstvenom vaspitanju i obuhvata: formiranje pravilnog odnosa prema fizičkom vežbanju, zdravlju i radu; razvijanje i negovanje ferpleja; prepoznavanje negativnih oblika ponašanja u sportu i navijanju; vrednovanje estetskih vrednosti u fizičkom vežbanju, rekreaciji i sportu; razvijanje kreativnosti u vežbanju; očuvanje životne sredine, kao i razvijanje i negovanje zdravstvene kulture učenika.

Pored navedenog u ovoj oblasti potrebno je raditi na: negovanju patriotskih vrednosti (narodne tradicije i multikulturalnosti); formiranju pravilnog odnosa prema različitostima, čuvanju materijalnih dobara, negovanju društvenih vrednosti itd.

A1. Obavezne fizičke aktivnosti učenika

Fizičke aktivnosti učenika doprinose ostvarivanju postavljenog cilja i ishoda fizičkog i zdravstvenog vaspitanja. Ove aktivnosti organizuju se u okviru redovnog rasporeda ili prema posebnom rasporedu u skladu sa prostornim mogućnostima škole i potrebama učenika u trajanju od 1,5 časova nedeljno.

Plan rada ovih aktivnosti je sastavni deo planiranja u fizičkom i zdravstvenom vaspitanju.

Škola se može opredeliti za jedan od ponuđenih načina organizacije ovih aktivnosti na predlog Stručnog veća.

Način organizacije ovih aktivnosti je sastavni deo Školskog programa i Godišnjeg plana rada škole.

Načini organizacije rada obaveznih fizičkih aktivnosti učenika:

- Realizuju se u trajanju od 45 minuta, jednom u toku nedelje. U školama koje imaju odgovarajuće materijalno-tehničke i prostorne uslove, fond od ½ školskog časa odnosno 22,5 minuta, na nedeljnom nivou, može se realizovati tako što će učenici svake druge nedelje imati još jedan čas ovih aktivnosti, ili na drugi način koji predloži Stručno veće fizičkog i zdravstvenog vaspitanja. Radi efikasnijeg rada i obuhvaćenosti svih učenika dozvoljeno je spajanje dva odeljenja istog razreda. Dva nastavnika rade istovremeno sa dva odeljenja.
- Realizuju se u trajanju od 45 minuta, jednom u toku nedelje. Fond od ½ školskog časa odnosno 22,5 minuta, na nedeljnom nivou, realizuje se kumulativno, jednom u tromesečju, u ukupnom trajanju od 6 školskih časova odnosno 4,5 sata.

Stručno veće može predložiti neki drugi način organizacije ovih aktivnosti, posebno ukoliko se škola opredeli da ove aktivnosti realizuje izvan škole (plivanje, skijanje, klizanje, orijentiring itd.).

Programski sadržaji obaveznih fizičkih aktivnosti

Obavezni programski sadržaji ovih aktivnosti su:

- Kondiciono vežbanje učenika u trajanju od najmanje 20 minuta;
- Mali fudbal:
 1. Vođenje i kontrola lopte,
 2. Primanje lopte i dodavanje lopte različitim delovima stopala,
 3. Šutiranje na gol i osnove igre u napadu (otkrivanje),
 4. Oduzimanje lopte i osnove igre u odbrani (pokrivanje),
 5. Vežbe sa dva i tri igrača,
 6. Igra sa primenom osnovnih pravila za mali fudbal.

Preporučeni programski sadržaji ovih aktivnosti:

- Obučavanje i usavršavanje elemenata predviđenih preporučenim nastavnim sadržajima:
 1. Atletike;
 2. Gimnastike;
 3. Plesa i ritmike;
 4. Drugih aktivnosti predviđenih programom školskih takmičenja.
- Mali fudbal:
 1. kolektivna igra u odbrani i napadu,
 2. tehnika igre golmana,

3. igra uz primenu pravila

- Plivanje;
- Skijanje;
- Klizanje;
- Badminton;
- Stoni tenis;
- Orijentiring;
- Druge aktivnosti po izboru Stručnog veća škole.

VANNASTAVNE AKTIVNOSTI

Plan i program ovih aktivnosti predlaže Stručno veće i sastavni je deo godišnjeg plana rada škole i školskog programa.

B. Slobodne aktivnosti – sekcije

Formiraju se prema interesovanju učenika. Nastavnik sačinjava poseban program uzimajući u obzir materijalne i prostorne uslove rada, uzrasne karakteristike i sposobnosti učenika. Ukoliko je neophodno, sekcije se mogu formirati prema polu učenika. Učenik se u svakom trenutku može se uključiti u rad sekcije.

V. Nedelja školskog sporta

Radi razvoja i praktikovanja zdravog načina života, razvoja svesti o važnosti sopstvenog zdravlja i bezbednosti, o potrebi negovanja i razvoja fizičkih sposobnosti, kao i prevencije nasilja, narkomanije, maloletničke delikvencije, škola u okviru Školskog programa realizuje nedelju školskog sporta.

Nedelja školskog sporta obuhvata:

- takmičenja u sportskim disciplinama prilagođenim uzrastu i mogućnostima učenika;
- kulturne manifestacije sa ciljem promocije fizičkog vežbanja, sporta i zdravlja (likovne i druge izložbe, folklor, ples, muzičko-sportske radionice, slet...);
- đачke tribine i radionice (o zdravlju, istoriji fizičke kulture, sportu, rekreaciji, „ferpleju”, posledicama nasilja u sportu, tehnološkim dostignućima u vežbanju i sportu i dr.).

Plan i program Nedelje školskog sporta sačinjava Stručno veće fizičkog i zdravstvenog vaspitanja u saradnji sa drugim stručnim većima (likovne kulture, muzičke kulture, istorije, informatike...) i stručnim saradnicima u školi, vodeći računa da i učenici koji su oslobođeni od praktičnog dela nastave fizičkog i zdravstvenog vaspitanja, budu uključeni u organizaciju ovih aktivnosti.

G. Aktivnosti u prirodi (krosevi, zimovanje, letovanje)

Iz fonda radnih dana, predviđenih zajedničkim planom, škola organizuje aktivnosti u prirodi:

- prolećni kros (dužinu staze određuje stručno veće);
- zimovanje – organizuje se za vreme zimskog raspusta (obuka skijanja, klizanja, kraći izleti sa pešačenjem ili na sankama, idr.);
- letovanje – organizuje se za vreme letnjeg raspusta u trajanju od najmanje sedam dana (logorovanje, kampovanje itd.).

D. Školska i vanškolska takmičenja

Škola organizuje i sprovodi obavezna unutarškolska sportska takmičenja, kao integralni deo procesa fizičkog vaspitanja prema planu Stručnog veća i to u:

- sportskoj gimnastici (u zimskom periodu);
- atletici (u prolećnom periodu),
- najmanje jednoj sportskoj igri (u toku godine).

Škola može planirati takmičenja iz drugih sportskih grana ili igara ukoliko za to postoje uslovi i interesovanje učenika (ples, orijentiring, badminton, između dve ili četiri vatre, poligoni itd.).

Učenici mogu da učestvuju i na takmičenjima u sistemu školskih sportskih takmičenja Republike Srbije, koja su u skladu sa planom i programom nastave i učenja.

Đ. Korektivno-pedagoški rad i dopunska nastava

Ove aktivnosti organizuju se sa učenicima koji imaju:

- poteškoće u savladavanju gradiva;

- smanjene fizičke sposobnosti;
- loše držanje tela;
- zdravstvene poteškoće koje onemogućavaju redovno pohađanje nastave.

Za učenike koji imaju poteškoće u savladavanju gradiva i učenike sa smanjenim fizičkim sposobnostima organizuje se dopunska nastava koja podrazumeva savladavanje onih obaveznih programskih sadržaja, koje učenici nisu uspjeli da savladaju na redovnoj nastavi, kao i razvijanje njihovih fizičkih sposobnosti;

Rad sa učenicima koji imaju loše držanje tela podrazumeva:

- uočavanje posturalnih poremećaja kod učenika;
- savetovanje učenika i roditelja;
- organizovanje dodatnog preventivnog vežbanja u trajanju od jednog školskog časa nedeljno;
- organizovanje korektivnog vežbanja u saradnji sa odgovarajućom zdravstvenom ustanovom.

Rad sa učenicima sa zdravstvenim poteškoćama organizuje se isključivo u saradnji sa lekarom specijalistom, koji određuje vrstu vežbi i stepen opterećenja.

Oslobađanje učenika od nastave fizičkog i zdravstvenog vaspitanja

Učenik može biti oslobođen samo od praktičnog dela programa nastave za određeni period, polugodište ili celu školsku godinu na osnovu preporuke izabranog lekara.

Učenik oslobođen praktičnog dela u obavezi je da prisustvuje časovima. Za rad sa oslobođenim učenicima nastavnik sačinjava poseban program rada baziran na usvajanju teorijskih i vaspitnih sadržaja u skladu sa programom i u korelaciji sa sadržajima drugih predmeta.

Oslobođenim učenicima treba pružiti mogućnost da:

- sude, vode statistiku, registruju rezultat ili prate nivo aktivnosti učenika na času ili školskom takmičenju,
- naprave edukativni poster ili elektronsku prezentaciju, pripreme reportažu sa sportskog događaja,
- prate i evidentiraju aktivnost učenika na času uz pomoć nastavnika i na drugi način pomažu u organizaciji nastavnih i vannastavnih aktivnosti.

Ishodi za učenike oslobođene od praktičnog dela nastave

Po završetku teme učenik će biti u stanju da:

- Navede osnovna pravila gimnastike, atletike, sportske igre, plivanja;
- Definiše osnovna zdravstveno-higijenska pravila vežbanja;
- Prezentuje i analizira informacije o fizičkom vežbanju, sportu, zdravlju, istoriji sporta, aktuelnim sportskim podacima itd.);
- Učestvuje u organizaciji Nedelje školskog sporta i školskih takmičenja.

Planiranje vaspitno-obrazovnog rada

Definisani ishodi su važan deo i nezaobilazan element procesa planiranja nastave i učenja. Definisani kao rezultati učenja na kraju svakog razreda, tokom planiranja rada potrebno je odrediti vremensku dinamiku u odnosu na bavljenje pojedinim ishodima tokom školske godine. Neophodno je posebnu pažnju obratiti na ishode koje nije moguće dostići tokom jednog ili više časova, već je u tu svrhu potrebno realizovati različite aktivnosti tokom godine.

Oblici nastave

Predmet se realizuje kroz sledeće oblike nastave:

- teorijska nastava (do 4 časa);
- praktična nastava (68–72 časa).

Teorijska nastava

Posebni teorijski časovi mogu se organizovati samo u onim situacijama kada ne postoje uslovi za realizaciju nastave u prostorima za vežbanje ili alternativnim objektima, i kao prvi čas u polugodištu. Na tim časovima detaljnije se obrađuju sadržaji predviđeni temama Fizičko vežbanje i sport i Zdravstveno vaspitanje uz mogući praktičan rad u skladu sa uslovima.

Maksimalan broj časova bez praktičnog rada ne bi trebalo da bude veći od četiri (4) u toku školske godine.

Pri planiranju teorijskih sadržaja neophodno je uzeti u obzir: sadržaj programa, prethodna iskustva učenika, sadržaje drugih predmeta (korelaciju – međupredmetne kompetencije).

Praktična nastava

Broj časova po temama planira se na osnovu, procene nastavnika, materijalno-tehničkih i prostornih uslova. Nastavne teme ili pojedini sadržaji za koje ne postoje uslovi za realizaciju mogu biti zamenjeni odgovarajućim temama ili sadržajima programa za koje postoje odgovarajući uslovi. Okvirni broj časova po temama:

1. Atletika (16);
2. Gimnastika (16);
3. Osnove timskih i sportskih igara: Rukomet – minirukomet; (16)
4. Ritmika i ples (4);
5. Plivanje (12);
6. Testiranje i merenje (6–8).

Program fizičkog i zdravstvenog vaspitanja ostvaruje se realizacijom obaveznih i preporučenih sadržaja.

Obavezni sadržaji su oni koje je neophodno sprovesti u radu sa učenicima uzimajući u obzir sposobnosti učenika, materijalno-tehničke i prostorne uslove.

Preporučeni sadržaji su oni koje nastavnik bira i realizuje u radu sa učenicima (grupama ili pojedincima), koji su savladali obavezne sadržaje, uzimajući u obzir nivo dostignutosti ishoda, potrebe učenika i uslove za rad.

Fizičke sposobnosti

Pri planiranju kondicionog vežbanja u glavnoj fazi časa, treba uzeti u obzir uticaj nastavne teme na fizičke sposobnosti učenika i primeniti vežbe čiji delovi biomehaničke strukture odgovaraju osnovnom zadatku glavne faze časa i služe za obučavanje i uvežbavanje (obradu i utvrđivanje) konkretnog zadatka. Metode vežbanja koje se primenjuju u nastavi su trenažne metode (kontinuirani, ponavljajući i intervalni metod, kružni trening, i dr.), prilagođene uzrasnim karakteristikama učenika. U radu sa učenicima primenjivati diferencirane oblike rada, dozirati vežbanja u skladu sa njihovim mogućnostima i primenjivati odgovarajuću terminologiju vežbi. Vreme izvođenja vežbi i broj ponavljanja zadaju se grupama učenika ili pojedincima u skladu sa njihovim sposobnostima, vodeći računa o postizanju što veće radne efikasnosti i optimizaciji intenziteta rada. Akcenat se stavlja na one motoričke aktivnosti kojima se najuspešnije suprotstavlja posledicama hipokinezije.

Preporučeni načini rada za razvoj fizičkih sposobnosti učenika.

1. Razvoj snage
 - bez i sa rekvizita,
 - na spravama i uz pomoć sprava.
2. Razvoj pokretljivosti
 - bez i sa rekvizitima,
 - uz korišćenje sprava,
 - uz pomoć suvežbača.
3. Razvoj aerobne izdržljivosti
 - istrajno i intervalno trčanje,
 - vežbanje uz muziku – aerobik,
 - timske i sportske igre,
 - drugi modeli vežbanja.
4. Razvoj koordinacije
 - izvođenje koordinacionih vežbi u različitom ritmu i promenljivim uslovima (kretanje ekstremitetima u dve ravni).
5. Razvoj brzine i eksplozivne snage
 - jednostavne i složene strukture kretanja izvoditi maksimalnim intenzitetom iz različitih početnih položaja, izazvane različitim čulnim nadražajima (start iz različitih položaja itd.),
 - štafetne igre,
 - izvođenje vežbi različitim maksimalnom brzinom (bacanja, skokovi, akrobatika, šutiranja, udarci kroz atletiku, gimnastiku, timske i sportske igre).

Za učenike koji iz zdravstvenih razloga izvode posebno odabrane vežbe, potrebno je obezbediti posebno mesto za vežbanje.

Motoričke veštine, sport i sportske discipline

1. Atletika

Sadržaji atletike se realizuju u jesenjem i prolećnom periodu.

Obavezni sadržaji

Istrajno trčanje: vežbe tehnike; kontinuirano i intervalno trčanje;

Sprintersko trčanje: vežbe tehnike trčanja (niski skip, visoki skip, zabacivanje potkolenice, grebajući korak, itd), niski start i faze trčanja;

Skok uvis prekoračnom tehnikom; tehnika skoka uvis kroz faze (zalet, otkok, prelazak letvice i doskok). Obučavanje tehnike vrši se u celini a po potrebi raščlanjivanjem na faze.

Bacanje loptice u dalj: obučavanje kroz faze (zalet i izbačaj) i usvajanje vežbe u celini. Korelacija sa vežbama iz rukometa (donožni korak, zamah i tehnika izbačaja dugim zamahom).

Preporučeni sadržaji:

Ovi sadržaji se primenjuju u radu sa učenicima koji su savladali obavezne sadržaje primenom odgovarajuće metodike rada.

- Tehnika štafetnog trčanja (štafetne igre, načini izmene palice i dr.);
- Skok udalj osnovni elementi zgrčne tehnike – realizovati kroz faze;
- Bacanja kugle 2 kg – iz mesta i bočna tehnika;
- Bacanje „vorteks-a” u dalj;
- Troboj – kroz odeljensko takmičenje primeniti tri discipline koje su učenici savladali (trčanje, bacanja i skokovi).

2. Sportska gimnastika

Sadržaji se realizuju u zimskom periodu.

Obavezni sadržaji

Učenike je neophodno podeliti po polu i prema sposobnostima. Postaviti više radnih mesta. Na svakom času uvesti novi zadatak uz ponavljanje prethodnih. Dok jedna grupa obrađuje novi sadržaj, ostale grupe ponavljaju obrađene sadržaje. Promena radnih mesta vrši se nakon određenog broja ponavljanja. Npr. grupa koje nije prošla neki zadatak na času isti će realizovati na sledećem času. Učeniku koji ne može da izvede zadatu vežbu daje se olakšani zadatak. Nakon nekoliko obrađenih nastavnih jedinica ove nastavne teme, planom predvideti sadržaje drugih nastavnih tema (sportska ili timska igra i dr) u cilju intenzifikacije nastave. Gimnastički poligon osmisлити prema stepenu usvojenosti obrađenih sadržaja i prethodnih znanja.

- Vežbe na tlu: kolut napred, kolut nazad, stav o plećima – „sveća”, most iz ležanja na leđima; vaga pretklonom i zanoženjem; stav na šakama uz pomoć; premet uporom strance „zvezda”.

- Preskok: raznoška (do 110 cm);

- Vežbe u upor

paralelni razboj – naskok u upor, izdržaj, njih u upor, prednjim sed raznožno pred rukama, prinožiti jednom do seda van, saskok;

- Vežbe u visu (doskočno vratilo, krugovi – njih i saskok u zanjihu; ljuljanje i saskoci);

- Penjanja (šipka, kanap, mornarske lestve – do 4 m visine);

- Niska greda:

bokom pored grede;

sunožnim odskokom naskok na gredu sunožno (jedna noga malo ispred druge);

različiti načini hodanja: u usponu, sa zgrčenim prednoženjem, sa zanoženjem, sa odnoženjem, sa visokim prednoženjem;

skok sunožnim odskokom, sunožni doskok na mesto odskoka;

vaga pretklonom i zanoženjem; saskok zgrčeno.

- gimnastički poligon sastavljen od obrađenih programskih sadržaja.

Preporučeni sadržaji

Mogu se realizovati kroz časove na kojima se realizuju obavezni sadržaji, diferencirani oblik rada sa naprednim učenicima koji npr. preskaču kozlić po dužini umesto po širini, rade leteći kolut nakon koluta napred. Ovakve modele moguće je primeniti na sve sadržaje sportske gimnastike.

- Vežbe na tlu: kolut napred i nazad – varijante (npr: iz stava raskoračnog kolut napred do stava raskoračnog, iz stava raskoračnog kolut nazad do stava raskoračnog); Kolut leteći; Most zaklonom;
- Visoka greda:

naskok u upor prednji, upor odnožno desnom (levom) okretom za 90 stepeni udesno i prehvatom bočno (palčevi su okrenuti jedan prema drugom), upor klečeći na desnoj sa zanoženjem leve (mala vaga);

- osnovna kretanja iz prethodnih razreda na niskoj gredi izvesti na srednjoj ili visokoj gredi;
- Trambolina ili odskočna daska: skokovi – prednji pruženi i zgrčeni;
- Preskok „raznoška” – kozlič postavljen po dužini (110 cm);
- Konj sa hvataljkama – upori i izdržaji;
- Vežbe u upor

paralelni razboj – naskok u upor, njih i prednjijom sed raznožno pred rukama, sasedom snožiti, njih i prednjijom saskok prednoška;

- Konj sa hvataljkama – upori i izdržaji;
- Vežbe u visu:

dohvatno vratilo – vis zavesom o potkoleno, naupor jašući i saskok odnoška.

3. Osnove timskih i sportskih igara

Sadržaji rukometa realizuju se na časovima fizičkog i zdravstvenog vaspitanja, a malog fudbala na obaveznim fizičkim aktivnostima učenika.

3.1. Rukomet – minirukomet

Obavezni sadržaji

- Obučavanje elemenata tehnike i taktike sa loptom:

držanje lopte: jednom i obema rukama, plitki i duboki hvat;

vođenje lopte: u mestu sa promenom visine vođenja, promenom ruke, promenom položaja; vođenje lopte bočnim i dubinskim kretanjem; pravolinijski, sa promenom brzine i ruke kojom se vodi; promenom pravca kretanja; vođenje u kretanju sa zaustavljanjem u dva koraka; dribling nad pasivnim i aktivnim protivnikom (igra „1 na 1”);

dodavanje lopte: jednom rukom „kratkim zamahom” (smer napred, ukoso, u stranu); „dugim zamahom” uz primenu nekog od zaleta (bočni–donožni, bočni–zanožni);

hvatanje lopte: u visini grudi i glave; hvatanje neprecizno bačenih lopti (bočnih, iznad visine glave, u visini kolena); hvatanje kotrljajućih lopti; hvatanje i dodavanje lopte u kretanju;

šutiranje: čeon i šut i skok šut u dalj i vis;

fintiranje: (jednostruka finta u jaču stranu).

- Obučavanje individualnih elemenata tehnike i taktike bez lopte:

u fazi napada – pozicioniranje igrača, utrčavanje u prazne prostore, promena smera kretanja, otkrivanje za prijem lopte;

u fazi odbrane – odbrambeni stav i kretanje u stavu; zaustavljanje napadača, oduzimanje lopte od protivničkog napadača, presecanje putanje lopte kod dodavanja, blok;

elementi tehnike golmana – (osnovni stav, kretanje na голу, odbrana visokih i niskih lopti, odbrana šuteva sa pozicije krila, odbrana sedmerca).

- Obučavanje grupnih i kolektivnih elemenata taktike igre:

Igra uz individualnu odbranu „čovek na čoveka” (presing); pozicioniranje igrača u napadu i odbrani 6:0; igra na dva gola (3 na 3, 4 na 4); igra uz primenu osnovnih pravila uvažavajući usvojeni nivo prethodno obučavanih elemenata.

Preporučeni sadržaji

- Obučavanje elemenata tehnike i taktike igrača sa loptom:

vođenje lopte: vežbe vođenja sa radom nogu (kroz noge, pored i ispred tela); vođenje dve lopte;

dodavanje lopte: dodavanje „dugim zamahom” – čeon zalet; dodavanje lopte izvedenim načinima; dodavanja sa izmenom mesta;

hvatanje lopte: hvatanje jednom rukom;

šutiranje: bočni šut sa otklonom, šutiranje pivotmena, šut sa krilne pozicije;

fintiranje: jednostruka finta u „slabiju stranu”.

- Obučavanje grupnih i kolektivnih elemenata taktike igre:

izvođenje slobodnog udarca;

ukrštanja igrača u fazi napada, igra 5:1 i 5+1

4. Ples i ritmika

Obavezni sadržaji

Planirati vežbe koje je neopodno ponoviti iz programa mlađih razreda (dokorak, galop, dečiji poskoci, polkin korak...). Dati mogućnost učeniku ili grupi učenika da izabere muziku i osmisli ritmičku vežbu na osnovu usvojenih elemenata. Sa vijačom primeniti „skokove kroz vijaču”, preskakanje vijače galopom i sunožnim poskocima. Obraditi prve dve varijante narodnog kola „Moravac”.

Preporučeni sadržaji

Vežbe sa vijačom usložiti naizmeničnim preskocima na levoj i desnoj nozi i u kretanju. Planirati vežbe sa obručem koje sadrže okretanja oko raznih delova tela, kotrljanja po tlu i provlačenja. Vežbe sa loptom prevashodno treba da obuhvate manipulciju sa njom, bacanja. Osnovne varijante narodnog kola iz kraja u kome se škola nalazi.

5. Plivanje

Nastavna tema Plivanje, realizuje se u školama u kojima za to postoje uslovi, u okviru redovne nastave ili obaveznih fizičkih aktivnosti učenika.

Škole koje se opredele za realizaciju programskih sadržaja plivanja na objektima izvan škole, ove časove organizuju u okviru obaveznih fizičkih aktivnosti učenika.

Ukoliko ne postoji mogućnost realizacije nastave plivanja u ovom razredu, broj časova namenjen ovoj nastavnoj temi raspoređuje se drugim nastavnim temama predviđenih programom.

Prilikom realizacije sadržaja Plivanja formirati grupe plivača i neplivača.

Obavezni sadržaji

Vežbe disanja, rad nogu, plovak, održavanje u mestu, zaveslaji (kraul i leđni kraul), skok na noge i izron, samopomoć u vodi (okretanjem na leđa).

Preporučeni sadržaji

Plivanje tehnikom kraula ili leđnog kraula;

Ronjenje po dužini.

6. Testiranje i merenje

Praćenje fizičkog razvoja i motoričkih sposobnosti sprovodi se na početku i kraju školske godine, iz prostora kardiorespiratorne izdržljivosti (procena aerobnog kapaciteta), telesnog sastava (posebno telesne masnoće), mišićne snage, izdržljivosti u mišićnoj snazi, gipkosti i agilnosti. Model kontinuiranog praćenja fizičkog razvoja i motoričkih sposobnosti u nastavi fizičkog i zdravstvenog vaspitanja, baterija testova, kriterijumske referentne vrednosti i način njihovog tumačenja, organizacija i protokol testiranja kao pedagoške implikacije detaljno su objašnjeni u navedenom priručniku.

Testiranje učenika moguće je sprovesti na časovima obaveznih fizičkih aktivnosti.

Okvirni broj časova po temama obaveznih fizičkih aktivnosti

1. Osnove timskih i sportskih igara:

Mali fudbal; (18)

2. Druge aktivnosti predviđene programom stručnog veća (36).

Didaktičko-metodički elementi

Osnovne karakteristike časova:

- jasnoća nastavnog sadržaja;
- optimalno korišćenje raspoloživog prostora, sprava i rekvizita;
- izbor racionalnih oblika i metoda rada;
- izbor vežbi optimalne obrazovne vrednosti;
- funkcionalna povezanost svih delova časa – unutar jednog i više uzastopnih časova jedne nastavne teme.

Ukoliko na času istovremeno vežbaju dva odeljenja, nastava se sprovodi odvojeno za učenike i učenice.

Prilikom izbora oblika rada neophodno je uzeti u obzir prostorne uslove rada, broj učenika na času, broj sprava i rekvizita i dinamiku obučavanja i uvežbavanja nastavnog zadatka.

Izbor didaktičkih oblika rada treba da bude funkciji racionalne organizacije i intenzifikacije časa, kao i dostizanja postavljenih ishoda.

Praćenje i ocenjivanje

Ishodi predstavljaju dobru osnovu za praćenje i procenu postignuća učenika, odnosno kreiranje zahteva kojima se može utvrditi da li su učenici dostigli ono što je opisano određenim ishodom. Ishodi pomažu nastavnicima u praćenju, prikupljanju i beleženju postignuća učenika. Kako će u procesu vrednovanja iskoristiti ishode nastavnik, sam osmišljava u odnosu na to koji se način praćenja i procene njemu čini najracionalnijim i najkorisnijim. Pored toga, postojanje ishoda olakšava i izveštavanje roditelja o radu i napredovanju učenika. U procesu ocenjivanja poželjno je koristiti lični karton učenika (evidencija o procesu i produktima rada učenika, uz komentare i preporuke) kao izvor podataka i pokazatelja o napredovanju učenika. Prednosti korišćenja ličnog kartona učenika su višestruke: omogućava kontinuirano i sistematično praćenje napredovanja, predstavlja uvid u praćenje različitih aspekata učenja i razvoja, predstavlja, podršku u osposobljavanju učenika za samoprocenu, pruža precizniji uvid u različite oblasti postignuća (jake i slabe strane) učenika.

U cilju sagledavanja i analiziranja efekata nastave fizičkog i zdravstvenog vaspitanja, preporučuje se da nastavnik podjednako, kontinuirano prati i vrednuje:

- Aktivnost i odnos učenika prema fizičkom i zdravstvenom vaspitanju koji obuhvata:
- vežbanje u adekvatnoj sportskoj opremi;
- redovno prisustvovanje na časovima fizičkog i zdravstvenog vaspitanja i obaveznim fizičkim aktivnostima;
- učestvovanje u vančasovnim i vanškolskim aktivnostima i dr.
- Prikaz jednog od usvojenih kompleksa opštepripremnih vežbi (vežbi oblikovanja),
- Dostignut nivo postignuća motoričkih znanja, umenja i navika (napredak u usavršavanju tehnike):

Atletika:

Prikaz tehnike sprinterskog i istrajnog trčanja; prikaz tehnike, skoka uvis prekoračna tehnika (makaze); Sprintersko trčanje 30–50 m na vreme, bacanje loptice do 200 g u dalj. Istrajno trčanje u trajanju od 6 minuta. Trčanje školskog kroša.

Sportska gimnastika:

Vežbe na tlu: kolut u napred, kolut u nazad, stav o šakama uz pomoć, most iz ležanja, stav na plećima „sveća”:

Preskok: raznoška uz pomoć;

Vežbe u upor:

- paralelni razboj: naskok u upor sa povišenja (švedska klupa, sanduk, stolica...), prednjihom sed raznožno, prinožiti jednom i saskok,
- nisko vratilo: upor odskokom, izdržaj, saskok u početni položaj;

Vežbe u visu (vratilo/krugovi): njih i saskok prednjihom.

Penjanja: prikaz tehnike penjanja uz šipku i konopac.

Rukomet:

Kontrola lopte u mestu i kretanju (vođenje);

Vođenje lopte prvolinijski sa promenom pravca kretanja (levom i desnom rukom);

Hvata i dodaje loptu u visini glave i ramena;

Šutira jednom tehnikom;

Mali fudbal:

Dodavanje unutrašnjom stranom stopala i primanje lopte donom i unutrašnjom stranom stopala;

Vođenje i šut na gol jednom tehnikom;

Dodavanje, primanje lopte u i šut na gol u kretanju.

Ples i ritimka:

Zamasi, kruženja, trčanja, poskoci i skokovi bez rekvizita. Poskoci i skokovi kroz vijaču.

Narodno „Moravac” kolo uz muziku (prva i druga varijanta).

Plivanje:

Kontroliše i održava telo u vodi.

Samopomoć u vodi.

Individualni napredak motoričkih sposobnosti svakog učenika procenjuje se u odnosu na prethodno provereno stanje. Prilikom ocenjivanja neophodno je uzeti u obzir sposobnosti učenika, stepen spretnosti i umešnosti. Ukoliko učenik nema razvijene posebne sposobnosti, prilikom ocenjivanja uzima se u obzir individualni napredak njegov individualni napredak u odnosu na prethodna dostignuća i mogućnosti kao i angažovanje učenika u nastavnom procesu.

Kod učenika oslobođenih od praktičnog dela nastave, nastavnik prati i vrednuje:

- nivo ostvarenosti ishoda iz oblasti Fizička i zdravstvena kultura;
- učešće u organizaciji vannastavnih aktivnosti.

Pedagoška dokumentacija

- Dnevnik rada za fizičko i zdravstveno vaspitanje;
- Planovi rada fizičkog i zdravstvenog vaspitanja i obaveznih fizičkih aktivnosti učenika: plan rada stručnog veća, godišnji plan (po temama sa brojem časova), mesečni operativni plan, plan vannastavnih aktivnosti i praćenje njihove realizacije.
- Pisane pripreme: formu i izgled pripreme sačinjava sam nastavnik uvažavajući: vremensku artikulaciju ostvarivanja, cilj časa, ishode koji se realizuju, konzistentnu didaktičku strukturu časova, zapažanja nakon časa;
- Radni karton: nastavnik vodi za svakog učenika. Radni karton sadrži: podatke o stanju fizičkih sposobnosti sa testiranja, osposobljenosti u veštinama napomene o specifičnostima učenika i ostale podatke neophodne nastavniku.

Pedagošku dokumentaciju nastavnik sačinjava u pisanoj, a po mogućnosti i elektronskoj formi.

4. IZBORNI PROGRAMI

Naziv predmeta **GRADANSKO VASPITANJE**

Cilj Cilj nastave i učenja programa Građanskog vaspitanja je da učenik izučavanjem i praktikovanjem osnovnih principa, vrednosti i procedura građanskog društva postane svestan svojih prava i odgovornosti, osetljiv za potrebe pojedinaca i zajednice i spreman da aktivno deluje u zajednici uvažavajući demokratske vrednosti.

Razred **Peti**

Godišnji fond časova **36 časova**

ISHODI Po završetku razreda učenik će biti u stanju da:	OBLAST /TEMA	SADRŽAJI
– razlikuje želje od potreba i navede primere veze između potreba i ljudskih prava; – štiti svoja prava na način koji ne ugrožava druge i njihova prava; – argumentuje potrebu posebne zaštite prava deteta; – na primeru prepozna ugrađenost prava deteta u osnovnim dokumentima koja uređuju rad škole; – navede činioce koji utiču na ostvarivanje dečijih prava; – prepozna situacije kršenja dečijih prava u svakodnevnom životu i na primerima istorijskih događaja; – iskaže svoj stav o značaju poštovanja pravila u funkcionisanju zajednice; – učestvuje u donošenju pravila rada grupe i poštuje ih; – ponaša se u skladu sa pravilima i dužnostima u školi; – navede načine demokratskog odlučivanja; – objasni ulogu pojedinca i grupa u zaštiti dečijih prava; – realno proceni sopstvenu odgovornost u situaciji kršenja nečijih prava i zna kome da se obrati za pomoć; – prihvata druge učenike i uvažava njihovu različitost; – u medijima i knjigama koje čita pronalazi primere predrasuda, stereotipa, diskriminacije, netolerancije po različitim osnovama kao i primere poštovanja različitosti; – navede vrste nasilja; – analizira sukob iz različitih uglova učesnika i nalazi konstruktivna rešenja prihvatljiva za sve strane u sukobu; – argumentuje prednosti konstruktivnog načina rešavanja sukoba; – učestvuje u identifikaciji problema u vezi sa ostvarenošću prava deteta u svojoj školi; – učestvuje u osmišljavanju akcije, procenjivanju njene izvodljivosti i predviđanju mogućih efekat;	LJUDSKA PRAVA DEMOKRATSKO DRUŠTVO PROCESI U SAVREMENOM SVETU GRADANSKI AKTIVIZAM	Potrebe i prava Potrebe i želje. Potrebe i prava. Prava i pravila u učionici. Pravila rada u učionici, donošenje grupnih pravila. Prava deteta u dokumentima o zaštiti prava Posebnost prava deteta i ljudska prava. Konvencija o pravima deteta. Vrste prava. Pokazatelji ostvarenosti i kršenja dečijih prava . Konvencija o pravima deteta u dokumentima koja se odnose na školu. Prava i funkcionisanje zajednice Moje zajednice. Škola kao zajednica. Odlučivanje u učionici i školi. Glasanje i konsenzus kao demokratski načini odlučivanja. Odgovornosti i obaveze u zajednici Odgovornost dece. Odgovornosti odraslih (roditelja, nastavnika). Kršenje i zaštita prava Ponašanje učenika u situacijama kršenja prava deteta. Kome se mogu obratiti za pomoć. Naši identiteti Naše sličnosti i razlike (rasa, pol, nacionalna pripadnost, društveno poreklo, veroispovest, politička ili druga uverenja, imovno stanje, kultura, jezik, starost i invaliditet). Stereotipi i predrasude. Diskriminacija. Tolerancija. Cukobi i nasilje Sukobi i načini rešavanja sukoba. Prednosti konstruktivnog rešavanja sukoba. Vrste nasilja: fizičko, aktivno i pasivno, emocionalno, socijalno, seksualno, digitalno. Reagovanje na nasilje. Načini zaštite od nasilja. Planiranje i izvođenje akcija u školi u korist prava deteta

- učestvuje u izvođenju akcije, prikupljanju i obradi podataka o izabranom problemu koristeći različite izvore i tehnike;
- prezentuje, obrazlaže i argumentuje izabranu akciju i dobijene rezultate;
- u diskusiji pokazuje veštinu aktivnog slušanja, iznosi svoj stav zasnovan na argumentima, komunicira na neugrožavajući način.

- Izbor problema.
- Traženje rešenja problema.
- Izrada plana akcije.
- Analiza mogućih efekata akcije.
- Planiranje i izvođenje akcije.
- Završna analiza akcije i vrednovanje efekata.
- Prikaz i analiza grupnih radova.

Ključni pojmovi sadržaja: potrebe i prava, odgovornosti i obaveze, identitet, sukobi i nasilje, građanski aktivizam.

UPUTSTVO ZA DIDAKTIČKO-METODIČKO OSTVARIVANJE PROGRAMA

Izborni program Građansko vaspitanje, u drugom ciklusu osnovnog obrazovanja i vaspitanja, organizovan je po modelu spirale i orijentisan je na ostvarivanje ishoda. Ishodi su iskazi o tome šta učenici umeju da urade na osnovu onoga što su stekli proučavajući ovaj program. Oni predstavljaju opis integrisanih znanja, veština, stavova i vrednosti učenika u četiri oblasti (Ljudska prava, Demokratsko društvo, Procesi u savremenom svetu i Građanski aktivizam) koje se nalaze u svim programima drugog ciklusa. Teme po oblastima se spiralno razvijaju što znači da se postojeći sadržaji iz razreda u razred proširuju i produbljuju, a mnogi ishodi se nadograđuju ili se, ako je u pitanju veština, unapređuju. Tipičan primer takvog ishoda su oni koji se odnose na komunikaciju. Aktivno slušanje i konstruktivno reagovanje su ishodi koji se postepeno unapređuju kroz brojne aktivnosti i sadržaje. Slično je i sa jačanjem osetljivosti za potrebe i prava drugih, prepoznavanje diskriminacije i mnoge druge ishode koji se ne mogu brzo i lako ostvariti obradom samo jednog programskog sadržaja. Sve četiri oblasti su jednako važne, a nastavnik ih, u neposrednom radu sa učenicima, integriše jer između njih postoji prirodna veza.

U programu su navedeni sadržaji koje nastavnik može da dopunjuje, proširuje i menja prema konkretnim potrebama i planu sopstvenog rada ali uvek imajući u vidu ishode koje treba ostvariti. Redosled navedenih ishoda ne iskazuje njihovu važnost jer su svi od značaja za postizanje opšteg cilja predmeta i razvoj međupredmetnih kompetencija, pre svega odgovorno učešće u demokratskom društvu. Između ishoda, kako u okviru jedne, tako i više oblasti, postoji povezanost. Ostvarivanje jednog ishoda doprinosi ostvarivanju drugih ishoda. Mnogi ishodi su procesni i predstavljaju rezultat kumulativnog dejstva obrazovno-vaspitnog rada, tokom dužeg vremenskog perioda. Posebnost građanskog vaspitanja je u tome što je ono deo šireg koncepta obrazovanja za demokratiju i građansko društvo i u tom smislu je tesno povezano sa drugim predmetima, vannastavnim aktivnostima i uopšte etosom škole.

Po vrsti, ishodi mogu biti:

- a) saznanji (npr. objasni ulogu pojedinca i grupa u zaštiti dečijih prava);
- b) emocionalni (npr. prepozna tuđe emocije);
- v) voljni (npr. učestvuje u izvođenju akcije).

Saznanji ishodi se najlakše ostvaruju, ali tek kad su ishodi sve tri vrste ostvareni opšti cilj predmeta je dostignut u potpunosti. Zato nije dovoljno poznavati principe konstruktivne komunikacije već i komunicirati na takav način. U ovom programu postoje mnogi ishodi koji su voljni i manifestuju se u ponašanju učenika ali treba imati u vidu da je za njihovo ostvarenje potrebno više vremena i više prilika da se naučeno neposredno praktikuje. Obrazovanje za demokratiju nije isto što i obrazovanje o demokratiji. Zato ovaj program težište ne stavlja na znanja, već na veštine primenljive u svakodnevnom životu u demokratskoj zajednici, na demokratske stavove i vrednosti o univerzalnosti prava, jednakosti, slobodi i odgovornosti, socijalnoj osetljivosti i pripadnosti zajednici, uz spremnost da se aktivno deluje za sopstvenu dobit kao i dobit drugih.

Ostvarivanje ovako postavljenih ishoda zahteva primenu različitih interaktivnih oblika rada kao i odabir i korišćenje odgovarajućih metoda i tehnika rada sa učenicima. Nastavnici su u prilici da koriste: radionice, simulacije, igranje uloga, studije slučaja, debate, diskusije, projekte, istraživanja, promocije, pokretanje akcija kao i da sami osmisle neke druge aktivnosti. Za učenike petog razreda neke od ovih tehnika rada su novina te ih treba postepeno navikavati na način rada gde su i oni aktivni kreatori nastave.

Program Građanskog vaspitanja ima prirodnu vezu sa drugim nastavnim predmetima. To se vidi u ishodima koji se odnose na prepoznavanje dobrih primera, kao i kršenja ljudskih prava u sadržajima koji se obrađuju u okviru predmeta Istorija ili u književnim delima koja učenici čitaju u okviru Srpskog jezika i književnosti, odnosno Maternjeg jezika. Iz tog razloga, međupredmetno planiranje je velika podrška ostvarenju cilja ovog programa.

Posebnu pažnju treba obratiti na poslednju oblast programa gde se prethodno stečena znanja i veštine integrišu i praktikuju. Akcije treba da budu male i izvodljive ali da imaju sve neophodne korake. Učenike treba ohrabrivati kada naiđu na teškoće i jasno ukazivati da su i neuspele akcije takođe dobre, jer njihovom analizom dolazimo do uvida koji su koraci bili pogrešni. Brojni su primeri tema u okviru kojih se mogu osmisliti akcije u školi u korist prava deteta. Na primer, vršnjačka podrška je važan segment ukupne podrške inkluzivnog obrazovanja, tako da je uključenost mladih ljudi u ovaj segment života i rada škole veoma začajan. On se ogleda upravo u zajedničkom promišljanju nastavnika i učenika na temu kako osmisliti plan podrške, kako ga najuspešnije realizovati, vodeći računa o potrebama svakog učenika kao buhvaćenog inkluzivnim obrazovanjem.

U programu Građansko vaspitanje produkti učeničkih aktivnosti imaju poseban značaj. Oni mogu biti različite vrste kao što su poster, audio-vizuelni zapisi, prezentacije, prikazi rezultata istraživanja, predstave i drugo. Oni se mogu koristiti pri integraciji ili rekapitulaciji obrađenih sadržaja, proceni napredovanja učenika, kao i samoproceni nastavnika koliko uspešno radi. Produkti se mogu koristiti i van grupe, na primer na izložbi u holu škole, u školskim novinama, sajtu škole, u lokalnoj zajednici ili lokalnim medijima.

Za realizaciju nastave ovog programa i ostvarivanje definisanih ishoda, vrlo je važna uloga nastavnika. On je model koji svojim ponašanjem daje primer i doprinosi stvaranju demokratske atmosfere koja je pogodna za razmenu i argumentovanje ideja i mišljenja među učenicima; on je taj koji daje povratne informacije i podstiče učenike na razumevanje odnosa u grupi. Konstruktivna komunikacija i demokratske procedure nisu samo cilj već i način da se ostvare željeni ishodi. Bitno je da nastavnik obezbedi ravnopravnu uključenost svakog učenika (uvažavajući različitost kako u stilovima učenja tako i u tipu ličnosti). Realizacija programa treba da se odvija u skladu sa principima interaktivnih odnosa (aktivne, problemske i istraživačke nastave), sa stalnim refleksijama na odgovarajuće pojave iz društvenog konteksta (prošlosti i još više sadašnjosti). Poseban zahtev za nastavnike predstavlja potreba za pripremom novih, aktuelnih materijala koji najbolje odgovaraju sadržaju i ishodima. Oni se mogu naći u različitim izvorima informacija. Za realizaciju pojedinih tema mogu se koristiti filmovi jer aktiviraju kognitivnu i afektivnu stranu ličnosti i podsticajno deluju na učenike da iskažu misli, osećanja i stavove. Ne treba zanemariti ni internet i različite socijalne mreže jer su to oblici komunikacije koji su bliski mladima i na kojima se mogu prepoznati i analizirati mnogi problemi života u savremenom svetu, ali i razgovarati o govoru mržnje, netoleranciji, drugim oblicima kršenja prava, kao i digitalnom nasilju. Podrazumeva se da nastavnik ima potpuni uvid u materijale koji se koriste u radu sa učenicima (filmovi, video klipovi, tekstovi iz novina i dr.) kako bi se zaštitili od neodgovarajućih sadržaja.

Nastavnik treba da obezbedi da se na času svaki učenik oseća uvaženo, prihvaćeno i dobrodošlo u svojoj različitosti, uz obavezu da poštuje i uvaži druge i drugačije poglede i mišljenja. Nastavnik treba da podstiče kod učenika sposobnost da razumeju sopstvenu odgovornost u situacijama diskriminacije i nasilja, kao i da biraju konstruktivne načine reagovanja na njih.

Zbog izbornog statusa programa sasvim je izvesno da će grupa u petom razredu biti heterogena po iskustvu u oblasti građanskog vaspitanja (najčešće promene izbornog programa dešavaju se na prelasku u drugi ciklus). Zato je važno na početku školske godine pažljivo i uz poštovanje procedura doneti pravila rada jer grupa bez reda i osnovnih pravila ne može biti demokratska. Bitno je i da svi učenici učestvuju u donošenju pravila kako bi svima bila razumljiva njihova funkcija. A da bi se poštovala pravila važno je da se dogovore i prihvate načini njihove kontrole (učenici odlučuju o merama za njihovo nepoštovanje). Nekoliko prvih časova su prilika da se učenici podsete šta su naučili, da razmene sopstvena znanja, stavove, vrednosti i veštine kao i da se uvedu u sadržaje kojima će se baviti. Posebnu pažnju treba obratiti na učenike koji se po prvi put u petom razredu susreću sa ovim predmetom. Na osnovu utvrđenih potreba učenika, nastavnik će planirati realizaciju nastave za svaku konkretnu grupu. Takva situacija neujednačenog predznanja je prilika za vršnjačko učenje jer tokom časa Građanskog vaspitanja učenici uče jedni od drugih i doprinose aktivnostima svojim iskustvima, znanjima i sposobnostima.

Značaj programa nalazi se i u činjenici da ishodi Građanskog vaspitanja u velikoj meri doprinose razvoju nekoliko međupredmetnih kompetencija i da se njegovi sadržaji vrlo dobro uklapaju u različite vannastavne aktivnosti. Posebno je značajan doprinos razvoju međupredmetne kompetencije komunikacija jer se pri radu na svim sadržajima insistira na iskazivanju sopstvenog mišljenja, osećanja, stavova i to na način koji ne ugrožava druge, kao i međupredmetne kompetencije rešavanje problema jer se učenici u svakoj tematskoj celini osnažuju da prepoznaju probleme ali i da aktivno traže rešenja.

Činjenica da se program opisno ocenjuje ne umanjuje potrebu da se kontinuirano prati napredovanje učenika u dostizanju ishoda koje započinje inicijalnom procenom nivoa na kome se učenik nalazi i u odnosu na šta će se procenjivati njegovo dalje napredovanje. Svaka aktivnost je dobra prilika za procenu napredovanja i davanje povratne informacije, a učenike treba osposobljavati i ohrabrivati da procenjuju sopstveni napredak u ostvarivanju ishoda predmeta, kao i napredak drugih učenika. Građansko vaspitanje pruža izuzetnu mogućnost za negovanje samorefleksije (promišljanje učenika o tome šta zna, ume, može) i podsticanje samoregulacije procesa učenja kroz postavljanje ličnih ciljeva napredovanja i planiranja kako da se ostvare.

Naziv
predmeta

DRUGI STRANI JEZIK

Cilj

Cilj učenja stranog jezika je da se učenik usvajanjem funkcionalnih znanja o jezičkom sistemu i kulturi i razvijanjem strategija učenja stranog jezika osposobi za osnovnu pismenu i usmenu komunikaciju i stekne pozitivan odnos prema drugim jezicima i kulturama, kao i prema sopstvenom jeziku i kulturnom nasleđu.

Razred

Peti

Godišnjifond
časova

72 časa

NEMAČKI JEZIK

ISHODI Po završetku razreda učenik će biti u stanju da u usmenoj i pisanoj komunikaciji:	OBLAST/ TEMA Komunikativne funkcije	SADRŽAJI
– pozdravi i otpozdravi, primenjujući najjednostavnija jezička sredstva;	Pozdravljanje	Jezičke aktivnosti u komunikativnim situacijama Reagovanje na usmeni ili pisani impuls sagovornika (nastavnika, vršnjaka, i slično) i iniciranje upoznavanja; uspostavljanja kontakta (npr. pri susretu, na razglednici, u imejlu, SMS-u). Sadržaji Guten Morgen / Guten Tag / Guten Abend / Hallo! Gute Nacht / Auf Wiedersehen / Auf Wiedersehen/ Tschüs! Bis dann. Bis später. Wie geht`s? Wie geht es Ihnen? Danke, gut. Und dir? / Und Ihnen? / Und selbst/selber? (Inter)kulturni sadržaji: formalno i neformalno pozdravljanje; ustaljena pravila učtivosti, ime i prezime, nadimci. Jezičke aktivnosti u komunikativnim situacijama Iniciranje upoznavanja, posredovanje u upoznavanju i predstavljanje drugih osoba, prisutnih i odsutnih, usmeno i pisano; slušanje i čitanjekratkih i jednostavnih tekstova kojim se neko predstavlja; popunjavanje formulara osnovnim ličnim podacima (prijava na kurs, pretplata na dečji časopis, nalepnica za prtljag, članska karta i slično). Sadržaji Mein Name ist Petra Novak. Ich heiße Petra (Novak). Ich bin Petra (Novak). Wie heißt du? Wie heißen Sie? Wie heißt ihr? Wer ist das? Das ist Markus. Das ist meine Lehrerin, Frau Simin. /Freut mich. Meine Eltern heißen Zorica und Drago. Woher kommst du? Woher kommt ihr? Woher kommen Sie? Ich komme aus Serbien. Ich wohne in Smederevo. Wo wohnst du? Wie ist deine Adresse/Telefonnummer? Prezent slabih glagola i najfrekventnijih jakih glagola (schlafen, fahren, essen, lesen, geben, nehmen, sprechen). Upotreba određenog, neodređenog, negacionog, prisvojnog člana u nominativu i akuzativu. Upotreba nultog člana. Upotreba upitnih zamenica i priloga (wer, was; wo, wie, wann). Upotreba pokazne zamenice das. Iskazna i upitna rečenica – položaj glagola/red reči. (Inter)kulturni sadržaji: formalno i neformalno predstavljanje, imenovanje srodstva, ime i prezime, zemlje nemačkog govornog područja.
– predstavi sebe i drugog; – razume jasno postavljena jednostavna pitanja lične prirode i odgovara na njih;	Predstavljanje sebe i drugih; davanje osnovnih informacija o sebi; davanje i i traženje osnovnih informacija o drugima	

– razume uputstva i naloge i reaguje na njih;	Razumevanje i davanje jednostavnih uputstava i naloga	Jezičke aktivnosti u komunikativnim situacijama Slušanje i čitanje naloga i uputstava i reagovanje na njih (komunikacija u učionici – uputstva i nalozi koje razmenjuju učesnici u nastavnom procesu, uputstva za igru i slično). Sadržaji Komm her! Kommt an die Tafel! Setz dich! Setzt euch! Mach(t) das Buch auf/zu! Lies/Lest vor! Hör(t) zu! Sing(t) mit! Sprich/Sprecht nach! Hör/Hört zu! Steh(t) auf! Pass(t) auf! Gib dein Buch an Petra! Gebt mir eure Hausaufgaben! Kannst du mir dein Heft geben? Kann ich dein Heft bekommen? Imperativ – potvrdni i odrični oblici 2. lica jednine i množine. Upotreba negacione partikule nicht. Imperativ glagola sa naglašenim prefiksom. (receptivno) Modalni glagoli u ljubazno formulisanim molbama, uputstvima i predlozima.(receptivno) Red reči u rečenicama sa imperativom. (Inter)kulturni sadržaji: poštovanje osnovnih normi učtivosti, pesme.
– razume jednostavna i pažljivo iskazana pravila ponašanja (sugestije, preporuke, zabrane) i reaguje na njih, uz vizuelnu podršku (znakovi, simboli i slično) i bez nje;	Iskazivanje pravila ponašanja	Jezičke aktivnosti u komunikativnim situacijama Slušanje i čitanje jednostavnih iskaza u vezi sa pravilima ponašanja. Sadržaji Kann ich mich hier hinsetzen? Leider nicht, es sit besetzt. Hier darf man nicht sprechen. Du musst dein Handy ausschalten. Die Teire darf man nicht füttern. Neodređena zamenica man u nominativu i akuzativu. Prezent modalnih glagoli u formulisanim molbama, uputstvima i predlozima.(receptivno) Red reči u rečenicama sa imperativom. (Inter)kulturni sadržaji: ponašanje na javnim mestima, značenje simbola.
– razume poziv i reaguje na njega; – uputi poziv na zajedničku aktivnost;	Poziv i reagovanje na poziv za učešće u zajedničkoj aktivnosti	Jezičke aktivnosti u komunikativnim situacijama Slušanje i čitanje kratkih jednostavnih poziva na zajedničku aktivnost i reagovanje na njih, usmeno ili pisano (poziv na rođendan, žurku, na igru, u bioskop...); upućivanje i prihvatanje /odbijanje poziva na zajedničku aktivnost, usmeno ili pisano, koristeći najjednostavnije izraze molbi, zahvalnosti, izvinjenja. Sadržaji Spielen wir Fußball/Tischtennis/ Monopoly? Komm, wir spielen Schach! Wir spielen Basketball. Spielst du mit? Möchtest du zu meiner Party kommen? Komm zu mir! Gehen wir ins Kino? Ja, gerne. /Leider kann ich nicht. Ich muss lernen. /Nien, ich habe keine Lust. Upotreba glagola kretanja sa akuzativom. Upotreba predloga (an, in, auf). (Inter)kulturni sadržaji: prikladno prihvatanje i odbijanje poziva, rođendani, proslava rođendana, igre.
– razume kratke i jednostavne molbe i zahteve i reaguje na njih; – uputi kratke i jednostavne molbe i zahteve; – iskaže i prihvati zahvalnost na jednostavan način;	Iskazivanje molbe, zahteva i zahvalnosti	Jezičke aktivnosti u komunikativnim situacijama Slušanje i čitanje jednostavnih iskaza kojima se traži pomoć, usluga ili obaveštenje; davanje jednostavnog, usmenog i pisanog odgovora na iskazanu molbu ili zahtev; izražavanje i prihvatanje zahvalnosti u usmenom i pisanom obliku. Sadržaji Kann ich dir/Ihnen helfen?/ Ich habe eine Bitte. Möchtest du eine Orange? Kannst du mir bitte eine Orange geben? Ich möchte eine Tasse Tee.Kannst du mir ein Stück Torte geben?Danke. Vielen Dank. Ich danke dir. / Bitte. Nichts zu danken./Gern geschehen. Upotreba neodređenog člana u nominativu i akuzativu. Upotreba modalnih glagola u prezentu. (Inter)kulturni sadržaji: pravila učtive komunikacije.

- razume jednostavno iskazane čestitke i odgovara na njih;
- uputi jednostavne čestitke;

Čestitanje

- razume jednostavan opis živih bića, predmeta, mesta i pojava;
- opiše živa bića, predmete i mesta i pojave jednostavnim jezičkim sredstvima;

Opisivanje živih bića, predmeta, mesta i pojava

- razume jednostavne iskaze o uobičajenim i trenutnim aktivnostima i sposobnostima i reaguje na njih;
- opiše i planira uobičajene i trenutne aktivnosti kratkim jednostavnim jezičkim sredstvima;
- opiše šta ume/ne ume da (u)radi;

Opisivanje uobičajenih i trenutnih aktivnosti, planova i sposobnosti

- razume svakodnevne iskaze u vezi s neposrednim potrebama, osetima i osećanjima i reaguje na njih;
- izrazi osnovne potrebe, osećanja kratkim i jednostavnim jezičkim sredstvima;

Iskazivanje potreba, oseća i osećanja

Jezičke aktivnosti u komunikativnim situacijama

Slušanje i čitanje kratkih i jednostavnih ustaljenih izraza kojima se čestita praznik, rođendan ili neki drugi značajan događaj; reagovanje na upućenu čestitku u usmenom i pisanom obliku; upućivanje kratkih prigodnih čestitki u usmenom i pisanom obliku.

Sadržaji

Alles Gute zum Geburtstag! Liebe Lina, zum Geburtstag Viel Glück ...
Ich gratuiere dir/Ihnen zum Jubileum. Frohe Weihnachten/Ostern.
Upotreba ličnih zamenica u nominativu, dativu i akuzativu.

(Inter)kulturni sadržaji: najznačajniji praznici i način obeležavanja / proslave.

Jezičke aktivnosti u komunikativnim situacijama

Slušanje i čitanje kraćih jednostavnih opisa živih bića, predmeta, mesta i pojava u kojima se pojavljuju informacije o spoljnom izgledu, pojavnim oblicima, dimenzijama i ostalim najjednostavnijim karakteristikama; davanje kratkih usmenih i pisanih opisa živih bića, predmeta, mesta i pojava.

Sadržaji

Meine Schwester ist groß und schlank.

Wie sind deine Augen? Blau oder grün

Ihr Hund ist 2 Jahre alt, klein und schwarz. Er frisst gern Kekse.

Das ist mein Zimmer. Es ist klein aber schön. Es gefällt mir sehr.

Anna ist meine beste Freundin. Sie ist nett und freundlich. Sie hilft mir gern.

Ich wohne in Bonn. Bonn ist eine schöne Stadt am Rhein.

Upotreba prideva i priloga kao imenskog dela predikata uz glagol sein.

Prisvojni determinativi u nominativu, dativu i akuzativu.

Red reči u iskaznoj upitnoj rečenici.

Predlozi uz glagole mirovanja.

(Inter)kulturni sadržaji: kultura stanovanja, odnos prema živoj i neživoj prirodi.

Jezičke aktivnosti u komunikativnim situacijama

Slušanje i čitanje opisa u vezi sa uobičajenim i trenutnim aktivno-stima, planovima i sposobnostima u porodičnoj i školskoj sredini; sastavljanje poruka i spiskova u vezi sa uobičajenim i trenutnim aktivnostima, planovima i sposobnostima.

Sadržaji

Was machst du jetzt/heute Nachmittag?

Ich mache meine Hausaufgaben.

Ich wohne ganz oben im Haus/im fünften Stock.

Hast du eine Wohnung oder ein Haus? Wann gehst du schlafen? Hast du freitags immer Deutsch.

Ich gehe dreimal der Woche zum Training.

Upotreba priloga za vreme i mesto (donnerstags/da, dort, hier) .

Red reči u iskaznoj, upitnoj i uzvičnoj rečenici.

(Inter)kulturni sadržaji: radno vreme, razonoda, život porodice.

Jezičke aktivnosti u komunikativnim situacijama

Slušanje i čitanje iskaza u vezi sa potrebama, osetima, osećanjima; saopštavanje potreba i oseća i predlaganje rešenja u vezi s njima; usmeno i pisano iskazivanje svojih osećanja i (empatično) reagovanje na tuđa.

Sadržaji

Ich bin durstig. Ich habe Hunger. Mir ist kalt/heiß. Ich bin müde/tautrig/froh.

Möchtest du schlafen? Etwas Wasser trinken? Möchtest du ein Käsebrot?

Lične zamenice u nominativu, dativu i akuzativu.

(Inter)kulturni sadržaji: mimika i gestikulacija; upotreba emotikona.

– razume jednostavna obaveštenja o prostoru i orijentaciji u prostoru i reaguje na njih;
 – traži i pruži kratka i jednostavna obaveštenja o orijentaciji u prostoru;
 – opiše neposredni prostor u kojem se kreće;

Iskazivanje prostornih odnosa i veličina

– razume jednostavna obaveštenja o hronološkom/meteorološkom vremenu i reaguje na njih;
 – traži i daje kratka i jednostavna obaveštenja o hronološkom /meteorološkom vremenu;

Iskazivanje vremena (hronološkog i meteorološkog)

– razume jednostavne iskaze kojima se izražava pripadanje/nepripadanje, posedovanje/neposredovanje i reaguje na njih;
 – traži i da jednostavne iskaze kojima se izražava pripadanje/nepripadanje, posedovanje/neposredovanje;

Izražavanje pripadanja/nepripadanja i posedovanja/neposredovanja

– razume jednostavne iskaze za izražavanje dopadanja/nedopadanja, slaganja/neslaganja i reaguje na njih;
 – traži mišljenje i izražava dopadanje/nedopadanje jednostavnim jezičkim sredstvima;

Izražavanje dopadanja/nedopadanja

Jezičke aktivnosti u komunikativnim situacijama

Slušanje i čitanje kraćih tekstova u kojima se na jednostavan način opisuju prostorni odnosi i orijentacija u prostoru; usmeno i pisano traženje i davanje informacija o snalaženju / orijentaciji u prostoru; usmeno i pisano opisivanje prostornih odnosa u privatnom i javnom prostoru (soba, stan, kuća, učionica, škola, muzej, bioskop).

Sadržaji

Wo ist dein Sportzeug? Wo liegt die Schweiz auf der Landkarte? Wo ist die Bank?

Ich bin vor /neben / hinter der Garage. Meine Mutter ist auf dem Markt/ im Supermarkt / bei ihrer Frisörin. Die Bäckerei ist neben der Schule. Meine Stadt ist in Nordserbien.

Entschuldigung, wie kommen ich zum Theater? – Gehen Sie nur geradeaus, etwa 50m.

Upotreba dativa i akuzativa uz glagole mirovanja i kretanja u prostoru. Prilozi za mesto: geradeaus, links, rechts.

(Inter)kulturni sadržaji: javni prostor, kultura stanovanja.

Jezičke aktivnosti u komunikativnim situacijama

Slušanje i čitanje kratkih tekstova koji se odnose na tačno vreme, dan, mesec ili deo dana (razglas/plan vožnje na autobuskoj/železničkog stanici, aerodromu; bioskopski program, dogovor za neku aktivnost) ili na meteorološko vreme (trenutne ili uobičajene vremenske prilike); usmeno i pisano traženje i davanje informacija o vremenu dešavanja neke aktivnosti ili meteorološkim prilikama.

Sadržaji

Wie spät ist es? Es ist Viertel nach neun. Es ist einundzwanzig Uhr fünfzehn. Wann beginnt die Schule? Am ersten September. Am Donnerstag. Um 8 Uhr.

Wie ist das Wetter? Es regnet/scheit.

Die Sonne scheint. Es ist kalt/warm/heiß.

Upotreba fraza za zvanično i nezvanično iskazivanje satnice. Upotreba predloga (am, um, nach, vor).

Bezlični glagoli (receptivno).

(Inter)kulturni sadržaji: klima, razgovor o vremenu, geografske destinacije.

Jezičke aktivnosti u komunikativnim situacijama

Slušanje i čitanje kraćih tekstova s jednostavnim iskazima za izražavanje pripadanja / nepripadanja i posedovanja / neposredovanja i reagovanje na njih; usmeno i pisano, iskazivanje pripadanja / nepripadanja i posedovanja / neposredovanja.

Sadržaji

Ist das deine Katze? Nein, das ist Marias Katze. Mein Hund ist nicht da. Das ist das Haus von meinen Eltern.

Mimi ist die Katze von Barbara. Hast du einen Kugelschreiber? Ich brauche einen Regenschirm. – Hier ist mein Kugelschreiber.

Upotreba prisvojnih članova. Izražavanje pripadnosti predlogom von + dativ.

(Inter)kulturni sadržaji: porodica i prijatelji, odnos prema životinjama, kućni ljubimci.

Jezičke aktivnosti u komunikativnim situacijama

Slušanje i čitanje kraćih tekstova s jednostavnim iskazima za izražavanje dopadanja / nedopadanja i reagovanje na njih; usmeno i pisano iskazivanje slaganja / neslaganja, dopadanja / nedopadanja.

Sadržaji

Ich mag Rockmusik. Ich liebe meine Familie und meine Freunde.

Ich schwimme gern.

Mein Lieblingssport ist Volleyball. Skifahren finde ich doof.

Wie findest du die neue Mathelehrerin? Ich finde sie nett.

Prezent modalnog glagola mögen

Složenice – rod i građenje: (receptivno).

Glagol finden za izražavanje dopadanja/nedopadanja.

(Inter)kulturni sadržaji: umetnost (književnost za mlade, strip, film, muzika...), hrana, sport.

– razume jednostavne izraze koji se odnose na količinu (broj osoba, životinja i predmeta količina prilikom kupovine i sl.) i reaguje na njih;
 – traži i pruži osnovne informacije u vezi sa količinama i brojevima;
 – izrazi prisustvo i odsustvo nekoga ili nečega;

Izražavanje količine i brojeva

Jezičke aktivnosti u komunikativnim situacijama

Slušanje i čitanje jednostavnih iskaza koje sadrže informacije u vezi sa količinom i brojevima (novčani iznos, uzrast, vreme, broj telefona i slično); usmeno i pisano korišćenje jednostavnih iskaza sa brojevima do 100.

Sadržaji

Wie viele Menschen stehen da? Wieviel Butter brauchst du für den Kuchen? 200 Gramm.

Gibt es etwas Butter im Kühlschrank? Nein, wir brauchen Butter. Ich kaufe vier Flaschen Öl, eine Packung Salz, einen Becher Joghurt, zwei Schachteln Pralinen.

Was kostet das? Das macht 15,50 Euro. Meine Einkaufsliste: zwei Kilo Äpfel, drei Liter Milch, ein Pfund Kaffee.

Upotreba jezičkih sredstava kvantifikacije. Upotreba leksike kojom se imenuje ambalaža. Iskazivanje količine i cene. Brojevi do 100.

(Inter)kulturni sadržaji: društveno okruženje, putovanja.

Ključni pojmovi sadržaja: komunikativni pristup, funkcionalna upotreba jezika, interkulturalnost.

ENGLISKI JEZIK

ITALIJANSKI JEZIK

RUSKI JEZIK

FRANCUSKI JEZIK

ŠPANSKI JEZIK

TEMATSKE OBLASTI U NASTAVI STRANIH JEZIKA ZA OSNOVNU ŠKOLU

Napomena: Tematske oblasti se prožimaju i iste su u sva četiri razreda drugog ciklusa osnovne škole. Autori udžbenika i nastavnici obrađuju ih u skladu sa interesovanjima učenika i aktuelnim zbivanjima u svetu.

- 1) Lični identitet
- 2) Porodica i uže društveno okruženje (prijatelji, komšije, nastavnici itd.)
- 3) Geografske osobenosti
- 4) Stanovanje – forme, navike
- 5) Živi svet – priroda, ljubimci, očuvanje životne sredine, ekološka svest
- 6) Istorija, vremensko iskustvo i doživljaj vremena (prošlost – sadašnjost – budućnost)
- 7) Škola, školski život, školski sistem, obrazovanje i vaspitanje
- 8) Profesionalni život (izabrana – buduća struka), planovi vezani za buduće zanimanje
- 9) Mladi – deca i omladina
- 10) Životni ciklusi
- 11) Zdravlje, higijena, preventiva bolesti, lečenje
- 12) Emocije, ljubav, partnerski i drugi međuljudski odnosi
- 13) Transport i prevozna sredstva
- 14) Klima i vremenske prilike
- 15) Nauka i istraživanja
- 16) Umetnost (naročito moderna književnost za mlade; savremena muzika)
- 17) Duhovni život; norme i vrednosti (etički i verski principi); stavovi, stereotipi, predrasude, tolerancija i empatija; briga o drugome
- 18) Običaji i tradicija, folklor, proslave (rođendani, praznici)
- 19) Slobodno vreme – zabava, razonoda, hobiji
- 20) Ishrana i gastronomske navike
- 21) Putovanja
- 22) Moda i oblačenje
- 23) Sport
- 24) Verbalna i neverbalna komunikacija, konvencije ponašanja i ophođenja
- 25) Mediji, masmediji, internet i društvene mreže
- 26) Život u inostranstvu, kontakti sa strancima, ksenofobija

UPUTSTVO ZA DIDAKTIČKO-METODIČKO OSTVARIVANJE PROGRAMA

I. PLANIRANJE NASTAVE I UČENJA

Program orijentisan na ishode nastavniku daje veću slobodu u kreiranju i osmišljavanju nastave i učenja. Uloga nastavnika je da kontekstualizuje program prema potrebama konkretnog odeljenja imajući u vidu sastav odeljenja i karakteristike učenika, udžbenike i druge nastavne materijale, tehničke uslove, nastavna sredstva i medije kojima škola raspolaže, kao i resurse i mogućnosti lokalne sredine u kojoj se škola nalazi. Polazeći od datih ishoda, sadržaja i preporučenih jezičkih aktivnosti u komunikativnim situacijama nastavnik kreira svoj godišnji (globalni) plan rada na opsnovu koga će kasnije razviti operativne planove. Ishodi definisani po oblastima, tj. komunikativnim funkcijama, usmeravaju nastavnika da operacionalizuje ishode na nivou jedne ili više nastavnih jedinica. Nastavnik za svaku oblast ima definisane ishode i od njega se očekuje da za svaku nastavnu jedinicu, u fazi planiranja i pripreme časa, definiše ishode imajući u vidu nivo postignuća učenika. To znači da ishode treba klasifikovati od onih koje bi svi učenici trebalo da dostignu, preko onih koje ostvaruje većina pa do onih koje dostiže manji broj učenika sa visokim stepenom postignuća.

Pri planiranju treba, takođe, imati u vidu da se ishodi razlikuju, da se neki mogu lakše i brže ostvariti, dok je za većinu ishoda potrebno više vremena, različitih aktivnosti i načina rada. U fazi planiranja nastave i učenja veoma je važno imati u vidu da je udžbenik nastavno sredstvo koje ne određuje sadržaje predmeta i zato se sadržajima u udžbeniku pristupa selektivno i u skladu sa predviđenim ishodima. S obzirom na to da udžbenik nije jedini izvor znanja, nastavnik treba da uputi učenike na druge izvore informisanja i sticanja znanja i veština.

II. OSTVARIVANJE NASTAVE I UČENJA

Komunikativna nastava jezik smatra sredstvom komunikacije. Stoga je i program usmeren ka ishodima koji ukazuju na to šta je učenik u komunikaciji u stanju da razume i produkuje. Tabelarni prikaz nastavnika postepeno vodi od komunikativne funkcije kao oblasti, preko aktivnosti koje u nastavi osposobljavaju učenika da komunicira i koristi jezik u svakodnevnom životu, u privatnom, javnom ili obrazovnom domenu. Primena ovog pristupa u nastavi stranih jezika zasniva se na nastojanjima da se dosledno sprovode i primenjuju sledeći stavovi:

- ciljni jezik upotrebljava se u učionici u dobro osmišljenim kontekstima od interesa za učenike, u prijatnoj i opuštenoj atmosferi;
- govor nastavnika prilagođen je uzrastu i znanjima učenika;
- nastavnik mora biti siguran da je shvaćeno značenje poruke uključujući njene kulturološke, vaspitne i socijalizirajuće elemente;
- bitno je značenje jezičke poruke;
- znanja učenika mere se jasno određenim relativnim kriterijumima tačnosti i zato uzor nije izvorni govornik;
- sa ciljem da unapredi kvalitet i obim jezičkog materijala, nastava se zasniva i na socijalnoj interakciji; rad u učionici i van nje sprovodi se putem grupnog ili individualnog rešavanja problema, potragom za informacijama iz različitih izvora (internet, dečiji časopisi, prospekti i audio materijal) kao i rešavanjem manje ili više složenih zadataka u realnim i virtuelnim uslovima sa jasno određenim kontekstom, postupkom i ciljem;
- nastavnik upućuje učenike u zakonitosti usmenog i pisanog koda i njihovog međusobnog odnosa;
- svi gramatički sadržaji uvode se induktivnom metodom kroz raznovrsne kontekstualizovane primere u skladu sa nivoom, a bez detaljnih gramatičkih objašnjenja, osim, ukoliko učenici na njima ne insistiraju, a njihovo poznavanje se vrednuje i ocenjuje na osnovu upotrebe u odgovarajućem komunikativnom kontekstu.

Komunikativno-interaktivni pristup u nastavi stranih jezika uključuje i sledeće kategorije:

- usvajanje jezičkog sadržaja kroz ciljano i osmišljeno učestvovanje u društvenom činu;
- poimanje programa kao dinamične, zajednički pripremljene i prilagođene liste zadataka i aktivnosti;
- nastavnik treba da omogući pristup i prihvatanje novih ideja;
- učenici se posmatraju kao odgovorni, kreativni, aktivni učesnici u društvenom činu;
- udžbenici predstavljaju izvor aktivnosti i moraju biti praćeni upotrebom dodatnih autentičnih materijala;
- učionica je prostor koji je moguće prilagođavati potrebama nastave iz dana u dan;
- rad na projektu kao zadatku koji ostvaruje korelaciju sa drugim predmetima i podstiče učenike na studiozni i istraživački rad;
- za uvođenje novog leksičkog materijala koriste se poznate gramatičke strukture i obrnuto.

Tehnike / aktivnosti

Tokom časa se preporučuje dinamično smenjivanje tehnika / aktivnosti koje ne bi trebalo da traju duže od 15 minuta.

Slušanje i reagovanje na komande nastavnika na stranom jeziku ili sa audio zapisa (slušaj, piši, poveži, odredi ali i aktivnosti u vezi sa radom u učionici: crtaj, seci, boji, otvori/zatvori svesku, itd.).

Rad u parovima, malim i velikim grupama (mini-dijalozi, igra po ulogama, simulacije itd.).

Manuelne aktivnosti (izrada panoa, prezentacija, zidnih novina, postera i sl.).

Vežbe slušanja (prema uputstvima nastavnika ili sa audio-zapisa povezati pojmove, dodati delove slike, dopuniti informacije, selektovati tačne i netačne iskaze, utvrditi hronologiju i sl.).

Igre primerene uzrastu

Klasiranje i upoređivanje (po količini, obliku, boji, godišnjim dobima, volim/ne volim, komparacije...).

Rešavanje „tekućih problema” u razredu, tj. dogovori i mini-projekti.

„Prevođenje” iskaza u gest i gesta u iskaz.

Povezivanje zvučnog materijala sa ilustracijom i tekstom, povezivanje naslova sa tekstom ili, pak, imenovanje naslova.

Zajedničko pravljenje ilustrovanih i pisanih materijala (planiranje različitih aktivnosti, izveštaj/dnevnik sa putovanja, reklamni plakat, program priredbe ili neke druge manifestacije).

Razumevanje pisanog jezika:

- uočavanje distinktivnih obeležja koja ukazuju na gramatičke specifičnosti (rod, broj, glagolsko vreme, lice...);
- prepoznavanje veze između grupa slova i glasova;
- odgovaranje na jednostavna pitanja u vezi sa tekstom, tačno/netačno, višestruki izbor;
- izvršavanje pročitanih uputstava i naredbi.

Pismeno izražavanje:

- povezivanje glasova i grupe slova;
- zamenjivanje reči crtežom ili slikom;
- pronalaženje nedostajuće reči (upotpunjavanje niza, pronalaženje „uljeza”, osmosmerke, ukrštene reči, i slično);
- povezivanje kraćeg teksta i rečenica sa slikama/ilustracijama;
- popunjavanje formulara (prijava za kurs, nalepnice npr. za prtljag);
- pisanje čestitki i razglednica;
- pisanje kraćih tekstova.

Uvođenje dečije književnosti i transponovanje u druge medije: igru, pesmu, dramski izraz, likovni izraz.

Predviđena je izrada jednog pismenog zadatka u toku školske godine.

STRATEGIJE ZA UNAPREĐIVANJE I UVEŽBAVANJE JEZIČKIH VEŠTINA

S obzirom na to da se ishodi operacionalizuju preko jezičkih veština, važno je da se one u nastavi stranih jezika permanentno i istovremeno uvežbavaju. Samo tako učenici mogu da steknu jezičke kompetencije koje su u skladu sa zadatim ciljem.

Stoga je važno razvijati strategije za unapređivanje i uvežbavanje jezičkih veština.

Slušanje

Razumevanje govora je jezička aktivnost dekodiranja doslovnog i implicitnog značenja usmenog teksta; pored sposobnosti da razaznaže fonološke i leksičke jedinice i smislaone celine na jeziku koji uči, da bi uspešno ostvario razumevanje učenik treba da poseduje i sledeće kompetencije:

- diskurzivnu (o vrstama i karakteristikama tekstova i kanala prenošenja poruka),
- referencijalnu (o temama o kojima je reč) i
- sociokulturnu (u vezi sa komunikativnim situacijama, različitim načinima formulisanja određenih govornih funkcija i dr.).

Težina zadataka u vezi sa razumevanjem govora zavisi od više činilaca:

- od ličnih osobina i sposobnosti onoga ko sluša, uključujući i njegov kapacitet kognitivne obrade,
- od njegove motivacije i razloga zbog kojih sluša dati usmeni tekst,
- od osobina onoga ko govori,
- od namera s kojima govori,
- od konteksta i okolnosti – povoljnih i nepovoljnih – u kojima se slušanje i razumevanje ostvaruju,

- od karakteristika i vrste teksta koji se sluša, itd.

Progresija (od lakšeg ka težem, od prostijeg ka složenijem) za ovu jezičku aktivnost u okviru programa predviđena je, stoga, na više ravni. Posebno su relevantne sledeće:

- prisustvo/odsustvo vizuelnih elemenata (na primer, lakšim za razumevanje smatraju se oni usmeni tekstovi koji su praćeni vizuelnim elementima zbog obilja kontekstualnih informacija koje se automatski upisuju u dugotrajnu memoriju, ostavljajući pažnji mogućnost da se usredsredi na druge pojedinosti);
- dužina usmenog teksta;
- brzina govora;
- jasnost izgovora i eventualna odstupanja od standardnog govora;
- poznavanje teme;
- mogućnost/nemogućnost ponovnog slušanja i drugo.

Čitanje

Čitanje ili razumevanje pisanog teksta spada u tzv. vizuelne receptivne jezičke veštine. Tom prilikom čitalac prima i obrađuje tj. dekodira pisani tekst jednog ili više autora i pronalazi njegovo značenje. Tokom čitanja neophodno je uzeti u obzir određene faktore koji utiču na proces čitanja, a to su karakteristike čitalaca, njihovi interesi i motivacija kao i namere, karakteristike teksta koji se čita, strategije koje čitaoci koriste, kao i zahtevi situacije u kojoj se čita.

Na osnovu namere čitaoca razlikujemo sledeće vrste čitanja:

- čitanje radi usmeravanja;
- čitanje radi informisanosti;
- čitanje radi praćenja uputstava;
- čitanje radi zadovoljstva.

Tokom čitanja razlikujemo i nivo stepena razumevanja, tako da čitamo da bismo razumeli:

- globalnu informaciju;
- posebnu informaciju,
- potpunu informaciju;
- skriveno značenje određene poruke.

Pisanje

Pisana produkcija podrazumeva sposobnost učenika da u pisanom obliku opiše događaje, osećanja i reakcije, prenese poruke i izrazi stavove, kao i da rezimira sadržaj različitih poruka (iz medija, književnih i umetničkih tekstova itd.), vodi beleške, sačini prezentacije i slično.

Težina zadataka u vezi sa pisanom produkcijom zavisi od sledećih činilaca: poznavanja leksike i nivoa komunikativne kompetencije, kapaciteta kognitivne obrade, motivacije, sposobnosti prenošenja poruke u koherentne i povezane celine teksta.

Progresija označava proces koji podrazumeva usvajanje strategija i jezičkih struktura od lakšeg ka težem i od prostijeg ka složenijem. Svaki viši jezički nivo podrazumeva ciklično ponavljanje prethodno usvojenih elemenata, uz nadogradnju koja sadrži složenije jezičke strukture, leksiku i komunikativne sposobnosti. Za ovu jezičku aktivnost u okviru programa predviđena je progresija na više ravni. Posebno su relevantne sledeće:

- teme (učenikova svakodnevica i okruženje, lično interesovanje, aktuelni događaji i razni aspekti iz društveno-kulturnog konteksta, kao i teme u vezi sa različitim predmetima);
- tekstualne vrste i dužina teksta (formalni i neformalni tekstovi, rezimiranje, lične beleške);
- leksika i komunikativne funkcije (sposobnost učenika da ostvari različite funkcionalne aspekte kao što su opisivanje ljudi i događaja u različitim vremenskim kontekstima, da izrazi pretpostavke, sumnju, zahvalnost i slično u privatnom, javnom i obrazovnom domen);
- stepen samostalnosti učenika (od vođenog/usmeravanog pisanja, u kome se učenicima olakšava pisanje konkretnim zadacima i uputstvima, do samostalnog pisanja).

Govor

Govor kao produktivna veština posmatra se sa dva aspekta, i to u zavisnosti od toga da li je u funkciji monološkog izlaganja, pri čemu govornik saopštava, obaveštava, prezentuje ili drži predavanje jednoj ili više osoba, ili je u funkciji interakcije, kada se razmenjuju informacije između dva ili više sagovornika sa određenim ciljem, poštujući princip saradnje tokom dijaloga.

Aktivnosti monološke govorne produkcije su:

- javno obraćanje (saopštenja, davanje uputstava i informacija);
- izlaganje pred publikom (predavanja, prezentacije, reportaže, izveštavanje i komentari o nekim događajima i sl.)
- Ove aktivnosti se mogu realizovati na različite načine i to:
 - čitanjem pisanog teksta pred publikom;
 - spontanom izlaganjem ili izlaganjem uz pomoć vizuelne podrške u vidu tabela, dijagrama, crteža i dr.
 - realizacijom uvežbane uloge ili pevanjem.

Interakcija podrazumeva stalnu primenu i smenjivanje receptivnih i produktivnih strategija, kao i kognitivnih i diskurzivnih strategija (uzimanje i davanje reči, dogovaranje, usaglašavanje, predlaganje rešenja, rezimiranje, ublažavanje ili zaoblavanje nesporazuma ili posredovanje u nesporazumu) koje su u funkciji što uspešnijeg ostvarivanja interakcije. Interakcija se može realizovati kroz niz aktivnosti, na primer:

- razmenu informacija,
- spontanu konverzaciju,
- neformalnu ili formalnu diskusiju, debatu,
- intervju ili pregovaranje, zajedničko planiranje i saradnju.

Sociokulturna kompetencija i medijacija

Sociokulturna kompetencija i medijacija predstavljaju skup teorijskih znanja (kompetencija) koja se primenjuju u nizu jezičkih aktivnosti u dva osnovna jezička medijuma (pisanom i usmenom) i uz primenu svih drugih jezičkih aktivnosti (razumevanje govora, govor i interakcija, pisanje i razumevanje pisanog teksta). Dakle, predstavljaju veoma složene kategorije koje su prisutne u svim aspektima nastavnog procesa i procesa učenja.

Sociokulturna kompetencija predstavlja skup znanja o svetu uopšte, kao i o sličnostima i razlikama između kulturnih i komunikativnih modela sopstvene govorne zajednice i zajednice/zajednica čiji jezik uči. Ta znanja se, u zavisnosti od nivoa opštih jezičkih kompetencija, kreću od poznavanja osnovnih komunikativnih principa u svakodnevnoj komunikaciji (osnovni funkcionalni stilovi i registri), do poznavanja karakteristika različitih domena jezičke upotrebe (privatni, javni i obrazovni), paralingvističkih elemenata, i elemenata kulture/kultura zajednica čiji jezik uči. Navedena znanja potrebna su za kompetentnu, uspešnu komunikaciju u konkretnim komunikativnim aktivnostima na ciljnom jeziku.

Poseban aspekt sociokulturne kompetencije predstavlja interkulturalna kompetencija, koja podrazumeva razvoj svesti o drugom i drugačijem, poznavanje i razumevanje sličnosti i razlika između svetova, odnosno govornih zajednica, u kojima se učenik kreće. Interkulturalna kompetencija takođe podrazumeva i razvijanje tolerancije i pozitivnog stava prema individualnim i kolektivnim karakteristikama govornika drugih jezika, pripadnika drugih kultura koje se u manjoj ili većoj meri razlikuju od njegove sopstvene, to jest, razvoj interkulturalne ličnosti, kroz jačanje svesti o vrednosti različitih kultura i razvijanje sposobnosti za integrisanje interkulturalnih iskustava u sopstveni kulturni model ponašanja i verovanja.

Medijacija predstavlja aktivnost u okviru koje učenik ne izražava sopstveno mišljenje, već funkcioniše kao posrednik između osoba koje nisu u stanju da se direktno sporazumevaju. Medijacija može biti usmena i pisana, i uključuje sažimanje i rezimiranje teksta i prevođenje. Prevođenje se u ovom programu tretira kao posebna jezička aktivnost koja nikako ne treba da se koristi kao tehnika za usvajanje bilo kog aspekta ciljnog jezika predviđenog komunikativnom nastavom. Prevođenje podrazumeva razvoj znanja i veština korišćenja pomoćnih sredstava (rečnika, priručnika, informacionih tehnologija, itd.) i sposobnost iznalaženja strukturalnih i jezičkih ekvivalenata između jezika sa koga se prevodi i jezika na koji se prevodi.

Uputstvo za tumačenje gramatičkih sadržaja

Nastava gramatike, s nastavom i usvajanjem leksike i drugih aspekata stranog jezika, predstavlja jedan od preduslova ovladavanja stranim jezikom. Usvajanje gramatike podrazumeva formiranje gramatičkih pojmova i gramatičke strukture govora kod učenika, izučavanje gramatičkih pojava, formiranje navika i umenja u oblasti gramatičke analize i primene gramatičkih znanja, kao prilog izgrađivanju i unapređivanju kulture govora.

Gramatičke pojave treba posmatrati sa funkcionalnog aspekta (funkcionalni pristup). U procesu nastave stranog jezika u što većoj meri treba uključivati one gramatičke kategorije koje su tipične i neophodne za svakodnevni govor i komunikaciju, i to kroz raznovrsne modele, primenom osnovnih pravila i njihovim kombinovanjem. Treba težiti tome da se gramatika usvaja i receptivno i produktivno, kroz sve vidove govornih

aktivnosti (slušanje, čitanje, govor i pisanje, kao i prevođenje), na svim nivoima učenja stranog jezika, prema jasno utvrđenim ciljevima, standardima i ishodima nastave stranih jezika.

Gramatičke kategorije su razvrstane u skladu sa Evropskim referentnim okvirom za žive jezike za svaki jezički nivo koji podrazumeva progresiju jezičkih struktura prema komunikativnim ciljevima: od prostijeg ka složenijem i od receptivnog ka produktivnom. Svaki viši jezički nivo podrazumeva gramatičke sadržaje prethodnih jezičkih nivoa. Cikličnim ponavljanjem prethodno usvojenih elemenata nadograđuju se složenije gramatičke strukture. Nastavnik ima slobodu da izdvoji gramatičke strukture koje će ciklično ponavljati u skladu sa postignućima učenika, kao i potrebama nastavnog konteksta.

Glavni cilj nastave stranog jezika jeste razvijanje komunikativne kompetencije na određenom jezičkom nivou, u skladu sa statusom jezika i godinom učenja. S tim u vezi, uz određene gramatičke kategorije stoji napomena da se usvajaju receptivno, dok se druge usvajaju produktivno.

III. PRAĆENJE I VREDNOVANJE NASTAVE I UČENJA

Rad svakog nastavnika sastoji se od planiranja, ostvarivanja i praćenja i vrednovanja. Važno je da nastavnik kontinuirano prati i vrednuje ne samo postignuća učenika, proces nastave i učenja, već i sopstveni rad kako bi permanentno unapređivao nastavni proces.

Proces praćenja ostvarenosti ishoda počinje procenom nivoa znanja učenika na početku školske godine kako bi nastavnici mogli da planiraju nastavni proces i proces praćenja i vrednovanja učenčkih postignuća i napredovanja. Taj proces se realizuje formativnim i sumativnim vrednovanjem. Dok se kod formativnog ocenjivanja tokom godine prate postignuća učenika različitim instrumentima (dijagnostički testovi, samoevaluacija, jezički portfolio, projektni zadaci i dr.), sumativnim ocenjivanjem (pismeni zadaci, završni testovi, testovi jezičkog nivoa) preciznije se procenjuje ostvarenost ishoda ili standarda na kraju određenog vremenskog perioda (kraj polugodišta, godine, ciklusa obrazovanja). Formativno vrednovanje nije samo praćenje učenčkih postignuća, već i praćenje načina rada i sredstvo koje omogućava nastavniku da u toku nastavnog procesa menja i unapređuje proces rada. Tokom ocenjivanja i vrednovanja učenčkih postignuća treba voditi računa da se načini na koje se ono sprovodi ne razlikuje od uobičajenih aktivnosti na času jer se i ocenjivanje i vrednovanje smatraju sastavnim delom procesa nastave i učenja, a ne izolovanim aktivnostima koje stvaraju stres kod učenika i ne daju pravu sliku njihovih postignuća. Ocenjivanjem i vrednovanjem treba da se obezbedi napredovanje učenika u ostvarivanju ishoda, kao i kvalitet i efikasnost nastave. Svrha ocenjivanja treba da bude i jačanje motivacije za napredovanjem kod učenika, a ne isticanje njihovih grešaka. Elementi koji se vrednuju su raznovrsni i treba da doprinesu sveopštoj slici o napredovanju učenika, jačanju njihovih komunikativnih kompetencija, razvoju veština i sposobnosti neophodnih za dalji rad i obrazovanje. To se postiže ocenjivanjem različitih elemenata kao što su jezičke veštine (čitanje, slušanje, govor i pisanje), usvojenost leksičkih sadržaja i jezičkih struktura, primena pravopisa, angažovanost i zalaganje u radu na času i van njega, primena sociolingvističkih normi. Prilikom ocenjivanja i vrednovanja neophodno je da načini provere i ocenjivanja budu poznati učenicima odnosno usaglašeni sa tehnikama, tipologijom vežbi i vrstama aktivnosti koje su primenjivane na redovnim časovima, kao i načinima na koji se vrednuju postignuća. Takva pravila i organizacija procesa vrednovanja i ocenjivanja omogućavaju pozitivnu i zdravu atmosferu u nastavnom procesu, kao i kvalitetne međusobne odnose i komunikaciju na relaciji učenik – nastavnik, kao i učenik – učenik.

MATERNJI JEZICI SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE
Godišnji fond časova 72 časa

BOSANSKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

BUGARSKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

BUNJEVAČKI GOVOR SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

VLAŠKI GOVOR SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

MAĐARSKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

MAKEDONSKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

ROMSKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

RUMUNSKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

RUSINSKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

SLOVAČKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

SLOVENAČKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

UKRAINSKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

HRVATSKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

ČEŠKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

4. UPUTSTVO ZA OSTVARIVANJE PROGRAMA PREPORUČENE VRSTE AKTIVNOSTI I NAČINI OSTVARIVANJA PROGRAMA

Preporučene vrste aktivnosti u obrazovno-vaspitnom radu date su u programima za svaki obavezni predmet i izborni program u delu Uputstvo za ostvarivanje programa

5. PREPORUKE ZA PRIPREMU INDIVIDUALNOG OBRAZOVNOG PLANA ZA UČENIKE KOJIMA JE POTREBNA DODATNA OBRAZOVNA PODRŠKA

5.1. Individualni obrazovni plan za socijalno uskraćene učenike i učenike sa smetnjama u razvoju i invaliditetom

Individualni obrazovni plan se priprema za učenike kojima je usled socijalne uskraćenosti, smetnji u razvoju, invaliditeta, kasnijeg uključivanja u školovanje, nedovoljnog poznavanja jezika i drugih razloga potrebna dodatna obrazovna podrška. Cilj individualnog obrazovnog plana jeste postizanje optimalnog uključivanja takvih učenika u redovan obrazovno-vaspitni rad i njihovo osamostaljivanje u vršnjačkom kolektivu. Za svakog učenika pojedinačno, prema njegovim specifičnim potrebama i mogućnostima, priprema se prilagođen način obrazovanja koji obuhvata individualni obrazovni plan, program i način rada koji sadrže: 1) dnevni raspored aktivnosti časova nastave u odeljenju; 2) dnevni raspored rada sa licem koje pruža dodatnu podršku i učestalost te podrške; 3) ciljeve obrazovno-vaspitnog rada; 4) posebne standarde postignuća i prilagođene standarde za pojedine ili sve predmete sa obrazloženjem za odstupanje; 5) program po predmetima, u kome je precizirano koji sadržaji se obrađuju u odeljenju, a koji u radu sa dodatnom podrškom; 6) individualizovan način rada nastavnika, izbor adekvatnih metoda i tehnika obrazovno-vaspitnog rada. Individualni obrazovni plan donosi pedagoški kolegijum na predlog stručnog tima za inkluzivno obrazovanje. Tim za inkluzivno obrazovanje čine odeljenjski starešina i predmetni nastavnici, stručni saradnik škole, roditelj/staratelj, a po potrebi pedagoški asistent i stručnjak van škole, na predlog roditelja/staratelja. Roditelj/staratelj daje saglasnost za sprovođenje individualnog obrazovnog plana. Nastavnik pri planiranju svog rada u odeljenju usklađuje svoj plan sa individualnim obrazovnim planom učenika. Sprovođenje individualnih obrazovnih planova prati prosvetni savetnik.

5.2. Individualni obrazovni plan za učenike sa izuzetnim sposobnostima

Za učenike sa izuzetnim sposobnostima, škola obezbeđuje izradu, donošenje i ostvarivanje individualnog obrazovnog plana kojim se vrši proširivanje i produbljivanje sadržaja obrazovno-vaspitnog rada. Individualni obrazovni plan je poseban akt, koji ima za cilj optimalni razvoj učenika i ostvarivanje ishoda obrazovanja i vaspitanja, u skladu sa propisanim ciljevima i principima, odnosno zadovoljavanja obrazovno-vaspitnih potreba učenika. Individualni obrazovni plan uključuje: 1) pedagoški profil učenika, u kom su opisane njegove jake strane i potrebe za podrškom; 2) plan individualizovanog načina rada, kojim se predlažu određeni vidovi prilagođavanja nastave (prostora i uslova, metoda rada, materijala i učila) specifičnim potrebama učenika i 3) plan aktivnosti, kojim se predviđeni oblici dodatne podrške operacionalizuju u niz konkretnih zadataka i koraka, i specifikuje raspored, trajanje, realizatori i ishodi svake aktivnosti.

Individualni obrazovni plan donosi pedagoški kolegijum na predlog tima za inkluzivno obrazovanje, odnosno tima za pružanje dodatne podrške učeniku. Tim za pružanje dodatne podrške čine: nastavnik predmetne nastave, stručni saradnik škole, roditelj/staratelj, a po potrebi i stručnjak van škole, na predlog roditelja/staratelja. Roditelj/staratelj daje saglasnost za sprovođenje individualnog obrazovnog plana. Nastavnik pri planiranju svog rada u odeljenju usklađuje svoj plan sa individualnim obrazovnim planom učenika, uključujući mere i aktivnosti predviđene individualnim obrazovnim planom. On se ostvaruje dominantno u okviru zajedničkih aktivnosti u odeljenju a u skladu sa potrebama učenika, na osnovu odluke tima za pružanje dodatne podrške učeniku, delom može da se ostvaruje i van odeljenja.

Sprovođenje individualnih obrazovnih planova prati prosvetni savetnik.

6. NAČIN PRILAGODAVANJA PROGRAMA

6.1. Način prilagođavanja programa predmeta od značaja za nacionalnu manjinu

U nastavi predmeta od značaja za nacionalnu manjinu (istorija, muzička kultura i likovna kultura) izučavaju se dodatni sadržaji koji se odnose na istorijsko i umetničko nasleđe određene manjine. Od nastavnika se očekuje da, u okvirima definisanog godišnjeg fonda časova, obrade i dodatne sadržaje, obezbeđujući

ostvarivanje cilja predmeta, standarda postignuća učenika i definisanih ishoda. Da bi se ovo postiglo veoma je važno planirati i realizovati nastavu na taj način da se sadržaji iz kulturno-istorijske baštine jedne manjine ne posmatraju i obrađuju izolovano, već da se povezuju i integrišu sa ostalim sadržajima programa koristeći svaku priliku da se desi učenje koje će kod učenika jačati njihov osećaj pripadnosti određenoj nacionalnoj manjini.

6.2. Način prilagođavanja programa za dvojezično obrazovanje

Škola, u skladu sa neophodnim uslovima za rad u dvojezičnoj nastavi i kvalifikovanim stručnim kadrom, određuje predmete, fond časova koji će se realizovati na stranom jeziku kao i način ostvarivanja nastave koja se odvija na stranom jeziku.

7. DRUGA PITANJA OD ZNAČAJA ZA OSTVARIVANJE PROGRAMA NASTAVE I UČENJA

7.1. Uputstvo za ostvarivanje slobodnih nastavnih aktivnosti

Slobodne nastavne aktivnosti škola planira Školskim programom i Godišnjim planom rada. One mogu biti iz prirodnih ili društvenih nauka, umetnosti i kulture, tehnike, kao i drugih oblasti u skladu sa interesovanjima učenika, prostornim i ljudskim resursima. Škola je u obavezi da učenicima ponudi listu od tri slobodne nastavne aktivnosti, a učenik obavezno bira jednu od njih i pohađa tokom cele školske godine. Slobodne nastavne aktivnosti realizuju se po programu koji priprema škola ili po programima koji su prethodno doneti kao izborni (npr. Svakodnevni život u prošlosti, Crtanje, slikanje, vajanje, Čuvari prirode, Hor i orkestar, Šah i sl.). Svrha ovih aktivnosti je osnaživanje učenika da prepoznaju svoja interesovanja i sposobnosti koje su važne za profesionalni razvoj i donošenje odluka za nastavak školovanja i zato učenici mogu svake godine birati različite slobodne nastavne aktivnosti. Nastavu treba tako organizovati da učenici imaju što više mogućnosti za aktivno učešće, za interakciju sa drugim učenicima, korišćenje različitih izvora informacija i savremenih tehnologija.

7.2. Uputstvo za ostvarivanje vannastavnih aktivnosti

Škola je u obavezi da svojim Školskim programom i Godišnjim planom rada predvidi različite programe vannastavnih aktivnosti u skladu sa interesovanjima učenika, resursima i prostornim mogućnostim. Pored organizacije izleta, ekskurzije, poseta izložbama i saradnje sa lokalnom samoupravom, učenicima treba ponuditi veći broj društvenih, tehničkih, humanitarnih, sportskih i kulturnih aktivnosti. Nastavnici, odeljenske starešine i stručni saradnici kroz svoj neposredni rad sa učenicima upoznaju ih sa ponudom vannastavnih aktivnosti, njihovim sadržajem, načinom rada i svrhom. Takođe, potrebno je da i roditelji budu upoznati sa ponudom škole i motivisani da njihova deca izaberu one aktivnosti koje im najviše odgovaraju.

Plan i program vannastavnih aktivnosti škola sama priprema u skladu sa iskazanim interesovanjima učenika i svojim mogućnostima. Izbor načina rada treba da bude u funkciji podsticanja aktivnog učešća učenika i njihove samostalnosti. Neke aktivnosti mogu biti tako organizovane da ih zajednički vode dva i više nastavnika (na primer: drama, pokret, muzika).

Učešće učenika u društvenim, tehničkim, humanitarnim, sportskim i kulturnim aktivnostima doprinosi mnogim važnim ishodima obrazovanja i vaspitanja, kao što su:

- zadovoljenje različitih obrazovnih potreba i interesovanja učenika;
- prepoznavanje profesionalnih sposobnosti i interesovanja, upoznavanje sa svetom rada;
- nadogradnja ishoda koji se ostvaruju u okviru redovne nastave i doprinose razvoju međupredmetnih ishoda;
- unapređivanje različitih sposobnosti (intelektualne, fizičke, kreativne, radne...);
- jačanje kapaciteta učenika za razlikovanje bezbednog od nebezbednog ponašanja i zaštitu od rizičnog ponašanja;
- podsticanje humanog i odgovornog odnosa prema sebi, drugima i okruženju, jačanje osetljivosti za one kojima je potrebna pomoć (npr. stari i bolesni);
- unapređivanje različitih vrsta pismenosti (jezičke, medijske, kulturne, naučne...);
- kultivisanje korišćenja slobodnog vremena;
- podsticanje interkulturalnog dijaloga;
- razumevanje koncepta inkluzije i jačanje osetljivosti za različitost;
- jačanje generacijskih veza između učenika različitih odeljenja bez kompetitivnosti;
- relaksacija, rasterećenje napetosti učenika, samoiskazivanje;

- jačanje veze sa lokalnom zajednicom;
- razvoj osećanja pripadnosti svojoj školskoj zajednici;
- podsticanje samostalnosti, proaktivnosti i preduzimljivost;
- priprema za rešavanje različitih životnih situacija;
- promocija škole i njenog identiteta.

Škola treba da nastoji da rezultati rada učenika u okviru vannastavnih aktivnosti postanu vidljivi kako u okviru škole tako i šire kao što su organizovanje predstava, izložbi, bazara, objavljivanje na sajtu, smotre stvaralaštva, sportski susreti i dr.

HOR

Svaka osnovna škola je obavezna da organizuje rad horova.

Horovi mogu biti organizovani kao: hor mlađih razreda, hor starijih razreda ili hor na nivou škole, od 1. do 8. razreda. Pevanje u horu ima svoj obrazovni i vaspitni cilj.

Obrazovni cilj obuhvata razvijanje sluha i ritma, širenje glasovnih mogućnosti i učvršćivanje intonacije, sposobnost za fino nijansiranje i izražajno pevanje primenom elemenata muzičke izražajnosti (tempo, dinamika...), upoznavanje stranih jezika, literarnih tekstova, što sve vodi ka razvijanju estetskih kriterijuma.

Vaspitni cilj obuhvata razvijanje osećanja pripadnosti kolektivu – timski rad, razvijanje tolerancije, discipline, poštovanja različitosti i pravila ponašanja, razvijanje odgovornosti, sticanje samopouzdanja, savladavanje treme i pružanje pomoći u smislu vršnjačkog učenja i saradnje.

Značajan je uticaj muzike na zdravlje (psihološki, sociološki, emocionalni razvoj), tako da i pevanje u horu značajno doprinosi smanjenju stresa, agresivnosti i poboljšanju zdravlja uopšte.

Repertoar školskih horova obuhvata odgovarajuća dela domaćih i stranih autora raznih epoha, kao i narodne, prigodne, pesme savremenih dečijih kompozitora i kompozicije sa festivala dečijeg stvaralaštva. U toku školske godine potrebno je sa horom izvesti najmanje deset dvoglasnih i troglasnih kompozicija, a cappella ili uz instrumentalnu pratnju. Pri izboru pesama nastavnik treba da pođe od uzrasta učenika, procene glasovnih mogućnosti, i primerenog literalnog sadržaja.

Nastavnik formira hor na osnovu provere sluha i pevačkih sposobnosti učenika, diktije i osećaja za ritam, nakon čega sledi klasifikovanje pevača po glasovima.

Horske probe se izvode odvojeno po glasovima i zajedno. Program rada sa horom treba da sadrži prigodne kompozicije, kao i dela ozbiljnije umetničke vrednosti, u zavisnosti od mogućnosti ansambla.

Sadržaj rada:

1. odabir i razvrstavanje glasova;
2. vežbe disanja, diktije i intonacije;
3. horsko raspevavanje i tehničke vežbe;
4. intonativne vežbe i rešavanje pojedinih problema iz horske partiture (intervalski, harmonski, stilski);
5. muzička i psihološka obrada kompozicije;
6. uvežbavanje horskih deonica pojedinačno i zajedno;
7. ostvarivanje programa i nastupa prema Školskom i Godišnjem programu rada škole.

Na časovima hora, nastavnik treba da ukaže na građu i važnost mehanizma koji učestvuje u formiranju tona u okviru pevačkog aparata. Disanje, diktija i artikulacija predstavljaju osnovu vokalne tehnike pa tako vežbe disanja i raspevavanja moraju biti stalno zastupljene. Uslov pravilnog disanja i pravilno držanje tela. Preporučuje se kombinovano disanje, nos i usta istovremeno, i to trbušno, dijafragmatično disanje. Pevač na slušaoca deluje i tonom i rečju. U tom smislu nastavnik treba da insistira na dobroj diktiji koja podrazumeva jasan i razgovetan izgovor teksta, odnosno samoglasnika i suglasnika, ali i na pravilnom akcentovanju reči. Preporučljivo je pevanje vokala na istoj tonskoj visini, uz minimalno pokretanje vilice u cilju izjednačavanja vokala, a u cilju dobijanja ujednačene horske boje.

Kod obrade nove pesme ili kompozicije prvo se pristupa detaljnoj analiza teksta. Ukoliko je tekst na stranom jeziku, učenici moraju naučiti pravilno da čitaju tekst, izgovaraju nove, nepoznate glasove koji ne postoje u maternjem jeziku i upoznaju se sa značenjem teksta. U okviru analize teksta važno je obratiti pažnju i na akcentovanje reči i slogova u zavisnosti od dela takta u kome se nalaze i melodijskog toka. Sledi analiza notnog teksta i usvajanje melodije u fragmentima. Ova faza pripreme zahteva odvojene probe po glasovima. Na zajedničkoj probi hora, nakon usvajanja pesme/kompozicije u celini treba obratiti pažnju na dinamiku i agogiku.

Obradene kompozicije izvoditi na redovnim školskim aktivnostima (Dan škole, Svečana poslava povodom obeležavanja školske slave Svetog Save, Godišnji koncert...), kulturnim manifestacijama u školi i van nje, kao i na festivalima i takmičenjima horova, kako u zemlji, tako i van nje.

Preporučene kompozicije za rad horova

Himne:

- Državna himna
- Himna Svetom Savi
- Himna škole

Kanoni:

- Nepoznat autor, Dona nobis pacem
- Luidi Kerubini, Na času pevanja
- Wolfgang Amadeus Mocart, Noć je mirna
- J. G. Ferari, Kukavica
- Jozef Hajdn, Mir je svuda
- Vojislav Ilić, Sine musica

Pesme domaćih autora:

- Konstantin Babić, Balada o dva akrepa
- Isidor Bajić, Srpski zvuci
- Zlatan Vauda, Mravi
- Zlatan Vauda, Pahuljice
- Slavko Gajić, Tužnamuha
- Dejan Despić, Kiša
- Dejan Despić, Oglasi
- Dejan Despić, Smejatica
- Vladimir Đorđević, Veće vrana
- Vojislav Ilić, Vodenica
- Davorin Jenko, Bože pravde
- Davorin Jenko, pesme iz Đida
- Petar Konjović, Vragolan
- Josif Marinković, Ljubimče proleća
- Miloje Milojević, Vetar
- Miloje Milojević, Mladost
- Miloje Milojević, Muha i komarac
- Stevan Stojanović Mokranjac, Druga rukovet
- Stevan Stojanović Mokranjac, Deseta rukovet
- Stevan Stojanović Mokranjac, Jedanaesta rukovet
- Stevan Stojanović Mokranjac, Na ranilu
- Stevan Stojanović Mokranjac, Al` je lep ovaj svet
- Stevan Stojanović Mokranjac, Pazar živine
- Stevan Stojanović Mokranjac, Slavska
- Stevan Stojanović Mokranjac, Tebepojem
- Stevan Stojanović Mokranjac, Himna Vuku
- Vojislav Simić, Pošla mi moma na voda
- Todor Skalovski, Makedonska humoreska
- Marko Tajčević, Dodolske pesme
- Marko Tajčević, Prva svita iz Srbije
- Šistek-Babić, Oj, Srbijo
- Miodrag Govedarica, Suguba jektenij

Strani kompozitori:

- Autor nepoznat, La Violetta
- Palestrina, Benedictus
- Orlando di Laso, Eho
- Luka Marencio, Ad una fresca riva
- Đovani da Nola, Chi la gagliarda

- Palestrina, Vigilate
- Karl Marija fon Veber, Jeka
- Wolfgang Amadeus Mocart, Uspavanka
- Bedžih Smetana, Doletele laste
- Franc Supe, Proba za koncert
- Johanes Brams, Uspavanka
- Frederik Šopen, Želja
- Frederik Šubert, Pastrmka
- Gambar Gusejnli, Moji pilići
- Georgi Dimitrov, Ana mrzelana
- Svetoslav Obretenov, Gajdar
- Zoltan Kodalj, Katalinka
- Zoltan Kodalj, Hidlo Vegen
- Josip Kaplan, Žuna

ORKESTAR

Orkestar je instrumentalni sastav od najmanje 10 izvođača koji sviraju u najmanje tri samostalne deonice. U zavisnosti od uslova koje škola ima, mogu se obrazovati orkestri blok flauta, tamburica, gudačkog sastava, harmonika, mandolina kao i mešoviti orkestri.

Sadržaj rada:

1. izbor instrumenata i izvođača u formiranju orkestra;
2. izbor kompozicija prema mogućnostima izvođača i sastavu orkestra;
3. tehničke i intonativne vežbe;
4. raspisivanje deonica i uvežbavanje po grupama (prstomet, intonacija, fraziranje);
5. spajanje po grupama (I-II; II-III; I-III);
6. zajedničko sviranje celog orkestra, ritmičko-intonativno i stilsko oblikovanje kompozicije.

U izboru orkestarskog materijala i aranžmana voditi računa o vrsti ansambla, uzrastu učenika i njihovim izvođačkim sposobnostima. Repertoar školskog orkestra čine dela domaćih i stranih kompozitora raznih epoha u originalnom obliku ili prilagođena za postojeći školski sastav. Školski orkestar može nastupiti samostalno ili kao pratnja horu.

OSTALI OBLICI OBRAZOVNO-VASPITNOG RADA

U svakoj osnovnoj školi ima dece čije se interesovanje i ljubav za muziku ne mogu zadovoljiti samo onim što im pruža redovna nastava. Za takvu decu može se organizovati dodatna nastava ili sekcije gde se mogu uključiti u razne grupe.

U zavisnosti od afiniteta, kreativnih sposobnosti ili izvođačkih mogućnosti učenika rad se može organizovati kroz sledeće aktivnosti:

- solističko pevanje,
- grupe pevača,
- „Mala škola instrumenta” (klavir, gitara, tambure...),
- grupe instrumenata,
- mladi kompozitori,
- mladi etnomuzikolozi (prikupljanje malo poznatih ili gotovo zaboravljenih pesama sredine u kojoj žive),
- muzičko-kreativne radionice (pravljenje muzičkih instrumenata, ilustracije vezane za nastavu muzičke kulture i školske muzičke događaje, ažuriranje školskog sajta, kreiranje, organizacija i realizacija muzičkih događaja...),
- ritmičke radionice (moderni i tradicionalni ples, ritmičke igre, „bit boksing” – vokalne perkusije, igre čašama, štapovima...),
- posete koncertima u školi i van nje (koncerti eminentnih umetnika, koncerti u organizaciji Muzičke omladine ili nekog drugog udruženja, koncerti učenika muzičkih škola, prijatelja škole, projekcije muzičkih filmova...).

Program rada treba prilagoditi individualnim mogućnostima, zrelosti i nivou prethodnog znanja svakog učenika.

PROGRAM NASTAVE I UČENJA ZA ŠESTI RAZRED OSNOVNOG OBRAZOVANJA I VASPITANJA

1. CILJEVI OSNOVNOG OBRAZOVANJA I VASPITANJA SU:

- 1) obezbeđivanje dobrobiti i podrška celovitom razvoju učenika;
- 2) obezbeđivanje podsticajnog i bezbednog okruženja za celoviti razvoj učenika, razvijanje nenasilnog ponašanja i uspostavljanje nulte tolerancije prema nasilju;
- 3) sveobuhvatna uključenost učenika u sistem obrazovanja i vaspitanja;
- 4) razvijanje i praktikovanje zdravih životnih stilova, svesti o važnosti sopstvenog zdravlja i bezbednosti, potrebe negovanja i razvoja fizičkih sposobnosti;
- 5) razvijanje svesti o značaju održivog razvoja, zaštite i očuvanja prirode i životne sredine i ekološke etike, zaštite i dobrobiti životinja;
- 6) kontinuirano unapređivanje kvaliteta procesa i ishoda obrazovanja i vaspitanja zasnovanog na proverenim naučnim saznanjima i obrazovnoj praksi;
- 7) razvijanje kompetencija za snalaženje i aktivno učešće u savremenom društvu koje se menja;
- 8) pun intelektualni, emocionalni, socijalni, moralni i fizički razvoj svakog učenika, u skladu sa njegovim uzrastom, razvojnim potrebama i interesovanjima;
- 9) razvijanje ključnih kompetencija za celoživotno učenje, razvijanje međupredmetnih kompetencija za potrebe savremene nauke i tehnologije;
- 10) razvoj svesti o sebi, razvoj stvaralačkih sposobnosti, kritičkog mišljenja, motivacije za učenje, sposobnosti za timski rad, sposobnosti samovrednovanja, samoinicijative i izražavanja svog mišljenja;
- 11) osposobljavanje za donošenje valjanih odluka o izboru daljeg obrazovanja i zanimanja, sopstvenog razvoja i budućeg života;
- 12) razvijanje osećanja solidarnosti, razumevanja i konstruktivne saradnje sa drugima i negovanje drugarstva i prijateljstva;
- 13) razvijanje pozitivnih ljudskih vrednosti;
- 14) razvijanje kompetencija za razumevanje i poštovanje prava deteta, ljudskih prava, građanskih sloboda i sposobnosti za život u demokratski uređenom i pravednom društvu;
- 15) razvoj i poštovanje rasne, nacionalne, kulturne, jezičke, verske, rodne, polne i uzrasne ravnopravnosti, razvoj tolerancije i uvažavanje različitosti;
- 16) razvijanje ličnog i nacionalnog identiteta, razvijanje svesti i osećanja pripadnosti Republici Srbiji, poštovanje i negovanje srpskog jezika i maternjeg jezika, tradicije i kulture srpskog naroda i nacionalnih manjina, razvijanje interkulturalnosti, poštovanje i očuvanje nacionalne i svetske kulturne baštine;
- 17) povećanje efikasnosti upotrebe svih resursa obrazovanja i vaspitanja, završavanje obrazovanja i vaspitanja u predviđenom roku sa minimalnim produžetkom trajanja i smanjenim napuštanjem školovanja;
- 18) povećanje efikasnosti obrazovanja i vaspitanja i unapređivanje obrazovnog nivoa stanovništva Republike Srbije kao države zasnovane na znanju.

2. PROGRAMI ORIJENTISANI NA ISHODE I PROCES UČENJA

Struktura programa svih nastavnih predmeta je koncipirana na isti način. Na početku se nalazi cilj nastave i učenja predmeta za drugi ciklus obrazovanja i vaspitanja. U tabeli koja sledi, u prvoj koloni, definisani su predmetni ishodi za kraj šestog razreda, u drugoj koloni date su oblasti i/ili teme, a u trećoj se nalaze predmetni sadržaji. Iza tabele nalaze se ključni pojmovi sadržaja programa i preporuke za ostvarivanja nastave i učenja konkretnog predmeta pod naslovom Uputstvo za didaktičko-metodičko ostvarivanje programa.

Programi nastave i učenja zasnovani su na opštim ciljevima i ishodima obrazovanja i vaspitanja i potrebama i mogućnostima učenika šestog razreda. Usmereni su na proces i ishode učenja, a ne na same sadržaje koji sada imaju drugačiju funkciju i značaj. Sadržaji više nisu cilj sami po sebi, već su u funkciji ostvarivanja ishoda koji su definisani kao funkcionalno znanje učenika tako da pokazuju šta će učenik biti u stanju da učini, preduzme, izvede, obavi zahvaljujući znanjima, stavovima i veštinama koje je gradio i razvijao tokom jedne godine učenja konkretnog nastavnog predmeta. Ovako koncipirani programi podrazumevaju da ostvarenost

ishoda vodi ka razvijanju kompetencija, i to kako opštih i specifičnih predmetnih, tako i ključnih, kao i međupredmetnih.

Pregledom ishoda koji su dati u okviru pojedinih programa nastave i učenja može se videti kako se postavljaju temelji razvoja ključnih i opštih međupredmetnih kompetencija koje želimo da naši učenici imaju na kraju osnovnog obrazovanja. Na putu ostvarivanja cilja i ishoda ključna je uloga nastavnika koji dobija značajan prostor za slobodu izbora i povezivanje sadržaja; metoda, postupaka i tehnika nastave i učenja i aktivnosti učenika. Orijentacija na proces učenja i ishoda stara se ne samo o rezultatima, već i načinu na koji se uči, odnosno kako se gradi i povezuje znanje u smislene celine, kako se razvija mreža pojmova i povezuje znanje sa praktičnom primenom.

Programi nastave i učenja namenjeni su, pre svega, nastavnicima koji neposredno rade sa učenicima, ali i onima koji na posredan način uzimaju učešće u obrazovanju i vaspitanju. Zato treba imati u vidu da terminologija, koja je korišćena u programima nastave i učenja, nije namenjena učenicima i treba je prilikom definisanja konkretnih nastavnih jedinica, bilo za neposredan rad sa učenicima, bilo za potrebe udžbeničkih i didaktičkih materijala, prilagoditi uzrastu učenika. Programi nastave i učenja su nastavnicima polazna osnova i pedagoško polazište za razvijanje obrazovno-vaspitne prakse: za planiranje godišnjih i operativnih planova, neposrednu pripremu za rad kao i okvir za preispitivanje prakse razvijanja planova, ostvarivanja i praćenja i vrednovanja nastave i učenja kroz sopstvena promišljanja, razgovor sa kolegama itd.

Obrazovno-vaspitna praksa je složena, promenljiva i ne može se do kraja i detaljno unapred predvideti. Ona se odvija kroz dinamičnu spregu međusobnih odnosa i različitih aktivnosti u socijalnom i fizičkom okruženju, u jedinstvenom kontekstu konkretnog odeljenja, konkretne škole i konkretne lokalne zajednice. Zato, umesto izraza realizovati program, bolje je reći da se na osnovu datih programa planira i ostvaruje nastava i učenje koje odgovara konkretnim potrebama odeljenja.

3. OBAVEZNI PREDMETI

Naziv
predmeta

SRPSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST

Cilj

Ciljevi učenja Srpskog jezika i književnosti jesu da se učenik osposobi da pravilno koristi srpski jezik u različitim komunikativnim situacijama, u govoru i pisanju; da kroz čitanje i tumačenje književnih dela razvija čitalačke kompetencije koje, uz književno znanje, obuhvataju emocionalno i fantazijsko uživanje, živo pamćenje, istraživačko posmatranje; podstiču imaginaciju i umetnički senzibilitet, estetsko doživljavanje i kritičko mišljenje, moralno prosuđivanje i asocijativno povezivanje; da se odgovarajućim vrstama čitanja osposobljava da usmereno pristupa delu i prilikom tumačenja otkriva različite slojeve i značenja; da stiče osnovna znanja o mestu, ulozi i značaju jezika i književnosti u kulturi, kao i o medijskoj pismenosti; da stiče i razvija najšira humanistička znanja i da nauči kako funkcionalno da povezuje sadržaje predmetnih oblasti.

Razred

Šesti

Godišnji

fond časova

144 časa

ISHODI Po završetku razreda učenik će biti u stanju da:	OBLAST/ TEMA	SADRŽAJI
– poveže književne termine i pojmove obrađivane u prethodnim razredima sa novim delima koja čita; – čita sa razumevanjem; parafrizira pročitano i opisuje svoj doživljaj različitih vrsta književnih dela i naučno-popularnih tekstova; – odredi rod književnog dela i književnu vrstu; – pravi razliku između dela lirskog, epskog i dramskog karaktera; – razlikuje autorsku pripovetku od romana; – analizira strukturu lirske pesme (strofa, stih, rima); – uočava osnovne elemente strukture književnoumetničkog dela: tema, motiv; radnja, vreme i mesto radnje; – razlikuje zaplet i rasplet kao etape dramske radnje; – razlikuje pojam pesnika i pojam lirskog subjekta; pojam pripovedača u odnosu na pisca; – razlikuje oblike kazivanja; – uviđa zvučne, vizuelne, taktilne, olfaktorne elemente pesničke slike; – odredi stilske figure i razume njihovu ulogu u književnoumetničkom tekstu; – analizira uzročno-posledične odnose u tekstu i vrednuje istaknute ideje koje tekst nudi; – analizira postupke likova u književnoumetničkom delu, služeći se argumentima iz teksta; – uočava humor u književnom delu; – razlikuje humoristički i ditirambski ton od elegičnog tona;	KNJIŽEVNOST	LIRIKA Lektira - Obredne lirske narodne pesme (izbor) - Đura Jakšić: Veče - Jovan Dučić: Selo - Miroslav Antić: Plava zvezda - Veljko Petrović: Ratar / Aleksa Šantić: O, klasje moje - Desanka Maksimović: Gračanica / Vojislav Ilić: Sveti Sava - Stevan Raičković: Hvala suncu, zemlji, travi - Milovan Danajlić: Ovaj dečak zove se Pepo Krsta - Sergej Jesenjin: Pesma o keruši Književni termini i pojmovi Vrsta strofe prema broju stihova u lirskoj pesmi: distih; tercet; vrsta stiha po broju slogova (lirski i epski deseterac). Odlike lirske poezije: naglasak reči i ritam; rima – parna, ukrštena, obgrljena; uloga rime u oblikovanju stiha. Stilske figure: kontrast, hiperbola. Vrste autorske i narodne lirske pesme: socijalne pesme, ditiramb, elegija; obredne pesme (koledarske, kraljičke, dodolske, božićne). EPIKA Lektira - Narodna pesma: Smrt Majke Jugovića - Narodna pesma: Marko Kraljević ukida svadbarinu - Petar Kočić: Jablan - Isidora Sekulić: Bure (odlomak)/Branko Ćopić: Čudesna sprava - Ivo Andrić: Aska i vuk - Anton Pavlović Čehov: Vanjka/Italo Kalvino: Šuma na auto-putu (iz zbirke priča Marko Valdo ili godišnja doba u gradu) - Svetlana Velmar Janković: Siroto ždrebe (iz Knjige za Marka)

- ilustruje verovanja, običaje, način života i događaje u prošlosti opisane u književnim delima;
- uvažava nacionalne vrednosti i neguje kulturnoistorijsku baštinu;
- preporuča književno delo uz kratko obrazloženje;
- upoređi književno i filmsko delo, pozorišnu predstavu i dramski tekst;
- poveže gramatičke pojmove obrađene u prethodnim razredima sa novim nastavnim sadržajima;
- prepozna delove reči u vezi sa njihovim građenjem;
- razlikuje glasove srpskog jezika po zvučnosti i mestu izgovora;
- razlikuje vrste glasovnih prmena u jednostavnim primerima i primenjuje književnojezičku normu;
- odredi vrste i podvrste zamenica, kao i njihov oblik;
- prepozna glagolska vremena i upotrebljava ih u skladu sa normom;
- razlikuje rečenice po komunikativnoj funkciji;
- dosledno primenjuje pravopisnu normu;
- koristi pravopis (školsko izdanje); razlikuje dugi i kratki akcenat u izgovorenoj reči;
- upotrebljava različite oblike usmenog i pismenog izražavanja: prepričavanje različitih tipova tekstova, bez sažimanja i sa sažimanjem, pričanje (o događajima i doživljajima) i opisivanje;
- razlikuje i gradi augmentative i deminutive;
- sastavlja obaveštenje, vest i kratak izveštaj;
- razume osnovna značenja književnog i neumetničkog teksta;
- pronalazi, povezuje i tumači eksplicitno i implicitno sadržane informacije u kraćem, jednostavnijem književnom i neumetničkom tekstu;
- dramatizuje odlomak odabranog književnoumetničkog teksta;
- govori jasno, poštujući standardnojezičku normu;
- izražajno čita obrađene književne tekstove.

Književni termini i pojmovi

Osnovna tema i ključni motivi.

Oblici kazivanja: naracija (hronološko pripovedanje), opisivanje, dijalog, monolog.

Fabula/radnja, redosled događaja.

Vrste epskih dela: pripovetka, roman.

Kulturno-istorijsko predanje (npr. Smrt Marka Kraljevića)

DRAMA

Lektira

6. Kosta Trifković: Izbiračica (odlomak)

7. Miodrag Stanisavljević: I mi trku za konja imamo (odlomak)

8. Branislav Nušić: Analfabeta (odlomak)

Književni termini i pojmovi

Dramske vrste: komedija – osnovne odlike. Monolog i dijalog u drami. Didaskalije, replika. Etape dramske radnje (zaplet i rasplet).

NAUČNOPOPULARNI I INFORMATIVNI TEKSTOVI (birati 2 dela)

1. Vuk Karadžić: Život i običaji naroda srpskoga:

Božić (odlomak); Đurdevdan (odlomak); Dodole, prporuše i čaroice (odlomci)

2. Vladimir Hulpah: Legende o evropskim gradovima (izbor)

3. Nikola Tesla: Moji izumi (poglavlje po izboru)

4. Žan-Bernar Pij, Serž Blok, An Blanšar:

Enciklopedija loših đaka, buntovnika i ostalih genijalaca (izbor)

5. Grozdana Olujić: Bili su deca kao i ti (izbor)

DOMAĆA LEKTIRA

1. Epske narodne pesme o Kosovskom boju (izbor)

2. Epske narodne pesme o Marku Kraljeviću (izbor)

3. Branislav Nušić: Autobiografija

4. Anđela Naneti: Moj deka je bio trešnja

5. Vesna Aleksić: Kaljavi konj (Priča o boginji Ladi – Zvezdana voda; Priča o bogu Svarogu – Nebeski kovač i Priča o bogu Striboru – Sečensko svetlo)

6. Branko Ćopić: Orlovi rano lete

7. Ferenc Molnar: Dečaci Pavlove ulice

**Dopunski izbor lektire
(birati 3 dela)**

1. Dobrica Erić: Mesečevi miljenici (pesme o svicima) (izbor)
2. Branislav Petrović: izbor iz antologija pesama za decu (Morava, Vlašići, Dunav, Govor drveća, Građenje kuće, Pa šta, pa šta i druge)
3. Vladimir Stojiljković: Pismopisac (Pismo Branku Ćopiću)
4. Vladimir Andrić: Pustolov
5. Tiodor Rosić: Priče starog čarobnjaka (jedna priča po izboru)
6. Borislav Pekić: Sentimentalna povest Britanskog carstva („Velika povelja slobode u zemlji bez ustava” – odlomci)
7. Vilijem Sarojan: Zovem se Aram
8. Henrik Sjenkijević: Kroz pustinju i prašumu
9. Džejms Kris: Tim Talir ili Prodati smeh
10. Džek London: Zov divljine/Beli očnjak
11. Rej Bredberi: Maslačково vino (izbor)
12. Ivana Brlić Mažuranić: Priče iz davnina (izbor)
13. Vladislava Vojnović: Priče iz glave (priča Pozorište – odlomci)
14. Jasminka Petrović: Ovo je najstrašniji dan u mom životu
15. Aleksandar Popović: Snežana i sedam patuljaka, dramska bajka

Podela reči po nastanku: proste reči i tvorenice; porodica reči, uočavanje korena reči. Sastavni delovi tvorenica (tvorbene osnove, prefiksi i sufixi). Gramatička osnova i gramatički nastavci u poređenju sa tvorbenom osnovom i sufixima.

Nastanak glasova i govorni organi; podela glasova: samoglasnici i suglasnici (pravi suglasnici i sonanti); Podela suglasnika po zvučnosti i po mestu izgovora.

Podela reči na slogove; slogotvorno r. Glasovne promene – uočavanje u građenju i promeni reči: nepostojano a; promena l u o; palatalizacija; sibilizacija; jotovanje; jednačenje suglasnika po zvučnosti; jednačenje suglasnika po mestu izgovora; gubljenje suglasnika.

Zamenice: nelične imeničke zamenice (odnosno-upitne, neodređene, opšte, odrične); pridevske zamenice: prisvojne (s naglaskom na upotrebu zamenice svoj, pokazne, odnosno-upitne, neodređene, opšte, odrične). Gramatičke kategorije zamenica: rod, broj, padež i lice.

Građenje i osnovna značenja glagolskih vremena: aorist, imperfekat (samo na nivou prepoznavanja; imperfekat glagola biti); pluskvamperfekat.

Nezavisne predikatske rečenice – pojam komunikativne funkcije; podela na obaveštajne, upitne, zapovedne, željne i uzvične rečenice.

Pisanje imena vasijskih tela.

Rastavljanje reči na kraju reda (osnovna pravila).

Pravopisna rešenja u vezi sa glasovnim promenama. Pisanje imeničkih i pridevskih odričnih zamenica sa predlozima.

Pisanje zamenice Vaš velikim početnim slovom.

Gramatika

JEZIK

Pravopis

Ortoepija	Pravopisna rešenja u vezi sa pisanjem obrađenih glagolskih oblika.
	Pravilan izgovor glasova č, ć, dž, č, r. Dugi i kratki akcenti.
JEZIČKA KULTURA	Tekstovi u funkciji unapređivanja jezičke kulture. Analiziranje snimljenih kazivanja i čitanja (zvučna čitanka).
	Govorne vežbe na unapred određenu temu.
	Učtve forme obraćanja.
	Leksikologija: augmentativi (sa pejorativima), deminutivi (sa hipokoristicima).
	Pravopisne vežbe: diktat; dopunjavanje teksta; uočavanje i objašnjavanje naučenih pravopisnih pravila u tekstu.
	Bogaćenje rečnika: leksičko-semantičke vežbe (npr. izbegavanje suvišnih reči i tuđica; figurativna značenja reči; pronalaženje izostavljenih rečeničnih delova); stilske vežbe: (npr. tekst kao podsticaj za slikovito kazivanje; situacioni predložak za traženje pogodnog izraza).
	Pismene vežbe i domaći zadaci i njihova analiza na času. Četiri školska pismena zadatka – po dva u svakom polugodištu (jedan čas za izradu zadatka i dva za analizu i pisanje unapređene verzije sastava).

Ključni pojmovi sadržaja: književnost, jezik, jezička kultura.

UPUTSTVO ZA DIDAKTIČKO-METODIČKO OSTVARIVANJE PROGRAMA

Program nastave i učenja Srpskog jezika i književnosti čine tri predmetne oblasti: Književnost, Jezik i Jezička kultura. Preporučena distribucija časova po predmetnim oblastima je sledeća: Književnost – 54 časa, Jezik – 52 časa i Jezička kultura – 38 časova. Ukupan fond časova, na godišnjem nivou, iznosi 144 časa. Sve tri oblasti programa nastave i učenja se prožimaju i nijedna se ne može izučavati izolovano i bez sadejstva sa drugim oblastima.

Program nastave i učenja Srpskog jezika i književnosti zasnovan je na ishodima, odnosno na procesu učenja i učeničkim postignućima. Ishodi predstavljaju opis integrisanih znanja, veština, stavova i vrednosti koje učenik gradi, proširuje i produbljuje kroz sve tri predmetne oblasti ovog predmeta.

I. PLANIRANJE NASTAVE I UČENJA

Program nastave i učenja orijentisan na ishode nastavniku daje veću slobodu u kreiranju i osmišljavanju nastave i učenja. Uloga nastavnika jeste da načine realizacije podučavanja i učenja prilagodi potrebama svakog odeljenja imajući u vidu: sastav odeljenja i karakteristike učenika; udžbenike i druge nastavne materijale koje će koristiti; tehničke uslove, nastavna sredstva i medije kojima škola raspolaže; resurse, mogućnosti, kao i potrebe lokalne sredine u kojoj se škola nalazi. Polazeći od datih ishoda i sadržaja, nastavnik najpre kreira svoj godišnji, tj. globalni plan rada, iz koga će kasnije razvijati svoje operativne planove. Ishodi definisani po oblastima olakšavaju nastavniku dalju operacionalizaciju ishoda na nivou konkretnih nastavnih jedinica. Od nastavnika se očekuje da za svaku nastavnu jedinicu, u fazi planiranja i pisanja pripreme za čas prilagodi ishoda učenja. Tokom planiranja treba, takođe, imati u vidu da se neki ishodi ostvaruju brže i lakše, ali je za većinu ishoda (posebno za predmetnu oblast Književnost) potrebno više vremena, više različitih aktivnosti i rad na različitim tekstovima. U fazi planiranja nastave i učenja veoma je važno imati u vidu da je udžbenik nastavno sredstvo i da on ne određuje sadržaje predmeta. Zato je potrebno sadržajima datim u udžbeniku pristupiti selektivno i u odnosu na predviđene ishode koje treba dostići. Pored toga što učenike treba da osposobi za korišćenje udžbenika, kao jednog od izvora znanja, nastavnik valja da ih uputi u načine i oblike upotrebe drugih izvora saznavanja.

II. OSTVARIVANJE NASTAVE I UČENJA KNJIŽEVNOST

Okosnicu programa književnosti čine tekstovi iz lektire. Lektira je razvrstana po književnim rodovima – lirika, epika, drama i obogaćena izborom nefikcionalnih, naučopopularnih i informativnih tekstova. Obavezni deo lektire sastoji se, uglavnom, od dela koja pripadaju osnovnom nacionalnom korpusu, ali je obogaćen aktuelnim delima. Izbor dela je u najvećoj meri zasnovan na principu prilagođenosti uzrastu.

Uz tekstove koje je potrebno obraditi na času, dat je i spisak domaće lektire. Cilj uvođenja domaće lektire je formiranje, razvijanje ili negovanje čitalačkih navika kod učenika. Obimnija dela učenici mogu čitati preko raspusta, čime se podstiče razvijanje kontinuirane navike čitanja.

Uz obavezni spisak dela za obradu dodat je dopunski izbor tekstova. Izborni deo dopušta nastavniku veću kreativnost u dostizanju ishoda.

Uz dominantan korpus tekstova kanonskih pisaca kojim se utiče na formiranje estetskog ukusa učenika, izgrađuje i bogati svest o prirodi nacionalne književnosti (i vrednostima klasika svetske književnosti), ali i kulturnom i nacionalnom identitetu, u izboru lektire i dopunskom izboru data je mogućnost nastavnicima da odaberu i izvestan broj književnih dela savremenih pisaca, čime se učenici upoznaju sa reprezentativnim primerima savremene književnosti i u prilici su da kritički sameravaju poetiku njihovih dela sa kanonskim vrednostima. Cilj uvođenja savremenih književnih dela koja još nisu postala deo kanona jeste da se po svojoj motivskoj ili tematskoj srodnosti vežu za postojeće teme i motive u okviru programa i da se takvim primerima pokaže kako i savremeni pisci promišljaju epsku narodnu tradiciju ili teme prijateljstva, etičnosti, razvijaju imaginaciju i empatiju, čime će se bogatiti vertikalno čitalačko iskustvo učenika i osavremeniti pristup nastavi. Ovakav izbor dela omogućava veću mogućnost primene komparativnog pristupa proučavanju literarnog stvaralaštva, uz odabir različitih nivoa obrade: interpretacije, prikaza ili osvrta. Izbor dela treba da bude usklađen sa mogućnostima, potrebama i interesovanjima konkretnog đačkog kolektiva. Razlike u ukupnoj umetničkoj i informativnoj vrednosti pojedinih tekstova utiču na odgovarajuća metodička rešenja (prilagođavanje čitanja vrsti teksta, opseg tumačenja teksta u zavisnosti od složenosti njegove strukture, povezivanje i grupisanje sa odgovarajućim sadržajima iz drugih predmetnih područja – gramatike, pravopisa i jezičke kulture i sl.).

Tekstovi iz dopunskog dela programa treba da posluže nastavniku i pri obradi nastavnih jedinica iz gramatike, kao i za obradu i utvrđivanje sadržaja iz jezičke kulture. Dela koja neće obrađivati, nastavnik treba da preporuči učenicima za čitanje u slobodno vreme.

Novi program zasnovan je na uočavanju prirode i uloge književnog dela, kao i uočavanju razlike književnih i neknjiževnih tekstova, odnosno njihovoj većoj korelativnosti. Učenici treba da budu osposobljeni da razlikuju osobenosti književnog teksta (konotativnost, književni postupci, slikovitost, ritmičnost i sl.) u odnosu na denotativnost, informativnost i kazivanje zasnovano na činjenicama i podacima u različitim vidovima neknjiževnih tekstova. Korelativnost je omogućena adekvatnim kombinovanjem obaveznih i izbornih dela.

Sa spiska dopunskog izbora nastavnik bira ona dela koja će, uz obavezni deo lektire, činiti tematsko-motivske celine. Nastavnik može grupisati i povezivati po srodnosti dela iz obaveznog i dopunskog programa na mnogo načina. Mogući primeri funkcionalnog povezivanja nastavnih jedinica mogu biti sledeći (nikako i jedini):

Slovenska mitologija: obredne narodne lirske pesme; Vuk Stefanović Karadžić: Život i običaji naroda srpskoga (Božić, Đurđevdan, Dodole, prporuše i čaroice); Vesna Aleksić: Kaljavi konj; pesma Vlašići Branislava Petrovića; Tiodor Rosić: Priče starog čarobnjaka (izbor); Miodrag Stanisavljević: I mi trku za konja imamo; Ivana Brlić Mažuranić: Priče iz davnina (izbor), u korelaciji npr. sa filmom Čudotvorni mač Vojislava Nanovića.

Marko Kraljević: narodne epske pesme o Marku Kraljeviću (Marko Kraljević ukida svadbarinu); predanje Smrt Marka Kraljevića; Svetlana Velmar Janković: Knjiga za Marka (priča Siroto ždrebe); Vladislava Vojnović: Priče iz glave (odlomci priče Pozorište).

Avanture i družine: Henrik Sjenkijević: Kroz pustinju i prašumu (odlomci); Džek London: Zov divljine ili Beli oćnjak; Ferenc Molnar: Dečaci Pavlove ulice; Branko Ćopić: Orlovi rano lete; Vladimir Andrić: Pustolov; Žan-Bernar Pij, Serž Blok, An Blansar: Enciklopedija loših đaka, buntovnika i ostalih genijalaca – odlomak o Džeku Londonu, priča o Džeku Londonu iz Bili su deca kao i ti Grozdane Olujić.

Dela zasnovana na humoru i životnom optimizmu: Kosta Trifković: Izbiračica; Branislav Nušić: Autobiografija; Vladimir Andrić: Pustolov; Vlada Stojiljković: Pismo Branku Ćopiću (iz Pismopisca); Stevan Raičković: Hvala suncu, zemlji, travi; Dobrica Erić Mesečevi miljenici (izbor); Aleksandar Popović: Snežana i sedam patuljaka.

Slike detinjstva u različitim epohama i sredinama: Isidora Sekulić: Bure; Branko Ćopić: Čudesna sprava; Vlada Stojiljković: Pismo Branku Ćopiću (iz zbirke Pismopisac); Milovan Danajlić: Ovaj dečak zove se Pepo Krsta; Sergej Jesenjin: Pesma o keruši; Ferenc Molnar: Dečaci Pavlove ulice; Grozdana Olujić: Bili su deca kao i ti (odabrane priče); Jasminka Petrović: Ovo je najstrašniji dan u mom životu; Rej Bredberi: Maslačovo vino (izbor); Džejms Kris: Tim Talir ili Prodati smeh; Anđela Naneti: Moj deka je bio trešnja; Nikola Tesla: Moji izumi (odlomci o detinjstvu) uz priče o Tesli, Ćopiću i Isidori Sekulić iz Bili su deca kao i ti.

Socijalna tematika: Aleksa Šantić: O, klasje moje; Veljko Petrović: Ratar; Petar Kočić: Jablan; Anton Pavlović Čehov: Vanjka; Italo Kalvino: Šuma na auto-putu (iz zbirke priča Markovaldo ili godišnja doba u gradu); Vilijem Sarojan: Zovem se Aram; uz priče o Petru Kočiću i Čehovu iz Bili su deca kao i ti G. Olujić.

Rodoljubiva tematika: Đura Jakšić: Veče; narodne epske pesme o Kosovskom boju; Smrt Majke Jugovića; narodne epske pesme o Marku Kraljeviću; Desanka Maksimović: Gračanica; Vojislav Ilić: Sveti Sava; pesme Morava, Dunav Branislava Petrovića.

Lepota maštanja, pevanja i pripovedanja: Dobrica Erić: Mesečevi miljenici (izbor); Miroslav Antić: Plava zvezda; Ivo Andrić: Aska i vuk; pesme Pa šta, pa šta, Govor drveća Branislava Petrovića; Vladimir Andrić: Pustolov; Anđela Naneti: Moj deka je bio trešnja; Vladimir Hulpah: Legende o evropskim gradovima (izbor); Tiodor Rosić: Priče starog čarobnjaka (izbor).

Životinje i ljudi: Petar Kočić: Jablan; Vilijem Sarojan: Zovem se Aram; Sergej Jesenjin: Pesma o keruši; Ivo Andrić: Aska i vuk; Dobrica Erić: Mesečevi miljenici (izbor); Džek London: Beli oćnjak ili Zov divljine.

Međupredmetne korelacije – nastavu istorije moguće je dopuniti odlomcima: Borislav Pekić: Sentimentalna povest Britanskog carstva („Velika povelja slobode u zemlji bez ustava”).

Isti tekst može se povezivati sa drugima na različite načine, prema različitim motivima ili tonu pripovedanja, u sklopu projektne nastave, koja se bazira na ishodima, a ne na sadržajima učenja.

Predloženi obavezni, književni, naučnopopularni i informativni tekstovi i sadržaj obavezne domaće lektire, kao i primeri iz dopunskog izbora, prilikom osmišljavanja godišnjeg plana rada, a potom i pri oblikovanju orijentacionih, mesečnih planova rada, mogu se tematski povezivati. Pored toga, neophodno je uspostaviti i uravnoteženu distribuciju nastavnih jedinica vezanih za sve podoblasti predmeta, funkcionalno povezati sadržaje iz jezika i književnosti (gde god je to moguće) i ostaviti dovoljno časova za utvrđivanje i sistematizaciju gradiva.

Književna dela koja su doživela pozorišno izvođenje ili ekranizaciju mogu poslužiti za komparativnu analizu i uočavanje razlike između književne i pozorišne/filmske (adaptirane, izmenjene) fabule i izraza (recimo, na primeru Popovićeve scenske bajke može se zaključiti kako dramski pisac menja poznatu priču i smešta je u savremeno doba), čime učenici mogu doći do zaključka o prirodi različitih medija i razvijati svoju medijsku pismenost. Preporučuje se čitanje bar jednog celovitog dramskog teksta (od tri određena Programom). Učenici se mogu uputiti i na filmove sa tematikom sličnom pročitanim književnim tekstovima (dečje avanture ili avanture u fantastičnom svetu, odrastanje usamljenog deteta i sl.) i dodatno povezati obradu jedne tematsko-motivske celine.

Sa pojedinim elementima medijske pismenosti učenike treba upoznati takođe kroz korelaciju: pojam dečji časopis ili enciklopedija za decu upoznati na konkretnom tekstu iz časopisa/enciklopedije po izboru (sadržaj teksta treba da bude u vezi sa lektinom).

Pored korelacije među tekstovima, neophodno je da nastavnik uspostavi vertikalnu korelaciju. Nastavnik se prethodno obavezno upoznaje sa sadržajima Srpskog jezika i književnosti iz prethodnih razreda radi uspostavljanja principa postupnosti i sistematičnosti.

Nastavnik, takođe, treba da poznaje sadržaje drugih predmeta obrađivanih u mlađim razredima i u petom razredu osnovne škole, koji koreliraju s predmetom Srpski jezik i književnost. Tako, horizontalnu korelaciju nastavnik uspostavlja, pre svega, sa nastavom istorije, likovne kulture, muzičke kulture, verske nastave i građanskog vaspitanja.

Uvođenje učenika u svet književnosti, ali i ostalih, tzv. neknjiževnih tekstova (popularnih, informativnih), predstavlja izuzetno složen nastavni zadatak. Upravo na ovom stepenu školovanja stiču se osnovna i vrlo značajna znanja, umenja i navike od kojih će zavisiti ućenićka književna kultura, ali i estetske kompetencije. Ućenici treba da razumeju fikcionalnu prirodu književnog dela i njegovu autonomnost (odnosno da prave razliku između lirskog subjekta i pesnika, pripovedaća i pisca), kao i činjenicu da književno delo oblikuje jednu moguću sliku stvarnosti.

Pri obradi teksta, primenjivaće se u većoj meri jedinstvo analitićkih i sintetićkih postupaka i gledišta. U skladu sa ishodima, ućenike treba navikavati da svoje utiske, stavove i sudove o književnom delu podrobnije

dokazuju činjenicama iz samoga teksta i tako ih osposobljavati za samostalan iskaz, istraživačku delatnost i zauzimanje kritičkih stavova.

Obrada književnog dela poželjno je da bude protkana rešavanjem problemskih pitanja koja su podstaknuta tekstom i umetničkim doživljavanjem. Mnogi tekstovi, a pogotovu odlomci iz dela, u nastavnom postupku zahtevaju umesnu lokalizaciju, često i višestruku. Situiranje teksta u vremenske, prostorne i društveno-istorijske okvire, kao i obaveštenja o bitnim sadržajima koji prethode odlomku – sve su to uslovi bez kojih se u brojnim slučajevima tekst ne može intenzivno doživeti i pravilno shvatiti.

Prilikom tumačenja teksta učenike treba navikavati da svoje utiske, stavove i sudove o književnom delu detaljnije dokazuju činjenicama iz samoga teksta i tako ih osposobljavati za samostalan iskaz, istraživačku delatnost i zauzimanje kritičkih stavova, uz uvažavanje individualnog razumevanja smisla književnog teksta i iskazivanje različitih stavova.

U nastavnoj interpretaciji književnoumetničkog dela, objedinjavajući i sintetički činioци mogu biti: umetnički doživljaji, tekstovne celine, bitni strukturni elementi (tema, motivi, pesničke slike, fabula, odnosno siže, književni likovi, smisao i značenje teksta, motivacioni postupci, kompozicija), forme pripovedanja (oblici izlaganja), jezičko-stilski postupci i literarni (književnoumetnički) problemi.

Književnoteorijske pojmove učenici će upoznavati uz obradu odgovarajućih tekstova i pomoću osvrta na prethodno čitalačko iskustvo. U programu nisu navedeni svi pojmovi i vrste književnih dela predviđeni za usvajanje u prethodnim razredima, ali se očekuje će se nastavnik nasloniti na stečeno znanje učenika, obnoviti ga i produbiti na primerima, shodno starijem uzrastu. Takav slučaj je sa stilskim figurama (poređenjem/komparacijom i personifikacijom) koje se usvajaju u trećem i četvrtom razredu, a potom im se dodaju epitet, onomatopeja, kontrast i hiperbola; sa pojmom pripovedanja i oblicima kazivanja u epskom književnom delu (dijalog, monolog, opisivanje: portret i pejzaž); sa pojmovima vezanim za dramsko delo kojima se dodaju zaplet i rasplet, kao elementi dramske radnje. Obnavljanje i povezivanje znanja iz prvog ciklusa obrazovanja i petog razreda osnovne škole je obavezno.

Jezičko-stilskim izražajnim sredstvima prilazi se s doživljajnog stanovišta; polaziće se od izazvanih umetničkih utisaka i estetičke sugestije, pa će se potom istraživati njihova jezičko-stilska uslovljenost.

Tokom obrade književnih dela, kao i u okviru govornih i pismenih vežbi, nastojaće se da učenici otkrivaju što više osobina, osećanja i duševnih stanja pojedinih likova, kao i da izražavaju svoje stavove o postupcima likova.

Učenik se podstiče da uočava smisao smešnog i humorističnog na primerima iz lektire, kao i da razlikuje humoristički ili optimistički, ditirambski ton u pevanju/pripovedanju/dramskoj radnji od elegičnog tona. Teorijsko savladavanje pojma kulturnoistorijsko predanje nije obavezno. Predanje Smrt Marka Kraljevića uvodi se kao primer, uz opisno obrazlaganje ove vrste predanja u okviru kategorije narodne proze. Obnavljaju se i proširuju znanja o rodoljubivoj poeziji, savladava se pojava i smisao socijalnih motiva u predloženim pesmama ili pričama, uče se ditiramb i elegija kao vrste lirske poezije.

Ishodi vezani za nastavnu oblast književnost zasnovani su na čitanju. Kroz čitanje i tumačenje književnih dela učenik razvija čitalačke kompetencije koje podrazumevaju ne samo istraživačko posmatranje i sticanje znanja o književnosti već podstiču i razvijaju emocionalno i fantazijsko uživanje, imaginaciju, estetsko doživljavanje, bogate asocijativne moći, umetnički senzibilitet, kritičko mišljenje i izgrađuju moralno prosuđivanje. Razni oblici čitanja su osnovni preduslov da učenici u nastavi stiču saznanja i da se uspešno uvode u svet književnog dela. I u šestom razredu neguje se, pre svega, doživljajno čitanje, a učenici se postupno uvode u istraživačko čitanje (čitanje prema istraživačkim zadacima, čitanje iz različitih perspektiva i sl.) i osposobljavaju da iskažu svoj doživljaj umetničkog dela, uvide elemente od kojih je delo sačinjeno i razumeju njihovu ulogu u izgradnji sveta dela.

Povećan broj dopunskog izbora lektire ukazuje na mogućnost obrade pojedinih predloženih sadržaja (književnih dela) na časovima dodatne nastave.

Preporučuje se da učenici u nastavi koriste elektronski dodatak uz udžbenik, ukoliko za to postoji mogućnost u školi.

JEZIK

U nastavi jezika učenici se osposobljavaju za pravilnu usmenu i pisanu komunikaciju standardnim srpskim jezikom. Otuda zahtevi u ovom programu nisu usmereni samo na usvajanje jezičkih pravila i gramatičke norme, već i na razumevanje njihove funkcije i pravilnu primenu u usmenom i pismenom izražavanju.

Kada se u sadržajima programa navode nastavne jedinice koje su učenici već obrađivali u nižim razredima, podrazumeva se da se stepen usvojenosti i sposobnost primene ranije obrađenog gradiva proverava, a

ponavljanje i uvežbavanje na novim primerima prethodi obradi novih sadržaja, čime se obezbeđuje kontinuitet rada i sistematičnost u povezivanju novog gradiva sa postojećim znanjima.

Nužno je da nastavnik uvek ima na umu presudnu ulogu umesnih i sistematskih vežbanja, odnosno da nastavno gradivo nije usvojeno dok se dobro ne uvežba. To znači da vežbanja moraju biti sastavni činilac obrade nastavnog gradiva, primene, obnavljanja i utvrđivanja znanja.

Gramatika

Osnovni programski zahtev u nastavi gramatike jeste da se učenicima jezik predstavi i tumači kao sistem. Nijedna jezička pojava ne bi trebalo da se izučava izolovano, van konteksta u kojem se ostvaruje njena funkcija (u svakoj pogodnoj prilici mogu se znanja iz gramatike staviti u funkciju tumačenja teksta, kako umetničkog tako i naučnopopularnog). Jedan od izrazito funkcionalnih postupaka u nastavi gramatike jesu vežbanja zasnovana na korišćenju primera iz neposredne govorne prakse, što nastavu gramatike približava životnim potrebama u kojima se primenjeni jezik pojavljuje kao svestrano motivisana ljudska aktivnost.

Nastava tvorbe reči podrazumeva pre svega podelu reči po nastanku na proste i tvorenice (u okviru tvorenica uočavaju se reči nastale sufiksacijom, prefiksacijom i slaganjem). Na školskim primerima (npr. pevač, školski, školovati se, praunuk, prevelik, naučiti, Beograd, parobrod) učenici treba da uoče sastavne delove tvorenica: tvorbene osnove, prefikse i sufikse. Na primerima porodice reči, učenici treba da uočavaju koren reči. Time se postavlja osnov za proširivanje znanja iz tvorbe reči u starijim razredima. Na časovima utvrđivanja gradiva treba naglasiti razliku između gramatičke osnove i gramatičkih nastavaka u poređenju sa tvorbenom osnovom i sufiksima (npr. škol-a, školar-ac i sl.).

Učenici su se već ranije srelili sa pojmom glasa, a sada proširuju svoja znanja iz fonetike osnovnim informacijama o nastanku glasova i govornim organima koji u ovom procesu učestvuju. Na osnovu izgovora glasovi se dele na samoglasnike i suglasnike (a suglasnici na prave suglasnike i sonante). Suglasnici se dele po zvučnosti i po mestu izgovora (ovde je poželjno napraviti korelaciju sa nastavom stranih jezika – npr. različito mesto izgovora nekih glasova u srpskom i engleskom jeziku i sl.). Podela reči na slogove podrazumeva proširivanje znanja u odnosu na mlađe razrede: treba uvesti i primere slogova koji se završavaju na sonant, s posebnim naglaskom na poziciju slogotvornog r. Ovo gradivo treba povezati sa osnovnim pravopisnim pravilima za rastavljanje reči na kraju reda. Pošto se učenici u šestom razredu prvi put sreću sa terminom glasovne promene, nije potrebno praviti razliku u odnosu na glasovne alternacije. Ovu razliku će usvojiti u gradivu za srednju školu. Preporuka je da se, radi lakšeg analiziranja primera, glasovne promene predaju sledećim redosledom: nepostojano a, promena l u o, palatalizacija, sibilizacija, jotovanje, jednačenje suglasnika po zvučnosti, jednačenje suglasnika po mestu izgovora, gubljenje suglasnika. Glasovne promene treba uočavati u građenju i promeni reči (a na odstupanja ukazati u primerima).

Nastava morfologije podrazumeva proširivanja znanja o zamenicama (u petom razredu su bile obrađene samo lične zamenice). Sada se uvodi podela zamenica na imeničke i pridevske. U okviru imeničkih obrađuju se: odnosno-upitne, neodređene, opšte i odrične; u okviru pridevskih: prisvojne (s naglaskom na upotrebu zamenice svoj), pokazne, odnosno-upitne, neodređene, opšte i odrične. Takođe, treba ukazati i na gramatičke kategorije zamenica: rod, broj, padež i lice. Znanja o glagolskim oblicima učenici proširuju tako što usvajaju građenje ostalih glagolska vremena izuzev prezenta, perfekta i futura I, s tim što se imperfekat obrađuje samo na nivou prepoznavanja, a posebno se navodi imperfekat pomoćnog glagola biti. Preporuka je da se glagolska vremena uvide ovim redosledom: aorist, imperfekat, pluskvamperfekat. Posebno treba naglasiti pravopisna rešenja u vezi sa pisanjem glagolskih oblika.

Znanja iz sintakse učenici proširuju podelom nezavisnih predikatskih rečenica prema komunikativnoj funkciji. Potrebno je posebno skrenuti pažnju na upotrebu znaka uzvika, kao i na ostale interpunkcijske znake.

Pravopis

Pravopisna pravila se usvajaju putem sistematskih vežbanja (pravopisni diktati, ispravka grešaka u datom tekstu, testovi sa pitanjima iz pravopisa itd.). U okviru pravopisnih vežbi poželjno je povremeno uključiti i pitanja kojima se proverava grafija (pisana slova: veliko i malo ćiriličko Ć, Đ; veliko i malo latiničko Đ, veliko G, S, Š itd.).

Takođe, treba podsticati učenike da sami uočavaju i ispravljaju pravopisne greške u SMS komunikaciji, kao i u različitim tipovima komunikacije putem interneta.

Pored toga, učenike treba upućivati na služenje pravopisom i pravopisnim rečnikom (školsko izdanje). Poželjno je da nastavnik donosi primerak Pravopisa na čas kad god se obrađuju pravopisne teme (tako bi

mogao pojedinačno učenicima zadavati da pronađu reč u pravopisnom rečniku i odrede njen pravilan oblik ili pravilno pisanje).

Ortoepija

Nastavnik stalno treba da ukazuje na važnost pravilnog govora, koji se neguje sprovođenjem određenih ortoepskih vežbi. Ortoepske vežbe ne treba realizovati kao posebne nastavne jedinice, već uz odgovarajuće teme iz gramatike: npr. uočavanje dužine akcenta u reči može se povezati sa obradom i utvrđivanjem znanja o vrstama reči (imenica skup ima kratak akcenat, a pridev skup ima dug akcenat itd.). Na ovom nivou učenici treba samo da uoče razliku u dužini akcenta, bez razlikovanja intonacije i bez upotrebe akcenatskih znakova. Uz korišćenje audio snimaka, učenike treba navikavati da prepoznaju, reprodukuju i usvoje pravilno akcentovan govor, a u mestima gde se odstupa od akcenatske norme, da razlikuju standardni akcenat od svoga akcenta, tj. od dijalekatske akcentuacije.

Neke ortoepske vežbe mogu se sprovoditi i uz odgovarajuće teme iz književnosti: npr. artikulacija se može vežbati izgovaranjem brzalica, onda kada se one obrađuju kao deo narodnog stvaralaštva; akcenat reči, tempo, ritam, rečenična intonacija i pauze mogu se vežbati glasnim čitanjem odlomaka iz izborne lektire (po izboru nastavnika ili učenika) itd. Kao ortoepsku vežbu treba sprovoditi i govorenje napamet naučenih odlomaka u stihu i prozi (uz pomoć auditivnih nastavnih sredstava).

JEZIČKA KULTURA (USMENO I PISMENO IZRAŽAVANJE)

Razvijanje i unapređivanje jezičke kulture učenika predstavlja jedan od najznačajnijih zadataka nastave Srpskog jezika. Jedan od osnovnih zadataka nastave jezičke kulture odnosi se na usavršavanje jezičkoizražajnih sredstava kod učenika, a njen krajnji cilj je da učenici budu osposobljeni za uspostavljanje kvalitetne i svrsishodne komunikacije. Oblast Jezička kultura obuhvata usmeno i pismeno izražavanje. Nastavni rad u ovoj oblasti realizuje se u sadejstvu sa drugim oblastima predmeta Srpski jezik, kao i kroz samostalne nastavne jedinice. U povratnom smeru, obrada književnog teksta i rad na gramatici moraju uključivati i sadržaje za negovanje kulture usmenog i pismenog izražavanja učenika.

Nastava će biti očiglednija i efikasnija ako se analiziraju snimljena kazivanja i čitanja. Prilikom realizacije nastavnih sadržaja poželjno je koristiti i savremene informaciono-komunikacione tehnologije (npr. pametnu tablu, računar i video-bim i sl.).

Svaka od programskih vežbi (govorne, pravopisne, leksičko-semantičke, stilske vežbe) planira se i realizuje u nastavnom kontekstu u kome postoji potreba za funkcionalnim usvajanjem i funkcionalnom primenom datih jezičkih zakonitosti i pojava u novim komunikativnim situacijama, kao i potreba za utvrđivanjem, obnavljanjem ili sistematizovanjem znanja stečenog tokom nastave jezika i nastave književnosti. Sve vrste vežbi, čiji je cilj razvijanje jezičkog mišljenja, izvode se na tekstu ili tokom govornih vežbi.

Cilj govornih vežbi jeste unapređivanje kulture usmenog izražavanja. Detaljna organizacija, vešto osmišljene sadržajne strukture i motivisanje učenika za razgovor vodiće ka pravilnosti, lakoći, jasnosti, jednostavnosti, preciznosti i fluentnosti u usmenom izlaganju učenika. Ove vežbe bi trebalo da približe učenikov govor standardnojezičkom izgovoru.

Forme učtivosti, odnosno posebna jezička sredstva kojima se iskazuje učtivost predstavljaju važan segment u realizaciji nastave jezičke kulture. Potrebno je kod učenika razvijati svest o neophodnosti i značaju jezičke učtivosti, tj. učtivog komunikativnog ponašanja, odnosno istaknuti značaj negovanja pravilnog i učtivog govora i pisanja. Učenicima treba ukazati na to da su u domenu konvencija učtivosti najtipičnije forme usmene i pismene etikecije: upotreba zamenice Vi, etikete za iskazivanje uvažavanja prilikom oslovljavanja u javnom i službenom komuniciranju (gospodine, gospođo/gospođice, Vaša ekselencijo, Vaša svetosti...), kao i govorni činovi ekspresivnog tipa (formule učtivosti): izvinjavanje, zahvaljivanje, čestitanje, molba. Lingvometodički tekstovi koji sadrže dijalošku formu u kojoj se ispoljava jezička učtivost mogu poslužiti za uočavanje formi učtivosti. Takođe, trebalo bi podsticati učenike da iznose svoje mišljenje i sopstvena zapažanja o (ne)učtivom komunikativnom ponašanju.

Veliki deo leksike srpskog jezika sačinjavaju lekseme nastale tvorbom reči. Ona predstavlja produktivan proces kojim se svakodnevno bogati naš leksički fond. Stoga, u nastavi jezičke kulture bi leksikologiji, odnosno tvorbi reči trebalo pristupiti, najpre, kao načinu za nastajanje novih reči, kako bi učenici shvatili njen praktični značaj. Potrebno je osposobiti učenike da grade i razlikuju augmentative (sa pejorativima) i deminutive (sa hipokoristicima), tako što obrada teme neće biti samo opisana, tj. trebalo bi se zadržati što kraće na formalnom pristupu temi. Stvaralački i istraživački pristup može pozitivno uticati na motivaciju učenika da upoznaju ovu tematiku. Poželjno je navesti samo najčešće sufikse i za jedan i za drugi tvorbeni

model. Trebalo bi podsticati učenike da objasne značenje datih izvedenica i ukazati im na njihovu ulogu u svakodnevnom jezičkom izražavanju (npr. ekspresivno značenje i stilska obojenost izvedenica, poput majčica, sestrice, ljudina i sl.).

Pravopisne vežbe omogućavaju učenicima da posebno obrate pažnju na pravopisne zahteve i na njihovu ulogu u tekstu. Sistemska primena adekvatnih pravopisnih vežbi omogućava da teorijsko pravopisno znanje blagovremeno pređe u umenje, kao i da se stečena navika primene pravopisnih pravila ispolji u praktičnoj i spontanoj nameni. Pravopisne vežbe predstavljaju najpogodniji način da se pravopisna pravila nauče, provere, kao i da se uočeni nedostaci otklone. Najbolje je primenjivati i proste i složene pravopisne vežbe koje su pogodne za savlađivanje kako samo jednog pravopisnog pravila iz jedne pravopisne oblasti, tako i više pravopisnih pravila iz nekoliko pravopisnih oblasti. Pravopisne vežbe je potrebno najpre pripremiti. Pritom je poželjno poštovati princip postupnosti, sistematičnosti, jedinstva teorije i prakse. Prilikom savlađivanja pravopisnih načela pogodne mogu biti sledeće pravopisne vežbe: diktat, samostalno pisanje, dopunjavanje teksta. Može biti podsticajno i organizovanje kviza na časovima posvećenim sistematizovanju gradiva iz pravopisa (npr. prepoznavanje pravopisne oblasti, pronalazak greške, da li su tvrdnje o upotrebi, npr. velikog slova, tačne i sl.), a trebalo bi i proveravati da li su učenici u stanju da objasne naučena pravopisna pravila u određenom tekstu.

Cilj primenjivanja leksičko-semantičkih vežbi jeste bogaćenje rečnika učenika i upućivanje na različite mogućnosti prilikom izbora reči i izraza i ukazivanje na njihovu svrsishodniju upotrebu. Primenom leksičko-semantičkih vežbi kod učenika se stvara navika da promišljaju i traže adekvatan jezički izraz za ono što žele da iskažu (u zavisnosti od komunikativne situacije) i povećava se fond takvih izraza u njihovom rečniku. Vrste ovih vežbi treba usaglasiti sa interesovanjima učenika i nastavnim sadržajima. Razvijanju smisla za precizno izražavanje i podsticanju učenika da razmišljaju o rečima i o njihovim značenjima doprinose vežbe kojima se učenici upućuju na izbegavanje suvišnih reči, poštapalice i tuđica. Podsticajne su i vežbe koje se odnose na figurativna značenja reči, kao i vežba pronalazanje izostavljenih rečeničnih delova koja podstiče učenike da pronađu adekvatnu reč, ali i da u skladu sa kontekstom prošire skalu dozvoljenih značenjskih i leksičkih mogućnosti.

Primenom stilskih vežbi, učenici se upućuju na to da na drugačiji način od uobičajenog povezuju reči i izraze i da istražuju njihove semantičke potencijale. Njihov cilj nije da se samo otklone učinjene greške, već da učenici steknu adekvatne navike da govore i pišu valjano, odnosno da primenjuju stvaralačke postupke u jeziku. Znanja o stilu i izražajnim mogućnostima jezika učenici uglavnom stiču uvidom u književnoumetničke tekstove, zbog čega je nesporna povezanost sa nastavom književnosti, ali se ne sme poistovetiti sa jezičko-stilskom analizom ovih tekstova. Stilске vežbe je potrebno što neposrednije povezivati i sa nastavom gramatike. Može se kreirati situacioni predložak za razvijanje i unapređivanje jezičko-stilskog znanja učenika u skladu sa uzrastom i načelom sistematičnosti i uslovnosti. Stvaralački oblik rada na razvijanju stilskog umenja učenika može se, na primer, zasnivati na tekstu kao podsticaju za slikovito kazivanje, s obzirom na to da se na različitim književnoumetničkim tekstovima lako uviđa izražajnost stilskog postupka koji može da bude primenjen prilikom uobličavanja jezičke građe u novim komunikativnim situacijama.

III. PRAĆENJE I VREDNOVANJE NASTAVE I UČENJA

Praćenje i vrednovanje rezultata napredovanja učenika je u funkciji ostvarivanja ishoda, a započinje inicijalnom procenom dostignutog nivoa znanja, u odnosu na koji će se odmeravati dalji napredak i formirati ocena. Svaki nastavni čas i svaka aktivnost učenika je prilika za formativno ocenjivanje, odnosno registrovanje napretka učenika i upućivanje na dalje aktivnosti.

Formativno vrednovanje je sastavni deo savremenog pristupa nastavi i podrazumeva procenu znanja, veština, stavova i ponašanja, kao i razvijanja odgovarajuće kompetencije tokom nastave i učenja. Formativno merenje podrazumeva prikupljanje podataka o učeničkim postignućima, pri čemu se najčešće primenjuju sledeće tehnike: realizacija praktičnih zadataka, posmatranje i beleženje učenikovih aktivnosti tokom nastave, neposredna komunikacija između učenika i nastavnika, registar za svakog učenika (mapa napredovanja) itd. Rezultati formativnog vrednovanja na kraju nastavnog ciklusa treba da budu iskazani i broječnom ocenom.

Rad svakog nastavnika sastoji se od planiranja, ostvarivanja, praćenja i vrednovanja. Važno je da nastavnik, pored postignuća učenika, kontinuirano prati i vrednuje vlastiti rad. Sve što se pokaže dobrim i efikasnim, nastavnik će koristiti i dalje u svojoj nastavnoj praksi, a ono što bude procenjeno kao nedovoljno delotvorno, trebalo bi unaprediti.

Naziv
predmeta

SRPSKI KAO NEMATERNJI JEZIK

PROGRAM A

ZA UČENIKE ČIJI MATERNJI JEZIK PRIPADA NESLOVENSKIM JEZICIMA I KOJI ŽIVE U HOMOGENIM SREDINAMA (osnovni nivo standarda)

Cilj Cilj učenja Srpskog kao nematernjeg jezika jeste osposobljavanje učenika da se služi srpskim jezikom na osnovnom nivou u usmenoj i pisanoj komunikaciji radi kasnijeg uspešnog uključivanja u život zajednice i ostvarivanja građanskih prava i dužnosti, kao i uvažavanje srpske kulture i razvijanje interkulturalnosti kao temeljne vrednosti demokratskog društva.

Razred Šesti

**Godišnji
fond časova** 108 časova

ISHODI Po završenoj temi/oblasti učenik će biti u stanju da:	OBLAST /TEMA	SADRŽAJI
– razume i koristi predviđeni leksički fond; – razume i koristi gramatičke konstrukcije usvajane u prethodnim razredima i proširuje ih novim jezičkim sadržajima; – primeni u govoru i pisanju pravila: rod i broj imenica u odgovarajućem padežu, kongruenciju atributa s imenicom u tipičnim primerima; – sastavi rečenice sa odredbom za sredstvo i društvo; – iskaže osobine pojma i način vršenja radnje u različitom stepenu; – savladane (već usvojene) sadržaje iz književnosti povezuje sa novim književnoumetničkim tekstovima i koristi ih u njihovom tumačenju; – iskaže sopstveni doživljaj književnog dela; – odredi temu, glavni motiv i likove; – prepriča (uz pomoć nastavnika i postavljenih pitanja) kratak narativni tekst; – prepozna i imenuje osećanja lirskog junaka; – dramatizuje (uz pomoć nastavnika) odlomak proznog teksta u kratkim dijalozima; – prepozna slične motive u književnim delima na maternjem jeziku; – razume pitanja, naloge i informacije u vezi sa svakodnevnim aktivnostima, ljudskim osobinama i postupcima; – ispriča događaj u kojem je učestvovao u nekoliko rečenica	JEZIK KNJIŽEVNOST JEZIČKA KULTURA	Oko 100 punoznačnih i pomoćnih reči. Gramatički sadržaji iz prethodnih razreda (ponavljanje i uvežbavanje na poznatoj i novoj leksici). Imenice u genitivu s predlozima od i do u funkciji odredbi za mesto i vreme. Prilozi rano, kasno, uvek, nikad, često, retko, dugo, zimi, leti. Kongruencija atributa i imenice u nominativu i akuzativu. Imenica u instrumentalu sa značenjem sredstva i društva. Komparativ i superlativ prideva i priloga. Nazivi zemalja i regija izvedeni sufiksima -ija, -ska. Milan Šipka: „Reči kojima se pozdravljamo” (iz knjige „Priče o rečima”) Narodna basna: „Bik i zec” Narodna lirska pesma: „Majka Jovu u ruži rodila” Vladimir Andrić: „Košarkaš”, „Daj mi krila jedan krug” Narodna priča: „Svijetu se ne može ugoditi” Narodna bajka: „Biberče” (ili strip Đ. Lobačeva) Dragan Lukić: „Gde je torba”, „Šaputanje” Nikola Tesla: „Priča o detinjstvu” (odlomak) Gvido Tartalja: „Mikica ide na izlet” Vojislav Donić: „Školske reči” Igor Kolarov: „SMS priče: uputstvo za upotrebu knjige” Izbor iz časopisa za decu Po slobodnom izboru (u skladu sa interesovanjima učenika), nastavnik bira još dva teksta koja nisu na ovoj listi. Nastavnik bira 8 tekstova za obradu. I. Lično predstavljanje: osnovne informacije o sebi – omiljene lične aktivnosti II. Porodica i ljudi u okruženju: opis članova porodice i ljudi u okruženju (fizičke i psihičke karakteristike)

- prepriča kratak jednostavan narativni tekst;
- učestvuje u kratkom dijalogu o temama iz svakodnevnog života, poštujući osnovna načela vođenja razgovora;
- iskaže molbu, izvinjenje, čestitanje, zahvalnost, koristeći forme učtivog obraćanja;
- čita kraće tekstove sa poznatom gramatikom i uglavnom poznatom leksikom, a značenje nepoznatih reči određuje na osnovu konteksta;
- piše kratak jednostavan narativni i ekspozitorni tekst;
- piše kratku poruku, čestitku, pozivnicu, obaveštenje, poštujući jezičku i ortografsku normu.

- III. Život u kući:
 - pokućstvo (posteljina, posuđe, kućni aparati);
 - uobičajene dnevne aktivnosti tokom radne nedelje i vikenda; praznici i proslave u porodici
- IV. Hrana i piće:
 - omiljena hrana i piće; začini; vrste mesa
- V. Odeća i obuća:
 - opis odeće i obuće; održavanje odeće i obuće
- VI. Zdravlje:
 - aktivnosti za očuvanje zdravlja
- VII. Obrazovanje:
 - omiljeni školski predmeti; dan škole; aktivnosti na času i na odmoru; osnovni pojmovi iz biologije
- VIII. Priroda:
 - čuvanje prirode; geografski pojmovi i nazivi država
- IX. Sport i igre:
 - sportski rekviziti i osnovna sportska terminologija
- X. Kupovina:
 - cene; mesto kupovine; plaćanje
- XI. Naselja, saobraćaj i javni objekti:
 - orijentacija u prostoru, način kretanja; delovi grada; cilj putovanja;
 - bolnica, biblioteka
- XII. Vreme:
 - iskazivanje vremena ustajanja, odlaska u krevet i uzimanja osnovnih obroka
- XIII. Komunikativni modeli:
 - raspoloženje; predlaganje; prihvatanje/neprihvatanje predloga

Ključni pojmovi sadržaja: srpski kao nematernalni jezik, slušanje, razumevanje, govor, čitanje, pisanje.

**ZA UČENIKE ČIJI MATERNJI JEZIK PRIPADA SLOVENSKIM JEZICIMA I KOJI ŽIVE
U VIŠENACIONALNIM SREDINAMA
(srednji–napredni nivo standarda)**

Razred	Šesti
Godišnji fond časova	108 časova

ISHODI Po završenoj temi/oblasti učenik će biti u stanju da:	OBLAST /TEMA	SADRŽAJI
– razume i koristi predviđeni leksički fond; – razume i koristi gramatičke konstrukcije usvajane u prethodnim razredima i proširuje ih novim jezičkim sadržajima; – koristi konstrukcije sa značenjem količine; – iskaže želju, nameru i mogućnost;	JEZIK	Oko 100–150 novih punoznačnih i pomoćnih reči. Gramatički sadržaji iz prethodnih razreda (ponavljanje i uvežbavanje na poznatoj i novoj leksici). Imeničke, brojne i priloške sintagme sa značenjem količine. Imenice u genitivu s predlozima sa, iz, oko, između u funkciji odredbe za mesto. Imenice u genitivu s predlozima pre i posle u funkciji odredbe za vreme. Lokativ u funkciji nepravog objekta (uz glagole govoriti i razmišljati). Potencijal. Nazivi zemalja i regija izvedeni sufiksima -ija, -ska; Milan Šipka: odlomak po izboru iz knjige „Priče o rečima” Narodna basna: „Bik i zec” Narodna lirska pesma: „Majka Jovu u ruži rodila” Vladimir Andrić: „Daj mi krila jedan krug” Narodna priča: „Svijetu se ne može ugoditi” Narodna bajka: „Biberče” (ili strip Đ. Lobačeva) Desanka Maksimović: „Štamparske greške” Dragan Lukić: „Gde je torba”, „Šaputanje” Nikola Tesla: „Priča o detinjstvu” (odlomak) Gvido Tartalja: „Mikica ide na izlet” Stevan Raičković: „Kuća kraj Tise” (odlomak) Vojislav Donić: „Školske reči” Branislav Nušić: „Autobiografija” (odlomak: „Prva ljubav”) Gvido Tartalja: „Podele uloga” Ljubivoje Ršumović: „Šta je lepo da se radi leti” Dragan Lukić: „Šuge” Izbor iz časopisa za decu Po slobodnom izboru (u skladu sa interesovanjima učenika), nastavnik bira još dva teksta koja nisu na ovoj listi. Nastavnik bira 10 tekstova za obradu.
– savladane (već usvojene) sadržaje iz književnosti povezuje sa novim književnoumetničkim tekstovima i koristi ih u njihovom tumačenju; – objasni/kaže zašto mu se neko književno delo sviđa ili ne; – odredi temu, glavni motiv i likove; – razume odnose među likovima u tekstu; – uoči osnovne pesničke slike; – prepozna i imenuje osećanja i raspoloženja lirskog junaka; – dramatizuje (uz pomoć nastavnika) odlomak proznog teksta u kratkim dijalozima; – prepozna slične motive u književnim delima na maternjem jeziku;	KNJIŽEVNOST	
– razume pitanja, naloge i informacije u vezi sa svakodnevnim aktivnostima, ljudskim osobinama i postupcima; – ispriča događaj u kojem je učestvovao;	JEZIČKA KULTURA	I. Lično predstavljanje: osnovne informacije o sebi – omiljene lične aktivnosti

- prepriča kratak tekst;
- iskaže molbu, izvinjenje, čestitanje, zahvalnost, koristeći forme učtivog obraćanja;
- čita kraće tekstove, a značenje nepoznatih reči određuje na osnovu konteksta;
- piše kratak jednostavan narativan i ekspozitorni tekst;
- piše kratku poruku, čestitku, pozivnicu, obaveštenje, poštujući jezičku i ortografsku normu.

- II. Porodica i ljudi u okruženju: opis članova porodice (fizičke i karakterne osobine); porodični status članova porodice
- III. Život u kući: kultura stanovanja – održavanje stambenog prostora (čistoća); uobičajene dnevne aktivnosti tokom radne nedelje i vikenda, praznici i proslave u porodici
- IV. Hrana i piće: hrana biljnog i životinjskog porekla; osnovni ukusi
- V. Odeća i obuća: materijali od kojih se pravi odeća i obuća
- VI. Zdravlje: aktivnosti za očuvanje zdravlja
- VII. Obrazovanje: omiljeni školski predmeti; dan škole; aktivnosti na času i na odmoru
- VIII. Priroda: čuvanje prirode; geografski pojmovi i nazivi država
- IX. Sport i igre: sportski rekviziti i osnovna sportska terminologija
- X. Kupovina: cene; mesto kupovine; plaćanje; džeparac
- XI. Naselja, saobraćaj i javni objekti: značajni građevinski objekti – putevi, mostovi, spomenici; bolnica, biblioteka
- XII. Vreme: iskazivanje vremena vršenja dnevnih aktivnosti
- XIII. Kultura, umetnost, mediji: film, televizijska i radio emisija za decu; osnovni muzički instrumenti, koncert
- XIII. Komunikativni modeli: osećanja i raspoloženja

Ključni pojmovi sadržaja: srpski kao nematernalni jezik, slušanje, razumevanje, govor, čitanje, pisanje

UPUTSTVO ZA DIDAKTIČKO-METODIČKO OSTVARIVANJE PROGRAMA

Predmet Srpski kao nematernalni jezik pohađaju učenici koji nastavu slušaju na nekom od jezika nacionalnih manjina. Među tim učenicima postoje izrazite razlike u stepenu ovladanosti srpskim jezikom prilikom polaska u školu i u tempu i obimu kojim mogu napredovati tokom školovanja. Ova razlika uslovljena je različitim maternalnim jezicima od kojih su jedni bliski srpskom jeziku (razlike među njima su takve da ne moraju ometati komunikaciju), dok su drugi strukturno toliko različiti da, bez elementarnog poznavanja jednog od njih, komunikacija među govornicima nije ostvariva. Osim toga, na nivo kojim učenici realno mogu ovladati srpskim jezikom utiče i sredina u kojoj žive (pretežno homogena ili heterogena sredina).

Imajući ovo u vidu, za predmet Srpski kao nematernalni jezik sačinjena su dva programa.

Prema postavljenom cilju, očekivanim ishodima i datim sadržajima, prvi program (A) primeren je učenicima čiji se maternalni jezici izrazito razlikuju od srpskog, koji žive u pretežno jezički homogenim sredinama i imaju malo kontakata sa srpskim jezikom, a u školu polaze gotovo bez ikakvog predznanja srpskog jezika.

Drugi program (B) predviđen je za učenike koji žive u jezički mešovitim sredinama, koji mogu brže i u većem obimu da savladavaju srpski jezik, odnosno da, u skladu s uzrastom, dostignu viši nivo vladanja srpskim jezikom.

Oba programa za predmet Srpski kao nematernalni jezik sadrže tri oblasti: Jezik, Književnost i Jezičku kulturu. One su funkcionalno povezane, prožimaju se i međusobno dopunjuju. Stoga ih treba razumeti kao delove kompleksne celine koji doprinose ostvarivanju ishoda ovog predmeta, svaki sa svojim specifičnostima.

Nastavnik je obavezan da se upozna sa ishodima i programskim sadržajima prvog ciklusa obrazovanja ili prethodnih razreda.

I. PLANIRANJE NASTAVE I UČENJA

Nastavni program orijentisan na ishode nastavniku daje veću slobodu u kreiranju i osmišljavanju nastave i učenja. Uloga nastavnika je da kontekstualizuje dati program potrebama konkretnog odeljenja imajući u vidu: sastav odeljenja i mogućnosti učenika; udžbenike i druge nastavne materijale koje će koristiti; tehničke uslove,

nastavna sredstva i medije kojima škola raspolaže; resurse, mogućnosti, kao i potrebe lokalne sredine u kojoj se škola nalazi. Polazeći od datih ishoda i sadržaja, nastavnik najpre kreira svoj globalni plan rada, na osnovu koga će kasnije razvijati svoje operativne planove. Ishodi definisani po oblastima olakšavaju nastavniku dalju operacionalizaciju ishoda na nivo konkretne nastavne jedinice. Sada nastavnik za svaku oblast ima definisane ishode. Na ovaj način, postiže se indirektna veza sa standardima. Pri planiranju treba, takođe, imati u vidu da se ishodi razlikuju, da se neki lakše i brže mogu ostvariti, ali je za većinu ishoda potrebno više vremena, više različitih aktivnosti. U fazi planiranja nastave i učenja veoma je važno da nastavnik pristupi udžbeniku kao jednom od nastavnih sredstava koje je poželjno bogatiti i proširivati dodatnim, samostalno izrađenim nastavnim materijalima. Pored udžbenika, kao jednog od izvora informacija, na nastavniku je da učenicima omogući uvid i iskustvo korišćenja i drugih izvora saznavanja.

II. OSTVARIVANJE NASTAVE I UČENJA

Jezik

Oblast Jezik obuhvata leksiku i gramatičke modele srpskog jezika. U sadržajima i ishodima ove oblasti nalaze se okvirni broj reči i gramatički elementi kojima učenik treba da ovlada u svakom razredu. U ovoj oblasti programa težište je na postepenom usvajanju sistema srpskog jezika počev od 1. razreda. Jezik počinje da se usvaja pomoću minimalnog broja reči upotrebljenih u osnovnim rečeničnim modelima s jasnim komunikativnim kontekstom. Odnosno, reči i njihovi oblici ne usvajaju se izolovano, već u rečeničnom, odnosno komunikativnom kontekstu. Za produktivnu upotrebu jezika nefunkcionalno je vankontekstualno učenje paradigmi (učenje samih oblika reči).

Usvajanje gramatike srpskog jezika u početnim fazama na mlađem uzrastu pretežno je nesvesno – u raznovrsnim aktivnostima učenici slušaju iskaze na srpskom jeziku, ponavljaju ih i kombinuju u odgovarajućim poznatim i bliskim kontekstima. U narednim fazama nastavnik pomaže učenicima da uoče jezička pravila i počnu da ih primenjuju.

Da bi učenik ovladao određenim fondom reči i gramatičkim elementima, neophodno je da ih razume i dugotrajno uvežbava. Na taj način stvaraju se preduslovi da ih primeni u odgovarajućoj komunikativnoj situaciji. Formalno poznavanje gramatičkih pravila ne podrazumeva i sposobnost njihove primene, te je takvo znanje korisno samo ukoliko pomaže boljem razumevanju nekih pravilnosti sistema. Odnosno, savladavanje gramatičkih pravila nije samo sebi cilj. Objašnjenje gramatičkih pravila, ukoliko nastavnik proceni da je korisno, treba da bude usklađeno s uzrastom učenika, njegovim kognitivnim sposobnostima, predznanjima u maternjem jeziku i svedeno na ključne informacije neophodne za primenu. Učenikovo poznavanje gramatičkih pravila procenjuje se i ocenjuje na osnovu upotrebe u kontekstu, bez insistiranja na njihovom eksplicitnom opisu.

Na nižem nivou vladanja jezikom (sredine u kojima se realizuje A program) važno je da se kod učenika razvije sposobnost razumevanja i konstruisanja iskaza koji sadrže elemente određene programom. Pritom je u produkciji (sastavljanju i kazivanju iskaza) na ovom nivou bitno da značenje poruke bude razumljivo, dok se gramatička ispravnost postiže postepeno. Na tom nivou očekuju se tipične greške izazvane interferencijom i nedovoljnom savladanošću materije. Greške nisu samo znak nepoznavanja gradiva, već su upravo pokazatelj da je učenik spreman da se upusti u komunikaciju, što nastavnik treba da podstiče. To ne znači da greške uopšte ne treba ispravljati. Nastavnik odlučuje o tome kada će, na koji način i koje greške ispravljati, vodeći računa istovremeno i o tome da učenika motiviše za komunikaciju i o tome da se greške postepeno redukuju. Upravo su časovi iz oblasti Jezik pogodni za usmereno, ciljano usvajanje pojedinih segmenata, gramatičkih elemenata srpskog jezika. Tokom ovih časova, preporučuje se dinamičko smenjivanje različitih aktivnosti: različiti tipovi vežbi slušanja, proveru razumevanja slušanog, ponavljanje, gramatičko i leksičko variranje modela, dopunjavanje, preoblikovanje potvrdnih u upitne i negirane forme i sl.

Realizacija nastave Srpskog kao nematernjeg jezika prema B programu podrazumeva određeno vladanje srpskim jezikom od početka školovanja, odnosno mogućnost bržeg napredovanja u toku školovanja. U takvim okolnostima očekuje se manja zastupljenost grešaka i njihovo brže ispravljavanje. Primena B programa podrazumeva ovladanost sadržajima A programa i podizanje jezičke kompetencije na viši nivo, te je nastava jezika u funkciji osposobljavanja učenika za pravilno komuniciranje savremenim standardnim srpskim jezikom u skladu s jezičkim i vanjezičkim kontekstom.

Budući da učenici koji pohađaju nastavu Srpskog kao nematernjeg jezika, pohađaju i nastavu Maternjeg jezika, svrsishodno je u odgovarajućim prilikama koristiti transfer znanja stečenih na maternjem jeziku i o maternjem jeziku. Nastava Srpskog kao nematernjeg jezika treba da bude u korelaciji s nastavom Maternjeg jezika.

Jezička građa se iz razreda u razred postepeno proširuje i usložnjava, ona je kumulativna i nadovezuje se na prethodnu. Uvođenje novog elementa podrazumeva ovladanost prethodnim, što znači da se nova građa oslanja na prethodnu koja se kontinuirano uvežbava. Sledeći primeri kraćih tekstova ilustruju primenu jezičke materije poštujući postupnost i uvođenje novih jezičkih sadržaja u svakom razredu u A programu:¹

¹ U zagradi su navedeni sadržaji oblasti Jezik za svaki razred.

1. razred (prezent glagola u 1, 2. i 3. licu jednine (potvrđni i odrični oblik); prosta rečenica s imenskim delom predikata; lične zamenice 1, 2. i 3. lica jednine u funkciji subjekta; prosta rečenica s glagolskim predikatom; imenice u lokativu jednine s predlozima u i na uz glagol jesam): Zdravo! Ja se zovem Marija. Ja sam u školi. Ovo je učionica. Učenik je u učionici. On crta. To je učiteljica. Ona sedi na stolici.

2. razred (prosta rečenica s pridevom u imenskom delu predikata; akuzativ imenica bez predloga; lokativ s predlozima u i na; akuzativ s predlozima u i na sa glagolom ići; prezent glagola za sva tri lica i oba broja; lične zamenice 1, 2. i 3. lica množine u funkciji subjekta; prisvojne zamenice za 1. i 2. lice jednine sva tri roda u funkciji atributa i imenskog dela predikata): Ovo je moja škola. Mi smo učenici. Idemo u školu. Imamo torbe. Torbe su velike. Dečaci se igraju u dvorištu. Oni imaju loptu. Oni vole fudbal.

3. razred (perfekat glagola (sva tri lica i oba broja); prisvojne zamenice za treće lice jednine sva tri roda; prilozi sada, danas i juče): Marija danas slavi rođendan. Ovo je njena mama. Ona je juče pravila tortu. Ovo je njen tata. Tata je pravio sendviče. Došli su gosti. Marija je vesela.

4. razred (futur I glagola (sva tri lica i oba broja); imperativ (2. lice jednine i množine najfrekventnijih glagola); imenica u dativu u funkciji nepravog objekta uz glagole davanja i govorenja; prisvojne zamenice za sva tri lica jednine i množine –slaganje s imenicom u jednini; prilozi sutra, ujutru, uveče; uzročna rečenica s veznicima jer i zato što; frekventni prilozi za način (brzo, polako, lepo); tvorba imenica sa značenjem vršioca radnje, imaoca zanimanja izvedenih sufiksima: -ar, -ac, -ač; imenice koje označavaju žensku osobu izvedene sufiksima: -ica; -ka): Moj razred će sutra ujutru ići na izlet. Ja ću ustati u sedam sati. Napraviću sendvič. Učiteljica je rekla učenicima: „Ponesite vodu jer će biti toplo”. Brzo ću se spakovati. Vozač Ivan će voziti autobus.

5. razred (uzročna rečenica s veznicima jer i zato što; odredbe za način iskazane frekventnim načinskim prilozima; složeni glagolski predikat s modalnim glagolima: trebati, morati, moći, smeti, želiti; imenice u genitivu s predlozima ispred, iza, iznad, ispod, pored u funkciji odredbe za mesto; kongruencija atributa i imenice u nominativu i akuzativu; tvorba imenica kojima se označavaju nazivi sportista; tvorba priloga od prideva): Ja želim da igram košarku. Treba mnogo trenirati. Jednog dana biću košarkaš. Pored moje kuće je košarkaški klub. Upisuju nove članove. Moja starija sestra trenira plivanje. Ona je dobra plivačica i vredno trenira.

6. razred (imenice u genitivu s predlozima od i do u funkciji odredbi za mesto i vreme; prilozi rano, kasno, uvek, nikad, ponekad, često, retko, ceo (dan), dugo, zimi, leti; kongruencija atributa i imenice u nominativu i akuzativu; imenica u instrumentalu sa značenjem sredstva i društva; komparativ i superlativ prideva i priloga; prisvojni pridevi na -ov/ev, -in (u nominativu); nazivi zemalja i regija izvedeni sufiksima: -ija, -ska): Imam dvanaest godina i idem u šesti razred. Volim modernu muziku. Sviram gitaru od četvrtog razreda. U junu ću ići na takmičenje u Italiju. Imam dobre drugove i drugarice. S njima idem u školu autobusom jer je škola daleko. Uvek se dobro zabavljamo. Leti često idemo na bazen biciklima. Moj najbolji drug se zove Marko. On je niži od mene i bolji je učenik jer više uči. Markova sestra se zove Mirjana.

7. razred (imenice u genitivu s predlozima sa, iz, oko, između u funkciji odredbe za mesto; imenice u genitivu s predlozima pre i posle u funkciji odredbe za vreme; lokativ u funkciji nepravog objekta uz glagole govorenja i mišljenja; imeničke, brojne i priloške sintagme sa značenjem količine; kongruencija atributa i imenice u dativu, instrumentalu i lokativu; najfrekventnije zbirne imenice sa sufiksom -je; tvorba imenica za označavanje mesta (prostora i prostorija) na kojem se vrši radnja: -ište/-lišće, -onica); tvorba imenica sa značenjem etnika (primeri iz okruženja): Moja porodica živi u kući. Oko kuće imamo cveće. Naš sused je Mađar. Između naše i njegove kuće nalazi se malo igralište. S drugovima često idem tamo posle škole. Ponekad kupimo flašu soka i nekoliko kesica semenki, sedimo na drvenim klupama i razgovaramo o novim filmovima, strogim nastavnicima, muzici i raznim drugim stvarima. Prošle nedelje smo pomagali našem starom susedu da popravi ljuljaške i klackalice. Tako će i mlađoj deci biti lepše.

8. razred (zavisne rečenice: vremenska (s veznikom kad), namerna (s predikatom u prezentu), izrična (s veznikom da) i odnosna (sa zamenicom koji u funkciji subjekta); tvorba prideva sufiksima -ski i -(i)ji): Juče sam imala mnogo domaćih zadataka. Kad sam ih završila, uključila sam televizor. Posle pola sata u sobu je

ušao moj brat i promenio kanal. Hteo je da gleda utakmicu. Rekla sam mu da ja želim da gledam omiljenu seriju koja počinje za pet minuta. On je rekao da je utakmica veoma važna, jer igraju srpska i mađarska reprezentacija. Nismo hteli da se svađamo. Dogovorili smo se da on ide u dnevnu sobu i tamo gleda utakmicu.

Književnost

Program A predmeta Srpski kao maternji jezik namenjen je homogenoj sredini, učenicima koji veoma retko imaju kontakata sa govornicima čiji je maternji jezik srpski. Poznavanje jezika je na osnovnom (elementarnom) nivou, komunikacija na srpskom jeziku se teško ostvaruje, gramatički modeli su neuvežbani pošto učenici nemaju prilike da koriste srpski jezik, njihov rečnik ne sadrži veliki broj reči, reči veoma lako iz aktivnog fonda prelaze u pasivni i budu zaboravljene, leksika se usvaja sporije nego kod učenika heterogene sredine, interferencijske greške se često pojavljuju u tolikom obimu da ometaju razumevanje rečenice; iz ovih razloga bi akcenat trebalo da bude na leksici i jezičkim obrascima (modelima) koji će im obezbediti temelj za jednostavnu komunikaciju na srpskom jeziku.

U svakom razredu učenicima je ponuđeno više tekstova od broja koji je obavezujući. Osnovni kriterijum za izbor tekstova je nivo poznavanja jezika. Pored odabranih tekstova, obrađuju se i tekstovi po slobodnom izboru, pri čemu se vodi računa o nivou poznavanja jezika i interesovanjima učenika. Uz originalne književne tekstove planirana je i obrada konstruisanih tekstova koji treba da budu u funkciji obogaćivanja leksike neophodne za svakodnevnu komunikaciju na osnovnom nivou. Predlaže se da nastavnik planira najmanje tri časa za obradu jednog teksta kroz teme. Pesme koje se pevaju ne zahtevaju obavezno obradu, gramatička i leksička objašnjenja jezičkih pojava.

Oblast programa Književnost doprinosi postizanju komunikativne funkcije jezika. Osnovna funkcija književnoumetničkih tekstova, odnosno adaptacija, pored osposobljavanja učenika za komunikativnu upotrebu jezika, jeste i upoznavanje učenika sa kulturom, istorijom i tradicijom srpskog naroda, kao i s književnim delima značajnim za srpsku književnost.

Funkcije adaptiranog književnog teksta u A programu:

- usvajanje leksike određenog tematskog kruga potrebne za svakodnevnu komunikaciju;
- čitanje, odnosno slušanje teksta u funkciji uvežbavanja razumevanja pisanog i govornog jezika – uvežbava se čitanje u sebi i čitanje sa razumevanjem;
- zadaci u vezi sa tekstom razvijaju umenje razumevanja teksta, uvežbava se veština pisanja, sastavljanje i pisanje rečenica koje sadrže poznatu leksiku uz uvežbavanje osnovnih jezičkih obrazaca, kao i razvijanje sposobnosti sastavljanja rečenica govornog jezika (prilikom pisanih i govornih vežbi tolerišu se interferencijske greške koje ne ometaju razumevanje rečenice);
- odgovori na pitanja (usmeno i pismeno) pomažu učeniku da razvije mehanizme sastavljanja rečenica na srpskom jeziku, odnosno izlaganje na srpskom jeziku uz vidno prisustvo interferencijskih grešaka – uputno je da nastavnik vrši korekcije ukazujući na pravilne oblike;
- reprodukcija teksta ili prepričavanje razvijaju sposobnost upotrebe jezika – učenik treba da se izrazi koristeći više rečenica, da formira i razvija govorne sposobnosti.

Književnoumetnički, adaptirani i konstruisani tekstovi pogodni su za tumačenje, pri čemu se uzimaju u obzir uzrast i predznanja učenika. Tekstovi su ujedno i polazna osnova za uvežbavanje novih reči i izraza, jezičkih modela, čitanja, pisanja, govora; stoga tri časa namenjena jednom tekstu predstavljaju istovremeno i obradu i uvežbavanje gradiva.

Rad na tekstu obuhvata:

1. Semantizaciju nepoznatih reči: semantizacija može da se izvede pomoću sinonima koji su poznati učenicima, vizuelnim prikazivanjem reči, postavljanjem reči u kontrastne parove (mali-veliki), opisivanjem reči jednostavnim rečenicama. Nastavnik mora da vodi računa da rečenica kojom opisuje nepoznatu reč sadrži učenicima poznate reči. Prevod je opravdan samo u slučaju kada ne postoje druga sredstva za objašnjenje značenja reči. Preporučuje se upotreba rečnika na času.
2. Slušanje ili čitanje teksta: savetuje se da nastavnik prvi put pročita tekst – na ovaj način učenici čuju pravilan izgovor reči, pošto učenici homogene sredine retko imaju prilike da čuju srpski jezik, nastavnikovo glasno čitanje je od izuzetne važnosti. Preporučuje se upotreba audio-vizuelnih sredstava. Zahtevi koji se u programu tiču učenja odlomaka iz poezije i proze napamet podstiču usvajanje modela govorenja, kao i intonaciju reči i rečenica.

Dramatizacija tekstova vezuje se i za javni nastup, ali i za razgovor o književnom delu pošto predstavlja vid njegove interpretacije. Saživljavanjem sa likovima dela, učenici mogu ispoljiti osećanja koja prepoznaju u ponašanju junaka i o kojima zaključuju.

3. Kontekstualizacija nove leksike: neophodno je da učenici nove reči postave u rečenični kontekst kako bi se leksika uvežbavala paralelno sa konstruisanjem rečenica. Rečenice treba da budu jednostavne da bi se izbegao veliki broj grešaka koje neminovno nastaju u složenijim konstrukcijama. Ukoliko rečenica sadrži previše grešaka, postaje nerazumljiva slušaocu. Kontekstualizacija novih reči je bitan elemenat funkcionalne upotrebe jezika pošto navodi učenika da sastavlja rečenice i aktivira rečnički fond i jezičke modele.

4. Pitanja u vezi s tekstom (u pisanoj formi i usmeno): proces razumevanja teksta ima više etapa. Tek kada se nova leksika usvoji i primeni u rečenicama, može da se pređe na nivo razumevanja teksta. Nivo na kojem je učenik razumeo tekst može da se utvrdi postavljanjem pitanja u vezi s tekstom. Pitanja treba da se zasnivaju na leksici koju su ranije usvojili uz upotrebu novih reči obrađenih u tekstu. Uputno je da pitanja budu kratka (Šta je u Vesninoj torbi? – tekst Vesna i torba). Korisno je da deo pitanja bude u pisanoj, a deo u govornoj formi. Značajno je da se primarno uvežbava govor, a zatim i pisanje.

5. Pitanja povodom teksta (u pisanoj formi i usmeno): učenici uvežbavaju i ostvaruju komunikaciju na srpskom jeziku zasnovanu na poznatoj leksici, uz tolerisanje grešaka koje ne ometaju razumevanje. Pitanja treba da budu u skladu s leksičkim fondom kojim učenici raspolažu (na primer: Ko je junak priče?; Gde se odigrava radnja?; Kako izgleda junak priče?; Šta oseća devojčica u pesmi?). Ovo je sledeći nivo u procesu usvajanja jezičkih veština čiji je cilj navođenje učenika da ostvare komunikaciju na srpskom jeziku. Ovaj cilj je često veoma teško postići kod učenika homogene sredine, ali je neophodno navesti učenika da usmeno, a potom i u pisanoj formi upotrebi određene reči ili izraze na srpskom jeziku.

6. Razgovor o tekstu: u skladu sa leksikom kojom učenici raspolažu, razgovor se zasniva na prepoznavanju glavnih likova, aktivnostima koje se vezuju uz njih, na isticanju osobina likova iz teksta. Kao deo procesa uvođenja učenika u upotrebu jezika uputno je da se učenici, prema modelima iz tekstova podstiču da sastavljaju rečenice potrebne u govornim situacijama. Na primer, dramatizacija teksta Vesna i torba – Vesna: Moja torba je stara. Olovka: Šta radiš, Vesna? Zašto stavljaš puno stvari u torbu? U torbi nema mesta. Tata: Vesna, treba da kupim novu torbu. Vesna: Tata, molim te, kupi mi novu torbu. Učenici se podstiču da povodom teksta zaključuju o idejama prepoznatim u tekstu (Šta tekst kazuje o Vesninim osobinama?).

Prilikom obrade poezije ne insistira se na književnoj teoriji, već na doživljaju lirске pesme. Podsticanje učenika da razume motive, pesničke slike i jezičko-stilska izražajna sredstva, dovodi se u vezu sa ilustrovanjem značajnih pojedinosti, kao i s uvežbavanjem intonacije stiha i uočavanjem rime u pesmi.

7. Komparativni pristup: nastavnik planira uključivanje tekstova maternjeg jezika koji se porede sa predloženim delima srpske književnosti (ukoliko je to moguće) i sa primerima vezanim za film, pozorišnu predstavu, različite audio-vizuelne zapise; u obradu književnog dela uključuje i sadržaje iz likovne i muzičke kulture, strip i različite vrste igara (osmosmerke, rebusi, ukrštene reči, asocijacije...).

Prilikom uočavanja bitnih poetskih elemenata u strukturi književnoumetničkog teksta, koristeći znanje stečeno na časovima maternjeg jezika, nastavnik se trudi da kod učenika (u skladu sa njihovim mogućnostima) objasni osnovne oblike pripovedanja (naracija, deskripcija, dijalog); pojam sižea i fabule, funkciju pesničke slike; ulogu jezičkostilskih sredstava i druge osnovne poetske odlike teksta.

8. Oblikovanje kratkog teksta u pismenoj formi ili usmeno na osnovu adaptiranog književnog teksta: ovaj nivo upotrebe srpskog jezika u govornoj ili pisanoj formi predstavlja glavni cilj oblasti Književnost u A programu. Pokušaj samostalnog sastavljanja kraćeg teksta od pet ili šest rečenica (u paru ili u grupi) predstavlja viši nivo u ostvarivanju komunikativne funkcije jezika. Učenici razvijaju mehanizam upotrebe jezičke građe i jezičkih modela; spajaju reči u rečenice uz poštovanje gramatičkih struktura, zatim spajaju više rečenica u kraći tekst. Proces se odnosi i na govoreni i na pisani tekst.

Program B: Književnoumetnički tekstovi u nastavi Srpskog kao nematernjeg jezika imaju višestruku funkciju. Čitajući i tumačeći književnoumetnička dela i izabrane odlomke najznačajnijih dela srpskih pisaca, učenici će imati priliku da se upoznaju sa srpskom kulturnom baštinom i tako bolje razumeju sličnosti i razlike koje postoje između kulture naroda kojem pripadaju i kulture naroda čiji jezik uče. Tekstovi istovremeno predstavljaju izvor nove leksike i polaznu osnovu za dalji rad – razgovore, čitanje, interpretaciju, različite vrste govornih i pismenih vežbi i druge aktivnosti.

U oblasti programa Književnost navedeni tekstovi usklađeni su s uzrasnim karakteristikama i jezičkim mogućnostima učenika. Dati predlog dela nastavnik će prilagođavati potrebama svojih učenika. Od

predloženih dela, nastavnik samostalno bira ona koja će obrađivati, kao i dela kojima će proširiti spisak. Za svaki tekst je predviđeno po tri časa.

Za učenike koji Srpski kao maternji jezik budu savlađivali po programu koji je namenjen onima koji uče i žive u heterogenim jezičkim sredinama ili im je maternji jezik jedan od slovenskih jezika, predloženi su autentični književnoumetnički tekstovi ili odlomci iz njih. Ipak, postoje značajne razlike između učenika koji žive u heterogenoj sredini, a čiji je maternji jezik neslovenski, i učenika čiji je maternji jezik slovenski. Ove razlike je neophodno uzeti u obzir prilikom izbora tekstova za obradu i pri izradi udžbenika. Stoga se preporučuje autorima udžbenika i nastavnicima da neka od predloženih dela adaptiraju, skrate i prilagode jezičkom znanju i mogućnostima učenika čiji je maternji jezik neslovenski. Nastavnici koji rade s učenicima čiji maternji jezik pripada grupi slovenskih jezika, mogu se opredeljivati za autentična dela.

Bavljenje književnoumetničkim tekstom podrazumeva različite metodičke postupke koji će biti usmereni na njegovo što bolje razumevanje i tumačenje. Rad na tekstu sastoji se iz nekoliko etapa: uvodnog razgovora sa semantizacijom manje poznatih reči i izraza (ova etapa je posebno važna za učenike čiji jezik nije slovenski); prostorne i vremenske lokalizacije teksta; izražajnog čitanja; kratke provere umetničkog doživljaja i razumevanja teksta; razgovora o tekstu i njegovog tumačenja (različitih analitičko-sintetičkih postupaka kojima će se otkrivati estetske vrednosti dela, važne pojedinosti u njemu i mesta s posebnom ekspresivnošću); povezivanja dela s ličnim doživljajima i iskustvima učenika. Svaka od navedenih etapa zavisi od prirode teksta kao i od predznanja i mogućnosti učenika.

Uvodni razgovor i semantizacija manje poznatih reči i izraza biće za neke učenike od izuzetne važnosti za razumevanje dela i stoga im je potrebno posvetiti posebnu pažnju. O izboru reči za semantizaciju odlučuje nastavnik uvažavajući predznanja svojih učenika. Leksiku je najbolje semantizovati tokom uvodnog razgovora i pre prvog čitanja teksta kako bi se obezbedilo razumevanje sadržaja teksta nakon prvog čitanja. Reči se mogu semantizovati na različite načine – vizuelnim nastavnim sredstvima, demonstracijom, posredstvom sinonima i antonima, različitim opisnim definicijama i, ukoliko je to neophodno, reč se može i prevesti na maternji jezik učenika. Nije potrebno da sve reči koje se semantizuju uđu u aktivan leksički fond učenika, pojedine mogu ostati u pasivnom fondu. Leksika za koju se proceni da treba da uđe u aktivan leksički fond učenika, treba da bude zastupljena tokom razgovora o tekstu i njegove interpretacije, a korisno je osmisliti i različite leksičke vežbe koje će doprineti ostvarivanju ovog cilja. Učenike ovog uzrasta treba uvoditi i u korišćenje rečnika jer je ono sastavni deo čitanja. Važno je da se služe i dvojezičnim i jednojezičnim rečnicima i da ovladaju tehnikom pronalaženja reči i značenja koje reč ostvaruje u datom kontekstu. Rečnici predstavljaju veliku pomoć za čitanje i razumevanje tekstova različitih žanrova, naročito su korisni prilikom samostalnog čitanja.

Mnogi tekstovi, posebno odlomci iz obimnijih književnih dela, zahtevaće i lokalizaciju kako bi bili pravilno shvaćeni i doživljeni. Lokalizacija će u nekim slučajevima podrazumevati prepričavanje sadržaja koji prethode odlomku koji se obrađuje ili, na primer, davanje podataka o autoru. Nekad će biti neophodno delo smestiti u prostorne i vremenske okvire i protumačiti društvene, istorijske i druge okolnosti u kojima se radnja odvija.

Čitanje teksta je od velike važnosti za njegovo razumevanje i doživljavanje. U nastavi književnosti javljaju se različiti oblici čitanja. Razumevanje, doživljavanje i tumačenje teksta uslovljeno je kvalitetom čitanja. Važno je da prvo interpretativno čitanje teksta obavi nastavnik ili da učenici poslušaju kvalitetan zvučni zapis. Ovako će se obezbediti pravilno razumevanje i bolji umetnički doživljaj teksta. Mnoga dela zahtevaće jedno ili više ponovljenih čitanja naglas ili u sebi, usmerenih ka određenom cilju. Potrebno je da učenici ovladaju tehnikama glasnog čitanja i čitanja u sebi. Čitanje u sebi može biti u funkciji boljeg razumevanja teksta i ono uvek treba da bude usmereno od strane nastavnika, istraživačko. Učenici će, čitajući u sebi, pronalaziti u tekstu različite informacije kojima će potkrepljivati i svoje mišljenje i stavove, uvežbavaće brzo čitanje i osposobljavaće se za samostalno učenje. Cilj čitanja naglas jeste ovladavanje tehnikom čitanja i savlađivanje važnih činilaca glasnog čitanja (izgovora i intonacije reči i rečenice, jačine glasa, pauza). Ovim putem učenici se postepeno uvode u izražajno čitanje. Ono se uvežbava na pažljivo odabranim epskim, lirskim i dramskim tekstovima. Izražajno čitanje uvežbava se na prethodno obrađenim tekstovima, planski i uz dobru pripremu. Nastavnik treba da osposobi učenike da usklade jačinu glasa, intonaciju, ritam, tempo, pauze s prirodom i sadržinom teksta kako bi izražajno čitanje bilo što uspešnije.

Jedan od važnih oblika rada jeste učenje napamet i izražajno kazivanje kratkih odlomaka iz odabranih književnoumetničkih tekstova u stihu i prozi (lirskih pesama, odlomaka iz proznih i dramskih tekstova). Učenike treba postepeno voditi od glasnog čitanja ka izražajnom čitanju i kazivanju napamet naučenih odlomaka.

Tumačenje teksta umnogome će zavisiti od sredine u kojoj se nastava realizuje, predznanja učenika i njihovog maternjeg jezika. S učenicima koji savlađuju program za srednji nivo, tumačenje teksta imaće više obeležja razgovora o važnim pojedinostima u njemu – događajima, likovima, mestu i vremenu odvijanja radnje. Razgovori o tekstu treba da obezbede pravilno razumevanje događaja, uočavanje veza između događaja i likova, tumačenje postupaka glavnih junaka i njihovih osobina. Bez obzira na to što za ove razgovore nije nužno da učenici znaju stručnu terminologiju (osnovni motiv, epitet, opisna lirski pesma), oni se ne smeju svesti na puko prepričavanje sadržaja teksta. Razgovor o tekstu nastavnik treba da vodi tako da omogući učenicima da u njemu ispolje što veću kreativnost, da im postavlja problemske zadatke, navodi ih da razmišljaju o uzročno-posledničnim vezama u delu, podstiče ih da slobodno maštaju i iznose svoje utiske o umetničkim slikama u delu.

S naprednijim učenicima nastavnik može ostvariti kompleksniju analizu i interpretaciju dela tokom koje će učenici izvoditi složenije zaključke o događajima i likovima, otkrivati ekspresivna mesta u delu i iznositi svoje utiske o njima služeći se osnovnom terminologijom teorije književnosti. U nastavi Srpskog kao nematernjeg jezika nastavnik treba da se oslanja na književnoteorijska znanja koje su učenici stekli na svom maternjem jeziku i da ih aktivira kad god je to moguće. Tako, na primer, prilikom obrade književnih dela i odlomaka, treba računati na to da su učenici u maternjem jeziku usvojili osnovne književnoteorijske pojmove: tema, motiv, glavni lik i dr. U skladu sa Opštim standardima postignuća za Srpski kao nematernji jezik; poznavanje terminologije iz teorije književnosti očekuje se samo od učenika naprednog nivoa. Oni će, na primerima izabranih dela i odlomaka iz srpske književnosti, proširivati saznanja koja su stekli na svom matrenjem jeziku i bogatiti ih novim primerima.

Nakon razgovora o sadržaju dela i njegove interpretacije, potrebno je s učenicima razgovarati i o ličnim doživljajima koji su izazvani delom – podsticati ih da dovode u vezu delo sa svojim ličnim iskustvima, dopustiti im da postavljaju pitanja, stvoriti u učionici uslove u kojima će se razvijati dijalog i diskusija.

Veoma je važno da učenici aktivno učestvuju u svim etapama rada, da iznose svoja osećanja, zapažanja, mišljenja, zaključke i da ih obrazlažu. Učeničke aktivnosti ne smeju biti ograničene samo na rad na času. U obradu teksta učenike treba uvoditi zadavanjem različitih pripremnih zadataka, koje će oni rešavati kod kuće. Nakon obrade teksta važno je da učenici stečena znanja funkcionalno primenjuju u daljem radu – prilikom izrade domaćih zadataka, samostalnog čitanja i usvajanja znanja iz drugih nastavnih predmeta. Nastavniku i učenicima će stečena znanja i veštine biti dragocena za interpretaciju novih književnih dela.

Kad god je to moguće, nastavu književnosti potrebno je povezivati s nastavom jezika, uspostavljati unutarpredmetnu i međupredmetnu korelaciju. Ona će doprineti svestranijem sagledavanju sadržaja, a učenici će steći kvalitetnija i trajnija znanja.

Jezička kultura

Realizacija nastavnih sadržaja Srpskog kao nematernjeg jezika podrazumeva kontinuitet u bogaćenju učeničke jezičke kulture. To je jedna od primarnih metodičkih obaveza nastavnika. Nastavnik treba da proceni sposobnosti svakog učenika za odgovarajući nivo komunikativne kompetencije i, u skladu sa tim, prilagodi jezički materijal. Ovo treba da dovede do funkcionalne upotrebe jezika u nastavi, ali i u svim ostalim životnim okolnostima, u školi i van nje, gde je valjano jezičko komuniciranje uslov za potpuno sporazumevanje. Jezička komunikacija podrazumeva vladanje receptivnim i produktivnim jezičkim veštinama, a to su: slušanje, čitanje, pisanje i govorenje. Osnovno obeležje savremenog metodičkog pristupa nastavi jezika i jezičke kulture jeste razvijanje učeničkih sposobnosti u sve četiri aktivnosti uporedo i njihovo prilagođavanje kognitivnim sposobnostima i jezičkom okruženju učenika. Ishodi u oblasti Jezička kultura koncipirani su tako da, s jedne strane, obezbede ostvarivanje minimuma jezičkih kompetencija, ali i da, s druge strane, ne ograniče učenike koji su u mogućnosti da ostvare veći napredak. Zbog specifičnosti ove nastave, predviđene ishode (pre svega kada su u pitanju homogene jezičke sredine) potrebno je ostvarivati kroz jezičke aktivnosti (kompetencije) koje su, s metodičkog aspekta, sličnije nastavi stranog nego maternjeg jezika.

Slušanje je prva jezička aktivnost s kojom se učenici susreću u nastavi Srpskog kao nematernjeg jezika. Ona omogućava učeniku da upozna melodiju jezika, a zatim i njegov glasovni sistem, intonaciju reči i rečenice. Konačni cilj slušanja treba da bude razumevanje, kao preduslov za verbalnu produkciju, odnosno – komunikaciju.

Govorenje je najsloženija jezička veština, koja podrazumeva vladanje svim elementima jezika (fonetsko-fonološkim, morfološkim, sintaksičkim i leksičkim). Govorenje se najčešće realizuje u dijaloškoj formi, te prema tome podrazumeva razumevanje (sagovornika). Pored toga, govorenje je veština koja zahteva određenu

brzinu i pravovremenu reakciju. Kao produktivna veština, zajedno sa pisanjem, omogućava učeniku da se izrazi na srpskom jeziku, postavi pitanje, interpretira neki sadržaj i učestvuje u komunikaciji sa drugima.

Čitanje je jezička aktivnost koja podrazumeva poznavanje grafijskog sistema jezika (slova), njihove glasovne realizacije, povezivanje glasova u reči i spajanje reči u rečenicu, uz poštovanje odgovarajućih ritmičkih i prozodijskih pravila. Cilj čitanja mora da bude razumevanje pročitanoj jer samo tako ono predstavlja jezičku kompetenciju, a ne puku verbalizaciju slovnih karaktera.

Pisanje je produktivna jezička veština koja podrazumeva iskazivanje jezičkog sadržaja pisanim putem, upotrebom odgovarajućih slovnih karaktera i poštovanjem pravopisnih pravila. Posebnu pažnju potrebno je posvetiti grafemama za koje ne postoje ekvivalenti u maternjim jezicima učenika. Takođe je važno obratiti pažnju na pravila fonetskog pravopisa (pisanje ličnih imena stranog porekla itd.). Pored toga, srpski jezik ima dva pisma – ćirilicu i latinicu, a učenik, još u prvom ciklusu obrazovanja, treba da usvoji oba. Cilj pisanja je jezičko izražavanje pisanim putem, te, prema tome, podrazumeva razumevanje.

Ove četiri veštine su kroz ishode dva programa vertikalno povezane tako da jasno opisuju gradaciju postignuća učenika u oblasti Jezička kultura.

Sadržaji po temama predstavljaju leksičko-semantički okvir unutar koga se funkcionalno realizuju jezički sadržaji. Tematske jedinice prezentuju realne, svakodnevne okolnosti u kojima se ostvaruje komunikacija. Za svaku tematsku jedinicu predložene su tematske grupe koje treba da se popune odgovarajućom leksikom, u okviru preporučenog broja novih reči.

Na primer u drugoj tematskoj jedinici, Porodica i ljudi u okruženju, u sadržaju A programa predviđeno je da učenici u prvom razredu ovladaju rečima kojima se imenuju članovi uže porodice i upotrebe ih u odgovarajućoj komunikativnoj situaciji. U svakom sledećem razredu ova tematska jedinica se proširuje novom leksikom i novim komunikativnim situacijama. Tako u sledećim razredima učenici ovladavaju nazivima za članove šire porodice, daju osnovne informacije o njima, njihovim fizičkim i karakternim osobinama, zanimanjima, međusobnim odnosima itd.

Ovakva horizontalna vrsta gradacije primenjena je u svim tematskim jedinicama.

Izbor leksike je delimično uslovljen sadržajem iz oblasti Jezik i Književnost, ali zavisi i od procene nastavnika o neophodnosti odgovarajućih leksema i njihove frekventnosti, radi postizanja informativnosti i prirodnosti u komunikaciji. Mnoge reči nisu vezane samo za jednu tematsku jedinicu već se preklapaju i povezuju u nove semantičke nizove, što nastavnik treba da podstiče dobro osmišljenim govornim i pismenim vežbama.

Tematske jedinice se uglavnom ponavljaju u svim razredima, ali se u svakom sledećem razredu broj leksema u okviru tematskih grupa ponavlja i proširuje. Pored selektivnog pristupa leksici, treba voditi računa i o broju leksema koje se usvajaju u jednoj nastavnoj jedinici. Na jednom času ne bi trebalo uvoditi više od pet novih reči, čije značenje će se objasniti i provežbati u tipičnim realizacijama unutar rečenice (kontekstualizacija leksike). Najefikasnije bi bilo da za novu reč svaki učenik osmisli (minimalni) kontekst, odnosno rečenicu. Na ovaj način, nastavnik ima uvid u učenikovo razumevanje značenja reči, pored novih sadržaja podstiče upotrebu i ranije stečenih znanja iz leksike i gramatike, a učenici stiču samopouzdanje jer mogu da izgovore ili napišu rečenice na srpskom jeziku.

Pored datih tematskih jedinica, u prva četiri razreda osnovne škole navodi se i netematizovana leksika koja je potrebna za komunikaciju, nezavisno od teme. U svakodnevnoj komunikaciji veliki značaj imaju ustaljene komunikativne forme kojima učenici postepeno i kontinuirano treba da ovladavaju od prvog razreda osnovne škole. One su izdvojene u posebnu oblast jezičke kulture i usklađene su potrebama i uzrastom učenika. Tako u prvom razredu učenici usvajaju modele za pozdravljanje i predstavljanje, zatim se dalje usvajaju modeli za čestitanje, zahvaljivanje, iskazivanje želje, molbe, itd. do najsloženijih modela kao što su iskazivanje psihološkog stanja i raspoloženja i davanje saveta.

Funkcionalno i ekonomično povezivanje podoblasti predmeta Srpski kao nematernji jezik (Jezik, Književnost i Jezička kultura) omogućava savladavanje njihovih sadržaja i ostvarivanje predviđenih ishoda na prirodan i spontan način, čineći da jedni sadržaji proizlaze iz drugih, dopunjuju se i preklapaju. Na odabranim delovima književnoumetničkih, neumetničkih i konstruisanih tekstova mogu se razvijati različite komunikativne veštine; govornim vežbama se definišu smernice za izradu pismenih sastava; kreativne aktivnosti u nastavi doprinose razvoju usmenog i pismenog izražavanja, čitanje s razumevanjem utiče na bogaćenje leksike i fluentnost govora, itd. Usklađenost ishoda s jezičkim kompetencijama omogućava nastavniku ne samo kumulativno praćenje napretka svakog učenika nego i uočavanje problema u razvijanju pojedinih kompetencija, što umnogome olakšava proces nastave i učenja jezika.

Obavezna su dva pismena zadatka u toku školske godine (u drugom i u četvrtom klasifikacionom periodu).

III. PRAĆENJE I VREDNOVANJE NASTAVE I UČENJA

Na početku procesa učenja, odnosno na početku školske godine, neophodno je sprovesti dijagnostičko vrednovanje kompetencija učenika. Ovo je izuzetno važan zadatak nastavnika, budući da postoje velike razlike u vladanju srpskim jezikom učenika jednog odeljenja. Dijagnostičko ocenjivanje se može realizovati pomoću inicijalnog testiranja koje služi da se ustanove veštine, sposobnosti, interesovanja, iskustva, nivoi postignuća ili poteškoće pojedinca učenika ili čitavog odeljenja. Inicijalno testiranje osmišljava nastavnik na osnovu ishoda i sadržaja programa iz prethodnih razreda. Na osnovu toga, moguće je efikasno planirati i organizovati proces učenja i individualizovati pristup učenju.

Pored standardnog, sumativnog vrednovanja koje još uvek dominira u našem sistemu obrazovanja (procenjuje znanje učenika na kraju jedne programske celine i sprovodi se standardizovanim mernim instrumentima – pismenim i usmenim proverama znanja, esejima, testovima, što za posledicu ima kampanjsko učenje orijentisano na ocenu), savremeni pristup nastavi pretpostavlja formativno vrednovanje – procenu znanja tokom savladavanja programa i sticanja odgovarajuće kompetencije. Rezultat ovakvog vrednovanja daje povratnu informaciju i učeniku i nastavniku o tome koje kompetencije su dobro savladane, a koje ne (npr. učenik zadovoljavajuće razume pročitani tekst, ali slabo razume govoreni tekst; zadovoljavajuće piše u skladu s pravilima, ali u govoru ne poštuje pravila kongruencije itd.), kao i o efikasnosti odgovarajućih metoda koje je nastavnik primenio za ostvarivanje cilja. Formativno merenje podrazumeva prikupljanje podataka o učeničkim postignućima, a najčešće tehnike su: realizacija praktičnih zadataka, posmatranje i beleženje učenikovih aktivnosti tokom nastave, neposredna komunikacija između učenika i nastavnika, registar za svakog učenika (mapa napredovanja) itd. Rezultati formativnog vrednovanja na kraju nastavnog ciklusa treba da budu iskazani i sumativno – brojčanom ocenom. Ovakva ocena ima smisla ako su u njoj sadržana sva postignuća učenika, redovno praćena i objektivno i profesionalno beležena.

Rad svakog nastavnika sastoji se od planiranja, ostvarivanja, praćenja i vrednovanja. Važno je da nastavnik kontinuirano prati i vrednuje, osim postignuća učenika, i proces nastave i učenja, kao i sebe i sopstveni rad. Sve što se pokaže dobrim i korisnim nastavnik će koristiti i dalje u svojoj nastavnoj praksi, a sve što se pokaže kao nedovoljno efikasno i efektivno, trebalo bi unaprediti.

Pri vrednovanju učeničkih postignuća nastavnik se rukovodi ishodima definisanim za svaki razred vodeći računa o individualnom napredovanju učenika u skladu sa njihovim mogućnostima i sposobnostima. Pri ocenjivanju, pažnja treba da bude usmerena na nivo razvoja reproduktivnih sposobnosti učenika, obim proširivanja leksičkog fonda, nivo smanjivanja različitih tipova grešaka.

Treba imati u vidu nivo poznavanja jezika: učenici homogene sredine sporadično ostvaruju direktan kontakt s govornicima kojima je srpski maternji jezik, sa srpskim jezikom se sreću samo na časovima srpskog kao nematrnjeg jezika. Rezultat je da učenici srpski jezik koriste na elementarnom nivou. Jezičke modele usvajaju sporije, gramatičke kategorije koriste uz mnogo grešaka, imaju problema pri slušanju, odnosno razumevanju srpskog jezika čak i onda kada su im sve reči govornog teksta poznate.

Naziv
predmeta

STRANI JEZIK

Cilj

Cilj učenja Stranog jezika je da se učenik usvajanjem funkcionalnih znanja o jezičkom sistemu i kulturi i razvijanjem strategija učenja stranog jezika osposobi za osnovnu pismenu i usmenu komunikaciju i stekne pozitivan odnos prema drugim jezicima i kulturama, kao i prema sopstvenom jeziku i kulturnom nasleđu.

Razred

Šesti

Godišnji

fond časova

72

ISHODI Po završetku razreda učenik će biti u stanju da:	KOMUNIKATIVNE FUNKCIJE	JEZIČKE AKTIVNOSTI (u komunikativnim funkcijama)
– razume jednostavnije tekstove koji se odnose na pozdravljanje, predstavljanje i traženje/davanje informacija lične prirode; – pozdravi i otpozdravi, predstavi sebe i drugog koristeći jednostavnija jezička sredstva; – razmeni jednostavnije informacije lične prirode; – u nekoliko vezanih iskaza saopšti informacije o sebi i drugima; – razume jednostavnije tekstove koji se odnose na opis osoba, biljaka, životinja, predmeta, mesta, pojava, radnji, stanja i zbivanja; – opiše i uporedi živa bića, predmete, mesta, pojave, radnje, stanja i zbivanja koristeći jednostavnija jezička sredstva; – razume jednostavnije predloge, savete i pozive na zajedničke aktivnosti i odgovori na njih uz odgovarajuće obrazloženje; – uputi predloge, savete i pozive na zajedničke aktivnosti koristeći situaciono prikladne komunikacione modele; – zatraži i pruži dodatne informacije u vezi sa predlozima, savetima i pozivima na zajedničke aktivnosti; – razume uobičajene molbe i zahteve i reaguje na njih; – uputi uobičajene molbe i zahteve; – čestita, zahvali se i izvini se koristeći jednostavnija jezička sredstva; – razume i sledi jednostavnija uputstva u vezi s uobičajenim situacijama iz svakodnevnog života; – pruži jednostavnija uputstva u vezi s uobičajenim situacijama iz svakodnevnog života; – razume jednostavnije tekstove u kojima se opisuju radnje i situacije u sadašnjosti;	POZDRAVLJANJE I PREDSTAVLJANJE SEBE I DRUGIH I TRAŽENJE/ DAVANJE OSNOVNIH INFORMACIJA O SEBI I DRUGIMA OPISIVANJE BIĆA, PREDMETA, MESTA, POJAVA, RADNJI, STANJA I ZBIVANJA IZNOŠENJE PREDLOGA I SAVETA, UPUĆIVANJE POZIVA ZA UČEŠĆE U ZAJEDNIČKOJ AKTIVNOSTI I REAGOVANJE NA NJIH IZRAŽAVANJE MOLBI, ZAHTEVA, OBAVEŠTENJA, IZVINJENJA, ČESTITANJA I ZAHVALNOSTI RAZUMEVANJE I DAVANJE UPUTSTAVA OPISIVANJE RADNJI U SADAŠNJOSTI OPISIVANJE RADNJI U PROŠLOSTI	Slušanje i čitanje jednostavnijih tekstova koji se odnose na pozdravljanje i predstavljanje (dijalozi, narativni tekstovi, formulari i sl.); reagovanje na usmeni ili pisani impuls sagovornika (nastavnika, vršnjaka i sl.) i iniciranje komunikacije; usmeno i pisano davanje informacija o sebi i traženje i davanje informacija o drugima. Slušanje i čitanje jednostavnijih tekstova koji se odnose na opis bića, predmeta, mesta, pojava, radnji, stanja i zbivanja; usmeno i pisano opisivanje/poređenje bića, predmeta, pojava i mesta. Slušanje i čitanje jednostavnijih tekstova koji sadrže predloge; usmeno i pisano pregovaranje i dogovaranje oko predloga i učešća u zajedničkoj aktivnosti; pisanje pozivnice za proslavu/žurku ili imejla/SMS-a kojim se ugovara zajednička aktivnost; prihvatanje/odbijanje predloga, usmeno ili pisano, uz poštovanje osnovnih normi učtivosti i davanje odgovarajućeg opravdanja/ zgovora. Slušanje i čitanje jednostavnijih iskaza kojima se nešto čestita, traži/nudi pomoć, usluga, obaveštenje ili se izražava izvinjenje, zahvalnost; usmeno i pisano čestitanje, traženje i davanje obaveštenja, upućivanje molbe za pomoć/uslugu i reagovanje na nju, izražavanje izvinjenja i zahvalnosti. Slušanje i čitanje tekstova koji sadrže jednostavnija uputstva (npr. za izradu zadataka, projekata i sl.) s vizuelnom podrškom i bez nje; usmeno i pisano davanje uputstava. Slušanje i čitanje opisa i razmenjivanje iskaza u vezi sa stalnim, uobičajenim i trenutnim događajima/aktivnostima i sposobnostima; usmeno i pisano opisivanje stalnih, uobičajenih i trenutnih događaja/aktivnosti i sposobnosti. Slušanje i čitanje opisa i usmeno i pisano razmenjivanje ikaza u vezi sa iskustvima, događajima/aktivnostima i sposobnostima u prošlosti; usmeno i pisano opisivanje iskustava, događaja/aktivnosti i sposobnosti u prošlosti; izrada i prezentacija projekata o istorijskim događajima, ličnostima i sl.

- razume jednostavnije tekstove u kojima se opisuju sposobnosti i umeća;
- razmeni pojedinačne informacije i/ili nekoliko informacija u nizu koje se odnose na radnje u sadašnjosti;
- opiše radnje, sposobnosti i umeća koristeći nekoliko vezanih iskaza;
- razume jednostavnije tekstove u kojima se opisuju iskustva, događaji i sposobnosti u prošlosti;
- razmeni pojedinačne informacije i/ili nekoliko informacija u nizu o iskustvima, događajima i sposobnostima u prošlosti;
- opiše u nekoliko kraćih, vezanih iskaza iskustva, događaj iz prošlosti;
- opiše neki istorijski događaj, istorijsku ličnost i sl.
- razume jednostavnije iskaze koji se odnose na odluke, obećanja, planove, namere i predviđanja i reaguje na njih;
- razmeni jednostavnije iskaze u vezi sa obećanjima, odlukama, planovima, namerama i predviđanjima;
- saopšti šta on/ona ili neko drugi planira, namerava, predviđa;
- razume uobičajene izraze u vezi sa željama, interesovanjima, potrebama, osetima i osećanjima i reaguje na njih;
- izrazi želje, interesovanja, potrebe, osećanja jednostavnijim jezičkim sredstvima;
- razume jednostavnija pitanja koja se odnose na orijentaciju/položaj predmeta i bića u prostoru i pravac kretanja i odgovori na njih;
- zatraži i razume obaveštenja o orijentaciji/položaju predmeta i bića u prostoru i pravcu kretanja;
- opiše pravac kretanja i prostorne odnose jednostavnim, vezanim iskazima;
- razume jednostavnije zabrane, pravila ponašanja, svoje i tuđe obaveze i reaguje na njih;
- razmeni jednostavnije informacije koje se odnose na zabrane i pravila ponašanja u školi i na javnom mestu, kao i na svoje i tuđe obaveze;
- saopšti pravila ponašanja, zabrane i listu svojih i tuđih obaveza koristeći odgovarajuća jezička sredstva;
- razume jednostavnije izraze koji se odnose na posedovanje i pripadnost;
- formuliše jednostavnije iskaze koji se odnose na posedovanje i pripadnost;
- pita i kaže šta neko ima/nema i čije je nešto;

OPISIVANJE BUDUĆIH RADNI (PLANOVA, NAMERA, PREDVIĐANJA)

ISKAZIVANJE ŽELJA, INTERESOVANJA, POTREBA, OSETA I OSEĆANJA

ISKAZIVANJE PROSTORNIH ODNOSA I UPUTSTAVA ZA ORIJENTACIJU U PROSTORU

IZRICANJE DOZVOLA, ZABRANA, PRAVILA PONAŠANJA I OBAVEZA

IZRAŽAVANJE PRIPADANJA I POSEDOVANJA

IZRAŽAVANJE DOPADANJA I NEDOPADANJA

IZRAŽAVANJE MIŠLJENJA

IZRAŽAVANJE KOLIČINE, BROJEVA I CENA

Slušanje i čitanje kraćih tekstova u vezi sa odlukama, planovima, namerama i predviđanjima; usmeno i pisano dogovaranje/izveštavanje o odlukama, planovima, namerama i predviđanjima.

Slušanje i čitanje iskaza u vezi sa željama, interesovanjima, potrebama, osetima i osećanjima; usmeno i pisano dogovaranje u vezi sa zadovoljavanjem želja i potreba; predlaganje rešenja u vezi sa osetima i potrebama; usmeno i pisano iskazivanje svojih osećanja i reagovanje na tuđa.

Slušanje i čitanje jednostavnijih tekstova u vezi sa smerom kretanja i specifičnijim prostornim odnosima; usmeno i pisano razmenjivanje informacija u vezi sa smerom kretanja i prostornim odnosima; usmeno i pisano opisivanje smera kretanja i prostornih odnosa.

Slušanje i čitanje jednostavnijih iskaza u vezi sa zabranama, pravilima ponašanja i obavezama; postavljanje pitanja u vezi sa zabranama, pravilima ponašanja i obavezama i odgovaranje na njih; usmeno i pisano saopštavanje zabrana, pravila ponašanja i obaveza.

Slušanje i čitanje jednostavnijih tekstova s iskazima u kojima se govori šta neko ima/nema ili čije je nešto; postavljanje pitanja u vezi sa pripadanjem i odgovaranje na njih.

Slušanje i čitanje jednostavnijih tekstova koji se odnose na izražavanje dopadanja/nepodanja; usmeno i pisano izražavanje dopadanja/nedopadanja.

Slušanje i čitanje jednostavnijih tekstova u vezi sa traženjem mišljenja i izražavanjem slaganja/neslaganja; usmeno i pisano traženje mišljenja i izražavanje slaganja i neslaganja.

Slušanje i čitanje jednostavnijih tekstova koji govore o količini i ceni; postavljanje pitanja u vezi s količinom i cenom i odgovaranje na njih, usmeno i pisano; slušanje i čitanje tekstova na teme

- razume jednostavnije iskaze koji se odnose na izražavanje dopadanja i nedopadanja i reaguje na njih;
- izrazi dopadanje i nedopadanje uz jednostavno obrazloženje;
- razume jednostavnije iskaze kojima se traži mišljenje i reaguje na njih;
- izražava mišljenje, slaganje/neslaganje i daje kratko obrazloženje;
- razume jednostavnije izraze koji se odnose na količinu i cenu;
- pita i saopšti koliko nečega ima/nema, koristeći jednostavnija jezička sredstva;
- pita/kaže/izračuna koliko nešto košta.

porudžbine u restoranu, kupovine, igranje uloga (u restoranu, u prodavnici, u kuhinji ...); zapisivanje i računanje cena.

TEMATSKE OBLASTI U NASTAVI STRANIH JEZIKA ZA OSNOVNU ŠKOLU – DRUGI CIKLUS

Napomena: Tematske oblasti se prožimaju i iste su u sva četiri razreda drugog ciklusa osnovnog obrazovanja i vaspitanja – u svakom narednom razredu obnavlja se, a zatim proširuje fond lingvističkih znanja, navika i umenja i ekstralingvističkih predstava vezanih za konkretnu temu. Nastavnici obrađuju teme u skladu sa interesovanjima učenika, njihovim potrebama i savremenim tokovima u nastavi stranih jezika, tako da svaka tema predstavlja određeni situacijski kompleks.

1. Lični identitet
2. Porodica i uže društveno okruženje (prijatelji, komšije, nastavnici itd.)
3. Geografske osobenosti
4. Srbija – moja domovina
5. Stanovanje – forme, navike
6. Živi svet – priroda, ljubimci, očuvanje životne sredine, ekološka svest
7. Istorija, vremensko iskustvo i doživljaj vremena (prošlost – sadašnjost – budućnost)
8. Škola, školski život, školski sistem, obrazovanje i vaspitanje
9. Profesionalni život (izabrana – buduća struka), planovi vezani za buduće zanimanje
10. Mladi – deca i omladina
11. Životni ciklusi
12. Zdravlje, higijena, preventiva bolesti, lečenje
13. Emocije, ljubav, partnerski i drugi međuljudski odnosi
14. Transport i prevozna sredstva
15. Klima i vremenske prilike
16. Nauka i istraživanja
17. Umetnost (naročito moderna književnost za mlade; savremena muzika)
18. Duhovni život; norme i vrednosti (etički i verski principi); stavovi, stereotipi, predrasude, tolerancija i empatija; briga o drugome
19. Običaji i tradicija, folklor, proslave (rođendani, praznici)
20. Slobodno vreme – zabava, razonoda, hobiji
21. Ishrana i gastronomske navike
22. Putovanja
23. Moda i oblačenje
24. Sport
25. Verbalna i neverbalna komunikacija, konvencije ponašanja i ophođenja
26. Mediji, masmediji, internet i društvene mreže
27. Život u inostranstvu, kontakti sa strancima, ksenofobija

JEZIČKI SADRŽAJI ENGLISKI JEZIK

Komunikativna funkcija	Jezički sadržaji
POZDRAVLJANJE I PREDSTAVLJANJE SEBE I DRUGIH I TRAŽENJE/DAVANJE OSNOVNIH INFORMACIJA O SEBI I DRUGIMA	What's your first/last name/surname? Jack, this is Andrew. He's the new boy in our class. Hi Andrew. Nice to meet you. I'm glad to meet you too. What's your nickname? It's Andy. Where do you live? I live in Sunny Street. How do you go to school? I walk there/take the bus... What does your father do? He's a science teacher. Have you got/Do you have any brothers or sisters? No, I'm an only child, but my mum's got two sisters, Sophia and Lily. Aunt Lily is the eldest. She says I am her favourite nephew. This is my cousin, Bob. Where does he come from? He lives in Brisbane now, but he was born in London. Where were you born? When did you move there? We moved there when I was four. Where were you living when you started school? Who do you usually go out with? How long have you known Susan? For one year. Since last year. The Present Simple Tense za izražavanje stalnih i uobičajenih radnji. The Past Simple Tense glagola to be i ostalih glagola (pravilnih i nepravilnih). The Past Continuous Tense. The Present Perfect Tense učestalijih glagola (pravilnih i nepravilnih). Pitanja sa Who/What/Where/When/Why... Pitanja sa prepozicionim glagolima. Upotreba i izostavljanje članova pri bližem određivanju lica, u fiksni izrazima (go to school/by car/on foot...), sa osnovnim geografskim pojmovima (nazivima ulica, gradova, država...) (Inter)kulturni sadržaji: ustaljena pravila učtive komunikacije; imena i nadimci; rodbina, porodični odnosi i rodbinske veze; veći gradovi u zemljama ciljne kulture. What does Emma look like? She looks gorgeous. She's the prettiest girl in our class. What's he like? He's smart and hard-working. Noah doesn't care about anyone. He's is selfish. My friend is sporty and good-looking, but he is very shy. Her clothes are cool! Samuel is as tall as his brother/not as(so) tall as his father. This laptop is less expensive than that one. It's the least expensive laptop in the shop. Jacob's room is usually tidy, but Michael's is often untidy/messy. You can find his clothes everywhere. Why is he exhausted? Because the trip was exhausting. The party was really exciting. Everybody was excited. She looks really unhappy. How does he swim? He swims well.
	We worked hard. He was running fast. It is raining heavily. Are they listening carefully? Ten minutes from here is the biggest wheel of its kind in the world – the London Eye. The buildings are amazing /fantastic. That's the cafe where my sister works. Is that the message which/that Tom sent? There's somebody/nobody/no one in the street. There was nothing strange in his voice. Everything was OK. This chair's uncomfortable. That's impossible! The Present Simple Tense i The Present Continuous Tense za izražavanje pojava, radnji, stanja i zbivanja u sadašnjosti, The Past Simple Tense i The Past Continuous Tense za izražavanje pojava, radnji, stanja i zbivanja u prošlosti. Poređenje prideva po jednakosti as...as, not so/as...as. Poređenje prideva sa less i the least. Pridevi sa nastavcima –ed i –ing. Tvorba i upotreba priloga za način (beautifully, quickly, happily, well, badly, fast, hard...)
OPISIVANJE BIĆA, PREDMETA, MESTA, POJAVA, RADNJI, STANJA I ZBIVANJA	

Upotreba određenog člana uz superlativ prideva.
 Upotreba/izostavljanje određenog člana uz nazive mesta. (spomenici, muzeji, ulice, parkovi...).

Relativne zamenice who, which, that, whose, where...

Neodređene zamenice (somebody, something, anybody, anything, nobody, no one, nothing, everything...).

Pitanja sa What...like, How, Why...

Negativni prefiksi un-, im-...

(Inter)kulturni sadržaji: osobenosti naše zemlje i zemalja govornog područja ciljnog jezika (znamenitosti, geografske karakteristike i sl.)

I'm going to the swimming pool. Would you like to come? Yes, please. I like swimming.
 Would you like a cup of tea? No, thank you/thanks.
 What are you doing next weekend? Do you want to come to my party? Yes, I'd love to. When is it? At 7.30 on Saturday.
 Do you fancy/How about a game of tennis this afternoon? Sorry. I can't. I've got a dance class.
 Shall we go to the sports centre today? Good idea. See you there at 6.00 pm. That's no good for me. What about 5.30? Yes, sure. How about trying my new computer game this morning? I'm afraid I can't. I'm looking after my little sister.
 Why don't we go to the park?
 Let's get out of here. That sounds good. The music is too loud.
 We could/ may/might stay here and watch DVDs. That's boring.
 If it is cold, put on your jacket. If you hurry, you won't miss the bus.
 If you don't feel well, you should see a doctor.
 I've got the flu. You must stay in bed and drink lots of hot drinks.
 If you don't stay up late, you won't feel tired.
 You shouldn't eat too much chocolate.
 Don't give your real name on the Internet.
 The Present Continuous Tense za unapred dogovorene radnje.
 Zapovedni način.
 Izrazi: How about...? What about...? Why don't we...? Would you like...? Do you want...? Shall we...? Let's...

Modalni glagoli za izražavanje predloga – can/could/may/might.
 Modalni glagoli should za davanje saveta.
 Prvi kondicional.

(Inter)kulturni sadržaji: prikladno upućivanje predloga, saveta i poziva i reagovanje na predloge, savete i pozive.

Can/Could you help me with these bags, please? They're too heavy.
 Could I have a glass of water, please?
 Could I see your exercise book, please? Yes, just a minute. Oh, no. I can't find it.
 May I see your tickets, please? Here you are, sir. Thank you.
 Will you open the door for me? Sure.
 I'm so sorry for... It's all my fault. Sorry, it was an accident. I didn't mean to (break your skateboard). That's all right/OK. Never mind. It doesn't matter.
 Thank you for (your help). Thank you from the bottom of my heart. That's very kind of you.
 That means a lot to me. Don't mention it. It's nothing. You're welcome.
 Well done. Congratulations! Happy (festival).
 When does the train for Glasgow leave? It leaves at 7.38. School starts at 8.45.
 Which book do you want? The red one. Can I try on those trousers, please? Which ones? The blue ones.
 Modalni glagoli za izražavanje molbe i zahteva – can/could/may.
 Would you like...?
 Will za izražavanje molbi.
 The Present Simple Tense za izražavanje utvrđenih programa, reda vožnje, rasporeda i sl.
 Zamenice one, ones.

(Inter)kulturni sadržaji: pravila učtive komunikacije, značajni praznici i događaji, čestitanja.

**IZNOŠENJE
 PREDLOGA I
 SAVETA,
 UPUĆIVANJE
 POZIVA ZA UČEŠĆE
 U ZAJEDNIČKOJ
 AKTIVNOSTI I
 REAGOVANJE NA
 NJIH**

**IZRAŽAVANJE
 MOLBI, ZAHTEVA,
 OBAVEŠTENJA,
 IZVINJENJA,
 ČESTITANJA I
 ZAHVALNOSTI**

**RAZUMEVANJE I
 DAVANJE
 UPUTSTAVA**

Read the explanation and circle the correct words.
 State your problem and describe how you feel about it.

Use the expressions below.

Make a project about an important city in your town. Make a map and label the important places.

To end the call, tap the „end call” button (typically a red button on the left side of your cell phone) or close your phone.

Do not touch the adapter with wet hands.

Zapovedni način.

(Inter)kulturni sadržaji: pravila učtivosti u skladu sa stepenom formalnosti i situacijom.

She rarely takes the bus to school.

They usually play games in their free time.

Does James play any musical instruments? Yes, he does. No, he doesn't.

How many languages do you speak? What time do you usually wake up on school days?

My sister doesn't eat fish.

Water freezes at zero degrees Celsius. If /When you heat ice, it melts. What are you looking for? I am looking for my glasses. I can't find them.

Shhh! I am trying to concentrate. What are you thinking about? Who are you talking to?

Sorry, she can't come to the phone right now. She's having a shower. She is studying French in Paris.

We are very busy these days. We are decorating the school hall. Look! It's raining. It doesn't usually rain here in summer. Does it rain a lot in your hometown?

OPISIVANJE RADNJI U SADAŠNJOSTI

We normally grow vegetables, but this year we aren't growing any.

I can't see anybody/anyone.

How long has he played the guitar? For five years./Since last summer.

The Present Simple Tense za izražavanje stalnih i uobičajenih radnji.

The Present Continuous Tense za izražavanje trenutnih i privremenih radnji.

Razlike u upotrebi glagolskih oblika The Present Simple Tense i The Present Continuous Tense.

The Present Perfect Simple Tense za izražavanje radnji koje su počele u prošlosti i još uvek traju.

Nulti kondicional.

Pitanja sa prepozicionim glagolima.

Modalni glagol can za izražavanje sposobnosti.

(Inter)kulturni sadržaji: porodični život; život u školi – nastavne i vannastavne aktivnosti; raspusti i putovanja.

When did Columbus discover America? Who invented the telephone? People lived in caves a long time ago.

We saw a good film last week.

She used to wear glasses.

Did he use to drink tea every morning? No, he didn't. What did you do when you heard the noise? First, I called the police.

What were you doing when you heard the noise? I was watching TV.

At ten o'clock yesterday morning, I was cycling to school. I fell off my bike and hurt my knee. I couldn't stand up. Was there anyone to help? No, there wasn't.

I was walking down the lane when I saw a beautiful lady.

She was wearing a red dress and a big red hat.

While I was sleeping, my brother was helping our father in the garden.

She was sleeping when we came in.

As soon as I saw them, I started to run.

They have finished their project. They finished it yesterday.

Who did you get the letter from?

Have you ever been to London? Yes, I have. I was there last year./ No, I haven't. I have never been to London.

He has just arrived.

I've already learnt to use that program.

Have they arrived yet?

They haven't finished their dinner yet.

The Past Simple Tense pravilnih i nepravilnih glagola, sve upotrebe.

The Past Continuous Tense, sve upotrebe

Used to.

OPISIVANJE RADNJI U PROŠLOSTI

Kontrastiranje upotrebe i značenja glagolskih oblika The Past Simple Tense i The Past Continuous Tense.

The Present Perfect Simple Tense za izražavanje iskustava i radnji u neodređenoj prošlosti i sa ever, never, just, already, yet...

Kontrastiranje upotrebe i značenja glagolskih oblika The Past Simple Tense i The Present Perfect Simple Tense.

Modalni glagol could za izražavanje sposobnosti u prošlosti

Linking words and phrases (first, then, next, as soon as, after that, finally...).

Pitanja sa Who/What/Where/When/Why...

Pitanja sa prepozicionim glagolima.

(Inter)kulturni sadržaji: istorijski događaji, epohalna otkrića; važnije ličnosti iz prošlosti

When I grow up, I would like/I'm going to be a web designer. What about you? I really want to be a programmer.

I can't find my keys anywhere. I'll/I will help you look for them. I'll take it, please. I'll leave it, thanks.

I promise I won't be late.

I believe he will be a great pianist. I don't think he will make it.

It will be rainy tomorrow.

Why are you putting on your coat? I'm going to take my dog for a walk.

It's my birthday next Saturday. I'm going to have a big party.

Look at those cars! They're going to crash!

What are you doing tonight? We're playing football with friends.

Would like + imenica/infinitiv glagola.

Stative verbs (want, promise, believe, think...)

The Future Simple Tense za izražavanje odluka donetih u trenutku govora, obećanja i predviđanja na osnovu znanja, iskustva i verovanja.

Going to za izražavanje planova, namera i predviđanja na osnovu čulnih opažanja.

The Present Continuous Tense za izražavanje unapred dogovorenih/isplaniranih radnji.

(Inter)kulturni sadržaji: pravila učtivosti u skladu sa stepenom formalnosti i situacijom.

I'd like to try bungee jumping. I'm interested in swimming. What sports are you interested in?

My hobby is collecting badges. What's your hobby?

I'm starving. Shall I make a sandwich for you? Yes, please. I'm thirsty. Would you like some lemonade?

What's wrong/the matter? I'm tired of/sick of/fed up with/bored with playing this game.

Are you tired? I'm exhausted.

I'm cold/hot. I don't feel well. I feel sick. Why don't you go to bed? I'm nervous / frightened /upset /scared... Don't worry. Everything will be all right/just fine. It's going to be all right.

Are you happy with your new friends? Oh, yes. I am so glad/happy to hear that.

I've got/ I have a terrible headache. Take a painkiller.

My ear hurts. I'm sorry to hear that.

Oh dear! My finger is bleeding. Why don't you put a plaster on it? I've sprained my ankle.

Put some ice on it.

I'm in trouble. I don't know what to do.

Stative verbs (be, want, hurt, have, feel, know...)

Zapovedni način.

Why don't we/you + infinitivna osnova glagola.

Would like + imenica/infinitiv glagola.

Upotreba pridevsko-predložkih izraza tired of / sick of / fed up with / bored with.

The Present Perfect Simple Tense

(Inter)kulturni sadržaji: mimika i gestikulacija; interesovanja, hobi, zabava, razonoda, sport i rekreacija.

Excuse me. How do I get to...? What's the best way to...? Could you tell me the way to...?

Go straight on until you get to (a bridge). Cross (the bridge). Turn back. Go back. Turn left/right into... Take the first/second turning on the right/left. Go along... It's on the left/right. It's opposite/behind/between/in front of/near/next to/at the corner/just around the corner...

Zapovedni način.

Predlozi za izražavanje položaja i prostornih odnosa – in front of, behind, between, opposite...

(Inter)kulturni sadržaji: javni prostor; tipičan izgled mesta.

**OPISIVANJE
BUDUĆIH RADNJI
(PLANOVA,
NAMERA,
PREDVIĐANJA)**

**ISKAZIVANJE
ŽELJA,
INTERESOVANJA,
POTREBA, OSETA I
OSEĆANJA**

**ISKAZIVANJE
PROSTORNIH
ODNOSA I
UPUTSTAVA ZA
ORIJENTACIJU U
PROSTORU**

IZRICANJE DOZVOLA, ZABRANA, PRAVILA PONAŠANJA I OBAVEZA	Don't throw litter around. Save energy. Turn off lights when not in use. You can/can't sit here. The seat is/isn't free. Can I use your mobile phone? Sure. You mustn't use calculators during the exam. Students must turn off their phones in the classroom. Do you have to wear a uniform at your school? John can't come because he has to work. I must get up early tomorrow morning. I don't have to take my dog for a walk every day/tomorrow. My parents let me go out at weekends. They won't let us feed the animals. Our head teacher made us clean our classroom last Friday. John couldn't come because he had to work. He didn't have to come early yesterday. You should slow down, you shouldn't run down the corridor. Zapovedni način. Modalni glagoli za izražavanje dozvole, zabrane, pravila ponašanja i prisustvo/odsustvo obaveze – can/can't, must/mustn't, have to/don't/doesn't have to, had to/didn't have to, should/shouldn't. Let/Make + infinitivna osnova glagola. (Inter)kulturni sadržaji: ponašanje na javnim mestima; značenje znakova i simbola. Is this your dog? No, it's Steve's dog. Whose house is this? It's Jane and Sally's house. They're Jane's and Sally's bags. These are the children's toys. That's my parents' car. This is my blanket. This blanket is mine. This isn't your card. It's hers.
IZRAŽAVANJE PRIPADANJA I POSEDOVANJA	I've got/I have a ruler. Have you got/Do you have a pen? Sally hasn't got /doesn't have an umbrella. Saksonski genitiv sa imenicom u jednini i množini (pravilna i nepravilna množina) – my friend's/ friends'/ children's books. Prisvojne zamenice mine, yours... Pitanja sa Whose. (Inter)kulturni sadržaji: porodica i prijatelji; odnos prema svojoj i tuđoj imovini. I love working with people. I don't like skiing. I'm bad at it. What do/don't you like doing? Peter hates watching horror films. He enjoys playing video games. I can't/couldn't stand the heat.
IZRAŽAVANJE DOPADANJA I NEDOPADANJA	My favourite sport is tennis. What's your favourite sport? What are your hobbies and interests? Fifteen out of thirty people like tennis – eight boys and seven girls. Pridevsko-predložke fraze – interested in, good/bad at, crazy about... Glagoli like/love/hate/enjoy/can't stand + glagolska imenica Pitanja sa What, Who, Why ... (Inter)kulturni sadržaji: umetnost, književnost za mlade, strip, muzika, film. Tea is better than coffee. Of course. That's true. You are right. The food was great! I disagree/don't agree with you. It was awful. I think we should help him. Yes, I agree with you. He always helps his friends. I enjoy skiing. Me too.
IZRAŽAVANJE MIŠLJENJA	I don't think he will win the race. Well, I do. No chance! I don't believe it! That's right! That's wrong! Stative verbs (think, like, agree, believe...) Pitanja sa What, Why, How ... (Inter)kulturni sadržaji: poštovanje osnovnih normi učtivosti u komunikaciji sa vršnjacima i odraslima.
IZRAŽAVANJE KOLIČINE I BROJEVA I CENA	How many people are there (in the park)? There are two men/women and three children (in the park). How much fruit do we have? There isn't much fruit in the bowl. There aren't many books on the shelves. A lot of/Lots of people went to the match. A lot of/Lots of snow falls in winter. There were loads of apples on the table.

There is a little lemonade in the bottle. There are a few apples. How much is this? It's € 2,365 (two thousand, three hundred and sixty-five euros). That's £ 245 (two hundred and forty-five pounds)/ \$300 (three hundred dollars).
 In my school, 60% of children eat junk food.
 Osnovni brojevi preko 1000.
 Pravilna množina imenica.
 Množina imenica koje se završavaju na -y, -f/fe: strawberries, shelves, knives...
 Množina imenica koje se završavaju na -o: kilos, potatoes...
 Sinkretizam jednine i množine: sheep, fish...
 Najčešći oblici nepravilne množine (men, women, children, people, feet, teeth, mice....).
 Brojive i nebrojive imenice – pounds, money...
 Kvantifikatori – much, many, a lot of, lots of, loads of, a few, a little.
 Pitanja sa How much/many.
(Inter)kulturni sadržaji: društveno okruženje; valute ciljnih kultura.

Ključni pojmovi sadržaja: komunikativni pristup, funkcionalna upotreba jezika, interkulturalnost.

ITALIJANSKI JEZIK
NEMAČKI JEZIK
RUSKI JEZIK
FRANCUSKI JEZIK
ŠPANSKI JEZIK

UPUTSTVO ZA DIDAKTIČKO-METODIČKO OSTVARIVANJE PROGRAMA

I. PLANIRANJE NASTAVE I UČENJA

Program nastave i učenja orijentisan na ishode, nastavniku daje veću slobodu u kreiranju i osmišljavanju nastave i učenja. Uloga nastavnika je da kontekstualizuje program prema potrebama konkretnog odeljenja, imajući u vidu sastav odeljenja i karakteristike učenika, tehničke uslove, nastavna sredstva i medije kojima škola raspolaže, udžbenike i druge nastavne materijale, kao i resurse i mogućnosti lokalne sredine u kojoj se škola nalazi. Polazeći od datih ishoda, komunikativnih funkcija i preporučenih jezičkih aktivnosti, nastavnik kreira svoj godišnji (globalni) plan rada na osnovu koga će kasnije razviti operativne planove. Ishodi su definisani za kraj razreda i usmeravaju nastavnika da ih operacionalizuje na nivou jedne ili više nastavnih jedinica imajući u vidu nivo postignuća učenika. Ishodi se razlikuju, tako da se neki mogu lakše i brže ostvariti, dok je za većinu ishoda potrebno više vremena, različitih aktivnosti i načina rada. U fazi planiranja nastave i učenja veoma je važno imati u vidu da je udžbenik nastavno sredstvo koje ne određuje sadržaje predmeta i zato se sadržajima u udžbeniku pristupa selektivno i u skladu sa predviđenim ishodima. S obzirom na to da udžbenik nije jedini izvor znanja, nastavnik treba da uputi učenike na druge izvore informisanja i sticanja znanja i veština.

II. OSTVARIVANJE NASTAVE I UČENJA

Program usmeren ka ishodima ukazuje na to šta je učenik u procesu komunikacije u stanju da razume i produkuje. Strukturiran je tako da nastavnika postepeno vodi od ishoda, preko komunikativne funkcije kao oblasti, do preporučenih jezičkih aktivnosti i sadržaja u komunikativnim funkcijama. Primenom ovakvog pristupa u nastavi stranih jezika, učenik se osposobljava da komunicira i koristi jezik u svakodnevnom životu, u privatnom, javnom ili obrazovnom domenu. Ovaj pristup podrazumeva uvažavanje sledećih stavova:

- ciljni jezik upotrebljava se u učionici u dobro osmišljenim kontekstima od interesa za učenike, u prijatnoj i opuštеноj atmosferi;
- govor nastavnika prilagođen je uzrastu i znanjima učenika;
- nastavnik treba da bude siguran da je shvaćeno značenje poruke uključujući njene kulturološke, vaspitne i socijalizirajuće elemente;
- bitno je značenje jezičke poruke;
- znanja učenika mere se jasno određenim relativnim kriterijumima tačnosti i zato uzor nije izvorni govornik;
- nastava se zasniva i na socijalnoj interakciji s ciljem da unapredi kvalitet i obim jezičkog materijala; rad u učionici i van nje sprovodi se putem grupnog ili individualnog rešavanja problema, potragom za

informacijama iz različitih izvora (internet, dečiji časopisi, prospekti i audio materijal) kao i rešavanjem manje ili više složenih zadataka u realnim i virtuelnim uslovima sa jasno određenim kontekstom, postupkom i ciljem;

- nastavnik upućuje učenike u zakonitosti usmenog i pisanog koda i njihovog međusobnog odnosa;
- svi gramatički sadržaji uvode se induktivnom metodom kroz raznovrsne kontekstualizovane primere u skladu sa nivoom, a bez detaljnih gramatičkih objašnjenja, osim, ukoliko učenici na njima ne insistiraju, a njihovo poznavanje se vrednuje i ocenjuje na osnovu upotrebe u odgovarajućem komunikativnom kontekstu.

Komunikativno-interaktivni pristup u nastavi stranih jezika uključuje i sledeće:

- usvajanje jezičkog sadržaja kroz ciljano i osmišljeno učestvovanje u društvenom činu;
- poimanje programa nastave i učenja kao dinamične, zajednički pripremljene i prilagođene liste zadataka i aktivnosti;
- nastavnik treba da omogući pristup i prihvatanje novih ideja;
- učenici se posmatraju kao odgovorni, kreativni, aktivni učesnici u društvenom činu;
- udžbenici predstavljaju izvor aktivnosti i moraju biti praćeni upotrebom dodatnih autentičnih materijala;
- učionica je prostor koji je moguće prilagođavati potrebama nastave iz dana u dan;
- rad na projektu kao zadatku koji ostvaruje korelaciju sa drugim predmetima i podstiče učenike na studiozni i istraživački rad;
- za uvođenje novog leksičkog materijala koriste se poznate gramatičke strukture i obrnuto.

Tehnike/aktivnosti

Tokom časa se preporučuje dinamično smenjivanje tehnika/aktivnosti koje ne bi trebalo da traju duže od 15 minuta.

Slušanje i reagovanje na komande nastavnika na stranom jeziku ili sa audio zapisa (slušaj, piši, poveži, odredi ali i aktivnosti u vezi sa radom u učionici: crtaj, seci, boji, otvori/zatvori svesku, itd.).

Rad u parovima, malim i velikim grupama (mini-dijalozi, igra po ulogama, simulacije itd.).

Manuelne aktivnosti (izrada panoa, prezentacija, zidnih novina, postera i sl.).

Vežbe slušanja (prema uputstvima nastavnika ili sa audio-zapisa povezati pojmove, dodati delove slike, dopuniti informacije, selektovati tačne i netačne iskaze, utvrditi hronologiju i sl.).

Igre primerene uzrastu.

Klasiranje i upoređivanje (po količini, obliku, boji, godišnjim dobima, volim/ne volim, komparacije...).

Rešavanje „problem-situacija” u razredu, tj. dogovori i mini-projekti.

„Prevođenje” iskaza u gest i gesta u iskaz.

Povezivanje zvučnog materijala sa ilustracijom i tekstom, povezivanje naslova sa tekstom ili, pak, imenovanje naslova.

Zajedničko pravljenje ilustrovanih i pisanih materijala (planiranje različitih aktivnosti, izveštaj/dnevnik sa putovanja, reklamni plakat, program priredbe ili neke druge manifestacije).

Razumevanje pisanog jezika:

- uočavanje distinktivnih obeležja koja ukazuju na gramatičke specifičnosti (rod, broj, glagolsko vreme, lice...);
- prepoznavanje veze između grupa slova i glasova;
- odgovaranje na jednostavna pitanja u vezi sa tekstom, tačno/netačno, višestruki izbor;
- izvršavanje pročitanih uputstava i naredbi.

Pismeno izražavanje:

- povezivanje glasova i grupe slova;
- zamenjivanje reči crtežom ili slikom;
- pronalaženje nedostajuće reči (upotpunjavanje niza, pronalaženje „uljeza”, osmosmerke, ukrštene reči, i slično);
- povezivanje kraćeg teksta i rečenica sa slikama/ilustracijama;
- popunjavanje formulara (prijava za kurs, nalepnice npr. za prtljag);
- pisanje čestitki i razglednica;
- pisanje kraćih tekstova.

Uvođenje dečje književnosti i transponovanje u druge medije: igru, pesmu, dramski izraz, likovni izraz. Predviđena je izrada dva pismena zadatka u toku školske godine.

STRATEGIJE ZA UNAPREĐIVANJE I UVEŽBAVANJE JEZIČKIH VEŠTINA

S obzirom na to da se ishodi ostvaruju preko jezičkih veština, važno je da se one u nastavi stranih jezika permanentno i istovremeno uvežbavaju. Samo tako učenici mogu da steknu jezičke kompetencije koje su u skladu sa zadatim ciljem. Stoga je važno razvijati strategije za unapređivanje i uvežbavanje jezičkih veština.

Slušanje

Razumevanje govora je jezička aktivnost dekodiranja doslovnog i implicitnog značenja usmenog teksta; pored sposobnosti da razaznaje fonološke i leksičke jedinice i smisla celine na jeziku koji uči, da bi uspešno ostvario razumevanje učenik treba da poseduje i sledeće kompetencije:

- diskurzivnu (o vrstama i karakteristikama tekstova i kanala prenošenja poruka),
- referencijalnu (o temama o kojima je reč) i
- sociokulturnu (u vezi sa komunikativnim situacijama, različitim načinima formulisanja određenih govornih funkcija i dr.).

Težina zadataka u vezi sa razumevanjem govora zavisi od više činilaca:

- od ličnih osobina i sposobnosti onoga ko sluša, uključujući i njegov kapacitet kognitivne obrade,
- od njegove motivacije i razloga zbog kojih sluša dati usmeni tekst,
- od osobina onoga ko govori,
- od namera s kojima govori,
- od konteksta i okolnosti – povoljnih i nepovoljnih – u kojima se slušanje i razumevanje ostvaruju,
- od karakteristika i vrste teksta koji se sluša, itd.

Progresija (od lakšeg ka težem, od prostijeg ka složenijem) za ovu jezičku aktivnost u okviru programa predviđena je, stoga, na više ravni. Posebno su relevantne sledeće:

- prisustvo/odsustvo vizuelnih elemenata (na primer, lakšim za razumevanje smatraju se oni usmeni tekstovi koji su praćeni vizuelnim elementima zbog obilja kontekstualnih informacija koje se automatski upisuju u dugotrajnu memoriju, ostavljajući mogućnost da se pažnja usredsredi na druge pojedinosti);
- dužina usmenog teksta;
- brzina govora;
- jasnost izgovora i eventualna odstupanja od standardnog govora;
- poznavanje teme;
- mogućnost/nemogućnost ponovnog slušanja i drugo.

Čitanje

Čitanje ili razumevanje pisanog teksta spada u tzv. vizuelne receptivne jezičke veštine. Tom prilikom čitalac prima i obrađuje tj. dekodira pisani tekst jednog ili više autora i pronalazi njegovo značenje. Tokom čitanja, neophodno je uzeti u obzir određene faktore koji utiču na proces čitanja, a to su karakteristike čitalaca, njihovi interesi i motivacija kao i namere, karakteristike teksta koji se čita, strategije koje čitaoci koriste, kao i zahtevi situacije u kojoj se čita.

Na osnovu namere čitaoca razlikujemo sledeće vrste čitanja:

- čitanje radi usmeravanja;
- čitanje radi informisanosti;
- čitanje radi praćenja uputstava;
- čitanje radi zadovoljstva.

Tokom čitanja razlikujemo i nivo stepena razumevanja, tako da čitamo da bismo razumeli:

- globalnu informaciju;
- posebnu informaciju,
- potpunu informaciju;
- skriveno značenje određene poruke.

Pisanje

Pisana produkcija podrazumeva sposobnost učenika da u pisanom obliku opiše događaje, osećanja i reakcije, prenese poruke i izrazi stavove, kao i da rezimira sadržaj različitih poruka (iz medija, književnih i umetničkih tekstova, itd.), vodi beleške, sačini prezentacije i slično.

Težina zadataka u vezi sa pisanom produkcijom zavisi od sledećih činilaca: poznavanja leksike i nivoa komunikativne kompetencije, kapaciteta kognitivne obrade, motivacije, sposobnosti prenošenja poruke u koherentne i povezane celine teksta.

Progresija označava proces koji podrazumeva usvajanje strategija i jezičkih struktura od lakšeg ka težem i od prostijeg ka složenijem. Svaki viši jezički nivo podrazumeva ciklično ponavljanje prethodno usvojenih elemenata, uz nadogradnju koja sadrži složenije jezičke strukture, leksiku i komunikativne sposobnosti. Za ovu jezičku aktivnost u okviru programa predviđena je progresija na više ravni. Posebno su relevantne sledeće:

- teme (učenikova svakodnevica i okruženje, lično interesovanje, aktuelni događaji i razni aspekti iz društveno-kulturnog konteksta, kao i teme u vezi sa različitim nastavnim predmetima);
- tekstualne vrste i dužina teksta (formalni i neformalni tekstovi, rezimiranje, lične beleške);
- leksika i komunikativne funkcije (sposobnost učenika da ostvari različite funkcionalne aspekte kao što su opisivanje ljudi i događaja u različitim vremenskim kontekstima, da izrazi pretpostavke, sumnju, zahvalnost i slično u privatnom, javnom i obrazovnom domenu);
- stepen samostalnosti učenika (od vođenog/usmeravanog pisanja, u kome se učenicima olakšava pisanje davanjem konkretnih zadataka i uputstava, do samostalnog pisanja).

Govor

Govor kao produktivna veština posmatra se sa dva aspekta, i to u zavisnosti od toga da li je u funkciji monološkog izlaganja, pri čemu govornik saopštava, obaveštava, prezentuje ili drži predavanje jednoj ili više osoba, ili je u funkciji interakcije, kada se razmenjuju informacije između dva ili više sagovornika sa određenim ciljem, poštujući princip saradnje tokom dijaloga.

Aktivnosti monološke govorne produkcije su:

- javno obraćanje (saopštenja, davanje uputstava i informacija);
- izlaganje pred publikom (predavanja, prezentacije, reportaže, izveštavanje i komentari o nekim događajima i sl.)

Ove aktivnosti se mogu realizovati na različite načine i to:

- čitanjem pisanog teksta pred publikom;
- spontanim izlaganjem ili izlaganjem uz pomoć vizuelne podrške u vidu tabela, dijagrama, crteža i dr.;
- realizacijom uvežbane uloge ili pevanjem.

Interakcija podrazumeva stalnu primenu i smenjivanje receptivnih i produktivnih strategija, kao i kognitivnih i diskurzivnih strategija (uzimanje i davanje reči, dogovaranje, usaglašavanje, predlaganje rešenja, rezimiranje, ublažavanje ili zaobilazanje nesporazuma ili posredovanje u nesporazumu) koje su u funkciji što uspešnijeg ostvarivanja interakcije. Interakcija se može realizovati kroz niz aktivnosti, na primer:

- razmenu informacija,
- spontanu konverzaciju,
- neformalnu ili formalnu diskusiju, debatu,
- intervju ili pregovaranje, zajedničko planiranje i saradnju.

Sociokulturna kompetencija i medijacija

Sociokulturna kompetencija i medijacija predstavljaju skup teorijskih znanja (kompetencija) koja se primenjuju u nizu jezičkih aktivnosti u dva osnovna jezička medijuma (pisanom i usmenom) i uz primenu svih drugih jezičkih aktivnosti (razumevanje govora, govor i interakcija, pisanje i razumevanje pisanog teksta). Dakle, predstavljaju veoma složene kategorije koje su prisutne u svim aspektima nastavnog procesa i procesa učenja.

Sociokulturna kompetencija predstavlja skup znanja o svetu uopšte, kao i o sličnostima i razlikama između kulturnih i komunikativnih modela sopstvene govorne zajednice i zajednice/zajednica čiji jezik uči. Ta znanja se, u zavisnosti od nivoa opštih jezičkih kompetencija, kreću od poznavanja osnovnih komunikativnih principa u svakodnevnoj komunikaciji (osnovni funkcionalni stilovi i registri), do poznavanja karakteristika različitih domena jezičke upotrebe (privatni, javni i obrazovni), paralingvističkih elemenata, i elemenata kulture/kultura zajednica čiji jezik uči. Navedena znanja potrebna su za kompetentnu, uspešnu komunikaciju u konkretnim komunikativnim aktivnostima na ciljnom jeziku.

Poseban aspekt sociokulturne kompetencije predstavlja interkulturalna kompetencija, koja podrazumeva razvoj svesti o drugom i drugačijem, poznavanje i razumevanje sličnosti i razlika između svetova, odnosno govornih zajednica, u kojima se učenik kreće. Interkulturalna kompetencija takođe podrazumeva i razvijanje tolerancije i pozitivnog stava prema individualnim i kolektivnim karakteristikama govornika drugih jezika, pripadnika drugih kultura koje se u manjoj ili većoj meri razlikuju od njegove sopstvene, to jest, razvoj interkulturalne ličnosti, kroz jačanje svesti o vrednosti različitih kultura i razvijanje sposobnosti za integrisanje interkulturalnih iskustava u sopstveni kulturni model ponašanja i verovanja.

Medijacija predstavlja aktivnost u okviru koje učenik ne izražava sopstveno mišljenje, već funkcioniše kao posrednik između osoba koje nisu u stanju da se direktno sporazumevaju. Medijacija može biti usmena i pisana, i uključuje sažimanje i rezimiranje teksta i prevođenje. Prevođenje se u ovom programu tretira kao posebna jezička aktivnost koja nikako ne treba da se koristi kao tehnika za usvajanje bilo kog aspekta ciljnog jezika predviđenog komunikativnom nastavom. Prevođenje podrazumeva razvoj znanja i veština korišćenja pomoćnih sredstava (rečnika, priručnika, informacionih tehnologija, itd.) i sposobnost iznalaženja strukturalnih i jezičkih ekvivalenata između jezika sa koga se prevodi i jezika na koji se prevodi.

UPUTSTVO ZA TUMAČENJE GRAMATIČKIH SADRŽAJA

Nastava gramatike, naporedo s nastavom i usvajanjem leksike i drugih aspekata stranog jezika, predstavlja jedan od preduslova ovladavanja stranim jezikom. Usvajanje gramatike podrazumeva formiranje gramatičkih pojmova i gramatičke strukture govora kod učenika, izučavanje gramatičkih pojava, formiranje navika i umeća u oblasti gramatičke analize i primene gramatičkih znanja, kao prilog izgrađivanju i unapređivanju kulture govora.

Uloga gramatike u procesu ovladavanja jezikom je pre svega praktična i sastoji se u postavljanju osnove za razvijanje komunikativne kompetencije. Gramatičke pojave treba posmatrati sa funkcionalnog aspekta (funkcionalni pristup). U procesu nastave stranog jezika u što većoj meri treba uključivati one gramatičke kategorije koje su tipične i neophodne za svakodnevni govor i komunikaciju, i to kroz raznovrsne modele, primenom osnovnih pravila i njihovim kombinovanjem. Treba težiti tome da se gramatika usvaja i receptivno i produktivno, kroz sve vidove govornih aktivnosti (slušanje, čitanje, govor i pisanje, kao i prevođenje), na svim nivoima učenja stranog jezika, prema jasno utvrđenim ciljevima, standardima i ishodima nastave stranih jezika.

Gramatičke kategorije su razvrstane u skladu sa Evropskim referentnim okvirom za žive jezike za svaki jezički nivo koji podrazumeva progresiju jezičkih struktura prema komunikativnim ciljevima: od prostijeg ka složenijem i od receptivnog ka produktivnom. Svaki viši jezički nivo podrazumeva gramatičke sadržaje prethodnih jezičkih nivoa. Cikličnim ponavljanjem prethodno usvojenih elemenata nadograđuju se složenije gramatičke strukture. Nastavnik ima slobodu da izdvoji gramatičke strukture koje će ciklično ponavljati u skladu sa postignućima učenika, kao i potrebama nastavnog konteksta.

Glavni cilj nastave stranog jezika jeste razvijanje komunikativne kompetencije na određenom jezičkom nivou, u skladu sa statusom jezika i godinom učenja. S tim u vezi, uz određene gramatičke kategorije stoji napomena da se usvajaju receptivno, dok se druge usvajaju produktivno.

III. PRAĆENJE I VREDNOVANJE NASTAVE I UČENJA

Rad svakog nastavnika sastoji se od planiranja, ostvarivanja i praćenja i vrednovanja. Važno je da nastavnik kontinuirano prati i vrednuje ne samo postignuća učenika, proces nastave i učenja, već i sopstveni rad kako bi permanentno unapređivao nastavni proces.

Proces praćenja ostvarenosti ishoda počinje procenom nivoa znanja učenika na početku školske godine kako bi nastavnici mogli da planiraju nastavni proces i proces praćenja i vrednovanja učeničkih postignuća i napredovanja. Taj proces se realizuje formativnim i sumativnim vrednovanjem. Dok se kod formativnog ocenjivanja tokom godine prate postignuća učenika različitim instrumentima (dijagnostički testovi, samoevaluacija, jezički portfolio, projektni zadaci i dr.), sumativnim ocenjivanjem (pismeni zadaci, završni testovi, testovi jezičkog nivoa) preciznije se procenjuje ostvarenost ishoda ili standarda na kraju određenog vremenskog perioda (kraj polugodišta, godine, ciklusa obrazovanja). Formativno vrednovanje nije samo praćenje učeničkih postignuća, već i praćenje načina rada i sredstvo koje omogućava nastavniku da u toku nastavnog procesa menja i unapređuje proces rada. Tokom ocenjivanja i vrednovanja učeničkih postignuća treba voditi računa da se načini na koje se ono sprovodi ne razlikuje od uobičajenih aktivnosti na času jer se i ocenjivanje i vrednovanje smatraju sastavnim delom procesa nastave i učenja, a ne izolovanim aktivnostima koje stvaraju stres kod učenika i ne daju pravu sliku njihovih postignuća. Ocenjivanjem i vrednovanjem treba da se obezbedi napredovanje učenika u ostvarivanju ishoda, kao i kvalitet i efikasnost nastave. Svrha ocenjivanja treba da bude i jačanje motivacije za napredovanjem kod učenika, a ne isticanje njihovih grešaka. Elementi koji se vrednuju su raznovrsni i treba da doprinesu sveopštoj slici o napredovanju učenika, jačanju njihovih komunikativnih kompetencija, razvoju veština i sposobnosti neophodnih za dalji rad i obrazovanje.

To se postiže ocenjivanjem različitih elemenata kao što su jezičke veštine (čitanje, slušanje, govor i pisanje), usvojenost leksičkih sadržaja i jezičkih struktura, primena pravopisa, angažovanost i zalaganje u radu na času i van njega, primena sociolingvističkih normi. Prilikom ocenjivanja i vrednovanja neophodno je da načini provere i ocenjivanja budu poznati učenicima odnosno usaglašeni sa tehnikama, tipologijom vežbi i vrstama aktivnosti koje su primenjivane na redovnim časovima, kao i načinima na koji se vrednuju postignuća. Takva pravila i organizacija procesa vrednovanja i ocenjivanja omogućavaju pozitivnu i zdravu atmosferu u nastavnom procesu, kao i kvalitetne međusobne odnose i komunikaciju na relaciji učenik – nastavnik, kao i učenik – učenik, a ujedno pomažu učeniku da razume važnost i smislenost vrednovanja i podstiču ga na preuzimanje odgovornosti za vlastito planiranje i unapređivanje procesa učenja.

Naziv
predmeta

LIKOVNA KULTURA

Cilj

Cilj učenja Likovne kulture je da se učenik, razvijajući stvaralačko mišljenje i estetičke kriterijume, kroz praktični rad osposobljava za komunikaciju i da izgrađuje pozitivan odnos prema kulturi i umetničkom nasleđu svog i drugih naroda.

Razred

Šesti

Godišnji

fond časova

36 časova

ISHODI Po završetku razreda učenik će biti u stanju da:	OBLAST/TEMA	SADRŽAJI
– koristi odabrane informacije kao podsticaj za stvaralački rad; – pravi raznovrsne teksture na podlogama, oblicima ili u aplikativnom programu; – koristi izražajna svojstva boja u likovnom radu i svakodnevnom životu; – oblikuje, samostalno, ili u saradnji sa drugima, upotrebne predmete od materijala za reciklažu; – izrazi svoje zamisli i pozitivne poruke odabranom likovnom tehnikom; – opiše svoj rad, estetski doživljaj prostora, dizajna i umetničkih dela; – identifikuje teme u odabranim umetničkim delima i ciljeve jednostavnih vizuelnih poruka; – povezuje karakterističan eksponat i odgovarajući muzej; – razmatra sa drugima šta i kako je učio i gde ta znanja može primeniti.	BOJA KOMUNIKACIJA TEKSTURE UOBRAZILJA PROSTOR	Pigmentne boje (hromatske i ahromatske boje; osnovne i izvedene boje). Dejstvo boja (utisak koji boja ostavlja na posmatrača; tople i hladne boje; komplementarne boje). Svetlost i boja (svetlost kao uslov za opažanje boje, razlike u opažanju boja; valer; gradacija i kontrast). Primena boja (tehnike i sredstva: akvarel, tempera, mozaik, vitraž, aplikativni programi...; izražajna svojstva boja u keramici, skulpturi, grafici, tapiseriji, dizajnu odeće i obuće, industrijskom dizajnu...; primena u svakodnevnom životu učenika). Umetničko nasleđe (muzeji i eksponati). Komunikativna uloga umetnosti (teme, motivi i poruke u vizuelnim umetnostima; uloga umetnosti u svakodnevnom životu). Umetničko nasleđe (umetnost nekad i sad). Tekstura (vrste tekstura – taktilna i vizuelna; teksture u prirodi i umetničkim delima, materijali i tekstura, oblik i tekstura, linija i tekstura, ritam i tekstura). Umetničko nasleđe (građevine, skulpture i parkovi). Stvaralačka uobrazilja (stvarnost i mašta, značaj mašte; raznovrsne informacije kao podsticaj za stvaranje – snovi, bajke, mitovi, legende...). Umetničko nasleđe (neobična umetnička ostvarenja). Ambijent (elementi koji čine ambijent – dizajn enterijera, atmosfera, korisnici; uticaj ambijenta na raspoređenje, aktivnost i učenje; oblikovanje školskog prostora; postavka izložbe).

Ključni pojmovi sadržaja: prostor, boja, tekstura

UPUTSTVO ZA DIDAKTIČKO-METODIČKO OSTVARIVANJE PROGRAMA

Ključni pojmovi su međusobno čvrsto povezani i čine konstrukciju, osnovu za razvijanje programa. Centralni pojam je prostor, jer se sve što vidimo i doživljavamo nalazi u prostoru. Iz ovog pojma su izvedeni ostali ključni pojmovi. U prvom razredu ih ima tri: prostor – oblik, linija; u drugom razredu četiri: prostor – oblik, linija, boja; u trećem pet: prostor – oblik, linija, boja, tekstura i od četvrtog šest: prostor – oblik, linija, boja, tekstura, svetlina.

Ponavljjanje istih ključnih pojmova iz razreda u razred ne podrazumeva ponavljanje istih sadržaja i aktivnosti. U svakom razredu ključni pojmovi se razmatraju iz drugog ugla i nadograđuju novim pojmovima i podpojmovima. U programu su naznačeni ključni pojmovi koji se naročito nadograđuju u datom razredu (ispod tabele).

Centralni pojam, prostor, ukazuje na to da program nije usmeren na uskostručne sadržaje, već na svet u kome učenik živi i odrasta i koji treba svesno da opaža, doživljava i istražuje iz različitih uglova. Svi sadržaji vezani za vizuelnu umetnost (uključujući i umetnička ostvarenja iz bliže i dalje prošlosti) u bliskoj su vezi sa savremenim svetom i učenici treba postepeno, do kraja školovanja, da istražuju i otkrivaju te veze.

I. PLANIRANJE NASTAVE I UČENJA

U prvoj koloni tabele dati su ishodi koji se dostižu do kraja školske godine. Ishodi vode ka postepenom razvijanju kompetencija. Dostižni su za svakog učenika, u manjoj ili većoj meri. Nastavnik u toku godine prati, procenjuje i podstiče razvijanje individualnih potencijala svakog učenika. Da bi se omogućili uslovi za napredovanje učenika, u nastavi treba da dominiraju zadaci (likovni, projektni, istraživački), koji ciljaju više ishoda i međupredmetnih kompetencija.

U drugoj koloni tabele predloženi su nazivi celina, a u trećoj pojmovi, podpojmovi i teme za razgovor i istraživanje. Novi model nastave i učenja nije usmeren na sadržaje, pa struktura programa nije propisana. Nastavnik ima slobodu da osmisli nazive, broj i redosled nastavnih tema i nastavnih jedinica, a u skladu sa didaktičkim principima i uslovima u školi.

II. OSTVARIVANJE NASTAVE I UČENJA

Boja

U ovoj celini predloženi su pojmovi, podpojmovi i teme za razgovor, a koje su vezane za izražajne mogućnosti materijala i tehnika koje učenik koristi. Nastavnik nudi samo osnovne informacije i korisne savete. Učenici treba da znaju da ponekad ne mogu da dobiju željeni ton zato što slikarske boje koje se proizvode kao školski pribor sadrže manje pigmenta. Ako učenici ne mogu da nabave kvalitetan školski pribor, rešenje može da bude dodavanje tačnih tonera za fasadne boje, koji se nabavljaju u farbari. Toneri i pakovanje bele ekološke boje za zidove dovoljni su za odeljenje. Crteže i slike koje smatraju neuspešnim mogu da iskoriste za kolaž. U šestom razredu rade i jednostavne projekte. Nastavnik može da ponudi dve ili više tehnika, a da učenici glasaju koju će učiti ili da se podele na grupe prema odabranoj tehnici. Skice se rade i biraju u školi, a projekti mogu da se dovrše kod kuće. Ukoliko učenici žele da rade čvorovanu tapiseriju ne moraju da koriste vunu, mogu da iseku trake od plastičnih kesa. Vitraž mogu da prave od papira i folija u boji, a mogu i da slikaju na plastičnim flašama. Najjednostavnije je da kod kuće, uz pomoć odraslih, odeseku dno i deo flaše tako da dobiju posudu za olovke. Plastika se lako oslikava akvarel bojama. Ako žele da imitiraju vitraž mogu da koriste i crni permanentni marker. Za mozaik mogu da koriste plastične čepove...

Nastavnik može da podstakne učenike na razmišljanje i istraživanje pitanjima i odabranim informacijama. Na primer, pri čemu o tome šta znače boje u nekim kulturama, da li životinje umeju da slikaju, da li postoji veza između tonova u muzici i tonova u vizuelnoj umetnosti, koje dve boje bi upotreбили da izraze određenu emociju, kako su boje dobile svoje nazive...

Nije poželjno opterećivati učenike proširenim informacijama (o valerskim ključevima, aditivnom mešanju boja...); bolje je da se o tome razgovara u sledećim razredima, kada budu imali više predznanja i kada budu više koristili savremenu tehnologiju. Učenici treba da dobiju samo elementarne informacije o uticaju svetlosti na opažanje boja. Važnije je da znaju da je normalno da postoje razlike u opažanju tonova – postoje neznatne razlike u građi oka, na opažanje utiču i okolne boje, na različitim monitorima ista slika ima drugačije tonove (ostalo će učiti kasnije). Ako žele da odštampaju na majici sliku koju su uradili u aplikativnom programu potrebno je da sliku iz RGB sistema (crvena, zelena, plava) prebace u CMYK sistem (cijan, magenta, žuta i ključ, odnosno katran/crna), koji se koristi u štampi (ostale informacije mogu da dobiju od nastavnika Informatike).

U okviru celine, predložena je i dodatna tema za razgovor, „Muzeji i eksponati”, vezana za muzeje i karakteristične eksponate koji se u njima čuvaju. Poželjno je da se učenici prvo upoznaju sa muzejima u Srbiji, a učenici koji nastavu slušaju na maternjem jeziku treba da dobiju osnovne informacije o najznačajnijim muzejima u matičnoj državi. Razgovor prate odgovarajući vizuelni sadržaji, a zainteresovani učenici mogu da rade i istraživačke zadatke.

Komunikacija

U ovoj celini su predložene teme za razgovor o sadržaju umetničkih dela i reklamnih (vizuelnih i audiovizuelnih) poruka. Nastavnik ne nudi analizu dela koju učenici zapisuju i memorišu bez razumevanja. Smisao učenja je da učenici dožive umetničko delo, da razmišljaju o njemu i slobodno izražavaju svoje mišljenje. Nastavnik ih samo podstiče pitanjima. Učenici treba da razgovaraju i o tome koliko su reklame na televiziji i internetu efikasne, koliko mogu da ih zainteresuju, a na koji način ih odbijaju... Nastavnik može da podstakne učenike da samostalno istražuju tako što će postaviti odgovarajuće pitanje. Na primer: da li ima skrivenih poruka u umetničkim delima? U likovnom radu učenici biraju materijal i tehniku kojom će najefikasnije izraziti neki sadržaj (ideju, poruku, stav...).

U okviru celine, predložena je i dodatna tema za razgovor, „Umetnost nekad i sad”, odnosno poređenje neke teme (sadržaja likovnog dela) kroz epohe.

Teksture

U ovoj celini su grupisani predlozi vezani za istraživanje izražajnih mogućnosti tradicionalnih crtačkih, vajarskih i slikarskih tehnika. Ukoliko učenici žele da crtaju ili slikaju teksturu u aplikativnom programu, to mogu da rade kao projekat.

U dodatnoj temi za razgovor, „Građevine, skulpture i parkovi”, fokus nije na teksturi, već na značajnim građevinama, skulpturama u pleneru i parkovima u našoj zemlji. Nastavnik može da prikaže prezentaciju i da uporedi naše nasleđe sa svetskim, naročito značaj za kulturni turizam i identitet kraja ili zemlje.

Uobrazilja

U ovoj celini su grupisani predlozi vezani za razgovor o značaju mašte (uobrazilje, imaginacije) u umetnosti, nauci i svakodnevnom životu kada je potrebno pronaći rešenje za neki problem. I u šestom razredu učenici uče o tome kako da pronađu podsticaj za razvijanje kreativnih ideja. Nastavnik prvo pokazuje reprezentativna ostvarenja svetskih i domaćih umetnika zasnovana na snovima, bajkama, mitovima i legendama. Učenici treba samostalno da odaberu podatke (snove, bajke, mitove ili legende) koji ih podstiču na rad.

Dodatnu temu, „Neobična umetnička ostvarenja”, potrebno je vezati za samostalno istraživanje i formiranje digitalne zbirke „neobičnih” savremenih ostvarenja. Zbirka može da bude individualna ili odeljenska. Nastavnik može da podstakne učenike prikazivanjem nekoliko vizuelnih primera (hidroponična lampa dizajnera Marka Vučkovića, radovi Sesilije Veber iz serije Natural Humans, ulične slike Džulijana Bivera, podvodni muzej u Kankunu, hotel od leda u Švedskoj...). Učenici biraju vrstu umetničkih radova koje će istraživati (kuće za stanovanje, cipele, odeća, nakit, skulpture, automobili...).

Prostor

U ovoj celini su grupisani predlozi vezani za projektnu nastavu i oblikovanje prostora u školi. Ukoliko škola ima mogućnosti, učenici mogu da oblikuju baštu u školskom dvorištu. Ideje se mogu pronaći na internetu ako se u pretraživač unese: „bottle tower gardening”, „plastic bottles art”, „school garden projects”, „recycled garden ornaments” ili „garden ornaments for schoolyard”. Ukoliko škola nema takvih mogućnosti, mogu da oblikuju deo učionice ili hola. Svrha ovih aktivnosti je da učenici nauče kako da od dostupnih materijala naprave nešto što će im koristiti u svakodnevnom životu. Na primer, od plastičnih flaša se mogu napraviti fotelje, klupe, stočići, police, žardinjere, vaze, lampe, lusteri... Upotrebnim predmeti koje učenici prave samostalno ili u zajedničkom radu ne treba da imaju samo upotrebnu, već i estetičku vrednost. Drugi predlog je simulacija muzejske postavke ili izložbe. Učenici treba da osmisle postavku, da sami raspoređuju eksponate, dizajniraju pozivnice za roditelje... Svrha ovih aktivnosti je da se osposobljavaju za prezentovanje radova.

III. PRAĆENJE I VREDNOVANJE NASTAVE I UČENJA

Ishodi su formulisani tako da do kraja razreda svi učenici mogu da ih dostignu (u manjoj ili većoj meri) ukoliko su radili raznovrsne zadatke od kojih svaki cilja više ishoda i međupredmetnih kompetencija.

Mogući elementi za procenjivanje napredovanja i ocenjivanje postignuća su:

- Odnos prema radu (pripremljen je za čas; odgovorno koristi materijal, pribor i alatke; održava pribor i radni prostor; potpisuje radove; čuva radove u mapi...);
- Odnos prema sebi (istražuje informacije; postavlja pitanja; predlaže; istrajan je u radu, trudi se; preuzima odgovornost; poštuje sebe i svoje radove; uči na greškama; spreman je da isproba svoje sposobnosti u novim aktivnostima...)
- Odnos prema drugima (dovršava rad u dogovorenom roku; poštuje dogovorena pravila ponašanja; spreman je da pomogne i da sarađuje; uvažava tuđu kulturu, radove, način razmišljanja, doživljavanja, opažanja, izražavanja...)
- Razumevanje (razume zadatak; razume pojmove; razume proces; razume koncept; razume vizuelne informacije...; razdvaja bitno od nebitnog...)
- Povezivanje (povezuje i poredi poznate i nove informacije, ljude, mesta, događaje, fenomene, ideje, dela...)
- Originalnost (originalan je u odnosu na tuđe radove; originalan je u odnosu na svoje prethodne radove...)
- Organizacija kompozicije (primenjuje odgovarajuće principe komponovanja, znanja o perspektivi, pravcu, smeru...)
- Verbalno izražavanje (učtivo komunicira; argumentovano, kratko i jasno obrazlaže svoj rad, ideju, doživljaj, opažanje, emocije...)
- Upotreba tehnika (bira odgovarajuću tehniku u odnosu na ideju; primenjuje odgovarajući proces; bira odgovarajući materijal/podlogu; istražuje mogućnosti tehnike i materijala)...

Elementi mogu i drugačije da se formulišu. Biraju se prema tipu likovnog zadatka i ciljevima zadatka.

Samoprocena radova je verbalna i pisana, a zahtevi se uvode postepeno. Najefikasnija je metoda 3, 2, 1. Učenik sam priprema listić na kome upisuje ime, prezime, datum. Zatim kratko navodi: 3 stvari koje sam naučio na času, 2 primera koja ilustruju to što sam naučio, 1 stvar koja mi nije jasna ili pitanje koje bih postavio. Kada se razgovara o likovnim delima, učenik piše: 3 reči kojima bih opisao delo, 2 stvari koje mi se najviše dopadaju na delu, 1 stvar koju ne razumem. Kada se razgovara o umetniku: 3 stvari zbog kojih je umetnik značajan, 2 dela koja mi se najviše sviđaju, 1 pitanje koje bih postavio umetniku. Listići se predaju nastavniku, da bi imao potpuniji uvid u napredovanje učenika, a nastavnik ih vraća učeniku sledećeg časa. Listići mogu da se lepe u svesku (likovni dnevnik) ili čuvaju u bloku. Kada se učenik likovno izražava: 3 stvari o kojima sam razmišljao tokom rada, 2 stvari koje mi se sviđaju na mom radu, 1 stvar koju bih promenio. Ili: 3 reči kojima bih opisao svoj rad, 2 razloga zbog kojih je moj rad originalan, 1 stvar koju bih uradio drugačije. Listići se lepe na poleđinu rada, a sadrže i naziv rada. Važno je da učenik ne navodi više od jedne nejasnoće ili greške, ni u slučaju kada mu ništa nije jasno ili smatra da je rad upropašćen. Izdvajanje samo jedne nejasnoće ili greške postepeno osposobljava učenika da identifikuje najvažniji propust i da se fokusira na njegovo uklanjanje ili da dođe do boljih ideja. Učenike je potrebno navikavati da listiće popunjavaju brzo. Ponekad je najvažnije ono čega se prvog sete.

Verbalna samoprocena podrazumeva izlaganje svih radova i poređenje likovnih rešenja.

MUZIČKA KULTURA

Razred **Šesti**

36

ISHODI U okviru oblasti/teme učenik će biti u stanju da:	OBLAST /TEMA	SADRŽAJI
– poveže različite vidove muzičkog izražavanja sa društveno-istorijskim ambijentom u kome su nastali; – navede izražajna sredstava muzičke umetnosti karakteristična za period srednjeg veka i renesanse; – uoči osnovne karakteristike muzičkog stvaralaštva u srednjem veku i renesansi; – opiše ulogu muzike u srednjovekovnoj Srbiji; – uoči razlike između duhovnih i svetovnih vokalnih kompozicija srednjeg veka i renesanse; – izdvoji načine korišćenja izražajnih sredstava u odabranim muzičkim primerima; – objasni kako je muzika povezana sa drugim umetnostima i oblastima van umetnosti (muzika i religija; tehnologija zapisivanja, štampanja nota; izvođačke i tehničke mogućnosti instrumenata); – odredi vrstu muzičkog instrumenta sa dirkama po izgledu i zvuku; – opiše razliku u načinu dobijanja zvuka kod instrumenata sa dirkama; – prepozna instrument ili grupu prema vrsti kompozicije u okviru datog muzičkog stila; – razlikuje vokalno-instrumentalne i instrumentalne oblike srednjeg veka i renesanse; – komentariše slušano delo u odnosu na izvođački sastav i instrumente ; – identifikuje reprezentativne muzičke primere najznačajnijih predstavnika srednjeg veka i renesanse; – uoči sličnosti i razlike između pravoslavne i (rimo)katoličke duhovne muzike; – identifikuje elemente srednjovekovne muzike kao inspiraciju u muzici savremenog doba; – izvodi muzičke primere koristeći glas, pokret i tradicionalne i/ili elektronske instrumente, samostalno i u grupi; – primenjuje pravilnu tehniku pevanja; – primenjuje različita sredstva izražajnog pevanja i sviranja u zavisnosti od vrste, namene i karaktera kompozicije; – razvije koordinaciju i motoriku kroz sviranje i pokret; – primenjuje princip saradnje i međusobnog podsticanja u zajedničkom muziciranju; – koristi muzičke obrasce u osmišljavanju muzičkih celina kroz pevanje, sviranje i pokret;	ČOVEK I MUZIKA MUZIČKI INSTRUMENTI SLUŠANJE MUZIKE IZVOĐENJE MUZIKE	Srednji vek: Ranohrišćanska muzika. Vizantijsko pevanje. Gregorijanski koral. Rani oblici višeglasja – motet. Svetovna muzika srednjeg veka: trubaduri, truveri minezengeri. Duhovna i svetovna muzika u srednjovekovnoj Evropi i Srbiji. Muzika srednjeg veka kao inspiracija za umetničku i popularnu muziku. Renesansa Razvoj duhovnog i svetovnog višeglasja. Motet, misa, madrigal. Najveći predstavnici renesansne vokalne muzike: Đ. P. da Palestrina, O. di Laso. Instrumentalna muzika renesanse. Instrumenti sa dirkama: orgulje, čembalo, klavir, harmonika, čelesta. Narodni instrumenti. Elementi muzičke izražajnosti: tempo, dinamika, tonske boje različitih glasova i instrumenata. Slušanje svetovne i duhovne srednjovekovne i renesansne muzike. Slušanje vokalnih, vokalno-istrumentalnih i instrumentalnih kompozicija, domaćih i stranih ompozitora. Slušanje dela tradicionalne narodne muzike. Slušanje dela inspirisanih folklorom. Pevanje pesama po sluhu samostalno i u grupi. Pevanje pesama iz notnog teksta solmizacijom. Izvođenje (pevanje ili sviranje) jednostavnih ritmičkih i melodijskih motiva u stilu muzike srednjeg veka i renesanse. Pevanje pesama u kombinaciji sa pokretom. Sviranje po sluhu dečjih, narodnih i umetničkih kompozicija na instrumentima Orfovog instrumentarija i/ili na drugim instrumentima. Sviranje iz notnog teksta dečjih, narodnih i umetničkih kompozicija na instrumentima

- komunicira u grupi improvizujući manje muzičke celine glasom, instrumentom ili pokretom;
- učestvuje u kreiranju školskih priredbi, događaja i projekata;
- izrazi doživljaj muzike jezikom drugih umetnosti (ples, gluma, pisana ili govorna reč, likovna umetnost);
- učestvuje u školskim priredbama i manifestacijama;
- ponaša se u skladu sa pravilima muzičkog bontona u različitim muzičkim prilikama;
- kritički prosuđuje loš uticaj preglasne muzike na zdravlje;
- koristi mogućnosti IKT-a za samostalno istraživanje, izvođenje i stvaralaštvo.

MUZIČKO STVARA- LAŠTVO

Orfovog instrumentarija i/ili na drugim nstrumentima
Izvođenje jednostavnijih muzičkih primera u vezi sa obrađenom temom
Kreiranje pratnje za pesme ritmičkim i zvučnim efektima, koristeći pritom različite izvore zvuka.
Kreiranje pokreta uz muziku koju učenici izvode.
Stvaranje melodije na zadati tekst.
Improvizacija dijaloga na instrumentima Orfovog instrumentarija i drugim instrumentima.
Rekonstrukcija muzičkih događaja u stilu srednjeg veka i renesanse.

Ključni pojmovi sadržaja: svetovna muzika, duhovna muzika, višeglasje, narodna muzička tradicija, muzički instrumenti.

UPUTSTVO ZA DIDAKTIČKO-METODIČKO OSTVARIVANJE PROGRAMA

Priroda same muzike, pa i predmeta Muzička kultura ukazuje na stalno prožimanje svih oblasti i tematskih jedinica koje su predviđene programom nastave i učenja. Nijedna oblast se ne može izučavati izolovano od druge i biti sama sebi cilj, a da se istovremeno ne razgovara o svim drugim aspektima muzike. Muziku od početka treba povezivati sa što više događaja iz života učenika. Paralelno odvijanje različitih muzičkih aktivnosti podstiče misaonu aktivnost, dragocenu za razvijanje ukupnog mentalnog i psiho-motornog potencijala učenika, i predstavlja odličnu osnovu za integraciju sa drugim predmetima.

Nastava usmerena na ostvarivanje ishoda daje prednost iskustvenom učenju u okviru kojeg učenici razvijaju lični odnos prema muzici, a postepena racionalizacija iskustva vremenom postaje teorijski okvir. Iskustveno učenje u okviru ovog predmeta podrazumeva aktivno slušanje muzike, lično muzičko izražavanje (pevanje i sviranje) učenika i muzičko stvaralaštvo u okviru kojih učenik koristi teorijska znanja kao sredstva za participaciju u muzici. Osnovni metodski pristup se temelji na zvučnom utisku, po principu od zvuka ka notnoj slici i tumačenju.

Najvažniji pokretač nastave treba da bude princip motivacije i inkluzivnosti u podsticanju maksimalnog učešća u muzičkom doživljaju kao i razvijanju potencijala za muzičko izražavanje.

Nastava Muzičke kulture ostvaruje se kroz sledeće oblasti:

- Čovek i muzika,
- Muzički instrumenti,
- Slušanje muzike,
- Izvođenje muzike,
- Muzičko stvaralaštvo.

Da bi postigao očekivane ishode nastave i učenja, nastavnik koristi glas i pokret, muzičke instrumente, elemente informacionih tehnologija kao i razvijene modele multimedijalne nastave. Korelacija između predmeta može biti polazište za brojne projektne predloge u kojim učenici mogu biti učesnici kao istraživači, kreatori i izvođači. Kod učenika treba razvijati veštine pristupanja i korišćenja informacija (internet, knjige...), saradnički rad u grupama, kao i komunikacijske veštine u cilju prenošenja i razmene iskustava i znanja. Rad u grupama i radionicama je koristan u kombinaciji sa ostalim načinima rada, pogotovo kada postoji izazov značajnijeg (npr. emotivnog) eksponiranja učenika, kao vid premošćavanja stidljivosti ili anksioznosti.

Program nastave i učenja omogućava da se, pored navedenih kompozicija za slušanje i izvođenje, mogu koristiti i kompozicije koje nisu navedene, odnosno, nastavnik ima mogućnost da maksimalno do 30%, po slobodnom izboru, odabere kompozicije za slušanje i izvođenje vodeći računa o primerenosti nastavnim sadržajima, uzrastu učenika, njihovim mogućnostima i interesovanjima, estetskim zahtevima, ishodima i lokalitetu na kome se nalazi škola. Odnos između ponuđenih kompozicija i primera iz druge literature treba da bude najmanje 70% u korist ponuđenih. Iz pomenutog razloga, u programu nastave i učenja se nalazi veći izbor nastavnog materijala (za slušanje i izvođenje) u odnosu na godišnji fond časova predmeta Muzička kultura.

Muzika u funkciji zdravlja i muzički bonton

Pored pažljivog izbora što kvalitetnijih muzičkih sadržaja, učenike treba stalno upućivati na neophodnost negovanja glasovnog i slušnog aparata. Upozorenja da preglasna i agresivna muzika ima štetan uticaj i izaziva fiziološki i psihološki odgovor organizma, treba da se sprovedu u kontinuitetu.

Upućivanje učenika na pravila ponašanja pri slušanju muzike i izvođenju muzike čini deo vaspitnog uticaja koji nastavnik ima u oblikovanju opšte kulture ponašanja. Ovaj model ponašanja učenik treba da prenese kasnije na koncerte i različite muzičke priredbe.

I. PLANIRANJE NASTAVE I UČENJA

Program orijentisan na ishode nastavniku daje veću slobodu u kreiranju i osmišljavanju nastave i učenja. Uloga nastavnika je da kontekstualizuje dati program imajući u vidu: sastav i karakteristike učenika u odeljenju, udžbenike i ostali didaktički materijal koji koristi za realizaciju nastavnih sadržaja, tehničke uslove, nastavna sredstva i medije kojima škola raspolaže kao i potrebe lokalne sredine u kojoj se škola nalazi.

Polazeći od datih ishoda i sadržaja nastavnik najpre kreira svoj godišnji-globalni plan rada iz koga će kasnije razvijati svoje operativne planove. Ishodi definisani po oblastima olakšavaju nastavniku dalju operacionalizaciju ishoda na nivo konkretne nastavne jedinice.

Priprema za čas podrazumeva definisanje cilja časa, konkretizaciju ishoda u odnosu na cilj časa, planiranje aktivnosti učenika i nastavnika u odnosu na ishode, način provere ostvarenosti ishoda i izbor nastavnih strategija, metoda i postupaka učenja i podučavanja (vodeći računa o predznanju, tj. iskustvu učenika, koje će učenicima omogućiti da savladaju znanja i veštine predviđene definisanim ishodima).

Na času treba da preovlađuje aktivnost kojom se savladava novi muzički sadržaj, ali je ona uvek povezana i sa drugim muzičkim aktivnostima. Specifičnost predmeta se ogleda u tome što se muzičke aktivnosti odvijaju paralelno ili jedna muzička aktivnost logično vodi ka drugoj.

U okviru organizacije godišnjih i mesečnih aktivnosti neophodno je voditi računa o školskom kalendaru i aktivnostima koje prate život škole, pa prema njima usmeravati i oblikovati nastavne sadržaje.

II. OSTVARIVANJE NASTAVE I UČENJA

Proces učenja bazira se na percepciji najupečatljivijih muzičkih primera (za slušanje ili izvođenje muzike), koji imaju zadatak da aktiviraju svesnu aktivnost, fokusiraju pažnju učenika, iniciraju proces mišljenja i kreiraju odgovarajući saznavno-emocionalni doživljaj.

Čovek i muzika

Sticanje znanja o muzici u različitim epohama ima za cilj razumevanje uloge muzike u društvu, upoznavanje muzičkih izražajnih sredstava, instrumenata, žanrova i oblika. U načinu realizacije ovih sadržaja uvek treba krenuti od muzičkog dela, slušanja ili izvođenja. Čas treba da bude orijentisan na ulogu i prirodu muzike, odnos čoveka u datom periodu prema njoj i njenoj nameni, kao i promišljanju da li je muzika (i ako jeste, na koje načine) bila umetnost kakvu danas poznajemo ili i nešto drugo.

Informacije koje se tiču konteksta (na primer istorijske, antropološke, kulturološke prirode) treba da budu odabrane i prenesene u službi razumevanja sveta muzike u datom duhu vremena. Hronološki aspekt Muzičke kulture za šesti razred doprinosi korelaciji znanja i treba imati na umu da određeni predmeti pokrivaju informisanost o nemuzičkim aspektima srednjeg veka i renesanse na detaljniji i specifičniji način.

Muzički instrumenti

Muzički instrumenti su nezaobilazni element svih oblasti Muzičke kulture. Kako su, pored ljudskog tela i glasa, značajno sredstvo muzičkog izražavanja čoveka, informacije o muzičkim instrumentima treba da proisteknu neposredno iz istorijskog i stvaralačkog konteksta. U tom smislu, treba posebno obratiti pažnju na vezu između izbora instrumenata i događaja, odnosno prilika kada se i na koji način muzika izvodila.

Kao i sve druge, instrumente sa dirkama treba obraditi kroz odgovarajuće slušne primere koji na upečatljiv način prezentuju njihove osnovne karakteristike. Informacije o instrumentima sa dirkama (klavijaturom) treba da budu svedene i usmerene na način dobijanja tona, tonsku boju, izražajne i osnovne tehničke mogućnosti i primenu.

Instrumente srednjeg veka i renesanse potrebno je auditivno i vizuelno prikazati kroz najosnovnije informacije u okviru predviđenog nastavnog sadržaja. Narodne instrumente pojedinih krajeva treba slušno predstaviti i povezati sa obradom narodne pesme određenog kraja.

Do znanja o instrumentima učenici treba da dođu iz neposrednog iskustva putem slušanja i opažanja, a ne faktografskim nabranjem, odnosno memorisanjem podataka. U tome, kao i u primeni znanja iz ove oblasti, mogu pomoći i dostupne IKT aplikacije.

Slušanje muzike

Slušanje muzike je aktivan psihički proces koji podrazumeva emocionalni doživljaj i misaonu aktivnost. Učenik treba da ima jasno formulisana uputstva na šta da usmeri pažnju prilikom slušanja kako bi mogao da prati muzički tok (poput izvođačkog sastava, tempa, načina na koji je melodija izvajana, specifičnih ritmičkih karakteristika i sl.). Postepeno, ovi elementi muzičkog toka postaju 'konstanta' u procesu učeničke percepcije pa nastavnik može da proširuje opažajni kapacitet kod učenika usmeravajući njihovu pažnju pre slušanja na relevantne specifičnosti muzičkog dela. U kontekstu srednjeg veka i renesanse, posebno treba obratiti pažnju na vezu između prirode muzičkog toka i namene slušanog dela – opisati specifičnost određenih elemenata muzičkog dela i zvučni i karakterni efekat koji je njima postignut, potom povezati sa kontekstom nastanka dela i namene.

Kompozicije koje se slušaju, svojim trajanjem i sadržajem treba da odgovaraju mogućnostima percepcije učenika. Vokalna, instrumentalna i vokalno-instrumentalna dela treba da budu zastupljena ravnopravno. Kod slušanja pesama posebno treba obratiti pažnju na vezu muzike i teksta, a kod instrumentalnih dela na izvođački sastav i izražajne mogućnosti instrumenata. Elementi muzičke pismenosti su u službi gore navedenog. Učenička znanja iz različitih oblasti treba povezati i staviti u funkciju razumevanja slušanog dela, podstičući kod učenika kreativnost i kritičko mišljenje. Slušanje dela inspirisanih folklorom, svog i drugih naroda i narodnosti treba predstaviti u kontekstu razumevanja različitog sadržaja, oblika i raspoloženja slušanih kompozicija.

IZBOR KOMPOZICIJA ZA SLUŠANJE

Himne

Državna himna

Himna Svetom Savi

Himna škole

Narodne pesme i igre

Ansambl Renesans: izbor (Skomraška igra, Sitan biber)

Čovek i muzika

Srednji vek:

Vizantijsko pevanje

Divna LJubojević: Tebe pojem

Gregorijanski koral

Kir Stefan Srbin: Ninja sili

Kir Stefan Srbin: Ninje sili, D. P. Aksentijević

Nikola Srbin: Heruvimska pesma, glas drugi, D. P. Aksentijević

Osmoglasnik: Bog Gospod, glas četvrti; Aliluja, glas šesti; D. P. Aksentijević

Isaija Srbin: Agios o teos (Sveti Bože)

Isaija Srbin, Aliluja

Božićni tropar Roždestvo tvoje

Tropar Svetom Savi

Adam de la Al: Igra o Robenu i Marionu

Renesansa:

V. Bird, The Bells. FVB I/69. Robert Hil, čembalo

P. Pasero, Madrigal Il est bel et bon, commere, mon mari.

Nepoznati autor, Greensleeves

O. di Laso, Eho

M. Pretorius, Kokošji ples (Ballet des coqs)

Đ. P. da Palestrina, Misa pape Marčela (Kirie), Misa Brevis (Gloria)

K. Žaneken, Pevanje ptica

Kompozicije inspirisane muzikom srednjeg veka i renesanse

Era, Ameno

Niklo Vinsent i hor Crvene armije, Ameno

K. Orf, Karmina Burana (O Fortuna; Veni, veni, venias)

Muzički instrumenti

Orgulje:

J. S. Bah, Tokata i Fuga de-mol

Čembalo:

J. S. Bah, Dobro temperovani klavir, Preludijum i fuga Ce-dur

J. Pahelbel: Kanon (verzija na čembalu)

Klavir:

D. Despić, Muzički rečnik

V. Milanković, Končertino na srpske teme

O. Mesijan, Petites esquisses d'oiseaux (kompozicije inspirisane zvucima ptica)

F. Lašini, Klavirske kompozicije inspirisane zvucima prirode

E. Sati, Gymnopédie No.1 (klavir)

F. List, Mađarska rapsodija br. 5

M. Musorgski, Stari zamak

K. Debisi, Dečji kutak, Arabeska br.1

N. Paganini, La kampanela

L. van Betoven, Za Elizu

Harmonika:

V. A. Mocart, Turski marš (Sonata za klavir a-mol), aranžman za harmoniku, gitaru i kontrabas (Zoltan Oros trio)

LJ. Pavković, Narodna pesma i narodno oro (harmonika), u izvođenju LJubiše Pavkovića

J. Derbenko, Rok Tokata

Čelesta:

P. I. Čajkovski, Igra šećerne vile

Elementi muzičke pismenosti

6/8 takt: Gradska pesma: Bledi mesec zagrio

N. Grbić: Ovo je Srbija

Ge-dur: V. A. Mocart: Mala noćna muzika, I stav

Đ. Verdi: Koračnica (iz opere Aida), S. St. Mokranjac: Džanum nasred sela, Osma rukovet

de-mol: S. St. Mokranjac: Tekla voda tekeliya, Treća rukovet Kanon

Video primeri

Sumer is icumen in (1260) <https://www.youtube.com/watch?v=B2Tk1JseYkU>

Ansambl Renesans: Gaeta, <https://www.youtube.com/watch?v=Pb7yByKAICw>

Alfonso X: Cantigas De Santa Maria – Rosa Das Rosas, CSM 10 <https://www.youtube.com/watch?v=Z7y-s8yG6oI>

Tradicionalna pesma iz Engleske: Scarborough Fair <https://www.youtube.com/watch?v=M8kX3rWvBmQ>

Gregorijanski koral, Hvalite Gospoda (Alleluia) https://www.youtube.com/watch?v=WacH0_3rt-c

FAUN <https://www.youtube.com/watch?v=zOvsyamoEDg>

Srednjovekovni ples: <https://www.youtube.com/watch?v=3DlA-3krzbE>

Hymn of Acxiom – Coastal Sound Youth Choir https://www.youtube.com/watch?v=4H_HOw4sBeM

Renesansni ples: Recercada Primera <https://www.youtube.com/watch?v=q2lobVuxjAU&t=40s>

Anonimus: La Folia di Rodrigo Martinez https://www.youtube.com/watch?v=AUXAvwJ_bnE

K. Žaneken: Le chant des oiseaux <https://www.youtube.com/watch?v=XoTfSQOqOis>

Tsung Tsung: <https://www.youtube.com/watch?v=e3oNVmSaMsE>

J. S. Bah: Tokata i fuga, de-mol, BWV 565 <https://www.youtube.com/watch?v=Nnuq9PXbywA>

Dž. Beri: Tema iz filma Džejms Bond: <https://www.youtube.com/watch?v=fQfZj4c75uo>

D. P. Aksentijević i grupa Zapis, Neven vene <https://www.youtube.com/watch?v=i8ye-FpR1eI>

Stupovi: Lazi, Lazo, Lazare <https://www.youtube.com/watch?v=bYH42oeD11M>

IZVOĐENJE MUZIKE

Svaki aspekt izvođenja muzike ima neposredan i dragocen uticaj na razvoj učenika. Čitanje s lista jednostavnog ritmičkog zapisa aktivira najveći broj kognitivnih radnji, razvija dugoročno pamćenje, osetljivost za druge učesnike u muzičkom događaju (tzv. timski rad, tolerancija) i fine motoričke radnje. Kvalitetno muzičko izražavanje ima značajan uticaj na psihi učenika, a samim tim i na kapacitet i mogućnost svih vidova izražavanja. Ujedno je važno da se kroz izvođenje muzike, a u okviru individualnih mogućnosti učenika, podstiče i razvijanje ličnog stila izražavanja.

S obzirom na to da će pevanje i sviranje proizilaziti i iz istorijskog konteksta, način izvođenja treba prilagoditi u odnosu na dati kontekst. Posebnu pažnju treba usmeravati na spontane pokrete kao odgovor na muziku (igra) i pokrete koji imaju odgovarajuće značenje u muzičkom činu.

Pevanje

Glavni kriterijum za izbor pesama je kvalitet muzičkog dela. Posebnu pažnju treba obratiti na tonski opseg kompozicija za pevanje zbog fizioloških promena pevačkog aparata (mutiranje). Prilikom izvođenja pesama najstarije muzičke folklorne tradicije, treba negovati netemperovani način pevanja i dozvoliti prirodnim bojama glasa da dođu do izražaja.

Pesme se obrađuju po sluhu i iz notnog teksta. Prilikom obrade pesama iz notnog teksta nakon tekstualne, sledi analiza notnog teksta, savladavanje ritma, pevanje solmizacijom i na kraju pevanje sa literarnim tekstom. Sa učenicima je neophodno postići izražajno pevanje.

Sviranje

Uzvođenje sviranjem treba realizovati na ritmičkim i melodijskim instrumentima. Sviranje na melodijskim instrumentima je olakšano činjenicom da su učenici muzički opismenjeni te mogu koristiti notne primere pojedinih pesama koje su najpre analizirane i solmizacijom obrađene. Sviranjem se pored ostalog razvijaju motoričke veštine, koordinacija i opažajne sposobnosti.

Elementi muzičke pismenosti

Elemente muzičke pismenosti treba obrađivati kroz odgovarajuće muzičke primere i kompozicije, od zvuka ka notnoj slici i tumačenju. To su:

- obrada osminkovane triole i sinkope;
- punktirani ritam;
- takt 6/8;
- G-dur, F-dur, G-mol lestvica (prirodna i harmonska);
- kanon (osnovne karakteristike).

IZBOR KOMPOZICIJA ZA PEVANJE I SVIRANJE

Himne

Državna himna

Himna Svetom Savi

Himna škole

Čovek i muzika:

A. de la Al: Igra Robina i Marion

D. LJubojević: Crkvena himna Statije, Božićni tropar

Đakon Petar Kojić: Molitva Gospodnja Oče naš,

J. Pretorijus: Kanon Živela muzika

V. Đorđević: Kanon Svi petlići lepo poje

Elementi muzičke pismenosti:

Takt 6/8: B. Trudić: Na studencu; M. Đorđević: Anđeli pevaju.

Punktirani ritam: V. A. Mocart: Gle, igre li krasne; K. Stanković: Sećaš li se onog sata;

Đorđević/Milosavljević: Primili smo vesti taze.

Šesnaestine: B. Stančić: Vejavica vejala

Sinkopa: D. Kraljić: Čamac na Tisi

Lestvica Ge-dur: A. Mocart: Mala noćna muzika, I stav; R. Rodžers: Runolist; Dečja pesma iz Italije: Sad zime više nema ; Ja posejah lubenice (dvoglas).

Lestvica de-mol: Istočniče živonosni; Tavana noći; Sve ptičice zapjevale; Rasti, rasti moj zeleni bore; Nebo je tako vedro; Đ. B. Pergolezi: Gde je onaj cvetak žuti ; Ž. F. Ramo: Tamburin ; Zaspo Janko (dvoglas); Rastko (dvoglas), aranžman Predrag Miodrag.

Lestvica Ef-dur: Škripi đeram; L. van Betoven: Oda radosti; J. S. Bah: Ah što volim; S. St. Mokranjac: Al je lep ovaj svet.

MUZIČKO STVARALAŠTVO

Dečje muzičko stvaralaštvo predstavlja viši stepen aktiviranja muzičkih sposobnosti koje se razvijaju u svim muzičkim aktivnostima, a rezultat su kreativnog odnosa prema muzici. Ono podstiče muzičku fantaziju, oblikuje stvaralačko mišljenje, produbljuje interesovanja i doprinosi trajnijem usvajanju i pamćenju muzičkih veština i znanja.

Stvaralaštvo može biti zastupljeno kroz:

- muzička pitanja i odgovore
- komponovanje melodije na zadati tekst
- sastavljanje ritmičke vežbe ili melodije od ponuđenih motiva
- improvizacija igre/pokreta na određenu muziku
- ilustraciju doživljaja muzike
- izradu muzičkih instrumenata (funkcionalnih ili nefunkcionalnih)
- muzičko-istraživački rad
- osmišljavanje muzičkih događaja, programa i projekata
- osmišljavanje muzičkih kvizova
- osmišljavanje muzičkih didaktičkih igara, igara sa pevanjem, igara uz instrumentalnu pratnju ili muzičkih dramatizacija
- kreativnu upotrebu multimedija: IKT, audio snimci, slikovni materijal, mobilni telefoni...

Ukoliko ima mogućnosti, mogu se osmisлити i realizovati tematski projekti na nivou odeljenja ili razreda.

III. PRAĆENJE I VREDNOVANJE NASTAVE I UČENJA

Nastava Muzičke kulture podrazumeva učešće svih učenika, a ne samo onih koji imaju muzičke predispozicije. Kako je predmet Muzička kultura sinteza veština i znanja, polazna tačka u procesu ocenjivanja treba da budu individualne muzičke sposobnosti i nivo prethodnog znanja svakog učenika. Bitni faktori za praćenje muzičkog razvoja i ocenjivanje svakog učenika su njegovo znanje, rad, stepen angažovanosti, kooperativnost, interesovanje, stav, umešnost i kreativnost, ali i napredovanje u odnosu na prethodna postignuća. Tako se u nastavi Muzičke kulture za iste vaspitno-obrazovne zadatke mogu dobiti različite ocene, kao i za različite rezultate iste ocene, zbog toga što se konkretni rezultati upoređuju sa individualnim učeničkim mogućnostima.

Način provere i ocena treba da podstiču učenika da napreduje i aktivno učestvuje u svim vidovima muzičkih aktivnosti. Glavni kriterijum za proces praćenja i procenjivanja je način učeničke participacije u muzičkom događaju, odnosno da li je u stanju da prati muzičko delo pri slušanju i kako odnosno, da li i kako izvodi i stvara muziku koristeći postojeće znanje.

U zavisnosti od oblasti i teme, postignuća učenika se mogu oceniti usmenom proverom, kraćim pisanim proverama (do 15 minuta) i procenom praktičnog rada i stvaralačkog angažovanja. Pored ovih tradicionalnih načina ocenjivanja, treba koristiti i druge načine ocenjivanja kao što su:

- doprinos učenika za vreme grupnog rada,
- izrada kreativnih zadataka na određenu temu,
- rad na projektu (učenik daje rešenje za neki problem i odgovara na konkretne potrebe),
- specifične veštine.

U procesu vrednovanja rezultata učenja, nastavnik treba da bude fokusiran na učeničku motivaciju i stavove u odnosu na izvođenje i stvaralaštvo, sposobnost koncentracije, kvalitet percepcije i način razmišljanja prilikom slušanja, kao i primenu teoretskog znanja u muziciranju.

Nastavnik treba da motiviše učenika na dalji razvoj, tako da učenik oseti da je kroz proces vrednovanja viđen i podržan, kao i da ima orijentaciju gde se nalazi u procesu razvoja u okviru muzike i muzičkog izražavanja. Važno je uključiti samog učenika u ovaj proces u smislu dijaloga i uzajamnog razumevanja u vezi sa tim šta učenik oseća kao prepreke (voljne i nevoljne) u svom razvoju, kao i na koje načine se, iz učenikove perspektive, one mogu prebroditi.

Kada je u pitanju vrednovanje oblasti Muzičko stvaralaštvo, nju treba vrednovati u smislu stvaralačkog angažovanja učenika, a ne prema kvalitetu nastalog dela, jer su i najskromnije muzičke improvizacije, kreativno razmišljanje i stvaranje pedagoški opravdane.

Uzimajući u obzir sve ciljeve koje proces učenja, kratkoročno i dugoročno, treba da postigne, neophodno je imati na umu da se okvir vrednovanja procesa i rezultata učenja odvija najviše u učenikovom živom kontaktu sa muzikom, tj. izvođenju i stvaralaštvu, a takođe i slušanju muzike. Teoretsko znanje treba da ima svoju primenu i funkciju u učeničkom izražavanju kroz muziku i u kontaktu sa muzikom. Kako proces učenja u okviru svakog časa treba da obuhvati sve oblasti, posmatranje učenika u živom kontaktu sa muzikom je istovremeno pokazatelj kvaliteta procesa učenja, kao i idealna scena za vrednovanje rezultata učenja. Sumativno vrednovanje treba da bude osmišljeno kroz zadatke i aktivnosti koje zahtevaju kreativnu primenu znanja. Diktate ne treba praktikovati ni zadavati.

Naziv
predmeta

ISTORIJA

Cilj

Cilj učenja Istorije je da učenik, izučavajući istorijske događaje, pojave, procese i ličnosti, stekne znanja i kompetencije neophodne za razumevanje savremenog sveta, razvije veštine kritičkog mišljenja i odgovoran odnos prema sebi, sopstvenom i nacionalnom identitetu, kulturno-istorijskom nasleđu, društvu i državi u kojoj živi.

Razred

Šesti

Godišnji

fond časova

72

ISHODI Po završetku razreda učenik će biti u stanju da:	OBLAST /TEMA	SADRŽAJI
– obrazloži uzroke i posledice istorijskih događaja na konkretnim primerima; – poredi istorijske pojave; – navede najznačajnije posledice nastanka i razvoja država u Evropi i Sredozemlju u srednjem i ranom novom veku; – na osnovu datih primera, izvodi zaključak o povezanosti nacionalne istorije sa regionalnom i evropskom (na planu politike, ekonomskih prilika, društvenih i kulturnih pojava); – sagleda značaj i ulogu istaknutih ličnosti u datom istorijskom kontekstu; – prikazuje na istorijskoj karti dinamiku različitih istorijskih pojava i promena; – na istorijskoj karti locira pravce migracija i prostor naseljen Srbima i njihovim susedima u srednjem i ranom novom veku; – identifikuje razlike između tipova državnog uređenja u periodu srednjeg i ranog novog veka; – izvodi zaključak o značaju srpske srednjovekovne državnosti i izdvaja najistaknutije vladarske porodice; – poredi položaj i način života žena i muškaraca, različitih životnih dobi, pripadnika postojećih društvenih slojeva, u srednjem i ranom novom veku; – razlikuje osnovna obeležja i identifikuje najznačajnije posledice nastanka i širenja različitih verskih učenja u srednjem i ranom novom veku; – na ponuđenim primerima, razlikuje legende i mitove od istorijskih činjenica, kao i istorijske od legendarnih ličnosti; – obrazlaže najvažnije posledice naučno-tehničkih otkrića u periodu srednjeg i ranog novog veka;	OSNOVI PROUČAVANJA PROŠLOSTI EVROPA, SREDOZEMLJE I SRPSKE ZEMLJE U RANOM SREDNJEM VEKU EVROPA, SREDOZEMLJE I SRPSKE ZEMLJE U POZNOM SREDNJEM VEKU	Osnovne odlike perioda srednjeg veka i novog veka (pojmovi srednji vek, novi vek, predindustrijsko doba, hronološki i prostorni okviri). Istorijski izvori za istoriju srednjeg veka i ranog novog veka i njihova saznajna vrednost (pisani i materijalni). Velika seoba naroda i stvaranje novih država u Evropi (germanska i slovenska plemena, Bugari, Mađari, Vikinzi). Najznačajnije države ranog srednjeg veka (Franačka država, Vizantijsko carstvo, Arabljani). Religija u ranom srednjem veku (hristijanizacija i hrišćanska crkva, Veliki raskol, islam). Feudalno društvo (struktura, društvene kategorije, vazalni odnosi). Srpske zemlje i Balkansko poluostrvo (doseljavanje Srba i Hrvata, odnosi sa starosedeočima i susedima, formiranje srpskih zemalja, hristijanizacija, širenje pismenosti). Istaknute ličnosti: Justinijan, Karlo Veliki, knez Vlastimir, car Simeon, Jovan Vladimir, Vasilije II, kralj Mihailo, Ćirilo i Metodije. Državno uređenje (tipovi evropskih monarhija; republika). Susreti i prožimanja civilizacija i naroda (hrišćanstvo, islam, judaizam, Krstaški ratovi, najznačajniji putopisci i njihova putovanja – Marko Polo, Ibn Batuta i dr). Srpske zemlje i susedi (kraljevina i carstvo, despotovina, autokefalna crkva, odnosi sa Vizantijom, Ugarskom, Bugarskom, Venecijom, osmanska osvajanja u jugoistočnoj Evropi). Svakodnevni život u Evropi i srpskim zemljama (dvor i dvorski život, život na selu i gradu – zanimanja, rodni odnosi, pravoverje i jeresi, kuga). Opšte odlike srednjovekovne kulture (verski karakter kulture, viteška kultura, kulturne oblasti, škole i univerziteti, pronalasci; pisana i vizuelna kultura kod Srba, legende – Kosovska, o kralju Arturu...). Istaknute ličnosti: Fridrih Barbarosa, Ričard Lavlje Srce, Saladin, Stefan Nemanja, Stefan Prvovenčani, Sava Nemanjić, kralj Milutin, Stefan Dušan, knez Lazar i kneginja Milica, Tvrtko I Kotromanić, Stefan Lazarević, despot Đurađ, sultanija Mara, Đurađ Kastriot Skenderbeg, Balšići, Crnojevići, Mehmed II Osvajač.

- identifikuje osnovne odlike i promene u načinu proizvodnje u srednjem i ranom novom veku;
- ilustruje primerima značaj prožimanja različitih civilizacija;
- razlikuje spomenike različitih epoha, sa posebnim osvrtom na one u lokalnoj sredini;
- ilustruje primerima važnost uticaja političkih, privrednih, naučnih i kulturnih tekovina srednjeg i ranog novog veka u savremenom društvu;
- koristeći IKT, samostalno ili u grupi, prezentuje rezultate elementarnog istraživanja zasnovanog na korišćenju odabranih istorijskih izvora i literature;
- poveže vizuelne i tekstualne informacije sa odgovarajućim istorijskim kontekstom (hronološki, politički, društveni, kulturni);
- učestvuje u organizovanju i sprovođenju zajedničkih školskih aktivnosti vezanih za razvoj kulture sećanja.

**EVROPA,
SVET I SRPSKE
ZEMLJE U
RANOM
NOVOM VEKU
(Predindustrijsko
doba)**

Predindustrijsko doba (hronološki okviri, naučna i tehnička otkrića, štampa, promene u načinu proizvodnje, bankarstvo, uspon gradova – primeri Firence, Venecije, Antverpena...).

Velika geografska otkrića i kolonizacija (istaknuti moreplovci i njihova putovanja, susret sa vanevropskim civilizacijama – Severna i Južna Amerika, Indija, Afrika, Kina, Japan, Australija; posledice).

Opšte odlike kulture ranog novog veka (osnovna obeležja humanizma i renesanse; književnost, politička misao, promene u svakodnevnom životu, običaji i verovanja – progon „veštica”...).

Reformacija i protivreformacija (uzroci, protestantizam, katolička reakcija – uloga jezuita; verski sukobi i ratovi). Pojava apsolutističkih monarhija (promene u državnom uređenju, centralizacija države, položaj vladara).

Vrhunac moći Osmanskog carstva (osvajanja, država i društvo).

Život Srba pod osmanskim, habzburškom i mletačkom vlašću (obnova Pečke patrijaršije; menjanje verskog i kulturnog identiteta – islamizacija, pokatoličavanje, unijaćenje; učešće u ratovima, otpori i seobe, položaj i privilegije, Vojna krajina).

Istaknute ličnosti: Johan Gutenberg, Izabela Kastiljska, Kristifor Kolumbo, Fernando Magelan, Leonardo da Vinči, Mikelandelo Buonaroti, Nikolo Makijaveli, Nikola Kopernik, Isak Njutn, Martin Luter, Karlo V i Filip II Habzburški, Elizabeta I, Vilijam Šekspir, Luj XIV, Sulejman Veličanstveni, Mehmed-paša Sokolović, Arsenije III Crnojević, Arsenije IV Jovanović.

Ključni pojmovi sadržaja: feudalizam, predindustrijsko doba, monarhija, gradska komuna, Crkva, religija, humanizam i renesansa, geografska otkrića, naučna otkrića i tehnički pronalasci, seobe, prožimanje civilizacija, individualni i kolektivni identiteti.

UPUTSTVO ZA DIDAKTIČKO-METODIČKO OSTVARIVANJE PROGRAMA

Program je koncipiran tako da su uz definisane ishode za kraj razreda i ključne pojmove, za svaku od četiri tematske celine (Osnovi proučavanja prošlosti; Evropa, Sredozemlje i srpske zemlje u ranom srednjem veku; Evropa, Sredozemlje i srpske zemlje u poznom srednjem veku i Evropa, svet i srpske zemlje u ranom novom veku – predindustrijsko doba), dati i sadržaji.

Pristup nastavi zasnovan na procesu i ishodima učenja podrazumeva da učenici razvijaju ne samo osnovna znanja, već da ih iskoriste u razvoju veština istorijskog mišljenja i izgradnji stavova i vrednosti. Program, u tom smislu, nudi sadržinski okvir, a nastavnik ima mogućnost da izabere i neke dodatne sadržaje ukoliko smatra da su primereni sredini u kojoj učenici žive, ili da odgovaraju njihovim interesovanjima (program se, na primer, može dopuniti i sadržajima iz prošlosti zavičaja, čime se kod učenika postiže jasnija predstava o istorijskoj i kulturnoj baštini u njihovom kraju – arheološka nalazišta, muzejske zbirke). Svi sadržaji su definisani tako da budu u funkciji ostvarivanja ishoda predviđenih programom. Nastavnik ima značajan prostor za izbor i povezivanje sadržaja, metoda nastave i učenja i aktivnosti učenika.

Važna karakteristika nastave i učenja usmerenih na ostvarivanje ishoda je ta da su fokusirani na učenje u školi. Učenik treba da uči:

- *smisleno*: povezivanjem onog što uči sa onim što zna i sa situacijama iz života; povezivanjem onog što uči sa onim što je učio iz Istorije i drugih predmeta;
- *problemski*: samostalnim prikupljanjem i analiziranjem podataka i informacija; postavljanjem relevantnih pitanja sebi i drugima; razvijanjem plana rešavanja zadatog problema;
- *divergentno*: predlaganjem novih rešenja; smišljanjem novih primera; povezivanjem sadržaja u nove celine;
- *kritički*: poređenjem važnosti pojedinih činjenica i podataka; smišljanjem argumenata;
- *kooperativno*: kroz saradnju sa nastavnikom i drugim učenicima; kroz diskusiju i razmenu mišljenja; uvažavajući argumente sagovornika.

I. PLANIRANJE NASTAVE I UČENJA

Program orijentisan na proces i ishode učenja nastavniku daje veću slobodu u kreiranju i osmišljavanju nastave i učenja. Uloga nastavnika je da kontekstualizuje dati program potrebama konkretnog odeljenja imajući u vidu: sastav odeljenja i karakteristike učenika; udžbenike i druge nastavne materijale koje će koristiti; tehničke uslove, nastavna sredstva i medije kojima škola raspolaže; resurse, mogućnosti, kao i potrebe lokalne sredine u kojoj se škola nalazi. Polazeći od datih ishoda i sadržaja, nastavnik najpre kreira svoj godišnji plan rada iz koga će kasnije razvijati svoje operative planove. Od njega se očekuje i da, u fazi planiranja i pisanja pripreme za čas, definiše ishode za svaku nastavnu jedinicu. Pri planiranju treba imati u vidu da se ishodi razlikuju, da se neki lakše i brže mogu ostvariti, ali je za većinu ishoda potrebno više vremena i više različitih aktivnosti. Nastavnik za svaki čas planira i priprema sredstva i načine provere ostvarenosti projektovanih ishoda. U planiranju i pripremanju nastave i učenja, nastavnik planira ne samo svoje, već i aktivnosti učenika na času. Pored udžbenika, kao jednog od izvora znanja, na nastavniku je da učenicima omogući uvid i iskustvo korišćenja i drugih izvora saznavanja.

II. OSTVARIVANJE NASTAVE I UČENJA

Učenici u šesti razred ulaze sa znanjem o osnovnim istorijskim pojmovima, sa određenim životnim iskustvima i uobličenim stavovima i na tome treba pažljivo graditi nova znanja, veštine, stavove i vrednosti.

Nastavnik ima slobodu da sam odredi raspored i dinamiku aktivnosti za svaku temu, uvažavajući cilj učenja predmeta i definisane ishode. Redosled ishoda ne iskazuje njihovu važnost jer su svi od značaja za postizanje cilja predmeta. Između ishoda postoji povezanost i ostvarivanje jednog ishoda doprinosi ostvarivanju drugih ishoda. Mnogi od ishoda su procesni i predstavljaju rezultat kumulativnog dejstva obrazovno-vaspitnog rada, tokom dužeg vremenskog perioda i obrade različitih sadržaja.

Bitno je iskoristiti velike mogućnosti koje Istorija kao narativni predmet pruža u podsticanju učeničke radoznalosti, koja je u osnovi svakog saznanja. Nastavni sadržaji treba da budu predstavljeni kao „priča” bogata informacijama i detaljima, ne zato da bi opteretili pamćenje učenika, već da bi im istorijski događaji, pojave i procesi bili predloženi jasno, detaljno, živo i dinamično. Posebno mesto u nastavi Istorije imaju pitanja,

kako ona koja postavlja nastavnik učenicima, tako i ona koja dolaze od učenika, podstaknuta onim što su čuli u učionici ili što su saznali van nje koristeći različite izvore informacija. Dobro osmišljena pitanja nastavnika imaju podsticajnu funkciju za razvoj istorijskog mišljenja i kritičke svesti. U zavisnosti od cilja koji nastavnik želi da ostvari, pitanja mogu imati različite funkcije, kao što su: fokusiranje pažnje na neki sadržaj ili aspekt, podsticanje poređenja, traganje za pojašnjenjem.

Učenje istorije bi trebalo da pomogne učenicima u stvaranju što jasnije predstave ne samo o tome „kako je uistinu bilo”, već i zašto se nešto desilo i kakve su posledice iz toga proistekle. Da bi shvatio događaje iz prošlosti, učenik treba da ih „oživi u svom umu”, u čemu veliku pomoć može pružiti upotreba različitih istorijskih tekstova, karata i drugih izvora istorijskih podataka (dokumentarni i igrani video i digitalni materijali, muzejski eksponati, ilustracije), obilaženje kulturno-istorijskih spomenika i posete ustanovama kulture. Korišćenje istorijskih karata izuzetno je važno jer omogućava učenicima da na očigledan i slikovit način dožive prostor na kome se neki od događaja odvijao, pomažući im da kroz vreme prate promene na određenom prostoru.

Treba iskoristiti i uticaj nastave Istorije na razvijanje jezičke i govorne kulture (veštine besedništva), jer istorijski sadržaji bogate i oplemenjuju jezički fond učenika. Neophodno je imati u vidu i integrativnu funkciju Istorije, koja u obrazovnom sistemu, gde su znanja podeljena po nastavnim predmetima, pomaže učenicima da postignu celovito shvatanje o povezanosti i uslovljenosti geografskih, ekonomskih i kulturnih uslova života čoveka. Poželjno je izbegavati fragmentarno i izolovano učenje istorijskih činjenica jer ono ima najkraće trajanje u pamćenju i najslabiji transfer u sticanju drugih znanja i veština. U nastavi treba, kad god je to moguće, primenjivati didaktički koncept multiperspektivnosti. Određene teme, po mogućnosti, treba realizovati sa odgovarajućim sadržajima iz srodnih predmeta, a posebnu pažnju treba posvetiti osposobljavanju učenika za efikasno korišćenje informaciono-komunikacionih tehnologija (upotreba interneta, pravljenje prezentacija, korišćenje digitalnih audio-vizuelnih materijala i izrada referata).

III. PRAĆENJE I VREDNOVANJE NASTAVE I UČENJA

Praćenje napredovanja započinje inicijalnom procenom nivoa na kome se učenik nalazi i u odnosu na šta će se procenjivati njegov dalji rad. Svaka aktivnost je dobra prilika za procenu napredovanja i davanje povratne informacije, a učenike treba osposobljavati i ohrabrivati da procenjuju sopstveni napredak u ostvarivanju ishoda predmeta, kao i napredak drugih učenika. Svaki nastavni čas i svaka aktivnost učenika su, u tom smislu, prilika za registrovanje napretka učenika i upućivanje na dalje aktivnosti.

U nastavi orijentisanoj na dostizanje ishoda vrednuju se i proces i produkti učenja. U vrednovanju naučenog, pored usmenog ispitivanja, koriste se i testovi znanja. U formativnom ocenjivanju se koriste različiti instrumenti, a izbor zavisi od vrste aktivnosti koja se vrednuje. Vrednovanje aktivnosti, naročito ako je timski rad u pitanju, može se obaviti sa grupom tako da se od svakog člana traži mišljenje o sopstvenom radu i o radu svakog člana ponaosob (tzv. vršnjačko ocenjivanje).

Naziv predmeta	GEOGRAFIJA
Cilj	Cilj učenja Geografije je da učenik pojmovno i strukturno ovlada prirodno-geografskim, demografskim, nasebinskim, političko-geografskim, ekonomsko-geografskim, integracionim i globalnim pojavama i procesima u Srbiji i svetu uz negovanje vrednosti multikulturalnosti i patriotizma.
Razred	Šesti
Godišnji fond časova	72 časa

ISHODI Po završetku razreda učenik će biti u stanju da:	OBLAST / TEMA	SADRŽAJI
– uspostavlja veze između fizičko-geografskih i društveno-geografskih objekata, pojava i procesa; – određuje matematičko geografski položaj na Zemlji; – analizira, čita i tumači opštegeografske i tematske karte; – orijentiše se u prostoru koristeći kompas, geografsku kartu i satelitske navigacione sisteme; – dovodi u vezu razmeštaj svetskog stanovništva sa prirodnim karakteristikama prostora; – analizira komponente populacione dinamike i njihov uticaj na formiranje ukupnih demografskih potencijala na primerima Srbije, Evrope i sveta; – analizira različita obeležja svetskog stanovništva i razvija svest o solidarnosti između pripadnika različitih socijalnih, etničkih i kulturnih grupa; – analizira geografski položaj naselja; – objašnjava kontinuirane procese u razvoju naselja i daje primere u Srbiji, Evropi i svetu; – dovodi u vezu tipove naselja i urbane i ruralne procese sa strukturama stanovništva, migracijama, ekonomskim i globalnim pojavama i procesima; – uz pomoć geografske karte analizira uticaj prirodnih i društvenih faktora na razvoj i razmeštaj privrednih delatnosti; – dovodi u vezu razmeštaj privrednih objekata i kvalitet životne sredine; – vrednuje alternative za održivi razvoj u svojoj lokalnoj sredini, Srbiji, Evropi i svetu; – objasni političko-geografsku strukturu države; – predstavi procese koji su doveli do formiranja savremene političko-geografske karte sveta; – objasni kako se izdvajaju geografske regije; – ilustruje uz pomoć karte najvažnije geografske objekte, pojave i procese na prostoru Evrope.	DRUŠTVO I GEOGRAFIJA	Društvena geografija, predmet proučavanja i podela. Geografska/kartografska mreža. Geografska širina i geografska dužina, časovne zone. Pojam karte i njen razvoj kroz istoriju. Elementi karte (matematički, geografski i dopunski). Kartografski znaci i metode za predstavljanje reljefa na karti. Podela karata prema sadržaju i veličini razmera. Orijentacija u prostoru i orijentacija karte, merenje na karti, satelitski navigacioni sistemi.
	GEOGRAFSKA KARTA	Osnovni pojmovi o stanovništvu: demografski razvitak i izvori podataka o stanovništvu. Broj i raspored stanovništva na Zemlji. Prirodno kretanje stanovništva. Migracije stanovništva. Strukture stanovništva: biološke i društveno-ekonomske. Savremeni demografski procesi u Srbiji, Evropi i svetu.
	STANOVNIŠTVO	Pojam i nastanak prvih naselja. Položaj i geografski razmeštaj naselja. Veličina i funkcije naselja. Tipovi naselja. Urbanizacija. Grad – unutrašnja struktura i odnosi sa okolnim prostorom. Selo i ruralni procesi.
	NASELJA	Privreda, privredne delatnosti i sektori privrede. Poljoprivreda i geografski prostor. Industrija i geografski prostor. Saobraćaj, turizam i geografski prostor. Vanprivredne delatnosti. Razvijeni i nerazvijeni regioni i države i savremeni geoekonomske odnosi u svetu. Koncept održivog razvoja.
	PRIVREDA	

DRŽAVA I INTEGRACIONI PROCESI

Pojam i nastanak prvih država.
Geografski položaj države.
Veličina i kompaktnost teritorije države.
Pojam i funkcija državnih granica.
Glavni grad.
Oblik vladavine.
Političko-geografska karta Evrope posle
Drugog svetskog rata.
Političko-geografska karta sveta posle
Drugog svetskog rata.
Teritorijalni integritet i sporovi.
Integracioni procesi.

GEOGRAFIJA EVROPE

Geografske regije i regionalna geografija.
Položaj i granice Evrope.
Prirodne karakteristike Evrope.
Stanovništvo Evrope.
Naselja Evrope.
Privreda Evrope.
Geografske regije Evrope.

Ključni pojmovi sadržaja: geografska karta, stanovništvo, naselja, privreda, država, regije, Evropa.

UPUTSTVO ZA DIDAKTIČKO-METODIČKO OSTVARIVANJE PROGRAMA

I. PLANIRANJE NASTAVE I UČENJA

Program orijentisan na proces i ishode učenja nastavniku daje veću slobodu u kreiranju i osmišljavanju procesa nastave i učenja. Uloga nastavnika je da kontekstualizuje dati program potrebama konkretnog odeljenja imajući u vidu: sastav odeljenja i karakteristike učenika, udžbenike i druge nastavne materijale koje će koristiti, tehničke uslove, nastavna sredstva i medije kojima škola raspolaže, resurse, mogućnosti, kao i potrebe lokalne sredine u kojoj se škola nalazi. Polazeći od datih ishoda i preporučenih sadržaja, obrazovnih standarda za kraj obaveznog obrazovanja, ciljeva i ishoda obrazovanja i vaspitanja, ključnih kompetencija za celoživotno učenje, predmetnih i opštih međupredmetnih kompetencija nastavnik najpre kreira svoj godišnji (globalni) plan rada iz koga će kasnije razvijati svoje operativne planove. Nastavnik ima slobodu da sam odredi broj časova za date teme u godišnjem planu.

Predmetni ishodi su definisani u skladu sa revidiranom Blumovom taksonomijom i najveći broj njih je na nivou primene. Redosled ishoda ne iskazuje njihovu važnost jer su svi od značaja za postizanje cilja predmeta. Od nastavnika se očekuje da operacionalizuje date ishode u svojim operativnim planovima za konkretnu temu, tako da tema bude jedna zaokružena celina koja uključuje moguća međupredmetna povezivanja. U fazi planiranja i pisanja pripreme za čas nastavnik definiše cilj i ishode časa.

II. OSTVARIVANJE NASTAVE I UČENJA

Dati sadržaji su preporučeni i raspoređeni u sedam tematskih celina: Društvo i geografija, Geografska karta, Stanovništvo, Naselja, Privreda, Država i integracioni procesi i Geografija Evrope.

U radu sa učenicima preporučuje se nastavniku da na početku školske godine uputi učenike na samostalni rad tako što će svaki učenik dobiti zadatak da obradi po jednu evropsku državu. Kroz sve teme društvene geografije koje izučavaju u šestom razredu, samostalno, u parovima ili u grupama, učenici će uz pomoć nastavnika, raspoloživih statističkih izvora, kartografske građe i sredstava IKT-a (internet izvori, prezentacije: Power Point, Prezi, Edmodo, Kahoot kvizove, i dr.) obrađivati pojedinačne države Evrope (npr. prirodni priraštaj, migracije, veliki gradovi, rudarstvo, poljoprivreda Rusije, Nemačke, Slovenije, itd.). Do kraja školske godine, učenici će imati detaljan pregled društvenih odlika po odabranim državama, a onda će dobijene materijale udruživati kako bi dobili regionalno-geografske prikaze. Na ovaj način učenici će biti u mogućnosti da sagledaju sintetički karakter regionalne geografije u odnosu na pojedinačne discipline opšte (fizičke i društvene) geografije koje karakteriše primena analitičkih naučnih metoda.

DRUŠTVO I GEOGRAFIJA

U obradi prve teme Društvo i geografija, učenici treba da se upoznaju sa opštim predmetom proučavanja ove, veoma široke oblasti geografije. Društvena geografija predstavlja sistem geografskih disciplina, koje se, svaka iz svog ugla, bave odnosom čoveka (društva) i geografskog prostora (geografske sredine) u najširem smislu. S tim u vezi, treba da se upoznaju sa društveno-geografskim disciplinama i njihovim predmetima proučavanja (npr. geografija stanovništva, geografija naselja – u okviru nje urbana i ruralna geografija, ekonomska, politička geografija itd.), kao i sa njihovim vezama sa drugim geografskim disciplinama i drugim naukama. Na realizaciji prvog ishoda, koji se odnosi na uspostavljanje veza između fizičko-geografskih i društveno-geografskih objekata, pojava i procesa, radi se tokom čitave godine, a ishod se ostvaruje na kraju šestog razreda.

GEOGRAFSKA KARTA

Tema Geografska karta čini skup znanja i veština kojima učenici treba da ovladaju u nastavi geografije, a odnose se na poznavanje geografske karte, njeno praktično korišćenje i načine orijentisanja u prostoru.

Na prvim časovima potrebno je objasniti i usvojiti pojmove meridijani (podnevc), paralele (uporednici), ekvator i grinič. Pri obradi sadržaja o kartografskoj/geografskoj mreži neophodno je koristiti globus, indukcion globus i kartu sveta. Nakon usvajanja ovih pojmova i demonstracije na globusu i geografskoj karti sveta akcenat se stavlja na određivanje geografske širine i geografske dužine, odnosno ugaono rastojanje neke tačke na Zemljinoj površini u odnosu na ekvator i grinički meridijan. Od izuzetnog je značaja osposobiti učenike da samostalno određuju geografsku širinu i dužinu zadatih tačaka na globusu, geografskoj karti sveta i Srbije. Pri obradi ovih sadržaja logična je korelacija sa matematikom, posebno kada određujemo ugaono rastojanje tačke na Zemljinoj površini u odnosu na početni meridijan i početnu paralelu.

Na narednim časovima potrebno je da učenici usvoje i razumeju pojam geografske karte, a zatim istaći da svaka geografska karta mora da sadrži matematičke, geografske i dopunske elemente. Kada je reč o matematičkim elementima karte posebno je važno objasniti kako se pomoću razmera karte i razmernika određuje odnos rastojanja na karti i stvarnih rastojanja u prirodi, kako se vrše različita merenja na karti i kako se dele karte prema veličini razmera. Treba istaći da se u obradi ovih sadržaja uspostavlja korelacija sa matematikom.

Pri obradi preporučenih sadržaja o geografskim elementima karte neophodno je objasniti da se oni na geografskoj karti predstavljaju kartografskim znacima (linijskim, konturnim i vanrazmernim) i da se njihovo objašnjenje nalazi u legendi karte. Treba osposobiti učenike da tumače različite kartografske znake.

Naročito je bitno objasniti kako se predstavlja reljef na geografskim kartama, primenom različitih metoda (izohipsi, boja, senčenja i šrafliranja). Potrebno je naučiti šta su izohipse, kako se nagib terena dovodi u vezu sa rastojanjem među izohipsama, šta su izobate, koji oblici reljefa se predstavljaju različitim nijansama zelene, braon i plave boje, čemu služi visinsko-dubinska skala u legendi karte. Kombinacijom različitih metoda za predstavljanje reljefa učenici stiču predstavu o njegovoj konfiguraciji, a ističe se treća dimenzija u prostoru.

Od izuzetnog je značaja osposobiti učenike da čitaju, tumače i analiziraju opštegeografske i tematske karte. Na taj način dolazi do izražaja samostalnost u radu učenika i usavršava se veština praktične primene geografske karte.

Pri obradi sadržaja vezanih za orijentaciju u prostoru neophodno je povezati već postojeće znanje o načinima orijentacije pomoću Sunca, zvezde Severnjače, mahovine na drvetu, godova itd., i usvojiti nova znanja o orijentaciji pomoću kompasa, geografske karte i kompasa, Globalnih satelitskih sistema (GPS i Galileo).

STANOVNIŠTVO

Temu Stanovništvo čine sadržaji koji tretiraju osnovne pojave i procese u razvitku stanovništva i njihove prostorne karakteristike. Učenike treba upoznati sa odlikama i faktorima demografskog razvitka, rasporedom stanovništva na Zemlji, kao i njegovim strukturnim obeležjima.

Na uvodnom času posvećenom ovoj temi preporučuje se da naglasak bude na obradi osnovnih pojmova o stanovništvu, značaju njegovog proučavanja, kao i osnovnim izvorima podataka. U nastavnoj jedinici koja obrađuje broj stanovnika na Zemlji neophodno je ukazati na osnovne karakteristike populacione dinamike u prošlosti i danas, uz izdvajanje karakterističnih prostora sa populacionim porastom i padom. Prilikom obrade teme koja se odnosi na raspored stanovništva na Zemlji učenike je potrebno upoznati sa pojmovima ekumena i anekumena, kao i sa pojmom gustina naseljenosti, uz izdvajanje oblasti velike i male gustine naseljenosti u svetu, Evropi i Srbiji. Kako je raspored stanovništva uslovljen različitim fizičko-geografskim karakteristikama sredine, kod učenika treba razvijati svest o značaju uloge čoveka u prostoru u kojem živi, ali i obratno.

Kada je reč o sadržajima koji se odnose na komponente populacione dinamike (prirodno i migraciono kretanje) preporučuje se da se pored osnovnih termina i procesa, učenici upoznaju i sa određenim pokazateljima. Naime, neophodno im je predstaviti načine izračunavanja stopa nataliteta, mortaliteta i prirodnog priraštaja, ali na jedan jednostavan, njima prihvatljiv i razumljiv način, kroz primere iz sveta i Srbije. Obradom sadržaja o migracijama stanovništva preporučuje se da se naglasak stavi na pojam, vrste, uzroke i posledice ovih kretanja, kao i na značaj ovih procesa za savremeni demografski razvitak.

Na narednim časovima učenike treba upoznati sa podelom stanovništva prema određenim karakteristikama, odnosno osnovnim strukturnim obeležjima. Preporučuje se da se ova obimna celina o strukturama stanovništva podeli na dve podceline radi lakše obrade i razumevanja i to na biološke i na društveno-ekonomske strukture. Prilikom obrade sadržaja koji se odnosi na biološke strukture, neophodno je objasniti starosno-polnu (brojčani odnos muškaraca i žena u svetu, starost stanovništva, kao i njen grafički prikaz – starosno-polnu piramidu) i rasnu strukturu stanovništva (osnovne i mešovite tipove rasa i njihovo geografsko rasprostranjenje). Prilikom obrade sadržaja koji se odnosi na društveno-ekonomske strukture neophodno je učenike upoznati sa ekonomskom strukturom, zatim obrazovnom strukturom (pismenost, završeni stepen formalnog obrazovanja), etničkom strukturom (najbrojniji narodi sveta i njihovo geografsko rasprostranjenje), verskom strukturom (najveće svetske religije, njihova osnovna obeležja i geografsko rasprostranjenje religija), jezičkom strukturom (najzastupljeniji jezici sveta, geografsko rasprostranjenje jezika u svetu). Kroz obradu sadržaja o strukturama stanovništva učenicima se ukazuje na različitosti socijalnih, etničkih i kulturnih grupa što je važan korak u podsticanju tolerancije i solidarnosti.

Pri obradi sadržaja o stanovništvu učenike ne treba opterećivati kvantitativnim vrednostima i faktografskim materijalom, već više insistirati na pojavama i procesima koji utiču na demografski razvitak sveta uz adekvatne primere iz Srbije. S obzirom na kompleksnost problematike, nastavnicima se preporučuje da uz pomoć geografske karte, različitih tematskih karata, dijagrama, grafičkih prikaza, objasne osnovne demografske procese, izdvoje karakteristične regione i ukažu na pozitivne i negativne trendove u razvitku stanovništva u svetu i u Srbiji. Neophodno je da učenici usvoje i pravilno odrede pojmove kao što su populaciona eksplozija, neravnomeran razmeštaj stanovništva, prenaseljenost, nedovoljno rađanje, depopulacija, bela kuga, imigracione i emigracione oblasti, proces starenja stanovništva, a sve u cilju razumevanja savremenih populacionih procesa. Obradom sadržaja o demografskim karakteristikama potrebno je doprineti da učenici pravilno razumeju odnose stanovništva i geografskog prostora, uz korišćenje adekvatnih primera u lokalnoj sredini. Značajno je ukazati učenicima na postojanje publikacije Republičkog zavoda za statistiku: Popis i osnovci (<http://popis2011.stat.rs/?p=3397>), čiji je cilj da na slikovit način prikaže istorijat, proces pripreme i sprovođenja popisa stanovništva, kao najznačajnijeg i najobimnijeg statističkog istraživanja.

Predlog projektnog zadatka za učenike: Izrada postera o određenim demografskim karakteristikama stanovništva Srbije, Evrope i sveta. Učenici u parovima izrađuju postere na kojima su prikazne određene demografske karakteristike (npr. oblasti visoke i niske gustine naseljenosti, prostori ili države sa porastom i padom broja stanovnika, prostori sa pozitivnim i negativnim prirodnim priraštajem, imigracioni i emigracioni prostori), odnosno strukturna obeležja (najbrojniji narodi sveta, raspored jezika, raspored svetskih religija, raspored rasa na Zemlji). Za pojedine zadatke se mogu koristiti neme karte, na kojima se mogu izdvojiti metodom boja karakteristični prostori i države. Ako postoje tehničke mogućnosti, učenici mogu pripremiti i Power Point prezentaciju. Na taj način učenici će biti u stanju da kroz vizuelizaciju sadržaja samostalno analiziraju i donose zaključke o određenim demografskim pitanjima i problemima savremenog sveta i Srbije.

NASELJA

U okviru ove teme predviđeno je da se učenici upoznaju sa osnovnim pojavama i procesima (zakovitostima) u razvoju naselja u Srbiji, Evropi i svetu. U prvim nastavnim jedinicama potrebno je definisati pojam naselja, a zatim i napraviti pregled najstarijih naselja na svetu, ali i na tlu Srbije. U obradi ovih sadržaja logična je korelacija sa istorijom, posebno kada se pominju najstarija naselja u svetu (npr. gradovi u dolinama reka, u Palestini, Mesopotamiji, Egiptu i sl.), ali i na teritoriji Srbije (npr. Lepenski vir, Vinča i vinčanska kultura). Problematika geografskog položaja naselja neodvojiva je od njihovog postanka, jer na položaj i genezu naselja utiču pre svega prirodni uslovi i faktori (voda, zemljište i sl.), ali i istorijske okolnosti, kao i funkcije.

U nastavnim jedinicama koje se bave veličinom naselja najvažnije je skrenuti pažnju na populacione veličine. Takođe je smisleno broj stanovnika povezati sa površinama koje različita naselja zauzimaju, sa gustinom naseljenosti, te napraviti razlike (npr. razbijena sela naspram milionskih gradova). Iako učenike ne treba opterećivati faktografskim podacima, potrebno je da oni steknu predstave o osnovnim kvantitativnim pokazateljima, kao što je populaciona veličina gradova. Tako npr. Divčibare (141 stanovnik), Kuršumlijska banja (106) i Aleksinački rudnik (1.300) su gradska naselja u Srbiji (oko 9 mil. st.), a gradsko naselje je i Grad Meksiko (oko 9 mil. st.), čije šire gradsko područje ima preko 20 miliona stanovnika.

Kada je reč o funkcijama naselja potrebno je razlikovati poljoprivrednu, industrijsku, administrativnu, kulturnu, turističku itd. Ove razlike mogu se predstaviti i kao jedan od kriterijuma za razlikovanje tipova naselja. U obradi tipova naselja važno je objasniti najosnovniju podelu na sela i gradove. Kroz ovu podelu akcenat treba da bude na kriterijumima razlikovanja sela i gradova: populaciona veličina, gustina naseljenosti, strukture stanovništva – starosna, obrazovna, socio-ekonomska, izgrađenost i fizički izgled naselja, veza sa prirodnom sredinom, način života, administrativni značaj, dominantne funkcije naselja. Podjednako je važno i ukazati im na to da postoje i prelazne forme naselja koja su između ove dve osnovne kategorije (prigradska naselja ili opštinski centri ili naselja sa specifičnim funkcijama, npr. turističkom i sl.).

Akcenat treba staviti na procese u razvoju naselja (urbanizacija uz paralelne procese depopulacije i deagrarizacije sela). Preporučuje se upoznavanje učenika sa pojmovima urbanizacije i depopulacije, dok se pojam deagrarizacije može obraditi samo kao napuštanje poljoprivrede. Kroz čitavu temu važno je naglasiti da se sva naselja menjaju vremenom – razvijaju se, nestaju (gase se) ili menjaju svoje funkcije.

Proces urbanizacije potrebno je sagledati kroz njegove elemente – demografske, funkcionalne i sl., a posebno dovesti u vezu sa migracijama iz ruralnih naselja i napuštanjem poljoprivrede u njima. U sklopu procesa urbanizacije treba pomenuti i megapolise i konurbacije.

U vezi sa ovim procesima jesu i unutargradske prostorne i socio-ekonomske razlike, koje su posledica urbanizacije. Ove razlike odnose se na izdvajanje centralne poslovne zone (centra grada, urbanog jezgra) i slabije urbanizovane periferije, koja liči na selo. U velikim gradovima posebno na zapadu postoje slamovi – sirotinjske četvrti, naspram bogatih delova grada, koji su često u neposrednom susedstvu. Ovo je posledica stihijskog razvoja.

Pod pojmom odnosa grada sa okolnim prostorom misli se na uticaj grada na okruženje. On opslužuje okruženje raznim funkcijama (npr. administrativna, zdravstvena, kulturna itd.), ali istovremeno i privlači elemente okruženja – radnu snagu – stalne ili dnevne migracije, sirovine, širi izgrađene prostore...). Manji gradovi utiču na manji okolni prostor. Za razliku od njih, svetski (globalni) gradovi utiču na regije, kontinente, svet (npr. Njujork i London u kojima su svetske berze na kojima se određuju cene poljoprivrednih proizvoda u čitavom svetu).

Važno je naglasiti da su procesi urbanizacije u vezi sa ruralnim procesima. Pod ruralnim procesima misli se na procese napuštanja (depopulacije) ruralnih naselja, napuštanja poljoprivrede u njima (deagrarizacije), kao i na preobražaj ruralnih naselja u blizini gradova, tako da sve više dobijaju odlike grada.

Za učenike šestog razreda može biti teško razumevanje pojmova „kriterijuma za podelu naselja” i „funkcija” naselja, ali im se oni mogu približiti različitim primerima – u tradicionalnom srpskom selu većina stanovnika se bavila zemljoradnjom i stočarstvom, a danas više ne, već se stanovnici ruralnih naselja ili preseljavaju u

grad, gde rade druge poslove (najčešće uslužne delatnosti), ili svakodnevno putuju na posao iz sela u susedni grad. Primer mogu biti i industrijski gradovi, gde veliki deo stanovnika radi u dominantnoj proizvodnji (npr. u automobilske industriji u Kragujevcu), dok su Beograd i Novi Sad gradovi usluga (tercijarnog i kvartarnog sektora). U tom smislu, mogu se pomenuti i turistički gradovi ili rudarski i slično.

Akcent ove nastavne teme treba da bude na zakonitostima procesa koji menjaju naselja. Ovim procesima trebalo bi da se objedine svi elementi ove nastavne teme. Takođe, korelacije sa prethodnom temom – Stanovništvo, kao i sa ostalim temama koje slede (Privreda, Država i integracioni procesi, Geografija Evrope) su nezaobilazne. Nakon što usvoje osnovne pojmove i zakonitosti, od učenika se očekuje da prepoznaju i opisuju pojave i procese u razvoju naselja kroz primere iz lokalne sredine, Srbije, Evrope i sveta.

1. predlog projektnog zadatka: Proučimo naselje

Učenici rade u grupama, a svakoj grupi se zadaje po jedno naselje iz Srbije ili sveta. Zadatak grupe je da otkrije i objasni: položaj naselja, njegovu veličinu, značaj, funkcije, izgled (fizionomiju prostora), način života, kao i kom tipu pripada.

2. predlog projektnog zadatka: Preseljavanje iz sela u grad

Učenici rade u grupama (na času ili kao domaći zadatak), tako da svaka grupa traži odgovore na po jedno pitanje:

1. grupa: Koji su uzroci ovih migracija?
2. Koje su posledice ovih migracija u selu?
3. Koje su posledice ovog procesa u gradu?
4. Kakve su strukture stanovništva koje učestvuju (starosno-polne, obrazovne, ekonomske i sl.)?
5. Kakve su funkcije sela, a kakve grada?
6. Kakav je način života u selu i u gradu?

Radeći ovaj zadatak, učenici primenjuju znanja o uzročno-posledičnim vezama u procesu migracija stanovništva iz sela u gradove, a time uče i o zakonitostima procesa urbanizacije i depopulacije sela.

PRIVREDA

Temu Privreda čine sadržaji iz oblasti ekonomske geografije u okviru kojih učenici treba da se upoznaju sa osnovnim pojmovima o privredi, faktorima razvoja privrede i pojedinih privrednih delatnosti, uticajem privrede na geografski prostor, konceptom održivog razvoja i da se uvedu u regionalne razlike u razvoju svetske privrede.

Na uvodnom času posvećenom ovoj temi preporučuje se obrada pojmova privrede, privrednih delatnosti i sektora privrede kao i pojmova prirodna i geografska sredina. Na narednim časovima učenici će se upoznati sa strukturom privrednih sektora, prirodnim i društvenim faktorima njihovog razvoja i uticajima na geografski prostor (životnu sredinu) najvažnijih privrednih grana u sklopu svakog sektora (poljoprivrede u sklopu primarnog sektora, industrije u sklopu sekundarnog, saobraćaja i turizma u sklopu tercijarnog sektora). U obradi neprivrednih delatnosti (kvartarni sektor) učenicima treba istaći da usled razvoja informaciono-komunikacionih tehnologija i automatizacije industrijskih procesa sve veći broj ljudi u svetu prelazi da radi u ovom sektoru i da je broj zaposlenih u njemu pokazatelj ekonomske razvijenosti države.

U obradi ekonomsko-geografskih sadržaja, osim razjašnjenja prirodnih i društvenih faktora razvoja privrede, važno je da učenici razumeju da su velike razlike u stepenu ekonomske razvijenosti država i pojedinih regija u okviru jedne države uzroci prostorne pokretljivosti (migracija) stanovništva.

Nastava geografije treba da doprinese da učenici pravilno razumeju odnose privrede i geografskog prostora. U tom smislu treba izbeći pogrešno razumevanje privrede kao faktora nužne degradacije prirode. Gde god postoje mogućnosti, treba iskoristiti poučne primere u lokalnoj sredini (npr. ispuštanje u reke zagađujućih materija iz fabričkih postrojenja, prečišćavanje vode, površinski kopovi uglja, rekultivacija, vetroparkovi, divlje deponije, adekvatno zbrinjavanje komunalnog otpada – postrojenja za separaciju, reciklažu, itd.). U svetlu koncepcije održivog razvoja treba pokazati da se pravilnim odnosom prema geografskoj sredini postiže i ekonomska razvijenost uz istovremeno poboljšanje stanja kvaliteta životne sredine i smanjenje socijalnih razlika u društvu i taj stav ilustrovati primerima iz razvijenih evropskih zemalja.

U obradi privredno razvijenih i nerazvijenih regiona i država u svetu učenicima treba razjasniti uslove prirodne sredine (geografski položaj, postojanje privrednih resursa, itd.) i društveno-istorijske i savremene uzroke ovih (političkih i ekonomskih) odnosa.

Predlog projektnog zadatka: Primenom grupnog oblika rada učenici uz pomoć nastavnika mogu da prikažu kako se zbrinjava komunalni otpad u njihovoj sredini, da li je reč o sanitarnoj deponiji ili o smetlištu, gde se ona nalazi, ko i kako živi na njenom obodu, da li je to (ekološki) prihvatljiv način rešavanja problema otpada i kako se on ispravno rešava (na nekom primeru u Evropi).

DRŽAVA I INTEGRACIONI PROCESI

Tema Država treba učenika da upozna sa političko-geografskim karakteristikama države, definiše pojam države, njene elemente i ukaže na vreme i mesto nastanka prvih država u svetu. Prilikom proučavanja državne granice, kao linije koja razdvaja suverene države, treba ukazati na efekte koje one ostvaruju u prostoru u zavisnosti od funkcije (barijerna, filtrirajuća, kontaktna, integraciona). Analiza teritorije države treba da se zasniva na posmatranju njene površine i kompaktnosti kao i efektima koji proizilaze iz tih karakteristika. Prema površini teritorije treba izvršiti klasifikaciju država od onih najvećih (gigantskih), do najmanjih (mikro države). Bitna napomena je da ne postoji opšte prihvaćena klasifikacija, tako da je na nastavniku da sam izabere. U slučaju kompaktnosti treba da se uzme u obzir da li su u pitanju države koje imaju kompaktnu ili fragmentiranu (izdeljenu) teritoriju. U okviru sadržaja koji govori o državama sa fragmentiranim teritorijom treba definisati pojmove enklava i eksklava i navesti primere. Svaka država ima svoju prestonicu (glavni grad). Za učenika je važno da se upozna sa pojmom i funkcijama glavnog grada, razlozima zašto se premeštaju kao i tipovima prestonica (evropski i američki). Kada se govori o geografskom položaju države, važno je da se definiše pojam geografskog položaja, navedu njegove komponente (matematičko-geografski položaj, fizičko-geografski položaj, ekonomsko-geografski položaj, saobraćajno-geografski položaj, društveno-geografski položaj). Važna karakteristika države, sa kojom bi trebalo upoznati učenika, je i način na koji ona bira svog predsednika kao i koji oblici vladavine postoje (monarhije, republike). Posredstvom geografskih karata učenik bi trebalo da se upozna sa nastankom novih samostalnih država nakon Drugog svetskog rata kao i procesima koji su doveli do toga. Na nivou od nekoliko primera upoznati učenika sa primerima narušavanja teritorijalnog integriteta države gde treba pored izabраниh primera iz sveta (Tajvan, Arapsko-izraelski spor, Kašmir, itd.) navesti i primer Kosova i Metohije. Integracioni procesi izdvojeni su kao poseban pojam s obzirom na njihov značaj koji imaju za državu. U sklopu ove jedinice, važno je staviti akcenat na motive (interese) integracionih procesa – ekonomske, političke, vojno-strategijske itd. Ukazati na značajne međunarodne organizacije koje su primer integracionih procesa (EU, UN, NATO pakta i sl.).

GEOGRAFIJA EVROPE

Nakon obrade društveno-geografskih pojava i procesa, učenici se uvode u sadržaje regionale geografije kao trećeg sistema geografskih nauka. Na prvom času u sklopu ove nastavne teme učenici uče šta je predmet proučavanja regionalne geografije i koje je njeno mesto u sistemu geografskih nauka. Učenici treba da uvide da znanja koja su sticali iz opšte (fizičke i društvene) geografije sada nalaze primenu u regionalnoj geografiji budući da su geografske regije jedinstvene (neponovljive), kontinuirane (neprekinute) i ograničene prostorne celine koje su određene (determinisane) sklopom prirodnih i društvenih objekata, pojava i procesa.

U programu nastave i učenja za šesti razred osnovne škole planirano je da se napravi uvod u regionalnu geografiju Evrope. Nastavna tema Geografija Evrope obuhvata osnovne pojmove o kontinentu: geografski položaj, granice i veličinu, prirodne odlike i društvene odlike i to prema šemi kako su proučavane društveno-geografske teme: Stanovništvo, Naselja, Privreda i Geografske regije Evrope. Geografske regije Evrope pojedinačno, karakteristične države Evrope i Evropska Unija obrađivaće se tokom sedmog razreda koji je ceo posvećen regionalnoj geografiji sveta.

Budući da su učenici još na početku školske godine dobili zadatak da samostalno, u paru ili grupama obrađuju društveno-geografske pojave i procese, kraj školske godine, odnosno vreme kada se obrađuje nastavna tema Geografija Evrope je pravo vreme kada će oni da prezentuju rezultate svoga rada (npr. u vidu referata, mini enciklopedijskih članaka, tematskih atlasa, statističkih / tabelarnih prikaza, foto-albuma, poster prezentacija, video-klipova sa svojih putovanja,...). Vrlo je važno da nastavnik tokom cele školske godine prati rad učenika na njihovim istraživačkim zadacima, usmerava ih na relevantne izvore i literaturu, kako bi tokom obrade

nastavne teme Geografija Evrope mogli da se prezentuju ključni podaci (zaključci), izvedu najbolja poređenja država (npr. u veličini prirodnog priraštaja ili proizvodnji uglja ili stanju zagađenosti i zaštite životne sredine u izabranim geografskim regijama) i izdvoje geografske regije. Učenicima treba ukazati da je moguće da se geografski prostor Evrope podeli na različite načine prema različitim geografskim kriterijumima te da geografske regije nisu nekakve objektivne datosti gde jedna geografska podela prostora Evrope isključuje bilo koju drugu.

III PRAĆENJE I VREDNOVANJE NASTAVE I UČENJA

Ocenjivanje je sastavni deo procesa nastave i učenja kojim se obezbeđuje stalno praćenje i procenjivanje rezultata postignuća učenika, a u skladu sa Pravilnikom o ocenjivanju učenika u osnovnom obrazovanju i vaspitanju. Praćenje i vrednovanje učenika započinje inicijalnom procenom nivoa znanja na kome se učenik nalazi. Svaka aktivnost na času služi za kontinuiranu procenu napredovanja učenika. Neophodno je učenike stalno osposobljavati za procenu sopstvenog napredka u ostvarivanju ishoda predmeta.

Kako nijedan od poznatih načina vrednovanja nije savršen, potrebno je kombinovati različite načine ocenjivanja. Jedino tako nastavnik može da sagleda slabe i jake strane svakog svog učenika. Prilikom svakog vrednovanja postignuća potrebno je učeniku dati povratnu informaciju koja pomaže da razume greške i poboljša svoj rezultat i učenje. Ako nastavnik sa učenicima dogovori pokazatelje na osnovu kojih svi mogu da prate napredak u učenju, učenici se uče da razmišljaju o kvalitetu svog rada i o tome šta treba da preduzmu da bi svoj rad unapredili. Ocenjivanje tako postaje instrument za napredovanje u učenju. Na osnovu rezultata praćenja i vrednovanja, zajedno sa učenicima treba planirati proces učenja i birati pogodne strategije učenja.

Na početku školske godine nastavnici geografije treba da naprave plan vremenske dinamike i sadržaja ocenjivanja znanja i umenja (procenjivanja postignuća) učenika vodeći računa o adekvatnoj zastupljenosti sumativnog i formativnog ocenjivanja. Budući da se u novim programima nastave i učenja insistira na funkcionalnim znanjima, razvoju međupredmetnih kompetencija i projektnoj nastavi, važno je da nastavnici na početku školske godine dobro osmisle i sa učenicima dogovore kako će se obavljati formativno ocenjivanje. Ono za cilj ima da ukaže učeniku na čemu treba i koliko dodatno da radi, kao i da razvija motivaciju kod učenika. U tom smislu preporučuje se nastavnicima da na nivou stručnih veća dogovore kriterijume i elemente formativnog ocenjivanja (aktivnost na času, doprinos grupnom radu, izrada domaćih zadataka, kratki testovi, poznavanje geografske karte,...).

Potrebno je da nastavnik rezultate vrednovanja postignuća svojih učenika kontinuirano analizira i koristi tako da unapredi deo svoje nastavne prakse. Rad svakog nastavnika sastoji se od planiranja, ostvarivanja i praćenja i vrednovanja. Važno je da nastavnik kontinuirano prati i vrednuje, osim postignuća učenika, i proces nastave i učenja, kao i sebe i sopstveni rad.

Naziv
predmeta

FIZIKA

Cilj

Cilj učenja Fizike jeste upoznavanje učenika sa prirodnim pojavama i osnovnim zakonima prirode, sticanje osnove naučne pismenosti, osposobljavanje za uočavanje i raspoznavanje fizičkih pojava i aktivno sticanje znanja o fizičkim fenomenima kroz istraživanje, usvajanje osnova naučnog metoda i usmeravanje prema primeni fizičkih zakona u svakodnevnom životu i radu.

Razred

šesti

Godišnji
fond časova

72 časa

ISHODI Po završetku razreda učenik će biti u stanju da:	OBLAST/ TEMA	SADRŽAJI
– razlikuje vrste kretanja prema obliku putanje i prema promeni brzine i određuje srednju brzinu; – objašnjava uzajamno delovanje tela u neposrednom dodiru (promena brzine, pravca i smer kretanja, deformacija tela) i uzajamno delovanje tela koja nisu u neposrednom dodiru (gravitaciono, električno i magnetno delovanje); – razlikuje delovanje sile Zemljine teže od težine tela; – povezuje masu i inerciju, razlikuje masu i težinu tela, prepoznaje ih u svakodnevnom životu i rešava različite problemske zadatke (problem situacije); – demonstrira uticaj trenja i otpora sredine na kretanje tela i primenjuje dobre i loše strane ovih pojava u svakodnevnom životu; – demonstrira pojavu inercije tela, deformacije tela pod dejstvom sile, uzajamno delovanje naelektrisanih tela i uzajamno delovanje magneta, pritisak čvrstih tela i tečnosti; – razlikuje prenošenje sile pritiska kroz čvrsta tela i tečnosti i navodi primere primene (hidraulična presa, kočnice automobila, hodanje po snegu...); – poznaje primenu hidrostatičkog pritiska (princip rada vodovoda, fontane); – izražava fizičke veličine u odgovarajućim mernim jedinicama međunarodnog sistema (SI) i razlikuje osnovne i izvedene fizičke veličine, pretvara veće jedinice u manje i obrnuto (koristi prefikse mikro, mili, kilo, mega); – procenjuje vrednost najmanjeg podeoka kod mernih instrumenata (odnosno, tačnost merenja); – meri težinu, dužinu, vreme, zapreminu i masu i na osnovu merenih vrednosti određuje gustinu i pritisak; – određuje srednju vrednost merene veličine i grešku merenja;	UVOD U FIZIKU KRETANJE SILA	Fizika kao prirodna nauka. Fizika i matematika. Fizika i tehnika. Fizika i medicina. Metode istraživanja u fizici (posmatranje, merenje, ogled...). Ogledi koji ilustruju različite fizičke pojave (iz svakodnevnog života). Demonstracioni ogledi: – Kako saviti mlaz vode? – Mehuri od sapunice imaju oblik sfere, zašto? – Kada nastaje električno pražnjenje? – Napravi dugu. – Opišimo lik predmeta u ravnom i sfernom ogledalu. Uloga merenja u fizici i u svakodnevnom životu (merenje vremena, dužine, površine i zapremine...). Kretanje u svakodnevnom životu. Relativnost kretanja. Pojmovi i veličine kojima se opisuje kretanje (putanja, put, vreme, brzina, pravac i smer kretanja). Vektorski karakter brzine. Podela kretanja prema obliku putanje i brzini tela. Zavisnost pređenog puta i brzine od vremena kod ravnomernog pravolinijskog kretanja. Promenljivo pravolinijsko kretanje. Srednja brzina. Demonstracioni ogledi: – Kretanje kuglice po Galilejevom žljebu. – Kretanje mehura vazduha (ili kuglice) kroz vertikalno postavljenu dugu providnu cev sa tečnošću. Laboratorijska vežbe 1. Određivanje srednje brzine promenljivog kretanja tela i stalne brzine ravnomernog kretanja pomoću staklene cevi sa mehurom (ili kuglicom). Uzajamno delovanje dva tela u neposrednom dodiru i posledice takvog delovanja: pokretanje, zaustavljanje i promena brzine tela, deformacija tela (istezanje, sabijanje, savijanje), trenje pri kretanju tela po horizontalnoj podlozi i otpor pri kretanju tela kroz vodu i vazduh. Uzajamno delovanje dva tela koja nisu u neposrednom dodiru (gravitaciono, električno, magnetno). Sila kao mera uzajamnog delovanja dva tela, pravac i smer delovanja. Vektorski karakter sile. Slaganje sila istog pravca. Procena intenziteta sile demonstracionim dinamometrom.

– rešava kvalitativne, kvantitativne i grafičke zadatke (brzina, težina, gustina, pritisak čvrstih tela i tečnosti...).

MERENJE

Sila Zemljine teže. Težina tela kao posledica delovanja sile Zemljine teže.

Demonstracioni ogledi.

- Istezanje i sabijanje elastične opruge. Trenje pri klizanju i kotrljanju. Slobodno padanje.
- Privlačenje i odbijanje naelektrisanih tela.
- Privlačenje i odbijanje magneta.

Osnovne i izvedene fizičke veličine i njihove jedinice (prefiksi mikro, mili, kilo, mega). Međunarodni sistem mera.

Merila i merni instrumenti (opseg i tačnost). Direktno i indirektno merenje.

Pojam srednje vrednosti merene veličine i greške merenja pri direktnim merenjima.

Demonstracioni ogledi.

- Merenje dužine (metarska traka, lenjir), zapremine (menzura) i vremena (časovnik, hronometar).
- Prikazivanje nekih mernih instrumenata (vaga, termometri, električni instrumenti).

Laboratorijske vežbe

1. Merenje dimenzija tela lenjirom sa milimetarskom podelom.
2. Merenje zapremine čvrstih tela nepravilnog oblika pomoću menzure.
3. Merenje elastične sile pri istezanju i sabijanju opruge.
4. Merenje sile trenja pri klizanju ili kotrljanju tela po ravnoj podlozi.

Inertnost tela. Zakon inercije (Prvi Njutnov zakon mehanike).

Masa tela na osnovu pojma o inertnosti i o uzajamnom delovanju tela.

Masa i težina kao različiti pojmovi.

Merenje mase tela vagonom.

Gustina tela. Srednja gustina tela.

Određivanje gustine čvrstih tela.

Određivanje gustine tečnosti merenjem njene mase i zapremine.

Demonstracioni ogledi.

- Ilustrovanje inertnosti tela.
- Sudari dveju kugli (a) iste veličine, istog materijala, (b) različite veličine, istog materijala, (v) iste veličine, različitog materijala.
- Merenje mase vagonom.
- Tečnosti različitih gustina u istom sudu – „tečni sendvič”
- Suvo grožđe u gaziranoj vodi.
- Mandarina sa korom i bez kore u vodi.

Laboratorijske vežbe

1. Određivanje gustine čvrstih tela pravilnog i nepravilnog oblika.
2. Određivanje gustine tečnosti merenjem njene mase i zapremine.
3. Kalibrisanje elastične opruge i merenje težine tela dinamometrom.

Pritisak čvrstih tela.

PRITISAK

Pritisak u mirnoj tečnosti. Hidrostatički pritisak. Spojeni sudovi.

Atmosferski pritisak. Toričelijev ogled. Zavisnost atmosferskog pritiska od nadmorske visine. Barometri. Prenosjenje spoljnog pritiska kroz tečnosti i gasove u zatvorenim sudovima. Paskalov zakon i njegova primena.

Demonstracioni ogledi.

– Zavisnost pritiska čvrstih tela od veličine dodirne površine i od težine tela.

– Staklena cev sa pokretnim dnom za demonstraciju hidrostatičkog pritiska.

– Prenosjenje pritiska kroz tečnost (staklena cev s membranom, Heronova boca, spojeni sudovi).

– Hidraulična presa (npr. dva medicinska injekciona šprica različitih poprečnih preseka spojena silikonskim crevom).

– Ogledi koji ilustruju razliku pritiska vazduha (kako se vazduh može „videti”, kako sveća može da gori pod vodom).

– Ogledi koji ilustruju delovanje atmosferskog pritiska.

Laboratorijska vežba

1. Određivanje zavisnosti hidrostatičkog pritiska od dubine vode

Ključni pojmovi sadržaja: kretanje, merenje, sila, masa, gustina, pritisak

UPUTSTVO ZA DIDAKTIČKO-METODIČKO OSTVARIVANJE PROGRAMA

Polazna opredeljenja pri definisanju ishoda i koncipiranju programa nastave i učenja Fizike bili su usvojeni standardi postignuća učenika u osnovnoj školi.

Učenici šestog razreda treba da nauče osnovne pojmove i zakone fizike na osnovu kojih će razumeti pojave u prirodi i značaj Fizike u obrazovanju i svakodnevnom životu. Oni treba da steknu osnovu za praćenje programa Fizike u sledećim razredima.

Polazna opredeljenja uticala su na izbor programskih sadržaja i metoda logičkog zaključivanja, demonstracionih ogleda i laboratorijskih vežbi, orijentisanih na očekivane ishode.

Iz fizike kao naučne discipline odabrani su oni sadržaji koje na određenom nivou, u skladu sa obrazovnim standardima i ishodima, mogu da usvoje svi učenici šestog razreda.

I. PLANIRANJE NASTAVE I UČENJA

Pri planiranju nastavnog procesa nastavnik, na osnovu definisanog cilja predmeta i ishoda, samostalno planira broj i redosled časova obrade i ostalih tipova časova, kao i metode i oblike rada sa učenicima. Nastavnik može u određenoj meri (vodeći računa da se ne naruši logičan sled učenja Fizike) preraspodeliti sadržaje prema svojoj proceni.

Uloga nastavnika je da pri planiranju nastave vodi računa o sastavu odeljenja i rezultatima inicijalnog testa, stepenu opremljenosti kabineta za Fiziku, stepenu opremljenosti škole (IT oprema, biblioteka,...), udžbeniku i drugim nastavnim materijalima koje će koristiti.

Polazeći od datih ishoda i sadržaja, nastavnik najpre kreira svoj godišnji/globalni plan rada iz koga će kasnije razvijati svoje operativne planove. Ishodi definisani po oblastima olakšavaju nastavniku dalju operacionalizaciju ishoda na nivo konkretne nastavne jedinice. Od njega se očekuje da za svaku nastavnu jedinicu, u fazi planiranja i pisanja pripreme za čas, u odnosu na odabrani ishod, definiše ishode specifične za datu nastavnu jedinicu. Pri planiranju treba, takođe, imati u vidu da se ishodi razlikuju, da se neki lakše i brže mogu ostvariti, ali je za većinu ishoda potrebno više vremena i više različitih aktivnosti.

Od metoda logičkog zaključivanja, koje se koriste u fizici kao naučnoj disciplini (induktivni, deduktivni, zaključivanje po analogiji, itd.), učenicima šestog razreda najpristupačniji je induktivni metod (od pojedinačnog ka opštem) pri pronalaženju i formulisanju osnovnih zakona fizike. Zato program predviđa da se pri proučavanju makrofizičkih pojava pretežno koristi induktivni metod.

Uvođenje jednostavnih eksperimenata za demonstriranje fizičkih pojava ima za cilj razvijanje radoznalosti i interesovanja za fiziku i istraživački pristup u prirodnim naukama. Jednostavne eksperimente mogu da izvode i sami učenici na času ili da ih ponove kod kuće, koristeći mnoge predmete i materijale iz svakodnevnog života.

II. OSTVARIVANJE NASTAVE I UČENJA

Preporučeni sadržaji nastave orijentisane na ishode za šesti razred dosledno su prikazani u formi koja zadovoljava osnovne metodске zahteve nastave Fizike:

- *Postupnost* (od jednostavnog ka složenom) pri upoznavanju novih pojmova i formulisanju zakona.
- *Očiglednost* pri izlaganju nastavnih sadržaja (uz svaku tematsku celinu navedeno je više demonstracionih ogleda, a u nedostatku nastavnih sredstava moguće je koristiti i simulacije).
- *Povezanost nastavnih sadržaja* sa pojavama u svakodnevnom životu.

Programski sadržaji na osnovu ishoda se mogu realizovati:

1. izlaganjem sadržaja teme uz odgovarajuće demonstracione ogledе;
2. rešavanjem kvalitativnih i kvantitativnih problema kao i problem-situacija;¹
3. laboratorijskim vežbama;
4. korišćenjem drugih načina rada koji doprinose boljem razumevanju sadržaja teme (domaći zadaci, projekti, dopunska nastava, dodatni rad...);
5. sistematskim praćenjem rada svakog učenika.

Da bi se ciljevi i zadaci nastave Fizike ostvarili u celini, neophodno je da učenici aktivno učestvuju u svim oblicima nastavnog procesa. Imajući u vidu da svaki od navedenih oblika nastave ima svoje specifičnosti u procesu ostvarivanja, to su i metodska uputstva prilagođena ovim specifičnostima.

Metodska uputstva za predavanja

Kako uz svaku tematsku celinu idu demonstracioni ogledi, učenici će spontano pratiti tok posmatrane pojave, a na nastavniku je da navede učenika da svojim rečima, na osnovu sopstvenog rasuđivanja, opiše pojavu koju posmatra. Posle toga, nastavnik, koristeći precizni jezik fizike, definiše nove pojmove (veličine) i rečima formuliše zakon pojave. Kada se prođe kroz sve etape u izlaganju sadržaja teme (ogled, učenikov opis pojave, definisanje pojmova i formulisanje zakona), prelazi se, ako je moguće, na prezentovanje zakona u matematičkoj formi.

Metodska uputstva za rešavanje računskih zadataka

Pri rešavanju kvantitativnih (računskih) zadataka iz fizike, u zadatku prvo treba na pravi način sagledati fizičke sadržaje, pa tek posle toga preći na matematičko formulisanje i izračunavanje. Naime, rešavanje zadataka odvija se kroz tri etape: fizička analiza zadatka, matematičko izračunavanje i diskusija rezultata. U prvoj etapi uočavaju se fizičke pojave na koje se odnosi zadatak, a zatim se nabrajaju i rečima iskazuju zakoni po kojima se pojave odvijaju. U drugoj etapi se, na osnovu matematičke forme zakona, izračunava vrednost tražene veličine. U trećoj etapi traži se fizičko tumačenje dobijenog rezultata. U cilju razvijanja prirodno-naučne pismenosti nastavnik treba da insistira na sistematskom korišćenju jedinica mere fizičkih veličina SI (međunarodni sistem jedinica).

Metodska uputstva za izvođenje laboratorijskih vežbi

Laboratorijske vežbe čine sastavni deo redovne nastave i organizuju se na sledeći način: učenici svakog odeljenja dele se u dve grupe, tako da svaka grupa ima svoj termin za laboratorijsku vežbu. Oprema za svaku laboratorijsku vežbu umnožena je u više kompleta, tako da na jednoj vežbi (radnom mestu) može da radi dva do tri učenika. Čas eksperimentalnih vežbi sastoji se iz: uvodnog dela, merenja i zapisivanja podataka dobijenih merenjima, analize i diskusije dobijenih rezultata, izvođenja zaključaka.

U uvodnom delu časa nastavnik:

- obnavlja delove gradiva koji su obrađeni na časovima predavanja, a odnose se na datu vežbu (definicija veličine koja se određuje i metod koji se koristi da bi se veličina odredila),
- obraća pažnju na činjenicu da svako merenje prati odgovarajuća greška i ukazuje na njene moguće izvore,
- upoznaje učenike s mernim instrumentima i obučava ih da pažljivo rukuju laboratorijskim inventarom,
- ukazuje učenicima na mere predostrožnosti, kojih se moraju pridržavati radi sopstvene sigurnosti.

Dok učenici vrše merenja, nastavnik aktivno prati njihov rad, diskretno ih nadgleda i, kad zatreba, objašnjava im i pomaže. Pri unošenju rezultata merenja u dačku svesku, procenu greške treba vršiti samo za direktno merene veličine (dužinu, vreme,...), a ne i za veličine koje se posredno određuju (npr. pritisak čvrstog tela). Procenu greške posredno određene veličine nastavnik može da izvodi u okviru dodatne nastave.

Metodska uputstva za druge oblike rada

Pri odabiru domaćih zadataka nastavnik treba da vodi računa o nivou složenosti zadataka, ali i o njihovoj motivacionoj funkciji. S obzirom da kroz izradu domaćeg zadatka učenici proveravaju stepen razumevanja usvojenog sadržaja, korektnost urađenog domaćeg zadatka treba da bude proverena na narednom času.

Praćenje rada učenika

Nastavnik je dužan da kontinuirano prati rad svakog učenika kroz neprekidnu kontrolu njegovih usvojenih znanja, stečenih na osnovu svih oblika nastave: demonstracionih ogleda, predavanja, rešavanja kvantitativnih i kvalitativnih zadataka i laboratorijskih vežbi. Takođe je u obavezi da uredno vodi evidenciju o radu i napredovanju svakog učenika. Ocenjivanje učenika samo na osnovu rezultata koje je on postigao na pismenim vežbama neprimereno je učeničkom uzrastu i fizici kao naučnoj disciplini. Neophodno je da nastavnik od učenika, koji se prvi put sreće sa fizikom, ne traži samo formalno znanje već da ga podstiče na razmišljanje i logičko zaključivanje. Učenik se kroz usmene odgovore navikava da koristi preciznu terminologiju i razvija sposobnost da svoje misli jasno i tačno formuliše.

Budući da je program orijentisan na ishode, po sadržaju i obimu, prilagođen psihofizičkim mogućnostima učenika šestog razreda, stalnim obnavljanjem najvažnijih delova iz celokupnog gradiva postiže se da stečena znanja, veštine i stavovi budu trajniji i da učenik bolje uočava povezanost raznih oblasti fizike.

Dopunska nastava i dodatni rad

Dodatna nastava iz Fizike organizuje se u šestom razredu sa po jednim časom nedeljno. Ova vrsta nastave obuhvata nove sadržaje, koji se nadovezuju na program redovne nastave, ali se odnose na složenije fizičke pojave ili na pojave za koje su učenici pokazali poseban interes.

Redosled tematskih sadržaja u dodatnoj nastavi prati redosled odgovarajućih sadržaja u redovnoj nastavi. Ukoliko u školi trenutno ne postoje tehnički uslovi za ostvarivanje nekih tematskih sadržaja iz dodatne nastave, nastavnik bira one sadržaje koji mogu da se ostvare. Pored ponuđenih sadržaja, mogu se realizovati i teme za koje učenici pokazuju posebno interesovanje.

Dopunska nastava se takođe organizuje sa po jednim časom nedeljno. Nju pohađaju učenici koji u redovnoj nastavi nisu bili uspešni. Cilj dopunske nastave je da učenik, uz dodatnu pomoć nastavnika, stekne minimum osnovnih znanja iz sadržaja koje predviđa program Fizike u šestom razredu.

Slobodne aktivnosti učenika, koji su posebno zainteresovani za fiziku i druge prirodne nauke, mogu se organizovati kroz razne sekcije.

III. PRAĆENJE I VREDNOVANJE NASTAVE I UČENJA

U nastavi orijentisanoj na dostizanje ishoda vrednuju se ostvareni nivo postignuća i napredovanje tokom procesa učenja. Da bi vrednovanje bilo objektivno, potrebno je da bude usklađeno sa principima ocenjivanja (*Pravilnik o ocenjivanju u osnovnoj školi iz 2019. godine*).

Nastavnik je dužan da kontinuirano prati rad svakog učenika kroz neprekidno proveravanje njegovih usvojenih znanja, stečenih na osnovu svih oblika nastave: demonstracionih ogleda, predavanja, rešavanja kvantitativnih, kvalitativnih i grafičkih zadataka, laboratorijskih vežbi, projekata...

U svakom razredu treba kontinuirano pratiti i vrednovati znanja, veštine i stavove učenika pomoću usmenog ispitivanja, kratkih pismenih provera, testova na kraju većih celina, kontrolnih vežbi i proverom eksperimentalnih veština. Nastavnik treba da omogući učenicima da iskažu sopstvena razmišljanja o nekim fizičkim pojavama i da to adekvatno vrednuje.

Na početku školske godine, potrebno je sprovesti inicijalni test. Ovaj test je instrument provere predznanja i potencijala učenika. Na kraju školske godine, takođe, treba sprovesti časove sistematizacije gradiva i proveriti nivo postignuća učenika.

PRILOG: Orijentacioni broj časova po temama i broj časova predviđenih za izradu laboratorijskih vežbi.

FIZIKA
VI razred
(2 časa nedeljno, 72 časa godišnje)

Redni broj teme	Naslov teme	Broj časova	Broj časova za laboratorijske vežbe	Ukupan broj časova za nastavnu temu
1.	Uvod u fiziku	4	-	4
2.	Kretanje	13	1	14
3.	Sila	14	-	14
4.	Merenje	8	5	13
5.	Masa i gustina	11	4	15
6.	Pritisak	11	1	12
Ukupno		61	11	72

Naziv
predmeta

MATEMATIKA

Cilj

Cilj učenja Matematike je da učenik, ovladavajući matematičkim konceptima, znanjima i vještinama, razvije osnove apstraktnog i kritičkog mišljenja, pozitivne stavove prema matematici, sposobnost komunikacije matematičkim jezikom i pismom i primeni stečena znanja i vještine u daljem školovanju i rešavanju problema iz svakodnevnog života, kao i da formira osnov za dalji razvoj matematičkih pojmova.

Razred

Šesti

Godišnji

fond časova

144 časa

ISHODI Po završetku razreda učenik će biti u stanju da:	OBLAST/ TEMA	SADRŽAJI
– pročitati, zapiše, uporedi i predstavi na brojevnoj pravoj cele i racionalne brojeve (zapisane u obliku razlomka ili u decimalnom zapisu); – odredi suprotan broj, apsolutnu vrednost i recipročnu vrednost racionalnog broja; – izračuna vrednost jednostavnijeg brojevnog izraza i reši jednostavnu linearnu jednačinu i nejednačinu u skupu racionalnih brojeva; – reši jednostavan problem iz svakodnevnog života koristeći brojevni izraz, linearnu jednačinu ili nejednačinu; – primeni proporciju i procenat u realnim situacijama; – prikaže podatke i zavisnost između dve veličine u koordinatnom sistemu (stubičasti, tačkasti i linijski dijagram); – tumači podatke prikazane tabelom i grafički; – klasifikuje trouglove odnosno četvorouglove na osnovu njihovih svojstava; – konstruiše uglove od 90° i 60° i koristi njihove delove za konstrukcije drugih uglova; – uoči odgovarajuće elemente podudarnih trouglova; – utvrdi da li su dva trougla podudarna na osnovu stavova podudarnosti; – konstruiše trougao, paralelogram i trapez na osnovu zadatih elemenata (stranice i uglovi trouglova i četvorouglova i dijagonala četvorougla); – primeni svojstva trouglova i četvorouglova u jednostavnijim problemskim zadacima; – sabira i oduzima vektore i koristi ih u realnim situacijama; – odredi centar opisane i upisane kružnice trougla; – primenjuje osobine centralne i osne simetrije i translacije u jednostavnijim zadacima; – izračuna površinu trougla i četvorougla koristeći obrasce ili razloživu jednakost.	CELI BROJEVI RACIONALNI BROJEVI TROUGAO ČETVOROUGAO	Skup celih brojeva (Z). Suprotan broj. Apsolutna vrednost celog broja. Prikaz celih brojeva na brojevnoj pravoj. Upoređivanje celih brojeva. Osnovne računске operacije u skupu Z i njihova svojstva. Izrazi sa celim brojevima. Prvi deo Skup racionalnih brojeva. Suprotan broj. Apsolutna vrednost racionalnog broja. Prikaz racionalnih brojeva na brojevnoj pravoj. Upoređivanje racionalnih brojeva. Osnovne računске operacije u skupu Q i njihova svojstva. Izrazi sa racionalnim brojevima. Jednačine i nejednačine: $ax + b = c; ax + b \leq c; ax + b < c; ax + b \geq c; ax + b > c \quad (a, b, c \in \mathbb{Q}, a \neq 0).$ Drugi deo Koordinatni sistem. Prikaz podataka u koordinatnom sistemu. Prikaz zavisnosti među veličinama. Razmere, proporcije i procenti. Direktna proporcionalnost. Obrnuta proporcionalnost. Prvi deo Pojam trougla. Obim trougla. Jednakokraki i jednakostranični trouglovi. Visina trougla. Uglovi trougla. Zbir uglova trouglova. Vrste trouglova prema uglovima. Odnos između stranica i uglova trougla. Nejednakost trougla. Konstrukcije nekih uglova (60°, 120°, 30°, 45°, 75°, 135°) Drugi deo Osnovne konstrukcije trouglova. Pojam podudarnosti i stavovi podudarnosti. Centralna simetrija i podudarnost. Osna simetrija i podudarnost. Centar opisane i upisane kružnice trougla. Četvorougao. Uglovi četvorougla. Zbir uglova četvorougla. Paralelogram. Osobine paralelograma. Uslovi da četvorougao bude paralelogram.

**POVRŠINA
ČETVOROUGLA
I
TROUGLA**

Romb, pravougaonik i kvadrat.
Konstrukcija paralelograma.
Sabiranje i oduzimanje vektora. Množenje vektora brojem.
Trapez. Osobine trapeza.
Srednja linija trougla i trapeza.
Konstrukcije trapeza.
Deltoid.
Pojam površine figure, površina pravougaonika i kvadrata.
Jednakost površina podudarnih figura.
Površina paralelograma, trougla, trapeza.
Površina četvorougla s normalnim dijagonalama.

Ključni pojmovi sadržaja: ceo broj, apsolutna vrednost, racionalan broj, izrazi, jednačine i nejednačine, koordinatni sistem, proporcija, konstrukcije uglova, trouglova i četvorouglova, paralelogram, romb, trapez, deltoid, centar opisanog i upisanog kruga, površine trouglova i četvorouglova.

UPUTSTVO ZA DIDAKTIČKO-METODIČKO OSTVARIVANJE PROGRAMA

Pri izboru sadržaja i pisanju ishoda za predmet Matematika uzeta je u obzir činjenica da se učenjem matematike učenici osposobljavaju za: rešavanje raznovrsnih praktičnih i teorijskih problema, komunikaciju matematičkim jezikom, matematičko rezonovanje i donošenje zaključaka i odluka. Takođe, u obzir je uzeta i činjenica da sam proces učenja matematike ima svoje posebnosti koje se ogledaju u broju godina izučavanja i nedeljnog broja časova predmeta i neophodnosti sticanja kontinuiranih znanja.

Nastavnici u svojoj svakodnevnoj nastavnoj praksi, treba da se oslanjaju na ishode, jer oni ukazuju šta je ono za šta učenici treba da budu osposobljeni tokom učenja predmeta u jednoj školskoj godini. Ishodi predstavljaju očekivane i definisane rezultate učenja i nastave. Ostvarivanjem ishoda, učenici usvajaju osnovne matematičke koncepte, ovladavaju osnovnim matematičkim procesima i veštinama, osposobljavaju se za primenu matematičkih znanja i veština i komunikaciju matematičkim jezikom. Kroz ishode se omogućava ostvarivanje i međupredmetnih kompetencija kao što su komunikacija, rad sa podacima i informacijama, digitalna kompetencija, rešavanje problema, saradnja i kompetencija za celoživotno učenje.

Predlog za realizaciju programa

Radi lakšeg planiranja nastave daje se orijentacioni predlog broja časova po temama (ukupan broj časova za temu, broj časova za obradu novog gradiva + broj časova za utvrđivanje i sistematizaciju gradiva). Prilikom izrade operativnih planova nastavnik raspoređuje ukupan broj časova predviđen za pojedine teme po tipovima časova (obrada novog gradiva, utvrđivanje i uvežbavanje, ponavljanje, proveravanje i sistematizacija znanja), vodeći računa o cilju predmeta i ishodima.

Celi brojevi (24; 9 + 15)

Racionalni brojevi (50; 18 + 32)

Trougao (24; 9 + 15)

Četvorougao (22; 8 + 14)

Površine figura (16; 6 + 10)

U programu su sadržaji pojedinih tema podeljeni na dva dela, zbog toga što je poželjno kombinovati algebarske i geometrijske sadržaje. Predloženi redosled realizacije tema:

1. Celi brojevi;
2. Trougao – prvi deo;
3. Racionalni brojevi – prvi deo;
4. Trougao – drugi deo;
5. Racionalni brojevi – drugi deo;
6. Četvorougao;
7. Površina četvorougla.

Predložena podela tema i redosled realizacije nisu obavezni za nastavnike, već predstavljaju samo jedan od mogućih modela.

Napomena: za realizaciju 4 pismena zadataka (u trajanju od po jednog časa), sa ispravkama, planirano je 8 časova.

I. PLANIRANJE NASTAVE I UČENJA

Program usmerava nastavnika da nastavni proces koncipira u skladu sa definisanim ishodima, odnosno da planira kako da učenici ostvare ishode, i da izabere odgovarajuće metode, aktivnosti i tehnike za rad sa učenicima. Definisani ishodi pokazuju nastavniku i koja su to specifična znanja i veštine koja su učeniku potrebna za dalje učenje i svakodnevni život. Prilikom planiranja časa, ishode predviđene programom treba razložiti na manje i na osnovu njih planirati aktivnosti za konkretan čas. Treba imati u vidu da se ishodi u programu razlikuju, da se neki mogu lakše i brže ostvariti, dok je za određene ishode potrebno više vremena, aktivnosti i rada na različitim sadržajima. Ishode treba posmatrati kao ciljeve kojima se teži tokom jedne školske godine. Nastavu u tom smislu treba usmeriti na razvijanje kompetencija, i ne treba je usmeriti samo na ostvarivanje pojedinačnih ishoda.

Pri obradi novih sadržaja, treba se oslanjati na postojeće iskustvo i znanje učenika, i nastojati, gde god je to moguće, da učenici samostalno otkrivaju matematičke pravilnosti i izvode zaključke. Osnovna uloga nastavnika je da bude organizator nastavnog procesa, da podstiče i usmerava aktivnost učenika. Učenike treba upućivati da koriste udžbenik i druge izvore znanja, kako bi usvojena znanja bila trajnija i šira, a učenici osposobljeni za primenu u rešavanju raznovrsnih zadataka.

Na časovima treba kombinovati različite metode i oblike rada, što doprinosi većoj racionalizaciji nastavnog procesa, podstiče intelektualnu aktivnost učenika i nastavu čini interesantnijom i efikasnijom. Izbor metoda i oblika rada zavisi od nastavnih sadržaja koje treba realizovati na času i predviđenih ishoda, ali i od specifičnosti određenog odeljenja i individualnih karakteristika učenika.

II. OSTVARIVANJE NASTAVE I UČENJA

Celi brojevi

Proširivanjem sistema N_0 , prirodnih brojeva sa nulom, nastaje sistem celih brojeva Z , kao skup koji je dopunjen negativnim celim brojevima i na koji se, sa N_0 , takođe proširuje značenje operacija i relacija..

Prvi korak u ovom proširenju čini dodavanje negativnih celih brojeva skupu N_0 , a prirodni brojevi u tom širem skupu slove kao pozitivni celi brojevi. Uz to treba istaći značenje tih brojeva koje oni imaju na raznim skalama (termometarskoj, tabli lifta, prikazivanju prihoda i rashoda...). Ukazati na temperature – 5oC, taster lifta koji nosi oznaku – 1, stanje na ličnom računu koje ima oznaku 40 000 dinara i – 40 000 dinara. U tom smislu, poželjno je, na konkretnim primerima, na raznim skalama prikazati neke pozitivne i negativne temperature, neka pozitivna i negativna finansijska stanja, nadmorsku visinu...

Ako je n oznaka za prirodne brojeve, onda će $-n$ biti oznaka za negativne cele brojeve i pri tom:

- n i $-n$ čine par suprotnih brojeva,
- n je apsolutna vrednost za oba broja: n i $-n$.
- broju $-n$ suprotan je broj n , tj. $-(-n) = n$.

Poređenje celih brojeva oslanja se intuitivno na njihovom predstavljanju tačkama na brojevnoj pravoj i prati predstavu o rasporedu tih tačaka. Uz tu predstavu ide i ona o usmerenoj duži kao „hodu” od tačke nula do tačke koja predstavlja taj broj. Treba naglasiti da, kada se brojeva prava pozitivno orijentiše, kretanje u suprotnom pravcu generiše negativne brojeve. U tom kontekstu treba ukazati i na geometrijsko tumačenje apsolutne vrednosti celog broja i potencirati apsolutnu vrednost celog broja kao odstojanje tačke od (koordinatne) nule, ističući da ceo broj i njemu suprotan broj imaju jednake apsolutne vrednosti, tj. jednaka odstojanja od (koordinatne) nule.

Sabiranje u skupu Z interpretira se kao nastavljanje „hodova” tj. nadovezivanje usmerenih duži, u smislu da $3 + 5$ predstavljanje nastavak „kretanja” u istom smeru, a da $3 + (-5)$ predstavlja kretanje za 3 jedinice u pozitivnom smeru i potom 5 jedinica u negativnom smeru. Posle rada sa konkretnim primerima (koji bi bili sistematski grupisani i zapisivani, kao na primer, $7 + 5$, $7 + (-5)$, $(-7) + 5$, $(-7) + (-5)$) treba preći na formalnu definiciju zbira celih brojeva. Ta formalizacija može uslediti i kasnije, kada učenici u potpunosti ovladaju

sabiranjem celih brojeva. Mnogo je važnije da učenici suštinski shvate algoritam sabiranja i da tačno izvršavaju sabiranje, nego da znaju da iskažu definiciju, a ne znaju da je primene.

Osobine sabiranja celih brojeva (komutativnost i asocijativnost) takođe treba prikazati kroz konkretne primere. Jednostavno treba pokazati da $7 + (-5)$ ima jednaku vrednost kao i $(-5) + 7$, tj. da je potpuno svejedno da li se „krećemo” prvo u pozitivnom smeru za 7 jediničnih duži ili u negativnom smeru za 5 jediničnih duži.

Oduzimanje u skupu Z definiše se kao sabiranje sa suprotnim brojem, pa je potrebno istaći da je u skupu Z ta operacija uvek izvodljiva, tj. da više nije neophodno da umanjnik bude veći ili jednak od umanjioaca.

Prilikom uvođenja množenja u skupu Z , prvi korak je opet intuitivan. To, na primer, znači da problem množenja 3×2 ponovo svodimo na produženo sabiranje, tj. na relaciju $3 \times 2 = 2 + 2 + 2$. Analogno i problem $3 \times (-2)$ svodimo na relaciju $3 \times (-2) = (-2) + (-2) + (-2)$ i kroz niz sličnih primera dolazimo do pravila za množenje pozitivnog i negativnog celog broja.

Ali i do važnih posledica, a to je da je $n \times (-1) = (-1) \times n = 1 \times (-n) = (-n) \times 1 = -n$. tj. da je $n \times (-m) = n \times (-1) \times m = -n \times m$.

Ostaje da se objasni slučaj množenja dva negativna cela broja pa proizvod $(-3) \times (-2)$ zapisujemo kao $(-3) \times (-2) = -3 \times (-2) = -(-6) = 6$ (na osnovu već poznate jednakosti $-(-n) = n$). Uopštenije $(-n) \times (-m) = -n \times (-m) = -(-n \times m) = n \times m$.

Svuda prvo dolaze konkretni primeri množenja, pa se posle njih daju opšte formulacije. Svojstva komutativnosti i asocijativnosti množenja ilustruju se prvo na konkretnim primerima, a tek potom se i formalno izvode na osnovu definicije množenja. Na sličan način, preko primera i kroz zadatke, treba ilustrovati i svojstvo distributivnosti. Kroz primere treba i pokazati da skup Z nije zatvoren za deljenje, tj. da količnik dva cela broja nije uvek ceo broj.

Uvrstimo i ovu važnu napomenu: narativno izražavanje definicija i svojstava je didaktički vrlo opravdano, ali tek kada učenici steknu iskustvo kroz primere i zadatke treba dati preciznu matematičku formulaciju (a ne da se prvo iskažu pravila, a potom da se na osnovu datih pravila rešavaju zadaci).

Na kraju ove teme treba dati pregled osnovnih svojstava operacija u skupu Z koristeći a, b, c itd. kao oznake za promenljive (a ne one kojima se ističe znak celog broja).

Racionalni brojevi

Proširivanje skupa nenegativnih racionalnih brojeva teče na potpuno analogan način kao i proširivanje skupa N_0 , pri čemu se treba pozivati na odgovarajuće postupke primenjene u slučaju konstrukcije sistema Z i time skraćivati izlaganje. Kada je $r \in Q^+$, negativne racionalne brojeve treba označavati pišući $-r$ i izbegavati nepotrebno nagomilavanje zagrada. Deljenje u sistemu racionalnih brojeva Q osmišljava se kao množenje recipročnim brojem, pa treba istaći da je sad ta operacija uvek izvodljiva (sem deljenja nulom, kad treba reći da takvo deljenje nema smisla). Na kraju, sistematizuju se osnovna svojstva operacija u skupu Q .

Rešavanje linearnih jednačina i nejednačina obrađivati posle proširenja brojevnih sistema do skupa Q racionalnih brojeva. Tek u ovom skupu je to rešavanje izvodljivo bez poznatih ograničenja. Poznata pravila rešavanja jednačina i nejednačina navedenog oblika treba povezati i objasniti odgovarajućim osobinama operacija u skupu Q : ako je $a = b$, onda je $a + c = b + c$, ako je $a < b$ onda je $a + c < b + c$ itd. Na primer, nejednačina $5 - 3x < 6$ se može rešavati sledećim koracima: $5 < 6 + 3x$ (obema stranama dodato $3x$), $-1 < 3x$ (obema stranama dodato -6), $3x > -1$, $x > -\frac{1}{3}$ (obe strane pomnožene sa $\frac{1}{3}$). Poželjno je prilikom objašnjavanja koristiti model terazija. Kad se biraju nešto složeniji primeri jednačina i nejednačina, nepoznata treba da figuriše samo jedanput (na primer, $3 \cdot (7x - 4) = 25$). Rešavajući tekstualne probleme sastavljanjem i rešavanjem odgovarajućih jednačina i nejednačina, utvrđuju se naučeni postupci i sagledava njihova primena.

U delu koji se odnosi na primenu, najpre uvesti pojam koordinatnog sistema (apscisna i ordinatna osa, jedinična duž, kvadranti), kao i pojam koordinata kao uređenog para koji određuje položaj tačke u

koordinatnoj ravni. U ovom delu postoji mogućnost za ponavljanje pojmova iz prethodne godine, određivanje osno i centralno simetričnih tačaka i objekata u koordinatnom sistemu u odnosu na koordinatne ose i koordinatni početak, kao i translacije tačaka ili poznatih geometrijskih objekata za zadati vektor. Obraditi određivanje rastojanja između dve tačke samo kada one imaju jednake vrednosti apscisa ili ordinata, a određivanje središta date duži u koordinatnom sistemu povezati sa pojmom aritmetičke sredine iz petog razreda.

Nakon usvajanja osnovnih pojmova, učenici mogu da prošire znanja iz petog razreda i prikazuju podatke o zavisnim veličinama tabelama, tačkastim, linijskim ili stubičastim dijagramima (i sa višestrukim stubićima). Važno je da se učenici osposobe da „čitaju” grafikone i uočavaju zavisnosti među veličinama i u slučajevima kada one nisu prikazane direktno na grafikonu ili tabeli (pređeni put – brzina, broj kilograma – cena i sl.). U ovom delu učenici bi na jednom delu časova, kada savladaju osnovne pojmove, mogli da se osposobe za elementarno korišćenje nekog od besplatnih dinamičkih softvera za prikazivanje objekata u koordinatnom sistemu i za crtanje dijagrama.

Nakon ponavljanja o pojmu razmere iz prethodnog razreda, uvesti pojam proporcije i koeficijenta proporcionalnosti. Obradu ovog gradiva podrediti praktičnom cilju, uz povezivanje sa već poznatim sadržajima Matematike (procenti) i drugih predmeta (Fizika, Geografija, Biologija, Informatika) u cilju izračunavanja nepoznatog člana proporcije.

Kroz praktične primere, uvesti pojam direktne i obrnute proporcionalnosti uz prikaz zavisnosti direktne proporcionalnosti u koordinatnom sistemu. Direktnu proporcionalnost prikazivati grafički u koordinatnom sistemu i uslovom $u = kh$, pri čemu se ne uvodi opšti pojam funkcije, a može se pomenuti naziv grafik linearne funkcije. Grafik linearne funkcije povezati sa praktičnim primerima iz svakodnevnog života i drugih predmeta.

Trougao

Osnovni cilj nastave geometrije je da se nastavi prelaz, započet u petom razredu, sa nivoa vizuelizacije na nivo analiziranja i apstrakcije sa prvim koracima prema dedukciji. Zbog toga treba insistirati na pravilnim formulacijama, zaključivanju, korišćenju logičkih veznika (i, ili, ako...onda), ali ne treba preterivati u strogosti kod pojedinih definicija i dokaza. Izuzetno je značajno da se sadržaji povezuju sa poznatim pojmovima i tvrđenjima iz prethodnih razreda. U nekim jednostavnijim situacijama dati potpune dokaze tvrđenja.

Pojam trougla povezati sa poznatim pojmom zatvorene izlomljene linije, a obim trougla povezati sa zbirom dužina duži.

Povezati tvrđenje o zbiru unutrašnjih uglova trougla sa poznatim svojstvima transversalnih uglova i analizirati svojstva spoljašnjih uglova trougla. Učenike navikavati da sistematski i precizno koriste odgovarajuće oznake pri obeležavanju stranica, temena i uglova trougla. Insistirati da klasifikaciju trouglova na oštrougle, pravouglo i tupouglo usvoje svi učenici.

Pojmove jednakokrakog i jednakostraničnog trougla povezati sa osnom simetrijom i insistirati da učenici prihvate da se naspram jednakih uglova u trouglu nalaze jednake stranice i obrnuto.

Objasniti činjenicu da se naspram duže stranice u trouglu nalazi veći ugao i obrnuto, kao i teoremu o nejednakosti trougla.

Uvesti visinu trougla kao duž koja sadrži teme trougla i normalna je na pravu određenu naspramnom stranicom, ali ne pominjati ortocentar, koji je predviđen za sedmi razred. Konstrukcije visine lenjirom i šestarom povezati sa znanjima iz petog razreda – konstrukcijom normale iz tačke na pravu.

Objasniti najpre konstrukcije uglova od 90° i 60° , a zatim uvežbati konstrukciju simetrane ugla lenjirom i šestarom i podsetiti učenike na konstruktivno sabiranje i oduzimanje uglova. Na ovaj način konstruisati uglove od 30° , 15° , $7^\circ 30'$, 75° , $22^\circ 30'$, $52^\circ 30'$ i druge uglove. Ukazati na razliku između konstrukcije nekog ugla i crtanja pomoću uglomera.

Jasno istaći da je u (geometrijskim) konstrukcijama dozvoljena upotreba samo običnog lenjira i šestara. Važno je sa učenicima ponoviti konstrukcije normale na pravu iz date tačke i paralele date prave kroz tačku koja ne pripada toj pravoj.

Nakon prethodnih uvodnih sadržaja o trouglu, obraditi osnovne konstrukcije trouglova: (SUS) konstrukcija trougla kada su date dužine dve stranice i veličina ugla između njih; (USU) konstrukcija trougla kada je data dužina jedne stranice i mera uglova koji na nju naležu; (SSS) konstrukcija trougla kada su date dužine sve tri stranice; (SSU) konstrukcija trougla kada su date dužine dve stranice i veličina ugla naspram veće od njih. Svaku od osnovnih konstrukcija treba da prati odgovarajuće tvrđenje o određenosti stranica i uglova trougla. Npr. tvrđenje za SUS konstrukciju treba da glasi: ako su date dve stranice trougla i ugao između njih, onda su određene veličine svih uglova i svih stranica tog trougla. Na primerima ilustrovati situacije kada nije moguće konstruisati odgovarajući trougao: u slučaju USU ako je zbir datih uglova veći od 180° ; u slučaju SSS ako date duži ne zadovoljavaju nejednakosti trougla. Na primerima pokazati da u slučaju kada su zadate dve stranice i ugao naspram kraće od njih postoje tri mogućnosti (zadatak ima dva rešenja, jedno rešenje ili nema rešenja), ali ne insistirati na ovakvim zadacima. Na časovima vežbanja, kroz zadatke isticati specifičnosti u vezi sa konstrukcijama jednakokrakih, jednakostraničnih i pravougljih trouglova. (Složenije konstrukcije trouglova planirane su za sedmi razred.)

Obrada pojma podudarnosti među trouglovima prirodno se deli na tri faze. U prvoj fazi uvesti pojam podudarnosti oslanjajući se na vizuelnu percepciju i geometrijsku intuiciju učenika. Dva trougla smatramo podudarnim ako se jedan od njih može preneti tako da potpuno poklopi drugi, odnosno ako se ti trouglovi razlikuju samo po svom položaju (u ravni) i osim toga ne postoji bilo kakva druga razlika među njima (po obliku i dimenzijama). U ovoj fazi, najvažnije je da učenici uočavaju parove odgovarajućih stranica i parove odgovarajućih uglova dva podudarna trougla. Druga faza je upoznavanje sa stavovima podudarnosti. Tvrđenja SUS, USU, SSS, SSU, ranije formulisana u vezi sa osnovnim konstrukcijama, treba da posluže za formulaciju odgovarajućih stavova. Npr. tvrđenje SUS treba da bude preformulisano u stav SUS: Ako su dve stranice i njima zahvaćeni ugao jednaki dvema stranicama i njima zahvaćenim uglom drugog trougla, onda su ti trouglovi podudarni. U drugoj fazi od učenika zahtevati primenu stavova samo u najjednostavnijim slučajevima. Preciznije, treba se ograničiti isključivo na zadatke:

- u kojima su data (nacrtana ili opisana) dva trougla za koje se neposredno (sa slike ili iz teksta) mogu uočiti jednakosti iz uslova nekog stava;
- u kojima se zahteva od učenika da uoči koji stav se može primeniti i da odredi jednakost ostalih parova odgovarajućih stranica, odnosno uglova.

Kroz zadatke navedenog tipa isticati specifičnosti u slučajevima kada treba utvrditi podudarnost jednakokrakih, jednakostraničnih, odnosno pravougljih trouglova. U trećoj fazi obrade podudarnosti, primenom stavova treba izvesti osobine centralne i osne simetrije koje su učenicima poznate iz petog razreda. Ovakva primena stavova podudarnosti pre svega se odnosi na detaljna objašnjenja nastavnika, kroz koja će učenici postepeno usvajati deduktivni način zaključivanja. Dokazati najvažnija tvrđenja o simetrali duži i simetrali ugla i iz njih kasnije izvesti odgovarajuće zaključke o centru opisane i upisane kružnice trougla. (U sedmom razredu biće obrađeni pojmovi ortocentar, težišna duž i težište, osobine u vezi sa njima, kao i složenije primene stavova podudarnosti.)

Četvorougao

U ovoj oblasti treba obraditi definicije i osnovna svojstva četvorouglova: paralelograma, kvadrata, pravougaonika, romba, trapeza i deltoida. Istimati i logičku povezanost ovih figura (kvadrat je pravougaonik, pravougaonik je paralelogram, romb je paralelogram). Posebno je važno naglasiti da sve osobine paralelograma zadovoljavaju i kvadrat, pravougaonik i romb, ali da i svaki od njih ima svoje specifične osobine. Veliki broj osobina trouglova treba ponoviti i iskoristiti prilikom otkrivanja osobina četvorouglova.

Zapaziti da se četvorougao razlaže na dva trougla (dijagonalom), oslanjajući se na teoreme o uglovima trouglova doći do odgovarajuće teoreme o uglovima četvorouglova. Paralelogramu posvetiti najveću pažnju i pre svega obnoviti naučeno o paralelogramu u petom razredu. Na osnovu naučenog o paralelogramu u petom razredu kao i naučenog o podudarnosti trouglova i centralnoj simetriji, osnoj simetriji i translaciji u šestom

razredu, izvode se osobine paralelograma i uslovi da četvorougao bude paralelogram. Važno je dokazati svojstva paralelograma. Naglasiti da su tačni i obrati nekih teorema u vezi sa paralelogramom.

Treba se oslanjati na karakteristična (i izvedena) svojstva pri izvođenju jednostavnijih konstrukcija pomenutih geometrijskih figura i konstrukcije sa njima povezanim elementima (dužima, uglovima i dijagonalama). Svaki zadatak sa konstrukcijom iskoristiti za obnavljanje osnovnih osobina četvorougla koji se konstruiše.

Obnoviti pojam usmerenih duži i vektora (intezitet, pravac, smer, jednakost vektora). Uvesti pojam suprotnog vektora i množenja vektora brojem. Objasniti postupak sabiranja vektora nadovezivanjem vektora. Povezati sabiranje vektora sa paralelogramom, dijagonalom paralelograma. Oduzimanje vektora uvesti kao sabiranje vektora pri čemu se jedan vektor sabira sa suprotnim vektorom drugog vektora.

Trapez definisati kao četvorougao koji ima tačno jedan par paralelnih stranica. Razlaganjem trapeza na paralelogram i trougao ili paralelogram i dva trougla proučiti njegova svojstva. Takođe, ista razlaganja primeniti prilikom konstrukcije trapeza i tako izvođenje konstrukcije trapeza svesti na one konstrukcije koje su učenicima već poznate. Kod uvođenja pojma srednje linije trougla i trapeza i njihovih svojstava treba se osloniti na znanja o vektorima.

Uvesti pojam i osobine deltoida. Nije predviđena konstrukcija deltoida.

Površina četvorougla i trougla

Pojam površine, kojoj je posvećeno dosta pažnje, učenici su upoznali u prvom ciklusu. Važno je obnoviti jedinice koje se koriste za merenje površine. Pokazati i izračunavanje površine nekih jednostavnijih figura nacrtanih u kvadratnoj mreži, pri čemu je jedan kvadrat te mreže izabran za jedinicu mere. Jednačenje površina geometrijskih figura osmišljava se na klasični način, oslanjajući se na pojmove razložive jednakosti. Pri tome se uzima da su površine podudarnih trouglova jednake.

Polazeći od formule za površinu pravougaonika, dopunjavanjem i razlaganjem, izvode se formule za površinu paralelograma, trougla i trapeza. Obraditi izračunavanje površine četvorouglova sa normalnim dijagonalama: kvadrat, romb, deltoid, kao i izračunavanje površine proizvoljnog četvorougla razlaganjem na poznate geometrijske figure. Uključiti praktične primene računanja površina realnih objekata, i kroz tu primenu konstantno obnavljati jedinice za merenje dužine i površine. Osim toga, važno je obraditi i situacije u kojima se računa površina figura zadatih u koordinatnom sistemu.

III. PRAĆENJE I VREDNOVANJE NASTAVE I UČENJA

Sastavni deo procesa razvoja matematičkih znanja u svim fazama nastave je i praćenje i procenjivanje stepena ostvarenosti ishoda, koje treba da obezbedi što pouzdanije sagledavanje razvoja i napredovanja učenika. Taj proces započeti inicijalnom procenom nivoa na kome se učenik nalazi. Prikupljanje informacija iz različitih izvora (svakodnevna posmatranja, aktivnost na času, učestvovanje u razgovoru i diskusiji, samostalan rad, rad u grupi, testovi) pomaže nastavniku da sagleda postignuća (razvoj i napredovanje) učenika i stepen ostvarenosti ishoda. Svaka aktivnost je dobra prilika za procenu napredovanja i davanje povratne informacije, a važno je učenike osposobljavati i ohrabrivati da procenjuju sopstveni napredak u učenju.

Naziv predmeta	BIOLOGIJA
Cilj	Cilj učenja Biologije je da učenik, izučavanjem bioloških procesa i živih bića u interakciji sa životnom sredinom, razvije odgovoran odnos prema sebi i prirodi i razumevanje značaja biološke raznovrsnosti i potrebe za održivim razvojem.
Razred	Šesti
Godišnji fond časova	72 časa

ISHODI Po završetku razreda učenik će biti u stanju da:	OBLAST/TEMA	SADRŽAJI PREPORUČENI
– uporedi građu životinja, biljaka i bakterija na nivou ćelija i nivou organizma; – poveže građu i životne procese na nivou ćelije i nivou organizma; – odredi položaj organa čoveka i njihovu ulogu; – crtežom ili modelom prikaže osnovne elemente građe ćelije jednoćelijskih i višećelijskih organizama; – koristi laboratorijski pribor i školski mikroskop za izradu i posmatranje gotovih i samostalno izrađenih preparata; – humano postupa prema organizmima koje istražuje; – napravi razliku između životne sredine, staništa, populacije, ekosistema i ekološke niše; – razmotri odnose među članovima jedne populacije, kao i odnose između različitih populacija na konkretnim primerima; – ilustruje primerima međusobni uticaj živih bića i uzajamni odnos sa životnom sredinom; – istraži uticaj sredine na ispoljavanje osobina, poštujući principe naučnog metoda; – identifikuje primere prirodne i veštačke selekcije u okruženju i u zadatom tekstu/ilustraciji; – poveže evolutivne promene sa naslednom varijabilnošću i prirodnom selekcijom; – grupiše organizme prema osobinama koje ukazuju na zajedničko poreklo života na Zemlji; – odredi položaj nepoznate vrste na „drvetu života”, na osnovu poznavanja opštih karakteristika jednoćelijskih i višećelijskih organizama; – prikupi podatke o radovima naučnika koji su doprineli izučavanju ljudskog zdravlja i iznese svoj stav o značaju njihovih istraživanja; – održava ličnu higijenu i higijenu životnog prostora u cilju sprečavanja infekcija; – dovede u vezu izmenjeno ponašanje ljudi sa korišćenjem psihoaktivnih supstanci; – zbrine površinske ozlede kože, ukaže prvu pomoć u slučaju uboda insekata, sunčalice i toplotnog udara i zatraži lekarsku pomoć kad proceni da je potrebna; – poveže uzroke narušavanja životne sredine sa posledicama po životnu sredinu i ljudsko zdravlje	JEDINSTVO GRAĐE I FUNKCIJE KAO OSNOVA ŽIVOTA ŽIVOT U EKOSISTEMU NASLEDIVANJE I EVOLUCIJA POREKLO I RAZNOVRSNOST ŽIVOTA ČOVEK I ZDRAVLJE	Građa živih bića – spoljašnja i unutrašnja. Građa ljudskog tela: hijerarhijski niz od organizma do ćelije. Jednoćelijski organizmi – bakterija, ameba, ćelija kvasca. Udruživanje ćelija u kolonije. Višećelijski organizmi – odabrani primeri gljiva, biljaka i životinja. Osnovne životne funkcije na nivou organizma: ishrana, disanje, transport i eliminacija štetnih supstanci, razmnožavanje. Razlike u građi biljaka, gljiva i životinja i načinu funkcionisanja, kao i sličnosti i razlike u obavljanju osnovnih životnih procesa. Otkriće ćelije i mikroskopa. Osnovna građa ćelije (membrana, citoplazma, jedro, mitohondrije, hloroplasti). Razlika između bakterijske, i biljne i životinjske ćelije. Ćelijsko disanje, stvaranje energije, osnovne činjenice o fotosintezi. Populacija, stanište, ekosistem, ekološke niše, adaptacije, životne forme, trofički odnosi – lanci ishrane. Abiotički i biotički faktori. Značaj abiotičkih i biotičkih faktora. Antropogeni faktor i oblici zagađenja. Ugrožavanje živih bića i njihova zaštita. Nasledni materijal (DNK, geni). Telesne i polne ćelije. Prenos naslednog materijala. Nasledne osobine (veza između gena i osobina, uticaj spoljašnje sredine). Individualna varijabilnost. Prirodna selekcija na odabranim primerima. Veštačka selekcija. Značaj gajenih biljaka i pripitomljenih životinja za čoveka. Postanak života na Zemlji (prve ćelije bez jedra, postanak ćelija sa jedrom i pojava višećeličnosti). „Drvo života” (zajedničko poreklo i osnovni principi filogenije, srodnost i sličnost). Organizmi bez jedra. Organizmi sa jedrom. Položaj osnovnih grupa jednoćelijskih i višećelijskih organizama na „drvetu života”. Oboljenja koja izazivaju, odnosno prenose bakterije i životinje. Bakterije i antibiotici.

i deluje ličnim primerom u cilju zaštite životne sredine;
– koristi IKT i drugu opremu u istraživanju, obradi podataka i prikazu rezultata.
– tabelarno i grafički predstavi prikupljene podatke i izvede odgovarajuće zaključke;
– razmatra, u grupi, šta i kako je učio/učila i gde ta znanja može da primeni.

Putevi prenošenja zaraznih bolesti.
Povrede i prva pomoć: povrede kože, ubodi insekata i drugih beskičmenjaka, trovanje hranom, sunčanica, toplotni udar. Prevencija i ponašanje u skladu sa klimatskim parametrima.
Posledice bolesti zavisnosti – alkoholizam.

Ključni pojmovi sadržaja: naučni metod, građa živih bića, životne funkcije, populacija, ekosistem, ekološki faktori, ekološka niša, nasledni materijal, selekcija, „drvo života”, higijena, bolesti zavisnosti, zdravlje, zaštita životne sredine.

UPUTSTVO ZA DIDAKTIČKO-METODIČKO OSTVARIVANJE PROGRAMA

Program Biologije za šesti razred je deo spiralnog programa Biologije za osnovnu školu i orijentisan je na dostizanje ishoda.

Spiralni program podrazumeva da u svakom razredu iz svake oblasti učenik usvaja manju količinu informacija, do kojih dolazi samostalno uz podršku nastavnika. U svakom narednom razredu količina informacija – znanja se po malo povećava, pri čemu se novo znanje povezuje sa znanjem i iskustvom stečenim u prethodnom razredu, uz postepeno pojačavanje zahteva. Na taj način se znanje postepeno proširuje i produbljuje, odnosno gradi.

Ishodi su iskazi o tome šta učenici umeju da urade na osnovu znanja koja su stekli učeći Biologiju i druge predmete. Predstavljaju opis integrisanih znanja, veština, stavova i vrednosti učenika u pet oblasti predmeta: Jedinstvo građe i funkcije kao osnova života, Život u ekosistemu, Nasleđivanje i evolucija, Poreklo i raznovrsnost života i čovek i zdravlje. (Ishodi za šestu oblast Posmatranje, merenje i eksperiment u biologiji su raspoređeni u prethodnih pet, shodno planiranim aktivnostima.) Dostizanje ishoda vodi razvoju predmetnih, svih ključnih, opštih međupredmetnih kompetencija i ostvarivanju obrazovnih standarda. Ishodi ne propisuju strukturu, sadržaje i organizaciju nastave, kao ni kriterijume i način vrednovanja učeničkih postignuća. Za izradu ishoda korišćena je revidirana Blumova taksonomija. Ishodi su formulisani na nivou primene kao minimumu.

Važna karakteristika nastave usmerene na ostvarivanje ishoda je da je nastava usmerena na učenje u školi. Učenik treba da uči:

- smisleno: povezivanjem onog što uči sa onim što zna i sa situacijama iz života; povezivanjem onog što uči sa onim što je učio iz Biologije i drugih predmeta;
- problemski: samostalnim prikupljanjem i analiziranjem podataka i informacija; postavljanjem relevantnih pitanja sebi i drugima; razvijanjem plana rešavanja zadatog problema;
- divergentno: predlaganjem novih rešenja; smišljanjem novih primera; povezivanjem sadržaja u nove celine;
- kritički: poređenjem važnosti pojedinih činjenica i podataka; smišljanjem argumenata;
- kooperativno: kroz saradnju sa nastavnikom i drugim učenicima; kroz diskusiju i razmenu mišljenja; uvažavajući argumente sagovornika.

I. PLANIRANJE NASTAVE I UČENJA

Program orijentisan na ishode nastavniku daje veću slobodu u kreiranju i osmišljavanju nastave i učenja. Uloga nastavnika je da kontekstualizuje dati program prema potrebama konkretnog odeljenja imajući u vidu: sastav odeljenja i karakteristike učenika, udžbenike i druge nastavne materijale koje će koristiti, tehničke uslove, nastavna sredstva i medije kojima škola raspolaže, resurse, mogućnosti, kao i potrebe lokalne sredine u kojoj se škola nalazi. Polazeći od datih ishoda i sadržaja nastavnik najpre kreira svoj godišnji-globalni plan rada iz koga će kasnije razvijati svoje operativne planove. Potrebno je da nastavnik za svaku nastavnu jedinicu, u fazi planiranja i pisanja pripreme za čas, u odnosu na odabrani ishod, definiše ishode specifične za datu nastavnu jedinicu. Pri planiranju treba, takođe, imati u vidu da se ishodi razlikuju, da se neki lakše i brže mogu ostvariti, ali je za većinu ishoda potrebno više vremena i više različitih aktivnosti. U fazi planiranja nastave i učenja veoma je važno imati u vidu da je udžbenik nastavno sredstvo i da on ne određuje sadržaje predmeta. Zato je

potrebno sadržajima datim u udžbeniku pristupiti selektivno i u odnosu na predviđene ishode koje treba dostići. Pored udžbenika, kao jednog od izvora znanja, na nastavniku je da učenicima omogući uvid i iskustvo korišćenja i drugih izvora saznavanja kao npr. sajtove relevantnih institucija, pisanu naučno popularnu literaturu, mape, šeme, enciklopedije... Preporuka je da nastavnik planira i priprema nastavu samostalno i u saradnji sa kolegama zbog uspostavljanja korelacija među predmetima (npr. predstavljanje grupa organizama Venovim dijagramima, određivanje klimatskih uslova u zavisnosti od geografskog položaja, pisanje eseja, tj. prikaz podataka /malih istraživanja na maternjem i stranom jeziku koji uče, crtanje itd.).

II. OSTVARIVANJE NASTAVE I UČENJA

U ostvarivanju nastave potrebno je podsticati radoznalost, argumentovanje, kreativnost, refleksivnost, istrajnost, odgovornost, autonomno mišljenje, saradnju, jednakost među polovima. Preporučuje se maksimalno korišćenje IKT rešenja jer se mogu prevazići materijalna, prostorna i druga ograničenja (platforme za grupni rad npr. Pbworke, platforma Moodle, saradnja u „oblaku” kao Gugl, Ofis 365...; za javne prezentacije mogu se koristiti veb rešenja npr. kreiranje sajtova, blogova – Weebly, Wordpress...; računarske simulacije kao npr. <https://phet.colorado.edu/sr/> i aplikacije za android uređaje; domaći i međunarodni sajtovi i portali, npr. www.cpn.rs, www.scientix.eu, www.go-lab-project.eu, www.scienceinschool.org, www.science-on-stage.eu i drugi).

Oblast: Jedinstvo građe i funkcije kao osnova života

Za dostizanje ishoda: uporedi građu životinja, biljaka i bakterija na nivou ćelija i nivou organizma; poveže građu i životne procese na nivou ćelije i nivou organizma; odredi položaj organa čoveka i njihovu ulogu, crtežom ili modelom prikaže osnovne elemente građe ćelije jednoćelijskih i višećelijskih organizama; koristi laboratorijski pribor i školski mikroskop za izradu i posmatranje gotovih i samostalno izrađenih preparata; humano postupa prema organizmima koje istražuje, akcenat treba staviti na učeničko istraživanje osnovnih sličnosti i razlika spoljašnje i unutrašnje građe i funkcionisanja različitih živih bića. Preporučuje se da se hijerarhijski niz složenosti obradi od nivoa organizma ka ćeliji, na primeru građe čoveka, s obzirom da je građa ljudskog tela najpogodnija za razumevanje na ovom uzrastu. Učenici treba da razumeju da se naše telo sastoji od organa, međusobno povezanih u sisteme, da sistemi obavljaju životne funkcije, da se organi sastoje od grupa povezanih tkiva, a tkiva od grupa ćelija. Dakle, u objašnjavanjima građe živih bića trebalo bi se krenuti od makronivoa, tj. vidljivog (uz opis funkcije organa), ka sastavnim delovima (do ćelije). Pri obradi hijerarhijskog niza ne preporučuje se obrada tipova ćelija i podela tkiva na tipove. Potrebno je samo da se razume hijerarhija građe višećelijskog organizma i da učenici shvate razliku između ćelije i tkiva, i organa i sistema organa, i to na bliskim primerima (na primer, sistem organa za disanje, varenje, itd. – kod čoveka).

Za uporedni pregled spoljašnje građe čoveka i drugih životinja i biljaka, kad god je moguće treba obrađivati primere iz neposrednog okruženja (park, školsko dvorište, mesto stanovanja...). Potrebno je voditi računa da se učenici humano ophode prema živim bićima koje istražuju. Ukoliko se radi o životinjama, treba postupati u skladu sa Zakonom o dobrobiti životinja (Zakon o dobrobiti životinja, Službeni glasnik Republike Srbije, član 44. „Ogledi na životinjama u obrazovne svrhe mogu se sprovesti samo ako ne prouzrokuju bol, patnju, strah, stres, povredu ili smrt životinja. U osnovnim i srednjim školama dozvoljeno je obavljati vežbe na živim životinjama koje su opservativnog karaktera”).

Razlike u građi i načinu funkcionisanja i sličnosti i razlike u obavljanju osnovnih životnih funkcija višećelijskih organizama trebalo bi obraditi uporedno na odabranim predstavnicima biljaka, gljiva i životinja. Prilikom obrade biljnih organa potrebno je posvetiti pažnju ulogama, a građom i tipovima organa (listova, stabala...) ne treba se baviti detaljno. Đaci, kroz vežbe, mogu da uočavaju razlike između tih organa na primerima biljaka različitih vrsta. Važno je da učenik što više samostalno „otkriva”, na primer uspostavi vezu između građe i oblika zuba sa načinom ishrane, ustanovi puteve toka vode kroz biljku kroz izvođenje oglada (biljka u obojenoj vodi) itd. Izradom uporednog pregleda građe različitih organizama učenici će moći lakše da uoče sličnosti i razlike spoljašnje građe. Na sličan način se mogu porediti i osnovne životne funkcije biljaka, životinja i gljiva.

Potrebno je pažljivo opisati višećeličnost, tj. napraviti razliku između „udruživanja ćelija u kolonije” (prisutna i kod pojedinih prokariotskih ćelija i kod nekih primarno jednoćelijskih eukariota) i pravih višećelijskih organizama kod kojih postoje tkiva (i organi). Najbolji način da se ova razlika podvuče jeste objašnjenje da

kod primarno jednoćelijskih oblika, svaka ćelija može samostalno da obavlja sve životne funkcije, kao i da samostalno opstane u životnoj sredini, dok kod višećelijskih organizama postoji „podela posla” među ćelijama, pa stoga pojedinačne ćelije, izvan celog organizma, ne mogu opstati. Pojavom epitela, spoljašnjeg sloja ćelija, u evoluciji višećeličnosti, uspostavlja se razlika između organizma (individue) i kolonije, i jasno razgraničava unutrašnjost tela od okolne sredine. Preporuka je da se umesto termina „kolonijalni organizmi”, koristiti termin „udruživanje ćelija u kolonije”.

Za izučavanje građe ćelija i tkiva treba koristiti školski mikroskop. U skladu sa mogućnostima, potrebno je favorizovati individualni angažman učenika u izradi mikroskopskih preparata i mikroskopiranju. Preporuka je da se građa ćelije obrađuje putem samostalno izrađenih, kao i virtuelnih modela ćelije (korišćenjem IKT-a, raznih edukativnih platformi na internetu, youtube...). Potrebno je naglasiti ulogu i značaj membrana u ćeliji, kao i da vakuole postoje i u biljnoj i u životinjskoj ćeliji. Osim toga, treba obraditi i citoplazmu, jedro, mitohondrije i hloroplaste. Pri obradi jedra, trebalo bi, kao nasledni materijal, pomenuti DNK i gene (bez zalaženja u detalje), da bi se u okviru oblasti Nasleđivanje i evolucija doveli u vezu sa nasleđivanjem osobina tokom razmnožavanja. Pri obradi hloroplasta, treba pomenuti zeleni pigment hlorofil i njegovu osnovnu ulogu. Nakon obrade građe ćelije treba obraditi osnovne procese koji se odvijaju u ćeliji: ćelijsko disanje, stvaranje energije, osnovne činjenice o fotosintezi. Fotosintezu treba obraditi na primeru biljaka, dok organizme, kao npr. alge i modro-zelene bakterije, treba samo pomenuti kao fotosintetičke organizme. Pri obradi ćelijskog disanja i fotosinteze treba imati u vidu da učenici ovog uzrasta nisu još učili hemiju, pa u tom smislu treba prilagoditi i nivo obrade ovih sadržaja.

Organizmi koji su zadržali jednoćelijski oblik organizacije mogu se obraditi na primerima: modrozeleni bakterija, ameba i ćelija kvasca.

Dostizanje ishoda je moguće kroz različite vežbe i praktične aktivnosti učenika kao npr. izrada plakata (ljudsko telo, uporedni pregled spoljašnje građe: čovek, jedan kičmenjak, jedan beskičmenjak, biljka, gljiva), kviz (npr. Čiji su zubi?), merenje pulsa pri mirovanju i fizičkoj aktivnosti, ispitivanje toka vode kroz biljku, disekovanje cveta, razmnožavanje biljaka semenom i pelcerom, mikroskopiranje ćelija kvasca/infuzorijuma/samostalno napravljenih preparata, upotreba edukativnih filmova (npr. Život u kapi vode) itd.

Preporučeni broj časova za realizaciju ove oblasti je: 36 (15 časova za obradu, 9 za vežbe, 12 za utvrđivanje i sistematizaciju).

Oblast: Život u ekosistemu

U dostizanju ishoda u ovoj oblasti: napravi razliku između životne sredine, staništa, populacije, ekosistema i ekološke niše; razmotri odnose među članovima jedne populacije, kao i odnose između različitih populacija na konkretnim primerima; ilustruje primerima međusobni uticaj živih bića i uzajamni odnos sa životnom sredinom, znanja i iskustva učenika stečena u prvom ciklusu i prethodnom razredu, treba proširiti i nadograditi pojmovima: životna sredina, populacija, ekosistem i ekološka niša. Učenici treba da ih jasno razlikuju. Ne preporučuje se obrada osobina populacije (brojnost, gustina...) i podela ekosistema na tipove. Obrada može da bude praćena radioničarskim, odnosno grupnim radom. Učenicima se mogu ponuditi veliki crteži različitih i reprezentativnih ekosistema poput jezera, livade i šume i male slike karakterističnih vrsta i njihovih adaptacija na određena staništa koje su istražili u petom razredu, sa zadatkom da male slike zalepe na velike, kako bi se dočarale ekološke niše. Prostor koji te vrste naseljavaju u ekosistemu se može obeležiti i bojama (slično nemim kartama u geografiji). Na istom materijalu strelicama mogu da dočaraju i lance ishrane. Može se obraditi i spratovnost (vertikalna i horizontalna) sa uzrocima raspoređivanja po spratovima. Preporuka je da se teme obrađuju uz više vežbi terenskog tipa (školsko dvorište, obližnji park...). Na primer: učenici u školskom dvorištu, na skici površine dvorišta, obeležavaju dogovorenim simbolima uočene organizme, životne forme i/ili adaptacije, a na sledećem času rade na prikazivanju rezultata. Sumiranjem rezultata svih parova/grupa stiču celovitu sliku o značenju ekoloških pojmova koje izučavaju. Zadaci za učenike/parove/grupe tipa Istraži i prikaži mogu da budu dobar pokazatelj u kojoj meri su učenici razumeli osnovne ekološke pojmove. Istraživanje može da podrazumeva nekim učenicima poznat teren, naučno popularnu literaturu, internet. Način prikaza rezultata može biti zadat ili po slobodnom izboru. Važno je da se obezbedi čas za prezentovanje rezultata istraživanja, kao i da učenici sami procene kvalitet i dobiju povratnu

informaciju od nastavnika. Akcenat treba staviti na odnose razmnožavanja kada su u pitanju jedinke iste populacije i trofičke odnose kada su u pitanju jedinke različitih populacija.

Prilikom obrade abiotičkih faktora, ne treba insistirati na grupisanju u edafske, orografske i klimatske, već pažnju treba usmeriti na njihov uticaj na rast i razviće. Učenici bi mogli da gaje biljke pod određenim uslovima, npr. zaseju zrna pšenice na različite podloge (pesak, crnica – zemlja za cveće), pa jednu biljku zalivaju previše, drugu premalo, jednu izlože rastu bez svetla, druga raste na svetlu, itd. Rezultati oglada predstavljaju očigledan uticaj abiotičkih faktora. Značaj abiotičkih i biotičkih faktora se može obraditi i kroz istraživanje adaptacija životinja, sličnih onim koji su obrađivani u petom razredu, a kroz primere odnosa ishrane i kompeticije.

Antropogeni faktor treba obraditi kroz različite oblike zagađenja, bez ulaženja u hemijske procese jer učenici nemaju potrebna znanja iz ove oblasti. Kao jedan od biotičkih faktora, antropogeni faktor može imati negativan i pozitivan efekat. Negativan efekat bi se mogao proučiti na pšenici izrasloj u optimalnim uslovima, koju bi zalivali npr. sirćetom, rastvorom deterdženta, uljem, posipali lišće peskom (ili puderom), sa zadatkom da posmatraju posledice takvog tretmana, upoređuju sa kontrolom i izvedu zaključak. Negativan antropogeni efekat bi se mogao obraditi i u sastavu oblasti Čovek i zdravlje kroz ogled „pravljenje veštačkog smoga u tegli”. Uz pomoć baterijske lampe lako može da se dočara zagađenje vazduha, koje se može ponekad videti u sumrak ispod sijalice bandere, a može se povezati sa uticajem na zdravlje organa za disanje. Pozitivan antropogeni efekat se može povezati, između ostalog, i sa veštačkom selekcijom.

Trebalo bi uključivati učenike u aktivnosti za zaštitu životne sredine, motivisati ih da predlažu akcije i da na svoje vršnjake deluju ličnim primerom.

Preporučeni broj časova za realizaciju ove oblasti je: 16 (8 časova za obradu, 4 za vežbe i 4 za utvrđivanje i sistematizaciju).

Oblast: Nasleđivanje i evolucija

Ishodi ove oblasti: istraži uticaj sredine na ispoljavanje osobina, poštujući principe naučnog metoda; identifikuje primere prirodne i veštačke selekcije u okruženju i u zadatom tekstu/ilustraciji; poveže evolutivne promene sa naslednom varijabilnošću i prirodnom selekcijom, doprinose nadograđivanju prethodno stečenih znanja o uzrocima različitosti jedinki u jednoj populaciji. Dodatno, u šestom razredu će ova znanja biti upotrebljena za razumevanje uloge individualne varijabilnosti u adaptiranju organizama na uslove životne sredine i, posledično, evoluciji živog sveta.

Budući da je u petom razredu započeta tema o nasleđivanju, tj. o tome da potomci liče na svoje roditelje, kao i da je u šestom razredu planirano da se obrađuje građa ćelija, trebalo bi uvesti pojmove gen i DNK (u jedru ili van jedra kod prokariota). Osim pojmova DNK, gen i nasledna osobina, ne preporučuje se uvođenje pojmova kao što su hromozom, nukleotid, genotip, fenotip. Geni se mogu predstaviti kao delovi DNK koji nose informacije o osobinama, a deobu ćelija, bez bilo kakvih detalja o mitozu i mejozi, kao način prenosa i raspodele naslednog materijala oličenog u DNK i genima. Dovoljno je naglasiti da u deobama telesnih ćelija nastaju „ćerke” ćelije koje su identične ćeliji od koje su nastale (po sadržaju naslednog materijala) i da je deoba telesnih ćelija nužna za razviće višćelijskog organizma. S druge strane, ćelijska deoba pri kojoj nastaju gameti (specijalizovane ćelije u višćelijskom organizmu), podrazumeva da se količina naslednog materijala prepolovi. Spajanjem dva gameta, ponovo se uspostavlja dupla količina naslednog materijala koji će imati telesne ćelije potomačkog organizma. S obzirom da roditelji imaju različite varijante gena, potomak će imati novu kombinaciju gena i drugačije osobine. Za razmnožavanje jednoćelijskih organizama, u poređenju sa višćelijskim, treba pomenuti samo sličnost sa deobom telesnih ćelija višćelijskih organizama.

Kombinovanje različitih gena roditelja u potomstvu treba povezati sa individualnom varijabilnošću, koja je obrađena i u petom razredu. U ovom kontekstu pomenuti da osobine jedinke zavise i od nasleđenih gena i od životne sredine (primeri su već dati i u petom razredu, a ovde ih treba proširiti – npr. veća količina hrane koju uzima neka jedinka dovodi do veće telesne mase i dimenzija, bez obzira na nasleđene gene).

Individualnu varijabilnost organizama u populaciji (pojam populacije je obrađen u oblasti Život u ekosistemu) ovde treba povezati sa mehanizmom prirodne selekcije, kao evolucionim mehanizmom koji dovodi do adaptiranja organizama na uslove životne sredine (povezati sa temama u oblasti Život u ekosistemu). S obzirom da u jednoj populaciji postoje razlike između jedinki u brojnim osobinama, one jedinke sa osobinama koje im omogućavaju da u datim uslovima životne sredine bolje preživljavaju i, samim tim, više se reprodukuju, više će svojih gena preneti u narednu generaciju (imaće više potomaka) u odnosu na jedinke koje imaju drugačije osobine. Primeri se mogu odnositi na debljinu krzna kod organizama u hladnim predelima (jedinke u populaciji sa debljim krznom bolje preživljavaju od onih sa tankim krznom) ili evoluciju mimikrije (jedinke sa obojenošću tela koja ih bolje kamuflira u životnoj sredini, biće manje uočljive za predatore). Potrebno je podsticati učenike da sami pronađu primere o delovanju prirodne selekcije.

U okviru obrade veštačke selekcije, preporuka je da učenici sami istraže koje su biljke i životinje ljudi počeli pripitomljivati u prošlosti i zbog čega. Ovim se učenicima skreće pažnja da je veštačka selekcija pre svega zanimljiv biološki fenomen, ali da je takođe imala i istorijski, sociološki i kulturološki značaj važan za razvoj ljudske zajednice. Obrada teme na ovaj način doprineće ne samo povećanju znanja iz biologije, već i podizanju nivoa opšte kulture i informisanosti učenika. Pri obradi ove teme, posebno naglasiti koristi prakse veštačke selekcije za današnje ljude i životnu sredinu.

Preporuka je da prirodnu i veštačku selekciju treba realizovati kroz obradu i tabelarno i grafičko prikazivanje nekoliko različitih primera, sa obaveznim izvođenjem zaključaka. Potrebno je učenike podsticati da istražuju nove primere individualne varijabilnosti i rezultate prikažu odeljenju.

Preporučeni broj časova za realizaciju ove oblasti je: 6 (3 časa za obradu, 1 za vežbu i 2 za utvrđivanje).

Oblast: Poreklo i raznovrsnost živog sveta

U dostizanju ishoda: grupiše organizme prema osobinama koje ukazuju na zajedničko poreklo života na Zemlji; odredi položaj nepoznate vrste na „drvetu života” na osnovu poznavanja opštih karakteristika jednoćelijskih i višećelijskih organizama, osnovna ideja koju učenici treba da usvoje je da su svi organizmi koji danas žive na Zemlji potomci zajedničkog pretka, koji je bio jednoćelijski organizam bez formiranog jedra (naglasiti činjenicu da i danas postoje slični organizmi). Trebalo bi pomenuti samo okvirni period za koji se vezuje postanak života na Zemlji (od pre 3,8 do 4,5 milijardi godina), bez pominjanja naziva geoloških doba, jer će se ona obrađivati u starijim razredima.

Koristeći već usvojena znanja učenika o građi jednoćelijskih organizama (u oblasti Jedinstvo građe i funkcije kao osnova života), trebalo bi obraditi ulogu ćelija bez jedra i ćelija sa jedrom u pojavi višećeličnosti (i pojavu bioenergetskih organela, mitohondrija i hloroplasta, u ćelijama). Pažljivo bi trebalo opisati višećeličnost, jer se ona odnosi na tkiva, ali i na udruživanje pojedinih prokariotskih ćelija (ne treba pominjati termine biofilmovi i plake) i udruživanje eukariotskih ćelija u kolonije, često sa podelom rada među ćelijama, ili u jednostavne organizme na ćelijskom nivou organizacije (npr. sunđer). Potrebno je naglasiti da se važnim događajem u evoluciji višećeličnosti smatra pojava epitela, koji pravi razliku između organizma (individue) i kolonije.

Pri razvrstavanju i grupisanju živog sveta, treba koristiti filogenetski pristup, odnosno zajedničko poreklo, princip srodnosti i sličnosti. Položaj osnovnih grupa jednoćelijskih i višećelijskih organizama na „drvetu života” treba da ima logički sled, koji proizilazi iz znanja o građi ćelija. Polazeći od zajedničkog pretka u osnovi drveta, treba izdvojiti granu koja vodi ka današnjim organizmima bez jedra (npr. bakterije i modrozeleno bakterije iz domena Bacteria) i granu koja predstavlja organizme sa jedrom (domen Eucaria). U okviru organizama sa jedrom, treba izdvojiti grane jednoćelijskih (sa hlorofilom – npr. alga hlorela i bez hlorofila – npr. ameba), kao i višećelijskih organizama. Kako se višećeličnost u toku evolucije pojavila u okviru nekoliko posebnih grupa, neke grupe organizama imaju hlorofil (biljke, višećelijske alge), a druge su bez hlorofila (gljive i životinje). Ne treba ulaziti u detaljnija grananja koja postoje u okviru svake od pomenutih glavnih grupa na „drvetu života”. Alge treba tretirati kao nesistematsku grupu i ne predstavljati ih kao posebnu taksonomsku kategoriju.

Na ovaj način, upućivanjem da se organizmi klasifikuju na osnovu jasno definisanih kriterijuma, odn. bioloških odlika, učenik će biti u stanju da odredi položaj bilo koje vrste na „drvetu života”, na osnovu poznavanja opštih karakteristika jednoćelijskih i višećelijskih organizama. Ne treba ulaziti u detaljnu građu organizama, već samo iskoristiti sličnosti i razlike (jednoćelijski ili višećelijski, imaju hloroplaste ili ne, sličnosti/razlike u habitusu...). Samo na nivou informacije, može se pomenuti da postoji i treća velika grupa organizama (Archaea) slična bakterijama, koja će se obrađivati u starijim razredima.

Preporučeni broj časova za realizaciju ove oblasti je: 6 (3 časa za obradu, 1 za vežbu i 2 časa za utvrđivanje).

Oblast: Čovek i zdravlje

Za dostizanje ishoda u ovoj oblasti prikupe podatke o radovima naučnika koji su doprineli izučavanju ljudskog zdravlja i iznese svoj stav o značaju njihovih istraživanja; održava ličnu higijenu i higijenu životnog prostora u cilju sprečavanja infekcija; dovede u vezu izmenjeno ponašanje ljudi sa korišćenjem psihoaktivnih supstanci; zbrine površinske ozlede kože, ukaže prvu pomoć u slučaju uboda insekata, sunčanice i toplotnog udara i zatraži lekarsku pomoć kad proceni da je potrebna; poveže uzroke narušavanja životne sredine sa posledicama po životnu sredinu i ljudsko zdravlje i deluje ličnim primerom u cilju zaštite životne sredine, akcenat je na prevenciji i zaštiti od, pre svega, bakterijskih infekcija.

Preporučuje se da učenici prikupe podatke o radovima istaknutih naučnika koji su se bavili istraživanjem zdravlja čoveka (kako su došli do ideje, na koji način su radili istraživanja i druge zanimljivosti), kako bi razumeli put ka velikim otkrićima.

Trebalo bi obraditi načine na koje se ljudi mogu zaraziti bakterijama izazivačima bolesti: direktnim kontaktom (dodirivanjem ili korišćenjem istog pribora za higijenu i odeće) ili indirektno (vazduhom, preko hrane ili vode, ili preko insekata i drugih životinja) i koje su mere prevencije koje treba preduzeti (oštećenja kože i rane su ulaz za bakterije). Dobra lična higijena, higijensko spremanje hrane, korišćenje vode iz proverenih izvora, su mere prevencije koje učenici treba da primenjuju svakodnevno, kako bi smanjili mogućnost infekcije (redovno pranje ruku, zaštitu hrane od kontakta sa životinjama, ostavljanje hrane na niskoj temperaturi...).

Posebno treba obratiti pažnju na antibiotike: otkriće antibiotika, uloga organizama u njihovoj proizvodnji, zašto ih je potrebno uzimati isključivo uz savet lekara i zašto je potrebno dovršiti kompletnu terapiju antibioticima. Ova tema se može povezati sa selekcijom i rezistencijom bakterija na antibiotike.

Učenici bi trebalo da prepoznaju situacije kada treba da se obrate lekaru (odnosno starijoj osobi), a kada mogu i sami da reaguju i pruže pomoć (zbrinu površinsku ozledu kože i ukažu prvu pomoć u slučaju blaže sunčanice i toplotnog udara). Ne preporučuje se uvežbavanje imobilizacije i korišćenja zavoja.

Potrebno je da učenik zna da je alkoholizam najčešća bolest zavisnosti, koliko alkohol šteti organizmu, funkcionisanju porodice i društvu, kako da prepozna znake zavisnosti kod ljudi u neposrednom okruženju (porodici) i kome se obratiti za pomoć. Ovu temu treba obraditi neutralno i pažljivo

Preporučeni broj časova za realizaciju ove oblasti je: 8 (4 časa za obradu, 2 za vežbe i 2 za utvrđivanje i sistematizaciju).

Ishodi koristi IKT i drugu opremu u istraživanju, obradi podataka i prikazu rezultata; tabelarno i grafički predstavi prikupljene podatke i izvede odgovarajuće zaključke; razmatra, u grupi, šta i kako je učio/učila i gde ta znanja može da primeni, su razvojni i međupredmetni i treba ih planirati i raditi na njihovom dostizanju uz ostale ishode.

Tokom rada, učenici bi trebalo da koriste laboratorijski pribor (pincete, kapaljke, laboratorijske čaše, sahatno staklo i sl.) u meri u kojoj je škola opremljena. U slučaju da pribor ne postoji, može se nadomestiti predmetima za svakodnevnu upotrebu (pincete, kapalice sa flašice od kapi za nos...). Tabelarno i grafičko prikazivanje rezultata sa obavezanim izvođenjem zaključaka bi trebalo praktikovati uvek kada se prikupljaju podaci. Preporuka je da se IKT koristi za prikupljanje, obradu podataka i predstavljanje rezultata istraživanja ili

ogleda, kada se učenici osposobe za njeno korišćenje na časovima predmeta informatika i računarstvo i tehnika i tehnologija.

U nastavi orijentisanoj na postizanje ishoda, prednost imaju grupni način rada, rad u paru i individualizovana nastava. Ovi načini organizacije nastave pomažu učenicima da nauče kako se uči, da napreduju u učenju sopstvenim tempom, da razvijaju unutrašnju motivaciju (potrebu za saznavanjem) i inicijativu, da razvijaju veštinu komunikacije, argumentovani dijalog, tolerantno ponašanje i solidarnost. Koriste se aktivni načini učenja, kao što je kombinacija programirane nastave (programiran materijal mnogi nastavnici ostavljaju na društvenim mrežama ili sajtovima škola, pa se njihovi učenici služe njima i uče tempom koji im odgovara) i problemske nastave (na času učenici, koristeći stečena znanja, rešavaju problem koji nastavnik formuliše) ili učenje putem otkrića (nastavnik instrukcijama usmerava učenike koji samostalno istražuju, strukturisu činjenice i izvlače zaključke; tako sami upoznaju strategije učenja i metode rešavanja problema, što omogućava razvoj unutrašnje motivacije, divergentnog mišljenja, koje otvara nove ideje i moguća rešenja problema). Na internetu, korišćenjem reči WebQuest, project-based learning, thematic units, mogu se naći primeri koji se, uz prilagođavanje uslovima rada, mogu koristiti.

Da bi svi učenici dostigli predviđene ishode, potrebno je da nastavnik upozna specifičnosti načina učenja svojih učenika i da prema njima planira i prilagođava nastavne aktivnosti.

III. PRAĆENJE I VREDNOVANJE NASTAVE I UČENJA

U nastavi orijentisanoj ka dostizanju ishoda prate se i vrednuju proces nastave i učenja, postignuća učenika (produkti učenja) i sopstveni rad. Nastavnik treba kontinuirano da prati napredak učenika, koji se ogleda u načinu na koji učenici participiraju, kako prikupljaju podatke, kako argumentuju, evaluiraju, dokumentuju itd.

Da bi vrednovanje bilo objektivno i u funkciji učenja, potrebno je uskladiti nivoe ishoda i načine ocenjivanja,

Nivo ishoda	Odgovarajući način ocenjivanja
Pamćenje (navesti, prepoznati, identifikovati...)	Objektivni testovi sa dopunjavanjem kratkih odgovora, zadaci sa označavanjem, zadaci višestrukog izbora, sparivanje pojmova.
Razumevanje (navesti primer, uporediti, objasniti, prepričati...)	Diskusija na času, mape pojmova, problemski zadaci, eseji.
Primena (upotrebiti, sprovesti, demonstrirati...)	Laboratorijske vežbe, problemski zadaci, simulacije.
Analiziranje (sistematizovati, pripisati, razlikovati...)	Debate, istraživački radovi, eseji, studije slučaja, rešavanje problema.
Evaluiranje (proceniti, kritikovati, proveriti...)	Dnevnici rada učenika, studije slučaja, kritički prikazi, problemski zadaci.
Kreiranje (postaviti hipotezu, konstruisati, planirati...)	Eksperimenti, istraživački projekti.

kao i ocenjivanje sa njegovom svrhom:

Svrha ocenjivanja	Moguća sredstva ocenjivanja
Ocenjivanje naučenog (sumativno)	Testovi, pismene vežbe, izveštaji, usmeno ispitivanje, eseji.
Ocenjivanje za učenje (formativno)	Posmatranje, kontrolne vežbe, dnevници rada učenika, samoevaluacija, vršnjačko ocenjivanje, praktične vežbe.

Za sumativno ocenjivanje razumevanja i veština naučnog istraživanja učenici bi trebalo da rešavaju zadatke koji sadrže neke aspekte istraživačkog rada, da sadrže novine tako da učenici mogu da primene stečena znanja i veštine, a ne samo da se prisete informacija i procedura koje su zapamtili, da sadrže zahteve za predviđanjem, planiranjem, realizacijom nekog istraživanja i interpretacijom zadatih podataka. U vrednovanju naučenog, pored usmenog ispitivanja, najčešće se koriste testovi znanja. Na internetu, korišćenjem ključnih reči outcome assessment (testing, forms, descriptiv/numerical), mogu se naći različiti instrumenti za ocenjivanje i praćenje.

U formativnom vrednovanju nastavnik bi trebalo da promovise grupni dijalog, koristi pitanja da bi generisao podatke iz đачkih ideja, ali i da pomogne razvoj đачkih ideja, daje učenicima povratne informacije, a povratne informacije dobijene od učenika koristi da prilagodi podučavanje, ohrabruje učenike da ocenjuju kvalitet svog rada. Izbor instrumenta za formativno vrednovanje zavisi od vrste aktivnosti koja se vrednuje. Kada je u pitanju npr. praktičan rad (timski rad, projektna nastava, terenska nastava i slično) može se primeniti ček lista u kojoj su prikazani nivoi postignuća učenika sa pokazateljima ispunjenosti, a nastavnik treba da označi pokazatelj koji odgovara ponašanju učenika.

U procesu ocenjivanja dobro je koristiti portfolio (zbirka dokumenata i evidencija o procesu i produktima rada učenika, uz komentare i preporuke) kao izvor podataka i pokazatelja o napredovanju učenika. Prednosti korišćenja potrfolija su višestruke: omogućava kontinuirano i sistematsko praćenje napredovanja, podstiče razvoj učenika, predstavlja uvid u praćenje različitih aspekata učenja i razvoja, predstavlja podršku u osposobljavanju učenika za samoprocenu, pruža precizniji i pouzdaniji uvid u različite oblasti postignuća (jake i slabe strane) učenika.

Prilikom svakog vrednovanja postignuća potrebno je učeniku dati povratnu informaciju koja pomaže da razume greške i poboljša svoj rezultat i učenje. Ako nastavnik sa učenicima dogovori pokazatelje na osnovu kojih svi mogu da prate napredak u učenju, a koji su u skladu sa Pravilnikom o ocenjivanju učenika u osnovnom obrazovanju i vaspitanju, učenici se uče da razmišljaju o kvalitetu svog rada i o tome šta treba da preduzmu da bi svoj rad unapredili. Ocenjivanje tako postaje instrument za napredovanje u učenju. Na osnovu rezultata praćenja i vrednovanja, zajedno sa učenicima treba planirati proces učenja i birati pogodne strategije učenja.

Važno je da nastavnik kontinuirano prati i vrednuje, osim postignuća učenika, i proces nastave i učenja, sebe i sopstveni rad. Sve što se pokaže dobrim i korisnim nastavnik će koristiti i dalje u svojoj nastavnoj praksi, a sve što se pokaže kao nedovoljno efikasno trebalo bi unaprediti.

Naziv predmeta

TEHNIKA I TEHNOLOGIJA

Cilj

Cilj učenja *tehnike i tehnologije* je da učenik razvije tehničko-tehnološku pismenost, da izgradi odgovoran odnos prema radu i proizvodnji, životnom i radnom okruženju, korišćenju tehničkih i tehnoloških resursa, stekne bolji uvid u sopstvena profesionalna interesovanja i postupa preduzimljivo i inicijativno.

Razred

šesti

Godišnji fond časova

72 časa

ISHODI Po završetku razreda učenik će biti u stanju da:	OBLAST/TEMA	SADRŽAJI
- poveže razvoj građevinarstva i značaj urbanizma u poboljšanju uslova življenja; - analizira karakteristike savremene kulture stanovanja; - klasifikuje kućne instalacije na osnovu njihove namene; - klasifikuje vrste saobraćajnih objekata prema nameni; - povezuje neophodnost izgradnje propisne infrastrukture sa bezbednošću učesnika u saobraćaju; - povezuje korišćenje informacionih tehnologija u saobraćajnim objektima sa upravljanjem i bezbednošću putnika i robe; - demonstrira pravilno i bezbedno ponašanje i kretanje pešaka i vozača bicikla na saobraćajnom poligonu i/ili uz pomoć računarske simulacije; - skicira prostorni izgled građevinskog objekta; - čita i crta građevinski tehnički crtež uvažavajući faze izgradnje građevinskog objekta uz primenu odgovarajućih pravila i simbola; - koristi računarske aplikacije za tehničko crtanje, 3D prikaz građevinskog objekta i unutrašnje uređenje stana uvažavajući potrebe savremene kulture stanovanja; - samostalno kreira digitalnu prezentaciju i predstavlja je; - klasifikuje građevinske materijale prema vrsti i svojstvima i procenjuje mogućnosti njihove primene; - povezuje korišćenje građevinskih materijala sa uticajem na životnu sredinu; - povezuje alate i mašine sa vrstama građevinskih i poljoprivrednih radova; - realizuje aktivnost koja ukazuje na važnost reciklaže; - obrazloži na primeru korišćenje obnovljivih izvora energije i načine njihovog pretvaranja u korisne oblike energije; - pravilno i bezbedno koristi uređaje za zagrevanje i klimatizaciju prostora; - povezuje značaj izvođenja toplotne izolacije sa uštedom energije; - povezuje grane poljoprivrede sa određenom vrstom proizvodnje hrane; - opisuje zanimanja u oblasti građevinarstva, poljoprivrede, proizvodnje i prerade hrane; - izradi model građevinske mašine ili poljoprivredne mašine uz primenu mera zaštite na radu; - samostalno/timski vrši izbor makete/modela građevinskog objekta i obrazlaži izbor; - samostalno pronalazi informacije o uslovima, potrebama i načinu realizacije makete/modelakoristeći IKT;	ŽIVOTNO I RADNO OKRUŽENJE	Značaj i razvoj građevinarstva. Prostorno i urbanističko planiranje. Kultura stanovanja u: urbanim i ruralnim sredinama, objektima za individualno i kolektivno stanovanje, raspored prostorija, uređenje stambenog prostora. Kućne instalacije.
	SAOBRAĆAJ	Saobraćajni sistemi. Saobraćajni objekti. Upravljanje saobraćajnom signalizacijom. Pravila bezbednog kretanja pešaka i vozača bicikla u javnom saobraćaju.
	TEHNIČKA I DIGITALNA PISMENOST	Prikaz građevinskih objekata i tehničko crtanje u građevinarstvu. Tehničko crtanje pomoću računara. Predstavljanje ideja i rešenja uz korišćenje digitalnih prezentacija
	RESURSI I PROIZVODNJA	Podela, vrste i karakteristike građevinskih materijala. Tehnička sredstva u građevinarstvu i poljoprivredi. Organizacija rada u građevinarstvu i poljoprivredi. Obnovljivi izvori energije i mere za racionalno i bezbedno korišćenje toplotne energije. Reciklaža materijala u građevinarstvu i poljoprivredi i zaštita životne sredine Modelovanje mašina i uređaja u građevinarstvu, poljoprivredi ili modela koji koristi obnovljive izvore energije
	KONSTRU- KTORSKO MODELO- VANJE	Izrada tehničke dokumentacije. Izrada makete/modela u građevinarstvu, poljoprivredi ili modela koji koristi obnovljive izvore energije. Predstavljanje ideje, postupka izrade i rešenja proizvoda. Određivanje tržišne vrednosti proizvoda uključujući i okvirnu procenu troškova. Predstavljanje proizvoda i kreiranje digitalne prezentacije.

- kreira plansku dokumentaciju (listu materijala, redosled operacija, procenu troškova) koristeći program za obradu teksta; - priprema i organizuje radno okruženje određujući odgovarajuće alate, mašine i opremu u skladu sa zahtevima posla i materijalom koji se obrađuje; - izrađuje maketu/model poštujući principe ekonomičnog iskorišćenja materijala i racionalnog odabira alata i mašina primenjujući procedure u skladu sa principima bezbednosti na radu; - učestvuje u uspostavljanju kriterijuma za vrednovanje, procenjuje svoj rad i rad drugih i predlaže unapređenja postojeće makete/modela; - odredi realnu vrednost izrađene makete/modela uključujući i okvirnu procenu troškova.		
---	--	--

Ključni pojmovi sadržaja: građevinarstvo, poljoprivreda, saobraćaj, tehnička dokumentacija, energetika, preduzimljivost i inicijativa

UPUTSTVO ZA DIDAKTIČKO-METODIČKO OSTVARIVANJE PROGRAMA

Program nastave i učenja *tehnike i tehnologije* zahteva raznovrstan metodički pristup s obzirom na različitost funkcija i karaktera pojedinih delova programskih sadržaja, kao i psihofizičke mogućnosti učenika. Za uspešno ostvarivanje programa, odnosno cilja učenja, potrebno je organizovati nastavu u skladu sa sledećim zahtevima:

- uvoditi učenike u svet tehnike i savremene tehnologije na zanimljiv i atraktivan način, čime se podstiče njihovo interesovanje za tehničko stvaralaštvo;
- omogućiti učenicima da iskazuju vlastite kreativne sposobnosti, da traže i nalaze sopstvena tehnička rešenja i da se dokazuju u radu;
- sistematizovano izlagati učenike problemskim situacijama - raspodela kompleksnih zadataka na niz jednostavnijih zahteva, identifikovanje elementa koji učenik mora uzeti u razmatranje prilikom rešavanja problemskih situacija, kao i podsticanje učenika na korišćenje različitih kognitivnih procesa kao što su induktivno i deduktivno zaključivanje, poređenje, klasifikacija, predviđanje rezultata, transfer znanja od poznatog na nepoznato;
- obezbediti uslove da učenici na najefikasniji način stiču trajna i primenljiva naučno-tehnološka znanja i da se navikavaju na pravilnu primenu tehničkih sredstava i tehnoloških postupaka;
- ne insistirati na zapamćivanju podataka, pogotovu manje značajnih činjenica i teorijskih sadržaja koji nemaju direktnu primenu u svakodnevnom životu;
- radi što uspešnije korelacije odgovarajućih sadržaja, usklađivanja terminologije, naučnog osmišljavanja sadržaja i racionalnog sticanja znanja, umenja i navika, neophodna je stalna saradnja sa nastavnicima *informatike i računarstva, fizike, matematike, hemije, biologije i likovne kulture* u cilju razvoja međupredmetnih kompetencija;
- prilikom konkretizacije pojedinih sadržaja, naročito upoznavanja novih i savremenih tehnologija, u obzir uzimati specifičnosti sredine i usklađivati ih sa njenim potrebama.

S obzirom da je nastava *tehnike i tehnologije* teorijsko-praktičnog karaktera, časove treba ostvarivati sa odeljenjem podeljenim na grupe, odnosno sa **najviše 20 učenika**. Program nastavne i učenja treba ostvarivati na spojenim časovima.

Životno i radno okruženje

U oblasti *životno i radno okruženje* obrađuju se sadržaji koji se odnose na građevinarstvo kao granu tehnike. Uz pomoć medija potrebno je, u najkraćim crtama, prikazati istorijski razvoj građevinarstva i povezati ga sa poboljšanjem uslova življenja (po mogućstvu interaktivno). Potrebno je naglasiti značaj urbanizma i prostornog planiranja (na osnovu posmatranja planova, maketa, slika naselja, treba objasniti značaj okoline stana sa higijenskog i estetskog stanovišta). Preporuka je da se koristite računarske mape za određivanje položaja građevinskih objekata u odnosu na okolinu. Putem posmatranja i analize primera, navesti učenike da

analiziraju i zaključuju kako se kultura stanovanja razlikuje u zavisnosti od vrsta naselja (ruralno i urbano naselje) i stambenih objekata, koje su karakteristike i posebnosti, kao i kako se određuje raspored prostorija u stanu sa aspekta funkcionalnosti, udobnosti i ekonomičnosti. Potrebno je upoznati učenike sa vrstama i namenom kućnih instalacija i pravilnom upotrebom. Preporuka je da se obezbede uslovi za situaciono učenje npr. kroz kompjutersku simulaciju.

Preporučeni broj časova je 6.

Saobraćaj

U odnosu na program petog razreda, u oblasti *saobraćaj* sadržaj je proširen i odnosi se na saobraćajne objekte, njihovu namenu, funkcionisanje i organizaciju saobraćaja. Posebno obratiti pažnju da bezbednost učesnika u saobraćaju zavisi i od propisne infrastrukture (opreme puta, obeležavanje i signalizacija, kvalitet izrade saobraćajnih objekata) kao i prilagođavanja postojećim uslovima (brzina). Preporuka je da se kroz primere simulacije, a koji su dostupni na Internetu, učenici uvedu u situaciju da prepoznaju sigurnosne rizike i predvide opasne situacije u saobraćaju. Uz pomoć multimedijalnih primera objasniti kako se upravlja saobraćajem korišćenjem IKT i koliko takvo upravljanje utiče na bezbednost putnika i robe. Sa aspekta bezbednosti učesnika u saobraćaju obratiti pažnju na učešće pešaka i vozača bicikla u javnom saobraćaju. Za realizaciju ovih sadržaja koristiti multimedije kao i saobraćajne poligone praktičnog ponašanja u saobraćaju u okviru škole. Preporučuje se da se, ukoliko škola nema prostorne mogućnosti za izradu saobraćajnog poligona, koriste dvorišta, širi hodnici ili fiskulturne sale radi ostvarivanja ovog ishoda.

Preporučeni broj časova je 8.

Tehnička i digitalna pismenost

U ovom delu programa učenici razvijaju nove integrisane modalitete tehničke i digitalne pismenosti. Na početku realizacije oblasti ukratko ponoviti koja su znanja i veštine iz tehničkog crtanja učenici usvojili u prethodnom razredu. Učenike treba osposobiti za rad u računarskoj aplikaciji za tehničko crtanje primerenoj njihovom uzrastu i potrebama. Objasniti pravila i simbole koji se koriste u tehničkom crtanju u oblasti građevinarstva. Prilikom izrade tehničkih crteža na papiru i pomoću računara preporučuje se individualni oblik rada. Učenici treba da razvijaju veštine vizuelnog opažanja i razumevanja relacijskih odnosa između objekata i predmeta, stoga je primereno zadati im da skiciraju prostorni izgled određenog građevinskog objekta koji im je poznat. Predstaviti mogućnosti i rad sa jednostavnim računarskim aplikacijama za 3D prikaz građevinskih objekata. Učenicima objasniti pojam preseka korišćenjem nastavnih pomagala i računarske simulacije. Upoznati učenike sa radom u računarskoj aplikaciji za unutrašnje uređenje stana naglašavajući funkcionalnost i estetsku vrednost rešenja. Kako bi učenici funkcionalizovali stečena znanja predvidite mini-projekat na temu izrade skice horizontalnog i vertikalnog preseka stana u kome učenici žive i uređenje stana prema istim. Skica može biti izrađena na papiru ili pomoću računara. Učenici svoja rešenja skice građevinskog objekta i unutrašnjeg uređenja stana samostalno predstavljaju tokom redovne nastave. U okviru ovih aktivnosti predvideti korišćenje digitalnih prezentacija koje su učenici izradili. Akcenat treba da bude na dizajnu multimedijalnih elemenata prezentacije, načinu predstavljanja rešenja (tok prezentacije) i razvoju veštine komunikacije (kontakt sa publikom), a ne na tehnici izrade prezentacije. U okviru ove aktivnosti potrebno je obezbediti prostor za diskusiju i davanje vršnjačke povratne informacije na osnovu uspostavljenih kriterijuma. Preporučeni broj časova je 18.

Resursi i proizvodnja

Ovo je složena nastavna oblast jer se u okviru nje izučavaju građevinarstvo, poljoprivreda, energetika i ekologija nadovezuje se na znanja koje su učenici stekli o resursima u petom razredu.

Na početku rada na ovoj oblasti upoznati učenike, na nivou obaveštenosti, sa osnovnom podelom građevinskih materijala (prema poreklu i nameni). Vrste, način proizvodnje, osnovne karakteristike građevinskih materijala i njihovu primenu objasniti na elementarnom nivou, bez ulaženja u detalje. Preporučljivo je učenicima pokazati ugledne primere pojedinih građevinskih materijala ili svoje predavanje potkrepiti slikama, prospektima ili multimedijom.

Upoznati učenike sa konstruktivnim elementima građevinskog objekta (temelj, zidovi, međuspratna konstrukcija, stepenice i krov) uz međusobno funkcionalno povezivanje i načine izgradnje. Napraviti vezu između konstruktivnih delova građevinskog objekta i materijala za njihovu izgradnju.

Uz pomoć multimedije ili slika upoznati učenike sa vrstama građevinskih objekata u okviru niskogradnje, visokogradnje i hidrogradnje. Težište ovog dela teme staviti na izgradnji stambenih građevinskih objekata u

okviru klasičnog (tradicionalnog) i savremenog načina izgradnje. U okviru ovog dela oblasti učenici treba da povežu delove konstrukcije i načine gradnje građevinskog objekta sa njihovom namenom.

Savremeni način izgradnje sve više potiskuje tradicionalni način izgradnje pomoću ručnih alata i prednost daje savremenim građevinskim mašinama uz pomoć kojih se ubrzava i poboljšava kvalitet izgradnje. U tom smislu osposobiti učenike da prepoznaju i povezuju alate i mašine sa vrstama građevinskih radova (osnovna podela građevinskih mašina i alata i njihove najvažnije karakteristike).

Težište dela teme, u vezi energetike, je na racionalnoj potrošnji energije za zagrevanje stana/kuće. Ukazati na značaj planiranja izbora materijala za izgradnju građevinskog objekta i njegove izolacije još tokom projektovanja, sa aspekta racionalne potrošnje energije i uštede toplotne energije. Povezati značaj izvođenja toplotne izolacije sa uštedom energije. Upoznati učenike sa vrstama grejanja u kući/stanu. Kroz razgovor sa učenicima i uz iznošenje različitih primera iz života, učenike uputiti na pravilno i bezbedno korišćenje uređaja za zagrevanje i klimatizaciju prostora u kući/stanu, a sve sa ciljem racionalne potrošnje energije. Posebno naglasiti značaj velikih mogućnosti korišćenja obnovljivih i alternativnih izvora energije za zagrevanje stana/kuće. Za realizaciju ovog dela nastavne teme koristiti multimediju i razne uzorke izolacionih materijala. U drugom delu ove oblasti, učenike upoznati sa organizacijom rada u poljoprivrednoj proizvodnji i najvažnijim mašinama i uređajima koje su neophodne za normalno odvijanje proizvodnje. Kroz razne ilustracije modela ili multimediju, osposobiti učenike da prepoznaju osnovne procese poljoprivredne proizvodnje sa posebnim osvrtom na proizvodnju hrane. Savremena poljoprivredna proizvodnja ne bi mogla da se zamisli bez savremenih mašina i uređaja. Uz pomoć slika, multimedije ili maketa učenicima treba predstaviti najvažnije mašine u poljoprivredi sa njihovim najbitnijim karakteristikama.

Istaknuti značaj reciklaže materijala i zaštite životne sredine u građevinarstvu i poljoprivredi. Organizovati aktivne metode rada i učenja (rad u malim grupama) pri čemu će učenicima biti omogućeno da razumeju uspostavljanje veze između kvaliteta životne sredine i kvaliteta svog života. Moguće je organizovati npr. interni konkurs za predlog projekta/aktivnosti kojim bi učenici prikazali da razumeju koje aktivnosti podstiču održivost (npr. štednja vode i energije, razvrstavanje otpada, reciklaža) kao i da li povezuju značaj tih aktivnosti sa svojim budućim životom, životom zajednice kao i životom budućih generacija.

Na kraju ove oblasti učenike postupno uvesti u svet praktičnog stvaralaštva. Kroz praktičan rad učenici stečena teorijska znanja pretvaraju u funkcionalna, razvijajući algoritamski način razmišljanja od ideje do realizacije. Njihov stvaralački rad treba da se zasniva na izradi modela građevinske ili poljoprivredne mašine, uređaja ili modela koji koristi obnovljive izvore energije, uz obaveznu primenu mera zaštite na radu.

Preporučeni broj časova je 20.

Konstruktorsko modelovanje

U ovom delu programa učenici realizuju zajedničke projekte primenjujući prethodno stečena znanja i veštine što daje prostora za kreativnu slobodu, individualizaciju nastave i diferencijaciju prema sposobnostima, polu i interesovanjima učenika, mogućnostima škole i potrebama životne sredine. Za ostvarivanje ishoda u ovoj oblasti potrebno je postupno uvoditi učenike u algoritme konstruktorskog modelovanja pri izradi sopstvenog projekta, kreiranju planske dokumentacije (lista materijala, neophodan pribor i alat, redosled operacija, procena troškova) do izvršavanja radnih operacija, grafičkog predstavljanja zamisli i procene i vrednovanja.

Učenike treba upoznati sa mogućnošću da se sami opredeljuju za određenu aktivnost u okviru date teme koja se odnosi na izradu modela raznih mašina i uređaja u građevinarstvu, izradu makete građevinskog objekta ili stana na osnovu plana i predlog za njegovo uređenje kao i modelovanje mašina i uređaja u poljoprivrednoj proizvodnji. Potrebno je da učenici koriste podatke iz različitih izvora, samostalno pronalaze informacije o uslovima, potrebama i načinu realizacije makete/modela koristeći IKT, izrađuju maketu/model, poštujući principe ekonomičnog iskorišćenja materijala i racionalnog odabira alata i mašina primenjujući procedure u skladu sa principima bezbednosti na radu. Realizacijom svojih projekata otkrivaju i rešavaju jednostavne tehničke i tehnološke probleme, saznavajući primenu prirodnih zakonitosti u praksi. Na taj način učenici formiraju svest o tome kako se primenom tehnike i tehnologije menja svet u kome žive. Uočavaju kako tehnika utiče pozitivno na okolinu, a kako se, ponekad narušava prirodni sklad i kako se mogu smanjiti štetni uticaji na prirodno okruženje i razvijanje ekološke svesti. U projekat se može uključiti i više učenika ukoliko je rad složeniji, odnosno ako se učenici za takav vid saradnje odluče. Učenici učestvuju u uspostavljanju kriterijuma za vrednovanje, procenjuju svoj rad i rad drugih i predlažu unapređenje postojeće makete/modela.

Na izbor aktivnosti, može uticati i opremljenost kabineta alatom i materijalom.

U svim segmentima nastave u ovoj oblasti, kod učenika treba razvijati preduzetnički duh.

Preporučeni broj časova je 20.

Naziv predmeta

INFORMATIKA I RAČUNARSTVO

Cilj

Cilj učenja *informatike i računarstva* je osposobljavanje učenika za upravljanje informacijama, bezbednu komunikaciju u digitalnom okruženju, kreiranje digitalnih sadržaja i računarskih programa za rešavanje različitih problema u društvu koje se razvojem digitalnih tehnologija brzo menja.

Razred

šesti

Godišnji fond časova

36 časova

ISHODI Po završetku razreda učenik će biti u stanju da:	OBLAST/TEMA	SADRŽAJI
- pravilno koristi IKT uređaje; - kreira, uređuje i strukturira digitalne sadržaje koji sadrže tabele u programu za rad sa tekstom i programu za rad sa multimedijalnim prezentacijama; - kreira i obrađuje digitalnu sliku; - samostalno snima i vrši osnovnu obradu audio i video zapisa; - uređuje multimedijalnu prezentaciju koja sadrži video i audio sadržaje; - čuva i organizuje podatke lokalno i u oblaku; - odgovorno i pravilno koristi IKT uređaje u mrežnom okruženju; - razlikuje osnovne internet servise; - primenjuje postupke i pravila za bezbedno ponašanje i predstavljanje na mreži; - pristupa Internetu, samostalno pretražuje, pronalazi i procenjuje informacije i preuzima ih na svoj uređaj poštujući autorska prava; - objasni postupak zaštite digitalnog proizvoda/sadržaja odgovarajućom CC licencom;	IKT	Digitalni uređaji i korisnički programi. Upravljanje digitalnim dokumentima. Rad sa slikama. Rad sa tekstom. Rad sa multimedijalnim prezentacijama koje sadrže video i audio sadržaje.
	DIGITALNA PISMENOST	Upotreba IKT uređaja na odgovoran i siguran način u mrežnom okruženju. Internet servisi. Pravila bezbednog rada na Internetu. Pretraživanje Interneta, odabir rezultata i preuzimanje sadržaja. Zaštita privatnosti ličnih podataka i autorskih prava.
- objasni postupak prikupljanja podataka putem onlajn upitnika; - kreira jednostavan program u tekstualnom programskom jeziku; - koristi matematičke izraze za izračunavanja u jednostavnim programima; - objasni i primeni odgovarajuću programsku strukturu (naredbe dodele, grananja, petlje); - koristi u okviru programa numeričke, tekstualne i jednodimenzione nizovske vrednosti; - razloži složeni problem na jednostavnije funkcionalne celine (potprograme); - pronalazi i otklanja greške u programu; - sarađuje sa ostalim članovima grupe u odabiru teme, prikupljanju i obradi materijala, predstavljanju projektnih rezultata i zaključaka; - koristi mogućnosti koje pružaju računarske mreže u sferi komunikacije i saradnje; - kreira, objavljuje i predstavlja digitalne sadržaje koristeći raspoložive alate; - vrednuje proces i rezultate projektnih aktivnosti.	RAČUNARSTVO	Osnove izabranog programskog jezika. Osnovne aritmetičke operacije. Ugrađene funkcije. Niske (stringovi). Strukture podataka. Grananje. Ponavljanje. Osnovni algoritmi.
	PROJEKтни ZADATAK	Faze projektnog zadatka od izrade plana do predstavljanja rešenja. Izrada projektnog zadatka u korelaciji sa drugim predmetima. Vrednovanje rezultata projektnog zadatka.

Ključni pojmovi sadržaja: obrada teksta, tabela, slajd prezentacije, internet servisi, bezbednost na internetu, tekstualni programski jezik

UPUTSTVO ZA DIDAKTIČKO-METODIČKO OSTVARIVANJE PROGRAMA

Program nastave i učenja informatike i računarstva, u drugom ciklusu osnovnog obrazovanja i vaspitanja, organizovan je po spiralnom modelu i orijentisan je na ostvarivanje ishoda. Ishodi su jasni i precizni iskazi o tome šta učenik zna, da uradi i vrednosno proceni po završetku procesa učenja. Nastavni program predmeta informatika i računarstvo se sastoji iz tri tematske celine: Informaciono-komunikacione tehnologije (skr. IKT),

Digitalna pismenost i Računarstvo.

Da bi svi učenici ostvarili predviđene ishode, potrebno je da nastavnik upozna specifičnosti načina učenja svojih učenika i prema njima planira i prilagođava nastavne aktivnosti. Nastavnik treba da osmisli aktivnosti tako da uključuju praktičan rad uz primenu IKT-a, povezivanje različitih sadržaja iz drugih tema unutar samog predmeta, kao i sa drugim predmetima. Poželjno je da planirane aktivnosti učenika na času prati sažeto i jasno uputstvo za realizaciju zadatka, uz eventualnu prethodnu demonstraciju postupka od strane nastavnika. Ostaviti prostor za ueničku inicijativu i kreativnost - kroz diskusiju sa uenicima odabirati adekvatne alate, koncepte i strategije za realizaciju određenih aktivnosti. U toku realizacije planiranih aktivnosti raditi na uspostavljanju i negovanju navika i ponašanja kao što su postupnost, analitičnost, istrajnost, samostalnost u radu, ali i spremnost na saradnju i odgovoran pristup timskom radu.

Dostizanje definisanih ishoda može se ostvariti uz određeni stepen slobode nastavnika kako u izboru metoda rada, programskih alata i tehnologija (računar, digitalni uređaj...), tako i u redosledu i dinamici realizacije elemenata različitih tematskih oblasti. Na internetu i u literaturi se mogu naći primeri dobre prakse koje, uz prilagođavanje uslovima rada i poštovanje autorskih prava, treba koristiti u nastavi i učenju.

S obzirom na to da je nastava ovog predmeta teorijsko-praktičnog karaktera časove treba ostvarivati sa odeljenjem podeljenim na grupe, odnosno sa najviše 20 učenika. Program nastavne i učenja treba ostvarivati na spojenim časovima. Podsetiti učenike na značaj poštovanja pravila koja važe u kabinetu i u radu sa računarima i opremom, kroz demonstraciju i ličnu aktivnost učenika (pravilno uključivanje, prijavljivanje, korišćenje, objavlivanje i isključivanje računara).

Nastavnicima se preporučuje da u toku šestog razreda, radi razvijanja međupredmetnih kompetencija i ostvarivanja korelacije sa drugim predmetima, realizuju sa uenicima najmanje dva projektna zadatka koji obuhvataju teme i iz drugih predmeta. Vreme realizacije projektnih zadataka (jednog iz oblasti IKT i Digitalna pismenost i drugog iz oblasti Računarstvo) određuje nastavnik u dogovoru sa uenicima i sa nastavnicima drugih predmeta, koji obuhvataju oblast izabrane teme. Pri izboru tema, ponuditi nekoliko projektnih tema i omogućiti timovima učenika da odaberu onu koja najviše odgovara njihovim interesovanjima.

Informaciono-komunikacione tehnologije

Ponoviti i diskutovati sa uenicima vrste digitalnih uređaja, kao i namenu programa koje su koristili u petom razredu. Učenici bi trebalo da znaju da navedu i prepoznaju iz kojih se komponenti sastoji stoni i/ili prenosni računar i ukratko opišu osnovnu ulogu svake od njih.

Osposobiti učenike za rad u programu za upravljanje dokumentima na računaru (koji je deo operativnog sistema računara), pronalaženje, kopiranje/prenos dokumenata sa eksternih uređaja i memorija. Predstaviti funkcije standardnih dijaloga za učitavanje, snimanje i pronalaženje datoteka.

Nastavnik bira korisničke programe (komercijalne ili slobodne) koje će učenici koristiti. Programi za crtanje, obradu teksta, izradu multimedijalnih prezentacija, snimanje zvuka i video-zapisa, reprodukciju zvuka i video materijala mogu biti instalirani lokalno na računaru ili u "oblaku" tj. mogu se koristiti preko interneta.

Pri radu sa tekstem fokusirati se na kreiranje i formatiranje dokumenata iz stvarnog života koji mogu biti bliski uenicima ovog uzrasta (npr. pismo drugu ili drugarici, kratak seminarski rad iz biologije, raspored časova, spisak stvari koje treba poneti na ekskurziju). Sve korake u radu sa programom za obradu teksta realizovati i u instaliranoj verziji programa za obradu teksta i na nekoj od besplatnih saradničkih platformi i motivisati učenike da sarađuju tokom kreiranja zajedničkih dokumenata.

Najpre obnoviti rad sa osnovnim alatima za uređivanje i oblikovanje teksta (unos teksta, dodavanje, brisanje, kopiranje, selektovanje, poravnanje, promena fonta, boje, veličine slova, umetanje slika,...). Naglašavati potrebu odabira odgovarajućeg pisma odabirom tastaturnog rasporeda za naše govorno područje (ćirilica, latinica...) i insistirati na primeni jezičkog i digitalnog pravopisa. Usvojene veštine je neophodno uvežbavati sa uenicima, da bi što efikasnije vršili osnovne operacije sa tekstem korišćenjem samo tastature (da se kreću kroz tekst karakter po karakter, reč po reč, pasus po pasus, da koriste tastere Home i End, da selektuju tekst pomoću tastera Shift i tastera za kretanje kroz tekst, koriste prečice za kopiranje, isecanje, lepljenje i sl.).

Naglasiti da se iste tehnike za rad sa čistim tekstom koriste u velikom broju raznorodnih programa (editorima teksta, tekst-procesorima, klijentima elektronske pošte itd.).

Aktivnosti učenika usmeriti na mogućnosti odabranog tekst-procesora, podešavanje radnog okruženja, vrste prikaza koje su pogodnije u zavisnosti od toga da li se unosi tekst, ispravljaju greške u tekstu ili vrši pregled dokumenta pre štampanja i sl. Osposobiti učenike da podešavaju radno okruženje izabranog tekst-procesora, podešavaju dimenzije i margine stranice, unose tekst ćirilskim i latiničkim pismom, sačuvaju uneti tekst, otvaraju postojeći tekstualni dokument, zatvaraju aktivni dokument, vrše osnovno formatiranje teksta (svojstva pasusa, karaktera itd.). Objasniti pojam logičke strukture dokumenta i prikazati kako se u dokumentu mogu eksplicitno označiti naslovi, podnaslovi i pasusi korišćenjem ugrađenih stilova Naslov 1, Naslov 2 i Tekst (prilagođavanje postojećih i kreiranje novih stilova je naprednija tema koja će biti obrađivana u starijim razredima).

Naveći elemente koji se mogu umetnuti u tekstualni dokument (slike, grafički oblici, tabele, simboli...). Ukazati na svrhu umetanja takvih elemenata navodeći jednostavne primere i povezati tehniku umetanja ovih elemenata sa umetanjem slika koje su vršili u petom razredu.

Posebnu pažnju posvetiti tabelama. Izabrati jednostavne primere (raspored časova, kalendar i sl.) pomoću kojih se uvode elementi tabele: ćelija, red i kolona. Predstaviti alate za rad sa tabelama koji su dostupni u programu za obradu teksta. Vežbati njihovo dodavanje, brisanje, selekciju, primeniti šablone za dizajn i sl. Osposobiti učenike da umetnu tabelu u tekstualni dokument, unose i uređuju sadržaje tabela, formatiraju tabelu.

Osobiti učenike da pregledaju tekstualni dokument pre štampanja, podese parametre za štampu i, ako postoje uslovi, odštampaju dokument.

U okviru uređivanja digitalne slike/crteža osposobiti učenike da pored osnovnih alata izabranog programa (selektovanje, kopiranje, lepljenje, promenu veličine slike, dodavanje i brisanje oblika, odsecanje dela slike, čuvanje u željenoj veličini i kvalitetu slike, zatvaranje, pronalaženje i sl.) koriste i napredne alate za pripremu slike za umetanje u tekstualni dokument i multimedijalnu prezentaciju (npr. alati za zumiranje, unos teksta, upotrebu četkice, gumice, dodavanje senke, dodavanje trodimenzionalnih efekata).

Snimanje zvuka i video-zapisa shodno mogućnostima započeti demonstracijom upotrebe uređaja: kamera, mikrofoni, zvučnici, mobilni telefoni, odnosno drugih raspoloživih uređaja koji obavljaju predviđene funkcije. Pored osnovnih tehnika u procesu snimanja (pokreni, zaustavi, sačuvaj, obriši) i reprodukcije (pokreni, pauziraj, zaustavi, pusti od početka, podesi jačinu zvuka) obučiti učenike da odgovarajućim alatom modifikuju video zapis (skraćivanje). U vežbi čuvanja audio/video zapisa skrenuti pažnju na različite tipove datoteka u konkretnom programu (npr. mp3, mp4, avi, midi...).

Pre obrade teme izrade slajd-prezentacija podsetiti učenike na osnovna pravila vizuelizacije i prezentovanja, a pri realizaciji nastave stalno ukazivati na najčešće greške (suviše teksta, veliki broj slajdova, različiti fontovi i sl.). Pri izradi multimedijalnih prezentacija demonstrirati primenu osnovnih alata za uređivanje i oblikovanje sadržaja u izabranom programu. Pored alata za uređivanje i oblikovanje teksta i slika, predstaviti alate za rad sa umetnutim elementima proširujući primenu na rad sa tabelama, grafičkim objektima, video i audio zapisima (koristiti prethodno kreirane zvučne i video zapise, prilagoditi tip datoteke izabranom programu - predstaviti učenicima neki od raspoloživih programa za konverziju formata datoteka). Osposobiti učenike da podese radno okruženje, biraju odgovarajući pogled na prezentaciju, kreiraju slajdove, unose tekst i druge objekte (slike, tabele, grafikone) i dosledno ih formatiraju (koristeći master slajd). Teme treba da budu smislene i relevantne za učenike, najbolje je da se koriste prezentacije u kojima se obrađuju teme iz nastave, kako informatike i računarstva, tako i drugih predmeta. Učenici neke prezentacije mogu da kreiraju i u sklopu domaćih zadataka, a na času je moguće analizirati prezentacije napravljene kod kuće. Kroz razgovor sa učenicima definisati pojam dobre prezentacije i demonstrirati načine predstavljanja. Naglasiti da prezentacije treba da budu jedino u funkciji sadržaja, izbegavati animacije "po svaku cenu" koje opterećuju prezentaciju. Preporučeni broj časova je 10.

Digitalna pismenost

Predstaviti pojam i vrste računarskih mreža i uvesti osnovne pojmove i terminologiju iz ove oblasti (server, klijent, lokalne mreže, mreže širokog raspona, globalna mreža - Internet). Podsetiti učenike na pravila korišćenja IKT uređaja na odgovoran i siguran način, sada u mrežnom okruženju.

Predstaviti učenicima osnovne internet servise: servis elektronske pošte, www kao javni informacioni servis, diskusione grupe i servise za pretraživanje interneta. Objasniti čemu ti servisi služe, upoznati ih sa planom korišćenja ovih servisa.

Predstaviti veb kao najpoznatiji internet servis. Objasniti da veb funkcioniše tako što su korisnicima potrebne usluge i njima ih pružaju uređaji specijalizovani za to (serveri). U svakoj komunikaciji moraju da postoje pravila, odnosno protokoli (HTTP i HTTPS) kao i pravilno navođenje i korišćenje adresa (domena i URL sa jedne i IP i MAC adresa sa druge strane).

Objasniti strukturu URL adrese i značenje pojedinih domena edu.rs, gov.rs,.com... Uputiti učenike na veb sajt (npr. <http://www.mojaipadresa.info/>) putem koga mogu da pronađu informacije o IP-adresi sajta, kao i uređaja koji je upotrebljen za pretragu.

Naglasiti značaj digitalnog traga koji posetilac ostavlja prilikom posete nekom sajtu. Napredne tehnike pretrage u izabranom pretraživaču predstaviti na unapred pripremljenom skupu veb-strana (pretraga prema veb adresi sajta), kroz diskusiju i praktičan rad na vrednovanju internet izvora (publika kojoj je sajt namenjen, autor, tačnost/preciznost, objektivnost, aktuelnost i internet adresa) podsticati razvoj kritičkog mišljenja učenika.

Kod preuzimanja bilo kog sadržaja sa interneta važno je podsetiti učenike na postupke preuzimanja i čuvanja na željenoj lokaciji, kao i na etička i pravna pitanja pristupa sadržajima (licence), zaštite od neželjenih programa, kao i na pravila ponašanja na internetu (eng. netiquette).

Podsetiti učenike na značaj poštovanja autorskih prava i svrhu CC (Creative Commons) licenci. Predstaviti način licenciranja sopstvenog autorskog dela kombinacijom raspoloživih simbola, na adresi <https://creativecommons.org/share-your-work/>.

Naglasiti da se prilikom posete sajtove, kao i prilikom preuzimanja sadržaja, digitalni uređaj koji koristimo je izložen procedurama kojima se prikupljaju podaci za koje korisnik ne zna u koju će svrhu biti upotrebljeni (IP adresa, lokacija), a uređaj može biti izložen dejstvu neželjenih programa (virusi, špijunski programi). U tu svrhu je potrebno primeniti raspoložive mere zaštite.

Posebnu pažnju posvetiti pitanjima digitalnog nasilja (prilikom obrade ili kroz projektni zadatak poželjno je sprovesti sa učenicima istraživanje na temu digitalnog nasilja, primenom onlajn upitnika, radionica ili kviza, kakvi se mogu naći, na primer, na adresi <http://www.mpn.gov.rs/grupa-za-prevenciju-nasilja/>, u priručniku Digitalno nasilje - prevencija i reagovanje). Nabrojati i opisati najčešće vidove digitalnog nasilja (kako se digitalni uređaji i servisi koriste kao oruđa digitalnog nasilja: socijalne mreže, SMS i telefonski pozivi, slikovne poruke i video materijali i dr.), kako prepoznati oblike digitalnog nasilja, posebno vršnjačkog nasilja. Diskutovati situacije kada se neko nasilje vrši u stvarnom svetu i prenosi u digitalni svet, koji su najčešći primeri, kako ispravno reagovati u konkretnim situacijama, kome se obratiti, koje postupke je moguće primenjivati i koja pravila ponašanja ustanoviti za bezbedno predstavljanje na mreži. Upoznati učenike sa nekim od načina za prepoznavanje i prijavu digitalnog nasilja: SOS telefon i onlajn forma za prijavu nasilja, kao i sajtovi koji su posvećeni projektima vlade u borbi protiv digitalnog nasilja.

Predstaviti prednosti upotrebe veb servisa na primeru alata za kreiranje onlajn upitnika, koji ne bi sadržao više od tri pitanja različitog tipa. Naglasiti značaj onlajn upitnika kao korisnog alata za prikupljanje podataka u istraživanjima, anketama, kvizovima ili testovima. Nastavnik kreira onlajn upitnik na svom nalogu na disku, objavljuje ga na školskom sajtu i učenicima postavlja kao zadatak da na svojim radnim jedinicama popune upitnik. Pokazati učenicima kako izgleda tabela sa svim njihovim odgovorima. Preuzeti tabelu i bez udublјivanja u njenu strukturu pokazati kako za svako pitanje izgleda kolona sa njihovim odgovorima. Uraditi popunu upitnika dva puta, prvi put dopustiti učenicima da se predstave sa svojim izmišljenim imenima i drugi put, naglasiti učenicima da popune svoja prava imena. Uporediti, zajedno sa učenicima, odgovore za ista pitanja u jednom i drugom slučaju.

Za utvrđivanje i pojašnjavanje ove teme organizovati kvizove ili radionice (na teme bezbedno-nebezbedno, poželjno-nepoželjno ponašanje na internetu) kao i simulacije nebezbednih situacija sa akcentom na to kako je poželjno reagovati u datim situacijama (kroz igranje uloga i sl.). Jedna od aktivnosti za učenike, radi povezivanja znanja, može biti izrada tekstualnih dokumenata ili multimedijalnih prezentacija na temu: Moja pravila ponašanja na internetu, Pet najvažnijih pravila za bezbedan internet, Kako da internet postane sigurniji za decu, i sl. Kroz kreiranje ovih dokumenata uvećavati saradnički rad i korišćenje besplatnih onlajn platformi.

Preporučeni broj časova je 4.

Projektni zadatak iz oblasti IKT i Digitalna pismenost

Pri realizaciji tematske celine naglasak je na razradi projektnog zadatka - od izrade plana do predstavljanja rešenja. Nastavnik planira faze projektnog zadatka u skladu sa vremenom, složenošću teme, raspoloživim resursima (znanja, veštine i stavovi koje su učenici usvojili nakon tematskih celina IKT i Digitalna pismenost,

tehničke opremljenosti škole i drugih relevantnih faktora). Učenici zajedno sa nastavnikom prolaze kroz sve faze rada na projektnom zadatku, pri čemu nastavnik naglašava svaki korak, objašnjava, inicira diskusiju i predlaže rešenja.

Pri predstavljanju faza projekta može poslužiti sledeći primer: *Faza 1*: predstavljanje tema, formiranje grupa i odabir teme; *Faza 2*: Odabir materijala i sredstava, razmatranje dodatne podrške predmetnog nastavnika u zavisnosti od teme; *Faza 3*: Planiranje vremena i izbor strategije za rešavanje zadatka u skladu sa rokom za predaju rada; *Faza 4*: Prikupljanje i proučavanje materijala, izrada zadatka i priprema za izlaganje; *Faza 5*: Predstavljanje rezultata projektnog zadatka, diskusija i procena/samoprocena urađenog (nastavnik moderira, obezbeđuje uslove za što uspešnije izlaganje, usmerava diskusiju i vrši evaluaciju urađenog sa jasnom povratnom informacijom).

Projektni zadaci se bave realnim temama iz školskog ili svakodnevnog života. Za predviđeni broj časova ove tematske celine i sa dobro isplaniranim aktivnostima može se očekivati da učenici uspešno izrade i predstave rešenje projektnog zadatka. Akcenat je na podsticanju inicijative i kreativnosti, uspostavljanju saradničkih i vrednosnih stavova kod učenika. Cilj je razvijanje i negovanje: postupnosti, povezivanja i izgradnje sopstvenih strategija učenja, vršnjačkog učenja, vrednovanja i samovrednovanja postignuća.

Projektni zadaci podrazumevaju korelaciju i saradnju sa nastavnicima ostalih predmeta, koja se može ostvariti na ovakvim i sličnim primerima:

- izrada uputstva ili tutorijala sa tabelarnim predstavljanjem podataka
- izrada upitnika na temu digitalnog nasilja

Sprovesti sa učenicima istraživanje na temu digitalnog nasilja, a rezultate sprovedenog istraživanja koristiti prilikom predstavljanja projektnog zadatka (poželjno je da nastavnik koristi onlajn upitnik prilikom prikupljanja podataka, za koje bi učenici priredili pitanja). Učenici se mogu podeliti u grupe shodno fazi istraživanja: grupa koja osmišljava pitanja, grupa koja analizira prikupljene podatke, predstavlja rezultate istraživanja i grupa koja izrađuje uputstva zaštite od digitalnog nasilja.

Dodatna motivacija za učenike može biti izbor najboljih radova za: školski časopis, sajt škole, oglasnu tablu (odeljenje glasa - vrednovanje, samovrednovanje) a da ostale radove postavljaju na pano u kabinetu informatike i računarstva...

Dobar primer sumiranja naučenih postupaka je izrada prateće dokumentacije u vidu fajlova različitog tipa, kao što su tekstualni fajlovi, slike, video materijali i sl.

Preporučeni broj časova je 4.

Računarstvo

Predstaviti koncept *tekstualnih programskih jezika*, ukratko, potom izabranog programskog jezika, kao i neke osnovne sličnosti i razlike u odnosu na vizuelni programski jezik koji su učenici koristili u petom razredu. Ukratko predstaviti *editor* izabranog tekstualnog programskog jezika i značaj poštovanja osnovnih pravila prilikom pisanja *naredbi*. Napraviti vezu između naredbi koje zapisujemo tekstom i očekivanog dejstva te naredbe, na jednostavnom primeru, kao i vezu između koraka algoritma i odgovarajuće naredbe.

Realizaciju teme započeti prikazom izrade zadataka izračunavanjem, primenom operacija: sabiranja, oduzimanja, množenja i (realnog) deljenja. Poželjno je birati zadatke koji imaju realnu primenu u stvarnom životu iz oblasti bliskih učenicima (sport, moda), bilo u drugim nastavnim predmetima (matematika, fizika, biologija, istorija, geografija i slično). Uvesti pojam izraza u programskom jeziku i njegovih sastavnih elemenata (brojevnih konstanti, promenljivih i aritmetičkih operatora, uz prateći pojam tipa).

Uvesti *promenljive* kao pojam za imenovanje ulaznih podataka i međurezultata izračunavanja kao i mehanizam za učitavanje vrednosti ulaznih podataka i ispis rezultata. Promenljive u početku tretirati na isti način kao u matematici i ne menjati vrednosti jednom dodeljenim promenljivima (imperativna dodela, poput $i=i+1$, je nov koncept na koji je potrebno ponovo se vratiti tokom obrade iterativnih postupaka). Ako je prilikom unosa podataka neophodna konverzija učitano teksta u broj ukratko je opisati, a detaljno pojašnjenje dati kada se bude obrađivala tema rada sa tekstom.

Obratiti pažnju na to da se zadaci koji su u matematici obično rađeni nad konkretnim vrednostima ulaznih podataka sada rešavaju nad simboličkim vrednostima (u opštim brojevima) i dati dovoljno vremena učenicima da savladaju tu promenu.

Uvesti posebno operacije određivanja celobrojnog količnika i ostatka i pokazati moguće primene: konverzije metričkih jedinica (npr. konverzija centimetara u metre i centimetre, konverzija vremena iz minuta u sate i minute, konverzija uglova iz sekundi u stepene, minute i sekunde, određivanje cifara dvocifrenog broja i

slično). Obratiti pažnju na to da se na časovima matematike ne uvode funkcije za određivanje količnika i ostatka tako da od učenika ne treba očekivati predznanje u ovom domenu.

Pored izračunavanja, još jedan nezaobilazan element programiranja čine *naredbe i kontrola toka programa*. Osim sekvencijalnog ređanja naredbi jedne iza druge, osnovu kontrole toka čine *grananje i ponavljanje*.

Vežbanje *kontrole toka programa* može se veoma lepo postići crtanjem uz pomoć pokretanja objekta koji tokom kretanja ostavlja trag na ekranu i robota koji u lavirintu ima zadatak da dođe na određeno mesto, zaobilazeći pri tom prepreke i premeštajući predmete. Ova dva pristupa su često deo uvodnih kurseva programiranja zasnovanih na blokovskom programiranju (npr. na code.org), a za njih postoji i direktna podrška u nekim programskim jezicima i okruženjima. Učenicima iskorak u računarsku grafiku obično biva zanimljiviji od pisanja programa koji rade u čistom tekstualnom režimu i stoga ima smisla tokom obrade teme kontrole toka programa koristiti ovakve biblioteke.

U sklopu obrade *grananja* potrebno je prikazati relacijske operatore (jednako, različito, manje, veće, manje-jednako, veće-jednako) i pisanje relacijskih izraza koji se javljaju kao uslovi u naredbi grananja. Pokazati nepotpuni (tzv. if-then) i potpuni (tzv. if-then-else) oblik naredbe grananja. Prikazati i *logičke operatore* (i, ili, ne) koji se koriste za izražavanje složenijih uslova. Na osnovnom nivou sasvim je dovoljno da učenici savladaju grananje na osnovu elementarnog uslova (npr. da u zavisnosti od unete spoljne temperature odrede da li je dovoljno toplo za kupanje) i eventualno da povežu dva uslova na odgovarajući način (npr. da odrede da li broj pripada nekom intervalu poređenjem sa donjom i gornjom granicom intervala).

Ponavljanje započeti najjednostavnijim oblikom u kojem se traži da se neki blok naredbi ponovi određeni broj puta (npr. pomeri robota deset koraka napred, deset puta ispiši neki tekst, četiri puta pomeri kornjaču napred i okreni je za 90 stepeni). Iako vizuelni programski jezici često imaju posebnu naredbu za ovo, u tekstualnim programskim jezicima se ona obično realizuje opštijim naredbama (klasičnom petljom *for*). Kroz niz zadataka učenicima skrenuti pažnju na izmenu vrednosti *brojačke promenljive* tokom trajanja petlje. Prethodno, veoma pažljivo, skrenuti pažnju učenicima na to da se vrednosti promenljivih tokom trajanja programa mogu menjati (npr. cena pre i posle poskupljenja se može čuvati u jednoj promenljivoj), za razliku od matematičkog konteksta na koji su učenici navikli u kojem su promenljive samo imena vrednosti i ne postoji mogućnost izmene vrednosti jednom uvedene promenljive. Opisati namenu i način upotrebe *komentaraka* poruke prilikom zadavanja ulaznih i izlaznih vrednosti za promenljive.

Pored rada sa brojevima u realnim programima najčešći je *rad sa tekstualnim podacima*. U većini savremenih jezika postoji poseban tip podataka za to (*niske tj. stringovi*), opremljen velikim brojem korisnih bibliotečkih funkcija. Učenicima prikazati kako se formiraju *promenljive tekstualnog tipa*, kako se određuje dužina teksta, kako se vrši konverzija između teksta (koji sadrži niz cifara) i brojeva, kako se vrši provera da li tekst sadrži karakter, kako se izdvaja deo teksta na datim pozicijama i slično. Ako je direktno podržan programskim jezikom, ilustrovati i poredak između niski (leksikografski, kao u rečniku).

Predstaviti koncept dekomponovanja složenijih problema na jednostavnije potprobleme u domenu izračunavanja kroz definisanje i upotrebu pomoćnih funkcija. Odabrali prigodne, jednostavne zadatke, kojima se ilustruje upotreba nekih elementarnih bibliotečkih funkcija (npr. rastojanje između dva broja se može uvesti kao apsolutna vrednost njihove razlike, minimum i maksimum više zadatah vrednosti ili drugih prigodnih koje se mogu pronalaziti u bibliotečkim funkcijama). Učenicima prikazati i mogućnost definisanja pomoćnih funkcija, ali insistirati samo na izrazito jednostavnim primerima (npr. funkcija koja izračunava obim pravougaonika).

Od učenika, na ovom nivou, nije moguće očekivati kreiranje složenijih programa, pa shodno tome, zadatke prilagoditi tako da gornja granica dužine teksta programa bude desetak linija. U prvoj fazi učenici treba da razumeju kako rade gotovi programi koje nastavnik piše (da mogu da predvide rezultat njihovog rada bez izvršavanja programa), zatim u narednoj fazi mogu da dopunjavaju programe čiji je osnovni kostur dat i tek onda da samostalno pišu programe od početka do kraja. Metoda otkrivanja i otklanjanja grešaka u gotovim programima može se koristiti u svim pomenutim fazama (na osnovnom nivou, to su jednostavne sintaksičke greške, a na naprednom su ozbiljniji semantički propusti).

U sklopu dodatne nastave i rada sa zainteresovanim učenicima preporučuje se izrada zadataka donekle kompleksnije algoritamske strukture i upoznavanje učenika sa malo širim fragmentom biblioteke odabranog programskog jezika. Kroz zadatke moguće je upoznati učenike sa složenijim i ugnježenim grananjem (na primer, određivanje agregatnog stanja vode na osnovu temperature ili ocene učenika na osnovu broja poena, upoređivanje dva datuma na osnovu poređenja godina, zatim meseca i na kraju dana i slično). U sklopu obrade petlji moguće je obraditi implementacije nekoliko osnovnih algoritama: određivanje zbira, proizvoda, broja elemenata, minimuma i maksimuma serije elemenata, preslikavanje i filtriranje serije (na primer, štampanje

tablice kvadrata i korena, izdvajanje svih dana u kojima je dnevna temperatura bila ispod nule), linearna pretraga serije elemenata (provera da li serija sadrži element koji zadovoljava određeno svojstvo) i njihove kombinacije. Da bi učenici bolje razumeli ove algoritme, moguće ih je prvo implementirati na kratkim serijama, bez korišćenja petlje (na primer, implementirati prvo određivanje maksimuma pet brojeva, pa tek onda preći na maksimum n brojeva). Učenicima je moguće prikazati i algoritme određivanja cifara u pozicionom zapisu broja i formiranja broja na osnovu datih cifara. U cilju jednostavnijeg rešavanja zadataka, učenicima je moguće prikazati naprednije strukture podataka koje savremeni programski jezici podržavaju: uređene parovi i n -torke (na primer, par geografskih koordinata), mape tj. rečnike (na primer, preslikavanje imena učenika u broj osvojenih poena, preslikavanje imena grada u par njegovih geografskih koordinata) i slično. Takođe, moguće je proširiti skup bibliotečkih funkcija koje učenici mogu da koriste. Sve pojmove uvesti isključivo kroz primere upotrebe u smislenim zadacima i izbegavati pristup u kome se novi pojmovi uvode bez jasne motivacije.

Preporučeni broj časova je 15.

Projektni zadatak iz oblasti Računarstvo

Projektna nastava je kompleksan pristup nastavi i učenju koji najčešće koristi metode kao što su problemska nastava i učenje zasnovano na istrazi (pitanjima).

Problemska nastava postavlja pred učenike stvarni problem iz života koji treba istražiti i za koji treba predložiti moguća rešenja. Sve vrste realnih životnih problema mogu biti povod za problemsku nastavu. Pronađena rešenja se mogu testirati i o njima se može raspravljati.

Istraživanje možemo da definišemo kao "potragu za istinom, informacijama ili znanjem". Učenje zasnovano na istraživanju počinje postavljanjem pitanja, nastavlja sa istraživanjem i završava se pronalaženjem rešenja, donošenjem razumnih zaključaka, odgovarajućih odluka, ili primenom novih znanja ili veština.

Obe nastavne metode se fokusiraju na razvijanje veština za rešavanja problema, kritičko mišljenje i obradu informacija. One daju najbolje rezultate kada su početna pitanja/problemi dovoljno otvoreni (odgovor nije moguće naći jednostavnim ukucavanjem u pretraživač) i kada učenici rade u malim timovima ili grupama. Ove dve metode su usko povezane i često se preklapaju. Izuzetno je važno imati na umu da u oba pristupa nema nužno tačnih i netačnih odgovora. Svako rešenje može imati mane i vrline, a učenici moraju da ih analiziraju i procenjuju.

Nastavni projekat podrazumeva programiranje u tekstualnom programskom jeziku ili adaptaciju unapred datog programa u cilju rešavanja projektnog zadatka.

Moguće teme nastavnog projekta:

- kako da ubedimo tinejdžere da se zdravo hrane? (izrada programa koji npr. nudi namirnice različitih grupa i, na osnovu odabranih, računa kalorijsku vrednost...);
- kako bi mogao da izgleda najefikasniji bicikl na svetu? (izrada programa koji proračunava performanse bicikla na osnovu npr. različite veličine točkova...);
- šta možemo da učinimo sa školskim otpadom? (izrada programa koji proračunava npr. zaradu od prodaje sekundarnih sirovina...)
- kako bi mogli da redizajniramo učionicu pa da uslovi za učenje budu bolji? (izrada programa koji proračunava npr. cene krećenja različitim vrstama materijala ili cene različitog školskog mobilijara...);
- kako da proizvodimo zdravu užinu za definisani budžet? (izrada programa koji proračunava npr. ukupnu cenu uspostavljanja plastenika sa različitim biljnim kulturama).

Svi elementi projektnog zadatka moraju biti realni. Učenici treba da potraže cene određenih proizvoda i/ili usluga, dizajniraju jedno ili više rešenja i predvide troškove za svako od njih.

Napomena: Na prvom času, zajedno sa učenicima, formirati listu kriterijuma na osnovu kojih će se procenjivati kvalitet rešenja problemskih zadataka. Na ovaj način, učenicima će biti potpuno jasno šta kvalitetno rešenje podrazumeva. Lista mora biti sveobuhvatna - ne sme da se odnosi samo na kvalitet kreiranih programa, već i na kvalitet predstavljanja i obrazlaganja predloženih rešenja (korišćenjem naučenih tehnika rada u programima za obradu teksta, zvučnih i video zapisa, programima za izradu prezentacija).

Preporučeni broj časova je 3.

Naziv predmeta

FIZIČKO I ZDRAVSTVENO VASPITANJE

Cilj

Cilj učenja *fizičkog i zdravstvenog vaspitanja* je da učenik unapređuje fizičke sposobnosti, motoričke veštine i znanja iz oblasti fizičke i zdravstvene kulture, radi očuvanja zdravlja i primene pravilnog i redovnog fizičkog vežbanja u savremenim uslovima života i rada.

Razred

šesti

Godišnji fond časova

72 časa + 54 časa obaveznih fizičkih aktivnosti

ISHODI Po završetku razreda učenik će biti u stanju da:	OBLAST/TEMA	SADRŽAJI
- primeni komplekse prostih i opštepripremnih vežbi u većem obimu i intenzitetu u samostalnom vežbanju; - koristi naučene vežbe u sportu, rekreaciji i različitim životnim situacijama; - upoređuje rezultate testiranja sa vrednostima za svoj uzrast; - primeni dosegnuti nivo usvojene tehnike kretanja u igri, sportu i svakodnevnom životu; - razlikuje atletske discipline; - razvija svoje motoričke sposobnosti primenom vežbanja iz atletike; - održava ravnotežu u različitim kretanjima, izvodi rotacije tela; - shvati vrednost sportske gimnastike za sopstveni razvoj; - izvede elemente košarkaške tehnike; - primeni osnovna pravila košarke; - koristi elemente košarke u igri; - primeni osnovne elemente taktike u odbrani i napadu; - učestvuje na unutar odeljenskim takmičenjima; - izvede kretanja u različitom ritmu; - igra narodno kolo; - izvede osnovne korake plesa iz narodne tradicije drugih kultura; - izvede kretanja, vežbe i sastave uz muzičku pratnju; - kontroliše pokrete i održava telo u vodi; - prepliva 25 m tehnikom kraula i lednog kraula; - proceni svoje sposobnosti i veštine u vodi; - skoči u vodu na glavu; - poštuje pravila ponašanja u vodi, i oko vodene sredine; - objasni svojim rečima značaj primenjenih vežbi; - proceni nivo sopstvene dnevne fizičke aktivnosti; - prepozna načine za poboljšanje svojih fizičkih sposobnosti; - prepozna moguće posledice nedovoljne fizičke aktivnosti; - pravilno se ponaša na vežbalištima kao i na sportskim manifestacijama; - primeni mere bezbednosti u vežbanju u školi i van nje; - odgovorno se odnosi prema objektima, spravama i rekvizitima; - primeni i poštuje pravila igara u skladu sa etičkim normama; - primereno se ponaša kao posmatrač na takmičenjima; - rešava konflikte na društveno prihvatljiv način; - pronade i koristi različite izvore informacija za	FIZIČKE SPOSOBNOSTI	Osnovni sadržaji Vežbe za razvoj snage. Vežbe za razvoj pokretljivosti. Vežbe za razvoj aerobne izdržljivosti. Vežbe za razvoj brzine. Vežbe za razvoj koordinacije. Primena nacionalne baterije testova za praćenje fizičkog razvoja i motoričkih sposobnosti.
	Atletika	Obavezni sadržaji Tehnika štafetnog trčanja. Skok udalj. Bacanja kugle 2 kg. Istrajno trčanje - priprema za kros. Skok uvis (opkoračna tehnika). Bacanje "vorteks-a". Prošireni sadržaji Troboj.
	Sportska gimnastika	Osnovni sadržaji Vežbe na tlu. Preskoci i skokovi. Vežbe u upor. u. Vežbe u visu. Greda. Gimnastički poligon. Prošireni sadržaji Vežbe na tlu (napredne varijante). Visoka greda. Trambolina. Preskok. Konj sa hvataljkama. Vežbe u upor. u (složeniji sastav). Vežbe u visu (složeniji sastav).
	Osnove timskih i sportskih igara	Osnovi sadržaji Košarka: Osnovni elementi tehnike i pravila: - kretanje u osnovnom stavu u odbrani, - kontrola lopte u mestu i kretanju, - vođenje lopte, - dribling, - hvatanja i dodavanja lopte, - šutiranja, - principi individualne odbrane, - otkrivanje i pokrivanje (sarađnja igrača), - osnovna pravila košarke. Prošireni sadržaji Napredni elementi tehnike, taktike i pravila igre: - dribling (složenije varijante), - fintiranje. Osnovni principi kolektivne odbrane i napada.
	Ples i ritmika	Osnovi sadržaji

upoznavanje sa raznovrsnim oblicima fizičkih i sportsko-rekreativnih aktivnosti; - prihvati pobjedu i poraz; - vrednuje sportove bez obzira na lično interesovanje; - primeni usvojene motoričke veštine u vanrednim situacijama; - proceni lepotu pokreta u fizičkom vežbanju i sportu; - podstiče porodicu na potrebu primene redovne fizičke aktivnosti; - poveže vrste vežbi, igara i sporta sa njihovim uticajem na zdravlje; - primeni preporučeni dnevni ritam rada, ishrane i odmora; - koristi zdrave namirnice u ishrani; - koristi samo preporučene dodatke ishrani; - primenjuje zdravstveno-higijenske mere u vežbanju; - pravilno reaguje nakon povreda; - čuva životnu sredinu tokom vežbanja; - prepozna posledice konzumiranja duvana.		Vežbe sa vijačom. Narodno kolo "Moravac". Narodno kolo iz kraja u kojem se škola nalazi. Prošireni sadržaji Sastav sa obručem. Sastav sa loptom. Kratki sastav sa vijačom. Engleski valcer.
	Plivanje	Osnovni sadržaji Predvežbe u obučavanju tehnike plivanja. Tehnika kraula. Tehnika plivanja leđnog kraula. Održavanje na vodi radi samopomoći. Prošireni sadržaji Ronjenje u dužinu 5-10 m.
	Poligoni	Poligon u skladu sa realizovanim motoričkim sadržajima.
FIZIČKA I ZDRAVSTVENA KULTURA	Fizičko vežbanje i sport	Osnovni sadržaji Osnovna pravila vežbanja. Osnovna pravila Košarke i pravila Rukometa. Ponašanje prema ostalim subjektima u igri (prema sudiji, igračima suprotne i sopstvene ekipe). Čuvanje i održavanje materijalnih dobara koja se koriste u vežbanju. Uredno postavljanje i sklanjanje sprava i rekvizita neophodnih za vežbanje. Oblici nasilja u fizičkom vaspitanju i sportu. "Ferplej" (navijanje, pobjeda, poraz rešavanje konfliktnih situacija). Pisani i elektronski izvori informacija iz oblasti fizičkog vaspitanja i sporta. Razvoj fizičkih sposobnosti u funkciji snalaženja u vanrednim situacijama (zemljotres, poplava, požar...). Povezanost fizičkog vežbanja i estetike. Značaj vežbanja u porodici. Planiranje vežbanja u okviru dnevnih aktivnosti.
	Zdravstveno vaspitanje	Osnovni sadržaji Značaj fizičke aktivnosti za zdravlje. Poštovanje zdravstveno-higijenskih mera pre i posle vežbanja. Posledice neodržavanja higijene - higijena pre i posle vežbanja. Značaj upotrebe voća i povrća u ishrani. Posledice nepravilne ishrane i prekomernog unošenja energetskih napitaka. Postupci učenika nakon povreda (traženje pomoći). Vežbanje i igranje u različitim vremenskim uslovima (uputstva za igru i vežbanje na otvorenom prostoru). Čuvanje okoline na otvorenim prostorima izabranim za vežbanje. Posledice konzumiranja duvana.

Ključni pojmovi sadržaja: fizičko vežbanje, ples, košarka, zdravlje, vaspitanje.

UPUTSTVO ZA DIDAKTIČKO-METODIČKO OSTVARIVANJE PROGRAMA

Koncepcija *fizičkog i zdravstvenog vaspitanja* zasniva se na jedinstvu nastavnih i vannastavnih organizacionih oblika rada, kao osnovne pretpostavke za ostvarivanje cilja kroz dostizanje ishoda i standarda ovog vaspitno-obrazovnog područja.

Cilj i ishodi predmeta se ostvaruju kroz nastavu *fizičkog i zdravstvenog vaspitanja* (u trajanju od 2 školska časa nedeljno) i *obavezne fizičke aktivnosti* svakog učenika (u trajanju od 1,5 školski čas nedeljno). Program šestog razreda baziran je na kontinuitetu usvojenih znanja, veština, stavova i vrednosti iz petog razreda.

Nastava *fizičkog i zdravstvenog vaspitanja* usmerena je prema individualnim razlikama učenika, koje se uzimaju kao kriterijum u diferenciranom pristupu, pa samim tim neophodno je uputiti učenika ili grupu učenika, na olakšane ili proširene sadržaje u časovnoj, vančasovnoj i vanškolskoj organizaciji rada. Gde je neophodno, programske sadržaje potrebno je realizovati prema polu.

Obavezni organizacioni oblici rada:

- A. časovi fizičkog i zdravstvenog vaspitanja;
- A1. obavezne fizičke aktivnosti učenika;

Ostali oblici rada:

- B. sekcije,
- V. nedelja školskog sporta,
- G. aktivnosti u prirodi (krosevi, zimovanje, letovanje - kampovanje...),
- D. školska i vanškolska takmičenja
- Đ. korektivno-pedagoški rad.

OBAVEZNI ORGANIZACIONI OBLICI RADA

A. Časovi fizičkog i zdravstvenog vaspitanja

Nastavne oblasti:

I. Fizičke sposobnosti

Na svim časovima kao i na drugim organizacionim oblicima rada, poseban akcenat se stavlja na:

- razvijanje fizičkih sposobnosti koje se kontinuirano realizuje u uvodnom i pripremnom delu časa putem vežbi oblikovanja. Deo glavne faze časa može se koristiti za razvoj osnovnih fizičkih sposobnosti uzimajući u obzir uticaj koji nastavna tema ima na njihov razvoj. Metode i oblike rada nastavnik bira u skladu sa potrebama i mogućnostima učenika i materijalno-tehničkim uslovima za rad;
- podsticanje učenika na samostalno vežbanje;
- učvršćivanje pravilnog držanja tela.

Program razvoja fizičkih sposobnosti je sastavni deo godišnjeg plana rada nastavnika.

Praćenje, vrednovanje i evidentiranje fizičkih sposobnosti učenika sprovodi se na osnovu *Priručnika za praćenje fizičkog razvoja i razvoja motoričkih sposobnosti učenika u nastavi fizičkog vaspitanja*, (Zavod za vrednovanje kvaliteta obrazovanja i vaspitanja, 2016).

II. Motoričke veštine, sport i sportske discipline

Usvajanje motoričkih znanja, umenja i navika, ostvaruje se kroz primenu osnovnih i proširenih programskih sadržaja atletike, gimnastike, sportskih igara, plesa, ritmičke gimnastike, plivanja, primenjujući osnovne didaktičko-metodičke principe i metode rada neophodne za dostizanje postavljenih ishoda. Usvojena znanja, umenja i navike treba da omoguće učenicima njihovu primenu u sportu, rekreaciji, svakodnevnom i specifičnim životnim situacijama. Sticanje znanja, umenja i navika je kontinuirani proces individualnog napredovanja učenika u skladu sa njegovim psiho-fizičkim sposobnostima. Učenicima koji nisu u stanju da usvoje neke od sadržaja, zadaju se vežbanja slična ali lakša od predviđenih ili predvežbe. Ukoliko učenik ne dostigne predviđeni ishod, ostavlja se mogućnost da isti dostigne u narednom periodu. Usavršavanje nekih motoričkih zadataka je kontinuirani proces bez obzira na sadržaje programa (tehnika hodanja, trčanja, primena naučene igre itd.).

U radu sa naprednijim učenicima realizuju se preporučeni sadržaji ili sadržaji iz narednih razreda. Kroz proces realizacije programa neophodno je pratiti sposobnosti učenika za pojedine sportove.

III. Fizička i zdravstvena kultura

Dostizanjem ishoda ove nastavne oblasti, učenici stiču znanja, veštine, stavove i vrednosti o vežbanju (osnovnim pojmovima o vežbi, kako se neko vežbanje izvodi i čemu konkretna vežba i vežbanje služi), fizičkom vaspitanju, sportu, rekreaciji i zdravlju.

Posebno planirane i osmišljene informacije o vežbanju i zdravlju prenose se neposredno pre, tokom i nakon vežbanja na času.

Ova nastavna oblast ostvaruje se kroz sve organizacione oblike rada u *fizičkom i zdravstvenom vaspitanju* uz praktičan rad i obuhvata: formiranje pravilnog odnosa prema fizičkom vežbanju, zdravlju i radu; razvijanje i negovanje fer-pleja; prepoznavanje negativnih oblika ponašanja u sportu i navijanju; vrednovanje estetskih vrednosti u fizičkom vežbanju, rekreaciji i sportu; razvijanje kreativnosti u vežbanju; očuvanje životne sredine, kao i razvijanje i negovanje zdravstvene kulture učenika. Pored navedenog u ovoj oblasti potrebno je raditi na: negovanju patriotskih vrednosti (narodne tradicije i multikulturalnosti); formiranju pravilnog odnosa prema različitostima, čuvanju materijalnih dobara, negovanju društvenih vrednosti itd.

A1. Obavezne fizičke aktivnosti učenika

Fizičke aktivnosti učenika doprinose ostvarivanju postavljenog cilja i ishoda *fizičkog i zdravstvenog vaspitanja*. Ove aktivnosti organizuju se u okviru redovnog rasporeda ili prema posebnom rasporedu u skladu sa prostornim mogućnostima škole i potrebama učenika u trajanju od 1,5 čas nedeljno, realizacijom obaveznih i preporučenih sadržaja.

Plan rada ovih aktivnosti je sastavni je deo planiranja u *fizičkom i zdravstvenom vaspitanju*.

Škola se može opredeliti za jedan od ponuđenih načina organizacije ovih aktivnosti na predlog Stručnog veća.

Način organizacije ovih aktivnosti je sastavni deo Školskog programa i Godišnjeg plana rada škole.

Načini organizacije rada obaveznih fizičkih aktivnosti učenika:

- Realizuju se u trajanju od 45 minuta, jednom u toku nedelje. U školama koje imaju odgovarajuće materijalno-tehničke i prostorne uslove, fond od ½ školskog časa odnosno 22,5 minuta, na nedeljnom nivou, može se realizovati tako što će učenici svake druge nedelje imati još jedan čas ovih aktivnosti, ili na drugi način koji predloži Stručno veće fizičkog i zdravstvenog vaspitanja. Radi efikasnijeg rada i obuhvaćenosti svih učenika dozvoljeno je spajanje dva odeljenja istog razreda. Dva nastavnika rade istovremeno sa dva odeljenja.
- Realizuju se u trajanju od 45 minuta, jednom u toku nedelje. Fond od 1/2 školskog časa odnosno 22,5 minuta, na nedeljnom nivou, realizuje se **kumulativno**, jednom u tromesečju, u ukupnom trajanju od 6 školskih časova odnosno 4,5 sati.
- Stručno veće može predložiti neki drugi način organizacije ovih aktivnosti, posebno ukoliko se škola opredeli da ove aktivnosti realizuje izvan škole (plivanje, skijanje, klizanje, orijentiring itd.).

Programski sadržaji obaveznih fizičkih aktivnosti

Obavezni programski sadržaji ovih aktivnosti su:

- Kondiciono vežbanje učenika u trajanju od najmanje 20 minuta;
- Rukomet/minirukomet.

Napredni elementi tehnike, taktike i pravila igre:

1. hvatanja kotrljajućih lopti;
2. dribling - vežbe vođenja sa radom nogu (kroz noge, pored i ispred tela); vođenje dve lopte;
3. dodavanje lopte: dodavanje "dugim zamahom" - čeonu zalet; dodavanje lopte izvedenim načinima; dodavanja sa izmenom mesta;
4. šutiranja na gol, bočni šut sa otklonom, šutiranje pivotmena, šut sa krilne pozicije;
5. fintiranje: jednostruka finta u "slabiju stranu";
6. hvatanje lopte: hvatanje jednom rukom;
7. vežbe sa dva i tri igrača u napadu;
8. osnovni principi kolektivne odbrane;
9. tehnika igre golmana;
10. igra sa primenom pravila.

Preporučeni programski sadržaji ovih aktivnosti:

- Obučavanje i usavršavanje elemenata predviđenih proširenim nastavnim sadržajima:
- 1. Atletike;
- 2. Gimnastike;

3. Plesa i ritmike;
 4. Drugih aktivnosti predviđenih programom.
- Mali fudbal:
 - 1. kolektivna igra u odbrani i napadu;
 - 2. tehnika igre golmana;
 - 3. igra uz primenu pravila.
 - Plivanje;
 - Skijanje;
 - Klizanje;
 - Badminton;
 - Stoni tenis;
 - Orijentiring;
 - Druge aktivnosti po izboru Stručnog veća škole;
 - Aktivnosti od značaja za lokalnu zajednicu.

VANNASTAVNE AKTIVNOSTI

Plan i program ovih aktivnosti predlaže Stručno veće i sastavni je deo godišnjeg plana rada škole i školskog programa.

B. Sekcije

Formiraju se prema interesovanju učenika. Nastavnik sačinjava poseban program uzimajući u obzir materijalne i prostorne uslove rada, uzrasne karakteristike i sposobnosti učenika. Ukoliko je neophodno, sekcije se mogu formirati prema polu učenika. Učenik se u svakom trenutku može uključiti u rad sekcije.

V. Nedelja školskog sporta

Radi razvoja i praktikovanja zdravog načina života, razvoja svesti o važnosti sopstvenog zdravlja i bezbednosti, o potrebi negovanja i razvoja fizičkih sposobnosti, kao i prevencije nasilja, narkomanije, maloletničke delinkvencije, škola u okviru Školskog programa realizuje nedelju školskog sporta.

Nedelja školskog sporta obuhvata:

- takmičenja u sportskim disciplinama prilagođenim uzrastu i mogućnostima učenika;
- kulturne manifestacije sa ciljem promocije fizičkog vežbanja, sporta i zdravlja (likovne i druge izložbe, folklor, ples, muzičko-sportske radionice, slet...);
- đачke tribine i radionice (o zdravlju, istoriji fizičke kulture, sportu, rekreaciji, "ferpleju", posledicama nasilja u sportu, tehnološka dostignuća u vežbanju i sportu i dr.).

Plan i program Nedelje školskog sporta sačinjava Stručno veće *fizičkog i zdravstvenog vaspitanja* u saradnji sa drugim stručnim većima (likovne kulture, muzičke kulture, istorije, informatike...) i stručnim saradnicima u školi, vodeći računa da i učenici koji su oslobođeni od praktičnog dela nastave *fizičkog i zdravstvenog vaspitanja* budu uključeni u organizaciju ovih aktivnosti.

G. Aktivnosti u prirodi (krosevi, zimovanje, letovanje)

Iz fonda radnih dana, predviđenih zajedničkim planom, škola organizuje aktivnosti u prirodi:

- prolećni kros (dužinu staze određuje stručno veće);
- zimovanje: organizuje se za vreme zimskog raspusta (obuka skijanja, klizanja, kraći izleti sa pešačenjem ili na sankama i dr.);
- letovanje: organizuje se za vreme letnjeg raspusta u trajanju od najmanje sedam dana (logorovanje, kampovanje i dr.).

D. Školska i vanškolska takmičenja

Škola organizuje i sprovodi obavezna unutarškolskasportska takmičenja, kao integralni deo procesa fizičkog vaspitanja prema planu stručnog veća i to u:

- sportskoj gimnastici (u zimskom periodu);
- atletici (u prolećnom periodu);
- najmanje jednoj sportskoj igri (u toku godine).

Škola može planirati takmičenja iz drugih sportskih grana ili igara ukoliko za to postoje uslovi i interesovanje učenika (ples, orijentiring, badminton, između dve ili četiri vatre, poligoni itd.).

Učenici mogu da učestvuju i na takmičenjima u sistemu školskih sportskih takmičenja Republike Srbije, koja su u skladu sa nastavnim planom i programom. Kako bi što veći broj učenika bio obuhvaćen sistemom takmičenja, na vanškolskim takmičenjima jedan učenik može predstavljati školu samo u jednom sportu i jednoj disciplini iz gimnastike ili atletike tokom školske godine.

D. Korektivno-pedagoški rad i dopunska nastava

Ove aktivnosti organizuju se sa učenicima koji imaju:

- poteškoće u savladavanju gradiva;
- smanjene fizičke sposobnosti;
- loše držanje tela;
- zdravstvene poteškoće koje onemogućavaju redovno pohađanje nastave.

Za učenike koji imaju poteškoće u savladavanju gradiva i učenike sa smanjenim fizičkim sposobnostima organizuje se dopunska nastava koja podrazumeva savladavanje onih obaveznih programskih sadržaja, koje učenici nisu uspeali da savladaju na redovnoj nastavi, kao i razvijanje njihovih fizičkih sposobnosti.

Rad sa učenicima koji imaju loše držanje tela podrazumeva:

- uočavanje posturalnih poremećaja;
- savetovanje učenika i roditelja;
- organizovanje dodatnog preventivnog vežbanja u trajanju od jednog školskog časa nedeljno;
- organizovanje korektivnog vežbanja u saradnji sa odgovarajućom zdravstvenom ustanovom.

Rad sa učenicima sa zdravstvenim poteškoćama organizuje se isključivo u saradnji sa lekarom specijalistom, koji određuje vrstu vežbi i stepen opterećenja.

Oslobađanje učenika od nastave fizičkog i zdravstvenog vaspitanja

Učenik može biti oslobođen samo od praktičnog dela programa nastave za određeni period, polugodište ili celu školsku godinu na osnovu preporuke izabranog lekara.

Učenik oslobođen praktičnog dela u obavezi je da prisustvuje časovima. Za rad sa oslobođenim učenicima nastavnik sačinjava poseban program rada baziran na usvajanju teorijskih i vaspitnih sadržaja u skladu sa programom i korelaciji sa sadržajima drugih predmeta.

Učenicima koji su oslobođeni praktičnog dela nastave treba pružiti mogućnost da:

- sude, vode statistiku, registruju rezultat ili prate nivo aktivnosti učenika na času ili školskom takmičenju;
- naprave edukativni poster ili elektronsku prezentaciju, pripreme reportažu sa sportskog događaja;
- prate i evidentiraju aktivnost učenika na času uz pomoć nastavnika i na drugi način pomažu u organizaciji, časovnih, vančasovnih i vanškolskih aktivnosti.

Ishodi za učenike oslobođene od praktičnog dela nastave

Po završetku razreda učenik će biti u stanju da:

- Navede osnovna pravila gimnastike, atletike, sportske igre, plivanja;
- Definiše osnovna zdravstveno-higijenska pravila vežbanja;
- Prezentuje i analizira informacije o fizičkom vežbanju, sportu, zdravlju, istoriji fizičke kulture, aktuelnim sportskim podacima itd.;
- Učestvuje u organizaciji Nedelje školskog sporta i školskih takmičenja.

Učenicima sa invaliditetom nastava se prilagođava u skladu sa njihovim mogućnostima i vrstom invaliditeta.

Planiranje vaspitno-obrazovnog rada

Definisani ishodi su osnovni i nezaobilazan element procesa planiranja nastave i učenja. Definisani kao rezultati učenja na kraju svakog razreda, tokom planiranja rada potrebno je odrediti vremensku dinamiku u odnosu na bavljenje pojedinim ishodima tokom školske godine. Neophodno je posebnu pažnju obratiti na ishode koje nije moguće dostići tokom jednog ili više časova, već je u tu svrhu potrebno realizovati različite aktivnosti tokom godine.

Oblici nastave:

- teorijska nastava (do 4 časa);
- praktična nastava (68-72 časa).

Teorijska nastava

Posebni teorijski časovi mogu se organizovati samo u onim situacijama kada ne postoje uslovi za realizaciju nastave u prostorima za vežbanje ili alternativnim objektima, kao i prvi čas u polugodištu. Na tim časovima detaljnije se obrađuju sadržaji predviđeni temama Fizičko vežbanje i sport i Zdravstveno vaspitanje uz mogući praktičan rad u skladu sa uslovima.

Pri planiranju teorijskih sadržaja neophodno je uzeti u obzir: sadržaj programa, prethodna iskustva učenika, sadržaj drugih predmeta (korelaciju - međupredmetne kompetencije).

Praktična nastava

Broj časova po temama planira se na osnovu procene nastavnika, materijalno-tehničkih i prostornih uslova. Nastavne teme ili pojedini sadržaji za koje ne postoje uslovi za realizaciju mogu biti zamenjeni odgovarajućim temama ili sadržajima programa za koje postoje odgovarajući uslovi. Okvirni broj časova po temama: Atletika (16); Gimnastika (16); Osnove timskih i sportskih igara: Košarka; (16); Ritmika i ples (4); Plivanje (12); Poligoni (6-8); Testiranje i merenje (6-8).

Program *fizičkog i zdravstvenog vaspitanja* ostvaruje se realizacijom osnovnih i proširenih sadržaja.

Osnovni sadržaji su oni koje je neophodno sprovesti u radu sa učenicima uzimajući u obzir sposobnosti učenika, materijalno-tehničke i prostorne uslove.

Prošireni sadržaji su oni koji se biraju i realizuju u radu sa učenicima (grupama ili pojedincima), koji su savladali obavezne sadržaje, uzimajući u obzir nivo dostignutosti ishoda, potrebe učenika i uslove za rad.

Fizičke sposobnosti

Pri planiranju kondicionog vežbanja u glavnoj fazi časa, treba uzeti u obzir uticaj nastavne teme na fizičke sposobnosti učenika i primeniti vežbe čiji delovi biomehaničke strukture odgovaraju osnovnom zadatku glavne faze časa i služe za obučavanje i uvežbavanje (obrađu i utvrđivanje) konkretnog zadatka. Metode vežbanja koje se primenjuju u nastavi su trenažne metode (kontinuirani, ponavljajući i intervalni metod, kružni trening i dr.) prilagođene uzrasnim karakteristikama učenika. U radu sa učenicima primenjivati diferencirane oblike rada, dozirati vežbanja u skladu sa njihovim mogućnostima i primenjivati odgovarajuću terminologiju vežbi. Vreme izvođenja vežbi i broj ponavljanja, zadaju se grupama učenika ili pojedincima u skladu sa njihovim sposobnostima, vodeći računa o postizanju što veće radne efikasnosti i optimalizacije intenziteta rada. Akcenat se stavlja na one motoričke aktivnosti kojima se najuspešnije suprotstavlja posledicama hipokinezije.

Preporučeni načini rada za razvoj fizičkih sposobnosti učenika.

1. Razvoj snage

- bez i sa rekvizitima,
- na spravama i uz pomoć sprava.

2. Razvoj pokretljivosti

- bez i sa rekvizitima,
- uz korišćenje sprava,
- u pomoć suvežbača.

3. Razvoj aerobne izdržljivosti

- istrajno i intervalno trčanje,
- vežbanje uz muziku - aerobik,
- timske i sportske igre,
- drugi modeli vežbanja.

4. Razvoj koordinacije

- izvođenje koordinacionih vežbi u različitom ritmu i promenljivim uslovima (kretanje ekstremitetima u dve ravni).

5. Razvoj brzine i eksplozivne snage

- jednostavne i složene kretne strukture izvoditi maksimalnim intenzitetom iz različitih početnih položaja, izazvane različitim čulnim nadražajima (start iz različitih položaja itd.),

- štafetne igre,
- izvođenje vežbi različitom maksimalnom brzinom (bacanja, skokovi, akrobatika, šutiranja, udarci kroz atletiku, gimnastiku, timske i sportske igre).

Za učenike koji iz zdravstvenih razloga izvode posebno odabrane vežbe, potrebno je obezbediti posebno mesto za vežbanje, a za one sa kojima se program realizuje po individualnom obrazovnom programu neophodno je obezbediti odgovarajuće uslove, uzimajući u obzir njihove mogućnosti.

Motoričke veštine, sportovi i sportske discipline

1. Atletika

Preporuka je da se sadržaji atletike realizuju u jesenjem i prolećnom periodu, u skladu sa uslovima.

Osnovni sadržaji

Tehnika štafetnog trčanja (načini izmene palice i dr.);

Skok udalj, osnovni elementi tehnike "uvinuće" - realizovati kroz faze (predvežbe);

Skok uvis opkoračnom tehnikom, tehnika skoka uvis kroz faze (zalet, otkok, prelazak letvice i doskok).

Obučavanje tehnike vrši se u celini a po potrebi raščlanjivanjem na faze;

Bacanja kugle 2 kg - bočna tehnika;

Bacanje "vorteks-a" u dalj;

Prošireni sadržaji:

Troboj - kroz odeljensko takmičenje primeniti tri discipline koje su učenici savladali (trčanje, bacanja i skokovi).

2. Sportska gimnastika

Preporuka je da se sadržaji realizuju u oba polugodišta sa određenim brojem časova.

Osnovni sadržaji

Učenike je neophodno podeliti u radne grupe prema polu i prema nivou usvojenosti elemenata iz prethodnih razreda i sposobnostima. Sa učenicima koji nisu savladali pojedine vežbe iz programa do šestog razreda potrebne su predvežbe i vežbe kojima se to nadoknađuje. Usvojeni elementi iz petog razreda nadograđuju se novim vežbovnim sadržajima predviđenim ovim programom. Postaviti više radnih mesta. Na svakom času uvesti novi zadatak uz ponavljanje prethodnih. Dok jedna grupa obrađuje novi sadržaj, ostale grupe ponavljaju usvojene sadržaje gde je moguće čuvanje i pomaganje od strane učenika. Promena radnih mesta vrši se nakon određenog broja ponavljanja. Npr. grupa koje nije prošla neki zadatak na času isti će realizovati na sledećem času. Učeniku koji ne može da izvede zadatu vežbu daje se lakši zadatak. Nakon nekoliko obrađenih nastavnih jedinica nastavne teme, planom predvideti sadržaje drugih nastavnih tema (sportska ili timska igra i dr.) u cilju intenzifikacije nastave. Gimnastički poligon osmisлити prema stepenu usvojenosti obrađenih sadržaja i prethodnih znanja.

Vežbe na tlu (učenice i učenici): povezana dva koluta napred, kolut nazad, stav o plećima - "sveća"; kolut napred leteći; stav na glavi uz pomoć, stav na šakama uz pomoć; premet uporom strance "zvezda". Sastav na tlu kombinovan od elemenata iz petog i šestog razreda.

Preskok (učenice i učenici): raznoška, zgrčka (do 120 cm).

Vežbe u upor:

- *dohvatno vratilo* (učenici) ili dvovisinski razboj - niža pritka (učenice) - vis zavesom o potkoleno, naupor jašući i saskok odnoška;

- *paralelni razboj* (učenici) - naskok u upor; njihanje i prednjijom sed raznožno pred rukama; sased i njihanje; njihanje i zanjijom saskok. Sastav od naučenih elemenata. Vežbe realizovati uz pomoć nastavnika;

- *dvovisinski razboj* (učenice);

- naskok iz mesta ili zaleta u upor prednji, premah jednom nogom u sed jašući, premah drugom nogom u upor stražnji i saskok uz pomoć.

Vežbe u visu:

doskočno vratilo (učenici) njihanje sa povećanom amplitudom i saskok u zanjiju;

krugovi (učenici i učenice) ljuljanje na krugovima manjom amplitudom i saskoci uz pomoć nastavnika;

dvovisinski razboj ili neka druga sprava za vežbe u visu (učenice)

klimom uspostaviti njih, njihanje sa većom amplitudom i spojeno saskok u zanjiju.

Penjanja (šipka, kanap, mornarske lestve - do 5 m visine);

Trambolina ili odskočna daska:

skokovi - prednji pruženi i zgrčeni

Niska greda:

- bokom pored grede;
- sunožnim odskokom naskok na gredu sunožno (jedna noga malo ispred druge);
- različiti načini hodanja: u usponu, sa zgrčenim prednoženjem, sa zanoženjem, sa odnoženjem, sa visokim prednoženjem; okret u usponu na sredini grede;
- sunožni odskok iz stava prednožnog sa promenom noge i doskok; vaga pretklonom i zanoženjem; saskok zgrčeno.

Prošireni sadržaji

Mogu se realizovati kroz časove na kojima se realizuju obavezni sadržaji, diferencirani oblik rada sa naprednim učenicima koji npr. preskaču kozlič po dužini umesto širini, rade leteći kolut nakon koluta napred. Ovakve modele moguće je primeniti na sve sadržaje sportske gimnastike.

Vežbe na tlu:

- kolut napred i nazad - složenije varijante
- kolut leteći preko prepreke;
- Povezani premeti strance "zvezda" u jednu ili u obe strane;

Visoka greda:

- naskok u upor prednji, upor odnožno desnom (levom) okretom za 90 stepeni udesno i prehvatom bočno (palčevi su okrenuti jedan prema drugom), vaga pretklonom i zanoženjem uz pomoć;
- osnovna kretanja iz prethodnih razreda na niskoj gredi izvesti na srednjoj ili visokoj gredi.

Preskok "raznoška" - kozlič postavljen po dužini, ili sa produženom fazom prvog leta (120 cm).

Konj sa hvataljkama - upori i izdržaji.

Vežbe u upor:

- dvovisinski razboj (učenici);
- saskok prednjihom.

3. Osnove timskih i sportskih igara

Sadržaji košarke realizuju se na časovima *fizičkog i zdravstvenog vaspitanja*, a sadržaji rukometa/minirukometa na *obaveznim fizičkim aktivnostima učenika* zajedno sa drugim nastavnim sadržajima.

3. 1. Košarka

Prema prostornim i materijalnim uslovima škole koristiti mogućnost realizacije nastave u oba polugodišta. Usvojene elemente tehnike treba primeniti u igri na času. Kontinuitet u usvajanju sadržaja moguće je postići tako što se prethodno usvojeni sadržaji koriste kao uvodni ili specifično pripremni u narednom času.

Osnovni sadržaji

- držanje lopte, osnovni stavovi u napadu sa loptom, zaustavljanje u stav;
- hvatanje i dodavanje lopte u mestu i kretanju;
- pivotiranje;
- dribling u mestu i kretanju;
- dvokorakom šut na koš;
- šut iz mesta i skok šut;
- osnovni stav u odbrani, kretanje u odbrani, čuvanje napadača sa loptom;
- situaciona igra 1:1;
- saradnja dva i tri igrača u pozicionoj igri i kontranapadu (obuka kroz igru);
- igra 3:3; 4:4 (igra na jedan koš);
- igra 5:5 uz primenu pravila prilagođenih nivou usvojenosti elemenata igre.

Prošireni sadržaji

- demarkiranje;
- povezivanje elemenata tehnike u akcione celine (hvatanje lopte, dribling, šutiranje i dr.);
- finte (prodor, šut);
- igra "2:2- pick and roll";
- igra "2:2" po na principu "dodaj i utrči - back door";
- poziciona igra 3:3 i 5:5.

4. Ples i ritmika

Osnovni sadržaji

Njihanja i kruženja sa vijačom u fronatnoj i sagitalnoj ravni u mestu i kretanju (vežbe po izboru nastavnika). Ponoviti prve dve varijante narodnog kola Moravac i obraditi treću i četvrtu varijantu.

Prošireni sadržaji

Sastav sa vijačom od elemenata predviđenih programom petog i šestog razreda.

Sastav sa obručem sastavljen od elemenata obrađenih u petom razredu.

Sastav sa loptom sastavljen od elemenata obrađenih u petom razredu.

Usavršiti kolo iz kraja u kome se škola nalazi usvojeno u prethodnom razredu

Engleski Valcer.

5. Plivanje

Ova nastavna tema realizuje se u školama u kojima za to postoje uslovi, u okviru redovne nastave ili *obaveznih fizičkih aktivnosti učenika*. Prilikom realizacije sadržaja formirati grupe plivača i neplivača.

Škole koje se opredele za realizaciju programskih sadržaja plivanja na objektima izvan škole, ove časove organizuju u okviru *obaveznih fizičkih aktivnosti učenika*. Ukoliko ne postoji mogućnost realizacije nastave plivanja u ovom razredu, broj časova namenjen ovoj nastavnoj temi raspoređuje se drugim nastavnim temama iz programa.

Osnovni sadržaji

Vežbe disanja, rad nogu, plovak, održavanje u mestu, zaveslaji (kraul i leđni kraul), skok na glavu i izron.

Plivanje tehnikom kraula ili leđnog kraula.

Prošireni sadržaji

Plivanje 25 m na vreme slobodnom tehnikom.

Ronjenje po dužini u skladu sa sposobnostima učenika.

6. Poligoni

Nastavnik nakon jedne ili više obrađenih nastavnih tema može realizovati poligon u skladu sa usvojenim motoričkim sadržajima i mogućnostima učenika.

7. Testiranje i merenje

Praćenje fizičkog razvoja i motoričkih sposobnosti sprovodi se na početku i kraju školske godine, iz oblasti kardiorespiratorne izdržljivosti (procena aerobnog kapaciteta), telesnog sastava (posebno telesne masnoće), mišićne snage, izdržljivosti u mišićnoj snazi, gipkosti i agilnosti. Model kontinuiranog praćenja fizičkog razvoja i motoričkih sposobnosti u nastavi *fizičkog i zdravstvenog vaspitanja*, baterija testova, kriterijumske referentne vrednosti i način njihovog tumačenja, organizacija i protokol testiranja kao pedagoške implikacije detaljno su objašnjeni u navedenom priručniku.

Okvirni broj časova po temama obaveznih fizičkih aktivnosti

1. Osnove timskih i sportskih igara:

Rukomet/minirukomet; (12-18)

2. Druge aktivnosti predviđene programom stručnog veća (42-36).

Didaktičko-metodički elementi

Osnovne karakteristike časova:

- jasnoća nastavnog procesa;
- optimalno korišćenje raspoloživog prostora, sprava i rekvizita;
- izbor racionalnih oblika i metoda rada;
- izbor vežbi optimalne obrazovne vrednosti;
- funkcionalna povezanost svih delova časa - unutar jednog i više uzastopnih časova jedne nastavne teme.

Ukoliko na času istovremeno vežbaju dva odeljenja, nastava se sprovodi odvojeno za učenike i učenice.

Prilikom izbora oblika rada neophodno je uzeti u obzir prostorne uslove rada, broj učenika na času, broj sprava i rekvizita i dinamiku obučavanja i uvežbavanja nastavnog zadatka.

Izbor didaktičkih oblika rada treba da bude u funkciji dostizanja postavljenih ishoda, racionalne organizacije i intenzifikacije časa.

Praćenje i ocenjivanje

Ishodi predstavljaju dobru osnovu za praćenje i procenu postignuća učenika, odnosno kreiranje zahteva kojima se može utvrditi da li su učenici dostigli ono što je opisano određenim ishodom. Pored toga, postojanje ishoda olakšava i izveštavanje roditelja o radu i napredovanju učenika.

U procesu praćenja i ocenjivanja poželjno je koristiti lični karton učenika (evidencija o procesu i produktima rada učenika, uz komentare i preporuke) kao izvor podataka i pokazatelja o napredovanju učenika. Prednosti korišćenja ličnog kartona učenika su višestruke: omogućava kontinuirano i sistematično praćenje napredovanja, predstavlja uvid u praćenje različitih aspekata učenja i razvoja, predstavlja podršku u osposobljavanju učenika za samoprocenu, pruža precizniji uvid u različite oblasti postignuća (jake i slabe strane) učenika.

U cilju sagledavanja i analiziranja efekata nastave *fizičkog i zdravstvenog vaspitanja*, preporučuje se da nastavnik podjednako, kontinuirano prati i vrednuje:

- Aktivnost i odnos učenika prema fizičkom i zdravstvenom vaspitanju koji obuhvata:
- vežbanje u adekvatnoj sportskoj opremi;
- redovno prisustvovanje na časovima fizičkog i zdravstvenog vaspitanja i obaveznim fizičkim aktivnostima;
- učestvovanje u vančasovnim i vanškolskim aktivnostima i dr.
- Prikaz dva kompleksa usvojenih opštepripremni vežbi (vežbi oblikovanja), sa i bez rekvizita.
- Dostignut nivo postignuća motoričkih znanja, umenja i navika (napredak u usavršavanju tehnike).

Atletika:

Prikaz tehnike štafnog trčanja - tehnika izmene štafete, prikaz tehnike, skoka uvis opkoračna tehnika; Sprintersko trčanje 50 m na vreme, bacanje vorteksa. Istrajno trčanje u trajanju od 7 minuta. Trčanje školskog krosa.

Sportska gimnastika:

Vežbe na tlu: kolut u napred, kolut u nazad, leteći kolut, stav o šakama uz pomoć, most iz ležanja, stav na plećima "sveća", premet strance "zvezda".

Preskok: zgrčka uz pomoć.

Vežbe u upor:

- dohvatno vratilo (učenici) ili dvovisinski razboj - niža pritka (učenice) - vis zavesom o potkoleno, naupor jašući i saskok odnoška.
- paralelni razboj (učenici) - naskok u upor; njihanje i prednjim sed raznožno pred rukama; sased i njihanje; njihanje i zanjihom saskok. Sastav od naučnih elemenata. Vežbe realizovati uz pomoć nastavnika
- dvovisinski razboj (učenice)
- naskok iz mesta ili zaleta u upor prednji, premah jednom nogom u sed jašući, premah drugom nogom u upor stražnji i saskok uz pomoć;

Vežbe u visu:

- doskočno vratilo (učenici) njihanje sa povećanom amplitudom i saskok u zanjihu;
- krugovi (učenici i učenice) ljuljanje na krugovima manjom amplitudom i saskoci uz pomoć nastavnika;
- dvovisinski razboj ili neka druga sprava za vežbe u visu (učenice)
- klimom uspostaviti njih, njihanje sa većom amplitudom i spojeno saskok u zanjihu;

Prikaz tehnike penjanja (šipka, kanap, mornarske lestve - do 4 m visine);

Trambolina ili odskočna daska: skokovi - prednji pruženi i zgrčeni;

Niska greda:

- bokom pored grede;
- sunožnim odskokom naskok na gredu sunožno (jedna noga malo ispred druge);

- različiti načini hodanja: u usponu, sa zgrčenim prednoženjem, sa zanoženjem, sa odnoženjem, sa visokim prednoženjem; okret u usponu na sredini grede;
- sunožni odskok iz stava prednožnog sa promenom noge i doskok; vaga pretklonom i zanoženjem; saskok zgrčeno;

Gimnastički poligon sastavljen od obrađenih programskih sadržaja.

Košarka:

Kontrola lopte u mestu i kretanju (vođenje);

Vođenje lopte sa promenom pravca kretanja (levom i desnom rukom);

Hvata i dodaje loptu u visini grudi, kuka iznad glave;

Dvokorak u "jaču" stranu;

Šut na koš;

Rukomet i drugi sadržaji *Obaveznih fizičkih aktivnosti učenika*:

Pratiti i vrednovati obrađene sadržaje rukometa/minirukometa i druge sadržaje realizovane u skladu sa programom.

Ples i ritmika:

Zamasi, kruženja, trčanja, poskoci i skokovi sa vijačom. Poskoci i skokovi kroz vijaču.

Narodno Moravac kolo uz muziku (treća i četvrta varijanta).

Plivanje:

Tehnika kraula.

Individualni napredak motoričkih sposobnosti svakog učenika procenjuje se u odnosu na prethodno provereno stanje. Prilikom ocenjivanja neophodno je uzeti u obzir sposobnosti učenika, stepen spretnosti i umešnosti. Ukoliko učenik nema razvijene posebne sposobnosti, prilikom ocenjivanja uzima se u obzir njegov individualni napredak u odnosu na prethodna dostignuća i mogućnosti kao i angažovanje učenika u nastavnom procesu.

Kod učenika oslobođenih od praktičnog dela nastave nastavnik prati i vrednuje:

- poznavanje osnovnih pravila, gimnastike, atletike, sportske igre, plivanja i osnovnih zdravstveno-higijenskih pravila vežbanja;
- učešće u organizaciji vannastavnih aktivnosti.

Praćenje, vrednovanje i ocenjivanje učenika oslobođenih od praktičnog dela nastave, nastavnik može izvršiti usmenim ili pismenim putem.

Praćenje vrednovanje i ocenjivanje učenika sa invaliditetom vrši se na osnovu njihovog individualnog napretka.

Pedagoška dokumentacija

- **Dnevnik rada** za fizičko i zdravstveno vaspitanje;
- **Planovi rada** fizičkog i zdravstvenog vaspitanja i obaveznih fizičkih aktivnosti učenika: plan rada stručnog veća, godišnji plan (po temama sa brojem časova), mesečni operativni plan, plan vančasovnih i vanškolskih aktivnosti i praćenje njihove realizacije;
- **Pisane pripreme**: formu i izgled pripreme sačinjava sam nastavnik uvažavajući: vremensku artikulaciju ostvarivanja, cilj časa, ishode koji se realizuju, konzistentnu didaktičku strukturu časova, zapažanja nakon časa;
- **Radni karton**: nastavnik vodi za svakog učenika i on sadrži podatke o stanju fizičkih sposobnosti učenika sa testiranja, osposobljenosti u veštinama, napomene o specifičnostima i ostale podatke neophodne nastavniku.

Pedagošku dokumentaciju nastavnik sačinjava u elektronskoj ili pisanoj formi.

4. IZBORNI PROGRAMI

Naziv predmeta **GRAĐANSKO VASPITANJE**

Cilj učenja Građanskog vaspitanja je da učenik izučavanjem i praktikovanjem osnovnih principa, vrednosti i procedura građanskog društva postane svestan svojih prava i odgovornosti, osjetljiv za potrebe pojedinaca i zajednice i spreman da aktivno deluje u zajednici uvažavajući demokratske vrednosti.

Razred **Šesti**

Godišnji fond časova **36 časova**

ISHODI Po završetku razreda učenik će biti u stanju da:	OBLAST /TEMA	SADRŽAJI
– obrazloži vezu prava i odgovornosti na primeru; – navede primere za grupu prava sloboda da i zaštita od; – argumentuje značaj inkluzivnog obrazovanja, prava i potrebe za obrazovanjem svih učenika; – štiti svoja prava na način koji ne ugrožava druge i njihova prava; – identifikuje pokazatelje kršenja prava deteta u svakodnevnom životu, primerima iz prošlosti, literature; – svrsishodno koristi ključne pojmove savremenog demokratskog društva: demokratija, građanin, vlast; – obrazloži ulogu građana u društvenom sistemu i sistemu vlasti na primeru; – razlikuje stvarnu participaciju učenika u odeljenju i školi od simboličke i dekorativne; – pozitivno koristi internet i mobilni telefon za učenje, informisanje, druženje, pokretanje akcija; – obrazloži mogući uticaj društvenih mreža na stavove i delovanje pojedinca; – primeni 7 pravila za sigurno četovanje i korišćenje SMS poruka; – prepoznaje situacije digitalnog nasilja i zna kako da reaguje i kome da se obrati za pomoć; – učestvuje u izboru teme, uzorka i instrumenta istraživanja; – učestvuje u sprovođenju istraživanja, prikupljanju i obradi dobijenih podataka i izvođenju zaključaka; – prezentuje sprovedeno istraživanje i dobijene rezultate; – procenjuje efekte sprovedenog istraživanja i identifikuje propuste i greške; – u diskusiji pokazuje veštinu aktivnog slušanja, iznosi svoj stav zasnovan na argumentima, komunicira na konstruktivan način; – učestvuje u donošenju pravila rada grupe i poštuje ih; – pronalazi, kritički razmatra i koristi informacije iz različitih izvora.	LJUDSKA PRAVA DEMOKRATSKO DRUŠTVO PROCESI U SAVREMENOM SVETU GRAĐANSKI AKTIVIZAM	Prava i odgovornosti Moja i tvoja prava – naša su prava. Prava i odgovornosti. Posebna grupa prava: sloboda da i pripadajuće odgovornosti. Posebna grupa prava: zaštita od i pripadajuće odgovornosti. Pravo na očuvanje ličnog, porodičnog, nacionalnog, kulturnog i verskog identiteta i pripadajuće odgovornosti. Pravo na kvalitetno obrazovanje i jednake mogućnosti za sve i pripadajuće odgovornosti. Inkluzivno obrazovanje – kvalitetno obrazovanje za sve. Demokratsko društvo i participacija građana Demokratsko društvo – pojam, karakteristike. Građanin. Dete kao građanin. Procedure kojima se reguliše život u zajednici: ko je ovlašćen da donosi kolektivne odluke i na osnovu kojih procedura. Vlast. Nivoi i grane vlasti. Lestvica participacije učenika u školi: manipulacija, dekorativna upotreba, simbolička upotreba, stvarna participacija. Participacija učenika na nivou odeljenja i škole. Upotreba i zloupotreba interneta i mobilnih telefona Pozitivno korišćenje interneta i mobilnog telefona. Šta je dozvoljeno, a šta nije na internetu. Uticaja društvenih mreža na mišljenje i delovanje pojedinca. Opasnosti u korišćenju interneta i mobilnog telefona. Digitalno nasilje i veza sa Konvencijom o pravima deteta. Karakteristike i posledice digitalnog nasilja. Sedam pravila za sigurno četovanje i korišćenje SMS poruka. Reagovanje u situacijama digitalnog nasilja. Odgovornosti učenika i škole. Planiranje i izvođenje istraživanja o ponašanju učenika u školi i njihovim stavovima o upotrebi/zloupotrebi interneta i mobilnih telefona. Šta su stavovi, na čemu se zasnivaju i kakva je njihova veza sa ponašanjem. Izbor teme, uzorka i instrumenta istraživanja. Sprovođenje istraživanja. Obrada podataka. Tumačenje rezultata. Priprema i prezentacija dobijenih rezultata. Evaluacija istraživanja.

Ključni pojmovi sadržaja: prava i odgovornosti, demokratsko društvo, participacija, digitalno nasilje, stavovi.

UPUTSTVO ZA DIDAKTIČKO-METODIČKO OSTVARIVANJE PROGRAMA

Izborni program Građansko vaspitanje za šesti razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja organizovan je, kao i program za prethodni razred, po modelu spirale, što znači da su sadržaji dati u iste četiri oblasti (Ljudska prava, Demokratsko društvo, Procesi u savremenom svetu i Građanski aktivizam), ali se oni proširuju i produbljuju, a ishodi se nadograđuju ili se, ako je u pitanju veština, dalje razvijaju. Sve četiri oblasti su jednako važne, a nastavnik ih, u neposrednom radu sa učenicima, integriše, jer između njih postoji prirodna veza.

U programu su navedeni sadržaji koje nastavnik može da dopunjuje, proširuje i menja prema konkretnim potrebama i planu sopstvenog rada, ali uvek imajući u vidu ishode koje treba ostvariti. Oni su tako dati da odgovaraju uzrastu učenika, merljivi su, proverljivi, odnosno nastavnik može, prateći aktivnosti učenika, da lako utvrdi da li ih oni ostvaruju i u kojoj meri. Najčešće su ishodi dati na nivou primene, što znači da se znanje i razumevanje podrazumevaju kao preduslovi primene. Takav pristup odgovara konceptu Građanskog vaspitanja od koga se očekuje da kod učenika razvija voljnu komponentu koja dolazi do izražaja na nivou ponašanja. Redosled navedenih ishoda ne iskazuje njihovu važnost jer svi oni doprinose postizanju opšteg cilja ovog programa i razvoju međupredmetnih kompetencija. Između ishoda postoji povezanost. Ostvarivanje jednog ishoda doprinosi ostvarivanju drugih ishoda. Mnogi ishodi su procesni i predstavljaju rezultat kumulativnog dejstva obrazovno-vaspitnog rada tokom dužeg vremenskog perioda, što se prepoznaje u tome da se neki ishodi u istoj ili sličnoj formulaciji nalaze u programima i za peti i za šesti razred.

Posebnost Građanskog vaspitanja je u tome što je ono deo šireg koncepta obrazovanja za demokratiju i građansko društvo i u tom smislu je povezano sa drugim predmetima, vannastavnim aktivnostima i, uopšte, etosom škole.

U procesu planiranja nastave i učenja, nastavnik se rukovodi, prevashodno, ishodima koje učenici treba da ostvare. Prilikom osmišljavanja aktivnosti, kako nastavnika tako i učenika, treba imati u vidu da svaka od njih može da se višestruko iskoristi. Na primer, u okviru skoro svih aktivnosti na različitim sadržajima moguć je doprinos ostvarivanju ishoda koji se odnose na komunikaciju, osetljivost za različitost, empatičnost i dr. To znači da za takve ishode nisu potrebni posebni sadržaji, aktivnosti i časovi. Njihovo ostvarivanje odvija se postepeno i spontano sa tendencijom da učenici autentično razvijaju poželjne oblike ponašanja.

U okviru prve oblasti učenici proširuju svoja znanja u vezi sa pravima ali je fokus na odgovornosti. Postepeno se, iz razreda u razred, dodaju nova prava kako bi učenici imali celovitu sliku. U ovom programu posebno je važno pravo na kvalitetno obrazovanje za sve i inkluzivni pristup obrazovanju koji se baziraju na poštovanju ljudskih prava. Učenike treba tako voditi da razlikuju inkluziju od ekskluzije, poštovanje i prihvatanje naspram stigmatizacije i separacije i da u svom ponašanju prema učenicima koji pohađaju školu po individualnom obrazovnom planu iskazuju razumevanje, toleranciju i spremnost da pruže pomoć i podršku.

Druga oblast ima za cilj da uvede učenike u osnovne pojmove demokratskog društva sa fokusom na participaciji. To nikako ne bi trebalo pretvoriti u suvoparna predavanja i teoriju koja se uči. Iz ishoda se vidi nivo zahteva u ovoj oblasti, a to je, u šestom razredu, samo svrsishodna upotreba ključnih pojmova kao osnov za aktivnosti u sledećem razredu. Od učenika se očekuje da svojim rečima i na primerima mogu objasniti ključne pojmove demokratije. O participaciji učenika u odeljenju i školi treba govoriti i u kontekstu učeničkog parlamenta koji će biti aktuelan u sledećem razredu. U programu se nalazi ozbiljan zahtev da učenici razlikuju stvarnu participaciju učenika u školi od one koja je dekorativna, što zahteva od nastavnika da osmišljavaju aktivnosti koje podstiču kritičko mišljenje. Do takvih ishoda može se doći samo korišćenjem brojnih primera i podsticanjem diskusije gde će učenici morati da argumentuju svoje mišljenje.

Treća oblast odnosi se na upotrebu i zloupotrebu interneta i mobilnih telefona. Sva istraživanja pokazuju da dvanaestogodišnjaci imaju veliko interesovanje za te vidove komunikacije, ali i da nisu svesni velikih mogućnosti koje one pružaju i, još više, nisu svesni rizika koji postoje. Savremene tehnologije su neophodne za privatni i profesionalni život i zato učenike treba ohrabrivati da ih koriste na pozitivan način (za edukaciju,

informisanje, druženje, pružanje pomoći i podrške, pokretanje akcija i dr.). U okviru svih nastavnih predmeta predviđeni su ishodi koji se odnose na ovaj cilj, a u okviru Građanskog vaspitanja fokus je na zloupotrebi interneta i mobilnih telefona kada oni postaju sredstvo nasilja (direktnog ili preko posrednika), čime se krše prava deteta. Učenici treba da znaju šta je na internetu dozvoljeno, a šta nije, šta se sve podrazumeva pod digitalnim nasiljem i kako se zaštititi. Kada se govori o zaštiti, učenicima treba da bude jasno koje su njihove odgovornosti (7 zlatnih pravila za sigurno četovanje i SMS poruke i kako se ponašati u situaciji digitalnog nasilja), kao i kome se obratiti za pomoć u školi. Za aktivnosti u ovoj oblasti može se koristiti materijal koji je pripremljen u okviru projekta Škola bez nasilja koju podržava UNICEF, jer odgovara sadržaju ovog programa i uzrastu učenika šestog razreda.

U okviru četvrte oblasti programa učenici treba da pripreme i sprovedu manje istraživanje stavova i/ili ponašanja učenika, a koje je u vezi sa sadržajima treće oblasti. Ovaj zahtev uvodi učenike u procedure istraživanja kao što su: izbor konkretne teme istraživanja u okviru zadate oblasti, definisanje uzorka istraživanja, odabir instrumenta koji će se koristiti i izvođenje zaključaka na osnovu dobijenih rezultata. Cilj ovih aktivnosti je da učenici izgrade pravilan odnos prema građanskom aktivizmu, gde akcije, kad god je to moguće, treba zasnivati na činjenicama dobijenim na osnovu konkretnih istraživanja. Da bi učenici bili uspešni u ovom zahtevu, neophodne su izvesne predaktivnosti u kojima nastavnik pojašnjava šta su stavovi, ukazuje na njihovu saznavnu, emocionalnu i konativnu (voljnu, delatnu) komponentu, što ih čini „odgovornim” za ponašanje pojedinaca, jer se ljudi ponašaju u skladu sa svojim stavovima. Učenicima treba ukazati na vezu stavova sa znanjima i povezati sa pojmovima predrasude i stereotipi koji se odnose na neosnovane stavove jer se ne baziraju na tačnim i proverenim činjenicama, o čemu su učili u okviru programa Građanskog vaspitanja u petom razredu. Podsetiti učenike da predrasude i stereotipi pokazuju veliku otpornost na promenu i zato je važno učiniti sve da se ne formiraju. U tu svrhu treba koristiti što više različitih primera koji su učenicima bliski i koji pokazuju vezu između stavova i ponašanja. Npr., ako osoba ima stav da su gazirana pića jako štetna, da su prepuna šećera i veštačkih boja, velika je verovatnoća da će takva pića retko piti. Osim toga, potrebno je predstaviti nekoliko jednostavnih istraživanja stavova i/ili ponašanja ljudi kako bi učenici imali jasnu sliku o značaju instrumenta kojim se ono sprovodi i na osnovu kog se izvode zaključci. Učenicima treba dati slobodu da sami osmisle sve ključne elemente istraživanja (temu, uzorak, instrument), uz svesrdnu pomoć i podršku nastavnika, koja će im u šestom razredu svakako biti potrebna. Podrazumeva se da istraživanje treba da bude što jednostavnije, na manjem uzorku, sa instrumentom (najčešće upitnikom) koji može biti preuzet iz nekog sprovedenog istraživanja ili koje će učenici sami napraviti. Učenicima se može predložiti mogućnost da se podele u manje grupe koje će sprovesti istraživanje na različitim uzorcima (npr. učenici 4, 6. i 8. razreda), što će im obezbediti da izvode složenije zaključke, odnosno da konstatuju promene u stavovima i ponašanju u odnosu na uzrast učenika. Izabrana tema istraživanja može biti u vezi sa zloupotrebom interneta i mobilnih telefona, ali i pozitivnih primera kao što su pokretanje humanitarnih akcija, učenje, informisanje, druženje i sl., u kojima se mogu istraživati motivi takvih aktivnosti, stavovi učesnika, njihova osećanja... U svakom slučaju, nezavisno od izabrane teme, za svako istraživanje treba predvideti dovoljno vremena kako ono ne bi ostalo nezavršeno i to je odgovornost nastavnika. Izuzetno je važno da učenici obrade dobijene podatke, da izvedu zaključke, pripreme njihovu prezentaciju i naprave kritički osvrt na urađeno. Sve teškoće i greške koje se dese u toku istraživanja, dobra su prilika da učenici unaprede svoje kompetencije za rad sa podacima, zaključivanje, predviđanje, kao i neposrednu komunikaciju i saradnju. Najveći domet u ovoj oblasti bio bi da učenici, uz pomoć nastavnika, uspeju da osmisle akciju (samo na nivou razrađene ideje), kao odgovor na dobijene rezultate istraživanja.

Ostvarivanje ovako postavljenih ishoda zahteva primenu različitih interaktivnih oblika rada kao i odabir i korišćenje odgovarajućih metoda i tehnika rada sa učenicima. Nastavnici su u prilici da koriste: radionice, simulacije, igranje uloga, studije slučaja, debate, diskusije, projekte, istraživanja, promocije, kao i da sami osmisle neke druge aktivnosti.

U ostvarivanju programa Građanskog vaspitanja, produkti učeničkih aktivnosti imaju poseban značaj. Oni mogu biti različite vrste kao što su poster, audio-vizuelni zapisi, prezentacije, prikazi rezultata istraživanja, predstave i drugo. Oni se mogu koristiti pri integraciji ili rekapitulaciji obrađenih sadržaja, proceni napredovanja učenika, kao i samoproceni nastavnika koliko uspešno radi. Produkti se mogu koristiti i van grupe, na primer na izložbi u holu škole, u školskim novinama, sajtu škole, u lokalnoj zajednici ili lokalnim medijima.

Za realizaciju nastave ovog programa i ostvarivanje definisanih ishoda, vrlo je važna uloga nastavnika. On je model koji svojim ponašanjem daje primer i doprinosi stvaranju demokratske atmosfere koja je pogodna za razmenu i argumentovanje ideja i mišljenja među učenicima; on je taj koji daje povratne informacije i podstiče učenike na razumevanje odnosa u grupi. Konstruktivna komunikacija i demokratske procedure nisu samo cilj već i način da se ostvare željeni ishodi. Bitno je da nastavnik obezbedi ravnopravnu uključenost svakog učenika (uvažavajući različitost kako u stilovima učenja tako i u tipu ličnosti). Realizacija programa treba da se odvija u skladu sa principima interaktivnih odnosa (aktivne, problemske i istraživačke nastave), sa stalnim refleksijama na odgovarajuće pojave iz društvenog konteksta (prošlosti i još više sadašnjosti). Poseban zahtev za nastavnike predstavlja potreba za pripremom novih, aktuelnih materijala koji najbolje odgovaraju sadržaju i ishodima. Oni se mogu naći u različitim izvorima informacija. Za realizaciju pojedinih tema mogu se koristiti filmovi jer aktiviraju kognitivnu i afektivnu stranu ličnosti i podsticajno deluju na učenike da iskažu misli, osećanja i stavove. Ne treba zanemariti ni internet i različite socijalne mreže jer su to oblici komunikacije koji su bliski mladima i na kojima se mogu prepoznati i analizirati mnogi problemi života u savremenom svetu, ali i razgovarati o govoru mržnje, netoleranciji, drugim oblicima kršenja prava, kao i internet nasilju. Podrazumeva se da nastavnik ima potpuni uvid u materijale koji se koriste u radu sa učenicima (filmovi, video-klipovi, tekstovi iz novina i sl.) kako bi se zaštitili od neodgovarajućih sadržaja.

Nastavnik treba da obezbedi da se na času svaki učenik oseća uvaženo, prihvaćeno i dobrodošlo u svojoj različitosti, uz obavezu da poštuje i uvaži druge i drugačije poglede i mišljenja. Nastavnik treba da podstiče kod učenika sposobnost da razumeju sopstvenu odgovornost u situacijama diskriminacije i nasilja, kao i da biraju konstruktivne načine reagovanja na njih.

Činjenica da se program opisno ocenjuje, ne umanjuje potrebu da se kontinuirano prati napredovanje učenika u dostizanju ishoda koje započinje inicijalnom procenom nivoa na kome se učenik nalazi i u odnosu na šta će se procenjivati njegovo dalje napredovanje. Svaka aktivnost je dobra prilika za procenu napredovanja i davanje povratne informacije, a učenike treba osposobljavati i ohrabrivati da procenjuju sopstveni napredak u ostvarivanju ishoda predmeta, kao i napredak drugih učenika. Građansko vaspitanje pruža izuzetnu mogućnost za negovanje samorefleksije (promišljanje učenika o tome šta zna, ume, može) i podsticanje samoregulacije procesa učenja kroz postavljanje ličnih ciljeva napredovanja i planiranja kako da se ostvare. Ključni pokazatelji napredovanja u ovom izbornom programu, iz razreda u razred, jesu sve pravilnija upotreba termina koji se odnose na demokratske pojave i procese, iskazivanje stavova argumentacijom, nenasilna komunikacija, prihvatanje različitosti, pokazivanje empatije, sve češće ispoljavanje inicijative, veći stepen saradljivosti.

Naziv
predmeta

DRUGI STRANI JEZIK

Cilj

Cilj učenja Stranog jezika je da se učenik usvajanjem funkcionalnih znanja o jezičkom sistemu i kulturi i razvijanjem strategija učenja stranog jezika osposobi za osnovnu usmenu i pisanu komunikaciju i stekne pozitivan odnos prema drugim jezicima i kulturama, kao i prema sopstvenom jeziku i kulturnom nasleđu.

Razred

Šesti

Godišnji

72

fond časova

ISHODI Po završetku razreda učenik će biti u stanju da:	KOMUNIKATIVNE FUNKCIJE	JEZIČKE AKTIVNOSTI (u komunikativnim funkcijama)
– razume kraće tekstove koji se odnose na pozdravljanje, predstavljanje i traženje/ davanje informacija lične prirode; – pozdravi i otpozdravi, predstavi sebe i drugog koristeći jednostavna jezička sredstva; – postavi i odgovori na jednostavna pitanja lične prirode; – u nekoliko vezanih iskaza saopšti informacije o sebi i drugima; – razume jednostavan opis osoba, biljaka, životinja, predmeta, pojava ili mesta; – opiše karakteristike bića, predmeta, pojava i mesta koristeći jednostavna jezička sredstva; – razume jednostavne predloge i odgovori na njih; – uputi jednostavan predlog; – pruži odgovarajući izgovor ili odgovarajuće opravdanje; – razume jednostavne molbe i zahteve i reaguje na njih; – uputi jednostavne molbe i zahteve; – zatraži i pruži kratko obaveštenje; – zahvali se i izvini se koristeći jednostavna jezička sredstva; – saopšti kratku poruku kojom se zahvaljuje; – razume i sledi jednostavna uputstva u vezi s uobičajenim situacijama iz svakodnevnog života; – daje jednostavna uputstva iz domena svakodnevnog života i ličnih interesovanja; – razume čestitku i odgovori na nju; – uputi prigodnu čestitku; – razume jednostavne tekstove u kojima se opisuju stalne, uobičajene i trenutne radnje; – razmeni informacije koje se odnose na opis događaja i radnji u sadašnjosti;	POZDRAVLJANJE I PREDSTAVLJANJE SEBE I DRUGIH I TRAŽENJE/ DAVANJE OSNOVNIH INFORMACIJA O SEBI I DRUGIMA OPISIVANJE BIĆA, PREDMETA, POJAVA I MESTA POZIV I REAGOVANJE NA POZIV ZA UČEŠĆE U ZAJEDNIČKOJ AKTIVNOSTI IZRAŽAVANJE MOLBI, ZAHTEVA, OBAVEŠTENJA, IZVINJENJA, ČESTITANJA I ZAHVALNOSTI RAZUMEVANJE I DAVANJE UPUTSTAVA UPUĆIVANJE ČESTITKI I IZRAŽAVANJE ZAHVALNOSTI OPISIVANJE DOGAĐAJA I RADNJI U SADAŠNOSTI	Slušanje i čitanje kraćih, jednostavnih tekstova koji se odnose na pozdravljanje, predstavljanje i traženje/ davanje informacija lične prirode; reagovanje na usmeni ili pisani impuls sagovornika i iniciranje komunikacije; usmeno i pisano davanje informacije o sebi i drugima; usmeno i pisano traženje informacije o drugima. Slušanje i čitanje jednostavnih opisa bića, predmeta, pojava i mesta; usmeno i pisano opisivanje bića, predmeta, pojava i mesta. Slušanje i čitanje jednostavnih tekstova koji sadrže predloge; usmeno i pisano dogovaranje oko predloga za učešće u zajedničkoj aktivnosti; pisanje poziva za zajedničku aktivnost (npr. proslavu rođendana, sportsku aktivnost i sl.); prihvatanje/odbijanje predloga, usmeno ili pisano, uz poštovanje osnovnih normi učtivosti i davanje odgovarajućeg opravdanja. Slušanje i čitanje jednostavnijih iskaza kojima se nudi/traži pomoć, usluga, obaveštenje ili se izražava želja, izvinjenje, zahvalnost; usmeno i pisano traženje i davanje obaveštenja; usmeno i pisano upućivanje molbe za pomoć/uslugu i reagovanje na nju; usmeno i pisano izražavanje zahvalnosti i izvinjenja. Slušanje i čitanje tekstova koji sadrže jednostavnija uputstva (npr. za nastavnu aktivnost, za kompjutersku ili običnu igru, za upotrebu aparata/aplikacija, recept za pravljenje jela i sl.) sa vizuelnom podrškom i bez nje; usmeno davanje jednostavnih uputstava uz adekvatnu gestikulaciju ili bez nje; pisano davanje jednostavnih uputstava. Slušanje i čitanje jednostavnih tekstova u kojima se čestitaju praznici, rođendani i značajni događaji ili se izražava žaljenje; reagovanje na upućenu čestitku u usmenom i pisanom obliku; upućivanje prigodnih čestitki u usmenom i pisanom obliku. Slušanje i čitanje opisa u vezi sa stalnim, uobičajenim i trenutnim događajima, aktivnostima i sposobnostima; traženje i davanje informacija o stalnim, uobičajenim i trenutnim događajima, aktivnostima i sposobnostima, u usmenom i pisanom obliku; usmeno i pisano davanje kraćih

- opiše stalne, uobičajene i trenutne događaje/ aktivnosti koristeći nekoliko vezanih iskaza;
- razume kraće tekstove u kojima se opisuju događaji u prošlosti;
- razmeni informacije u vezi sa događajima u prošlosti;
- opiše u nekoliko kraćih, vezanih iskaza događaj iz prošlosti;
- razume planove i namere i reaguje na njih;
- razmeni jednostavne iskaze u vezi sa svojim i tuđim planovima i namerama;
- saopšti šta on/ona ili neko drugi planira, namerava;
- razume svakodnevne izraze u vezi sa neposrednim i konkretnim željama, potrebama, osetima i osećanjima i reaguje na njih;
- izrazi osnovne želje, potrebe, osećanja koristeći jednostavna jezička sredstva;
- razume jednostavna pitanja koja se odnose na položaj predmeta i bića u prostoru i pravac kretanja, i odgovori na njih;
- razume obaveštenja o položaju predmeta i bića u prostoru i pravcu kretanja;
- opiše specifičnije prostorne odnose i veličine jednostavnim, vezanim iskazima;
- razume jednostavna obaveštenja o hronološkom vremenu i meteorološkim prilikama;
- traži i daje informacije o hronološkom vremenu i meteorološkim prilikama koristeći jednostavna jezička sredstva;
- opiše dnevni/nedeljni raspored aktivnosti;
- razume jednostavne izraze koji se odnose na posedovanje i pripadnost;
- formuliše jednostavne iskaze koji se odnose na posedovanje i pripadnost;
- pita i kaže šta neko ima/nema i čije je nešto;
- razume jednostavne iskaze koji se odnose na opisivanje interesovanja, izražavanje dopadanja i nedopadanja i reaguje na njih;
- opiše svoja i tuđa interesovanja i izrazi dopadanje i nedopadanje uz jednostavno obrazloženje;
- razume jednostavne izraze koji se odnose na količinu nečega;
- pita i saopšti koliko nečega ima/nema, koristeći jednostavna jezička sredstva;
- pita/kaže/izračuna koliko nešto košta;

OPISIVANJE DOGAĐAJA I RADNJI U PROŠLOSTI

ISKAZIVANJE PLANOVA I NAMERA

ISKAZIVANJE ŽELJA, POTREBA, OSETA I OSEĆANJA

ISKAZIVANJE PROSTORNIH ODNOSA I VELIČINA

ISKAZIVANJE VREMENA

IZRAŽAVANJE PRIPADANJA I POSEDOVANJA

IZRAŽAVANJE INTERESOVANJA, DOPADANJA I NEDOPADANJA

opisa o stalnim, uobičajenim i trenutnim događajima, aktivnostima i sposobnostima.

Slušanje i čitanje jednostavnih tekstova u kojima se opisuju događaji i aktivnosti u prošlosti; usmeno i pisano opisivanje događaja i aktivnosti u prošlosti.

Slušanje i čitanje kraćih, jednostavnih tekstova u vezi sa planovima i namerama; usmeno i pisano dogovaranje o planiranim aktivnostima.

Slušanje i čitanje iskaza u vezi sa potrebama, osetima i osećanjima; usmeno i pisano dogovaranje u vezi sa zadovoljavanjem potreba; usmeno i pisano iskazivanje interesovanja za tuđa osećanja; usmeno i pisano iskazivanje svojih osećanja i reagovanje na tuđa.

Slušanje i čitanje kraćih i jednostavnih tekstova u vezi sa prostornim odnosima i veličinama uz vizuelnu podršku ili bez nje; usmeno i pisano razmenjivanje informacija u vezi sa prostornim odnosima i veličinama; usmeno i pisano opisivanje prostornih odnosa i veličina.

Slušanje i čitanje jednostavnih tekstova u vezi sa hronološkim vremenom, meteorološkim prilikama i klimatskim uslovima; usmeno i pisano traženje i davanje informacija o vremenu dešavanja neke aktivnosti, meteorološkim prilikama i klimatskim uslovima.

Slušanje i čitanje jednostavnih tekstova u kojima se saopštava šta neko ima/nema ili čije je nešto; traženje i davanje informacija u vezi sa posedovanjem i pripadanjem.

Slušanje i čitanje jednostavnih tekstova u vezi s nečijim interesovanjima, hobijima, aktivnostima i stvarima koje mu/joj se sviđaju/ne sviđaju; razmena informacija u vezi sa svojim i tuđim interesovanjima, hobijima, aktivnostima i stvarima koje mu/joj se dopadaju/ne dopadaju; usmeno i pisano opisivanje interesovanja, hobija,

- sastavi spisak za kupovinu;
- na jednostavan način zatraži artikle u prodavnici i naruči jelo i/ili piće u restoranu;
- izrazi količinu u najšire zastupljenim merama (grami, kilogrami...).

IZRAŽAVANJE KOLIČINE, BROJEVA I CENA

aktivnosti i stvari koje mu/joj se dopadaju/ne dopadaju.

Slušanje i čitanje jednostavnih tekstova koji govore o količini nečega; usmeno i pisano postavljanje pitanja i davanje odgovora u vezi sa količinom; slušanje i čitanje tekstova na teme kupovine i porudžbine u restoranu; igranje uloga radi simulacije situacija u kojima se nešto kupuje, naručuje; pisanje spiska za kupovinu; razmena informacija o cenama proizvoda i računanje cena; izražavanje količine u merama.

TEMATSKE OBLASTI U NASTAVI STRANIH JEZIKA ZA OSNOVNU ŠKOLU – DRUGI CIKLUS

Napomena: Tematske oblasti se prožimaju i iste su u sva četiri razreda drugog ciklusa osnovnog obrazovanja i vaspitanja – u svakom narednom razredu obnavlja se, a zatim proširuje fond lingvističkih znanja, navika i umenja i ekstralingvističkih predstava vezanih za konkretnu temu. Nastavnici biraju i obrađuju teme u skladu sa uzrastom i interesovanjima učenika, njihovim potrebama i savremenim tokovima u nastavi stranih jezika, tako da svaka tema predstavlja određeni situacijski kompleks.

1. Lični identitet.
2. Porodica i uže društveno okruženje (prijatelji, komšije, nastavnici itd.).
3. Geografske osobenosti.
4. Srbija – moja domovina.
5. Stanovanje – forme, navike.
6. Živi svet – priroda, ljubimci, očuvanje životne sredine, ekološka svest.
7. Istorija, vremensko iskustvo i doživljaj vremena (prošlost – sadašnjost – budućnost).
8. Škola, školski život, školski sistem, obrazovanje i vaspitanje.
9. Profesionalni život (izabrana – buduća struka), planovi vezani za buduće zanimanje.
10. Mladi – deca i omladina.
11. Životni ciklusi.
12. Zdravlje, higijena, preventiva bolesti, lečenje.
13. Emocije, ljubav, partnerski i drugi međuljudski odnosi.
14. Transport i prevozna sredstva.
15. Klima i vremenske prilike.
16. Nauka i istraživanja.
17. Umetnost (naročito moderna književnost za mlade; savremena muzika).
18. Duhovni život; norme i vrednosti (etički i verski principi); stavovi, stereotipi, predrasude, tolerancija i empatija; briga o drugome.
19. Običaji i tradicija, folklor, proslave (rođendani, praznici).
20. Slobodno vreme – zabava, razonoda, hobiji.
21. Ishrana i gastronomske navike.
22. Putovanja.
23. Moda i oblačenje.
24. Sport.
25. Verbalna i neverbalna komunikacija, konvencije ponašanja i ophođenja.
26. Mediji, masmediji, internet i društvene mreže.
27. Život u inostranstvu, kontakti sa strancima, ksenofobija.

JEZIČKI SADRŽAJI NEMAČKI JEZIK

Komunikativna funkcija	Jezički sadržaji
POZDRAVLJANJE I PREDSTAVLJANJE SEBE I DRUGIH I TRAŽENJE/DAVANJE OSNOVNIH INFORMACIJA O SEBI I DRUGIMA	Hallo. Ich bin Anna. Und du? Wie heißt du? Er heißt Andreas. Mein Name ist Andera Zilinski. Freut mich. Wie alt bist du? Ich bin 12. Woher kommst du? Ich komme aus Serbien. Wo wohnt deine Tante? Meine Tante wohnt in Wien. Franz ist mein Schulfreund. Wir gehen in die sechste Klasse. Wann bist du geboren? Am(s)tenWie ist deine Telefonnummer? Wie geht`s? Wie geht es Ihnen? Gut, danke. Und dir? Und Ihnen? Na ja, es geht. Schlecht. Auf Wiedersehen. Gute Nacht. Tschüs. Bis bald! Prezent slabih glagola i najfrekventnijih jakih glagola. Upotreba određenog, neodređenog, negacionog, prisvojnog člana u nominativu i akuzativu. Upotreba nultog člana. Upotreba upitnih zamenica i priloga (wer, was; wo, wie, wann, woher). Upotreba pokazne zamenice das. Iskazna i upitna rečenica – položaj glagola/red reči. Osnovni brojevi do 1000. (Inter)kulturni sadržaji: ustaljena pravila učtivosti; titule uz prezimena osoba (Herr Becker, Frau Bauer); imena i nadimci; način pisanja adrese. Meine Freundin ist groß und schlank. Wie sind deine Haare? Blond oder braun? Ihr Hund ist 2 Jahre alt, klein und schwarz. Er frisst gern Kekse. Anna ist meine beste Freundin. Sie ist nett und freundlich. Sie sieht sehr schön aus. Das ist unsere Wohnung. Sie ist neu und groß. Ich finde sie sehr schön. Wir wohnen in der Stadt.
OPISIVANJE BIĆA, POJAVA I MESTA	Meine Großeltern leben auf dem Lande. Die Natur ist wunderschön. Ich fühle mich wohl in ihrem Haus. Prezent najučestalijih glagola s prefiksom. Upotreba prideva i priloga kao imenskog dela predikata uz glagol sein. Prisvojni članovi/determinativi u nominativu, dativu i akuzativu. Red reči u iskaznoj i upitnoj rečenici. Upotreba predloga s dativom uz glagole mirovanja. (Inter)kulturni sadržaji: najvažnije geografske karakteristike zemalja nemačkog govornog područja; biljni i životinjski svet.
POZIV NA REAGOVANJE I POZIV NA UČEŠĆE U ZAJEDNIČKOJ AKTIVNOSTI	Gehen wir ins Kino/ Theater/ zum Sportplatz? Warum nicht? Das ist eine gute Idee. Komm, wir basteln ein Spielzeug! Mach mit! Ja, gern./ Leider kann ich nicht. Ich habe keine Zeit./Nein, tut mir leid. Ich muss lernen. Gehen wir zu Peter? Wann treffen wir uns dann morgen? Um sechs an der Bushaltestelle. Möchtest du mitkommen? Wollen wir ihm etwas mitbringen? Ja, vielleicht eine Schokolade. Zapovedni način frekventnih glagola. Modalni glagoli (können, wollen, möchten). Upotreba predloga sa akuzativom (uz glagole kretanja). Upotreba predloga s dativom i akuzativom – (an, in, auf, zu). (Inter)kulturni sadržaji: razonoda; prikladno pozivanje i prihvatanje/odbijanje poziva.
IZRAŽAVANJE MOLBI, ZAHTEVA, OBAVEŠTENJA IZVINJENJA I ZAHVALNOSTI	Entschuldigung, können Sie das Fenster aufmachen? Danke. Ich danke Ihnen/Bitte. Darf ich Sie etwas fragen? Wo ist der Markt? Tut mir leid, das ich weiß auch nicht. Kannst du mir ein Glas Wasser geben? Danke. Vielen Dank. Ich danke dir./Nichts zu danken. Gern geschehen. Hallo. Hier ist Sandra, kann ich Birgit sprechen? Tut mir leid, aber sie ist nicht zu Hause. Upotreba neodređenog člana u nominativu, dativu i akuzativu. Upotreba modalnih glagola u prezentu. (Inter)kulturni sadržaji: pravila učtive komunikacije, druženje i prijateljski odnosi.
RAZUMEVANJE I DAVANJE UPUTSTAVA	Lies den Text und antworte auf die Fragen. Ergänze die Sätze. Schreib deinem Freund/deiner Freundin eine E-Mail/ eine SMS./Du sollst die rote Taste drücken./Kartoffeln schälen/Nudeln kochen. Zapovedni način.

UPUĆIVANJE ČESTITKI I IZRAŽAVANJE ZAHVALNOSTI	Upotreba modalnih glagola u prezentu. Infinitiv u funkciji zapovesti. (Inter)kulturni sadržaji: tradicionalne/omiljene vrste jela; igre. Herzlichen Glückwunsch! Alles Gute zu/ zum/ zur.....! Zum Geburtstag viel Glück! Ich gratuliere dir zu Frohe Weihnachten/Ostern. Tut mir leid. Schade. Mehr Glück nächstes Mal. Upotreba ličnih zamenica u nominativu, dativu i akuzativu. Uzvične rečenice.
OPISIVANJE DOGAĐAJA I RADNJE U SADAŠNJOSTI	(Inter)kulturni sadržaji: značajni praznici i događaji i način obeležavanja; čestitanje. Ich lebe in einer Großstadt. Meine Wohnung ist im Erdgeschoss/ im zweiten Stock. Was machst du am Wochenende? Ich räume mein Zimmer auf, lerne und am Nachmittag gehe ich aus. Sieht dein Vater gern fern? Was trainierst du? Wann gehst du zum Training? Mittwochs und freitags. Sadašnje vreme (slabi i jaki glagoli, glagoli s prefiksom, modalni glagoli). Upotreba priloga za vreme i mesto (donnerstags/da, dort, hier). Red reči u iskaznoj, upitnoj i uzvičnoj rečenici. Redni brojevi. (Inter)kulturni sadržaji: porodični život; život u školi – nastavne i vannastavne aktivnosti; raspusti i putovanja.
OPISIVANJE DOGAĐAJA I RADNJE U PROŠLOSTI	Ich war gestern bei Maria. Am Montag hatten wir kein Deutsch, unsere Lehrerin war krank. Was hast du gefrühstückt? Ich habe Butterbrot gegessen und Tee getrunken. Meine Großeltern hatten viele Tiere auf dem Bauernhof. Mozart ist in Salzburg geboren. Er war Pianist und Komponist. Er hatte eine Schwester. Er war sehr berümt. Prošlo vreme. Preterit pomoćnih glagola sein/haben. Perfekt najfrekventnijih slabih i jakih glagola. Prilozi i priloški izrazi za vreme: gestern, vorgestern, vor drei Tagen, letztes Jahr, im Jahr 1746... (Inter)kulturni sadržaji: život nekad i sad.
ISKAZIVANJE PLANOVA I NAMERA	Am Samstag gehen wir ins Museum. Wir treffen uns um 10 Uhr vor dem Museum. Kommst du mit? Gerne. Ich möchte am Sonntag eine Grillparty machen./Um wieviel Uhr sollen wir kommen? Kannst du mir morgen beim Umzug helfen?/Leider kann ich nicht. Ich muss zu meinen Großeltern gehen. Mein Opa hat Geburtstag. Upotreba sadašnjeg vremena za buduću radnju. Predlozi. Prilozi za vreme (heute, morgen, bald...). Modalni glagoli. (Inter)kulturni sadržaji: svakodnevni život, obaveze i razonoda; porodični i prijateljski odnosi.
ISKAZIVANJE ŽELJA, POTREBA, OSETA I OSEĆANJA	Mir ist kalt/heiß. Ich habe (keinen) Hunger/Durst. Ich bin müde/traurig/froh. Ich habe Angst. Ich fühle mich (nicht) wohl. Mein Kopf tut weh. Ich habe Kopfschmerzen./Tut mir leid, nimm dann eine Tablette ein./ Geh ins Bett/ Du sollst zum Arzt gehen. Das macht mir großen Spaß! Das finde ich toll! Lične zamenice u nominativu, dativu i akuzativu. Zapovedni način (drugo lice jednine i množine). Prilozi za način (viel, gern, schlecht, super, toll). (Inter)kulturni sadržaji: mimika i gestikulacija; upotreba emotikona; empatija.
ISKAZIVANJE PROSTORNIH ODNOSA I VELIČINA	Entschuldigung, wie komme ich zur Bibliothek?/Gehen sie geradeaus und dann die erste Straße links. Gibt es hier eine Apotheke? Ja, sie ist gleich neben der Post/ hinter dem Hotel. Novi Sad ist etwa 80km von Belgrad entfernt. Wo liegt der Bodensee? In der Schweiz?Warst du schon am Bodensee? Der See ist 60km lang und 14km breit. Upotreba dativa i akuzativa uz glagole mirovanja i kretanja. Prilozi za pravac i mesto: geradeaus, links, rechts. Zapovedni način. Predlozi za izražavanje položaja i prostornih odnosa (in, an, auf, hinter, unter, vor, neben, zwischen...

ISKAZIVANJE VREMENA	(Inter)kulturalni sadržaji: javni prostor; tipičan izgled školskog i stambenog prostora; lokalne merne jedinice; priroda. Upotreba sadašnjeg vremena za izražavanje budućnosti. Prilozi za vreme (heute, manchmal, immer, nie...). Povratni glagoli. (Inter)kulturalni sadržaji: klimatski uslovi u zemljama nemačkog govornog područja; tipično radno vreme.
IZRAŽAVANJE PRIPADANJA I POSEDOVANJA	Ist das dein Bruder? Nein, mein Bruder ist viel größer. Wessen Auto ist das? Das ist das Auto von unserer Nachbarin. Wem gehört diese Tasche? Das ist Marias Tasche. Ich brauche einen Kugelschreiber./Nimm meinen. Ich habe einen Hund und keine Katze. Upotreba prisvojnih članova u nominativu, dativu i akuzativu. Izražavanje pripadnosti predlogom von + dativ. Upotreba glagola gehören. Upotreba određenog i neodređenog člana. Negacija. (Inter)kulturalni sadržaji: porodica i prijatelji; odnos prema svojoj i tuđoj imovini.
IZRAŽAVANJE INTERESOVANJA, DOPADANJA I NEDOPADANJA	Was machst du gern/nicht gern? Ich spiele gern Klavier. Früh aufstehen mag ich nicht. Isst du gern Erdbeeren? Ja, sie sind so lecker. Gehst du gern einkaufen? Nein, das finde ich langweilig. Wie findest du unsere neue Deutschlehrerin?/Sie ist nett und hübsch. Mein Lieblingsschauspieler ist ein Italiener. Was isst du lieber – Äpfel oder Birnen? Basketball spiele ich am liebsten. Prezent modalnog glagola mögen. Složenice – rod i građenje: (receptivno). Glagoli finden i gefallen za izražavanje dopadanja/nedopadanja. Komparacija prideva gut, gern i viel. (Inter)kulturalni sadržaji: interesovanja, hobiji, zabava, razonoda, sport i rekreacija; umetnost (književnost za mlade, strip, muzika, film).
IZRAŽAVANJE KOLIČINE, BROJEVA I CENA	Wie viele Häuser siehst du auf dem Bild? Da sind 10 Häuser, nicht wahr! Wieviel Butter brauchst du für den Kuchen? 200 Gramm. Gibt es etwas Butter im Kühlschrank? Ja, wir brauchen keine Butter. Haben Sie Äpfel? Ja, wieviel brauchen Sie? Zwei Kilo. Und was kostet ein Kilo? 2,20 Euro. Haben Sie diesen Rock in Größe 36? Dieser Rock kostet 12 Euro, das ist nicht teuer. Wie viele Schüler haben eine Eins in Mathe bekommen? Nur 5 von 25 Schülern in der Klasse. Also nur ein Fünftel, das ist nicht gut. Upotreba jezičkih sredstava kvantifikacije. Iskazivanje količine i cene. Osnovni brojevi do 1000. (Inter)kulturalni sadržaji: društveno okruženje; valuta, čitanje cena, namirnice i proizvodi specifični za ciljnu kulturu.

Ključni pojmovi sadržaja: komunikativni pristup, funkcionalna upotreba jezika, interkulturalnost.

ENGLISKI JEZIK

ITALIJANSKI JEZIK

RUSKI JEZIK

FRANCUSKI JEZIK

ŠPANSKI JEZIK

UPUTSTVO ZA DIDAKTIČKO-METODIČKO OSTVARIVANJE PROGRAMA

I. PLANIRANJE NASTAVE I UČENJA

Program nastave i učenja orijentisan na ishode, nastavniku daje veću slobodu u kreiranju i osmišljavanju nastave i učenja. Uloga nastavnika je da kontekstualizuje program prema potrebama konkretnog odeljenja, imajući u vidu sastav odeljenja i karakteristike učenika, tehničke uslove, nastavna sredstva i medije kojima škola raspolaže, udžbenike i druge nastavne materijale, kao i resurse i mogućnosti lokalne sredine u kojoj se škola nalazi. Polazeći od datih ishoda, komunikativnih funkcija i preporučenih jezičkih aktivnosti, nastavnik kreira svoj godišnji (globalni) plan rada na osnovu koga će kasnije razviti operativne planove. Ishodi su definisani za kraj razreda i usmeravaju nastavnika da ih operacionalizuje na nivou jedne ili više nastavnih jedinica imajući u vidu nivo postignuća učenika. Ishodi se razlikuju, tako da se neki mogu lakše i brže ostvariti, dok je za većinu ishoda potrebno više vremena, različitih aktivnosti i načina rada. U fazi planiranja nastave i učenja veoma je važno imati u vidu da je udžbenik nastavno sredstvo koje ne određuje sadržaje predmeta i zato se sadržajima u udžbeniku pristupa selektivno i u skladu sa predviđenim ishodima. S obzirom na to da udžbenik nije jedini izvor znanja, nastavnik treba da uputi učenike na druge izvore informisanja i sticanja znanja i veština.

II. OSTVARIVANJE NASTAVE I UČENJA

Program usmeren ka ishodima ukazuje na to šta je učenik u procesu komunikacije u stanju da razume i produkuje. Strukturiran je tako da nastavnika postepeno vodi od ishoda, preko komunikativne funkcije kao oblasti, do preporučenih jezičkih aktivnosti i sadržaja u komunikativnim funkcijama. Primenom ovakvog pristupa u nastavi stranih jezika, učenik se osposobljava da komunicira i koristi jezik u svakodnevnom životu, u privatnom, javnom ili obrazovnom domenu. Ovaj pristup podrazumeva uvažavanje sledećih stavova:

- ciljni jezik upotrebljava se u učionici u dobro osmišljenim kontekstima od interesa za učenike, u prijatnoj i opuštеноj atmosferi;
- govor nastavnika prilagođen je uzrastu i znanjima učenika;
- nastavnik treba da bude siguran da je shvaćeno značenje poruke uključujući njene kulturološke, vaspitne i socijalizirajuće elemente;
- bitno je značenje jezičke poruke;
- znanja učenika mere se jasno određenim relativnim kriterijumima tačnosti i zato uzor nije izvorni govornik;
- nastava se zasniva i na socijalnoj interakciji s ciljem da unapredi kvalitet i obim jezičkog materijala; rad u učionici i van nje sprovodi se putem grupnog ili individualnog rešavanja problema, potragom za informacijama iz različitih izvora (internet, dečiji časopisi, prospekti i audio materijal) kao i rešavanjem manje ili više složenih zadataka u realnim i virtuelnim uslovima sa jasno određenim kontekstom, postupkom i ciljem;
- nastavnik upućuje učenike u zakonitosti usmenog i pisanog koda i njihovog međusobnog odnosa;
- svi gramatički sadržaji uvode se induktivnom metodom kroz raznovrsne kontekstualizovane primere u skladu sa nivoom, a bez detaljnih gramatičkih objašnjenja, osim, ukoliko učenici na njima ne insistiraju, a njihovo poznavanje se vrednuje i ocenjuje na osnovu upotrebe u odgovarajućem komunikativnom kontekstu.
- Komunikativno-interaktivni pristup u nastavi stranih jezika uključuje i sledeće:
 - usvajanje jezičkog sadržaja kroz ciljano i osmišljeno učestvovanje u društvenom činu;
 - poimanje programa nastave i učenja kao dinamične, zajednički pripremljene i prilagođene liste zadataka i aktivnosti;
 - nastavnik treba da omogući pristup i prihvatanje novih ideja;
 - učenici se posmatraju kao odgovorni, kreativni, aktivni učesnici u društvenom činu;
 - udžbenici predstavljaju izvor aktivnosti i moraju biti praćeni upotrebom dodatnih autentičnih materijala;
 - učionica je prostor koji je moguće prilagođavati potrebama nastave iz dana u dan;
 - rad na projektu kao zadatku koji ostvaruje korelaciju sa drugim predmetima i podstiče učenike na studiozni i istraživački rad;
 - za uvođenje novog leksičkog materijala koriste se poznate gramatičke strukture i obrnuto.

Tehnike/aktivnosti

Tokom časa se preporučuje dinamično smenjivanje tehnika/aktivnosti koje ne bi trebalo da traju duže od 15 minuta.

Slušanje i reagovanje na komande nastavnika na stranom jeziku ili sa audio zapisa (slušaj, piši, poveži, odredi ali i aktivnosti u vezi sa radom u učionici: crtaj, seci, boji, otvori/zatvori svesku, itd.).

Rad u parovima, malim i velikim grupama (mini-dijalozi, igra po ulogama, simulacije itd.).

Manuelne aktivnosti (izrada panoa, prezentacija, zidnih novina, postera i sl.).

Vežbe slušanja (prema uputstvima nastavnika ili sa audio-zapisa povezati pojmove, dodati delove slike, dopuniti informacije, selektovati tačne i netačne iskaze, utvrditi hronologiju i sl.).

Igre primerene uzrastu.

Klasiranje i upoređivanje (po količini, obliku, boji, godišnjim dobima, volim/ne volim, komparacije...).

Rešavanje „problem-situacija” u razredu, tj. dogovori i mini-projekti.

„Prevođenje” iskaza u gest i gesta u iskaz.

Povezivanje zvučnog materijala sa ilustracijom i tekstom, povezivanje naslova sa tekstom ili, pak, imenovanje naslova.

Zajedničko pravljenje ilustrovanih i pisanih materijala (planiranje različitih aktivnosti, izveštaj/dnevnik sa putovanja, reklamni plakat, program priredbe ili neke druge manifestacije).

Razumevanje pisanog jezika:

- uočavanje distinktivnih obeležja koja ukazuju na gramatičke specifičnosti (rod, broj, glagolsko vreme, lice...);
- prepoznavanje veze između grupa slova i glasova;
- odgovaranje na jednostavna pitanja u vezi sa tekstom, tačno/netačno, višestruki izbor;
- izvršavanje pročitanih uputstava i naredbi.

Pismeno izražavanje:

- povezivanje glasova i grupe slova;
- zamenjivanje reči crtežom ili slikom;
- pronalaženje nedostajuće reči (upotpunjavanje niza, pronalaženje „uljeza”, osmosmerke, ukrštene reči, i slično);
- povezivanje kraćeg teksta i rečenica sa slikama/ilustracijama;
- popunjavanje formulara (prijava za kurs, nalepnice npr. za prtljag);
- pisanje čestitki i razglednica;
- pisanje kraćih tekstova.

Uvođenje dečje književnosti i transponovanje u druge medije: igru, pesmu, dramski izraz, likovni izraz.

Predviđena je izrada dva pismena zadatka u toku školske godine.

Strategije za unapređivanje i uvežbavanje jezičkih veština

S obzirom na to da se ishodi ostvaruju preko jezičkih veština, važno je da se one u nastavi stranih jezika permanentno i istovremeno uvežbavaju. Samo tako učenici mogu da steknu jezičke kompetencije koje su u skladu sa zadatim ciljem. Stoga je važno razvijati strategije za unapređivanje i uvežbavanje jezičkih veština.

Slušanje

Razumevanje govora je jezička aktivnost dekodiranja doslovnog i implicitnog značenja usmenog teksta; pored sposobnosti da razaznaje fonološke i leksičke jedinice i smisla celine na jeziku koji uči, da bi uspešno ostvario razumevanje učenik treba da poseduje i sledeće kompetencije:

- diskurzivnu (o vrstama i karakteristikama tekstova i kanala prenošenja poruka),
- referencijalnu (o temama o kojima je reč) i
- sociokulturnu (u vezi sa komunikativnim situacijama, različitim načinima formulisanja određenih govornih funkcija i dr.).

Težina zadataka u vezi sa razumevanjem govora, zavisi od više činilaca:

- od ličnih osobina i sposobnosti onoga ko sluša, uključujući i njegov kapacitet kognitivne obrade,
- od njegove motivacije i razloga zbog kojih sluša dati usmeni tekst,
- od osobina onoga ko govori,
- od namera s kojima govori,
- od konteksta i okolnosti – povoljnih i nepovoljnih – u kojima se slušanje i razumevanje ostvaruju,
- od karakteristika i vrste teksta koji se sluša, itd.

Progresija (od lakšeg ka težem, od prostijeg ka složenijem) za ovu jezičku aktivnost u okviru programa predviđena je, stoga, na više ravni. Posebno su relevantne sledeće:

- prisustvo/odsustvo vizuelnih elemenata (na primer, lakšim za razumevanje smatraju se oni usmeni tekstovi koji su praćeni vizuelnim elementima zbog obilja kontekstualnih informacija koje se automatski upisuju u dugotrajnu memoriju, ostavljajući pažnji mogućnost da se usredsredi na druge pojedinosti);
- dužina usmenog teksta;
- brzina govora;
- jasnost izgovora i eventualna odstupanja od standardnog govora;
- poznavanje teme;
- mogućnost/nemogućnost ponovnog slušanja i drugo.

Čitanje

Čitanje ili razumevanje pisanog teksta spada u tzv. vizuelne receptivne jezičke veštine. Tom prilikom čitalac prima i obrađuje tj. dekodira pisani tekst jednog ili više autora i pronalazi njegovo značenje. Tokom čitanja neophodno je uzeti u obzir određene faktore koji utiču na proces čitanja, a to su karakteristike čitalaca, njihovi interesi i motivacija kao i namere, karakteristike teksta koji se čita, strategije koje čitaoci koriste, kao i zahtevi situacije u kojoj se čita.

Na osnovu namere čitaoca, razlikujemo sledeće vrste čitanja:

- čitanje radi usmeravanja;
- čitanje radi informisanosti;
- čitanje radi praćenja uputstava;
- čitanje radi zadovoljstva.

Tokom čitanja razlikujemo i nivo stepena razumevanja, tako da čitamo da bismo razumeli:

- globalnu informaciju;
- posebnu informaciju,
- potpunu informaciju;
- skriveno značenje određene poruke.

Pisanje

Pisana produkcija podrazumeva sposobnost učenika da u pisanom obliku opiše događaje, osećanja i reakcije, prenese poruke i izrazi stavove, kao i da rezimira sadržaj različitih poruka (iz medija, književnih i umetničkih tekstova, itd.), vodi beleške, sačini prezentacije i slično.

Težina zadataka u vezi sa pisanom produkcijom zavisi od sledećih činilaca: poznavanja leksike i nivoa komunikativne kompetencije, kapaciteta kognitivne obrade, motivacije, sposobnosti prenošenja poruke u koherentne i povezane celine teksta.

Progresija označava proces koji podrazumeva usvajanje strategija i jezičkih struktura od lakšeg ka težem i od prostijeg ka složenijem. Svaki viši jezički nivo podrazumeva ciklično ponavljanje prethodno usvojenih elemenata, uz nadogradnju koja sadrži složenije jezičke strukture, leksiku i komunikativne sposobnosti. Za ovu jezičku aktivnost, u okviru programa, predviđena je progresija na više ravni. Posebno su relevantne sledeće:

- teme (učenikova svakodnevica i okruženje, lično interesovanje, aktuelni događaji i razni aspekti iz društveno-kulturnog konteksta, kao i teme u vezi sa različitim nastavnim predmetima);
- tekstualne vrste i dužina teksta (formalni i neformalni tekstovi, rezimiranje, lične beleške);
- leksika i komunikativne funkcije (sposobnost učenika da ostvari različite funkcionalne aspekte kao što su opisivanje ljudi i događaja u različitim vremenskim kontekstima, da izrazi pretpostavke, sumnju, zahvalnost i slično u privatnom, javnom i obrazovnom domenu);
- stepen samostalnosti učenika (od vođenog/usmeravanog pisanja, u kome se učenicima olakšava pisanje konkretnim zadacima i uputstvima, do samostalnog pisanja).

Govor

Govor kao produktivna veština posmatra se sa dva aspekta, i to u zavisnosti od toga da li je u funkciji monološkog izlaganja, pri čemu govornik saopštava, obaveštava, prezentuje ili drži predavanje jednoj ili više osoba, ili je u funkciji interakcije, kada se razmenjuju informacije između dva ili više sagovornika sa određenim ciljem, poštujući princip saradnje tokom dijaloga.

Aktivnosti monološke govorne produkcije su:

- javno obraćanje (saopštenja, davanje uputstava i informacija);
- izlaganje pred publikom (predavanja, prezentacije, reportaže, izveštavanje i komentari o nekim događajima i sl.)

Ove aktivnosti se mogu realizovati na različite načine i to:

- čitanjem pisanog teksta pred publikom;
- spontanom izlaganjem ili izlaganjem uz pomoć vizuelne podrške u vidu tabela, dijagrama, crteža i dr.
- realizacijom uvežbane uloge ili pevanjem.

Interakcija podrazumeva stalnu primenu i smenjivanje receptivnih i produktivnih strategija, kao i kognitivnih i diskurzivnih strategija (uzimanje i davanje reči, dogovaranje, usaglašavanje, predlaganje rešenja, rezimiranje, ublažavanje ili zaoblavanje nesporazuma ili posredovanje u nesporazumu) koje su u funkciji što uspešnijeg ostvarivanja interakcije. Interakcija se može realizovati kroz niz aktivnosti, na primer:

- razmenu informacija,
- spontanu konverzaciju,
- neformalnu ili formalnu diskusiju, debatu,
- intervju ili pregovaranje, zajedničko planiranje i saradnju.

Sociokulturna kompetencija i medijacija

Sociokulturna kompetencija i medijacija predstavljaju skup teorijskih znanja (kompetencija) koja se primenjuju u nizu jezičkih aktivnosti u dva osnovna jezička medijuma (pisanom i usmenom) i uz primenu svih drugih jezičkih aktivnosti (razumevanje govora, govor i interakcija, pisanje i razumevanje pisanog teksta). Dakle, predstavljaju veoma složene kategorije koje su prisutne u svim aspektima nastavnog procesa i procesa učenja.

Sociokulturna kompetencija predstavlja skup znanja o svetu uopšte, kao i o sličnostima i razlikama između kulturnih i komunikativnih modela sopstvene govorne zajednice i zajednice/zajednica čiji jezik uči. Ta znanja se, u zavisnosti od nivoa opštih jezičkih kompetencija, kreću od poznavanja osnovnih komunikativnih principa u svakodnevnoj komunikaciji (osnovni funkcionalni stilovi i registri), do poznavanja karakteristika različitih domena jezičke upotrebe (privatni, javni i obrazovni), paralingvističkih elemenata, i elemenata kulture/kultura zajednica čiji jezik uči. Navedena znanja potrebna su za kompetentnu, uspešnu komunikaciju u konkretnim komunikativnim aktivnostima na ciljnom jeziku.

Poseban aspekt sociokulturne kompetencije predstavlja interkulturalna kompetencija, koja podrazumeva razvoj svesti o drugom i drugačijem, poznavanje i razumevanje sličnosti i razlika između svetova, odnosno govornih

zajednica, u kojima se učenik kreće. Interkulturalna kompetencija takođe podrazumeva i razvijanje tolerancije i pozitivnog stava prema individualnim i kolektivnim karakteristikama govornika drugih jezika, pripadnika drugih kultura koje se u manjoj ili većoj meri razlikuju od njegove sopstvene, to jest, razvoj interkulturalne ličnosti, kroz jačanje svesti o vrednosti različitih kultura i razvijanje sposobnosti za integrisanje interkulturalnih iskustava u sopstveni kulturni model ponašanja i verovanja.

Medijacija predstavlja aktivnost u okviru koje učenik ne izražava sopstveno mišljenje, već funkcioniše kao posrednik između osoba koje nisu u stanju da se direktno sporazumevaju. Medijacija može biti usmena i pisana, i uključuje sažimanje i rezimiranje teksta i prevođenje. Prevođenje se u ovom programu tretira kao posebna jezička aktivnost koja nikako ne treba da se koristi kao tehnika za usvajanje bilo kog aspekta ciljnog jezika predviđenog komunikativnom nastavom. Prevođenje podrazumeva razvoj znanja i veština korišćenja pomoćnih sredstava (rečnika, priručnika, informacionih tehnologija, itd.) i sposobnost iznalaženja strukturalnih i jezičkih ekvivalenata između jezika sa koga se prevodi i jezika na koji se prevodi.

UPUTSTVO ZA TUMAČENJE GRAMATIČKIH SADRŽAJA

Nastava gramatike, naporedo s nastavom i usvajanjem leksike i drugih aspekata stranog jezika, predstavlja jedan od preduslova ovladavanja stranim jezikom. Usvajanje gramatike podrazumeva formiranje gramatičkih pojmova i gramatičke strukture govora kod učenika, izučavanje gramatičkih pojava, formiranje navika i umenja u oblasti gramatičke analize i primene gramatičkih znanja, kao prilog izgrađivanju i unapređivanju kulture govora.

Uloga gramatike u procesu ovladavanja jezikom je pre svega praktična i sastoji se u postavljanju osnove za razvijanje komunikativne kompetencije. Gramatičke pojave treba posmatrati sa funkcionalnog aspekta (funkcionalni pristup). U procesu nastave stranog jezika u što većoj meri treba uključivati one gramatičke kategorije koje su tipične i neophodne za svakodnevni govor i komunikaciju, i to kroz raznovrsne modele, primenom osnovnih pravila i njihovim kombinovanjem. Treba težiti tome da se gramatika usvaja i receptivno i produktivno, kroz sve vidove govornih aktivnosti (slušanje, čitanje, govor i pisanje, kao i prevođenje), na svim nivoima učenja stranog jezika, prema jasno utvrđenim ciljevima, standardima i ishodima nastave stranih jezika.

Gramatičke kategorije su razvrstane u skladu sa Evropskim referentnim okvirom za žive jezike za svaki jezički nivo koji podrazumeva progresiju jezičkih struktura prema komunikativnim ciljevima: od prostijeg ka složenijem i od receptivnog ka produktivnom. Svaki viši jezički nivo podrazumeva gramatičke sadržaje prethodnih jezičkih nivoa. Cikličnim ponavljanjem prethodno usvojenih elemenata nadograđuju se složenije gramatičke strukture. Nastavnik ima slobodu da izdvoji gramatičke strukture koje će ciklično ponavljati u skladu sa postignućima učenika, kao i potrebama nastavnog konteksta.

Glavni cilj nastave stranog jezika jeste razvijanje komunikativne kompetencije na određenom jezičkom nivou, u skladu sa statusom jezika i godinom učenja. S tim u vezi, uz određene gramatičke kategorije stoji napomena da se usvajaju receptivno, dok se druge usvajaju produktivno.

III. PRAĆENJE I VREDNOVANJE NASTAVE I UČENJA

Rad svakog nastavnika sastoji se od planiranja, ostvarivanja i praćenja i vrednovanja. Važno je da nastavnik kontinuirano prati i vrednuje ne samo postignuća učenika, proces nastave i učenja, već i sopstveni rad kako bi permanentno unapređivao nastavni proces.

Proces praćenja ostvarenosti ishoda počinje procenom nivoa znanja učenika na početku školske godine kako bi nastavnici mogli da planiraju nastavni proces i proces praćenja i vrednovanja učeničkih postignuća i napredovanja. Taj proces se realizuje formativnim i sumativnim vrednovanjem. Dok se kod formativnog ocenjivanja tokom godine prate postignuća učenika različitim instrumentima (dijagnostički testovi, samoevaluacija, jezički portfolio, projektni zadaci i dr.), sumativnim ocenjivanjem (pismeni zadaci, završni testovi, testovi jezičkog nivoa) preciznije se procenjuje ostvarenost ishoda ili standarda na kraju određenog vremenskog perioda (kraj polugodišta, godine, ciklusa obrazovanja). Formativno vrednovanje nije samo praćenje učeničkih postignuća, već i praćenje načina rada i sredstvo koje omogućava nastavniku da u toku nastavnog procesa menja i unapređuje proces rada. Tokom ocenjivanja i vrednovanja učeničkih postignuća

treba voditi računa da se načini na koje se ono sprovodi ne razlikuje od uobičajenih aktivnosti na času jer se i ocenjivanje i vrednovanje smatraju sastavnim delom procesa nastave i učenja, a ne izolovanim aktivnostima koje stvaraju stres kod učenika i ne daju pravu sliku njihovih postignuća. Ocenjivanjem i vrednovanjem treba da se obezbedi napredovanje učenika u ostvarivanju ishoda, kao i kvalitet i efikasnost nastave. Svrha ocenjivanja treba da bude i jačanje motivacije za napredovanjem kod učenika, a ne isticanje njihovih grešaka. Elementi koji se vrednuju su raznovrsni i treba da doprinesu sveopštoj slici o napredovanju učenika, jačanju njihovih komunikativnih kompetencija, razvoju veština i sposobnosti neophodnih za dalji rad i obrazovanje. To se postiže ocenjivanjem različitih elemenata kao što su jezičke veštine (čitanje, slušanje, govor i pisanje), usvojenost leksičkih sadržaja i jezičkih struktura, primena pravopisa, angažovanost i zalaganje u radu na času i van njega, primena sociolingvističkih normi. Prilikom ocenjivanja i vrednovanja neophodno je da načini provere i ocenjivanja budu poznati učenicima odnosno usaglašeni sa tehnikama, tipologijom vežbi i vrstama aktivnosti koje su primenjivane na redovnim časovima, kao i načinima na koji se vrednuju postignuća. Takva pravila i organizacija procesa vrednovanja i ocenjivanja omogućavaju pozitivnu i zdravu atmosferu u nastavnom procesu, kao i kvalitetne međusobne odnose i komunikaciju na relaciji učenik – nastavnik, kao i učenik – učenik, a ujedno pomažu učeniku da razume važnost i smislenost vrednovanja i podstiču ga na preuzimanje odgovornosti za vlastito planiranje i unapređivanje procesa učenja.

MATERNJI JEZICI SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE
Godišnji fond časova 72 časa

BUGARSKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

BUNJEVAČKI GOVOR SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

VLAŠKI GOVOR SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

MAĐARSKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

ROMSKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

RUMUNSKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

RUSINSKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

SLOVAČKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

SLOVENAČKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

UKRAINSKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

HRVATSKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

ČEŠKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

MAKEDONSKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

4. UPUTSTVO ZA OSTVARIVANJE PROGRAMA PREPORUČENE VRSTE AKTIVNOSTI I NAČINI OSTVARIVANJA PROGRAMA

Preporučene vrste aktivnosti u obrazovno-vaspitnom radu date su u programima za svaki obavezni predmet i izborni program u delu Uputstvo za ostvarivanje programa

5. PREPORUKE ZA PRIPREMU INDIVIDUALNOG OBRAZOVNOG PLANA ZA UČENIKE KOJIMA JE POTREBNA DODATNA OBRAZOVNA PODRŠKA

5.1. Individualni obrazovni plan za socijalno uskraćene učenike i učenike sa smetnjama u razvoju i invaliditetom

Individualni obrazovni plan se priprema za učenike kojima je usled socijalne uskraćenosti, smetnji u razvoju, invaliditeta, kasnijeg uključivanja u školovanje, nedovoljnog poznavanja jezika i drugih razloga potrebna dodatna obrazovna podrška. Cilj individualnog obrazovnog plana jeste postizanje optimalnog uključivanja takvih učenika u redovan obrazovno-vaspitni rad i njihovo osamostaljivanje u vršnjačkom kolektivu. Za svakog učenika pojedinačno, prema njegovim specifičnim potrebama i mogućnostima, priprema se prilagođen način obrazovanja koji obuhvata individualni obrazovni plan, program i način rada koji sadrže: 1) dnevni raspored aktivnosti časova nastave u odeljenju; 2) dnevni raspored rada sa licem koje pruža dodatnu podršku i učestalost te podrške; 3) ciljeve obrazovno-vaspitnog rada; 4) posebne standarde postignuća i prilagođene standarde za pojedine ili sve predmete sa obrazloženjem za odstupanje; 5) program po predmetima, u kome je precizirano koji sadržaji se obrađuju u odeljenju, a koji u radu sa dodatnom podrškom; 6) individualizovan način rada nastavnika, izbor adekvatnih metoda i tehnika obrazovno-vaspitnog rada. Individualni obrazovni plan donosi pedagoški kolegijum na predlog stručnog tima za inkluzivno obrazovanje. Tim za inkluzivno obrazovanje čine odeljenjski starešina i predmetni nastavnici, stručni saradnik škole, roditelj/staratelj, a po potrebi pedagoški asistent i stručnjak van škole, na predlog roditelja/staratelja. Roditelj/staratelj daje saglasnost za sprovođenje individualnog obrazovnog plana. Nastavnik pri planiranju svog rada u odeljenju usklađuje svoj plan sa individualnim obrazovnim planom učenika. Sprovođenje individualnih obrazovnih planova prati prosvetni savetnik.

5.2. Individualni obrazovni plan za učenike sa izuzetnim sposobnostima

Za učenike sa izuzetnim sposobnostima, škola obezbeđuje izradu, donošenje i ostvarivanje individualnog obrazovnog plana kojim se vrši proširivanje i produbljivanje sadržaja obrazovno-vaspitnog rada. Individualni obrazovni plan je poseban akt, koji ima za cilj optimalni razvoj učenika i ostvarivanje ishoda obrazovanja i vaspitanja, u skladu sa propisanim ciljevima i principima, odnosno zadovoljavanja obrazovno-vaspitnih potreba učenika. Individualni obrazovni plan uključuje:

- 1) pedagoški profil učenika, u kom su opisane njegove jake strane i potrebe za podrškom;
- 2) plan individualizovanog načina rada, kojim se predlažu određeni vidovi prilagođavanja nastave (prostora i uslova, metoda rada, materijala i učila) specifičnim potrebama učenika i
- 3) plan aktivnosti, kojim se predviđeni oblici dodatne podrške operacionalizuju u niz konkretnih zadataka i koraka, i specifikuje raspored, trajanje, realizatori i ishodi svake aktivnosti.

Individualni obrazovni plan donosi pedagoški kolegijum na predlog tima za inkluzivno obrazovanje, odnosno tima za pružanje dodatne podrške učeniku. Tim za pružanje dodatne podrške čine: nastavnik predmetne nastave, stručni saradnik škole, roditelj/staratelj, a po potrebi i stručnjak van škole, na predlog roditelja/staratelja. Roditelj/staratelj daje saglasnost za sprovođenje individualnog obrazovnog plana. Nastavnik pri planiranju svog rada u odeljenju usklađuje svoj plan sa individualnim obrazovnim planom učenika, uključujući mere i aktivnosti predviđene individualnim obrazovnim planom. On se ostvaruje dominantno u okviru zajedničkih aktivnosti u odeljenju a u skladu sa potrebama učenika, na osnovu odluke tima za pružanje dodatne podrške učeniku, delom može da se ostvaruje i van odeljenja.

Sprovođenje individualnih obrazovnih planova prati prosvetni savetnik.

6. NAČIN PRILAGODAVANJA PROGRAMA

6.1. Način prilagođavanja programa predmeta od značaja za nacionalnu manjinu

U nastavi predmeta od značaja za nacionalnu manjinu (istorija, muzička kultura i likovna kultura) izučavaju se dodatni sadržaji koji se odnose na istorijsko i umetničko nasleđe određene manjine. Od nastavnika se očekuje da, u okvirima definisanog godišnjeg fonda časova, obrade i dodatne sadržaje, obezbeđujući

ostvarivanje cilja predmeta, standarda postignuća učenika i definisanih ishoda. Da bi se ovo postiglo, veoma je važno planirati i realizovati nastavu na taj način da se sadržaji iz kulturno-istorijske baštine jedne manjine ne posmatraju i obrađuju izolovano, već da se povezuju i integrišu sa ostalim sadržajima programa koristeći svaku priliku da se desi učenje koje će kod učenika jačati njihov osećaj pripadnosti određenoj nacionalnoj manjini.

6.2. Način prilagođavanja programa za dvojezično obrazovanje

Škola, u skladu sa neophodnim uslovima za rad u dvojezičnoj nastavi i kvalifikovanim stručnim kadrom, određuje predmete, fond časova koji će se realizovati na stranom jeziku kao i način ostvarivanja nastave koja se odvija na stranom jeziku.

7. DRUGA PITANJA OD ZNAČAJA ZA OSTVARIVANJE PROGRAMA NASTAVE I UČENJA

7.1. Uputstvo za ostvarivanje slobodnih nastavnih aktivnosti

Slobodne nastavne aktivnosti škola planira Školskim programom i Godišnjim planom rada. One mogu biti iz prirodnih ili društvenih nauka, umetnosti i kulture, tehnike, kao i drugih oblasti u skladu sa interesovanjima učenika, prostornim i ljudskim resursima. Škola je u obavezi da učenicima ponudi listu od tri slobodne nastavne aktivnosti, a učenik obavezno bira jednu od njih i pohađa tokom cele školske godine. Slobodne nastavne aktivnosti realizuju se po programu koji priprema škola ili po programima koji su prethodno doneti kao izborni (npr. Svakodnevni život u prošlosti, Crtanje, slikanje, vajanje, Čuvari prirode, Hor i orkestar, Šah i sl.). Svrha ovih aktivnosti je osnaživanje učenika da prepoznaju svoja interesovanja i sposobnosti koje su važne za profesionalni razvoj i donošenje odluka za nastavak školovanja i zato učenici mogu svake godine birati različite slobodne nastavne aktivnosti. Nastavu treba tako organizovati da učenici imaju što više mogućnosti za aktivno učešće, za interakciju sa drugim učenicima, korišćenje različitih izvora informacija i savremenih tehnologija.

7.2. Uputstvo za ostvarivanje vannastavnih aktivnosti

Škola je u obavezi da svojim Školskim programom i Godišnjim planom rada predvidi različite programe vannastavnih aktivnosti u skladu sa interesovanjima učenika, resursima i prostornim mogućnostim. Pored organizacije izleta, ekskurzije, poseta izložbama i saradnje sa lokalnom samoupravom, učenicima treba ponuditi veći broj društvenih, tehničkih, humanitarnih, sportskih i kulturnih aktivnosti. Nastavnici, odeljske starešine i stručni saradnici kroz svoj neposredni rad sa učenicima upoznaju ih sa ponudom vannastavnih aktivnosti, njihovim sadržajem, načinom rada i svrhom. Takođe, potrebno je da i roditelji budu upoznati sa ponudom škole i motivisani da njihova deca izaberu one aktivnosti koje im najviše odgovaraju.

Plan i program vannastavnih aktivnosti škola sama priprema u skladu sa iskazanim interesovanjima učenika i svojim mogućnostima. Izbor načina rada treba da bude u funkciji podsticanja aktivnog učešća učenika i njihove samostalnosti. Neke aktivnosti mogu biti tako organizovane da ih zajednički vode dva i više nastavnika (na primer: drama, pokret, muzika).

Učešće učenika u društvenim, tehničkim, humanitarnim, sportskim i kulturnim aktivnostima doprinosi mnogim važnim ishodima obrazovanja i vaspitanja, kao što su:

- zadovoljenje različitih obrazovnih potreba i interesovanja učenika;
- prepoznavanje profesionalnih sposobnosti i interesovanja, upoznavanje sa svetom rada;
- nadogradnja ishoda koji se ostvaruju u okviru redovne nastave i doprinose razvoju međupredmetnih ishoda;
- unapređivanje različitih sposobnosti (intelektualne, fizičke, kreativne, radne...);
- jačanje kapaciteta učenika za razlikovanje bezbednog od nebezbednog ponašanja i zaštitu od rizičnog ponašanja;
- podsticanje humanog i odgovornog odnosa prema sebi, drugima i okruženju, jačanje osetljivosti za one kojima je potrebna pomoć (npr. stari i bolesni);
- unapređivanje različitih vrsta pismenosti (jezičke, medijske, kulturne, naučne...);
- kultivisanje korišćenja slobodnog vremena;
- podsticanje interkulturalnog dijaloga;
- razumevanje koncepta inkluzije i jačanje osetljivosti za različitost;

- jačanje generacijskih veza između učenika različitih odeljenja bez kompetitivnosti;
- relaksacija, rasterećenje napetosti učenika, samoiskazivanje;
- jačanje veze sa lokalnom zajednicom;
- razvoj osećanja pripadnosti svojoj školskoj zajednici;
- podsticanje samostalnosti, proaktivnosti i preduzimljivost;
- priprema za rešavanje različitih životnih situacija;
- promocija škole i njenog identiteta.

Škola treba da nastoji da rezultati rada učenika u okviru vannastavnih aktivnosti postanu vidljivi kako u okviru škole tako i šire kao što su organizovanje predstava, izložbi, bazara, objavljivanje na sajtu, smotre stvaralaštva, sportski susreti i dr.

HOR

Svaka osnovna škola je obavezna da organizuje rad horova.

Horovi mogu biti organizovani kao: hor mlađih razreda, hor starijih razreda ili hor na nivou škole, od 1. do 8. razreda. Pevanje u horu ima svoj obrazovni i vaspitni cilj.

Obrazovni cilj obuhvata razvijanje sluha i ritma, širenje glasovnih mogućnosti i učvršćivanje intonacije, sposobnost za fino nijansiranje i izražajno pevanje primenom elemenata muzičke izražajnosti (tempo, dinamika...), upoznavanje stranih jezika, literarnih tekstova, što sve vodi ka razvijanju estetskih kriterijuma.

Vaspitni cilj obuhvata razvijanje osećanja pripadnosti kolektivu – timski rad, razvijanje tolerancije, discipline, poštovanja različitosti i pravila ponašanja, razvijanje odgovornosti, sticanje samopouzdanja, savladavanje treme i pružanje pomoći u smislu vršnjačkog učenja i saradnje.

Značajan je uticaj muzike na zdravlje (psihološki, sociološki, emocionalni razvoj), tako da i pevanje u horu značajno doprinosi smanjenju stresa, agresivnosti i poboljšanju zdravlja uopšte.

Repertoar školskih horova obuhvata odgovarajuća dela domaćih i stranih autora raznih epoha, kao i narodne, prigodne, pesme savremenih dečijih kompozitora i kompozicije sa festivala dečijeg stvaralaštva. U toku školske godine potrebno je sa horom izvesti najmanje deset dvoglasnih i troglasnih kompozicija, a cappella ili uz instrumentalnu pratnju. Pri izboru pesama nastavnik treba da pođe od uzrasta učenika, procene glasovnih mogućnosti, i primerenog literalnog sadržaja.

Nastavnik formira hor na osnovu provere sluha i pevačkih sposobnosti učenika, dikcije i osećaja za ritam, nakon čega sledi klasifikovanje pevača po glasovima.

Horske probe se izvode odvojeno po glasovima i zajedno. Program rada sa horom treba da sadrži prigodne kompozicije, kao i dela ozbiljnije umetničke vrednosti, u zavisnosti od mogućnosti ansambla.

Sadržaj rada:

1. odabir i razvrstavanje glasova;
2. vežbe disanja, dikcije i intonacije;
3. horsko raspevavanje i tehničke vežbe;
4. intonativne vežbe i rešavanje pojedinih problema iz horske partiture (intervalni, harmonski, stilski);
5. muzička i psihološka obrada kompozicije;
6. uvežbavanje horskih deonica pojedinačno i zajedno;
7. ostvarivanje programa i nastupa prema Školskom i Godišnjem programu rada škole.

Na časovima hora, nastavnik treba da ukaže na građu i važnost mehanizma koji učestvuje u formiranju tona u okviru pevačkog aparata. Disanje, dikcija i artikulacija predstavljaju osnovu vokalne tehnike pa tako vežbe disanja i raspevavanja moraju biti stalno zastupljene. Uslov pravilnog disanja i pravilno držanje tela. Preporučuje se kombinovano disanje, nos i usta istovremeno, i to trbušno, dijafragmatično disanje. Pevač na slušaoca deluje i tonom i rečju. U tom smislu nastavnik treba da insistira na dobroj dikciji koja podrazumeva jasan i razgovetan izgovor teksta, odnosno samoglasnika i suglasnika, ali i na pravilnom akcentovanju reči.

Preporučljivo je pevanje vokala na istoj tonskoj visini, uz minimalno pokretanje vilice u cilju izjednačavanja vokala, a u cilju dobijanja ujednačene horske boje.

Kod obrade nove pesme ili kompozicije prvo se pristupa detaljnoj analiza teksta. Ukoliko je tekst na stranom jeziku, učenici moraju naučiti pravilno da čitaju tekst, izgovaraju nove, nepoznate glasove koji ne postoje u maternjem jeziku i upoznaju se sa značenjem teksta. U okviru analize teksta važno je obratiti pažnju i na akcentovanje reči i slogova u zavisnosti od dela takta u kome se nalaze i melodijskog toka. Sledi analiza notnog teksta i usvajanje melodije u fragmentima. Ova faza pripreme zahteva odvojene probe po glasovima. Na zajedničkoj probi hora, nakon usvajanja pesme/kompozicije u celini treba obratiti pažnju na dinamiku i agogiku.

Obradene kompozicije izvoditi na redovnim školskim aktivnostima (Dan škole, Svečana poslava povodom obeležavanja školske slave Svetog Save, Godišnji koncert...), kulturnim manifestacijama u školi i van nje, kao i na festivalima i takmičenjima horova, kako u zemlji, tako i van nje.

Preporučene kompozicije za rad horova

Himne:

- Državna himna
- Himna Svetom Savi
- Himna škole

Kanoni:

- Nepoznat autor, Dona nobis pacem
- Luidi Kerubini, Na času pevanja
- Wolfgang Amadeus Mocart, Noć je mirna
- J. G. Ferari, Kukavica
- Jozef Hajdn, Mir je svuda
- Vojislav Ilić, Sine musica

Pesme domaćih autora:

- Konstantin Babić, Balada o dva akrepa
- Isidor Bajić, Srpski zvuci
- Zlatan Vauda, Mravi
- Zlatan Vauda, Pahuljice
- Slavko Gajić, Tužnamuha
- Dejan Despić, Kiša
- Dejan Despić, Oglasi
- Dejan Despić, Smejalice
- Vladimir Đorđević, Veće vrana
- Vojislav Ilić, Vodenica
- Davorin Jenko, Bože pravde
- Davorin Jenko, pesme iz Đida
- Petar Konjović, Vragolan
- Josif Marinković, Ljubimče proleća
- Miloje Milojević, Vetar
- Miloje Milojević, Mladost
- Miloje Milojević, Muha i komarac
- Stevan Stojanović Mokranjac, Druga rukovet
- Stevan Stojanović Mokranjac, Deseta rukovet
- Stevan Stojanović Mokranjac, Jedanaesta rukovet
- Stevan Stojanović Mokranjac, Na ranilu
- Stevan Stojanović Mokranjac, Al` je lep ovaj svet
- Stevan Stojanović Mokranjac, Pazar živine
- Stevan Stojanović Mokranjac, Slavska
- Stevan Stojanović Mokranjac, Tebepojem

- Stevan Stojanović Mokranjac, Himna Vuku
- Vojislav Simić, Pošla mi moma na voda
- Todor Skalovski, Makedonska humoreska
- Marko Tajčević, Dodolske pesme
- Marko Tajčević, Prva svita iz Srbije
- Šistek-Babić, Oj, Srbijo
- Miodrag Govedarica, Suguba jektenij

Strani kompozitori:

- Autor nepoznat, La Violetta
- Palestrina, Benedictus
- Orlando di Laso, Eho
- Luka Marencio, Ad una fresca riva
- Đovani da Nola, Chi la gagliarda
- Palestrina, Vigilante
- Karl Marija fon Veber, Jeka
- Wolfgang Amadeus Mozart, Uspavanka
- Bedžih Smetana, Doletele laste
- Franc Supe, Proba za koncert
- Johanes Brams, Uspavanka
- Frederik Šopen, Želja
- Frederik Šubert, Pastrmka
- Gambar Gusejnli, Moji pilići
- Georgi Dimitrov, Ana mrzelana
- Svetoslav Obretenov, Gajdar
- Zoltan Kodalj, Katalinka
- Zoltan Kodalj, Hidlo Vegen
- Josip Kaplan, Žuna

ORKESTAR

Orkestar je instrumentalni sastav od najmanje 10 izvođača koji sviraju u najmanje tri samostalne deonice. U zavisnosti od uslova koje škola ima, mogu se obrazovati orkestri blok flauta, tamburica, gudačkog sastava, harmonika, mandolina kao i mešoviti orkestri.

Sadržaj rada:

1. izbor instrumenata i izvođača u formiranju orkestra;
2. izbor kompozicija prema mogućnostima izvođača i sastavu orkestra;
3. tehničke i intonativne vežbe;
4. raspisivanje deonica i uvežbavanje po grupama (prstomet, intonacija, fraziranje);
5. spajanje po grupama (I-II; II-III; I-III);
6. zajedničko sviranje celog orkestra, ritmičko-intonativno i stilsko oblikovanje kompozicije.

U izboru orkestarskog materijala i aranžmana voditi računa o vrsti ansambla, uzrastu učenika i njihovim izvođačkim sposobnostima. Repertoar školskog orkestra čine dela domaćih i stranih kompozitora raznih epoha u originalnom obliku ili prilagođena za postojeći školski sastav. Školski orkestar može nastupiti samostalno ili kao pratnja horu.

OSTALI OBLICI OBRAZOVNO-VASPITNOG RADA

U svakoj osnovnoj školi ima dece čije se interesovanje i ljubav za muziku ne mogu zadovoljiti samo onim što im pruža redovna nastava. Za takvu decu može se organizovati dodatna nastava ili sekcije gde se mogu uključiti u razne grupe.

U zavisnosti od afiniteta, kreativnih sposobnosti ili izvođačkih mogućnosti učenika rad se može organizovati kroz sledeće aktivnosti:

- solističko pevanje,

- grupe pevača,
- „Mala škola instrumenta” (klavir, gitara, tambure...),
- grupe instrumenata,
- mladi kompozitori,
- mladi etnomuzikolozi (prikupljanje malo poznatih ili gotovo zaboravljenih pesama sredine u kojoj žive),
- muzičko-kreativne radionice (pravljenje muzičkih instrumenata, ilustracije vezane za nastavu muzičke kulture i školske muzičke događaje, ažuriranje školskog sajta, kreiranje, organizacija i realizacija muzičkih događaja...),
- ritmičke radionice (moderni i tradicionalni ples, ritmičke igre, „bit boksing” – vokalne perkusije, igre čašama, štapovima...),
- posete koncertima u školi i van nje (koncerti eminentnih umetnika, koncerti u organizaciji Muzičke omladine ili nekog drugog udruženja, koncerti učenika muzičkih škola, prijatelja škole, projekcije muzičkih filmova...).

Program rada treba prilagoditi individualnim mogućnostima, zrelosti i nivou prethodnog znanja svakog učenika.